

MONUMENTA LINGUÆ SLOVACÆ VOL. X

DOCUMENTA THEOLOGICO-RELIGIONISTICA
Tomus 2

AGENDA NEOSOLIENSIA

Edidit, praefatione, critico apparatu, notisque instruxerit

PETRUS BENKA

2024

Universitas Comeniana Bratislavensis

PAMÄTNÍKY SLOVENSKÉHO JAZYKA VOL. X

TEOLOGICKO-NÁBOŽENSKÉ DOKUMENTY

Diel 2

BYSTRICKÁ AGENDA

Editoval, úvodom, kritickým aparátom a poznámkami opatril

PETER BENKA

2024

Univerzita Komenského v Bratislave

Táto publikácia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-20-0598
Úloha slovenčiny v Uhorsku v ranom novoveku

Editor:
Peter Benka

Autori vedeckých štúdií:
Peter Benka (6,8 AH) a Pavol Žigo (0,9 AH)

Recenzovali:
Dr. h. c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.
Mgr. Michal Zajden, PhD.

Obrázok na obálke: Iniciála „S“ z diela – Leonartus Stoeckel: *Formvlæ Tractandarvm Sacrarum concionum, per Euangelia communium Feriarum totius anni; in vsum Ecclesiæ Christi collectæ*. Bartphæ [Bardejov]: Gutgesell], [1578], fol. *2 r.

https://stella.uniba.sk/texty/FIF_monumenta_linguae_slovacae_10.pdf

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2024

ISBN 978-80-223-5971-9 (tlač)
ISBN 978-80-223-6072-2 (online)

OBSAH

Úvod	7
PETER BENKA: Bystrická agenda: Historický úvod	10
PAVOL ŽIGO: Jazyková charakteristika <i>Bystrickej agendy</i>	91
PETER BENKA: Edičná poznámka	104
AGENDA Česká	107
Bystrická agenda	265
Resumé	369
Summary	372
Zoznam archívov a knižníc, publikovaných prameňov a sekundárnej literatúry	375
Edičná poznámka	384
Autori	385

Úvod

Duchovný a náboženský rozmer tvoril v predmodernej dobe veľmi dôležitú súčasť života jednotlivca i spoločnosti. Nie je teda prekvapivé, že medzi slovacikálnymi dokumentmi z neskorého stredoveku a raného novoveku tvoria texty takéhoto charakteru neprehliadnuteľný fenomén. Svedectvom o význame tohto okruhu písomností je napokon aj vydanie aktuálneho – už desiateho – zväzku edície *Monumenta Linguae Slovacae* (ďalej *MLS*), ktorý prináša dva sice samostatné, no z pohľadu svojho zachovania i obsahu vzájomne prepojené texty, a to tlačenu *Agendu českú* z roku 1581 a jej rukopisný dodatok z roku 1585, pre ktorý sa v slovenskej odbornej obci vžilo označenie *Bystrická agenda*. V rámci edície *MLS* ide zároveň už o druhý text, ktorý spadá do tematického okruhu *Teologicko-náboženské texty*, nasledujúci výber z františkánskych kázní z 18. storočia, publikovaný v rámci šiesteho zväzku. V tomto diele sa však posúvame chronologicky, geograficky i konfesionálne do iného kontextu – do evanjelického prostredia banských miest v druhej polovici 16. storočia, teda obdobia, keď reformačné podnety v meštianskom prostredí prinajmenšom jednu-dve generácie pôsobili a premietali sa v bohoslužobnom i praktickom živote.

Dokumenty, publikované v tomto zväzku, predstavujú príklady bohoslužobných poriadkov, agend či inštrukcií, ktoré mali istým spôsobom upravovať a formovať verejný náboženský život a tým následne vplývať aj na individuálne podoby zbožnosti jednotlivých veriacich. Predovšetkým v prípade *Bystrickej agendy* treba vyzdvihnúť jej výnimočné postavenie, keďže podľa aktuálneho stavu poznania ide o najstarší liturgický text takéhoto typu vo vernakulárnom jazyku zo slovenského evanjelického prostredia. V druhej polovici 16. storočia sice v mestskom i vidieckom (stoličnom) prostredí vznikali rôzne typy inštrukcií a cirkevných poriadkov. Zväčša im však chýba istý praktický aspekt bezprostredného prepojenia s bohoslužobným životom, ktorý je v *Bystrickej agende* prítomný napríklad aj priamym zahrnutím hudobnej stránky prostredníctvom zbierky piesní a miestami doplnených notových záznamov.

Napriek názvu tohto zväzku, ktorý kladie do stredu pozornosti rukopisnú *Bystrickú agendu*, však treba zdôrazniť, že spolu s ňou publikujeme aj text tlačenej *Agendy českej* z roku 1581. K tomuto rozhodnutiu prispelo niekoľko dôvodov. Tým prvým a najzásadnejším je nosný princíp celej edície *MLS*, ktorej cieľom nie je len publikovanie textov rôznych žánrov v predpisovných varietách slovenčiny ako takých, ale aj zohľadnenie kontextu,

v akom dané texty vznikli, pôsobili a napokon sa dochovali do súčasnosti. Medzi tu publikovanými textami jestvuje vzťah v rovine ich fyzického dochovania, keďže *Bystrická agenda* je rukopisným príveskom k tlačenej *Agende českej*. V nadväznosti na tento aspekt však oba texty korelujú aj v obsahovej rovine svojím zaradením do evanjelického prostredia i chronologicky svojím vznikom v osemdesiatych rokoch 16. storočia, teda v dobe príznačnej z pohľadu lutherského konfesiónálneho vývoja a vymedzovania sa voči iným reformačným prúdom. Navyše sa na viacerých miestach tlačeného textu nachádzajú rukopisné poznámky, ktoré možno interpretovať aj ako svedectvo o jeho reálnom využití i recepcii. Práve v tejto rovine teda vidieť ďalšiu pridanú hodnotu zahrnutia aj tlačeného textu, ktorý je inak v súčasnosti známy prostredníctvom viacerých exemplárov v historických knižniciach v strednej Európe aj mimo nej.

Exemplár, ktorý slúžil ako východisko pre našu edíciu, sa v súčasnosti nachádza v Lyceálnej knižnici v Bratislave, spravovanej Ústrednou knižnicou Slovenskej akadémie vied. V momente, keď sa po prvýkrát dostal do pozornosti profesionálnych bádateľov – teda v 19. a v prvej polovici 20. storočia – sa však nachádzal vo vlastníctve knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici. Vzhľadom na komplikované udalosti po polovici 20. storočia boli jej zbierky rozdelené do viacerých inštitúcií. Na príslušnom mieste v historickej štúdii sa o tom ešte bližšie zmienime, tu sa však žiada upozorniť, že vzhľadom na tento vývoj sa možno v staršej literatúre stretnúť s jeho odlišným lokalizovaním i citovaním. V súčasnosti je v zdigitalizovanej podobe voľne prístupný na webových stránkach Lyceálnej knižnice.¹ Digitalizát zároveň slúžil ako predloha tu publikovaného prepisu. Keďže tomuto exempláru *Agendy českej* navyše chýba niekoľko listov v úvode, obsahujúcich predhovor v češtine a latinčine, dané pasáže sme pre potreby edície doplnili na základe iných dochovaných tlačí. Na prechody medzi rekonštruovaným a zachovaným textom na príslušných miestach upozorňujeme v komentároch.

Ako je v rámci edície *MLS* pravidlom, pramenné texty sú doplnené sprievodnými štúdiami, ktoré ich umožňujú zasadiť do kontextu a načrtávajú ich ďalšie interpretačné možnosti. V tomto zväzku sú publikované pramene doplnené dvomi takýmito vedeckými textami. Prvým je rozsiahlejšia historická štúdia Petra Benku, ktorá sa bližšie venuje formálno-obsahovej charakteristike prameňov, šíreniu a etablovaniu reformačného hnutia v Banskej Bystrici, teda kontextu pre praktické využitie týchto bohoslužobných

¹ Dostupné online: http://147.213.4.22/digi/BB_663/LKB___BB_663_____0RJK/SK/1_1_descr.htm (Posledný prístup 24. októbra 2024).

príručiek, a napokon aj možnostiam interpretácie liturgických prameňov pri skúmaní cirkevnej organizácie, rituálnej praxe a dopadov na laickú zbožnosť. Druhou je štúdia Pavla Žiga, ktorá už tradične prináša jazykovедnú analýzu publikovaných textov. Tu publikované pramene sú zároveň predmetom paralelne stále prebiehajúceho muzikologického výskumu, ktorého výsledky sme však do aktuálnej edície ešte nemohli zahrnúť. Sama táto skutočnosť je však svedectvom o ich multidisciplinárnom potenciáli. Jedným zo zámerov našej edície je teda aj ich aktualizácia a nové sprístupnenie pre odbornú verejnosť a tým podnietenie ďalšej diskusie o prelínaní rovín náboženských, jazykových, sociálnych i kultúrnych.

Peter Benka

Bystrická agenda: Historický úvod

„A oddávna predsa platí: *Mutata musica in templis, mutatur etiam genus doctrinae*, teda že keď sa v chrámoch začne spievať novým, cudzím spôsobom, zvyčajne nasleduje aj zmena učenia.“

Polycarpus Leyser, 1602¹

„Čo sa ináče týka obradov v kostoloch, ostávame pri predošlom, len aby sa všetko dialo na polepšenie, a každá cirkev podrží si v tomto ohľade slobodu podľa miestnych okolností, času a poslucháčov a v tomto si nikto nemá robiť svedomie.“

Zo záverov synody banských miest roku 1577²

Naše poznanie reformačných dejín sa pomerne dlho sústreďovalo na základné problémy intelektuálneho a teologického vývoja a budovanie inštitucionálneho zázemia pre formujúce sa nové cirkevné spoločenstvo. Z tejto perspektívy zastávali významné postavenie v historickom výskume postavy kazateľov a vzdelancov, základné dokumenty, vierovyznania a práce teologického charakteru, otázky späté s farárskymi a kazateľskými postami, vznik seniorátov a neskôr aj vyšších stupňov cirkevnej organizácie, rozvoj školstva – teda všetko faktory, ktoré zásadnou mierou prispievali k budovaniu nového konfesijného spoločenstva zvnútra i jeho definovaniu sa navonok voči konkurentom.³ Výsledky tejto historiografickej

¹ „Vnd wenn es denn von alters her heist: *Mutata musica in templis, mutatur etiam genus doctrinae*, das wenn man auff eine neue frembde art anfenget in den Kirchen zusingen, gemeinlich auch verenderung der Lehr erfolge.“ (tu aj ďalej v hlavnom texte – pokiaľ nie je uvedené inak – ide o autorove preklady pasáží z prameňov). POLYCARPUS LEYSER: Dem Christlichen vnd der geistreichen Gesenge liebhabenden Leser [Vorrede]. In: CORNELIUS BECKER: *Der Psalter Davids Gesangweis / Auff die in Lutherischen Kirchen gewöhnliche Melodeyen zugerichtet*. Leipzig : Apel, 1602, bez pag. Novšie vydanie vo PHILIPP WACKERNAGEL: *Bibliographie der Geschichte des deutschen Kirchenliedes im XVI. Jahrhundert*. Frankfurt a. M.; Erlangen : Verlag von Hender und Zimmer, 1855, s. 683. Pasáž cituje (a moju pozornosť naň upriamil) CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Devotional Life in Hymns, Liturgy, Music, and Prayer*. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture, 1550 – 1675*. Leiden : Brill, 2008, s. 205 – 258 (tu s. 254 – 255).

² Doslovne citovaný preklad podľa PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1948, s. 88. Viac o historickom kontexte nižšie.

³ Odborná literatúra k tejto problematike je aj v prípade, že by sme sa obmedzili iba na „uhorský rámec“, príliš rozsiahla na to, aby tu bolo možné poskytnúť čo i len reprezentatívny výber. Obmedzíme sa preto iba na odkaz na niekoľko domácich prác, ku ktorým sa budeme v nasledovnom texte vracaf: v slovenskej historiografii stále základné spracovanie evanjelických dejín JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie na Slovensku, 1517 – 1711*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1935. Pre poznanie personálnej stránky evanjelickej cirkvi sú dobrým východiskom (aj s odkazmi na literatúru) lexikón *Evangélikus lelkészek Magyarországon* (ďalej ELEM), vol. I/1 – III/1 (predbežne). Ed. Zoltán Csepregi. Budapest : MEDiT, 2016 – 2022. Zo staršej historiografie je množstvo biografických údajov v práci Johanna Samuela Kleina, novo vydané ako

tradície predstavujú nevyhnutný predpoklad a východisko uvažovania o cirkevných dejinách v každom období, reformačné hnutie a raný novovek nevynímajúc. V uplynulých desaťročiach bol však výskum v európskej historiografii doplnený aj o perspektívy sociálnych a kultúrnych dejín, ktoré presúvali pozornosť na možnosti a mechanizmy – ako aj na prípadné limity – prieniku reformačných myšlienok do širších vrstiev spoločnosti. Voľbou nových metodologických perspektív pri práci so známymi i novými typmi prameňov tak začali dopĺňať obraz konfesiónalné a inštitucionálne vybudovaného spoločenstva o podoby jeho „vnútorného života“.⁴

Do tohto rámca možno zaradiť aj sledovanie zmien na úrovni bohoslužobného života a cirkevných obradov. Aj keď ide v prípade rôznych liturgických príručiek, agend a cirkevných poriadkov o normatívne pramene – teda súbory predpisov a nariadení, ktoré samy osebe ešte bezprostredne nesprostredkujú informácie o tom, do akej miery boli aj v praxi naozaj prijímané – môžu predsa len slúžiť ako historický prameň, umožňujúci uvažovať aj o širších sociálnych a kultúrnych aspektoch náboženských zmien, ktoré so sebou prinášalo reformačné hnutie. Napokon, boli to práve bohoslužobné zvyklosti, kde väčšina ľudí predmodernej spoločnosti – bez formálneho vzdelania a teda i bez možnosti priamo sa konfrontovať so zásadnými textami jednotlivých reformátorov – po prvýkrát narazila a neskôr sa aj na pravidelnej báze stretávala s reformačnými vieroučnými zmenami, ako boli vyjadrené na úrovni kazateľstva a cirkevných obradov.

*Rituál
v historickom
výskume*

V tomto duchu možno vnímať aj ďalší zväzok série *Monumenta Linguae Slovacae*, venovaný edícii takzvanej *Bystrickej agendy*, teda bohoslužobného poriadku, ktorý – slovami svojho pisateľa – „se zachowawa od wernych Kazateľow pry Czirkwi panie“ z roku 1585.⁵ Edícia tohto najstaršieho zachovaného vernakulárneho textu bohoslužobného poriadku zo slovenského evanjelického prostredia rešpektuje kontext jeho zachovania v podobe rukopisného prírvesku k tlačenej *Agende českej* z roku 1581, preto je súčasťou tohto zväzku aj edícia druhého spomínaného dokumentu. V nasledujúcom historickom úvode sú tieto dokumenty priblížené, najprv po formálnej a následne

JOHANN SAMUEL KLEIN: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vols. I – II; III – IV. Eds. PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGLI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2021.

⁴ Literatúra k danej problematike, na ktorú by tu bolo možné upozorniť, je aj v tomto prípade príliš rozsiahla na to, aby sa dal poskytnúť aspoň reprezentatívny výber. Ako východiskové možno spomenúť príspevky (s odkazmi na ďalšiu literatúru) v kolektívnej práci ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*. Ďalšie práce budú citované priebežne v tejto úvodnej štúdii.

⁵ Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied – Historické fondy, Knižnica Evanjelického lýcea v Bratislave (ďalej KELB), sign. BB 663: *Agenda Česká* + rukopisné dodatky, citovaná pasáž sa nachádza na fol. 117r. [rukopisný dodatok: s. 1].

aj obsahovej stránke (pričom ťažisko obsahovej analýzy spočíva na rukopisnom dodatku pochádzajúcom z Banskej Bystrice). Zámerom je priblížiť nielen historický kontext vzniku rukopisu, ale i jeho dobovú relevanciu vo viacerých, vzájomne prepojených interpretačných rovinách – personálnej, inštitucionálnej, vieroučnej a rituálnej stránke reformačného hnutia v Banskej Bystrici v druhej polovici 16. storočia.

Formálno-obsahová charakteristika prameňa

V tomto zväzku edície sú publikované dva texty, a to *Agenda česká* a takzvaná *Bystrická agenda*. V prvom prípade ide o tlačený text z poslednej tretiny 16. storočia, ktorý je pomerne známy a jeho exempláre ostali zachované vo viacerých knižniciach v regióne stredovýchodnej Európy.⁶ V prípade druhého textu ide o rukopisný dodatok, ktorý podľa informácií na svojej titulnej stránke vznikol v roku 1585 a predstavuje prehľad základných rituálnych úkonov, spísaných pre potreby miestnej (slovenskej) evanjelickej cirkvi, a pre ktorý sa v slovenskej historiografii zaužívalo označenie *Bystrická agenda*.⁷ Napriek tomu, že v prípade *Agendy českej* nejde lingvisticky ani historicky o text, ktorý by provenienčne priamo súvisel so slovenským územím, rozhodnutie sprístupniť ho v aktuálnom vydaní – spolu s rukopisnou *Bystrickou agendou* – súvisí s úsilím edície *MLS* rešpektovať historický kontext a podobu zachovania publikovaných prameňov.⁸

Zachovanie
dokumentov

Zväzok, obsahujúci obidva texty, sa do polovice 20. storočia nachádzal v knižnici Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici, kde naňho odkazuje aj staršia historiografia. Spolu s ním sa v zbierkach gymnaziálnej knižnice nachádzali aj ďalšie rukopisy bohoslužobných poriadkov z prelomu 16. a 17.

⁶ V *Knihopise českých a slovenských tisků* bolo identifikovaných 19 zachovaných exemplárov (nie všetky úplné) v inštitúciách na území piatich krajín (Česká republika: 9 exemplárov, Slovensko: 6 exemplárov, Poľsko: 2 exempláre, Maďarsko: 1 exemplár, USA: 1 exemplár). Informácie sú dostupné aj online: *Bibliografické databáze bohemikálných tisků, rukopisů a moderní literatury*: <https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K00079> (Prístup: 23. októbra 2024). Zoznam však nemusí byť konečný, čoho svedectvom je aj skutočnosť, že pri príprave tohto zväzku bol v zahraničných databázach identifikovaný ďalší exemplár vo Viedni: Österreichische Nationalbibliothek, Musiksammlung, sign. SA.79.F.38.

⁷ Text bol predmetom výskumu predovšetkým starších cirkevných a literárnych historikov. Pod názvom *Bystrická agenda* ho spomína už JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra do tolerancie*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1940, s. 42 – 44; JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských evanjelických a. v. služieb Božích*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1946, s. 108 – 111; JÁN M. PETRÍK: *Chránové agendy slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1948, s. 39 – 45. Nasledujúc tieto práce sa označenie zaužívalo aj u neskorších autorov.

⁸ Na tomto mieste je potrebné dodať, že vzhľadom na zameranie edície nebolo cieľom pripraviť kritickú edíciu textu *Agendy českej*, ktorá by reflektovala všetky teologické, liturgické a muzikologické aspekty. Pre podujatie takéhoto typu pozri aj poznámku č. 30.

storočia, pravdepodobne pochádzajúce z Banskej Bystrice.⁹ V dôsledku rozdelenia historického knižničného fondu evanjelického gymnázia v päťdesiatych rokoch 20. storočia sa však *Bystrická agenda* v súčasnosti nachádza vo fondoch Lyceálnej knižnice v Bratislave.¹⁰ Ďalšie časti knižničného fondu boli deponované v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici, v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici, v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Umiestnenie zvyšných dvoch rukopisných liturgických prameňov sa nateraz nepodarilo identifikovať. Ako prípadný porovnávací materiál pre analýzu teda poslúžili iba ich charakteristiky a excerpty publikované v staršej cirkevnej historiografii.¹¹

V prípade spomínanej *Agendy českej* ide o tlačený bohoslužobný poriadok, ktorý vyšiel v Lipsku roku 1581.¹² Bystrický exemplár, ku ktorému je pripojený rukopisný dodatok domácej proveniencie a ktorý poslúžil ako základ pre túto edíciu, je však neúplný: chýbajú mu listy A1 – A4 a B1 – B2, ktoré obsahujú titul, predhovor v češtine (*Předmluva k Pobožnému Čžtenáři*) a polovicu latinského predhovoru (*Praefatio ad pium Lectorem*; na listoch B2 – B4). Za nimi nasleduje obsah (*Index eorum, quae in hoc libro continentur*) a počnúc listom C1 konkrétne inštrukcie. Jadro textu už v origináli obsahuje tlačenú pagináciu v hornej časti strany, ktorá ostala zachovaná aj v našej edícii. Okrem toho má však analyzovaný exemplár aj modernú foliáciu v spodnej časti stránok, ktorá zahŕňa celý dokument, vrátane jeho

*Tlačená
Agenda česká
a jej časti*

⁹ Pôvodne bola *Bystrická agenda* uložená v Gymnaziálnej knižnici pod signatúrou F.IV.2, pod ktorou ju poznajú aj Ján Ďurovič a Ján Petřík v prácach z poznámky č. 7. Okrem nej sú z danej knižnice známe ešte takzvaná „Bystrická agenda po roku 1595“ (pôvodná signatúra: F.IV.5) a „Bystrická agenda zo začiatku XVII. storočia“ (pôvodná signatúra: F.IV.3). Pozri JÁN M. PETŘÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 111 – 114 (len Agenda po roku 1595). JÁN M. PETŘÍK: *Chrámové agendy*, s. 48 – 60 (obe spomínané rukopisné agendy).

¹⁰ Nová signatúra: Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied – Historické fondy, Lyceálna knižnica v Bratislave, sign. BB 663. Digitalizovaný dokument dostupný online na stránke knižnice: http://147.213.4.22/digi/BB_663/start.htm (Prístup: 23. októbra 2024). Pri citovaní budú v nasledujúcom texte odkazy uvádzané iba v podobe čísla listu a strany, bez opakovania umiestnenia a signatúry.

¹¹ Krátku správu o osudoch knižnice (s odkazmi na ďalšiu literatúru) prináša IVONA KOLLÁROVÁ: Časť knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici od roku 2004 „historickým knižničným fondom“. In: *Knižnica*, 2005, roč. 6, č. 2, s. 32. Pozri tiež Mária VIERIKOVÁ: Knižnica banskobystrického ev. a. v. gymnázia. In: *Kniha '95–'96 : Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Ed.: MIROSLAVA DOMOVÁ. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 158 – 162. Na tomto mieste by som sa chcel poďakovať I. Kollárovej z ÚK SAV, P. Račkovi zo Stredoslovenského múzea a M. Bôbovej zo Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici za poskytnuté informácie.

¹² *AGENDA Cžeská / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch / kterak se slowem Božím a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwij Cžeském prawdu Ewangelium swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhowati má*. Wytisštěno w Lipsstě [Lipsko] : skrze Giřijka Deffnera [Georg Deffner], MDLXXXI [1581], 228 s., 4°.

rukopisných príveskov. Tá bola pre praktickú potrebu v edícii zachovaná tiež.¹³ Ojedinele sa v tlačennom texte objavujú poznámky na margináliách (s. 23: fol. 13^v; s. 184 – 185: fol. 93^v. – 94^r; s. 194 – 195: fol. 98^v. – 99^r; s. 200: fol. 101^v). Na poslednej strane (s. 228: fol. 116^r.) sa za tlačným textom v dolnej polovici strany nachádza notová *Glória*.¹⁴ Na nasledujúcej strane (bez tlačenej paginácie, fol. 116^v.) sú dve rukopisné vernakulárne pasáže: najprv štyri body zdôvodňujúce potrebu krstných rodičov pri krste (*Compatres cur voca[n]tur ad Baptismu[m]*) a následne krátky formulár otázok a odpovedí, predchádzajúcich krstu (*Adhortatio ad Compatres ante Baptismum*).¹⁵

Autorstvo
a konfesiónálne
zaradenie
agendy

Z hľadiska štruktúry je *Agenda česká* rozdelená na 14 tematických kapitol, ktorým predchádza už spomínaný český a latinský predhovor. Tak, ako sa objavili isté nejednoznačnosti ohľadom datovania textu (rozoberané nižšie), nejasnosti panujú aj v otázke autorstva. Pod predhovorom sú podpísaní „*Zpráwcowé Cýrkewnij Slowo Božij w čistotě kázijce w Králowstwij Českém*“ (fol. B1^r.), avšak bez uvedenia konkrétnych mien. Keďže táto otázka ostáva pre súčasnú historiografiu naďalej otvorená a nie je ani ťažiskovou z pohľadu našej edície, na tomto mieste je potrebné ponechať ju v takejto podobe.¹⁶ Napriek tomu, že ich mená ostávajú neznáme, možno o nich predsa získať konkrétnejšie informácie v kontexte ich intelektuálneho a konfesiónálneho zázemia. Samých seba označujú okrem iného za kazateľov „čistého Božieho Slova“, čo nie je náhodná terminologická voľba. Slovné spojenie „čisté evanjelium“ bolo od počiatkov reformačného hnutia obľúbeným identifikačným prvkom jeho podporovateľov, pričom sa dostalo aj do základných konfesiónálnych textov, napríklad Augsburského vyznania.¹⁷ Časom získalo toto slovné spojenie aj konfesiónálne špecifický náboj, vďaka ktorému sa reformačné duchovenstvo vymedzovalo voči „starej cirkvi“. Sama osebe

¹³ Pri odkazovaní na konkrétne pasáže sú v citáciách uvádzané oba tieto údaje v podobe: pôvodná (tlačená) paginácia (s.) : moderná foliácia (fol.).

¹⁴ Tu aj na ďalších miestach sa pri pomenúvaní a interpretácii konkrétnych liturgických a hudobných zložiek riadime identifikáciami Jána Petríka. Pre tu spomínanú pasáž pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrátové agendy*, s. 40.

¹⁵ JÁN M. PETRÍK: *Chrátové agendy*, s. 40 s charakteristikou, že ide o „krátky (nedokončený) formulár prislúhovania krstu“.

¹⁶ PAVEL KOLÁŘ: Witnesses of a New Liturgical Practice: the Ordines missae of Three Utraquist Manuscripts. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, vol. 9. Eds.: ZDENĚK V. DAVID A DAVID R. HOLETON. Praha : Filosofický časopis; FILOSOFIA, 2014, s. 221 – 240 (tu s. 226).

¹⁷ Správne kázanie evanjelia (*recte docetur*) patrí podľa Augsburského vyznania (7. článok) k jednej z dvoch základných charakteristík cirkvi. Slovenský preklad: Augsburská konfesia. In: *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*. Ed. a prel. Otto Vízner. Liptovský Mikuláš : Transcius, 1992, s. 46. Pozri tiež PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách Horného Uhorska v 16. a 17. storočí: očakávanie mestskej komunity a cirkvi. In: *Slovenská literatúra*, roč. 69, 2022, č. 6, s. 569 – 585 (tu s. 571 – 572, 574 – 575).

takáto terminológia nepostačuje na presné konfesijné zaradenie, obzvlášť v českých podmienkach, kde sa reformácia zakorenila vo viacerých teologických varietách. Presnejšie indície ponúkajú však sami autori v texte predhovoru, keď hovoria, že sa pri práci opierali o niekoľko „dobrých, porádných a Konfesij Augspurskau se srownáwagijých“ (fol. A3^r.) agend, menovite wittenberskú, brandenburskú a württemberskú.¹⁸ Týmto sa autori agendy zaraďujú k wittenberskému smeru reformácie, pričom ak by sme za dátum vzniku uznali rok 1581, jej publikácia by zapadala práve do obdobia vzniku *Formuly svornosti*, teda striktnejšieho teologického vymedzenia sa ortodoxného lutherského smeru, predovšetkým voči kalvinizujúcim tendenciám.¹⁹ Táto otázka by si však zasluhovala dôslednejšiu teologickú analýzu, nateraz však nemožno vylúčiť, že *Agenda česká* mala mať svojím spôsobom „konfesionalizačné poslanie“, čo by napokon nebolo bez významu ani pre jej „sekundárne“ použitie v Banskej Bystrici. Sami autori v predhovore obzvlášť zdôrazňujú svoj zámer zjednotiť rôzne bohoslužobné zvyklosti a svojou prácou prípadne vynahradiť aj nedostatky v teologickom vzdelaní nejedného z českých kazateľov.

Týmto zámerom zodpovedá aj obsahové členenie vlastného poriadku, ktoré pokrýva všetky základné bohoslužobné úkony, a to vo väčšej škále než neskorší rukopisný dodatok Bystrickej agendy. Obsahuje totiž aj základy poriadku pre pravidelný bohoslužobný život, ako večerné (*Nesspor weyročnj / De vespertinis precibus*) a ranné stretnutia (*Matura bud'to Ranny Kázanj / De matutinis precibus*), a pre hlavné nedeľné bohoslužby, označované tradičnou terminológiou ešte za omšu (*Pořádek Msse weliké / De Missa*), ako aj pre kázňové bohoslužby konané na sviatky alebo v ich predvečer. Okrem toho sú jej súčasťou aj poriadky nielen pre prisluhovanie sviatostí (krst, spoveď a rozhrešenie, nie však prisluhovanie Večere Pánovej, ktoré je súčasťou omšového poriadku), ale aj pre ďalšie medzníky v živote jednotlivca a s nimi späté bohoslužobné úkony (sobaš, navštevovanie chorých, pohreb). Okrem toho obsahuje *Agenda* poriadok pre vizitácie, udržiavanie disciplíny prostredníctvom exkomunikácie (*O Kázni Cýrkewnij bud'to o wyobcowánij hřjssnijkůw nekagijých*) a napokon aj poriadok pre poskytovanie útechy odsúdeným zločincem. V tejto súvislosti treba spomenúť, že *Agenda* síce kopíruje svoje nemecké vzory, no obsahuje niekoľko rozdielov, na ktoré upozorňujú sami jej autori. Oproti wittenberskej predlohe, ktorá bola základným

Obsahové
členenie
Agendy českej

¹⁸ K prehľadu nemeckých evanjelických agend a ich „regionálno-tematických“ skupín pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 14 – 15.

¹⁹ Pre teologický vývoj po Lutherovi pozri IRENE DINGEL: *The Culture Of Conflict In The Controversies Leading To The Formula Of Concord (1548–1580)*. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 15 – 64.

východiskom, bol vypustený latinský *Examen ordinandorum*, a na druhej strane boli pod vplyvom iných agend doplnené práve časti k vyobcovaniu hriešnikov, pochovávaníu a potešeniu odsúdencov, keďže „*w Českém Yazyku nikdež nic o tom psáno není*“ (fol. A3^r). Okrem toho bolo doplnených niekoľko piesní a cirkevných sviatkov špecifických pre české prostredie.²⁰

Rukopisná
Bystrická
agenda a jej
autorstvo

Vlastný rukopisný bohoslužobný poriadok s titulom „*Spuosob a nebo Poradek, který se zachowawa od Wernych Kazatelow pry Czirkwi Panie, psany Letha Panie 1585*“ sa v zväzku začína bezprostredne na strane nasledujúcej po tlačenom exemplári (rkp. s. 1: fol. 117^r).²¹ Rukopisný dodatok obsahuje vlastnú, rukou písanú pagináciu v hornej časti strany, ktorá pravdepodobne nepochádza z doby vzniku dokumentu, no je znateľne staršieho dáta než moderná foliácia v spodnej časti strany, kontinuálne pokračujúca z predchádzajúceho tlačeného exempláru.²² Rukopisná časť obsahuje teda 137 samostatne paginovaných strán, s jednou nepaginovanou, ale zapísanou stranou na záver a ojedinele sa vyskytujúcimi vakátami, ktoré paginované neboli (sú však zahrnuté v modernej foliácii). Forma zápisu naznačuje jedného zapisovateľa. Jej autor, podobne ako v prípade tlačenej agendy, nie je identifikovaný menom. Avšak podobne ako v predošlom prípade, aj tu sa spomínajú „*verní kazatelja*“. Hneď v titule je zároveň presné datovanie do roku 1585, čo môže byť pomôckou aspoň pre vyslovenie hypotéz. V staršej historiografii sa ako o možnom autorovi uvažovalo najprv o Gregorovi Meltzerovi.²³ S jeho menom sa totiž už spája iná liturgická príručka (*Agendbüchlein*) z roku 1570.²⁴ Práve autorstvo jedného bohoslužobného textu malo byť zdôvodnením i pre jeho autorstvo textu iného, teda rukopisnej *Bystrickej agendy*. Táto možnosť však bola už staršou historiografiou uznaná za nepravdepodobnú, aj vzhľadom na to, že Meltzer pôsobil opakovane na poste nemeckého

²⁰ Pre detailnejší prehľad obsahu pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 24 – 34.

²¹ Petrík priradzuje k bohoslužobnému poriadku aj predošlé rukopisné pasáže z posledných strán tlačeného exempláru, spomínané v predošlom odstavci. Tamže.

²² Podobne ako v prípade tlačeného textu, aj v prípade odkazov na rukopisný dodatok sú citované oba údaje v podobe: číslo rukopisnej strany (rkp. s.) : moderná foliácia (fol.).

²³ Túto hypotézu spomína JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra*, s. 44. Dodáva ale, že do úvahy by pripadal aj vtedajší bystrický slovenský kazateľ „*Rehor Liscoviensis*“. Za autora rukopisnej agendy jednoznačne považoval Gregora Meltzera LUDEWIT HAAN: *Cithara Sanctorum, její historia, její původce a tohoto spolupracovníci*. W Pessti : Tiskem Wiktora Horňanského, 1873, s. 24. Naňho sa napokon v prvom rade odvoláva aj Ďurovič.

²⁴ LUDEWIT HAAN: *Cithara Sanctorum*, s. 24. Nateraz nie je známe, že by sa Meltzerova *Agendbüchlein* zachovala. Informácie o nej sú len v krátkej správe a opise jej obsahu z 18. storočia, ktorej autorom bol vtedajší vlastník rukopisu, štiavnický nemecký farár Ján Demian. Správa sa nachádza v ÚK SAV – HF KELB, Rukopisné zväzky (ďalej Rkp. zv.), sign. 327. Na základe tohto záznamu na ňu odkazujú neskorší autori: JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 58 – 59.

kazateľa (v Štiavnicí a neskôr v Bystrici).²⁵ V čase deklarovaného vzniku rukopisu, teda roku 1585, už navyše nebol nažive.²⁶ V staršej historiografii sa však objavilo v tejto súvislosti aj meno vtedajšieho bystrického slovenského kazateľa Juraja Czapkovicza/Liscoviensia.²⁷ Vzhľadom na to, že hneď v titule rukopisu sa deklaruje, že ide o poriadok, ktorý sa v danej cirkvi zachováva, zdá sa byť prirodzeným, že za jeho formuláciou by stál práve človek, zodpovedný za samotný výkon opisovaných bohoslužobných úkonov.

V rukopisnej *Bystrickej agende* možno obsahovo-formálne identifikovať desať celkov rôzneho charakteru. Na rozdiel od tlačenej *Agendy českej* neobsahuje náležitosti k pravidelným bohoslužobným stretnutiam v nedele alebo sviatky, obsahuje však poriadok rámcujúci rôzne aspekty ľudského života, sviatosti, katechetické texty a zbierky piesní. Konkrétne rozloženie jednotlivých častí je nasledovné: krst (*O krstu swatom*, rkp. s. 1 – 8: fol. 117^r – 121^v), úvod šestonedielky (*Introductio Puerperae post partum*, rkp. s. 12 – 14: fol. 122^r – 124^v), úvod mladuchy po sobáši (*Introductio sponsae post nuptias*, rkp. s. 15 – 16: fol. 125^r – 125^v), náležitosti k spovedi a Večeri Pánovej (*De Confessione – Spoweťt Obecna – Commonefactio ad participantes Caenae Dominij – Gratiarum actio post Communionem*, rkp. s. 17 – 41: fol. 126^r – 138^v), náležitosti k sobášu (*De Nuptiis Dicturus*, rkp. s. 42: fol. 139^v; *Spuosob který se zachowawa pry oddawanij Osuob ktere wstaw Swaty Manželsky wstupugij*, rkp. s. 43 – 58: fol. 140^r – 147^v), modlitby za rozličné veci – latinské i vernakulárne (*Orationes pro variis rebvs*, rkp. s. 59 – 73: fol. 148^r – 155^r), katechizmus (*Katechismus*, rkp. s. 74 – 90: fol. 157^r – 165^r), krátke katechizmové poučenie (*Kraticžke a wsummie obsahnute Naucženij Dijtek z Katechismu nagprednegssijch Człankuw Wijri Křesťianskey*, rkp. s. 91 – 94: fol. 166^r – 167^v), nábožné piesne (*Pijsně Chwal Boskych*, rkp. s. 95 – 122: fol. 168^r – 181^v), latinská sobášna formula (*Formula Copulae*, rkp. s. 123 – 128: fol. 182^r – 184^v) a pohrebné piesne (*Pijsnie Pohřebnij*, rkp. s. 129 – 138: fol. 185^r – 189^v). Ako z tohto prehľadu vyplýva, chýbajú pasáže

Obsahovo-
formálne
členenie
Bystrickej
agendy

²⁵ Pre zamietavé stanovisko pozri JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108, pozn. 156. Biografické detaily k Meltzerovi: *ELEM*, vol. I/2, s. 65.

²⁶ *ELEM*, vol. I/2, s. 65 uvádza jeho úmrtie „po roku 1584“. V matričných záznamoch v rámci takzvaných *Kirchenhistorien* je však jeho úmrtie zaznamenané už 10. marca 1583: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív Banská Bystrica (ďalej ŠA BB), pracovisko Archív Banská Bystrica (ďalej p. ABB), fond Magistrát mesta Banská Bystrica (ďalej f. MM BB), Varia (ďalej V), sign. 31, s. 204.

²⁷ V prospech jeho autorstva rukopisu sa prikláňa JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108, pozn. 156. Pre biografické údaje *ELEM*, vol. I/3, s. 522. Tam uvedené roky pôsobenia na poste bystrického slovenského kazateľa bude pravdepodobne potrebné upraviť, keďže pri výskume k tejto práci sa v bystrickom archíve našiel list z roku 1591, kde je podpísaný „Georgius Lyskouinus Sclavorum Con.“ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 183, Nr. 36. K tomuto kazateľovi pozri viac v historickej sekcii nižšie.

explicitne venované pohrebu (i keď sekcia pohrebných piesní túto absenciu čiastočne dopĺňa), no oproti tlačenej *Agende českej* sú v rukopise navyše poriadky k úvodu šestonedielky a mladuchy. V rukopise sa tiež nenachádzajú ekvivalenty špecifických častí z tlačeného textu (napríklad k exkomunikácii, vizitáciám, úteche chorých a odsúdencov), z čoho však nemožno dedukovať akékoľvek iné závery pre bystrický náboženský život než tie, že pre tento aspekt nebola pocíťovaná praktická potreba. Naopak rukopisný text obsahuje dve verzie katechetických textov.²⁸ K obsahovej analýze i zasadeniu dokumentov do historického kontextu sa vrátíme nižšie, teraz ešte niekoľko slov k historiografickej recepcii oboch prameňov.

*Doterajšie
bádanie
o dokumentoch*

Vyššie bolo spomínané, že pri *Agende českej* máme do činenia s pomerne známym bohoslužobným poriadkom. Takéto tvrdenie však predsa len možno relativizovať. *Agenda* ako prameň je síce známa a pomerne prístupná, či už priamo prostredníctvom zachovaných exemplárov v knižniciach alebo ich digitalizovaných kópií voľne dostupných online.²⁹ Pokiaľ ide o historiografickú či teologickú reflexiu a interpretáciu daného textu, situácia je už o poznanie skromnejšia. Samostatného spracovania sa jej ešte nedostalo, a to ani na úrovni historicko-teologickej interpretácie, ani na úrovni sprístupnenia textu v rámci modernej kritickej edície.³⁰ Ťažiskovými ostávajú teda naďalej staršie práce, predovšetkým českých a slovenských cirkevných a literárnych historikov.

*Otázky
datovania
Agendy českej*

V počiatkoch výskumu panovala neistota ohľadom jej datovania. Napriek tomu, že priamo na titulnej stránke tlače sa nachádza údaj o roku 1581, predovšetkým z ohľadu na historický kontext sa jej vznik zvykol posúvať o desaťročie skôr, do roku 1571.³¹ Dôvodom na takýto posun mala byť

²⁸ Detailnejší prehľad pasáží v JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 39 – 45. Pozri tiež nižšie, tretiu časť tejto úvodnej štúdie.

²⁹ Odkazy na digitalizované exempláre možno nájsť vo vyššie citovanej (poznámka č. 6) *Bibliografickej databáze bohemikálných tisků*: <https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K00079>

³⁰ Na absenciu moderného spracovania upozorňuje hneď v úvode svojho textu napríklad aj MICHAL CHALUPSKI: *Obrad křtu podle Agendy české z r. 1581*. In: *Teologická reflexe*, roč. 30, 2024, č. 1, s. 43 – 54 (tu s. 46). Na základe krátkej informácie možno predpokladať, že s kritickou edíciou textu sa ráta v rámci edície *Monumenta Liturgica Bohemica*. Pozri PAVEL KOLÁŘ: *Witnesses of a New Liturgical Practice*, s. 226, poznámka č. 26.

³¹ Dve vydania, z rokov 1571 a 1581, uvádza JOSEF JUNGSMANN: *Historie literatury české*. Praha: W komissí kněhupectví F. Řivnáče, 1849, s. 225, č. 1732. V tomto duchu krátka zmienka – aj keď citácie založené na vydaní z roku 1581 – aj v práci ZIKMUND WINTER: *Život církevní v Čechách: Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, vol. 2. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1896, s. 841. Vydanie roku 1571 predpokladá aj JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 118. O prvom vydaní v roku 1571 hovorí aj JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra*, s. 43. Rozchod s touto tradíciou (uznávajúcou dve vydania) je u slovenských cirkevných historikov možno sledovať priamo v diele najvýznamnejšieho bádateľa

absencia zmienky Českej konfesie z roku 1575. Prvé vydanie textu sa teda datovalo ešte pred vznik tohto politicko-náboženského dokumentu.³² Na neodôvodnenosť takejto interpretácie však poukázal už Ferdinand Hrejsa na začiatku 20. storočia a odvtedy sa ustálilo prijímanie toho datovania, ktoré sa nachádza priamo v zachovaných tlačných exemplároch, teda do roku 1581.³³ V aktuálne dostupnej podobe nemeckej bibliografie tlačí 16. storočia je identifikovaná iba tlač z roku 1581.³⁴ Možno navyše dodať, že v prípade skoršieho vydania by k nemu muselo dôjsť u iného tlačiara, keďže v zachovaných exemplároch uvádzaný Georg Deffner (*Giříjk Deffner*) svoju činnosť v Lipsku začal až v roku 1580.³⁵ Zaujímavosťou však je, že po obsahovej stránke sa *Agende českej* dostalo rozsiahlejšieho spracovania v radoch slovenských evanjelických cirkevných historikov. Nezanedbateľnú úlohu pre túto pozornosť zohral práve vplyv na formovanie bohoslužobného života slovenských evanjelikov v Uhorsku, ktorý bol tomuto dokumentu prisudzovaný.³⁶

V prípade rukopisného dodatku, takzvanej *Bystrickej agendy*, je situácia na pomery slovenskej cirkevnej historiografie o čosi lepšia. Treba poznamenať, že text sa do pozornosti historikov dostal neskôr, napríklad Ján Kvačala ho vo svojich *Dejinách reformácie na Slovensku* z roku 1935 ešte priamo nespomína. Pozná síce *Agendu českú*, o konkrétnostiach jej používania či vplyvu však neuvádza bližšie informácie.³⁷ Vo svojom texte sa odvoláva na Jána Slávika a jeho *Dejiny Zvolenského evanjelického seniorátu*, ktorý pri diskusii o zavádzaní materinskej reči do bohoslužieb spomína nielen *Agendu českú*, ale aj, že jej „výtisk je zachovaný v knižnici evanjelického gymnázia

Bystrická agenda v slovenskom humanitnom výskume

evanjelických bohoslužobných dejín, Jána Petríka: v práci z roku 1946 (*Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 103) ešte predpokladá aj vydanie z roku 1571, v texte z roku 1948 (*Chrátové agendy*, s. 24) je už skeptickejší, keď hovorí o nezachovaných exemplároch „údajného prvého vydania“ z roku 1571 a ponúka krátky historiografický komentár.

³² V tomto duchu aspoň počiatočné rôznorodé informácie ohľadom datovania interpretuje JÁN M. PETRÍK: *Chrátové agendy*, s. 24.

³³ FERDINAND HREJSA: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha : Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912, s. 356.

³⁴ *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* (VD 16), záznam č. VD16 ZV 27406. Dostupné online: <https://gateway-bayern.de/VD16+ZV+27406> (Posledný prístup: 30. októbra 2024).

³⁵ PETER VOIT: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha : Libri, 2006, s. 202, kde sa konštatuje, že „Jugmannův údaj o starším, exemplářem nedoloženém Deffnerově vydání Agendy 1571 je značně pochybný“.

³⁶ JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 103 – 108; JÁN M. PETRÍK: *Chrátové agendy*, s. 24 – 34.

³⁷ JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 94. V podobnom duchu už o čosi skôr aj BRANISLAV VARSÍK: *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* (Sborník Filozofickej fakulty UK V Bratislave, roč. 8, č. 62). Bratislava : Universum, 1932, s. 56 – 57.

bystrického“. Rukopisný dodatok miestneho pôvodu však priamo nespomína.³⁸ Rukopisná agenda však rezonovala vo výskume bohoslužobnej praxe a piesňovej tvorby. Prvým bádateľom, ktorý jej venoval detailnejšiu pozornosť, bol Ľudovít Haan v roku 1873.³⁹ Prameň sa však výraznejšie dostal do pozornosti odbornej verejnosti v tridsiatych rokoch 20. storočia, v prvom rade prostredníctvom záujmu o piesňovú tvorbu a preklad Lutherovho Malého katechizmu.⁴⁰ Zakrátko nato sa rukopisu dostalo komplexnejšieho a detailnejšieho spracovania, z perspektív literárnych dejín,⁴¹ muzikológie,⁴² dejín liturgie⁴³ a jazykovedy.⁴⁴

V druhej polovici 20. storočia bola rukopisná *Bystrická agenda* čiastočne analyzovaná viacerými bádateľmi z týchto i ďalších odborov. Napriek opakovane deklarovanému významu textu ako prvého (vernakulárneho) liturgického poriadku v slovenskom prostredí sa však napokon stala prameňom síce známym a neskôr i relatívne prístupným a citovaným, nie však komplexne a systematicky analyzovaným a spracovaným.⁴⁵ Zaujímavým fenoménom je, že od spomínaných prác z polovice 20. storočia sa detailnejšej analýze *Bystrickej agendy* a jej zasadeniu do historického kontextu historici vyhýbali. V prípade nemnohých cirkevno-historických prác sa možno stretnúť skôr s prostými konštatovaniami jej existencie, čo je do istej miery aj pochopiteľné, keďže nosnou témou žiadnej z prác nebol pohľad na rituálne či bohoslužobné zmeny a ich dôležitosť v procese zavádzania reformačných myšlienok a budovania nových konfesiónálnych spoločenstiev. Rukopisnej

³⁸ JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického a. v. bratstva a seniorátu*. Banská Štiavnica : Tlačou a nákladom vdovy a syna Augusta Joergesa, 1921, s. 13 – 14. V súvislosti s vyššie spomínanou diskusiou o datovaní tlače možno spomenúť, že v texte sa tiež opakovane uvádza prvé vydanie z roku 1571.

³⁹ ĽUDWIT HAAN: *Cithara Sanctorum*, s. 24, kde je za autora považovaný „Jiří Melcer“.

⁴⁰ JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní na Slovensku pred Tranovského kancionálom. In: SAMUEL ŠTEFAN OSUSKÝ (ed.). *Tranovského sborník*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscus, 1936, s. 23 – 42.

⁴¹ JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra*, s. 41 – 44.

⁴² KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici do 19. storočia*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscus, 1941, s. 57 – 68, s dodatkom, že rukopis je síce „neznámej proveniencie“, ale predpokladá sa jeho používanie v Banskej Bystrici. Novšie *Bystrickú agendu* spomína napríklad MARTA HULKOVÁ: Príspevok k hudobnej kultúre Banskej Bystrice v druhej polovici 16. storočia. In: ALEXANDRA BITUŠÍKOVÁ (ed.). *Banská Bystrica : Historicko-etnologické štúdie*, vol. 1. Banská Bystrica : Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií UMB, 2000, s. 48 – 59 (tu s. 54 – 55).

⁴³ JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108 – 111; JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 39 – 45.

⁴⁴ Prvý, hoci krátky, pohľad na text *Bystrickej agendy* z jazykového hľadiska priniesol JÁN P. ĎUROVIČ: *Reč Bystrickej agendy*. In: *Slovenská reč*, roč. 3, 1934 – 1935, č. 6, s. 186 – 187.

⁴⁵ Okrem iného bola súčasťou korpusu textov, použitého pri príprave *Historického slovníka slovenského jazyka*.

Bystrickej agende sa teda ani nedostalo komplexné edičné spracovanie. Publikované boli iba úryvky z nej, napríklad v edícii *Pramene k dejinám slovenčiny*, kde vyšiel výber z pasáže týkajúcej sa sobáša, či úryvky piesňovej tvorby v antológiách literárnych textov.⁴⁶

Úsilím aktuálneho zväzku *MLS* je teda priniesť nielen edíciu celého textu, ale aj sprievodnú historickú štúdiu, ktorá pomôže prameň lepšie situovať v kontexte jeho vzniku a používania. Na jednej strane tak nadväzujeme na zásadné práce Jána Ďuroviča a Jána Petríka z tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia a v nich obsiahnuté zistenia o kontexte liturgického vývoja i možných dobových vplyvov, na druhej strane sa však usilujeme k problematike pristupovať zo sociálno- a kultúrno-historickej perspektívy, ktorá pri analýze daného prameňa nebola doposiaľ použitá. Žiada sa tiež dodať, že v tomto momente nie je cieľom ponúknuť úplne komplexné spracovanie, najmä s ohľadom na ešte prebiehajúci muzikologický výskum.

Historický kontext: Reformácia v Banskej Bystrici

Keď v roku 1585 vznikol rukopis bohoslužobných zvyklostí bystrického duchovenstva, reformačné myšlienky mali za sebou v meste už vyše polstoročnú históriu. Možno teda predpokladať, že s množstvom zo základných princípov či východísk evanjelického učenia bola prinajmenšom časť obyvateľstva už značne oboznámená. Istým svedectvom o zakorenenosti reformačného učenia u obyvateľstva banských miest môže byť aj odpoveď štiavnickej mestskej rady kráľovi Ferdinandovi I. zo začiatku šesťdesiatych rokov 16. storočia. Mestskí radní v kontexte sporov s ostrihomským arcibiskupom Mikulášom Oláhom a jeho rekatolizačným úsilím v liste z roku 1561 kráľovi deklarovali, že svoje cirkevné poriadky majú oni i ostatné banské mestá už tridsať rokov, ba od čias kráľa Ľudovíta Jagelovského (1516 – 1526). V obyvateľstve bolo v čase spísania odpovede podľa mestskej rady toto učenie zakorenené už natoľko, že nebolo možné uvažovať o pozbavení evanjelických farárov úradu bez toho, aby došlo k otvoreným prejavom nespokojnosti a nepokojom. Dodávali navyše, že v dôsledku Oláhových aktivít už niektorí z baníkov odišli, čo môže byť napokon hrozbou aj pre kráľove komorské príjmy.⁴⁷ Aj keď pri časti argumentov, napríklad o odchode pracov-

*Reformácia
medzi
mešťanmi
banských miest*

⁴⁶ *Pramene k dejinám slovenčiny*, vol. 1. Eds.: MILAN MAJTÁN a JANA SKLADANÁ. Bratislava : VEDA, 1992, s. 284 – 286. Pozri tiež TIMOTEA VRÁBLOVÁ (ed.). *Citara svätých : Antológia zo slovenských prameňov cirkevných a duchovných piesní 16. – 18. storočia*. Bratislava : Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014, s. 35 – 45.

⁴⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai Ágost. Hitv. Evang. Egyház és lyceum története. Első füzet: A XVI. századbeli események*. Selmebányán [Banská Štiavnica] : Joergen Ágost özvegyénél, 1883, s. 164 – 165, prameň citovaný *in extenso*. Na svedectvo tohto druhu upozorňuje aj PAVOL KRÍŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 55.

ných síl z baníctva a hrozbách pre kráľovské financie, je možné uvažovať, či sa na ich podobe či faktografickej presnosti priveľmi neodrazila aj horlivosť štiavnických radných, na podstate tvrdenia o udomácnení evanjelickej viery v čoraz širších vrstvách banského mestského obyvateľstva to pravdepodobne nič zásadne nemení, ako napokon ukazujú aj niektoré pramene citované nižšie.

V tejto sekcii bude naším zámerom sledovať vývoj takéhoto prijímania a ukotvenia reformačného učenia v Banskej Bystrici (v rámci udalostí v banských mestách všeobecne). Analýza vývoja tak posluží ako historický základ pre porozumenie kontextu, v ktorom sa v osemdesiatych rokoch 16. storočia stretávame s tu publikovanými bohoslužobnými príručkami. Žiada sa však zároveň dodať, že vzhľadom na možnosti i rámec definovaný týmto zväzkom, ako aj aktuálny stav výskumu problému, ide iba o stručný náčrt vývoja, nie jeho komplexné spracovanie.⁴⁸ V tomto svetle treba vnímať aj štruktúru historického prehľadu, ktorý sa neusiluje o súvislé, chronologicky radené rozprávanie, ale zameriava sa na vývoj z pohľadu vybraných tém, – inštitucionálnej, personálnej, vieroučnej a sociálnej roviny – ktoré tvorili rámec pre upevnenie evanjelického učenia v meste.

⁴⁸ Novšie spracovanie dejín reformácie v Banskej Bystrici aktuálne chýba. K dispozícii je viacero starších prác (z nich niektoré v modernom preklade). Súčasní bádatelia sa vo väčšine prípadov venovali čiastkovým problémom, ktoré sú dôležité pre poznanie viacerých aspektov náboženského a kultúrneho vývoja mesta, syntetizujúce spracovanie nateraz ale ešte nemáme. Zo starších prác možno upozorniť na nové vydanie a preklad práce voľakedajšieho profesora bystrického katolíckeho gymnázia Emila Jurkoviča (Jurkovich; 1857 – 1936), v ktorej je niekoľko kapitol venovaných aj cirkevným a kultúrnym dejinám: EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Prel. Imrich Nagy. Banská Bystrica : Pribicer, 2005. Dôležité práce pre dejiny reformačného hnutia publikoval profesor miestneho evanjelického gymnázia Karol Rosenauer (1843 – 1880), napríklad: KÁROLY ROSENAUER: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gimnázium története*. Besztercebányán [Banská Bystrica] : Machold Fülöp nyomdájából, 1876. Detailné spracovanie (pre obdobie 1540 – 1564) s rozsiahlymi citáciami z prameňov k počiatkom reformácie: KÁROLY ROSENAUER: *A besztercebányai ág. h. ev. egyházközség története*. In: *Besztercebányai ág. hitv. ev. gimnázium értesítője*, 1877 – 1878, s. 1 – 61. Text mal mať pokračovanie, no zámer, žiaľ, prekazilo Rosenauerovo úmrtie. Z autorov 19. storočia hodno ešte spomenúť historika a rímsko-katolíckeho biskupa Arnolda Ipolyiho-Sturmera (1823 – 1886), ktorý sa podieľal na texte, relevantnom aj pre cirkevné dejiny nami skúmaného obdobia: *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis pro Anno Saeculari MDCCCLXXVI*. Neosolii [Banská Bystrica] : Typis Philippi Machold, 1876. Neskôr sa problematike počiatkov venovala ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: *Počátky reformace v Banské Bystrici*. In: *Bratislava : Časopis Učené spoločnosti Šafaříkovy*, roč. 4, 1930, s. 580 – 612. Z novších prác, založených na starších výskumoch JÚLIUS ALBERTY – PAVOL MARTULIAK: *Banská Bystrica v znamení kalicha*. Banská Bystrica : CZ ECAV Banská Bystrica, 2001. Všeobecne k mestským dejinám aj s cirkevno-kultúrnou perspektívou IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí : Štúdie z dejín mesta*. Banská Bystrica : Enterprise, 2015. Ďalšie práce sú citované priebežne.

Pre porozumenie náboženského vývoja v Banskej Bystrici v 16. storočí predstavuje jeden z dôležitých prvkov oboznámenie sa s podobou cirkevnej organizácie v meste. Podobne ako v prípade iných mestských komunít u nás, aj v Bystrici sa pri tejto otázke stretávame so značnou mierou kontinuity. Reformačné hnutie v uhorských mestách sa často usilovalo predovšetkým o zmenu učenia a náboženskej praxe, v inštitucionálnej rovine sa prinajmenšom v počiatkoch najčastejšie realizovalo predovšetkým v presune dôrazov či meniacom sa výklade v rámci starších, jestvujúcich štruktúr.

V rámci bystrického duchovenstva bol od stredoveku najdôležitejšou postavou mestský farár. Už v základnom privilegii pre bystrickú komunitu od kráľa Bela IV. z roku 1255 sa hneď na prvom mieste medzi udelenými výsadami uvádza slobodná voľba farára, ktorý má byť následne potvrdzovaný ostrihomským arcibiskupom.⁴⁹ Praktickú realizáciu práva voľby neskôr prevzali richtár s mestskou radou, ktorí týmto spôsobom zohrali nezanedbateľnú úlohu aj v počiatkoch reformačného hnutia v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 16. storočia. Priestorovo bol ťažiskom cirkevnej organizácie v areáli mestského hradu sa nachádzajúci farský kostol Nanebovzatia Panny Márie s počiatkami tiež v 13. storočí, ktorý bol v nasledujúcich storočiach stavebne upravovaný a v 15. storočí doplnený o niekoľko kaplniek, ktoré možno považovať za prejav neskorostredovekej zbožnosti viacerých významných bystrických mešťanov.⁵⁰ Prostriedky takéhoto testamentárneho odkazu, pochádzajúceho od Michaela Königsbergera, jedného z najvýznamnejších a najzámožnejších banskobystričských mešťanov svojej doby, poslúžili ako základ pre výstavbu ďalšieho sakrálneho objektu v priestore mestského hradu, Kostola sv. Kríža.⁵¹ Od 14. storočia navyše pôsobil v Banskej Bystrici aj mestský špitál, pri ktorom stál Kostol sv. Alžbety.⁵² Pri všetkých kostoloch v neskorom stredoveku pôsobili ďalší duchovní, podobne

⁴⁹ RICHARD MARSINA (ed.): *Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae*, tom. 2. Bratislava : Obzor, 1987, č. 497, s. 340 – 341: „Ut plebanum de communi eligant voluntate, qui per ipsos venerabili patriarchi episcopo Strigoniensi presentabitur in ipsorum ecclesiam confirmandus.“ Pozri tiež MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica. In: MARTIN ŠTEFÁNIK – JÁN LUKAČKA (eds.): *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 29 – 51 (tu s. 31 a 47).

⁵⁰ MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 33 – 34, 47. Pre historický a umenovedný prehľad vývoja sakrálnych stavieb v meste pozri *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 106 – 133.

⁵¹ MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 34, 46 – 47. *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 133 – 134.

⁵² MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 47. *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 82 – 87. IGOR GRAUS: Banská Bystrica v 16. storočí, s. 26 – 37 (pôvodne ako samostatná štúdia: Banskobystrický špitál sv. Alžbety ako súčasť zápasu mesta Banskej Bystrice s turzovsko-fuggerovským mediarskym podnikom v prvej polovici 16. storočia. In: *Historický časopis*, roč. 46, 1998, č. 4, s. 557 – 578).

ako aj vo farskom kostole bolo možné nájsť popri mestskom farárovi i iných duchovných, napríklad altaristov. Pre neskorší vývoj je významnou skutočnosť, že podobne ako v iných kráľovských mestách, aj v Banskej Bystrici sa už v predreformačnom období stretávame s kazateľmi rozdelenými podľa jazykového kľúča. Z roku 1513 pochádza informácia o slovenskom kazateľovi, Kostol sv. Kríža sa neskôr stal známym ako slovenský kostol.⁵³

Reformačná
kontinuita
pri využívaní
kostolov

Nezanedbateľná časť tohto dedičstva pretrvala z predreformačného do reformačného obdobia, aj keď s istými úpravami. Vzhľadom na to, že prijatie a etablovanie reformačného učenia bol postupne prebiehajúci proces, nedošlo napríklad k zásadným zlomom pri využívaní sakrálnych priestorov. Nateraz nie sú známe ani dramatické ľudové obrazoborecké prejavy, ktorými bolo prijímanie reformácie sprevádzané v iných častiach Európy.⁵⁴ S explicitným stanoviskom v danej otázke sa stretávame až po polovici 16. storočia, keď duchovenstvo banských miest v konfrontácii s rekatolizačnými aktivitami ostrihomského arcibiskupa Mikuláša Oláha definovalo svoj postoj aj k tomuto problému. V odpovedi z kremnického stretnutia 26. septembra 1558 reformační kazatelia zaujali k staršej vizuálnej kultúre v lutherskom duchu pomerne zmierlivé stanovisko: obrazy a sochy Márie a „historicky doložitelných“ svätcov (*quorum historiae verae sunt*) nebolo treba vyhadzovať, iba dbať, aby neboli nástrojom kultu (*non ejiciantur, ita tamen ne adorentur*). Ostatné sa síce mali odstrániť, ale pod dozorom vrchnosti (*auctoritate magistratus*), nie ako dôsledok živelnej ľudovej aktivity (*sine offensione et tumultu*). Každý kostol si mal navyše vystačiť s jedným oltárom pre potreby prisluhovania Večere Pánovej, ostatné oltáre ako prostriedky „pápeženských omší“ (*ad Missam pontificiam*) mali byť vrchnosťou tiež odstránené.⁵⁵

Mestské
vrchnosti
a patronátne
právo

V uvedenej zmienke výraznejšie zaznieva rola svetskej vrchnosti, v mestskom prostredí reprezentovanej mestskou radou a richtárom. Tento

⁵³ MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 47. VLADIMÍR RÁBIK: Národnostní kňazi (kazatelia) v živote stredovekých miest na Slovensku. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, roč. 6, 2006, s. 136 – 147.

⁵⁴ Táto problematika v uhorských podmienkach si do budúca ešte žiada bádateľskú pozornosť. Stručný prehľad prístupov v ZOLTÁN CSEPREGI: Képtisztelet, képhasznalat, képtilalom és képrombolás a magyarországi reformációban. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA KÓNYOVÁ (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 13 – 24, kde sú uvedené príklady rôzneho vývoja z Uhorska (avšak nie z banských miest).

⁵⁵ Vzhľadom na jestvujúce slovenské preklady záverov synod banských miest budú v texte citované spravidla tie, a to podľa práce PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 36 – 40 (tu s. 37). Pôvodné latinské (prípadne nemecké) texty sú publikované v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, tu s. 136 – 142 (tu s. 137). Väčšina zo záverov synod (počnúc šesťdesiatymi rokmi 16. storočia) je zapísaná v protokole zväzu banských miest: ŠA BB – pracovisko Archív Kremnica, fond Magistrát mesta Kremnica, *Abschiedsbuch 1561 – 1596*.

rozmer bol od stredoveku prítomný v podobe výkonu patronátneho práva, na čo sa vo viacerých rovinách v reformačnom období prirodzene nadväzovalo.⁵⁶ Dôležitým aspektom v tomto smere bolo celkové materiálne zabezpečenie mestskej cirkevnej organizácie a zmeny, ktoré prinieslo prijatie reformačného učenia. Mestská fara mala od neskorého stredoveku vlastné majetky, ktoré mali slúžiť na podporu jej fungovania. V druhej tretine 16. storočia – teda v čase šírenia reformačných myšlienok – sa však už stretávame s tým, že pri nástupe farárov do funkcie (alebo pri jej opúšťaní) sa pod dozorom mestskej rady vyhotovovali inventáre farského majetku, ktoré tak vnášajú svetlo do podoby materiálneho zabezpečenia aspoň časti cirkevnej organizácie.⁵⁷ Nezanedbateľnými majetkami v meste i okolí disponoval aj miestny špitál, čo sa napokon stalo predmetom vlečúcich sa sporov.⁵⁸ Ešte pred definitívnym etablovaním sa reformačného hnutia sa možno stretnúť so sťažnosťami mestských duchovných na svoje zlé materiálne a finančné podmienky, pričom z nepriaznivej situácie zvyčajne vinili mestskú radu.⁵⁹

Už v predreformačnom období i počiatočnej fáze kontaktov s reformačným učením boli teda svetské orgány mestskej správy zapojené do rôznych aspektov praktického fungovania miestnej cirkvi. S pevnejším ukotvením reformačného hnutia v štyridsiatych rokoch 16. storočia však aj v tejto oblasti došlo ku kvalitatívnej zmene. Po príchode Martina Hanka, nového kazateľa zo Sliezska, boli na jeho podnet aj v Banskej Bystrici zavedené nové pomery podľa sliezskych vzorov. Na základe dohody s farárom z 28. septembra 1544 mestská rada prevzala správu všetkých majetkov a príjmov fary, ktoré mala následne spravodlivo prerozdeľovať mestským duchovným (vrátane pravidelného týždenného platu pre farára) a na ďalšie ciele (napríklad pre mestskú chudobu, potreby školy, a podobne).⁶⁰ Dohoda bola na skúšku uzavretá na jeden rok, staršia historiografia v nej však videla

*Mestská rada
a správa
cirkevných
majetkov*

⁵⁶ Stredoveký vývoj prehľadovo v VLADIMÍR RÁBIK: Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In: MARTIN ŠTEFÁNIK A KOL. *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava : VEDA, 2017, s. 83 – 115.

⁵⁷ Takýto súpis z roku 1538 spomína ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 603, 608 – 609.

⁵⁸ Pozri IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 26 – 37. K sporom (nielen majetkového rázu) z polovice 16. storočia, do ktorých vstupovali aj kráľ a ostrihomský arcibiskup, pozri KÁROLY ROSENAUER: A beszterczebányai ág. h. ev. egyházközség, s. 23 – 38.

⁵⁹ Príkladom sú okolnosti pôsobenia a odchodu Štefana Spettingera na začiatku tridsiatych rokov 16. storočia, ktorý konštatoval, že o bystrickej mestskej rade je známe, ako zaobchádza so svojimi duchovnými. On podľa vlastných slov teda nebol ani prvý, ani posledný s takýmito problémami. ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 600.

⁶⁰ ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 609.

výrazný krok smerom k sekularizácii cirkevných majetkov, teda jeden zo sprievodných znakov etablovania sa reformačného hnutia.⁶¹

*Materiálne
zabezpečenie
evanjelických
duchovných*

V druhej polovici 16. storočia už teda z perspektívy hmotného zabezpečenia mestská rada a mestská cirkev vystupujú v užšom spojení, aj keď nemožno povedať, že by šlo vždy o bezproblémový vzťah. Svedectvom môžu byť opakujúce sa požiadavky mestských duchovných o zvýšenie finančnej podpory zo strany mestskej rady, a to tak na pravidelnej báze, ako aj *ad hoc*, s ohľadom na vyskytnuvšie sa výnimočné udalosti. Príkladom je prípad slovenského kazateľa Andreja (Andreasa) Carbonaria, ktorý roku 1602 prosil mestskú radu o výpomoc potom, čo mu zhorel dom. Vo svojej žiadosti argumentoval okrem iného tým, že nejde len o úžitok jeho vlastných potomkov, ale náležite zrekonštruovaný dom sa stane aj ozdobou rodného mesta.⁶²

*Pomery v
bystrickom
duchovenstve
v počiatočných
reformáciách*

Početnosť duchovenstva i rôznorodosť právnych nárokov v rovine patronátu (najmä v prípade špitálu a špitálskeho kostola) so sebou už v neskorom stredoveku niesli potrebu riešenia otázok spätých s hierarchiou a vzájomnými vzťahmi, ako aj potenciál pre spory zúčastnených stránok. Pohľad do komplexu týchto vzťahov ponúka napríklad už úsilie mestskej rady o povolanie reformačne naladeného kazateľa z dvadsiatych rokov 16. storočia. V roku 1520 vyhliadnutý kandidát, Šimon (Simon) Benhardt, sa napokon zo svojho pôsobiska v Opave do Banskej Bystrice nepresídlil, pričom hlavnou prekážkou bol odpor bystrického farára Mateja Nicolaua. Ten sa opakovane dostával do sporu s mestskou radou, keďže povolanie kaplána iba mešťanmi, bez farárovho súhlasu, považoval za vážne narušenie vlastných kompetencií a práv. Záležitosť sa napokon riešila až pred ostrihomským arcibiskupstvom a kráľovnou Máriou, na ktorej autoritu sa banské mestá ako jej vinný majetok obracali. Vo svojom liste Bernhardtovi z roku 1521 bystrický farár Nicolai okrem iného zaujímavo argumentuje tým, že výber kazateľa patrí v celom „panónskom kráľovstve“ miestnym farárom, teda v bystrickom prípade jemu. V meste je však okrem iného aj tak už dostatok duchovenstva, takže ďalších kazateľov nie je treba.⁶³ Úplným protikladom je zase list reformačne naladeného kazateľa Štefana Spettingera zo začiatku tridsiatych rokov 16. storočia, ktorý sa sťažoval na nedostatok duchovných, takže všetku prácu pri „rodickej sa cirkvi“ musel vykonávať

⁶¹ EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 372, kde túto dohodu interpretuje tak, že ju „farár sotva mohol uzatvoriť z dobrej vôle“, keďže prišiel o veľkú časť svojich príjmov. GÖLLNEROVÁ, naopak, vidí v uzavretí dohody – motivovanej farárovými sťažnosťami kvôli obmedzujúcim hospodárskym povinnostiam na fare – sliezske vplyvy: ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: *Počátky reformácie*, s. 609.

⁶² ŠA BB – p. ABB, f. MMBB, Fasc. 209, Nr. 34: „*Illud enim non tantum meis liberis emolumento, sed etiam patriae nostrae magno ornamento est futurum.*“

⁶³ Priebeh sporu v ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: *Počátky reformácie*, s. 588 – 590.

sám. V tomto prípade ide ale skôr o svedectvo ani nie tak o úplnej absencii iných duchovných, ale skôr o nedostatku spolupracovníkov kázucich „čisté a pravé evanjelium“ v reformačnom duchu.⁶⁴

Najmä tridsiate a začiatok štyridsiatych rokov 16. storočia možno v cirkevných dejinách Banskej Bystrice charakterizovať ako prechodné obdobie medzi ustupujúcou starou cirkvou a formujúcim sa reformačným spoločenstvom. Tohto charakteru si boli vedomí súčasníci a reflektovala ho i neskoršia historiografia.⁶⁵ Nie je teda prekvapením, keď v danom období možno naraziť na zmienky o tom, že popri nových protestantských kazateľoch v meste ešte žili aj katolícki duchovní. Vo svojom liste z roku 1540 napríklad mestská rada v odpovedi Bardejovčanom ešte sama spomína, že doposiaľ mali iba neužitočných kňazov, ktorí sa starali len o svoje brucho, nie hlásanie Božieho Slova (*rechtes wort Gottes; Euangelion*), takže v Bystrici je ešte stále v každom kúte „pápeženecké zaslepenie“ (*Bapstisch verplendung*). Ešte ani teraz nemajú farára, ale iba niektorých takých, starých a neužitočných (*etlich alt, vnnd sonst vnuz missierer*), ktorých trpia najmä vzhľadom na ich slabosť a vysoký vek. V prospech Bardejovčanov mestská rada teda nie je ochotná vzdať sa svojho reformačne naladeného nemeckého kazateľa, Bartolomeja Francíka, keďže ho je veľmi treba aj v Banskej Bystrici samotnej.⁶⁶

*Prechodné
obdobie medzi
starými
a novými
cirkevnými
pomermi*

V súvislosti so zmenami v bohoslužobnej praxi sa menili aj nároky na duchovenstvo. Z teologických dôvodov bola zdôrazňovaná nepotrebnosť – či škodlivosť – takzvaných „pápeženských omší“, čím sa narážalo okrem iného aj na prax slúženia omší pri bočných oltároch.⁶⁷ V súvislosti s týmto vývojom teda z radov mestského duchovenstva vymizli neskorostredovekí

*Reformácia
a meniace sa
nároky na
duchovných*

⁶⁴ K Spettingerovi pozri poznámku č. 59 a ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 600.

⁶⁵ EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 371. *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 143 situáciu charakterizuje ako „status incertus religionis quasi catholicus, vel saltem semicatholicus“.

⁶⁶ List banskobystrickej mestskej rady do Bardejova z 2. augusta 1540 publikovaný v *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából* (ďalej ETE), vol. 3 (1535 – 1541). Eds.: VINCZE BUNYITAY, RAJMUND RAPAICS a JÁNOS KARÁCSONYI. Budapest: A Szent-István-Társulat, 1906, č. 482, s. 471 – 473. Situáciu opisujú tak, že „*doch mer oren, pauch vnnd Seckl prediger, dann seelsorger bisher gehabt, welch vill mehr auff Ir ergeizigekeit vnnd wie vermelt, das so in di kuchl getragen vnnd den pauch gefult, dan fur die armen irrenden gewissem gesorgt haben*“. Pričom situácia si žiada aktívnejší prístup, keďže: „*(...) Bapstisch verplendung, der wir all winckl voll und im prauch bei vnnsrer kirch noch haben*“. V tomto všetkom nemajú „*diser zeit khainen pfarher, Ia auch sonst nit ain ainzigen teutschen priester (...)* so vnns, vnnd einer armen Gemain ainiges Evangelion furtragen vnnd predigen khundt oder mocht; sonnder etlich alt, vnnd sonst vnuz misierer, so man der schwachen vnnd sonnst Irer alter halben, noch mit zeit bis bass erlernt werden, verhalten muess haben.“

⁶⁷ Explicitnú formuláciu takéhoto postoja možno opäť nájsť v článkoch banských miest z roku 1558. JÁNOS BREZNYIK: *A SelmeCBányai*, s. 137 v súvislosti s oltármi: „*(...) non ad Missam pontificiam idoneam, reliqua altaria, tanquam offendicula et impedimenta,*

altaristi, zvyšok štruktúry mestského duchovenstva však ostal v jadre nezmenený. V meste naďalej pôsobil mestský farár, ktorý mal byť obklopený ďalšími pomocnými duchovnými, v prameňoch označovanými ako kapláni, diakoni či kazatelia. Predovšetkým posledný uvedený termín zdôrazňoval aj meniace sa dôrazy pri výkone farárskeho povolania, keď sa v súlade so základnými evanjelickými vieroučnými textami dostali do centra záujmu kazateľské aktivity duchovného a „hlásanie Slova Božieho“.⁶⁸ Ruku v ruke s kazateľstvom šiel dôraz na zrozumiteľnosť a teda i špecifikácia ďalšieho duchovenstva podľa jazykového kľúča, známa už z predreformačného obdobia, získala novú vážnosť. Na prelome tridsiatych a štyridsiatych rokov 16. storočia sa opakovane stretávame so slovenským kazateľom Jozefom (na poste do roku 1543), ktorý z poverenia mestskej rady plnil aj úlohy pri oslovovaní vhodných kandidátov na v tom čase často sa uprázdňujúci post nemeckých kazateľov a hlavného mestského farára.⁶⁹

Štruktúra
cirkvi od
polovice 16.
storočia

Od polovice 16. storočia sa však situácia relatívne stabilizovala a mestské duchovenstvo možno schematicky rozdeliť na hlavného mestského farára, nemeckých kazateľov a slovenských kazateľov. Plurál v prípade kazateľských postov nie je náhodný, keďže najmä v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 16. storočia sa opakovane stretávame s tým, že v meste pôsobí súčasne viacero kazateľov, a to tak pre nemeckých, ako aj slovenských veriacich.⁷⁰ Pri praktickej realizácii tohto ideálneho modelu sa však v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 16. storočia predsa len objavovali aj problémy, medzi nimi napríklad občasné neobsadenie postu hlavného mestského farára.

Kompetenčné
spory v rámci
duchovenstva
a riešenia
mestskej rady

Na začiatku šesťdesiatych rokov 16. storočia, v čase vyostrených sporov s Mikulášom Oláhom, v Banskej Bystrici prechodne pôsobilo súčasne viacero duchovných, pričom však žiaden z dostupných kandidátov nebol

per magistratum politicum placide removeantur“. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37. Pozri poznámku č. 55.

⁶⁸ Pozri PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách, s. 570 – 572. Kazateľskej úlohe duchovných (*De ministerio Evangelii*) sa venujú aj články z roku 1558: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecebányai*, s. 136; PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37.

⁶⁹ KÁROLY ROSENAUER: *A beszterczebányai ág. h. ev. egyházközség*, s. 9 a *passim* (informácia o roku 1543 na s. 22). ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformácie, s. 605, kde vystupuje ako druhý reformačný slovenský kazateľ (prvým by bol Hans Biber, spomínaný roku 1532: *ELEM*, vol. I/1, s. 164). Ďalším bystrickým slovenským kazateľom bol Jakub Plačko (Platzko, Plorantius), pôsobiaci na poste v rokoch 1544 – 1561: *ELEM*, vol. I/2, s. 308.

⁷⁰ Konkrétnym príkladom môže byť stanovisko bystrického duchovenstva k istému manželskému sporu z roku 1576. Podpísané je farárom Gregorom Meltzerom a dvomi nemeckými kazateľmi, Krištofom (Christophorus) Osnerom a Martinom Schwenglerom. Následne sa tam nachádza dodatok, že slovenské duchovenstvo (*windische priesterschaft*) pod stanoviskom podpísané nebolo. ŠA BB – p. ABB, f. MMBB, Fasc. 183, No. 33.

povýšený na hlavný farársky post. Nie je teda prekvapením, že pri súčasnom pôsobení viacerých kazateľov dochádzalo k opakujúcim sa kompetenčným sporom, ktoré zasahovali nielen mestskú komunitu, ale rezonovali aj v celom spoločenstve banských miest. V roku 1563 na obsadenie farárskeho postu vyzýval aj zvolenský archidiakonát. Bystrická mestská rada sa ospravedlňovala poukazom na nepokojné časy, no zaviazala sa k skorej náprave a uskutočneniu volieb nového farára.⁷¹ Aj po obsadení postu sa však stretávame s obvineniami farárskych kolegov z nedostatočného plnenia povinností a prenechávania vyššej záťaže na druhých, ako aj s opačným problémom, zasahovaním do povinností – a príjmov – na strane druhej. Riešenie týchto záležitostí hľadala mestská rada vo vydaní štatútov (v rokoch 1563 a 1565), ktoré presnejšie definovali práva a povinnosti jednotlivých duchovných.⁷²

Ani takéto oficiálne riešenia však neboli vždy zárukou bezproblémového fungovania a so spormi sa stretávame aj neskôr. V presne nedatovanom liste zo začiatku osemdesiatych rokov si Šalamún (Salomon) Curaeus, zjavne znalý situácie v bystrickej komunite, už pri odpovedi na povolanie do úradu žiadal pevnejšie definovanie vnútrocirkevnej hierarchie. Sám zdôrazňoval, že sa tým predíde akýmkoľvek zbytočným sporom medzi duchovnými.⁷³ O to dôležitejšie bolo pevnejšie stanovenie práv a povinností pre prípad, keď do jestvujúcich problémov prilievali oheň špecifické osobnostné črty niektorých farárov. Tak tomu bolo opakované v prípade komplikovanej povahy Gregora Meltzera, nemeckého kazateľa a neskôr hlavného farára (v rokoch 1576 – 1583).⁷⁴ Presvedčil sa o tom napokon aj sám

*Spory Gregora
Meltzera*

⁷¹ EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 373 – 374.

⁷² Publikované v *Corpus Statutorum*, tom. IV/2 : *Statuta et Articuli Municipiorum Hungariae Cis Danubianorum*. Eds.: SÁNDOR KOLOSVÁRI a KELEMEN ÓVÁRI. Budapest : A M. T. Akadémia történelmi bizottsága, 1897, s. 125 – 131. Štatúty sú dôležité aj ako pramene pre poznanie podoby bohoslužobného života. Pozri nižšie, obzvlášť sekciu k bohoslužobným zvyklostiam.

⁷³ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 29. V závere svojho listu Curaeus pridáva nasledovnú úvahu: „Es sey dann, das E. E. W. vnnnd Erbare gemeyn, eyenn Ordinarium Pastorem, bey dieser Kyrch haben, dem die Kyrch befolehn, vnnnd dess sich, die andern hern predicanten, vnd gemeyne stadt, haltenn mögenn, ynn was sachenn, vnnnd handeln es seyn mög sonst hats keynenn bestandt. Es wirt nur eyenn yeder denn Primarum habenn wollenn vndt yhm eyenn sonderlichen Anhang machen eyner dem andern, zu supplantiren, vnnnd zu plagen, weyll keyn gewisser Pastor vorhanden.“ Ku Curaeovi stručné informácie ELEM, vol. I/1, s. 30, kde sa ako nemecký kazateľ v Banskej Bystrici uvádza až od roku 1588. V mestských prameňoch však figuruje skôr, dostal sa aj do sporu s Gregorom Meltzerom, ktorý zomrel už roku 1583. Indíciou je informácia z listu z roku 1609, kde sa odvoláva na svoju dovtedajšiu 28-ročnú službu mestu, jeho príchod do mesta by tak spadol do roku 1581: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 33.

⁷⁴ K Meltzerovým sporom so špitálskym farárom Tomášom Fröhlichem, ktoré mali nielen osobný, ale aj teologický rozmer, pozri PAVOL KRÍŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 90 – 91.

Curaeus, ktorý sa s Meltzerom dostal do sporu v kompetenčných i osobných záležitostiach. Už pri prijatí Curaea na post ďalšieho nemeckého kazateľa sa Meltzer ohradzoval voči – z jeho pohľadu – nespravodlivému riešeniu, keď mestská rada novému kolegovi mala pri príležitosti veľkonočných sviatkov vyplatiť rovnaké odmeny ako dlhšie slúžiacemu Meltzerovi.⁷⁵ V (nedatovanom) liste, ktorý Curaeus o čosi neskôr adresoval mestskej rade, sa sťažoval na príkoria, ktoré musel od Meltzera znášať už trištvrte roka. Svojho služobne staršieho kolegu Curaeus označil za nepokojného, zlého a hašterivého človeka, ktorý priamo z kazateľnice poškodil jeho česť a dobré meno.⁷⁶ Aj v tejto situácii musela k nájdeniu riešenia a zmieru prispieť mestská rada.

*Mestský špitál
a otázky jeho
spravovania*

Popri uvedených farárskych postoch v mestskej komunite aj po polovici 16. storočia pokračoval v činnosti špitál a jeho rektor ako ďalšia zložka cirkevnej organizácie. Kontrola nad ňou však nebola vždy jednoznačne a nespochybniteľne v kompetencii mestskej rady. Vyššie boli spomenuté spory, ktoré mešťania viedli o kontrolu nad špitálom v prvej polovici 16. storočia s turzovsko-fuggerovskou spoločnosťou. Podobne ako v prípade mestskej fary, aj k záležitosti špitála pristúpila mestská rada v štyridsiatych rokoch 16. storočia aktívnejšie a na základe viacerých dohôd so zástupcami fuggerovskej spoločnosti, s panovníkom i cirkevnými vrchnosťami koncom roka 1544 prevzala nad špitálom patronát.⁷⁷ Najmä v personálnej rovine sa však v nasledujúcom období objavili komplikácie. Po rezignácii rektora Krištofa Kindermanna bol roku 1546 mestskou radou na post nominovaný syn notára Michala (Michael) Stegera, Rafael, v tom čase študujúci v zahraničí. Ani jeho študijný pobyt vo Wittenbergu neprispel však k tomu, aby po návrate svoje duchovné úlohy plnil zodpovedne. Do sporov medzi Stegerom a mestskou radou neskôr navyše vstupovali aj kráľ a kráľovská komora ako nástupcovia fuggerovskej banskej správy, ostatné banské mestá a napokon aj ostrihomský arcibiskup ako cirkevná vrchnosť. Komplikácie sa tiahli až do sedemdesiatych rokov 16. storočia a späť boli v nemalej miere so Stegerovým pochybným zaobchádzaním so špitálskym majetkom.⁷⁸ Prie-

⁷⁵ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 36.

⁷⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 55: „Vnnd wollen mich E. E. W. nicht so gar stillschweygen der weyse, denn vnruygen, bösen Menschenn (dem nur mit zanck vnnd hader wohl ist) vntertreten, nach fur eynenn fuschhader, der Narren halten lassen. Wie dann diese drey gantze viertell Ihar gnugsam vonn yhm geschehen. Wie er mich verkurtzet. Item hynderrucken meuchlings, bey vielen gueten redlichen leytenn, vnnd auch offentlichenn, vonn der Kantzell auffß höchste vnnd ergeste, zum offtern mahl, an meynem Ehren, vnnd Ehrlichen gutten Namen geschendet, geschmecht, vnnd geleychtet hatt (...)“.

⁷⁷ IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 36 – 37.

⁷⁸ Informácie k rôznym fázam sporov možno nájsť v IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 37. KÁROLY ROSENAUER: *A beszterczebányai ág. h. ev. egyházközség*, s. 23 – 38. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestskeho seniorátu*, s. 83 – 84. JÚLIUS ALBERTY:

beh tohto prípadu však ukazuje, že špitál a výkon patronátu nad ním boli jednou z možných ciest, ako sa do vnútrocirkevných záležitostí mesta vedeli zainteresovať aj svetské a cirkevné vrchnosti zvonka. Keď na prelome 16. a 17. storočia s novými cirkevnými hodnosťami ožil v ostrihomskom arcibiskupstve aj rekatolizačný zápal, pre Banskú Bystricu to znamenalo opätovné rozdúchanie kompetenčných sporov v súvislosti s miestnym špitálom. Roku 1598 mestskou radou zvolený kandidát Ján Jacobaei bol síce potvrdený do úradu aj kráľom Rudolfom, no požiadavka na jeho uvedenie do úradu ostrihomským arcibiskupom so sebou priniesla rad komplikácií.⁷⁹ V ťažiskovom období pre pramene publikované v tomto zväzku – v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 16. storočia – však aj špitálskeho farára treba rátať k príslušníkom bystrického duchovenstva. Do vyššie spomenutých diskusií o vzájomných vzťahoch rôznych farárov sa tak prostredníctvom špitálskeho farára pridával ďalší prvok. Ku komplexnosti situácie mohol prispievať aj tu osobný rozmer, ako v prípade sporov mestského farára Gregora Meltzera a špitálskeho farára Tomáša Fröhlicha, Stegerovho nástupcu, spomínaných nižšie.⁸⁰

Pri prehľade inštitucionálneho a organizačného rámca evanjelického učenia v meštianskej spoločnosti Banskej Bystrice treba napokon spomenúť aj miestne školstvo. Na dôležitosť škôl a vzdelania upozorňovali reformátori už od počiatkov svojho hnutia a najmä v mestskom prostredí nachádzali ich výzvy pozitívnu odozvu.⁸¹ Nie inak tomu bolo aj v Banskej Bystrici, kde sa od štyridsiatych rokov 16. storočia škola vyvíjala smerom k dôležitému centru prepájania humanistickej vzdelanosti a evanjelickej viery. Kým spočiatku boli osudy miestnej latinskej školy – aj vzhľadom na nedostatočné materiálne a finančné zabezpečenie – nestále a prinajmenšom na úrovni pedagogického zboru sa možno stretnúť so značnou fluktuáciou, vývoj od šesťdesiatych rokov bol staršou historiografiou vnímaný ako „zlatá éra“ bystrického školstva.⁸² Nemalou mierou k tomu prispeli významné osobnosti na poste rektorov školy, Abrahám Schremmel a predovšetkým Pavol Halvepapius, ktorý bol v roku 1584 povolaný na post mestského farára.⁸³

*Evanjelické
školstvo
v Banskej
Bystrici*

História Zboru ev. a. v. cirkvi v Banskej Bystrici do roku 1918. In: JÚLIUS ALBERTY – PAVOL MARTULIAK: *Banská Bystrica v znamení kalicha*, s. 34 – 37.

⁷⁹ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomeštského seniorátu*, s. 112 – 118.

⁸⁰ Pozri poznámka č. 132 a nasledujúce.

⁸¹ Prehľadovo EVA KOWALSKÁ: Sila a slabosť uhorských miest v procese konfesionalizácie. In: *Documenta Pragensia*, roč. 33, 2014, s. 403 – 424 (tu s. 411 – 416).

⁸² Východiskovou prácou je naďalej KÁROLY ROSENAUER: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gimnázium*, s. 17 – 34 (obdobie 1537 – 1579), nasledovné obdobie označené za „virágzásának kora“ (až do 1674), tu relevantné do konca 17. storočia s. 34 – 42.

⁸³ Okrem Rosenauerovej práce pozri aj EMIL JURKOVIC: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 378. Biografické dáta a bibliografia k Halvepapiovi v *ELEM*, vol I/1, s. 636.

V oboch prípadoch máme navyše do činenia s postavami zahraničného pôvodu (Schremmel zo Štrasburgu, Halvepapius z brandenburského Arnswaldu), čím sa bystrické prostredie napájalo na dobové intelektuálne trendy. Svedectvom o tom môžu byť školské poriadky, ktoré počas svojho pôsobenia na škole viacerí rektori zavádzali a ktoré sú po formálnej aj obsahovej stránke reflexiou dobovo aktuálnej pedagogickej praxe.⁸⁴ V druhej polovici 16. storočia však možno predpokladať (aj keď azda prerušovanú) existenciu nemeckej školy alebo aspoň individuálnych nemeckých učiteľov.⁸⁵ V roku 1577 napríklad svoje služby mestskej rade ponúkal istý Ján (Johannes) Schneidtler, ktorý sa dopytoval, že kedysi bola v meste okrem latinskej aj nemecká škola (*deutsche Schul*) pre deti tých mešťanov, ktorí si nemohli dovoliť poslať ich na štúdium do zahraničia. Škola však pre nedostatok učiteľov zanikla. Schneidtler, ktorý kvôli moru nemohol pokračovať v ceste za štúdiom, teda navrhoval mestskej rade, že môže znova začať nemecky vyučovať písanie a počty (*deutsche Schreiberei und Rechenkunst*).⁸⁶

Školská
mládež a jej
rola v boho-
služobnom
živote

Okrem dôrazu na takéto vzdelanie mali školy a ich žiaci aj praktický význam z pohľadu bohoslužobnej praxe. Žiackym chlapčenským zborom bola od počiatkov reformácie prisúdená dôležitá úloha pri speve rôznych častí evanjelickej liturgie – v latinskom aj vernakulárnom jazyku.⁸⁷ Banská Bystrica nebola v tomto smere výnimkou. O záujme meštianskej komunity máme informácie napríklad už z roku 1572. Vtedy slovenskí mešťania odopierali Abrahámovi Schremmelovi platbu desiatku kvôli tomu, že na škole nebolo vytvorené miesto pre slovenského kantora, aj keď Schremmel sa

Treba ale dodať, že so Schremmelovou prácou na škole nepanovala v meste vždy spokojnosť. Pre jeden konkrétny príklad pozri poznámku č. 88 nižšie.

⁸⁴ K študijným poriadkom Mateja Freunda (1566), Abraháma Schremmela (1574) a Pavla Halvepapia (okolo 1580) pozri PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1955, s. 81 – 108 (tam aj preklad Schremmelovho a Halvepapiovho textu). Schremmelovo *Ordo lectionum et exercitiorum* publikované v origináli v ISTVÁN MÉSZÁROS: *XVI. századi városi iskoláink és a „studia humanitatis“*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1981, s. 169 – 173. Freundov poriadok ako jednu z častí Neuburg-Zweibrückenského cirkevného a školského poriadku identifikoval KÁROLY ROSENAUER: *A Beszterczébányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 25 – 27.

⁸⁵ KÁROLY ROSENAUER: *A Beszterczébányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 19 – 20.

⁸⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 15. Časť listu publikuje aj KÁROLY ROSENAUER: *A Beszterczébányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 19 – 20.

⁸⁷ Všeobecné trendy v lutherskom prostredí JOSEPH HERL: *Worship Wars in Early Lutheranism : Choir, Congregation, and Three Centuries of Conflict*. New York : Oxford University Press, 2004, s. 43 – 48 a *passim*. Pozri tiež CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Singing the Gospel : Lutheran Hymns and the Success of the Reformation*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2005, s. 54 – 65. K situácii v Banskej Bystrici KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 13 – 46.

bránil, že také rozhodnutie nezáleží od neho.⁸⁸ Po nástupe do úradu rektora zdôrazňoval aj Pavol Halvepapius mestskej rade, že škola i kostol potrebujú dobrého a učeného kantora, ktorý by mládež vyučoval a cvičil v hudbe. Obzvlášť túto potrebu v jednom zo svojich listov prízvukoval s ohľadom na blížiac sa veľkonočné sviatky, keď si bohoslužby žiadajú viac spevu než počas celého zvyšného roka. V širšom rámci reformy školy navrhoval ďalej Halvepapius zamestnanie dvoch kantorov, nemeckého a slovenského (*mitt zwen Cantoribus, deütschem und windischem*), a ešte dvoch ďalších kolegov.⁸⁹ Tento zámer našiel konkrétnu odozvu v Halvepapiiovom školskom poriadku. Viac priestoru tam síce rektor venuje povinnostiam nemeckého kantora, o slovenskom konštatuje, že konkrétnostiam a dozoru majú venovať pozornosť slovenskí kazatelia. Aj pri ňom však spomína úlohu spievať spolu s mendíkmi v nedeľu a pri slávnostných príležitostiach.⁹⁰ Na viacerých miestach sa aj v *Bystrickej agende* (nevraťiac už o *Agende českej*) stretávame s pasážami určenými pre spev školského zboru. Príslušné spevy nie sú len latinské, ale aj slovenské, pre pôsobenie špecificky slovenského kantora jestvovalo teda zjavné opodstatnenie.

Do tematického okruhu školstva možno prinajmenšom z pohľadu cieľov priradiť aj základné náboženské vzdelávanie, ktoré sa realizovalo prostredníctvom výuky katechizmu (napríklad v nedeľu popoludní po večerách) a bolo v kompetencii mestského duchovenstva.⁹¹ Náboženské vzdelávanie sa týkalo mládeže oboch pohlaví, aj keď možno predpokladať isté špecifiká pri vzdelávaní dievčat. Napríklad ich verejná skúška sa

*Katechizmus
a náboženské
vzdelávanie*

⁸⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 43: „Den Zehend pfennig wollen die windischen auch nicht mehr geben. Schreyen all über mich. Warumb helt vns der Schulmeister nicht ein windischen Cantor. Als ob solches an mir gelegen wer.“ Pozri tiež KÁROLY ROSENAUER: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 32.

⁸⁹ Presne nedatovaný list, ale vzhľadom na zmienku o Ziegeliovej smrti ho možno zaradiť do roku 1581: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 47: aktuálne je potreba „eines ordentlichen, gewiessen, Gottfurchtigen, getrewen vnd gelerten Cantoris bey der Schul und Kirchen“, takže „die Liebe Jugendt (...) ihn ihrer Musicen möge vnterwiesenwn geobet werden.“ Na post odporúčal Halvepapius svojho brata Izaiáša, toho času pôsobiaceho v ich rodisku v Arnswalde.

⁹⁰ K nemeckému a slovenskému kantorovi PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 98 – 100. Pozri aj poznámky č. 172 a 173 nižšie.

⁹¹ Farárom sa ukladalo vyučovať mládež v katechizme už v záveroch synod banských miest z rokov 1558 a 1559. Na synode roku 1569 sa zdôrazňovalo, že sa tak má diať nielen v nedeľu, ale niekoľkokrát do týždňa, ba pokiaľ možno každý deň. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37, 51 – 52, 75. V Banskej Bystrici konkrétne sa zdôrazňovala úloha kazateľov vyučovať katechizmus aj v štatúte z roku 1563 (v týždni) a z roku 1565 (v nedeľu po večerách – alebo vo vhodný deň počas týždňa – farár, spolu s ním slovenský kazateľ alebo kaplán). *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 125, 129 – 130, 132. Pozri aj poznámky č. 186 – 188 nižšie.

zaviedla až o čosi neskôr, roku 1588, pričom okrem katechizmu sa týkala aj vierovyznaní (*orthodoxa Symbola*) a žalmov (*Psalmen Davids*).⁹²

Celkovo teda treba konštatovať, že medzi cirkevnou a školskou organizáciou jestvovali úzke vzťahy. Odhliadnuc od toho, že i „svetské vzdelanie“ malo viesť k zbožnosti a škola bola vnímaná ako „predsieň kostola“, prepojenia jestvovali aj v personálnej rovine. Prechod učiteľov na post farárov bol v evanjelickom prostredí bežnou súčasťou kariérneho postupu, ako to napokon ukazuje aj spomínaný Halvepapirov prípad.

Mestské svetské
vrchnosti
a cirkev

Okrem cirkevných štruktúr v pravom zmysle slova, ktorým sme sa venovali doposiaľ, však pri prehľade inštitucionálneho a organizačného rámca evanjelických spoločenských nemožno strácať zo zreteľa úlohu svetských vrchností.⁹³ Vyššie sme sa opakovane stretli so zmienkami o aktívnom vstupovaní mestských orgánov do cirkevných záležitostí. V tejto oblasti tiež máme do činenia so vzťahom kontinuity a zmeny. Podobne ako v iných kráľovských a banských mestách, aj v Banskej Bystrici bolo právnym rámcom pre zavádzanie reformačného učenia výkon patronátneho práva. Pri jeho výklade však postupne dochádzalo k posunom v chápaní, ktoré mali teologické korene a praktické dôsledky. Od stredoveku bola dôležitou súčasťou mestských privilégií slobodná voľba farára mešťanmi. Jej súčasťou však zároveň bola aj povinnosť zvoleného kandidáta predstaviť cirkevnej vrchnosti reprezentovanej ostrihomským arcibiskupom na schválenie a vysvätenie. Možno predpokladať, že prvá zložka tohto práva stála ako motivujúci prvok aj pri aktívnom vyhľadávaní nových kazateľov bystrickou mestskou radou od dvadsiatych rokov 16. storočia. Stretávame sa napríklad s informáciami o tom, že za potenciálnymi kandidátmi na Moravu alebo do Sliezska vycestovali z poverenia mestskej rady významní mešťania, notár alebo dokonca aj sám richtár.⁹⁴ Počas tridsiatych a štyridsiatych rokov mestská rada naďalej aktívne vstupovala do vyhľadávania a pozývania vhodných, reformačne

⁹² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Varia, sign. 31 (Kirchenhistorien), s. 78.

⁹³ K role svetských vrchností počas reformácie a v evanjelických cirkvách je k dispozícii rozsiahla literatúra. Ako východisko tu možno uviesť ROBERT VON FRIEDEBURG: Church and State in Lutheran Lands, 1550 – 1675. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 361 – 410. Zo slovenskej historiografie MILOSLAVA BODNÁROVÁ: Vplyv mestských rád na cirkevný život miest v 16. storočí. In: MÁRIA KOHÚTOVÁ (ed.): *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2003, s. 51 – 66. EVA KOWALSKÁ: Sila a slabosť uhorských miest. PETER BENKA: Cirkev po novom? Evanjelická cirkev v Uhorsku v 16. a 17. storočí. In *Stredná Európa v premenách času : Štúdie k sociálnym dejinám*, vol. 2. Eds. VINCENT MÚCSKA, LUKÁŠ RYBÁR a DANIELA ROŠKOVÁ. Bratislava : VEDA, 2023, s. 281 – 297 (tu s. 290 – 297).

⁹⁴ ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 588 – 601. Takú podobu mali aj kontakty so Šimonom Bernhardtom v Opave po roku 1521, keď za ním vycestoval sám richtár Valentín Schneider. Pozri tiež poznámku č. 63 vyššie.

zameraných duchovných.⁹⁵ Prinajmenšom na začiatku sa tak napokon mohlo diať ešte v záujme reformovania jestvujúcich cirkevných štruktúr, nie s vedomím zakladania samostatného konfesijného spoločenstva.

Postupne však mestské vrchnosti upúšťali od úsilia nasledovať očakávania a inštitucionálne procesy starej cirkvi. Jedným zo svedectiev o rozchode s jej princípmi pri povolávaní kazateľov sú už viackrát spomínané články z Kremnice z roku 1558. Sformulované boli ako odpoveď na sťažnosti arcibiskupa Oláha, že v banských mestách slúžia neprávoplatne ustanovení, katolíckym biskupom nevysvätení farári.⁹⁶ Predstavitelia duchovenstva banských miest v odpovedi formulovali posun vo svojom chápaní, vychádzajúc z reformačných teologických princípov, pričom patronátnym právom v danom momente ani neargumentujú. Ani oni nepopierajú potrebu vysvätenia, to však treba prijímať nie od „pápežencov“ (*pontificios*), ale od pobožných duchovných tam, kde „*znie čistý hlas evanjelia*“ (*ubi pura vox Evangelii sonat*).⁹⁷ Po vzore Augsburského vyznania skutočnú cirkev – a jej duchovných – definujú práve učenie a prisluhovanie sviatostí, nie vonkajšie štruktúry, ktoré sa podľa času a miesta môžu meniť. Takéto chápanie sa dostalo napokon aj do vierovyznania banských miest, takzvaného *Confessio Heptapolitana (Montana)* o rok neskôr.⁹⁸ K dôrazu na teologickú stránku v danom momente nepochybne prispela skutočnosť, že išlo o stanovisko formulované duchovnými samotnými.

Rozchod
s ordináčnou
praxou starej
cirkvi

Zaujímavé svedectvo o vzájomnej interakcii rôznych súčastí mestskej cirkvi pochádza zo začiatku šesťdesiatych rokov 16. storočia, keď do banských miest zavítal vizitátor arcibiskupa Oláha. Vo svojej správe konštatoval, že v Banskej Bystrici sa duchovní predstavili ako jemu verní, aj keď to tak nie vždy vyzerá, keďže sa musia z obavy o svoje posty riadiť očakávaniami mešťanov.⁹⁹ Pri tejto správe máme do činenia s niekoľkými aktérmi

⁹⁵ ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformácie, s. 601 – 607.

⁹⁶ Články predstavené arcibiskupom Oláhom na zhromaždení v Kláštore pod Znievom 18. septembra 1558: Latinský text: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 129 – 134. Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 31 – 35.

⁹⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 136; PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37.

⁹⁸ Text *Confessio Heptapolitana (Montana)* v štvorjazyčnom vydaní (latinsky, maďarsky, nemecky, slovensky): *Tri lutherské vyznania viery z Uhorska*. Eds.: PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 77 – 109, chápaniu cirkvi sú venované články 8 a 9. Pozri tiež PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách, s. 570 – 572.

⁹⁹ Správa z vizitácie publikovaná v *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 147: „*Et dicunt: Reverendissimo Domino Archiepiscopo nos sumus semper obedientes capellani, tamen si nos ita non teneremus nosmetipsos sicuti cives volunt, ipsi nos expellerunt et fortassis lapidarent.*“

a hneď viacerými úrovňami možného zahmlievania vlastných postojov – mestské duchovenstvo pri konfrontácii s vizitátorom i vizitátor podávajúci správu späť arcibiskupovi mohli mať rôzne motivácie, ktoré sa odrazili na podobe poskytnutého svedectva. Napriek tomu informácie o osobnom zaangażovaní mešťanov na konkrétnej podobe vierouky hlásanej v mestských kostoloch nepôsobia nedôveryhodne, ako o tom svedčí aj neskorší vývoj.

*Dôležitosť
cirkevného
patronátu pre
mestské rady*

Pri textoch primárne svetského pôvodu sa opäť stretávame aj s argumentáciou prostredníctvom patronátneho práva. Najmä mestská rada Kremnice svojich susedov opakovane upozorňovala na to, že právomoci, ktoré banským mestám vyplývali z cirkevného patronátu, sú dostatočné pre riešenie celej škály otázok cirkevnej organizácie smerom dovnútra i navonok. Výkon cirkevného patronátu mestskou radou tak napríklad poslúžil ako argument pre nepotrebnosť budovania samostatných štruktúr evanjelickej cirkevnej organizácie v podobe úradov seniora alebo superintendenta,¹⁰⁰ ako aj pri kompetenčných sporoch s ostrihomským arcibiskupstvom a jeho vyslancami.¹⁰¹

*Zodpovednosť
svetských
vrchností za
duchovnú
stránku*

Postupne dochádzalo k prepojeniu oboch stránok argumentácie, právnej i teologickej, vďaka čomu mestské vrchnosti svoju autoritu videli nielen v striktné svetských záležitostiach, ale i v zodpovednosti za duchovný vývoj spoločenstiev. Aj tento rozmer mal svoje stredoveké korene, kvalitatívne posilnené reformačnými vplyvmi.¹⁰² Na synode banských miest roku 1577 sa mestským vrchnostiam na základe patronátu uznávalo právo cirkevných služobníkov povolávať, no i zosadzovať, ak sú „*nie praví v učení a žijú pohoršlive a spôsobujú škriepky v obciach božích*“.¹⁰³ Aj banskobystrická mestská rada sa teda starala nielen o prosté obsadzovanie kazateľských miest vo svojej kompetencii, ale aj o vyhľadávanie takých kandidátov, ktorí by hlásali „čisté evanjelium“ a svojim poslucháčom sprostredkovali pravú vierouku, nemecky i slovensky.¹⁰⁴ To sa malo stať základom pre budovanie

¹⁰⁰ Na stretnutí banských miest roku 1569 sa navyše konštatovalo, že voľba superintendenta „*ohne gefahr nicht geschehen kundte, soll des halb ein Jede Stadt für sich selbst, ob der Kirchen Ordnung halten, des sie es für Gott verantworten können*.“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 77.

¹⁰¹ Napríklad v roku 1584, pod vplyvom sporu mesta Pukanec s hontianskym vicearchidiakonom, písala kremnická rada do Štiavnice v tom duchu, že banské mestá s patronátnym právom nemusia oznamovať arcibiskupovi voľby svojich farárov, ani si žiadať ich potvrdzovanie. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 103.

¹⁰² PETER BENKA: *Kazateľský úrad v kráľovských mestách*, s. 572 – 575.

¹⁰³ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 89.

¹⁰⁴ V článkoch bystrickej širšej rady z roku 1568 sa konštatuje: „*Erstlich, weil der Menschen Heil und Sehlen seligkheit Allain an dem göttlichen wortt gottes und Heiligen Euangelio stehet und darinn zu suchen, diese Stadt auch durch göttliche gnadt (dafur wir nit genugsam dankhen khunnen noch mügen) mit genugsamen Gottseligen und gelerten*

pravého kresťanského spoločenstva a spásu jeho členov, teda záležitosti, za ktoré mestská rada tiež pociťovala zodpovednosť.¹⁰⁵

V celej škále svojich opatrení sa v teoretickej i praktickej rovine predstavitelia mesta stavali do roly ochrancov zbožnosti, počnúc organizáciou školstva po rôzne aktivity charitatívneho charakteru. Takéto chápanie kompetencií sa v druhej polovici 16. storočia len viac stabilizovalo a inštitucionalizovalo. Príkladom aktívneho prístupu k výkonu dozoru aj nad „duchovnou situáciou“ mestského spoločenstva bolo povolávanie nových duchovných prostredníctvom takzvaných „vokátorov“. Tie predstavovali písomné stanovenie práv a povinností potenciálnych kazateľov, zahŕňajúc tak ich materiálne zabezpečenie, ako aj duchovné úlohy. Možno nájsť mnoho prameňov svedčiacich o tomto procese – a to tak formulácie ponúk a podmienok zo strany mestskej rady, ako i odpovede oslovených kandidátov. So zaujímavým príkladom takejto odpovede sa stretávame pri liste Pavla Halvepapia z roku 1585, ktorým prijímal ponuku prechodu z mestskej školy do farského kostola. Okrem svedectva o osobnej zbožnosti a zodpovednosti, s akou vnímal výkon ponúkanej funkcie, obsahuje dokument tak požiadavky na konkretizáciu praktického zabezpečenia (ako napríklad prídavky k farárskemu platu v podobe dodávok dreva na vykurovanie alebo piva z mestského výčapu), ako aj jeho návrhy na zlepšenie bohoslužobného života v meste.¹⁰⁶ Napriek svojmu zaangažovaniu sa mestská rada nepovažovala za dostatočne kompetentnú, aby samostatne rozhodla o tomto type záležitostí, takže si v otázke vyžiadala stanovisko ostatných, aktuálne pôsobiach mestských duchovných.¹⁰⁷

Vokátory

V súlade s princípmi lutherskej vetvy reformácie svetské vrchnosti, reprezentujúce mesto, zvyčajne nevstupovali do obsahových a vieroučných záležitostí, takzvaná „služba evanjelia“ (*ministerium evangelii*) bola vyhradená pre teologicky vzdelaných duchovných. Mestskí radní však prostredníctvom rozhodnutí na úrovni vonkajšej organizácie predsa len mohli mať spätné vplyv aj na podobu vieroučných definícií – ak už nie v rovine ich formulovania, tak prinajmenšom prostredníctvom vyžadovania ich

Vplyv na
bohoslužobný
život
a disciplínu

Pharherr, Prediger und Kirchendienern baiderst deutsch und windisch versehen“. *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 136.

¹⁰⁵ V úvode štatútu z roku 1565 mestská rada svoje úsilie o dosiahnutie dohody medzi farármi zdôvodňuje aj tým, že potom „den gemainen man selber ermanen unterrainander, gott bevor zu Lob und Ehr aussbreitung seines heiligen Namens und Zunehmung seines göttlichen worts auch erpauung der Christlichen Gemain und aller Mentschen selen heil und Seligkeit erhalten und gepflanzt werde“. *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 131.

¹⁰⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 16.

¹⁰⁷ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13. K obom prameňom sa vrátíme nižšie, keďže sú relevantné aj pre organizáciu bohoslužobného života v meste.

dôsledného dodržiavania. Aktívne vystupovali predstavitelia banských miest napríklad na úrovni organizácie bohoslužobného života, teda vo sfére, ktorá mala tiež zásadný vplyv na formovanie vieroučných postojov širších vrstiev obyvateľstva.¹⁰⁸ V roku 1569 kňazstvo zidené na synode napríklad prosilo predstaviteľov miest „*sĕa vrchnosť Bohom im ustanovenú* [von Gott verordnet Obrigkeit]“ o ochranu, podporu a obranu.¹⁰⁹ V štatúte z roku 1565 bystrická mestská rada konštatovala, že má sama dosť starostí so svetskými vecami (*weltlichen sachen und geschäften*), takže všetku moc pre duchovnú správu cirkvi (*geistlich Regiment*) prenechávala farárovi Jánovi Kuntzeliovi s dodatkom, aby cirkev spravoval podľa svojho najlepšieho úsudku (*besten verstandt*) a Augsburgského vyznania.¹¹⁰ Vo vzťahoch medzi svetskými a cirkevnými predstaviteľmi miest sa opakovane objavoval aj ďalší motív, ktorý kládol dôraz na účasť na bohoslužbách a primerané správanie počas ich priebehu, ktoré malo slúžiť ako vzor pre ostatných mešťanov. V tomto duchu apelovala v štatúte z roku 1563 bystrická mestská rada na to, aby sa duchovní v jej službách všade správali primerane (*gebürlich*) svojmu úradu, dávali si pozor na pocity vlastnej nadradenosti či prílišné ambície (*des hochmutigen Urhebens unnd eitel Ehr*) a svoj život viedli ako príklad, nie zdroj pobúrenia, pre bežných ľudí (*dem gemainen man zue guetten Exempel unnd nit zum Ergernis*). Rada tiež dodávala, aby boli všetci duchovní počas bohoslužieb prítomní na svojom mieste v kostole a zotrvali na ňom do konca, a nie aby po kázni jeden odchádzal do sakristie, iný odchádzal z kostola úplne.¹¹¹ Čosi podobné ale z druhej strany zdôrazňovali aj duchovní sami, keď napríklad na synode banských miest roku 1577 apelovali na mestských radných, že ako vrchnosť majú byť „*dobrým príkladom celej obci a svojou prítomnosťou krásliť sväté kňazstvo a neodchodiť z kostola pred zakončením služieb Božích (iba ak by boli na to dôležité príčiny), ale má očakávať požehnanie*“ v závere.¹¹²

¹⁰⁸ Otázky bohoslužobných poriadkov sa riešili na synodách banských miest v rokoch 1559, 1569, 1577 aj 1580. JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 158 – 160, 216, 228 – 229, 241 – 243. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52, 74 – 75, 87 – 89, 95 – 97. Pozri tiež sekciu venovanú bohoslužobnému životu nižšie.

¹⁰⁹ Túto ich úlohu zdôrazňovali sami farári banských miest, zidení na synodách v rokoch 1569 a 1577. JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 218 a 227. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 76 a 87.

¹¹⁰ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 131 – 132.

¹¹¹ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 125 – 126.

¹¹² Pôvodný text: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 227: „(...) und damit der Gemeine Mann nicht geärgert, soll die Obrigkeit gut beyspiel der ganzen Gemein geben und mit ihrer gegenwart das heilige Ministerium zieren, und für (vor) dem Ende des Ampts (Es seind den wichtige Ursachen) nicht aus der Kirchen gehen, sondern des Seegens erwarten.“ Citovaný slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 87.

Diskusia o svetských vrchnostiach nás privádza k sociálnemu a personálnemu aspektu šírenia a etablovania reformačného hnutia v Banskej Bystrici i v kontexte banských miest ako takých. Ako pri iných otázkach, aj v tejto problematike je ešte potrebný rozsiahly výskum, takže nateraz sa na základe dostupných prameňov obmedzíme na niekoľko základných konštatovaní i naznačení možných trendov pre ďalšie bádanie. Základné prístupy k tomuto problému v domácej i zahraničnej historiografii možno konceptualizovať prostredníctvom dvoch párov proti sebe stojacich názorov, teda či sa reformačné hnutie šírilo „zhora“ prostredníctvom iniciatívy a zásahu vrchností alebo šlo o masové hnutie „zdola“. S tým súvisí následne druhá otázka, smerujúca na dosah nového učenia na životy jednotlivcov i spoločností, teda či sa nová viera naozaj zakorenila a premietala do osobného prežívania, alebo či šlo skôr o aktivity reformátorov a ich svetských podporovateľov zvonka. Nová viera by podľa takej interpretácie ostávala v živote spoločnosti iba „povrchovým náterom“, pričom každodenná prax a životné postoje by sa riadili dovtedajšími zvyklosťami, prinajmenšom v miere, v akej dokázali uniknúť kontrole zainteresovaných autorít.¹¹³ Dané problémy nemožno na tu vymedzenom priestore vyriešiť, predbežné odpovede, ktoré sa z doterajšieho výskumu núkajú, však predsa len isté tendencie vývoja naznačujú.

Sociálny
aspekt:
„reformácia
zhora“ verus
„reformácia
zdola“

V predchádzajúcich odstavcoch bola pozornosť venovaná aktivitám mestskej rady a tomu, ako chápala svoje staré i nové roly v rovine organizácie náboženského života a svoju zodpovednosť zaň. Dialo sa tak, pochopteľne, nielen na inštitucionálnej úrovni, ale prvotné impulzy vychádzali od jednotlivcov, ktorí prostredníctvom svojho osobného zanietenia pre evanjelické učenie vplývali aj na svoje širšie okolie. Ako jedna z takýchto postáv v počiatkoch reformácie, v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 16. storočia, sa v prameňoch profiluje napríklad mešťan a niekoľkonásobný richtár Valentín Schneider. Ten bol sám súčasťou posolstiev ku kandidátom na kazateľské posty v Banskej Bystrici a v jeho korešpondencii sa objavujú aj teologické otázky. V liste z roku 1532 ho napríklad sliezsky kazateľ Hans Biber označuje za „milovníka pravdy nad všetkých ostatných [eynen liebhaber der warheit uber andere]“.¹¹⁴ Vývoj postupoval následne ale takým tempom, že na začiatku štyridsiatych rokov 16. storočia boli už v prostredí mestskej

Príklad
richtára
Schneidera

¹¹³ Stručný prehľad historiografických diskusií v CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Singing the Gospel*, s. 1 – 20. Pozri tiež STEVEN E. OZMENT: *Protestants : The Birth of a Revolution*. New York : Image Books, Doubleday, 1993. Pre uhorské prostredie KATALIN PÉTER: *Studies on the History of the Reformation in Hungary and Transylvania*. Ed.: GABRIELLA ERDÉLYI. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2018.

¹¹⁴ ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformácie, s. 599 a *passim*. ZOLTÁN CSEPREGI: *A reformáció nyelve : Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálatá alapján*. Budapest : Balassi Kiadó, 2013, s. 180 – 182 (list Hansa Bibera).

rady stúpenci starej cirkvi vo výraznej menšine.¹¹⁵ Čoraz viac boli predstavitelia mesta na strane reformačného učenia do takej miery, že vystupovali v role kresťanskej vrchnosti a v záujme svojich vieroučných postojov boli ochotní vstupovať do sporov s kráľom a ostrihomským arcibiskupom, ako sme to videli vo viacerých doposiaľ citovaných príkladoch.

Záujem
mešťanov
o reformačné
myšlienky

Interpretovať prijímanie reformačného učenia v Banskej Bystrici len skrze aktivity okruhu mešťanov zastúpených v mestskej rade sa však zdá byť príliš zjednodušujúce. Aj v Banskej Bystrici bol proces zložitejší a zahrňal záujem a zaangažovanie širšieho okruhu mešťanov, i keď presne definovať štádiá tohto procesu nie je jednoduché. Ak si aj odmyslíme otázku, či a do akej miery reformačné myšlienky rezonovali v prostredí baníkov a vďaka prepojeniu so sociálnymi požiadavkami mohli niesť potenciál k radikalizácii počas banického povstania rokov 1525 – 1526,¹¹⁶ aj v radoch vlastných mešťanov možno už pomerne skoro predpokladať nárast záujmu o nové náboženské trendy. O to viac, ak na základe výsledkov novších výskumov aj z uhorského prostredia, vychádzame z predpokladu, že predreformačné obdobie nebolo érou úpadku zbožnosti, ale práve naopak, obdobím rastúceho dopytu po duchovných záležitostiach.¹¹⁷ Viaceré reformačné impulzy sa tak aj pre širšie vrstvy mešťanstva mohli spájať s ponukou reagujúcou na ich vyššie očakávania, najmä vo fázach, keď sa s reformačným kazateľstvom ešte automaticky nespájal rozchod so starou cirkvou ako takou. Nové či intenzívnejšie formy zbožnosti, napríklad prostredníctvom dôrazu na univerzálne sprístupnenie kalicha pri Večeri Pánovej, isté antiklerikálne prvky a dôraz na kazateľstvo mali potenciál oslovovať aj neelitné kruhy spoločenstva. S argumentáciou, že odchod kazateľa by priniesol nevôľu širšej meštianskej komunity, sa možno stretnúť v skoršom i neskoršom období,

¹¹⁵ *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 144 uvádza, že po roku 1544 boli zo senátu vylúčení poslední dvaja katolícki mešťania: Juraj Königsberger (syn významného podporovateľa miestnej cirkvi z prelomu 15. a 16. storočia, spomínaného vyššie) a notár Albín Niederhaider.

¹¹⁶ Pre tému sú východiskovými práca PETER RATKOŠ: *Povstanie baníkov na Slovensku roku 1525 – 1526*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963; a edícia PETER RATKOŠ (ed.): *Dokumenty k banickému povstaniu na Slovensku (1525 – 1526)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957. Novšie z cirkevno-historickej perspektívy ZOLTÁN CSEPREGI: *Bund, Bundschuh, Verbundenheit : Radikales Gemeinschaftsprinzip in der frühen Reformation Ungarns*. In: GABRIELLA ERDÉLYI (ed.): *Armed Memory : Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450–1700)*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2016, s. 147 – 168 (tu s. 149 – 151).

¹¹⁷ Príkladom takéhoto výskumu je JUDIT MAJOROSSY: *Late Medieval Confraternities in Pressburg*. In: NATALIE KRUPPA – LESZEK ZYGNER (eds.): *Pfarreien in Mitteleuropa im Mittelalter: Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2008, s. 339 – 361.

v Banskej Bystrici i inde.¹¹⁸ Napriek tomu, že azda šlo do istej miery aj o literárnu štylizáciu, bez opory v realite by jej používanie sotva bolo našlo takú rozsiahlu odozvu.

Neskôr, pri tlaku katolíckych cirkevných vrchností, sa duchovní či mestskí predstavitelia hájili zase zakorenением evanjelického učenia v radoch mešťanov do tej miery, že akékoľvek vynútené personálne alebo vieroučné zmeny v miestnych cirkvách so sebou niesli riziko otvoreného nesúhlasu či nepokojov. Predovšetkým z prvej polovice 17. storočia máme navyše k dispozícii ešte detailnejšie informácie o účasti mešťanov na bohoslužobnom živote. Zaujímavým a z načrtnutej perspektívy doposiaľ nesppracovávaným prameňom pre toto obdobie sú takzvané *Kirchenhistorien*,¹¹⁹ ktoré okrem iného obsahujú aj súpisy počtu komunikantov, teda prístupujúcich k Večeri Pánovej. Iba pri zbežnom pohľade sa ukazuje, že prisluhovanie tejto sviatosti bolo častou záležitosťou v bohoslužobnej praxi, pričom aj účasť z radov mešťanstva nebola zanedbateľná. Ako ešte uvidíme, obzvlášť Večera Pánova a jej špecificky lutherské chápanie boli dôležitým prvkom v budovaní konfesionalnej identity laického obyvateľstva.

Účasť laikov na bohoslužobnom živote

Pri úsilí o preniknutie do mentálneho sveta mešťanov a posúdenie ich stotožnenia s evanjelickým učením sú k dispozícii ešte ďalšie typy prameňov. V historiografii bola doposiaľ venovaná pozornosť predovšetkým meštianskym knižným zbierkam, ako ich možno rekonštruovať z inventárnych súpisov osobných knižníc, najmä v rámci testamentov a dedičských konaní.¹²⁰ Banskobystrickí mešťania v tomto smere v druhej polovici 16. storočia zásadne nezaostávali za mešťanmi z iných lokalít v sledovaní dobového intelektuálneho a duchovného vývoja. Náboženská literatúra v podobe Biblií, postil či výkladov biblických textov bola v meštianskych knižniciach zastúpená najhojnejšie, obzvlášť ak odhliadneme od knižníc predstaviteľov intelektuálnej vrstvy v meste, ktorí zvyčajne zhromaždili viac i širšiu škálu

Mešťania a ich knižnice

¹¹⁸ Pozri poznámku č. 66 vyššie. V tomto duchu argumentovali napríklad už Krupinčania roku 1525, keď nechceli prepustiť svojho kazateľa Bardejovčanom. Ich odpoveď publikovaná v ZOLTÁN CSEPREGI: *A reformáció nyelve*, s. 374.

¹¹⁹ ŠA BB – p. ABB, f. MMBB, sign. V 31. Formálno-obsahová charakteristika prameňa v IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 218 – 225, kapitola: Banskobystrické „*Kirchenhistorien*“ z rokov 1595 – 1670. (Ku zdroju matričných záznamov na území Slovenska).

¹²⁰ Historická analýza situácia v banských mestách (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica): VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra na strednom Slovensku v 16. – 18. storočí*. Bratislava : VEDA, 1985. Edícia inventárov knižníc: *A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Kőrmöcbánya, Selmecbánya), 1533 – 1750*. Eds. VILIAM ČIČAJ, KATALIN KEVEHÁZI, ISTVÁN MONOK a NOÉMI VISKOLCZ. Budapest; Szeged : OSZK – Scriptorum, Rfk., 2003.

prác.¹²¹ Napríklad v pozostalosti bystrického mešťana Jána (Hans) Firbingera, spísanej roku 1594, malo z ôsmich kníh náboženský charakter sedem, pričom tam možno nájsť Luherovu Bibliu aj *Tischreden*.¹²² Na druhej strane, u mešťana ako Juraj (Georg) Pukhena by sa podľa súpisu z roku 1591 z 33 kníh našlo 14 náboženského a 12 svetského charakteru.¹²³

Meštianske
testamenty ako
prameň

Doposiaľ nedostatočne preskúmaným typom prameňa so značným potenciálom je systematickejší výskum meštianskych testamentov zo 16. storočia.¹²⁴ Práve v nich by bolo možné sledovať prostredníctvom špecifických formulácií postupný prienik reformačných myšlienok do širšieho okruhu obyvateľstva a neskôr aj účasť mešťanov na finančnej podpore rôznych cirkevných a školských cieľov, úzko spätých s vedomím konfesionalnej príslušnosti. Obzvlášť zaujímavé by v tomto svetle mohli byť príklady materiálnej (alebo i iných typov) podpory, ktoré prekračovali hranice vlastného mesta a cielili na komunity z iných regiónov, ktorých však s Bystričanmi spájala spoločná viera.¹²⁵

Rola
jednotlivcov
pri etablovaní
reformačného
hnutia

Vyššie boli už uvedené príklady, ktoré sa týkajú jedného z tradičných historiografických problémov, teda či pripisovať dôležitosť pre historický vývoj aktivitám konkrétnych jednotlivcov alebo zdôrazňovať význam nadosobných a neosobných trendov. Aj v prípade bystrickej meštianskej komunity a jej vzťahu k reformačnému hnutiu možno nájsť kompromisné riešenie. Ako bolo na viacerých miestach už spomenuté, pre otvorenosť voči novému učeniu a jeho etablovaniu v mestskom prostredí jestvovali nepochybne isté štrukturálne predpoklady. Nezanedbateľnou mierou k jeho presadeniu i konkrétnej podobe prijatia a stabilizovania nového učenia však prispeli aj významní jednotlivci. Zásadný význam mali konkrétni kazatelia, ktorí

¹²¹ Pozri Tabuľku č. 3 v VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra*, s. 40. Tri najrozsiahlejšie knižnice z poslednej tretiny 16. storočia patrili mestským duchovným: Rafaelovi Stegerovi (51 položiek), Jánovi Bitsaciovi (106 položiek) a Pavlovi Halvepapiovi (268 položiek).

¹²² VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra*, s. 40. *A bányavárosok olvasmányai*, s. 11.

¹²³ VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra*, s. 40. *A bányavárosok olvasmányai*, s. 10 – 11.

¹²⁴ Napríklad prvé sondážne výskumy testamentov z prelomového obdobia (1515 – 1540) boli realizované v Prešove: MARCELA DOMENOVÁ: *Viera a konfesia v odraze závetov Prešovčanov na prelome stredoveku a novoveku*. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA KÓNYOVÁ (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 248 – 265. Dobrým východiskom pre ďalšie bádanie je výskum mestských elít Banskej Bystrice, ich kariérnych ciest i ekonomického zázemia (aj keď nateraz ešte bez detailnejšieho zohľadnenia ich prípadných mecenášskych aktivít) v práci MILAN GEORGIEVSKI: *Mesto a jeho elity : Prípady Banskej Bystrice v 16. storočí* [Dizertačná práca]. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2020.

¹²⁵ V druhej polovici 16. storočia a na začiatku 17. storočia sa napríklad na Banskú Bystricu obracali evanjelické komunity z okolia i vzdialenejších regiónov: v roku 1589 predstavitelia zboru z Prašíc pri Topoľčanoch, roku 1612 nemecký evanjelický zbor z Prahy: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 28 (1589), Nr. 49 (1612).

v Banskej Bystrici pôsobili. Zdá sa, že po rôznorodých počiatkoch v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 16. storočia zásadnou mierou k stabilizácii reformovaného učenia i bohoslužobnej praxe od štyridsiatych rokov prispela séria výrazných duchovných, a to aj v prípade, že v meste nepôsobili dlhé obdobie. Vďaka predošlým osobným skúsenostiam i teologickému profilu to boli napríklad Bartolomej Francík (Francius, Francsik) a Martin Hanko (Hanco), ktorí prišli s realizáciou viacerých reforiem.¹²⁶ Ich aktivity prispeli napokon k tomu, že aj neskoršia historiografia dotovala definitívne upevnenie evanjelických štruktúr a „prijatie reformácie“ v pravom zmysle slova do doby ich pôsobenia. Pri formulácii teologických postojov v duchu wittenberskej reformácie počas päťdesiatych rokov 16. storočia v banských mestách to boli opäť konkrétne osobnosti (napríklad štiavnický farár Ulrich Cubicularius), ktoré vývoju vtlačili špecifickú podobu. S podobným významom osobného vkladu sa napokon možno stretnúť aj v neskoršom období, v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 16. storočia, tvoriacom kontext, v ktorom vznikla rukopisná *Bystrická agenda*.

Keď sa sústredíme na poslednú tretinu 16. storočia (rámcovo roky 1570 – 1600), situácia vyzerá na základe doterajšieho stavu poznania nasledovne. V sledovanom období bol post hlavného mestského farára obsadený niekoľkými výraznými postavami, Jánom Kintzeliom (na poste farára v rokoch 1564 – 1573), Gregorom Meltzerom (v rokoch 1576 – 1584) a Pavlom Halvepapiom (v rokoch 1584 – 1604).¹²⁷ V rovnakom období sa na poste špitálskeho farára podarilo identifikovať troch duchovných, Tomáša Fröhlicha (Hilarius, v rokoch 1576/1577 – 1580), Juraja Francisciho (1583 – 1611), Andreja Sočovského (Soczovsky, Soczovius; do 1598).¹²⁸

V radoch kazateľov a diakonov, nemeckých i slovenských, bola situácia rôznorodejšia a možno povedať i dynamickejšia, keďže dochádzalo častejšie k fluktuácii a personálnym zmenám. V sledovanom období sa podarilo menovite identifikovať v Banskej Bystrici 12 nemeckých kazateľov a 5 slovenských kazateľov (aj s presahmi mimo stanoveného chronologického rámca). Treba však zároveň dodať, že vo väčšine prípadov v rovnakom čase pôsobili v meste súčasne viacerí nemeckí i slovenskí duchovní. Roku 1565 sa vo vyššie spomínanom mestskom štatúte (nezahrňajúc špitál) spomínajú piati duchovní: hlavný mestský farár (*Pharherr*) Ján Kintzelius, dvaja

*Bystrickí farári
v poslednej
tretine 16.
storočia*

*Nemeckí
a slovenskí
kazatelia*

¹²⁶ Biografické dáta: *ELEM*, vol. I/1, s. 511 (Francík, 1540 – 1541, po 1544), 640 (Hanko, po 1541 – spomína sa ešte aj 1560).

¹²⁷ Biografické dáta: *ELEM*, vol. I/1, s. 636 (Halvepapius), s. 826 (Kintzelius); vol. I/2, s. 65 (Meltzer). Pozri tiež EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 380 – 381. JÚLIUS ALBERTY: *História Zboru*, s. 44 – 47.

¹²⁸ Biografické dáta: *ELEM*, vol. I/1, s. 513 (Francisci), 527 (Fröhlich); vol. I/3, s. 159.

nemeckí kazatelia (*Deutsche Prediger*), Martin (*Herr Merten*, pravdepodobne Adler/Aquilla známy aj zo skoršieho obdobia) a Egídius (*Herr Egidy*, Salzer), a dvaja slovenskí kazatelia (*Windische Prediger*), Andrej (*Herr Andreas*, pravdepodobne Sočovský) a bližšie nemenovaný kaplán. Z definícií ich povinností sa navyše zdá, že nemeckí kazatelia si boli hodnotne rovní, pri slovenských duchovných sa terminologicky hovorí o kazateľovi a kaplánovi (*Caplan*), pričom ten druhý mal mať na starosti veriacich mimo mesta (*in die Huetten, auf einem Dorff*). V iných praktických záležitostiach si podľa štatútu však boli aj slovenskí duchovní rovnocennými partnermi.¹²⁹ V záujme pokoja medzi duchovnými však bola v rámci ďalšieho štatútu z toho istého roku 1565 stanovená symbolická hierarchia, ktorá sa mala prejavovať pri verejnom vystupovaní a zaujímaní miest v kostole: Po hlavnom mestskom farárovi mal nasledovať nemecký kazateľ Martin, potom slovenský kazateľ, za ním druhý nemecký kazateľ Egídius a napokon slovenský kaplán.¹³⁰ V roku 1585 šlo zase o štyroch duchovných: pod stanoviskom k návrhom na zmenu cirkevného poriadku od nového farára Pavla Halvepapia sú podpísaní dvaja nemeckí kazatelia, Šalamún (Salomon) Curaeus a Mikuláš (Nicolaus) Theodoricus, a v texte je reč ešte o slovenských kazateľoch v pluráli (*mit denn Wyndischenn predicantenn*).¹³¹

Pochopiteľne, nie všetkým z duchovných možno prisudzovať rovnaký význam pre vývoj náboženského života v meste. Zásadnú rolu pre formovanie cirkevnej praxe a potenciálne aj vieroučných otázok mali iba niektorí z nich, predovšetkým mestskí farári. Ako sme opakovane videli vyššie, s pôsobením Jána Kintzelia na poste hlavného farára od roku 1564 je späté presnejšie usporiadanie povinností jednotlivých mestských duchovných. Za jeho nástupcov sa však popri praktickej stránke fungovania dostali na pretras aj vieroučné otázky. Ich tematizovanie bolo späté s dvomi výraznými osobnosťami, Tomášom Fröhlichom (od roku 1577 farárom v špitáli) a Gregorom Meltzerom (od roku 1576 ako hlavný mestský farár). Obaja mali v čase svojho príchodu do Banskej Bystrice za sebou už značné skúsenosti z predošlých pôsobísk.

Špitálsky farár
Tomáš Fröhlich

Fröhlich bol rodákom z Prešova a po štúdiu vo Wittenbergu sa vrátil do Uhorska. Ešte v päťdesiatych rokoch 16. storočia nejaký čas pôsobil ako

¹²⁹ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129 – 131. Vzhľadom na skutočnosť, že slovenský kaplán nebol uvedený menom, možno uvažovať aj o tom, či v danom momente nešlo o vyjadrenie zámeru na prijatie ďalšieho duchovného, nie konštatovanie faktického stavu.

¹³⁰ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 132: „(...) ain Jeder in der Kirchen in seiner Stett und Standt ingeschtuel (...)“.

¹³¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13.

kazateľ v Banskej Bystrici, lepšie postavenie však získal od roku 1560 na Spiši a potom v Košiciach, kde pôsobil v sedemdesiatych rokoch, bezprostredne pred povolaním do bystrického špitálu.¹³² Najmä košické obdobie bolo preňho významné, keďže istý čas vystupoval v úlohe seniora evanjelických duchovných Pentapolitany. Z týchto pozícií už v Košiciach vstupoval do teologických diskusií, najmä v súvislosti so spormi okolo flacianizmu. Fröhlich v nich vystupoval v melanchthonovskom duchu ako odporca príliš striktného výkladu Lutherovho dedičstva, čím sa dostal do sporov aj s hornouhorským hlavným kapitánom Jurajom (Georg) Rueberom, neskorším významným podporovateľom lutherskej ortodoxie a odporcom kalvinizujúcich tendencií. Začiatkom sedemdesiatych rokov však ešte v Rueberovom okruhu pôsobil ako kazateľ Mento Gogreff, ktorý sa niektorých Flacciových tvrdení zastával.¹³³ Fröhlich sa v sporoch dostal do zložitej situácie, keďže mestské duchovenstvo na východe sa usilovalo udržať strednú cestu – na jednej strane síce považovalo viaceré princípy Flacciovho učenia za nesprávne, no na druhej strane sa usilovalo vyhnúť takzvanému „sakramentarizmu“ a „kryptokalvinizmu“, ku ktorým by prílišný odpor k Flacciovým tézám mohol zvädzať. Niektoré z Fröhlichových stanovísk v záležitosti Večere Pánovej sa jeho kolegom z východných miest zdali podozrivé a balansujúce na hranici teologickej akceptovateľnosti.

V Banskej Bystrici Fröhlich narazil na teologicky nemenej komplikovanú situáciu. Od polovice 16. storočia boli síce opakovanou výzvou pre banské mestá štruktúry i učenie starej, katolíckej cirkvi. V šesťdesiatych rokoch 16. storočia sa však aj v tomto regióne objavili kalvinizujúci kazatelia, podporovaní predovšetkým niektorými predstaviteľmi šľachty, napríklad zvolenského kapitána Jána Balaššu (Balassa, Balassi).¹³⁴ Banské mestá na svojich zasadnutiach zaujali odsudzujúce stanovisko voči kalvínskym teologickým výkladom, pričom rolu zohral opäť aj širší kontext. Mešťania sa v náboženských otázkach spoliehali na zmierlivosť nového panovníka Maximiliána II., pred ktorým svoje učenie obsiahnuté vo vierovyznaní z roku 1559 prezentovali ako akceptovateľné úsilie o nápravu kresťanského života. Zhovievavosť k výkladom smerujúcim ku kalvinizmu, ktorý sám Maximilián vnímal negatívne, by teda v tomto svetle znamenala – okrem

Hrozba
kalvinizmu

¹³² Okrem už citovaných prác pozri aj JOHANN SAMUEL KLEIN: *Nachrichten von den Lebensumständen*, vols. 1 – 2, s. 347 – 349 (2: 65 – 67).

¹³³ JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 121 – 124. Pozri aj DAVID P. DANIEL: *The Acceptance of the Formula of Concord in Slovakia*. In: *Archiv für Reformationsgeschichte*, roč. 70, 1979, s. 260 – 277 (tu s. 264 – 266).

¹³⁴ Pozri poznámku č. 241 nižšie.

teologických sporov – aj komplikácie pre vlastné politicko-právne zadefinovanie miest v náboženskej rovine.¹³⁵

Mestský farár
Gregor Meltzer

V tomto kontexte navyše Fröhlich narazil v Bystrici v radoch svojich farárskych kolegov na Gregora Meltzera. Rodák zo Spiša a ordinovaný vo Wittenbergu, Melczer väčšinu svojho aktívneho života spojil s banskými mestami. Od roku 1564 pôsobil ako kazateľ v Banskej Štiavnici, kde pripravil už spomínanú bohoslužobnú príručku *Agendbüchlein*. Keďže sa však na svojom pôsobisku dostal do sporov s ostatnými kolegami, roku 1571 bol zbavený úradu. Podarilo sa mu však prejsť na post kazateľa a neskôr hlavného farára v Banskej Bystrici.¹³⁶ Kým Fröhlich bol stúpencom teologicky zmierlivejších postojov v melanchthonovskom duchu, Melczer inklinoval k lutherskej ortodoxii v pravom zmysle slova. Odhliadnuc od osobných sporov, ktoré boli spomínané už vyššie, došlo medzi oboma mužmi aj k teologicky motivovanému konfliktu, ktorý nadobudol také rozmery, že pre dosiahnutie definitívneho urovnania bolo nutné zvolanie synody banských miest do Kremnice v roku 1580.¹³⁷

Synoda
v Kremnici
roku 1580
a dôležitosť
miestnej
tradície

Ťažisko sporu možno definovať ako konfliktné predstavy o konkrétnom konfesionálnom vymedzení – kým Fröhlich bol v meniacей sa atmosfére poslednej tretiny 16. storočia obvinený zo zastávania kalvínskych postojov, Melczer sa usiloval reagovať na nové trendy a aj cirkevný život banských miest zadefinovať na princípoch Formuly svornosti a teológie *communicatio idiomatum*, ktoré prichádzali z nemeckého lutherského prostredia. V konečnom dôsledku sa však situácia vyriešila kompromisne a rešpektujúc miestnu tradíciu: duchovenstvo banských miest sa teologicky zadefinovalo na svojom vlastnom vierovyznaní *Confessio Montana*, vyhýbajúc sa tak kalvinizujúcim tendenciám, ako aj prijatiu Formuly svornosti a iných teologických definícií, ktoré boli chápané ako novátorské. Obaja bystrickí duchovní sa do budúcnosti mali vyhýbať pretriasaniu teologických otázok na kazateľnici i používaniu „*nových termínov a neobyčajných fráz* [in den Neuen Terminis und ungewöhlichen phrasibus].“¹³⁸ V istom zmysle sú táto situácia a jej riešenie príznačné pre uhorské mestské prostredie a tamojšie evanjelické komunity. Tie sa usilovali zotrvať teologicky pri svojich pôvodných vierovyznaniach, prisudzujúc im nové teologické i právne významy, ktoré v dobe ich vzniku

¹³⁵ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 70 – 73.

¹³⁶ Okrem vyššie citovaných prác pozri aj JOHANN SAMUEL KLEIN: *Nachrichten von den Lebensumständen*, vols. 3 – 4, s. 137 – 138 (3: 133 – 134).

¹³⁷ Závery synody v príslušnej záležitosti v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 238 – 241. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 92 – 99.

¹³⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 239 – 240. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 94 – 95.

pôvodne nemuseli byť zamýšľané. Miestna tradícia a autorita reformátorov slúžili následne ako činiteľ pôsobiaci proti „konfesionálnym inováciám“ v poslednej tretine 16. storočia, a to tak zo strany kalvinizmu, ako aj striktnéjšie sa vymedzujúceho lutherstva *Formuly svornosti*.¹³⁹

Takáto interakcia medzi domácimi zvyklosťami a podnetmi prichádzajúcimi pod vplyvom zahraničného vývoja a skúseností sa prejavila aj v prípade nasledujúceho farára Pavla Halvepapia. Nešlo však striktné o vieroučnú rovinu, ale o otázky praktickej organizácie bystrického náboženského života. Ako už bolo spomínané, Halvepapius pochádzal z brandenburského Arnswaldu, po štúdiu na univerzitách vo Frankfurte nad Odrou a Wittenbergu a pôsobení na škole v Jihlave prišiel roku 1579 na bystrickú mestskú školu. Jeho reformné zanieťenie sa prejavilo už tam, a to v podobe spísania nového školského poriadku.¹⁴⁰ Pri prechode na post mestského farára v rokoch 1584 – 1585 sa táto črta prejavila opätovne v úsilí posilniť jestvujúce i zaviesť niektoré nové prvky do života bystrickej cirkvi. Jedným z jeho zámerov bolo zvýšenie počtu nedeľných a sviatočných bohoslužieb s cieľom sprístupniť kázanie čo najširšiemu okruhu poslucháčov, vrátane domáceho služobníctva, ktoré kvôli domácim povinnostiam zameškávalo nedeľné hlavné bohoslužby.¹⁴¹ Narazil však na odpor svojich kolegov na postoch nemeckých kazateľov, ktorí projekt zamietli z viacerých dôvodov. V osobnej rovine argumentovali tým, že navrhovaná zmena cirkevného poriadku bola v rozpore s ich vokátormi a v nich obsiahnutými podmienkami, ktoré tvorili právny i praktický rámec ich pôsobenia v bystrických službách. Okrem toho však Halvepapiovi kolegovia argumentovali aj tým, že treba rešpektovať miestne podmienky a nie všetko, čo sa deje v evanjelických cirkvách v Nemecku je automaticky aplikovateľné aj v odlišných okolnostiach v Uhorsku, kde je situácia aj vzhľadom na vojenské pomery nebezpečnejšia. Navyše takéto zvyklosti nie sú známe ani v iných banských mestách, bystrickí farári teda nechceli byť prvými, ktorí by čosi také zavádzali.¹⁴²

Farár Pavol
Halvepapius

¹³⁹ DAVID P. DANIEL: The Acceptance of the Formula of Concord, *passim*. Pozri aj ZOLTÁN CSEPREGI: Mnohostranná história vzniku a prijatia vyznaní viery. In: *Tri lutherské vyznania viery*, s. 30 – 37.

¹⁴⁰ KÁROLY ROSENAUER: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 34 – 42. PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 81 – 107. Pozri aj poznámky č. 89 a 90.

¹⁴¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 16: „(...) so verhoffe ich das E. N. W. vnd Erbarkeiten als gehorsame schäfflein auch volgen sich gerne vnterweisen werden lassen, zur predigt selbst kommen, auch ihr haussgenossen sampt kind vndt gesind zur gottes furcht selbst daheim ermanen“.

¹⁴² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13: „Erstlichen weyll solchs, ynn keyner Berckstadt hierumb gehalten wirt, sondernn nur zwo predigten, wollen derwegenn wir auch nicht die Erstenn seynn, die solches anfahenn wollenn. So kompt auch diss zum andern darzu, dass sich solches alhier, ynn diesenn geferlichenn ortenn, da wir allzeyt dem

Z mestských prameňov sa nateraz nepodarilo identifikovať definitívne rozhodnutie, spôsob argumentácie je však ďalším dokladom mentality príznačnej pre evanjelický cirkevný život v Uhorsku v druhej polovici 16. storočia, lavírujúci medzi lokálne vybudovanými základmi a prípadnými výzvami v podobe zmien prichádzajúcich spoza hraníc. Pôsobenie Pavla Halvepapia v Bystrici však bolo aj v iných sférach sprevádzané jeho intelektuálnymi záujmami a napojením na dobový vývoj – dosvedčené tak rozsahom i obsahom jeho knižnice, ako aj chválami a uznaním, ktorým ho vo svojej básnickej zbierke ovenčil Ján Bocatius.¹⁴³ Navyše sa ani po nástupe na farársky post nechcel úplne vzdať pedagogického chápania svojich úloh, o čom svedčí dôraz, ktorý kládol na dôsledné vzdelávanie dievčat v katechizme.¹⁴⁴

Slovenský
kazateľ Juraj
Czapkovicz

Napokon je potrebné venovať pozornosť ešte slovenskému kazateľovi, ktorý v Banskej Bystrici pôsobil v čase vzniku rukopisného bohoslužobného poriadku v roku 1585, Jurajovi Capkovicovi/Czapkoviczovi (Zapkovitz, Lieskoviensis, Lyscoviensis).¹⁴⁵ Na základe jeho prívlastku „*Lyscoviensis*“ sa už v staršej historiografii prijal jeho pôvod z Liskovej v Liptove.¹⁴⁶ Študoval v Štiavnickej aj na bardejovskom humanistickom gymnáziu u Tomáša Fábriho, Stöckelovho nástupcu.¹⁴⁷ Ordinovaný bol vo Wittenbergu roku 1569 na žiadosť evanjelického zboru v Ponikách, kde následne pôsobil ako

freynde, ynn rachenn stecken, nicht wohl schlickenn kann, wie ynn andern solchen orten, des Deutschenn landes.“ Pozri aj poznámku č. 191 a nasledujúce nižšie.

¹⁴³ Príslušné verše sú Halvepapiovi venované ako „*Theologo disertissimo*“, „*Episcopo Nouisol*.“ a oslovený je i ako „*splendor Apostolum*“. IOANNES BOCATIUS: *Hungaridos Libri Poematum* V. Bartphae : Iacobus Klöss, 1599, s. 391. Moderná edícia: IOANNES BOCATIUS: *Opera quae exstant omnia*, vol. 1 (Poetica). Ed.: FRANCISCUS CSONKA. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1990, s. 654. Súpis jeho knižnice v *A bányavárosok olvasmányai*, s. 20 – 28.

¹⁴⁴ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 16: „(...) *die vnterweisung vnd verhörung der Jungfrawen mir auss pflichte meines amptes zu stellet vnd geburet, so will ich christlich vnd freundlich E. N. W. vnd Erbarkeiten gebeten haben, das ihr ewre eigene oder haussgenossen töchter vleisig zur lehr des catechismi halten wollet welches ich beyneben habe vermelden sollen weill ich beyden Kirchen wenig zur kinder lehr diese zeitt kommen sein, oder ohne billich vrsach vnuerhört hin wegg gangen.*“ Pozri aj poznámku č. 188.

¹⁴⁵ Biografické dáta a ďalšia literatúra v *ELEM*, vol. I/3, s. 522.

¹⁴⁶ Za jeho rodisko identifikuje Liskovú už MARTIN KLANICZA: *Fata Aug. Conf. Ecclesiarum a tempore Reformationis ad synodum Pestiensem in Comitatus Hungariae*. In: ANDRÁS FABÓ (ed.) *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungaria historica*, vol. 3. Pest : Osterlamm Károly, 1865, s. 68 – 69.

¹⁴⁷ V zázname vo wittenberskom zozname ordinovaných: „*uersatus sum in studio literarum in Vngaria Bartphae, posthac Schemnicij, eodem tamen mihi licuit vti praeceptore quo Bartphae, scilicet d. Th. Fabri*“. *Wittenberger Ordiniertenbuch*, vol. 2 (1560 – 1572). Ed. Georg Buchwald. Leipzig : Verlag von Georg Wigand, 1895, č. 871, s. 104. K Fábriemu pozri ANDREJ HAJDUK: Tomáš Fáber. In: *Cirkevné listy*, roč. 93 (104), 1980, č. 1, s. 12 – 14.

kazateľ (do roku 1573).¹⁴⁸ Najneskôr v roku 1577 sa s ním už stretávame ako so slovenským kazateľom v Banskej Bystrici, kde zotrval prinajmenšom jedno desaťročie. Doposiaľ v historiografii citovaná posledná zmienka o ňom pochádzala z roku 1588,¹⁴⁹ ako však bolo vyššie už uvedené, v rámci aktuálneho výskumu sa ukázalo, že v mestských prameňoch sa objavuje aj neskôr. V záznamoch *Kirchenhistorien* sa ešte nachádza informácia, že v roku 1592 kázal pri posviacke novopostaveného kostola v Tajove, pričom sa stále spomína ako slovenský kaplán (*windischer Kaplan*).¹⁵⁰ V danom prameni sa dozvedáme aj o jeho úmrtí 13. januára 1594 po rannej modlitbe.¹⁵¹ Už 3. februára 1594 sa navyše uvádza, že za jeho nástupcu bol na post slovenského kazateľa (*zum wündischen Prediger*) povolaný Juraj Grynaeus.¹⁵²

Zo stanoviska z roku 1591, adresovanom mestskej rade a týkajúceho sa istého manželského sporu, navyše vyplýva, že v tom čase neslúžil Czapkovicz slovenským evanjelikom v Banskej Bystrici sám. Pod nemecky písaným dokumentom je popri Halvepapiovi a Lyskovieniovi podpísaný aj Andrej Lyhanus, tiež ako slovenský kazateľ (*Sclavorum Concionator*).¹⁵³ Túto skutočnosť možno interpretovať ako svedectvo o tom, že zámer deklarovaný v štatúte ešte z roku 1565, kde bola reč o dvoch slovenských duchovných, sa prinajmenšom v niektorých obdobiach darilo uvádzať do praxe. Andrej Lyhanus (Lihanius, Lihani) bol do Banskej Bystrice povolaný v roku 1588.¹⁵⁴

*Prepojenia
slovenských
duchovných
s okolím*

¹⁴⁸ *Wittenberger Ordiniertenbuch*, vol. 2, č. 871, s. 104: „ab ijsdem Poynicen. uocatus sum ad gradum ministerij CHRISTI“. V ten istý deň (12. januára 1569) bol

ordinovaný aj Jozef Candidus, pôsobiaci v Očovej. Rovnako bol aj on absolventom školy v Štiavnicí a hlásil sa k Fabrimu ako svojmu učiteľovi. Podobne ako Czapkovicz, aj on najprv istý čas pôsobil ako učiteľ, kým ho miestne spoločenstvo vyslalo, aby bol pre nich ordinovaný za kazateľa.

¹⁴⁹ Tak v *ELEM*, vol. I/3, s. 522, kde uvedená aj ďalšia literatúra. Tento dátum sa pravdepodobne odvoláva na jeho účasť na zhromaždení zvolenského bratstva. Pozri JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 238. Pozri aj poznámku č. 27 vyššie.

¹⁵⁰ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 80. Vysviacka sa konala v deň Šimona a Júdu (28. októbra) v prítomnosti miestneho duchovenstva a komorských úradníkov: „in gegenwarth der hieigen Priesterschaft und der herren officirer bey Kayserlichen Cammer“.

¹⁵¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 213, zapísaný je ako „Georgius Lyskawsky windischer Prediger“.

¹⁵² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 80. V súvislosti s obdobím pôsobenia Juraja Grynaea v Banskej Bystrici ešte panujú isté nejasnosti. Napríklad na základe staršej literatúry má *ELEM*, vol. I/1, s. 612 ako začiatok jeho pôsobenia rok 1578.

¹⁵³ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 183, Nr. 36.

¹⁵⁴ Biografické dáta a ďalšia literatúra v *ELEM*, vol. I/1, s. 981, kde je jeho pôsobenie na poste slovenského kazateľa vymedzené rokmi 1588 – 1597. V bystrických *Kirchenhistorien* je informácia o jeho „skúšobnej kázni“ (*Prob Predigt*) zaznačená k 15. septembru 1588, pričom povolaný (*berufen*) bol následne 27. septembra. ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 79.

Zaujímavá je jeho ďalšia kariéra. V roku 1598 prešiel na post kazateľa do Radvane, v roku 1607 do Očovej a od roku 1612 sa s ním stretávame opäť v Banskej Bystrici, tentokrát však na poste špitálskeho farára, kde zotrval až do svojej smrti v roku 1626.¹⁵⁵ V istom zmysle sú niektoré jej aspekty príznačné, predovšetkým jej prepojenie s evanjelickými komunitami v rámci Zvolenskej stolice. Lihanius nebol jediným prípadom bystrického slovenského kazateľa, ktorý sa kariérne pohyboval medzi mestom a vidiekom. Liskavius bol napokon sám najprv učiteľom a kazateľom v Ponikách. Kariérny postup však nebol limitovaný iba na prechod do Bystrice ako isté završenie kariérnej dráhy. Príkladom môže byť Andrej Sočovský (Soczovinus, Sotzovsky), ktorý bol slovenským kazateľom po roku 1569. Od roku 1575 pôsobil v Prievidzi, od roku 1579 v Brezne, v rokoch 1595 – 1598 aj on ako bystrický špitálsky farár. V rokoch 1588 – 1598 bol navyše seniorom zvolenského bratstva.¹⁵⁶ Tento typ prepojení však nebude úplne náhodný. Do aktuálneho výskumu sa síce nepodarilo zahrnúť protokoly zvolenského bratstva, na základe staršej literatúry však možno konštatovať, že prinajmenšom bystrickí slovenskí kazatelia sa zúčastňovali aj zasadnutí zvolenského seniorátu.¹⁵⁷ Keďže sa s nimi možno stretnúť aj medzi účastníkmi synod banských miest, predstavovali tak priame personálne prepojenie medzi mestskými a vidieckymi evanjelickými cirkvami.¹⁵⁸

Teologický
profil
Capkovic
Czapkovicza

Napriek tomu, že sa Capkovic/Czapkovicz najmä v prameňoch mestskej proveniencie objavuje opakovane, o jeho teologickom a intelektuálnom zázemí možno nateraz uvažovať iba na základe niekoľkých indícií. Zásadnou je v tomto smere informácia, že sa ako k učiteľovi hlásil k Tomášovi Fábrimu. Ten sa najmä na svojom bardejovskom pôsobisku stal významným obhajcom lutherského chápania Večere Pánovej a oponentom kalvínskych tendencií. V takom duchu vystupoval v šesťdesiatych rokoch 16. storočia napríklad aj v polemikách s kazateľom Pavlom Thuriom, pôsobiacim

¹⁵⁵ Okrem už citovaného hesla v *ELEM* a tam uvedenej literatúry pozri aj JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 242 – 243.

¹⁵⁶ Biografické dáta a literatúra v *ELEM*, vol. I/3, s. 159. Pozri aj JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 331 – 332. O jeho zvolení za seniora informujú aj *Kirchenhistorien* k 17. januáru 1588. ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 78.

¹⁵⁷ Zasadnutí zvolenského bratstva sa mali zúčastňovať do žilinskej synody, potom došlo k striktnějšímu rozdeleniu. Stretnutia sa mali často odohrávať aj priamo v Banskej Bystrici. Tak JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 23 – 24 a *passim*.

¹⁵⁸ Vzhľadom na limity výskumu nemožno nateraz povedať, či sa zvolenských seniorátnych stretnutí zúčastňovalo aj nemecké bystrické duchovenstvo, čo sa zdajú naznačovať strohé zmienky v JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 23. K slovenským kazateľom medzi signatármi záverov synod banských miest pozri PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 76 (Kremnica 1569, Sotzovsky), 89 (Kremnica 1577, Liskaviensis), 97 (Kremnica 1580, Liskaviensis).

na majetkoch Gabriela Peréniho (Perényi).¹⁵⁹ Možno teda predpokladať, že v takomto teologickom duchu, vymedzujúcom sa voči kalvínskym interpretáciám, bol formovaný aj Juraj Capkovic/Czapkovicz. Tento rozmer je relevantný obzvlášť v kontexte spomínaných teologických sporov priamo v Banskej Bystrici, medzi Fröhlichem a Meltzerom. Pochopiteľne, vplyv učiteľa nemožno absolutizovať, avšak aj iné indície sa zdajú naznačovať, že život v bystrickej slovenskej evanjelickej komunite bol formovaný v klasicky lutherskom duchu (i keď potenciálne s rezervovanejším postojom k *Formule svornosti*). Napokon zadováženie *Agendy českej* tiež naznačuje pevnejšie zakonzervovanie ortodoxných lutherských pozícií, ktoré sa premietlo aj do podoby bohoslužobného života.¹⁶⁰

Bohoslužobné poriadky a konfesionalizácia

V bohoslužobných poriadkoch, publikovaných v tomto zväzku, možno z obsahovej stránky identifikovať tri kategórie textov. Jednu skupinu tvoria úpravy pre pravidelne sa opakujúci bohoslužobný život v týždenných cykloch, kde sú ťažiskovými nedeľné bohoslužby. Táto skupina môže byť prípadne doplnená aj o špecifické úpravy bohoslužobných zvyklostí, ktoré súvisia s rôznymi časťami cirkevného roka. Druhú skupinu tvoria predlohy pre výkon konkrétnych cirkevných rituálov a sviatostí, ktoré majú v mnohých prípadoch skôr jednorazový alebo nárazový charakter, pričom sa týkajú významných medzníkov v živote jednotlivca, akými sú napríklad krst, sobáš a pohreb. Do tejto skupiny možno zaradiť aj inštrukcie k spovedi a Večeri Pánovej. Poslednú, tretiu kategóriu potom tvoria texty rôzneho typu, pri ktorých by ako isté spojivo bolo možné identifikovať ich vzdelávací či budujúci charakter. Sem možno zaradiť texty katechizmu a do istej miery aj nábožné piesne. Toto rozdelenie treba však vnímať väčšmi ako praktickú pomôcku pre štruktúru nasledovnej analýzy, nepredstavuje koncepcné riešenie, keďže najmä v prípade tretej kategórie jestvujú napríklad pri piesňach presahy s inými bohoslužobnými zvyklosťami.

Kategórie
textov
v agendách

Najprv sa pozrieme na informácie, ktoré sa týkajú pravidelného bohoslužobného života v opakujúcom sa týždennom rámci. Hneď v úvode tu

Pravidelný
bohoslužobný
život

¹⁵⁹ ANDREJ HAJDUK: Tomáš Fáber. Pozri tiež opis polemiky s Pavlom Thuriom (*Controversia Pavli Thirii*) z roku 1563, ktorého autorom bol sám Tomáš Fábri a neskôr bola vydaná tlačou v rámci práce SEUERINUS SCULTETI: *Υπομνημα Sive Admonitio brevis ad Christianos Regni Vngarici Cives* (...). Bartphae : Daud Gutgesell, 1599, tu fol. 22^v – fol. 28^r.

¹⁶⁰ Tento problém si bude vyžadovať do budúca rozsiahlejší historicko-teologický výskum, ktorý by zhodnotil konkrétne teologické stanoviská tak *Agendy českej*, ako aj rukopisnej *Bystrickej agendy*, a mohol oba dokumenty umiestniť v kontexte teologických diskusií lutherského smeru reformácie, usilujúceho sa v druhej polovici 16. storočia o definovanie i vymedzenie pozícií vlastnej pravovernosti.

však treba poznamenať, že v rukopisnej *Bystrickej agende*, ktorá by priamo reflektovala prax v Banskej Bystrici, sa k tejto stránke detailné konkrétne predpisy nenachádzajú. Informácie tohto typu obsahuje iba tlačaná *Agenda česká*, ktorá síce môže ponúknuť základný pojmový aj terminologický rámec pre vytvorenie si obrazu o podobách dobového evanjelického bohoslužobného života, o konkrétnostiach jeho prípadnej aplikácie v Banskej Bystrici sa však priamo z tohto dokumentu nedozvieme. Na doplnenie obrazu tu môžu pomôcť úpravy a nariadenia synod banských miest, ako aj bystrickej mestskej rady, ktoré si však tiež vyžadujú istú interpretačnú obozretnosť a nie vždy sa dá automaticky vychádzať z dokonalého prekrytia sa stanovenej normy a miestnej praxe.

Hlavné
nedeľné
bohoslužby

Ťažiskovou, týždenne sa opakujúcou udalosťou kolektívneho náboženského života evanjelických spoločenstiev boli v sledovanom období hlavné bohoslužby, ktoré sa konali v nedeľu dopoludnia. S detailnými úpravami k ich priebehu sa možno stretnúť v domácich prameňoch z banských miest aj v širšom kontexte stredoeurópskych evanjelických cirkví. Príznačné je, že v tlačenej *Agende českej* zaberá poriadok pre toto bohoslužobné stretnutie v porovnaní s ostatnými najväčší rozsah (na s. 23 – 61: fol. 14^r – 32^v). V prípade jej poriadku bola východiskovou štruktúra pred-reformačnej omše starej cirkvi s doplnením, prípadne odstránením niektorých prvkov, podmienených reformačnými vieroučnými dôrazmi.¹⁶¹ O istej miere kontinuity svedčí napokon aj v tomto období používaná terminológia, kde sa hovorí o omši, i keď neskorší vývoj v evanjelických cirkvách od tohto pojmu upustil. V *Agende českej* sú príslušné pasáže označené „*Pořádek Msse veliké*“ (s. 23: fol. 14^r). Podobne hovorí o omši (*De missa*) aj štiavnický odpis bohoslužobného poriadku banských miest z roku 1559, pričom sa tým napokon nasledujú zvyklosti iných vieroučných textov, kde sa pojem používal prinajmenšom pre tie prípady, keď počas bohoslužieb dochádzalo k sláveniu Večere Pánovej. V tomto duchu sa napokon „omša“ (*missa*) objavuje aj v Deviatom článku *Vierovyznania banských miest* z roku 1559.¹⁶² V neskorších textoch z prostredia banských miest, akými sú napríklad závery synody z roku 1569 (potvrdenie a doplnenie staršieho vyznania a cirkevného poriadku), sa objavuje aj pojem „služba“ (*officium*).¹⁶³ Terminológia v štatútoch

¹⁶¹ Pre detailnejšiu analýzu z liturgickej a teologickej perspektívy pozri JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 13 – 25. JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 9 – 16. JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 23 – 35.

¹⁶² Latinský text štiavnického odpisu v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 158. Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52. Vierovyznanie: *Tri lutherské vyznania viery*, s. 96.

¹⁶³ Takýto termín by mal obsahovať už aj kremnický odpis poriadku z roku 1559, tieto pozorovania sú teda založené na výklade (a prekladoch „služba Božia“) v PAVOL

bystrickej mestskej rady nadväzuje tak na tradičné označovanie za „omšu“ (*Fruemesz oder Ambt, Ambt Mess, Mess*), ako aj zdôrazňuje nový dôraz bohoslužieb prostredníctvom „kázne“ (*die erste Predig, Predigt*).¹⁶⁴

V cirkevnom poriadku banských miest (a napokon aj v *Agende českej*) sa pri nej rozlišovali dve možnosti, a to bohoslužby iba s kázňou alebo aj s *Večerou Pánovou*. V druhom prípade prislúchovanie sviatosti nasledovalo po kázni a nieslo so sebou špecifický poriadok, ktorý zahŕňal spievanú *Modlitbu Pánovu* (*Vater unser*), slová ustanovenia (*Verba coenae*), napomenutie spovedníkov (*Vermanung an die Communicanten*) a potom sviatosť (*Communio*) samu, sprevádzanú spevom zboru (*Chor*). V prípade, že komunikantov nebolo, bohoslužby sa mali končiť s piesňami a spoločnou modlitbou (*ein gemein christlich und andechtig Gebeth*), ktorých súčasťou boli aj prosby za vrchnosti, vrátane panovníka a jeho rodiny.¹⁶⁵ Možno predpokladať, že tento všeobecný model z banských miest sa aplikoval aj konkrétne na príklade Banskej Bystrice. Presnejšie informácie o miestnych špecifikách bežných nedeľných bohoslužieb nemáme. V mestskom štatúte z roku 1565 sa iba uvádza, že za kázeň na nedeľných bohoslužbách (takzvanú *erste Predigt*) a vo sviatky zodpovedal z pozície svojho úradu (*von Ambt wegen*) i na základe všeobecných cirkevných zvyklostí (*nach allgemainen Kirchengebrauch*) hlavný mestský farár (pre nemeckých veriacich) a slovenský kazateľ (pre slovenských).¹⁶⁶

Bohoslužby
s Večerou
Pánovou
a bez nej

Miestne cirkevné poriadky obsahujú zaujímavé informácie k jazykovej stránke bohoslužieb, keďže sa v nich prejavil reformačný ideál zapájania ľudu zrozumiteľnej reči priamo do liturgie. Naďalej však jej súčasťou ostala pri niektorých spevoch (*Kyrie, Et in terra, Alleluia*, prípadne aj *Prosa*) latinčina, čo napokon nie je v rozpore ani s vývojom v iných stredoeurópskych evanjelických cirkvách, ani so zámermi Martina Luthera samotného.¹⁶⁷ V cirkevnom poriadku banských miest sa však pri viacerých spevoch (*Dominus vobiscum, Collecta, Epistel*, príležitostne *Prosa*, a opäť nemecky po evanjeliu *Patrem* alebo *Wir glauben*) explicitne spomína nemčina. V potvrdení poriadku z roku 1569 sa menovite uvádza aj niekoľko nemeckých

Bohoslužobné
jazyky

KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51, 74 – 75. Latinský text záverov synody z roku 1569 (s bodom *De officio*) v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 216.

¹⁶⁴ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126 – 130.

¹⁶⁵ Nemecký originál: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 216. Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52, 74 – 75. Tam aj informácie k jednotlivým zložkám bohoslužby, ktoré tu nie sú detailnejšie rozoberané.

¹⁶⁶ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 128 a 130.

¹⁶⁷ Význam jednotlivých častí liturgie vysvetľuje JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 16 – 24 (úzus predreformačnej cirkvi), 31 – 35 (reformačné zmeny). Pozri tiež JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 3 – 16, 28 – 30, 37 – 39.

piesní, ktoré môže spievať zbor počas prisluhovania Večere Pánovej.¹⁶⁸ Pri porovnaní týchto pasáží s vývojom v ríšskych oblastiach možno konštatovať, že spevy odporúčané pre nemecké bohoslužby patria k najobľúbenejším položkám a najčastejšie sa vyskytujúcim v repertoári stredoeurópskeho luteranizmu.¹⁶⁹ Tento rozmer preberania dobových vývojových trendov z nemeckých evanjelických cirkví v prípade nemeckej piesňovej tvorby je však aplikovateľný aj na slovenské prostredie, ako o tom svedčia aj doterajšie analýzy piesní obsiahnutých v rukopisnej *Bystrickej agende*, ku ktorým sa ešte vrátíme nižšie. Vo všeobecnom poriadku banských miest je ťažisko pozornosti venované nemeckému obyvateľstvu. V prípade nedeľných evanjeliových čítaní sa však aj tam zdôrazňuje, aby sa konali v ľudovom jazyku, teda nemecky alebo slovensky. Podobne sa nemčina a slovenčina spomínajú aj pri spevoch pred kázňou a po nej.¹⁷⁰ Na danom mieste však žiadne konkrétne príklady piesní menované nie sú.

Spev na
bohoslužbách
a rola školského
zboru

V súvislosti s hudobnou stránkou bohoslužieb sa v súčasnej historiografii diskutuje o otázke jej praktickej realizácie a vzťahu medzi profesionálnou zložkou, reprezentovanou spevom školského spevokolu (v prameňoch ako *Chor*), a laickou participáciou v podobe zborového spevu zhromaždených veriacich. Na základe súčasného poznania sa zdá, že situácia výrazne závisela od miestneho kontextu, niekde bol zborový spev zapojený vo väčšej miere, niekde v menšej.¹⁷¹ Situáciu v Banskej Bystrici na základe terajšieho stavu výskumu nemožno definovať asi ináč, než všeobecným konštatovaním, že bola charakterizovaná zastúpením oboch zložiek v rôznej miere. Dôležitú úlohu mal školský zbor pod vedením kantora. V Halvepapiovom školskom poriadku z obdobia okolo roku 1580 sa uvádzajú dva kantori, nemecký a slovenský, o ktorých sa však konštatuje, že nemajú

¹⁶⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 216. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75. Spomínajú sa piesne *Gott sei gelobet*, *Jesus Christus unser Heilandt*, *Esaia dem Propheten*.

¹⁶⁹ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 66 – 67. V cirkevných poriadkoch z nemeckého prostredia zo 16. storočia sa *Gott sei gelobet* objavuje v 124 (druhá najčastejšia), *Jesus Christus unser Heilandt* v 122 (tretia najčastejšia) a *Esaia dem Propheten* v 51 prípadoch. Najčastejšie používanou piesňou bol nemecký veršovaný preklad vyznania, *Wir glauben all* (v 179 poriadkoch), ktorý sa v poriadku banských miest tiež spomína, na príslušnom mieste po evanjeliu. Autorom všetkých týchto piesní bol Martin Luther.

¹⁷⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 216: „*Evangelium dominicale deutsch oder windisch in lingua populari*“; „*Predig mit forgehenden und nachfolgenden deutschen oder windischen gesengen*“.

¹⁷¹ Profesionálnu stránku a spev školskej mládeže zdôrazňuje JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 30 – 33, 67 – 68, 83 – 86. Príliš kritické postoje koriguje prostredníctvom zdôraznenia aktívnejšieho zapojenia laikov do reformačnej hudobnej kultúry (aj keď nie vždy iba vo verejnom rámci na bohoslužbách) CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Singing the Gospel*, s. 76 – 105 a *passim*.

rovnaké povinnosti. Úrad nemeckého kantora bol charakterizovaný ako predovšetkým cirkevný, keďže mal školský zbor viesť pri všetkých cirkevných spevoch a zhromaždeniach. V rozpise jeho povinností sa obzvlášť kladie dôraz na estetickú stránku, „aby sa v speve nestalo nič nepekneho a aby sa chybné nespievalo“. Zdôrazňovalo sa mu, že bol prijatý „hlavne preto, aby na veľké sviatky a pri iných príležitostiach spieval v kostole figurálnym spevom staré a dobré kresťanské piesne“. Očakávalo sa tiež, že so žiackym zborom bude chodiť do kostola na ranné a večerné služby aj v bežných dňoch, navyše mal zodpovednosť pri speve na pohreboch a rekordáciách, takže jeho školské povinnosti boli výraznejšie redukované.¹⁷² Naopak pri slovenskom kantorevi sa konštatovalo, že bol prijatý primárne pre školu, kde mal zodpovednosť za vedenie najnižšej triedy. Okrem toho však i preňho platili úlohy na bohoslužbách, aj keď spievať mal so slovenskými mendíkmi iba v nedeľu a pri iných slávnostných zhromaždeniach. Autor školského poriadku, Pavol Halvepapius, okrem toho konštatuje, že detailnejšie predpisy o jeho povinnostiach v kostole mu musia uložiť slovenskí kazatelia.¹⁷³

Väčšinu pozornosti sme doposiaľ venovali hlavným nedeľným bohoslužbám, no tie netvorili jedinú zložku v pravidelnom náboženskom živote meštianskej komunity. Tieto ďalšie stretnutia sa objavujú v cirkevných poriadkoch banských miest, no takáto organizácia bola dobovým trendom a našla odraz aj v tlačenej *Agende českej*. V nedeľu sa konali ešte jedny, večerné (alebo popoludňajšie) bohoslužby, večery (v súčasnej slovenčine aj nešpor, v *Agende českej* *Nesspor*, v latinských mestských poriadkoch *De officio vespertino*). Tie mali mať zjednodušený poriadok, zložený predovšetkým zo spevu (žalmy, antifóny, responzória), čítaní a modlitieb.¹⁷⁴ V bystrickom mestskom štatúte z roku 1565 sa uvádza, že sa večery (*Vesper*) mali konať v nedeľu o jednej a ich súčasťou mala byť aj kázeň, čo nebolo všade samozrejmosťou (napríklad citovaný kremnický poriadok z roku 1558 ju priamo nespomína). Inak však ich poriadok v Bystrici i ostatných banských mestách kopíruje zvyklosti v iných evanjelických cirkvách v strednej Európe a v podstate bez zásadnejších formálnych zmien, iba s prípadnými obsahovými úpravami jednotlivých spevov, nadväzuje na predreformačné zvyklosti.¹⁷⁵ Príkladom kontinuity je napokon aj zachovanie *Máriinho chválospevu* (*Magnificat*), ktorého spev spomína bystrický štatút z roku 1565. Kým hlavné

Ďalšie
bohoslužobné
stretnutia:
Nešpory

¹⁷² Slovenský preklad, z ktorého pochádzajú aj v texte citované pasáže, v PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 98 – 99.

¹⁷³ *Tamže*, s. 100.

¹⁷⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 159. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52.

¹⁷⁵ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 62 – 65.

bohoslužby v nedeľu ráno mal na starosti mestský farár, pri vedení nemeckých nedeľných nešpor sa mali striedať dvaja vtedajší nemeckí kazatelia. Slovenské nedeľné nešpory boli zase striedavou zodpovednosťou slovenského kazateľa a jeho kaplána.¹⁷⁶

Bohoslužby
počas týždňa

Bohoslužby s kázňou sa však nezvykli konať iba v nedeľu, ale aj v niektoré ďalšie dni v týždni. Podľa už niekoľkokrát citovaného mestského štatútu z roku 1565 boli v Banskej Bystrici pre kázanie určené utoroky a štvrtky, pričom táto prax sa týkala rovnako nemeckého aj slovenského kostola. Zodpovednosť za ich vedenie si delili miestni duchovní rovným dielom, každý z nemeckých a slovenských kazateľov mal vyhradený svoj vlastný deň. Napríklad v roku 1565 boli utoroky vyhradené nemeckému kazateľovi Egídiovi, štvrtky Martinovi. Zo slovenských kazateľov mal štvrtky vyhradené Andrej, utoroky jeho bližšie nemenovaný kaplánsky kolega.¹⁷⁷ Takéto rozdelenie sa zachovávalo aj neskôr. V roku 1585 bolo zvykom, že vo štvrtky – ktoré sa vzhľadom na pridelených duchovných zdajú byť prestížnejším termínom – kázavali striedavo Halvepapius a nemecký diakon Šalamún Curaeus, v utoroky Mikuláš Theodoricus.¹⁷⁸ Vyčlenenie utorkov a štvrtkov pre kázňové bohoslužby sa zdá byť zvyklosťou v prostredí banských miest všeobecne, keďže štiavnický odpis cirkevného poriadku z roku 1559 (opakovane potvrdzovaného v rokoch 1569 a 1577) uvádza pondelky, stredy a piatky ako dni bez verejnej kázne (*in quibus non fit publica concio*). Priebeh takých bohoslužieb bol charakterizovaný spevmi, modlitbami a biblickými čítaniami s krátkym zhrnutím obsahu (*ex Bibliis caput cum brevi summa*). Takýto poriadok sa mal – s výnimkou biblického čítania (*excepta lectione Biblica*) – zachovávať aj v soboty.¹⁷⁹

Raňajšie
bohoslužby

V uvedených prípadoch však vzhľadom na kontext a zaradenie daných usmernení v cirkevných poriadkoch ide pravdepodobne o raňajšie bohoslužby (či už s kázňou alebo bez nej). V dobových evanjelických poriadkoch sa možno stretnúť aj s takzvanými matutinami (v *Agende českej* uvedené ako *Matura bud'to Ranny Kázanj*, prípadne latinsky *De matutinis precibus*). Podobne ako v prípade nešporov aj tie mali zvyčajne pozostávať

¹⁷⁶ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129: „nach dem Hymno soll der Predicant auf die Cantzel steigen, unnd nach der Predig das man das magnificat singe, unnd mit einer Collecte beschliesze.“; s. 130: „Auch wirt Herr Andrea [Windischer Prediger] mit dem kaplan alle Sonntag zu der Vesper die Predig halten, einen Sonntag umb den anderen.“

¹⁷⁷ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129 a 131.

¹⁷⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 241, Nr. 13. Pozri aj poznámky č. 182 a 228 nižšie. K duchovným pozri poznámky č. 129 – 131 vyššie.

¹⁷⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 159. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52.

z modlitieb, čítaní a spevu, zahrnutie kázne nebolo zvyčajné. V stredoeurópskych evanjelických cirkvách boli stálou súčasťou bohoslužobného života predovšetkým tam, kde bol k dispozícii školský zbor pre potreby spevu.¹⁸⁰ Prinajmenšom na základe už spomínaných povinností nemeckého kantora sa tak dá usudzovať, že ranné a večerné (alebo popoludňajšie) stretnutia v bežných, nesviatočných dňoch, na ktorých sa kantor so svojimi žiakmi mal zúčastňovať, boli bežnou súčasťou náboženského života aj v Banskej Bystrici.¹⁸¹ V *Agende českej* sú navyše biblické čítania rozdelené podľa časti dňa, totiž pre ranné stretnutia bol v nej určený *Starý zákon*, pre večerné *Nový Zákon* (s. 1: fol. 3^r a 22: fol. 13^v). Priamo z lokálneho kontextu Banskej Bystrice máme konkrétnejšie informácie iba k nemeckým duchovným, ktorí sa pri biblických čítaniach mali striedať rovnocenne po týždňoch. Z textov sú uvedení iba Mojžiš, proroci a *Nový zákon*, bez bližšej časovej špecifikácie.¹⁸²

V niektorých stredoeurópskych evanjelických cirkvách bolo zvykom konať ranné modlitby s kázňou ešte aj pred hlavnými bohoslužbami v nedeľu, pričom motívom bolo umožniť služobníctvu návštevu kostola, keďže v čase hlavných bohoslužieb bývalo zamestnané inými domácimi prácami.¹⁸³ Zdá sa, že takúto prax chcel roku 1584 zaviesť pri svojom nástupe na post farára Pavol Halvepapius aj do Banskej Bystrice. O vyjadrenie požiadala mestská rada ostatných nemeckých kazateľov, ktorých odpoveď na tento

Halvepapius
návrh reforiem

¹⁸⁰ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 65, kde sa aj konštatuje, že pri matutínach sa nepredpokladala účasť dospelých laikov, ale predovšetkým duchovných a školskej mládeže. V štiavnickom poriadku z roku 1558 sa však spomína, že na služby sa ľud zvolá zvonením (*sonitu campanae populus convocatus est*). Pozri JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 159. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52. Takáto zmienka by bola svedectvom o odlišnej praxi v banských mestách, pozri však nasledujúcu poznámku.

¹⁸¹ Každý deň ráno o siedmej, okrem pondelka. PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99. Pozri tiež poznámky č. 89 a 90. Štiavnický poriadok z roku 1580 hovorí o tom, že duchovní a žiaci (*Kirchendiener und Schueler*) chodia do kostola každý deň dvakrát (*täglich zwier*) – ráno o siedmej a večer (*des Abendts*) o druhej, okrem stredy. JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 250.

¹⁸² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 241, Nr. 13: „Zum Drittem, was die Biblische lectur anlangende ynn der wochen, nach der Lytanj, soll vnter vns dreyem, Eynn yeder, ynn sener wochenn, solche lectur haltenn, Auss Mose, Auss denn prophetenn, vnnd heyligenn Newen Testament, vnd sol der h. Magister nicht exempt seyn.“ Pozri aj poznámku č. 178.

¹⁸³ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 37. Služby s kázňou v nedeľu ráno – ešte pred hlavnými bohoslužbami – sú napríklad súčasťou Cirkevného poriadku sedmohradských Sasov z roku 1547 (*Kirchenordnung aller Deutschen in Sybenbürgen*) aj Hornotrenčianskych kánonov z roku 1580 (*Canones rituum sacrorum*). Pozri GEORG DANIEL TEUTSCH (ed.). *Urkundenbuch der evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen*, vol. 1. Hermannstadt: Th. Steinhaussen, 1862, s. 66 – 67. JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 75. Štiavnický poriadok z roku 1580 ich však nemá, v nedeľu ráno sa pred hlavnými bohoslužbami spomína iba spoveď (*sizet man desgleichen Beicht*). JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 251.

a iné Halvepapiove návrhy z 5. apríla 1585 sa zachovali.¹⁸⁴ Vyplýva z nej, že Halvepapiopvým zámerom bolo zaviesť nedeľnú rannú kázeň (*frue predigt*) iba počas dlhších dní, od Veľkej noci do sv. Michala. V prvom rade konštatujú svoje rozhodne zamietavé stanovisko (*gehenn wir keynes weges eyn*), ktoré následne zdôvodňujú vo viacerých rovinách. Predovšetkým sa čosi také v Banskej Bystrici nikdy nezachovávalo a takúto prax nepoznajú ani v iných banských mestách, nevidia teda dôvod, prečo by práve Bystričania mali byť prvými. Navyše sa odvolávajú i na to, že s dvomi nedeľnými kázňami ráta aj cirkevný poriadok, nanovo schválený na synode banských miest v roku 1577. V línii dôležitosti miestnej tradície ako obrany voči zavádzaniu zmien a novôt pokračujú poukazom na to, že ak sa aj tri kázne v nedeľu praktizujú v nemeckých krajinách, oni žijú na nebezpečnejších miestach s oveľa bezprostrednejšou prítomnosťou nepriateľa. Zahraničné zvyklosti teda z ich pohľadu nie sú automaticky prenosnými a aplikovateľnými v takomto odlišnom kontexte. A napokon ešte aj reagujú na spomínaný rozmer, že ranná kázeň by poslúžila čeladi z meštianskych domácností. Obmedzenie spôsobené ich dopoludňajšími povinnosťami možno predsa vyvážiť tým, že sa bude dôslednejšie dbať na účasť služobníctva na popoludňajšej kázni. Táto odpoveď nemeckých kazateľov na projekt ich kolegu Halvepapia, prišelca zo zahraničia, je zaujímavým svedectvom z viacerých perspektív. Rámcom pre formovanie bohoslužobného života sú pre mestských duchovných usmernenia v cirkevných poriadkoch, ako i miestne zvyklosti. Okrem toho dôležitú rolu zohrávali v ich argumentácii aj podmienky, na ktorých sa s mestskou radou dohodli v takzvaných vokátoroch pri povolaní do úradu.¹⁸⁵

Výuka
katechizmu

Po nedeľných nešporoch podľa štatútu z roku 1565 nasledovala výuka katechizmu, pod vedením hlavného mestského farára a niektorého zo slovenských duchovných.¹⁸⁶ Na vzdelávanie mládeže v katechizme dbali aj kolektívne ustanovenia synody banských miest z roku 1569, kde sa tiež predpokladalo ich zaradenie v nedeľu po nešporných službách a vedenie v nemčine a slovenčine (*in deutscher und windischer Sprach*). Vzhľadom na dôležitosť, prisudzovanú znalosti základných náboženských právd, sa však zdôrazňovalo, že výuku katechizmu netreba obmedzovať iba na nedeľu,

¹⁸⁴ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13. Pozri poznámku č. 142 vyššie.

¹⁸⁵ Nemeckí kazatelia zdôrazňujú „*gegenn E. E. W. erklerenn, Das wir keynes weges vonn vnserer Ehrlichenn Vocation, gedencenn zuweychenn, sondern drauff zuberchuen*.“ Tamže. K vokátorom pozri PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách, s. 574 – 575. PETER BENKA: Evanjelické duchovenstvo v hornouhorských slobodných kráľovských mestách : Náčrt problému. In: *Historia Nova*, 2021, č. 19, s. 132 – 153 (tu s. 142 – 143).

¹⁸⁶ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129, 130: „*Am Sontage soll Herr Andreas oder der windische Prediger nach der Vesper zu gleich mit dem Herr Pharherr halten den Catechismus*.“

ale zorganizovať aj inokedy počas týždňa, raz či dva razy a pokiaľ možno, aj každý deň, ako sa tomu dialo v Štiavnici.¹⁸⁷ Z Banskej Bystrice máme navyše svedectvo o tom, že výuka katechizmu sa týkala mládeže oboch pohlaví a mohla mať presahy aj do verejného priestoru. V roku 1588 tam bola zavedená verejná skúška dievčat, ktorej predmetom boli okrem katechizmu aj vyznania viery a Dávidove žalmy.¹⁸⁸

V rámci bohoslužobného života mali výnimočný charakter, cyklicky sa opakujúci, cirkevné sviatky. Aj v tomto prípade boli pre Banskú Bystricu smerodajné ustanovenia synod banských miest. Okrem hlavných kresťanských sviatkov – Veľká noc, Turíce a Vianoce, pričom vo všetkých prípadoch sa svätili aj dva dni nasledujúce po hlavnom sviatku – ostali súčasťou cirkevného kalendára sviatky späté s Kristovým životom (Obrezanie, Zjavenie, Nanebovstúpenie, Premenenie), niektoré sviatky späté s Máriou (Očisťovanie, Zvestovanie, Navštívenie, v roku 1559 sa spomína aj Narodenie, v roku 1569 už nie), ďalej Jána Krstiteľa, Sfatie Jána, Obrátenie Pavla, všetky apoštolské sviatky, Márie Magdalény, Michala a všetkých svätých (tento posledný sa zase neobjavuje v zozname z roku 1559).¹⁸⁹ V *Agende českej* sa z univerzálnych sviatkov navyše spomína aj Sv. Trojica, Navštívenie Alžbety a Rozoslania Apoštolov (s. 65). O ich prípadnom prijatí v bystrickom prostredí však nemáme nateraz bližšie informácie. Sviatok Majstra Jána Husa, ktorý *Agenda česká* obsahuje tiež, má špecifický význam pre české prostredie, takže jeho prevzatie v Banskej Bystrici v závere 16. storočia je nepravdepodobné.

*Cirkevný
kalendár
a sviatky*

Na základe vyššie citovaných povinností nemeckého kantora vyplýva, že pri najvýznamnejších sviatkoch bývala slávnosťnosť zdôraznená aj v hudobnej rovine.¹⁹⁰ Tento rozmer reflektujú roku 1585 nemeckí kazatelia v už spomínanej odpovedi na Halvepapiove návrhy (napríklad zavedenia tretích kázňových služieb aj v hlavné sviatky, *hohenfest*). Namiesto novôt chcú zachovať radšej doterajší zvyk, keďže na hlavných službách znejú potešujúce spevy a hudba, ktoré mnohí ľudia radi počúvajú a slúži to na Božiu oslavu.

*Slávnostný
charakter
bohoslužieb*

¹⁸⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 218. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

¹⁸⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 78, v zápise k 27. máju 1588 sa uvádza: „Zum ersten zu christlicher übung der Jungfrauen angefangen das Examen öffentlich mit Inen zuhalten. Dann sye neben dem Catechismo die orthodoxa Symbola unnd die Psalmen Davids aufgesagt haben“. Pozri poznámku č. 92 vyššie.

¹⁸⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 159, 216 – 217. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52, 75. K úpravám cirkevného kalendára a slávania sviatkov u evanjelikov v tomto období pozri JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 127 – 129 a *passim*.

¹⁹⁰ PETER VÁJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99. Pozri poznámku č. 89. K používaniu organu a ďalším aspektom hudobnej kultúry pozri tiež KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 67 – 77.

Dodávajú tiež, že v nasledovné dva dni po hlavných sviatkoch stačí už iba jedna kázeň, s výčitkou, že veď nemajú kovové hlavy (*stölene köpffe*). Navyše sa zdá, že Halvepapius navrhoval zaviesť viac kázni aj pri niektorých takých sviatkoch (napríklad apoštolských), kde bola pôvodne vo zvyku len jedna.¹⁹¹

Vzťah
k starším
zvyklostiam

Z týchto zmienok sa zdá, že Halvepapius, prichádzajúci zo školského prostredia, aj na farárskom poste dbal na vzdelávací a intelektuálny rozmer náboženského života, reprezentovaný kazateľstvom, kým jeho kolegovia naďalej neopomínali ani slávnostnú zložku bohoslužieb. Tá napokon tvorila v poslednej tretine 16. storočia dôležitý prvok pri konfesijnom vymedzovaní sa evanjelického (lutherského) prostredia voči kalvínskym vplyvom. Tu uvádzaný prípad Pavla Halvepapia a jeho farárskych kolegov nie je dôvod interpretovať v duchu teologických polemík, ani jeden zo zainteresovaných počas svojej kariéry neponúkol podnety k pochybnostiam o lutherskej pravovernosti. Zaujímavé je však mentálne nastavenie, príznačné pre evanjelickú konfesijnú kultúru daného obdobia. V argumentácii nemeckých kazateľov sa objavuje medzi riadkami poukazom na hodnotu ozdobnosti a slávnostnosti ako nástroja oslavy Boha. S týmto rozmerom sa možno stretnúť vlastne už od počiatkov reformačného hnutia, keď sa vo viacerých teologických stanoviskách pri konfrontácii s katolíckymi cirkevnými vrchnosťami objavuje špecificky lutherský prístup k časti staršieho „kultúrneho dedičstva“. Vo vierovyznaní banských miest z roku 1559 sa v 16. bode (*O ceremoniách*) konštatuje, že čo zo staršej praxe možno s dobrým svedomím zachovať, to z bohoslužobnej praxe netreba za každú cenu odstraňovať. Vymenované sú napríklad isté sviatky, piesne, čítania, modlitby či kňazské rúcha, ktoré „by sa síce mohli bez hriechu vynechať v riadne usporiadaných cirkvách“, no banské mestá ich ponechávajú v platnosti, „pretože zdobia kňazskú službu“.¹⁹² Argumentácia tým, že niečo slúži ako ozdoba úradu či na oslavu, sa v lutherskom prostredí aj v Uhorsku udomácnil, poznajú ho napríklad v obdobných textoch v kráľovských mestách na východe. Banské mestá sa k nemu vracajú na synode v roku 1569, kde stanovujú, že duchovní majú v nedele a sviatky na bohoslužby prichádzať v kňazskom odeve, s kamžou a ornátom.¹⁹³

Obrady ako
prostriedok
konfesionalizácie

V závere 16. storočia tento kompromisný prístup k staršej tradícii nadobudol v lutherskom prostredí aj teologický a konfesijný vedomie

¹⁹¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 241, Nr. 13: „Die Erste zur hochmess tröstlichenn gesenge vnnd Musica (wie bysher geschehenn) mögenn bey der Kyrch vnnd schull erhalten werdenn“, s dodatkom, „welche dann viel anschenlicher leut gerne hörenn, wann man alss goth preyset“.

¹⁹² Slovenský preklad citovaný podľa *Tri lutherské vyznania viery*, s. 100 – 101 (tam aj verzie v latinčine, nemčine a maďarčine).

¹⁹³ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 216: „(...) in seinem priesterlichen habit, mit Chorrock und Ornat“. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

posilňujúci význam. Podobne ako v iných regiónoch, aj v Uhorsku sa evanjelické cirkvi vysporadúvali s podnetmi takzvanej druhej reformácie. Tá pri-nášala dôraznejšie zásahy do jestvujúcej náboženskej praxe a nepreukazo-vala mnoho pochopenia pre konzervatívnejšie postoje k vizuálnej výzdobe kostolov či špecifickým prvkom v liturgii. Banské mestá sa zaoberali šírením kalvínskeho učenia vo svojom regióne už v šesťdesiatych rokoch 16. storočia a teologické podozrenie či obvinenia tohto druhu rezonovali aj v sporoch Gregora Meltzera a Tomáša Fröhlicha.¹⁹⁴ V hornouhorskem lutherskom kon-texte bola v roku 1586 vydaná kniha, ktorá vymenúvala charakteristiky, pod-ľa ktorých možno identifikovať skrytých kalvínov. Okrem sporných teologic-kých výkladov Večere Pánovej uvádza snahu svojvoľne odstraňovať obrazy či organy, meniť obrady bez cirkevného súhlasu či „opravovať“ piesne. Z lutherského pohľadu šlo vo všeobecnosti o zasahovanie do kresťanskej slobody, a „nachádzanie hriechu tam, kde žiaden nie je“.¹⁹⁵ S argumentáciou kresťanskou slobodou sme sa v rôznych podobách v banských mestách už stretli, keď sa napríklad práve o obradoch na synode roku 1577 konštatovalo, že každá z cirkví si má podľa miestnych okolností ponechať slobodu a nikto si z otázky nemá robiť svedomie.¹⁹⁶ Sám prístup k bohoslužobným zvyklostiam sa v ta-komto kontexte stával konfesionalne vymedzujúcim prvkom. Tento rozmer však bol ešte výraznejšie prítomný na úrovni prístupu k sviatostiam a ďal-ším špecifickým úkonom, ktoré rámcovali život jednotlivca. Zaujímavosťou je, že podobný vývoj zaznamenávali rôzne konfesionalne spoločenstvá pa-ralelne v rovnakom čase. Tlačená *Agenda česká* vyšla v roku 1581 a krátko na to si ju museli bystrickí evanjelici zadovážiť, keďže v roku 1585 vznikol už aj jej rukopisný dodatok. V roku 1583 v Trnave zase vyšla z podnetu Mikuláša Telegdiho agendálna príručka pre potreby katolíckeho duchovenstva.¹⁹⁷

Jednotný prístup k rituálnej stránke náboženského života bol dô-ležitým nástrojom budovania konkrétneho konfesionalného vedomia.

¹⁹⁴ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 70 – 73.

¹⁹⁵ GEORG CREUTZER: *Warnung / Vor der Sacramentierer / Zinglianer vnd Calvinisten Lehre / Auch gewisse Merckzeichen / wobey solche verführische Geister zu erkennen*. Bartfeld : David Gutgesel, 1586, nepag. (k piatemu bodu): „(...) Orgeln zu sperren vnd verbrechen / Ceremonien in wolbestellten Euangelischen Kirchen / endern / In die Christliche Freyheit greiffen / Sünde machen / da kein Sünde ist (...) Christliche Gesenge vom H. Sacrament corrigiren vnd verbösern / wolt sagen / verbessern / oder aber zu singen gar außlassen vnd verbieten / Als da sind : Jhesus Christus vnser Heiland (...)“.

¹⁹⁶ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 229. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88. Pozri citát v úvode štúdie.

¹⁹⁷ *Agendarius : Liber continens ritos et caeremonias, quibvs in administrandis Sacramentis, benedictionibus & alijs quibusdam Ecclesiasticis functionibus, parochi, & alij curati, in Dioecesi & prouincia Strigoniensi vtuntur, a nouo impressus (...)*. Trnaviae : [typ. Telegdi], M.D.LXXXIII. [1583].

Napokon pre veľkú časť obyvateľstva, ktoré nemalo možnosť priameho čítania náboženských textov, bol bohoslužobný život v rámci jeho spoločenstva tým hlavným priestorom, v ktorom sa mohol stretať s konfesionalne špecifickými teologickými výkladmi v ich praktizovanej podobe. Do istej miery teda možno konkrétnu podobu rituálov vnímať ako premietanie teologických princípov do praxe. Rôzne rituály, zvyklosti, symboly či melódie piesní, nevrajiac už o textoch samotných, sa tak stávali dôležitými prvkami, z ktorých sa budovali špecifická konfesionalna kultúra a konfesionalne vedomie.¹⁹⁸ V nasledujúcej časti sa pozrieme na príklady konkrétnych obradov, ktoré sa objavujú v rukopisnej *Bystrickej agende* a sú teda reflexiou miestnych zvyklostí, pričom cieľom bude zasadiť ich do historického kontextu, sprostredkovaného ďalšími typmi prameňov.¹⁹⁹

Krst Prvá sekcia rukopisnej agendy je venovaná krstu. Hlavnej časti (O *Krstu Swatom*) predchádza ešte krátke poučenie o potrebe krstných rodičov, ktoré je podľa poznámky na marginálii založené na ustanovení rímskeho biskupa Hygina z roku 141. V následne načrtnutom priebehu obradu zaznieva učenie o dedičnom hriechu, takže krst sa stáva nástrojom, aby deti „mohly oslobozene byti od hriechu, smrti, pekla a moczy diabelskeg y take od zatraczenij wecznego“, a zároveň „aby mohly wsstiepane byty (yakožto Prawij wdowě) do Czirkwy Panie a prygiti k nowemu narozenij“. Táto pasáž obsahovo kopíruje formuláciu z Lutherovho *Malého katechizmu*, čo napokon korešponduje aj so závermi synody z roku 1569, kde sa konštatovalo, že krst sa má konať ako doposiaľ, podľa spôsobu určeného v *Malom katechizme*, s duchovným v kňazskom odeve a kamži.²⁰⁰

¹⁹⁸ Uhorské prostredie v tomto smere iba nasledovalo vývoj v nemeckých krajinách. Pozri BODO NISCHAN: Ritual and Protestant Identity in Late Reformation Germany. In: BRUCE GORDON (ed.). *Protestant History and Identity in Sixteenth-Century Europe*, vol. 2. Aldershot : Scolar Press, 1996, s. 142 – 158. K problému jestvuje rozsiahla literatúra, okrem už citovaných prác tu možno spomenúť ešte ANDREW PETTEGREE: *Reformation and the Culture of Persuasion*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005; SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual : An Interpretation of Early Modern Germany*. London : Routledge, 1997; EDWARD MUIR: *Ritual in Early Modern Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.

¹⁹⁹ Nie je zámerom zachádzať tu do detailných diskusií teologického alebo liturgického charakteru. Pre tento typ analýzy sú naďalej východiskovými práce JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*; a JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*.

²⁰⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 217. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomeštského seniorátu*, s. 75. V *Malom katechizme* Luther o úžitku krstu hovorí: „Pôsobí odpustenie hriechov, vyslobodzuje od smrti a diabla a dáva večné blahoslavenstvo všetkým, ktorí veria, čo hovoria Božie slová a sľuby.“ Pozri *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 191. Argumentácia korešponduje s teologickým výkladom, obsiahnutým v 10. článku *Confessio Montana: Tri lutherské vyznania viery*, s. 94 – 95, aj keď tam je ťažiskovým negatívne vymedzenie sa voči anabaptistom. V čase vzniku agendy už však podozrenia z novokrstenectva neboli vnímané ako bezprostredná hrozba.

Dôležité praktické dôsledky malo učenie o dedičnom hriechu – Krst z nutnosti a sprostredkovane duchovné riziko, ktoré hrozilo nepokrsteným deťom – v organizácii duchovenstva tak, aby bolo v prípade potreby krstu dostupné. Súčasťou dobovej praxe bolo, že v prípade naliehavosti sa na krst mohla podujat aj pôrodná babica. Práve tlačaná *Agenda česká* obsahuje konkrétne inštrukcie, ako sa má v takýchto prípadoch postupovať (*Yakýby se pořadek zachováwati měl / při Dítěti / kteréžby pro nebezpečenství Smrti / Kněze se dočkati nemoha / od giných Křestianůw pokřtěno bylo*, s. 126: fol. 64^v). V prípade prežitia dieťaťa ho však mali priniesť do kostola, kde sa farár mal informovať o priebehu takéhoto krstu. Ak usúdil, že neboli splnené potrebné náležitosti, „*netřeba dlauho s nimi o to rokowati*“, ale prosto pristúpil ku krstu v kostole podľa zaužívaného poriadku, „*yako giné nekřtěné Dítě*“ (s. 130: fol. 66^v).²⁰¹

V duchu potreby krstu možno interpretovať aj ustanovenia štatútu bystrickej mestskej rady z roku 1565. Krstenie je tam uvádzané ako jedna zo základných úloh mestských farárov, ku ktorej majú byť usilovne a bez odkladania pripravení (*fleissig, on verzug unnd aufschueb*). Farár a všetci kazatelia sa pri zodpovednosti za ich napĺňanie majú rovnocenne po týždňoch striedať tak, aby mohli byť v prípade potreby dostupní tak nemeckej, ako aj slovenskej obci. Tento princíp sa zvlášť spomína pri krstoch, kde má byť vždy (*allezeit*) k dispozícii jeden nemecký a jeden slovenský „duchovný týždňa“ (*Hebtomatarius*) podľa toho, dieťa akého pôvodu treba krstiť.²⁰² Ustanovením sa reagovalo na problémy, ktoré sa spomínajú už v štatúte z roku 1563. Zjavne sa totiž stávalo, že v čase potreby krstu sa buď nepodarilo nájsť pripraveného farára, alebo sa duchovní vyhovárali jeden na druhého. Kvôli prieťahom – keď sa chodilo od jedného farára k druhému (*weil man von einen Priester zum andern gelaufen*) – tak mnoho úbohých detí (*viel armer Kindlein*) zomrelo bez krstu. Čosi také však bolo pred Bohom neospravedliteľné (*vor Gott nit zu verantworten*). Mestská rada už vtedy dôrazne nariaďovala, že ktoréhokoľvek duchovného povolajú ako prvého (*welcher am ersten beruefft wirdt*), ten má ísť bez meškania a výhovoriek (*an einiche Ausredt und Verzug*), a to v ktorúkoľvek hodinu, či je deň alebo noc (*zue welcher Tages oder Nachtzeit und Stundt es welle*), pripravený (*vertig und bereit*) hoc aj o polnoci, keď si to nevyhnutnosť vyžiada (*die Nott erforderte*).²⁰³

*Opatrenia
bystrickej
mestskej rady
ohľadom krstu*

²⁰¹ Detailnejší rozbor krstu aj s porovnaním s Lutherovými predlohami v MICHAL CHALUPSKI: *Obrad křtu*.

²⁰² *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129 – 130: „(...) sollen Herr Pharrherr und die anderen Herren Predicanten Deutsche unnd Windische zu gleich thailen unnd auf das bayde, Deutsche unnd Windische Gemain mit solchen gemainen Kirchendiensten versehen werden, so soll allezeit neben einem Deutschen ein Windischer Hebtomatarius sein, auf das wan ein windisch Khindt zu tauffen ist, der Glöckner oder sein Knab einen windischen fodere, deszgleichen, ist es ein Deutsch, einen Deutschen Predikanten rueffe.“

²⁰³ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126 – 127.

Exorcizmus
pri krste

Dôležitou rovinou, v ktorej sa teologická stránka premietala do rituálnej praxe, bolo zahrnutie exorcizmu, ktorý mal predchádzať krstu samotnému. V *Agende českej* je pri pasáži o exorcizme zmienka, že ho „*může wypustiti, kdožby gey zachowáwati nechtěl*“ (s. 121: fol. 62^r). V rukopisnej *Bystrickej agende* je ale pasáž s exorcizmom pevnou súčasťou obradu, bez ďalších vysvetlení či dodatkov. To napokon tiež korešponduje s už spomínaným záverom synody z roku 1569, že súčasťou krstu má byť aj exorcizmus (*sampt den Exorcismo*).²⁰⁴ Táto časť obradu predstavovala kontinuitu s predreformačnou praxou a aj v lutherskom prostredí mohla mať teologické zdôvodnenie, v závere 16. storočia však v prostredí evanjelických cirkví nadobúdala špecifický konfesionálny význam v opozícii s reformovanou (kalvínskou) praxou. V kontexte takzvaných kryptokalvinistických sporov dochádzalo k tomu, že napríklad v niektorých nemeckých ríšskych územiach bol exorcizmus dokonca naspäť zavádzaný do evanjelickej liturgie, ak už bol náhodou predtým ako „katolícky prežitok“ odstránený. Keďže bol exorcizmus odmietaný v kalvínskom prostredí, pochybnosti o jeho potrebe sa v evanjelických komunitách mohli sami osebe stať zdrojom pre podozrenie z „kryptokalvinizmu“.²⁰⁵ Nebude potom azda náhodou, že banské mestá exorcizmus spomínali práve v roku 1569, teda v čase, keď sa aj ony opakovane zaoberali otázkou kazateľov pod vplyvmi švajčiarskej reformácie.²⁰⁶ Zdôrazňovanie prítomnosti tohto prvku môže navyše súvisieť s nasledovaním nemeckých vzorov, s ktorým sa ešte stretneme aj pri ďalších obradoch. Neskôr sa už na synodách otázka krstu detailnejšie nerieši, len v roku 1580 sa ešte spomína, že sa má konať priamo v kostole, nie pred ním či v predsieni.²⁰⁷ K tomuto motívu sa ale ešte vrátime pri nasledujúcom obrade.

Úvod
šestonedielky
a mladuchy

V rukopisnej agende sú za krstom pasáže venované úvodu šestonedielky (*Introductio puerperae post partum*) a úvodu mladuchy po svadbe (*Introductio Sponsae post nuptias*). Aj keď šlo prinajmenšom v prípade úvodu šestonedielky o stálu súčasť dobovej náboženskej praxe rôznych konfesionálnych

²⁰⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 217. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

²⁰⁵ BODO NISCHAN: The Exorcism Controversy and Baptism in the Late Reformation. In: *The Sixteenth Century Journal*, roč. 18, 1987, č. 1, s. 31 – 52. Pre základné tendencie teologického vývoja pozri aj BRYAN D. SPINKS: *Reformation and Modern Rituals and Theologies of Baptism : From Luthert to Contemporary Practices*. Aldershot : Ashgate, 2006, s. 14 – 26.

²⁰⁶ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 70 – 73.

²⁰⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 242. V štiavnickom poriadku z roku 1580 sa to zdôrazňuje tiež, ako protiklad je tu však katolícka prax: „(...) *nicht in der Halle, oder unter der Kirchenthür, wie im Babstumb oder andern Orten geschieht, sondern alles umb und bei dem heiligen Taufstein*“ (s. 248). PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 96.

spoločenstiev, *Agenda česká* príslušné pasáže neobsahuje. Pribeh tohto obradu mával rôznu podobu. Z formulácií v rukopisnej agende sa napríklad zdá, že v Banskej Bystrici sa predpokladalo, že žena bude po štyridsiatich dňoch do kostola uvádzaná spolu s dieťaťom, čo však nebývalo zvykom všade.²⁰⁸ Uvádzanie mladuchy po svadbe bolo zase v mnohých prípadoch úzko naviazané na ustanovenia o sobášoch. V *Agende českej* sa síce predpokladá, že na druhý deň po sobáši sa novomanželia opäť dostavia do kostola, špecifickú podobu naviazanú práve na ženu však obrady nemajú. V *Bystrickej agende* je zvyku venovaná krátka, samostatná sekcia, nezávislá a v rukopise priestorovo nesúvisiaca s informáciami k sobášu. V banských mestách však o zachovávaní tohto zvyku s nevestou máme všeobecné informácie aj z cirkevných poriadkov. Spomína sa pri svadbách v roku 1559 a 1569, keď je špecifikované, že nevestu treba uviesť nasledujúci deň po sobáši o deviatej hodine predpoludním.²⁰⁹ Pravdepodobne však ani tu nebola zvyklosť zaužívaná všade, keďže synoda z roku 1577 usmernenia v tejto záležitosti začína slovami, že tam, „*kde bolo posiaľ obyčajou uvádzať nevestu*“, má sa tento zvyk zachovať aj naďalej.²¹⁰ Poriadok k nemu sa napokon objavuje aj v agendách z Bystrice z neskoršieho obdobia (z roku 1595 a bližšie nedatovanej zo začiatku 17. storočia).²¹¹

V roku 1580 boli v súvislosti so všetkými doposiaľ uvedenými rituálmi – krstom, úvodom šestonedielky i mladuchy – zavedené zmeny, ktoré nám umožňujú nahliadnuť na ich priestorový rozmer. Po novom sa už tieto obrady nemajú konať vonku, v predsieni, ale priamo v chráme. Opäť sa argumentuje úsilím nezaťažovať svedomie, akoby šestonedielky a mladuchy neboly hodné bez istých modlitieb a vyrieknutého slova vstúpiť do kostola. Zdôraňuje sa, že vo svojom stave sú Bohu príjemné ako ktokoľvek iný a sú teda schopné do kostola vojsť aj bez uvedenia kňazom.²¹² Takýmito formuláciami sa navodzuje dojem, že celý obrad stráca svoj predošlý sakrálny charakter. Dôraz na modlitbu a pobožnosť priamo v kostole presúva jeho význam z „prechodového

Protiklad
zbožnosti
a poverčivosti

²⁰⁸ Naznačuje to formulácia na rkp. s. 12: fol. 123^v: „*Racž take prosijyme tebe y *tjyto/ tuto Služeb*kine/niczy tw*el/ u zdetiatk*y/em swy*mi/m wchazegijcz*e/y mocznau prawiczow twau požehnati.*“ (zvýraznenie autora). Pre rôzne podoby a významy obradu pozri EDWARD MUIR: *Ritual in Early Modern Europe*, s. 28 – 33. SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual*, s. 72 – 81.

²⁰⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 160 a 217: „*Darnach soll man die Braut (so es anders ohne Verletzung und Gefahr der Stadt Polizei geschehen kann) des andern Tags umb 9 Uhr vormittag einleithen.*“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52 a 75.

²¹⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 231. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 89 (odtiaľ aj doslovný citát slovenského prekladu).

²¹¹ JÁN M. PETRÍK: *Chránové agendy*, s. 48 a 65.

²¹² JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 242. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 96.

rituálu“ (v ľudovom vedomí potenciálne spájaného s poverčivosťou)²¹³ do roviny príležitosti na žehnanie a vzdávanie vďaky v takom rámci, ktorý by väčšmi korešpondoval so zámermi evanjelickej zbožnosti.²¹⁴ Aj v rukopisnej agende má obrad prostú podobu, pozostávajúcu zo žalmu a modlitby.

Spoved'
a Večera
Pánova

Zásadný teologický význam však mal predmet nasledujúcej sekcie v rukopisnej agende, spoveď a Večera Pánova. Aj keď v konfesionálnych polemikách v závere 16. storočia dominovali diskusie o podstate chleba a vína pri sviatosti, v *Bystrickej agende* je viac priestoru venovaného spovedi (na rkp. s. 17 – 34: fol. 126^r – 135^r). V evanjelických cirkvách všeobecne jej bola v 16. storočí venovaná značná pozornosť, obzvlášť v rámci vymedzovania sa voči katolíckej praxi.²¹⁵ Viaceré z týchto tendencií však našli odozvu aj v prostredí banských miest, kde sa už pomerne skoro riešili praktické otázky s ňou späté. Tak v záveroch synody z roku 1558, ako aj vo vierovyznaní z nasledujúceho roka sa banské mestá naďalej pridŕžali súkromnej spovede, aby „bolo možné vyskúšať a poučiť nevzdelaných“, aby „tí, ktorí cítia osobitné znepokojenie vo svojom svedomí, žiadali aj osobitnú útechu z Božieho slova“ a napokon, „aby sa každému osve udelili sviatosti rozhrešenia“.²¹⁶ Od začiatku sa však kládol dôraz na to, že nie je potrebné vymenúvať jednotlivé hriechy, pokiaľ sa nespovedal vyslovene bezbožný človek.²¹⁷ V nasledujúcom období sa však muselo rozšíriť používanie verejnej (všeobecnej) spovede, keďže synoda v roku 1569 nariaďovala tento nový zvyk úplne odstrániť a zaviesť súkromnú spoveď, pričom motiváciou pre takéto rozhodnutie boli dôvody z vierovyznania, citované vyššie.²¹⁸

²¹³ Na tento aspekt priamo reagujú závery synody kráľovských miest na dnešnom východnom Slovensku (takzvanej Pentapolitany), keď v polovici 16. storočia (datovanie nejednotné, od 1540 do 1560) zdôrazňujú, že úvod mladých a šestonedielok nemá byť „spájaný s poverami a zaklínacími formulkami, ktoré u zbožných vyvolávajú pocit hanby“. Slovenský preklad v ANDREJ HAJDUK: Šarišské články (zákony) z roku 1540. In: *Miscellanea Anno 1990* (Acta Collegii Evangelici Prešovensis, vol. 7). Eds. PETER KÓNYA a RENÉ MATLOVIČ. Prešov : Biskupský úrad VD ECAV, 2000, s. 259 – 263 (tu s. 263). Variant latinského textu (odlišný od Hajdukovej predlohy) publikovaný v *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár*, vol. 7. Ed. ETELE THURY. Budapest : Magyar protestáns irodalmi társaság, 1908, s. 13 – 19 (tu s. 18).

²¹⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 242 – 243: „(...) kann das Gebet über sie **mit mehrer Andacht** in der Kirchen gesprochen werden.“ (zvýraznenie autora)

²¹⁵ Z novších prác RONALD K. RITTGERS: *The Reformation of the Keys : Confession, Conscience, and Authority in Sixteenth-Century Germany*. Cambridge, MA; London : Harvard University Press, 2004.

²¹⁶ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 98 – 99 (odtiaľ citovaný slovenský preklad).

²¹⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 139: „Nec tamen opus est enumeratione singulorum peccatorum, nisi forte hypocrita aut impius, aut suspectus de aliquo delicto admonendus sit.“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 38 – 39.

²¹⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 217: „Publicam Confessionem oder die gemeine Beicht vermeiden und schliessen wir genzlich abzuthun und die Privat Beicht anzurichten (...).“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

Okolo všeobecnej a súkromnej spovede však v banských mestách aj v ďalších rokoch pokračovala diskusia. Synody opakovane zdôrazňovali potrebu odstránenia všeobecnej spovede a zavedenia súkromnej. V roku 1577 sa v prospech osobnej spovede opakoala argumentácia z *Confessio Montana* s dodatkom, že treba nasledovať príklad učiteľov a v celom Nemecku sa nikde všeobecná spoveď nepraktizuje. Navyše v obširnejšom zdôvodnení tejto synody sa priamo i nepriamo objavujú narážky na vymedzovanie sa voči iným konfesionálnym spoločenstvám. Na jednej strane sa opäť zdôrazňuje, že súkromná spoveď nemá mať tú podobu ako v „pápeženstve“, kde „ľudia sú nútení vyrozprávať si všetky hriechy, čo je nemožnosťou“. Spoveď by mala naopak vyzeráť „ako priateľský rozhovor duchovného otca s jeho farským dieťaťom“.²¹⁹ Na druhej strane tu však možno aj tušiť potrebu vymedzovania sa voči reformovaným (kalvínskym) spoločenstvám, a to prostredníctvom spojenia s Večerou Pánovou. K jej chápaniu sa detailnejšie vrátíme nižšie, v tomto kontexte je dôležité evanjelické učenie o jej „nehodnom prijímaní“ (*manducatio impiorum*). Súkromná spoveď sa tak stávala nástrojom ďalšieho poučenia veriacich, aby k nasledovnej sviatosti pristupovali dostatočne pripravení. Farári, zidení na synode, vyhlasujú, že „musia dbať i na vlastné svedomie, aby (...) sa nestali účastníkmi na cudzej vine, čo sa stáva, keď poslucháči pristupujú nepripravení k Večeri Pánovej, ktorých sme nevyučovali.“²²⁰ V prospech súkromnej spovede verejne vystúpil aj štiavnický farár a prvý evanjelický senior banských miest, Matej (Matthias) Eberhard. Ten práve v tomto období nechal v Lipsku vydať svoju prácu, v ktorej sa okrem obhajoby súkromnej spovede venoval aj argumentácii v prospech lutherského chápania Večere Pánovej i jej verejného prisluhovania a prijímania.²²¹

Dôležitosť
súkromnej
(ušnej) spovede

V roku 1580 sa požiadavka na praktizovanie súkromnej spovede (*Privat Confession oder Ohrenbeicht*) opakoala znova, avšak doplnená s dôrazom,

Súkromná
spoveď
v Banskej
Bystrici

²¹⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 228: „Dieweilen wir aber schuldig sindt unsern Praeceptoribus zu gehorsahmen in christlichen, billichen Ceremonien uund die Gemeine Beicht im ganzen Deutschlandt nirgendts gehalten wirdt, vermeinen und schliesen wir einträchtiglich dieselbe abzuthun uund die privat Beicht anzurichten, nicht wie sie im Bapsthumb gehalten worden ist, da die leute gezwungen worden sind dieselben zu erzehlen, welches unmöglich ist. Sonder die soll sein, wie ein freundlichs gespräch des Seelsorgers mit seinem Pfarrkindt.“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88.

²²⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 228 – 229: „So müssen wir Kirchendiener auch unser eigen gewissen betrachten, damit wir uns nicht fremder Schuld theilhaftig machen, welches geschieht, wann die Zuhörer unwürdig zutretten zum Abendmahl des Herren, die wir nicht unterwiesen haben.“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88.

²²¹ MATTHIAS EBERHARD: *Enchiridion pastorale, in quo privata Confessio, vera corporis & sanguinis in Coena praesentia, publicusque circa communionem sacram congressus defenditur*. Lipsiae : Ioannes Rhamba, 1576.

že tak majú robiť všetci kazatelia a služobníci cirkvi vo všetkých siedmich banských mestách, so všetkou usilovnosťou a bez akejkoľvek výhovorky (*mit allem Fleiss und ohne alle ausrede*). Reagovalo sa tým na problémy s banskobystrickými farármi, ktoré sú následne priamo zmienené. Tamojšie duchovenstvo sa totiž sťažovalo, že má na starosti pracujúci ľud, ktorý hovorí rôznymi jazykmi a žije roztrúsený po dedinách a pri baniach, a najmä na veľké sviatky prichádza hŕfne k spovedi a k sviatosti. Takéto výhovorky však boli synodou zamietnuté (*refutirt und widerlegt*) a banskobystrickým duchovným bolo nariadené (*auferlegt worden*), aby spoveď slúžili aj oni tak, ako uzavrela synoda.²²²

Okrem tohto úsilia o výnimku máme o niektorých aspektoch banskobystrickej spovednej praxe informácie aj z ďalších zdrojov. Mestská rada už vo svojom štatúte z roku 1563 (aj explicitne) reagovala na ustanovenia banských miest (*nach Beschlusz der erbaren Stedte*) a od svojich duchovných vyžadovala, aby ľud pristupoval k spovedi jednotlivo a nie hromadne (*einen jeden zu sonderheit unnd nit hauffenweis*), keďže tak dochádza iba k zmätkom a neporiadku (*Unrath, Unordnung*), ktoré slúžia protivníkom (*unsern Widersachern*) ako podnet ku kritike. Z praktických dôvodov sa má spoveď organizovať deň pred prisluhovaním Večere Pánovej, večer po nešporách.²²³ Zmienka o protivníkoch je nepochybne narážkou na spory banských miest s ostrihomským arcibiskupom Mikulášom Oláhom a jeho rekatolizačné tendencie z predošlých rokov.²²⁴ V roku 1563 v Banskej Bystrici rezonovali ale aj vnútorné problémy, a to kompetenčné spory medzi miestnym duchovenstvom. Na tie mestská rada reagovala v ďalších bodoch. Svojich cirkevných služobníkov, ktorí sa sporili kvôli nerovnakým príjmom z ofier pri spovedi (*Beichtpfennig*), napríklad napomínala tým, že spoveď patrí k úlohám ich úradu a sú teda povinní prisluhovať ju aj zadarmo (*solches umb sonst zue thun schuldig*). Navyše by sa duchovní i v takýchto veciach mali medzi sebou viesť priateľsky a kresťansky znášať (*freundlich und christlich vertragen*).²²⁵ Ďalšie praktické informácie o organizácii spovede možno nájsť v už niekoľkokrát citovanom liste farárskych kolegov Pavla Halvepapia z roku 1585. Proti jeho návrhu, aby sa v nedele pred hlavnými bohoslužbami zaviedlo ešte jedno, včasnejšie stretnutie s kázňou (*fruepredigt*) argumentujú protiotázkou, že

²²² JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 242: „Allda ist der Neusohlerischen Kirchendiener Eintrag, die sich mit dem Arbeit Volkh, von mancherlei Zungen in den Dörfern und bei den Pergwerken wonend, so gemeiniglich allein zu den hohen Festen zur Beicht und hochwürdiges Sacrament sich heufig findet, entschuldigen wollen (...).“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 96.

²²³ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126.

²²⁴ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 53 – 61.

²²⁵ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126.

nevedia, ako a kedy by sa potom malo spovedať.²²⁶ Táto zmienka naznačuje, že popri pôvodnom pláne z roku 1563 o spovedi v predvečer bohoslužieb s Večerou Pánovou, sa v Banskej Bystrici zaužívalo aj spovedanie v nedeľu ráno, bezprostredne pred hlavnými bohoslužbami. Takáto prax je známa napríklad aj z Banskej Štiavnice, kde cirkevný poriadok z roku 1580 tiež uvádza ako čas na spoveď sobotu po nešporách a nedeľu včasráno.²²⁷ V spomínanom liste sa bystrickí farári ešte zmieňujú aj o zaužíavnej praxi, že pri úlohách svojho farárskeho úradu, vrátane spovedania (*beychtsitzenn*), sa majú jednotliví duchovní striedať, čo je opakujúcim sa motívom, ako sme videli už pri delení zodpovednosti za krst.²²⁸

Do takéhoto bohoslužobného rámca teda spadajú inštrukcie k spovedi, ktoré obsahuje rukopisná *Bystrická agenda*. Prvá časť (*De Confessione*; rkp. s. 17 – 18: fol. 126^{r-v}) obsahuje všeobecne koncipované otázky a odpovede k významu spovede, ktoré predstavujú voľný a doplnený preklad príslušných pasáží z Lutherovho *Malého katechizmu*.²²⁹ Z Lutherovho *Krátkeho spôsobu spovede* sa v rukopise nachádzajú v pôvodnom rozsahu iba úvodné pasáže (s vynechaným priestorom na zvyšku strany), za ktorými nasledujú tri vzorové formulácie (*Spowett Obeczna*, *Opiet gina*, *Opiet Gina Spowett*), ktoré sa vyhybajú potrebe vymenúvania jednotlivých hriechov, ale majú všeobecnejší charakter (nasledujúc napríklad vzor *Desiatich Božích prikázaní*), následne v súlade s evanjelickou teológiou obsahujú odkazy na Božie milosrdenstvo a spasiteľské dielo Ježiša Krista a v jednej verzii na záver aj prísľub nápravy svojho života. Všetky tri vzorové pasáže sú spísané v prvej osobe singuláru, – „Ya (...) *wiznawam*“ – čo sa zdá naznačovať ich použitie pri osobnej spovedi, no formát samotný v princípe nevylučuje ani kolektívne odriekanie. Forma spovedných vyznaní však do istej miery nasleduje príklad uvedený Lutherom v *Malom katechizme*, ktorý bol primárne zamýšľaný ako príprava k osobnej spovedi. Istá nejednoznačnosť v tomto smere však môže súvisieť so spomínanými diskusiami medzi osobnou a kolektívnou spoveďou v banských mestách.

Na nasledujúcich stranách rukopisu sa nachádzajú napomenutia k spovedi, ktoré korešpondujú so zámerom, viackrát tematizovaným v záveroch synod, aby k nej totiž veriaci pristupovali dostatočne pripravení. V rukopise sa tak najprv nachádza séria otázok a odpovedí určená pre

*Spoved'
v Bystrickej
agende*

²²⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13: „Wie vnd Wann wolte mann auch, die Confitenten oder beychtkynder verhörenn, so die frupredigt solte angerichtet worden.“

²²⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 251: „Nach der Vesper des Sonnabendts pflegt man die Leute, so den folgenden Tags communicieren wollen, Beicht zu hören, unterrichten und mit der Absolution zu trösten. Am Sontag frue von 5 bis auf 7 sitzt man desgleichen Beicht.“

²²⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13: „(...) allweg eyner vmb denn andernn, wann die Ordnung an yhn kompt“.

²²⁹ Pozri *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 192 – 193.

mladších ľudí (*Quaestiones pie & viles cum iunioribus in Confessione tractandae*), ktoré obsahujú aj krátke zhrnutia učenia o hriechu, treste, vykúpení a Božej milosti, vrátane odkazov na príslušné biblické pasáže. Detailnejšie je nasledujúce poučenie o spovedi, ktoré pokrýva necelých desať rukopisných strán. V štyroch bodoch sú tam zhrnuté odpovede na otázky, čo je spoveď, akú má mať podobu, kto sa má spovedať a aký úžitok z nej plynie. V predhovore k nim sa v duchu spomínaných princípov o dostatočnej pripravenosti veriacim zdôrazňuje, aby tieto záležitosti „*yakožto naglepssu klienotu a nebo poklad w pameti hlawy wasseg zložili a zachowali chczeteli spasenij weczneho dogijti*“ (rkp. s. 24: fol. 130^r). Aj nižšie, pri rozoberaní správnej podoby spovede, sa kladie dôraz na vnútornú stránku a pravé pokánie, ktoré sú úzko späté s potrebou poznania základných kresťanských právd. Ináč by sa k sviatosti pristupovalo „*ne ginacze než rowne yako gina nerozumna howada neumegijcz any Desatero Boske Prykazanij any Czlanky wiery nasseg krestianskeg. Any take Modlidby paně. Anyž o kterom Artikuly wedy O Bohu a prawom naboženstwy*“ (rkp. s. 28 – 29: fol. 132^{r-v}).

Celé napomenutie viacerými prvkami výraznejšie naznačuje, že bolo zamýšľané na použitie pre kolektívneho adresáta, napríklad počas bohoslužieb spätých so slúžením Večere Pánovej. V príhovore i počas celého poučenia sa napríklad duchovný na poslucháčov obracia v množnom čísle. Hneď v úvode sa veriaci explicitne oslovujú ako tí, ktorí si zaumienili „*take požíjwati Tielo a Krew Syna Božijho pana Gežysse Krysta*.“ Pri napomenutí o správnej podobe spovede sa otázka jej individuálnej alebo kolektívnej podoby nerozoberá, dôraz sa kladie skôr na úprimnosť vnútorného postoja, pravé pokánie, nie aby sa k nej pristupovalo „*z Obiczege a prysylky a nebo gisteho času yako w puoste a na weliku nocz wprijetomnosti mnoheho zastupu a lidu. Aby lidee widucz takowy gehu skutek (...) gehu za swateho praweho a werneho krestiana drželi a pocžijtali*“ (rkp. s. 28: fol. 128^r). O všeobecnej spovedi svedčí ešte záverečná pasáž, kde je päť spovedných otázok formulovaných kolektívne a týkajúcich sa ľutovania hriechov, viery v Kristovo milosrdenstvo (*misericordiam & favorem*), viery v Kristovu spásonosnú obeť (*vnica satisfactio & propitiatio*), sľub polepšenia života a napokon viery v moc spovedníka odpustiť hriechy. Pasáž pokračuje latinskou formulou udelenia odpustenia a zavŕšená je kolektívnou ďakovnou modlitbou v ľudovom jazyku. Treba podotknúť, že latinčina sa neobjavuje iba v tejto záverečnej časti, ale aj priebežne v poučení o spovedi, a to pri odkazoch na biblické citáty. Celý text tak možno vnímať ako predlohu pre farára, pričom nie všetko muselo byť doslovne aj v takej podobe prednesené poslucháčom. Predovšetkým pri nahromadení väčšieho množstva odkazov na biblické zdroje (napríklad rkp. s. 32: fol. 134^r) možno predpokladať, že zámerom bolo skôr teologicky podložiť prezentované

tvrdenia a vytvoriť pre kazateľa zásobu vhodných biblických referencií, nie všetko muselo zakaždým v príhovore aj nevyhnutne zaznieť. V niektorých prípadoch mohla latinčina figurovať v pasážach, ktoré obsahovali zaužívané formulácie alebo ako pečať autority, napríklad pri udelení rozhršenia na záver.²³⁰ Treba ešte dodať, že otázka spovede rezonovala aj ďalej a i neskoršie bystrické agendy zo záveru 16. a prvej polovice 17. storočia jej tiež venujú nezanedbateľnú pozornosť.²³¹

Text plynule prechádza od spovede k napomenutiu pred Večera Pánovou (*Commonefactio ad participantes Caenae Dominj*). To je síce kratšie (rkp. s. 35 – 41: fol. 135^v – 138^v), ale tiež systematicky štruktúrované do piatich bodov o ustanovení a úžitku sviatosti a následne štyroch dôvodoch o potrebe pristupovať k nej. Text obsahuje (rkp. s. 38: fol. 137^r) následne diskusiu v troch bodoch, na čo treba pamätať pri pristupovaní k Večeri Pánovej, opäť po latinsky. Zavŕšený je jednou modlitbou určenou pred a piatimi ďakovnými určenými po jej prijatí. Kratší rozsah pasáží venovaných samotnému prisluhovaniu Večere Pánovej v porovnaní so spovedňou však nie je svedectvom o menšom význame. Vývoj v banských mestách všeobecne i v Banskej Bystrici konkrétne v predchádzajúcich desaťročiach svedčí o opaku, keďže Večera Pánova a jej konkrétna podoba mali dôležitý význam a meniace sa teologické chápanie sviatosti sa premietalo aj do budovania špecificky evanjelického konfesijného vedomia.

Večera Pánova

Téma Večere Pánovej sa venovala značná pozornosť už v počiatkoch šírenia reformačného hnutia. Keď v roku 1532 Hans Biber, kazateľ v sliezskom Jägerndorfe (dnes Krnov, CZ), písal banskobystričkému richtárovi Valentínovi Schneiderovi, medzi bodmi, ktoré boli súčasťou obnovy cirkevného života, sa hneď na druhom mieste (po bode o ospravedlnení z viery) nachádzala potreba prisluhovať sviatosť – ako voľakedy – každému pod obojím spôsobom.²³² V teologickej rovine sa chápaniu Večere Pánovej aj podobe jej prisluhovania venovala nemalá pozornosť vo vierovyznaniach i záveroch synod po polovici 16. storočia. V tomto období bolo dôležitým momentom vymedzovanie sa voči výkladu i praxi predreformačnej

*Večera Pánova
ako téma
reformačného
hnutia
v banských
mestách*

²³⁰ Takéto používanie latinských citátov ako praktického prostriedku kazateľa i nástroja zdôraznenia autority sa objavuje aj inde. Pre príklady z neskoršieho obdobia a z katolíckeho prostredia – spolu s teoretickou a metodologickou diskusiou fenoménu – pozri IVANA LABANCOVÁ: *Jazyk kazateľnice : Multilingvizmus vo františkánskom kazateľstve 18. storočia* (Monumenta Linguae Slovacae, vol. 7). Bratislava : Univerzita Komenského, 2021, s. 76 – 81 a *passim*.

²³¹ Pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 50 – 52.

²³² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 183, Nr. 3. List publikovaný v ZOLTÁN CSEPREGI: *A reformáció nyelve*, s. 400 – 402, príslušná pasáž: „Das heylige sacrament sol wider wie for im beyderle gestalt yderman gerechnet werden.“

katolíckej cirkvi. Po vzore Augsburského vyznania *Confessio Montana* v 11. bode konštatuje, že sa pri nej prijíma „pravé a substanciálne telo Pána“, pričom viac pozornosti je následne venovanej potrebe prislúchovať ho pod obojím spôsobom všetkým veriacim.²³³ Kým vierovyznanie sa v tejto otázke usiluje o relatívne zmierlivé formulácie, v sporoch s ostrihomským arcibiskupom Mikulášom Oláhom banské mestá definovali svoje pozície aj konfrontačnejšie. Na Oláhovu požiadavku, aby sa omše slávili zvyčajným spôsobom a eucharistia udržiavala v posvätnéj úcte, reformovaní kazatelia banských miest v roku 1558 odpovedali, že „pápeženská omša [Missa pontificalia]“ je „strašné modlárstvo [horribilis idolatria], dráždiace hnev Boží a dodávajúce úspechu tureckým lotrovoťom [turcicis latrociniiis]“. Keďže „premieňa večeru Pánovu v dielo v podstate rozličné a zneucťuje utrpenie Pánovo“, z cirkvi treba takúto omšu „celkom odstrániť i s jej zákonom a bezbožnými prosbami [una cum Canone et impiis precibus]“. Naopak, sviatosť sa má rozdeľovať s pobožnými obradmi a nemeckými, slovenskými alebo maďarskými piesňami [cancionibus germanicis, slavonicis aut hungaricis], „ktorými sa zapalujú v srdciach viera a ostatné duchovné pocty [spirituales cultus]“. Meniace sa teologické chápanie sviatosti a rozchod s učením o transsubstanciácii – teda o trvalej premene chleba na telo, čo so sebou nieslo následné uctievanie eucharistie – sa prejavilo v praktickej rovine zdôraznením, že kde „niet komunikantov, tam sa ani nemôže a nemá rozdeľovať Večera Pánova“. Chlieb používaný pri sviatosti mohol ostať v zaužívanej podobe [azymus, nekvasený chlieb], ale s dodatkom: „nie že by bolo treba, aby bol taký, ale aby sa nik nedomnieval, že rozniecujeme nepotrebné sväry“. Rozhodne sa ale zdôrazňovalo „nech sa spôsobom pápeženským [more pontificio] neposviaca, ani nezaviera, ani nech sa nenesie ku chorým so svetlom a zvončekom“, keďže nič z toho nemožno podložiť Kristovým príkazom. Cibória sa „sťa urážlivé predmety [tanquam offendicula]“ mali odstrániť a zničiť, „na spôsob bálavho chrámu [instar templi baalatici]“.²³⁴ Takýto konfrontačnejší tón súvisí však s kontextom vzniku daného textu v roku 1558, v čase vymedzovania sa voči katolíckej cirkevnej hierarchii i jej rituálnej praxi. Závery neskorších synod sa už vyznačujú vecným opakovaním

²³³ Slovenská citácia podľa *Tri lutherské vyznania viery*, s. 97. Moderný slovenský preklad nasleduje latinský text: „verum et substantiale corpus et sanguinem Domini“. Nemecký preklad v edícii – podľa svedectva prekladateľa – terminologicky dôslednejšie nasleduje dobový nemecký text *Confessio Pentapolitana* a Augsburské vyznanie: „der wahre und wirkliche Leib und das Blut des Herrn“. Príslušné pasáže v Augsburskom vyznaní v *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 46 (X. článok o večeri Pánovej) a 50 (XXII. [sporný] článok. O sviatosti pod obojím spôsobom).

²³⁴ Všetky tu uvedené slovenské citáty pochádzajú z prekladu v PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 38 (Oláhove články, na ktoré synoda reagovala, na s. 34). Latinský text publikovaný v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 138 – 139.

zásad obsiahnutých vo vierovyznaní, s väčším dôrazom na spôsob prisluhovania sviatosti v mestských kostoloch. V neskoršom období sa navyše ako výrazný konfesionálny konkurent, voči ktorému sa bolo potrebné vymedziť, objavil kalvinizmus, čo so sebou zákonite nieslo aj meniace sa dôrazy vo vierouke a potenciálne i bohoslužobnej praxi.

Zo skoršieho obdobia však máme aj svedectvo, ktoré aspoň čiastočne ponúka pohľad na to, akým spôsobom sa spomínané teoretické formulácie premietali do konkrétného náboženského života. Keď v roku 1561 z Oláhovho poverenia konal archidiakon Blažej Zathay cirkevnú vizitáciu, v Banskej Bystrici bol očitým svedkom (*oculata fide expertus sum*) aj slávenia Večere Pánovej miestnymi evanjelickými duchovnými, pri ktorej bol zástup do dvesto ľudí. Sviatosť prisluhovali pod obojím spôsobom tak, že jeden z kňazov podával prijímajúcim Telo, druhý Krv (*unus sacerdotus Corpus Christi, alter Sanguinem porrigebat*). Keďže sa kalich často vyprázdňoval, na oltári bola nádoba (*de cantharo*) plná vína, pri ktorej v prípade potreby duchovný vyriekol príslušné slová (*formam verborum in altari pronuncians*), následne z nej doplnili do kalicha a pokračovali v prisluhovaní. Vizitátor so zhrozením pozoroval, ako príslušný duchovný s kalichom držal aj šatku (*sudarium lateri calicis adhibitum*), ktorú po prijímaní dával veriacim na otreutie pier (*unicuique illorum permittebat ori admoveri illud et abstergi labia*). Zdalo sa mu, že šatka je až navlhnutá od vína – respektíve Krvi Kristovej – a navyše nikto z komunikantov ani neprejavoval zbožnú úctu, keď sa jej dotýkal (*non verebatur manibus tangere illud madidum*). Na to už pohnutý vizitátor musel prísnymi slovami (*ego corripui illos duris verbis dicens*) napomenúť prítomných farárov, že laici sa predsa sviatosti nemôžu dotýkať (*non esset laicis manibus tangendum*) a tak nevhodne a neprimerane zaobchádzať (*indiscrete tangi et tangari*) so spomínanou šatkou. Všetko to označil za heretické a nekatolícke. Dostalo sa mu však odpovede, že čo vsakuje do šatky, v skutočnosti už nie je Krvou Kristovou, ale ide iba o prosté víno (*purum vinum*). Sviatosť bola podľa prítomných bystrických farárov podporou pre dušu (*adiumenta animae*), Krvou je teda len to, čo veriaci skutočne prijíma a tak vstúpi do jeho vlastného tela. Čo však zvýši, duši nijako neprospeje (*quia foris manendo non proficit animae*) a teda ani nemôže byť sviatosťou. Zathay im ešte odvetil, že sviatosť mocou Kristových slov (*virtute verborum Domini nostri Ihesu Christi*) takou ostáva natrvale (*semper*), v cibóriu i všade inde, nielen na oltári pri posvätení. Ďalšie informácie k diskusii už nezaznamenáva, iba lakonicky konštatuje, že nepraktizujú ani pozdvihovanie (*non elevant*) a evanjelium i mnohé iné texty čítajú nemecky (*evangelium et alia multa lingua germanica*).²³⁵ Interpretácia

Oláhova
vizitácia roku
1561 a slávenie
Večere Pánovej
v Bystrici

²³⁵ *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 146 – 147.

vizitátorovej správy nie je v každom bode úplne jednoduchá. Niektoré pasáže o charaktere sviatosti môžu naznačovať chápanie v duchovnom zmysle, ktoré nie úplne korešponduje s teologickými stanoviskami lutherskej ortodoxie. Na základe aktuálneho stavu výskumu tak ťažko povedať, či ide o svedectvo o meniacich sa teologických dôrazoch v porovnaní s neskorším obdobím, alebo prasto o zjednodušenú reprodukciu zo strany vizitátora v tom duchu, čo od nekatolíckych duchovných už predom aj očakával. Základné posolstvo správy však napriek takýmto úvahám ostáva zachované.

Praktické
opatrenia k pri-
sluhovaliu
Večere Pánovej

Od stabilizácie pomerov a ústupu sporov s ostrihomským arcibiskupstvom na začiatku šesťdesiatych rokov 16. storočia sa do popredia dostali skôr iné otázky. Keďže základné teologické východiská i dôraz na prijímanie pod obojím neboli v prostredí banských miest ako také spochybňované, pozornosť sa potom sústredila na praktickú stránku prisluhovania sviatosti. Banskobystrická mestská rada už roku 1562 – teda ešte predtým, než sa začal Kostol svätého Kríža používať pre potreby slovenských evanjelikov – prijala rozhodnutie o podobe prijímania. Pred hlavným oltárom (*zu den grossen oder hohen alter*) mali byť prítomní súčasne zástupca nemeckých i slovenských duchovných. Najprv sa nemecký kazateľ mal obrátiť na nemeckých veriacich (*an das deutsch Volkh*) s napomenutím a vyučovaním, ako hodne (*wirdig*) prijímať sviatosť. Následne sa mal slovenský kazateľ obdobným spôsobom prihovoriť slovenským veriacim (*den windischen Volkh*). Potom sa pristúpilo k prisluhovaniu Večere, pričom obaja kazatelia mali spolupracovať, takže rovnako nemeckým i slovenským veriacim (*so wol den Winden als deutschen*) jeden podával chlieb a druhý víno. Obaja mali zotrvať až do konca bohoslužby a vzájomne si pomáhať.²³⁶ Synody banských miest z rokov 1569, 1577 a 1580 opakovane zdôrazňovali potrebu zachovávať zaužívaný poriadok tak, že najprv mali k sviatosti pristupovať muži so synmi a potom ženy s dcérami. Tiež upozorňovali na to, že duchovní sa majú už predom informovať o počte komunikantov, aby vedeli zaobstarať potrebné množstvo oblátok a vína. Starostľou synody v roku 1569 zjavne nebol ani tak ich prípadný nedostatok, ako skôr to, aby oblátok a vína nebolo viac než treba.²³⁷ Takúto zmienku možno azda vnímať práve v kontexte vyššie spomínaných teologických princípov, totiž aby posvätené prvky, ktoré by sa v priebehu slúženia sviatosti nezužítkovali, následne nezvádzali k ich uctievaniu a starším, katolíckym zvyklostiam. So získavaním prehľadu

²³⁶ Rozhodnutie mestskej rady publikované v KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 56 – 57.

²³⁷ Latinský text: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 216 (rok 1569), 229 (rok 1577) a 242 (rok 1580). Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75, 88 a 96.

o počte komunikantov do istej miery súvisí azda aj jeden neskorší banskobystrický prameň. Už spomínané *Kirchenhistorien* totiž z prvej polovice 17. storočia obsahujú evidenciu počtu pristupujúcich k Večeri Pánovej (*Catalogus Communicantium*, pokryté sú roky 1626 – 1650) podľa jednotlivých nediel cirkevného roka.²³⁸

V teologickej rovine sa napokon aj v poslednej tretine 16. storočia objavili ďalšie teologické otázky, ktoré eskalovali vyššie spomínaným sporom medzi banskobystrickými duchovnými, farárom Gregorom Meltzerom a špitálskym duchovným Tomášom Fröhlichom.²³⁹ V týchto sporoch už nešlo o vymedzovanie sa voči katolíckym praktikám, ale relevantnejšou sa stala konkurencia reálnych alebo podozrievaných kalvinistických interpretácií Večere Pánovej. Aj keď takzvané kryptokalvinistické spory rezonovali vo väčšej miere v slobodných kráľovských mestách na východe, ani banským mestám sa úplne nevyhli.²⁴⁰ Napokon už od šesťdesiatych rokov sa v ich širšom okolí v niektorých vidieckych zboroch objavovali kalvinistickí kazatelia, pričom k ich podporovateľom sa vtedy zaradil Ján Balašša (Balassa, Balassi), zvolenský župan (v rokoch 1553 – 1566) a kapitán zvolenského hradu.²⁴¹ V jeho službách ako dvorný kazateľ istý čas (v rokoch 1563 – 1570) pôsobil Peter Bornemissza, ktorý sa teologicky pohyboval práve na hranici medzi lutherskými a kalvinizujúcimi výkladmi.²⁴² Vzhľadom na styky so zvolenským seniorátom boli takéto vplyvy vnímané obzvlášť obozretne práve v Banskej Bystrici. Do istej miery je príznačné aj to, že hlavní aktéri sporov na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 16. storočia, Meltzer i Fröhlich, boli obaja v predošlých fázach svojej kariéry spätí so Spišom a mestami Pentapolitany, kde tieto otázky rezonovali ešte intenzívnejšie. Odozvu však našli aj v širšom rámci banských miest a v tamojšej teologickej literatúre. Štiavnický farár a senior Matthias Eberhard vo svojej príručke *Enchiridion* venoval sekciu aj pravej prítomnosti tela a krvi vo Večeri Pánovej, kde konštatoval, že v jeho dobe sú mnohí, – a zvlášť medzi vzdelanými – ktorým sa páčia názory Kalvína, Bézu a ich spoločníkov. Už v predhovore využíva motív, že proti zložitým interpretáciám učencov a ich novým pojmom stavia vysvetlenia prostým a jasným jazykom (*simpliciter, breuiter, non splendida verborum lumina*, a podobne).²⁴³ V tretej sekcii

Spory okolo kalvinizujúcich výkladov Večere Pánovej

²³⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V sign. 31, s. 44 – 47.

²³⁹ Pozri poznámky č. 132 – 139 vyššie.

²⁴⁰ Pre situáciu na východe pozri JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 124 – 130.

²⁴¹ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomeštského seniorátu*, s. 70 – 73.

²⁴² Biografické informácie aj odkazy na ďalšiu literatúru v *ELEM*, vol. I/1, s. 195.

²⁴³ MATTHIAS EBERHARD: *Enchiridion pastorale*, fol. A2v. (predhovor), fol. B – B5 (De praesentia).

svojej práce (*De publico circa Eucharistiam congressu*) prepája teologickú a pas-toračnú rovinu, keď sa venuje dôvodom, prečo je potrebné a dobré sláviť Večeru Pánovu vždy v spoločenstve, a nie individuálne.²⁴⁴

Večera Pánova
v Bystrickej
agende

Takéto teologické diskusie a definície však našli v rukopisnej agende odozvu iba nepriamo, explicitne sa text voči inému chápaniu nevymedzuje. To je napokon aj pochopiteľné, keďže *Agenda* má skôr liturgický a pas-toračný rozmer, ktorý nie je práve priestorom pre vieroučnú polemiku. Ortodoxné lutherské princípy sú však v texte prítomné prostredníctvom zvolenej terminológie i spôsobu argumentácie. Príslušné pasáže v *Agende* obsahujú zaužívané pojmy, známe už z textov vierovyznaní, predovšetkým opakovanú zmienku o tom, že sa prijíma „*pod spôsobom chleba prawe Tielo a pod spôsobem wijna prawa krew Syna Božijho Pana Gežysse Krysta*“ (rkp. s. 35: fol. 135^v). Tento prvok sa obzvlášť zdôrazňuje (*firmiter credant*) aj v latinskej pasáži pre potreby farára, kde latinské pojmy kopírujú *Confessio Montana* (*verum & substantiale Corpus & Sanguinem Saluatoris*; rkp. s. 38: fol. 137^v).²⁴⁵ Text obsahuje aj výzvy k tomu, aby k Večeri Pánovej pristupujúci „*samy sebe skusili*“ a tak aby „*hodnij Vczastniczy mohli nalezenij byti*“, nie ako rôzni „*neustupnij, posmessnijczj, weliczij ruhaczij &c.*“, ktorí „*ne k spasenij, ale k zatraczenij wecznemu prigimagij*“ (rkp. s. 37: fol. 136^v). Učenie o nehodnom prijímaní (*manducatio impiorum*) – reálna prítomnosť krvi a tela v sviatosti bola nezávislá na viere prijímajúceho, a teda ju nekajúci človek prijímal tiež, ale nehodným spôsobom – sa stala v závere 16. storočia v stredoeurópskych evanjelických cirkvách jedným z konfesionálne dištinkčných prvkov voči reformovaným (kalvínskym) cirkvám, ktoré takýto výklad neprijímali.²⁴⁶ Tento konfesionálne príznačný prvok rezonoval aj v dobovej polemickej literatúre z uhorského prostredia. Objavuje sa napríklad v spomínanej príručke Georga Creutza na „odhaľovanie kryptokalvinistov“, kde je zahrnutý ako tretí bod alebo znamenie „sakramentárstva“.²⁴⁷ Je zaujímavé, že formulácie v takejto striktnnej podobe sa nenachádzajú v tlačenej *Agende českej*. Príslušné pasáže v nej obsahujú napríklad zmienky o tele a krvi, bez prívlastkov typu „pravý“ či „substanciálny“. Pripojené napomenutie navyše

²⁴⁴ Tamže, bez foliácie.

²⁴⁵ Pozri poznámku č. 233 vyššie.

²⁴⁶ Pozri VOLKER LEPPIN: Martin Luther. In: LEE PALMER WANDEL (ed.). *A Companion to the Eucharist in the Reformation*. Leiden; Boston : Brill, 2014, s. 39 – 56. Rozširujúce informácie prinášajú aj štúdie Thomasa H. Schattauera (*From Sacrifice to Supper: Eucharistic Practice in the Lutheran Reformation*) a Raymonda A. Mentzera (*Reformed Liturgical Practices*) v danom zväzku.

²⁴⁷ Podozrivého sa treba spýtať: „*Ob die Vnglaubigen vnd Vnwirdigen im h. Sacrament / so wol als die Wirdigen vnd Glaubigen / den wesentlichen Leib vnd Blut Christi empfangen? Die Wirdigen zu trost vnd heil / Die Vnwirdigen zur verdammnis?*“ GEORG CREUTZER: *Warnung*, fol. Bv.

neobsahuje náznaky učenia o nehodnom prijímaní a možnosti zatratenia, naopak uvádza: „Kdo giž z toho Chléba gij a z Kalicha pige a těm slowům, kteráž od Krysta slyssij a tomu nařízení, kteréž od Krysta přijímá, sylně věřij, tentž zůstává v Pánu Krystu a Krystus w něm, a věčně žiw bude“ (s. 45: fol. 25^r). V prípade *Bystrickej agendy* teda zahrnutie daného učenia predstavuje reflexiu miestnych podmienok i tradície so špecifickými vieroučnými dôrazmi.

Za poriadkom k spovedi a Večeri Pánovej nasleduje v rukopisnej agende sekcia venovaná sobášu, najprv krátkym prehľadom o sobáši v latinčine (*De Nuptijs Dicturus*; rkp. s. 42: fol. 139^v) a o list ďalej rozsiahlejším poriadkom sobáša v slovenčine (*Spusob který se zachowawa pry oddawanij Osuob ktere wstaw Swaty Manželsky wstupugij*; rkp. s. 43 – 57: fol. 140^r – 147^r). Jeho štruktúra do istej miery kopíruje predchádzajúce sekcie. Najprv obsahuje príhovor s napomenutím, systematicky rozdeleným do piatich bodov (*Loci praecipui Coniugij*), v ktorých sa rozoberá, čo je manželstvo, kým bolo ustanovené, z akých príčin a s akým cieľom, aké sú jeho vlastnosti a napokon aký je jeho úžitok. Po tejto výkladovej časti, ktorá je však potrebná, aby sa zidení poslucháči „*Nauczili a Napomennuty a wediely, Yako Pijsmo Swate, Tak Noweho Yako y Stareho zakona, mluwij o Stawu Swatom Manželskom*“, a nepristupovali tak k nemu „*yako lidee Nerozumnij, Tiransstij a Pohansstij (...) a nebo yako gina nerozumna a hlupa howada*“ (rkp. s. 44: fol. 140^v), sa pristupuje k samotnému aktu uzavretia manželstva. Ten tvoria dve otázky, každá adresovaná najprv snúbencovi a následne snúbenici, potom podobným spôsobom odriekaný manželský sľub a napokon vyhlásenie manželstva s požehnaním a modlitbou, završenou Otčenášom. Podobne ako v iných častiach, aj tu slovenský text obsahuje pasáže v latinčine, predovšetkým v podobe biblických odkazov a sprievodných poznámok a inštrukcií, určených pre potreby duchovného. Treba dodať, že rukopis *Agendy* obsahuje ešte jednu pasáž venovanú manželstvu. Ide o kratšie, neúplné pojednanie o sobáši (*Formula Copulae*; rkp. s. 123 – 128: fol. 182^r – 184^v), ktoré štruktúrou (tu štyri otázky) i obsahom je síce podobné, nie však totožné s napomenutím pred sobášom vyššie v texte. Celá táto neskoršia sekcia je výlučne v latinčine.

Z tohto prehľadu je zjavné, že sobášu bola prisudzovaná značná vážnosť, rukopis ho nazýva „*Staw Swaty Manželsky*“ a zdôrazňuje potrebu mať ho „*w rewerentij welikeg Wažnosti a Wpocztiwosti*“ (rkp. s. 43: fol. 140^r), a to aj napriek tomu, že v evanjelickom prostredí už nemalo charakter sviatosti. V *Augsburskom vyznaní* sa manželstvo spomína v 16. článku, ktorý je venovaný občianskym veciam a svetskej správe, o ktorých sa súhrnne konštatuje, že sú „*dobrým ustanovením a zriadením Božím*“. Vyznanie banských miest manželstvu, ktoré „*je Božou ustanovizňou*“, venuje samostatný, 17. článok,

Sobáš

Pretrvávajúci
dôraz na
vážnosť
manželstva

ťažisko pozornosti je však na odmietnutí povinného kňazského celibátu.²⁴⁸ Tento rozmer je pravidelne prítomný v diskusiách o manželstve v evanjelickom prostredí, ktoré hľadá rovnováhu medzi rôznymi pozíciami. Napriek jeho desakralizácii sa usiluje zdôrazňovať jeho vážnosť proti tým, ktorí domnelo zachádzajú príďaleko pri pragmatickom prístupe k nemu, slovami *Bystrickej agendy*: „Ne jako niektery narodowe, jakož su Turczy, Pohani, Nowokrsstency, Pikharti a ktery se gmenugij Bratry“ (rkp. s. 43: fol. 140^r). Zároveň sa ale kriticky stavia aj proti katolíckemu kňazskému celibátu, ktorý sa kazateľom najmä v počiatočných fázach reformácie javí ako najväčšie „z pomedzi všetkých bláznovství [omnium delirationum]“ a „bezbožný a nemožný sľub [impium et impossibile votum]“. Na synode roku 1558 zidení duchovní proti nemu zhromaždili napríklad až sedem dôvodov.²⁴⁹ Už na tejto synode sa popri teologických argumentoch objavilo ale aj riešenie praktickej stránky uzatvárania manželstiev. Kým vieroučné polemiky časom ustúpili do úzadia, práve pragmatická rovina sa v druhej polovici 16. storočia v prostredí banských miest diskutuje opakovane.

Stupne
príbuzenstva
a prípustnosť
manželstva

Pri jednotlivých ustanoveniach možno pozorovať rôznu mieru pridržania sa predreformačných zvyklostí alebo rozchodu s nimi. Naďalej ostala napríklad zachovaná zásada o neprípustnosti manželstiev v istom príbuzenskom stupni. Kým však v roku 1558 arcibiskup Oláh banským mestám v súlade s kanonickým právom zdôrazňoval neprípustnosť manželstiev medzi osobami do štvrtého stupňa a tiež v duchovnom príbuzenstve (napríklad v línii krstných rodičov), kremnická synoda v odpovedi obmedzenie redukovala na tretí stupeň (vrátane), pričom duchovné príbuzenstvo nepovažovala za prekážku vôbec.²⁵⁰ O treťom stupni hovorí aj dodatok k príslušnému článku v *Confessio Montana*, zachovaný v niektorých textoch.²⁵¹ Na synode v roku 1577 sa však rozhodlo opäť o štvrtom stupni, pričom zákaz sa týkal tak pokrvného príbuzenstva (*blutfreundschaft*), ako aj línie švagrovstva (*Schwägerschaft*). Deklarovanou motiváciou bola „*velká nesvornost* [gross

²⁴⁸ *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 47. V Sporných článkoch, pripojených k Augsburgskému vyznaniu, je manželstvu kňazov venovaný 23. bod (s. 50). *Tri lutherské vyznania viery*, s. 102 – 103.

²⁴⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 140 – 141. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 39 – 40.

²⁵⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 133 – 134 (in gradu prohibito, hoc est ad quartum inclusive consanguinitatis et affinitatis gradum collateralibus), a 140. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 34 a 39.

²⁵¹ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 102 (poznámka 133) – 103. Dodatok je napríklad v texte vyznania v práci GREGOR MELTZER: *Confessio Verae Religionis, Sev Antiquissimae fidei, de mediatore generis humani Iesu Christo, vero Deo et Homine (...)*. [Novisolii] : [Scholtz], 1578, fol. Pij: „*Matrimonia prohibita sunt in gradu prohibito, hoc est, vsque ad tertium inclusiue.*“

uneinigkeit]“, keďže niektorí dovoľovali manželstvo v rôznych stupňoch, a to aj proti „*prírodzeným cisárskym a duchovným zákonom* [wieder natürliche Keyserliche und Geistl. Gesetz]“. Pri švagrovskej línii sa navyše zdôrazňuje, že sa nasleduje príklad učiteľov a duchovného práva (*unsern Praeceptoribus und geistlichen Recht*).²⁵² Nešlo o zanedbateľnú záležitosť, keďže aj v Banskej Bystrici sa na prelome 16. a 17. storočia opakovane súdne riešil manželský prípad Kataríny Perníkarky, v ktorého jadre bol okrem iného spor o stupeň príbuzenstva medzi zosobášenými.²⁵³

Podobne ako v iných konfesionálnych spoločenstvách, aj v banských mestách sa začala zavádzať striktnější regulácia manželských záležitostí. Predovšetkým sa úsilie koncentrovalo na predchádzanie tajným manželstvám, uzavretým bez vedomia rodičov. K zásnubám mohlo dôjsť len so súhlasom rodičov. Opakovane sa tiež nariaďujú ohlásky z kazateľnice počas troch za sebou nasledujúcich nediel.²⁵⁴ V rámci dôrazu na chápanie významu bohoslužobných úkonov – ako o tom svedčia aj príslušné pasáže *Bystrickej agendy* k sobášu i iným obradom – sa dbalo na dostatočnú „intelektuálnu prípravu“. V roku 1569 synoda nariaďovala, aby sa snúbenci ešte pred sobášom dostavili na preskúšanie z ich vyznania a znalosti článkov kresťanskej viery.²⁵⁵ V druhej polovici 16. storočia sa v banských mestách tiež opakuje požiadavka, aby sa sobáše konali po popoludňajších bohoslužbách (*nach der Vesper*) alebo v príhodnom čase (*zur gelegener Zeit*), nie však tak, aby novomanželia zameškali kázne alebo bohoslužby.²⁵⁶ Pri sporoch s Oláhom sa tiež upustilo od zákazu sobášov v niektorých častiach roka (napríklad v pôste), obmedzenia mali byť ponechané počas Vianoc, Veľkej Noci a Turíc. Dôvod nebol ani tak teologický, ako skôr že svadobčania sú často nemierni, v dané hlavné sviatky by svadby boli preto nevhodné.²⁵⁷ Nateraz však nemáme ďalšie doklady, či sa takéto uvoľnenie dovtedajšej praxe aj zachovávalo alebo sa predsa udržali staršie zvyky.

*Predchádzanie
tajným
manželstvám
a príprava na
sobáš*

²⁵² JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 229 – 230. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88.

²⁵³ Sporu sa týka viacero dokumentov, pozri napríklad opakované vyjadrenia predstaviteľov Oravského seniorátu z rokov 1604 a 1607, kam sa obžalovaná napokon utiahla: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 209, Nr. 51, 52.

²⁵⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 217 (synoda 1569) a 230 (synoda 1577). PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75 a 88.

²⁵⁵ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 217: „(...) ihrer Bekantnuss und in den Artickeln des christlichen Glaubens fleissig befragen“. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

²⁵⁶ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 217 a 230. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75 a 89.

²⁵⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 140. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 39.

Súdne
kompetencie
v manželských
záležitostiach

Napokon treba spomenúť aj výraznejšie zmeny, podmienené vývojom svetsko-cirkevných vzťahov v reformačnom prostredí. V prvom rade ide o presun kompetencií za manželské záležitosti z cirkevných na svetské vrchnosti, keď namiesto biskupského súdu zodpovednosť prevzali magistráty jednotlivých miest. Synoda roku 1580 zdôrazňovala, že prípady okolo stupňa príbuzenstva „*patria vlastne mestskému úradu a svetskej vrchnosti*“.²⁵⁸ Tie mali ako dobré kresťanské vrchnosti dbať na počestné správanie a verejnú morálku aj mimo manželstva, a prípadné hriechy trestať. V prípade nejasností – o stave príbuzenstva či vo vdovských záležitostiach – sa všetko malo diať „*s povedomím vrchnosti* [mit vorwissen der Obrigkeit]“, s ktorou chceli stáť duchovní „*v priateľskom porozumení* [ein freundliches vernehmen]“.²⁵⁹ Obzvlášť vážnou sa stala otázka, ako postupovať v prípade, že jeden z partnerov je nezvestný. V súvislosti s nepokojnou vojenskou situáciou na uhorsko-osmanskom pohraničí sa ľudia mohli dostať do osmanského zajatia, pričom ich príbuzní o nich nemuseli mať žiadne bližšie informácie. V takýchto situáciách sa ukladalo čakať a pátrať po partnerovi. Opätovný sobáš sa bez dôkladného potvrdenia o úmrtí predošlého partnera najprv vôbec nepovoľoval. Napokon sa však roku 1580 čakacia lehota obmedzila na päť rokov, po uplynutí ktorých prichádzalo do úvahy uzavretie iného manželstva, aj to však až po zvážení prípadu svetskou vrchnosťou.²⁶⁰ K evanjeliovej výzve „*Czoż Bouh Wssemoh. spolu spogil a zluczil, toho gsy żadny cżlowek nigdy nerozluczuge*“ (rkp. s. 56: fol. 146^v) nepristupovali ľahkovážne ani cirkevné, ani svetské úrady.

Konfesionalizá-
cia manželstva

Kresťanské vrchnosti, svetské i cirkevné, však v tomto období nemali starosť iba o usporiadanie vonkajších záležitostí súvisiacich s manželstvom, ale v rôznej miere vnímali zodpovednosť aj za jeho vnútorné formovanie a „obsahovú náplň“. V modernej historiografii bola doposiaľ venovaná značná pozornosť práve takejto „konfesionalizácii manželstva“, ktorá sa prejavovala už tým, že sobáš sa z prostého úkonu, v stredoveku nevyhnutne ani nenaviazaného na priestor kostola, stal rozsiahlejším a obsahovo rozmanitejším obradom.²⁶¹ Nové rámcovanie sobáša vytváralo príležitosti nielen

²⁵⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 243: „denn solche Fälle eigentlich aufs Rathhaus und fur (vor) die weltliche Obrigkeit gehören.“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 96.

²⁵⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 230. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88 – 89.

²⁶⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 230 a 243. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88 a 96.

²⁶¹ K téme je k dispozícii rozsiahla odborná literatúra, tu spomenieme reprezentatívne práce, zamerané na stredoeurópsky priestor: SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual*, s. 7 – 42; JOEL F. HARRINGTON: *Reordering Marriage and Society in Reformation Germany*. Cambridge : Cambridge University Press,

na vyučovanie o podstate a zmysle manželstva ako takého, ale aj na úvahy o ideálnej podobe rodinného života, úlohách mužov a žien, výchove detí, a podobne. O vývoji v tomto duchu svedčia aj príslušné pasáže v *Bystrickej agende*, ktoré si ešte spomenieme. Táto zmena mala postupný charakter a čiastočne aj predreformačné korene. Vzhľadom na zámer reformátorov vnášať zbožnosť do každej sféry ľudského života a nanovo tak posväcovať „každodennosť“ však vývoj získal novú energiu. Napokon neostal obmedzený len na reformované prostredie, ale uplatnil sa vo všetkých konfesionálnych spoločenstvách. V Uhorsku v rovnakom období možno nájsť podobné podnety aj v katolíckom prostredí, napríklad v Telegdiho agendálnej príručke z roku 1583.²⁶²

V evanjelickom (lutherskom) prostredí mal však tento vývoj predsa svoje špecifiká, vychádzajúce z istých teologických princípov a ich uvádzania do praxe. Zjednodušene možno postoj zhrnúť tým, že každý človek v spoločnosti náležal k istému stavu (*Stand*) či mal isté povolanie (*Beruf, vocatio*), ktorým zase zodpovedalo primerané správanie a zodpovedajúce povinnosti voči Bohu i blížnym.²⁶³ Luther sám na záver svojho *Malého katechizmu* pridal zoznam takýchto „stavov“ (takzvané *Haustafel*, v oficiálnom slovenskom preklade *Domáce tabule*), pričom každý z nich doplnil súvisiacimi biblickými citátmi, ktoré hovorili o jeho úlohách. Takýchto stavov uviedol 11, vzájomne sa aj prelínajúcich, takže jednotlivec sa mohol nájsť vo viacerých súčasne, napríklad ako rodič, manžel, dieťa i kazateľ.²⁶⁴ Žáner *Haustafel* – aj v detailnejšom spracovaní než bolo to Lutherovo – a im venovaných kázní sa v lutherskom prostredí stal veľmi obľúbeným prostriedkom na formovanie zbožnosti, pričom podnety z neho prechádzali v rôznej miere aj do ďalších sfér dobovej evanjelickej kultúry. Ani v prípade *Bystrickej agendy*

Práva
a povinnosti
v duchu
Haustafel

1995; STEVEN E. OZMENT: *When Fathers Ruled : Family Life in Reformation Europe*. London; Cambridge, MA : Harvard University Press, 1983.

²⁶² *Agendarius : Liber continens ritos et caeremonias*, s. 55 – 63 (*Exhortatio ad Sponsum & Sponsam ac alios circumstantes, de S. Matrimonio* v maďarčine), 210 – 219 (*Brevis Exhortatio de Matrimonio* v maďarčine).

²⁶³ ROBERT CHRISTMAN: *The Pulpit and the Pew : Shaping Popular Piety in the Late Reformation*. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 259 – 304. Treba zdôrazniť, že pod „stavom“ v takomto zmysle nemožno chápať iba politicko-sociálnu terminológiu, opisujúcu dobovú hierarchickú spoločnosť (v duchu šľachty, duchovenstva, mešťania, poddaní). Pozri tiež RICHARD VAN DÜLMEN: *Kultura a každodenný život v raném novověku (16. – 18. století)*, vol. 2 : *Vesnice a město*. Prel. Martina Nováková. Praha : Argo, 2006, s. 171 – 188 a *passim*.

²⁶⁴ *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 194 – 196. Táto časť bola súčasťou aj bardejovskej tlače Lutherovho katechizmu (z roku 1581) ako „*Tabule niekterij Řečij*“, pričom „stav“ je preložený ako „*vřad*“. Pozri faksimilné vydanie: *Bardejovský katechizmus z roku 1581 : najstaršia slovenská kniha*. Eds.: LUBOMÍR ĎUROVIČ, PETER ĎURÍK a MILAN ŽITNÝ. Martin : Slovenská národná knižnica, 2020.

nemáme vždy do činenia s doslovným preberaním vzorov. O niektorých prvkoch však možno usudzovať, že vychádzajú práve z takéhoto intelektuálneho a kultúrneho prostredia, ktoré bolo evanjelickým konfesionálnym spoločenstvám vlastné. V texte sa nachádzajú (podľa Lutherovho vzoru v príprave pri spovedi) aj napomenutia v tomto duchu: „*Pohled nagmilegssij na staw, vred a na powolani j tve, gestli sy Otecz Czeledny, Matka, Pan, Pannij, Richtar a gina Wwrcnost duchowny a neb swedtsky, syn, dczera, služebnik a nebo služebkině (...)*“ (rkp. s. 17: fol. 126^r). Najvýraznejšie sú však takéto momenty prítomné práve v napomenutí pri sobáši, kde sa okrem iného rozoberajú detailnejšie aj úlohy stavu manželského, „*kterakby se Manžele společně riediti sprawowati, obchoditi a wyakoweg welikeg Rewerentij, Wažnosti a Pocztivosti geden druhéh melyn by držeti*“ (rkp. s. 51: fol. 144^r). Vychádzajúc z príslušných biblických textov (predovšetkým Pavlových epištol, napríklad Ef 5, 21 – 27) sa pri ženách zdôrazňuje, že dôležitejšími sú poslušnosť a duchovné cnosti než fyzická krása či iné materiálne kritériá. Veď napokon, ako kazateľ hneď v úvode pasáže pripomína, ženiť sa treba „*ne pro statek, neb to zmatek. Ne pro krasu, ta do čzasu. Ne pro penize, neb to zmize. Ale pro cznost, neb ta trwa na wecznost*“ (rkp. s. 51: fol. 144^r). Okrem toho je v latinských poznámkach pre potrebu uvedených 12 vlastností, ktorými by dobrá manželka mala disponovať, na prvom mieste so zbožnosťou (*sit pia*), no obsahuje napríklad dôraz i na ľudskosť (*humana*), trpezlivosť (*patiens*) či dobré vedenie domácnosti (*praesit aeconomiae*). Hlavným motívom napomenutia mužov je výzva (opäť vychádzajúc z Pavlových epištol, napríklad Ef 5, 25 – 33) „*milowati manželky swoge jako Tiela swoge vlastne*“, ktoré je s pomocou ďalších biblických citátov konkretizované. Hlavným motívom je upozornenie, že v predošlých pasážach spomínaná podriadenosť ženy neznamena, že sa majú „*mužie chowati naprotiwko manželkam swogijm zuriwiy, vkrutnij, tiransky jako pohane ale jakožto wernij krestiane*“, pretože ženy „*ku Obrazi Božijmu su take stworene*“, ani ich nemožno „*za lechku wecz sobe wažiti (...), nebo y gijch gest kralowstwy Božie*“ (rkp. s. 54: fol. 145^v). Za takýmito napomenutiami sa už prechádza k samotnému obradu uzavretia manželstva, spomímanému vyššie.

Pohrebné
piesne
v Bystrickej
agende

Poslednou sekciou, ktorá zodpovedá kategórii obradov spätých s behom ľudského života, sú pasáže venované pohrebu, nachádzajúce sa úplne v závere rukopisu (rkp. s. 129 – 138: fol. 185^r – 189^v). Nejde však o inštrukcie k priebehu obradu či podnety ku kázni pred zhromaždenými pozostalými, ale o súbor pohrebných piesní (*Pijsnie Pohřebnij*). Text obsahuje desať piesní, ktorých pôvod i vzťah stručne zhrnieme nižšie, v súvislosti so zvyškom piesňového materiálu v rukopise. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že texty reflektujú pominuteľnosť ľudského života, karhania hriechu a napomínania pozostalých, ako aj nádej vzkriesenia, čo zodpovedá

všeobecným kresťanským princípom. Istým príznakom konfesionalnej špecifickosti v obsahovej rovine však prinajmenšom môže byť, že až tak netematizujú možnosť očistca a k pohrebu sa v klasickom protestantskom duchu pristupuje primárne ako k obradu, ktorý má skutočný význam pre pozostalých, aj v rovine ich napomenutia k lepšiemu životu.²⁶⁵ Pri väčšine je isté konfesionalné kritérium zachované tiež v rovine ich pôvodu, keďže ide buď o preklady piesní nemeckých reformátorov alebo (upravené) výpožičky z českého nekatolíckeho prostredia.

Napriek tomu, že priamo z rukopisu *Agendy* sa veľa informácií o priebehu či organizácii pohrebov nedozvedáme, podobne ako v prípade iných obradov, aj tu môžu byť pomôckou iné pramene z mestského prostredia. Synody banských miest sa tejto téme zásadným spôsobom nevenovali, keďže so sebou pravdepodobne neprinášala zásadné zmeny či vieroučné problémy, ktoré by bolo potrebné usporiadať. Iba v odpovedi arcibiskupovi Oláhovi z roku 1558 konštatujú, že cintoríny treba udržiavať v dobrom stave, čo sa za úlohu kladie svetskej vrchnosti, pričom sa však nehovorí nič o potrebe ich vysväcovania.²⁶⁶ O čosi detailnejšie informujú o organizácii pohrebov pramene bystrickej proveniencie, opäť predovšetkým v kontexte usporiadania povinností miestnych duchovných. Podobne ako pri krstoch, aj pri pohreboch mestská rada nariaďovala systematické, týždenné rozdeľovanie povinností tak pri nemeckých, ako i slovenských duchovných. Štatút z roku 1565 špecifikoval, že ten z duchovných, ktorý mal v danom týždni ako *Hebdomatarius* na starosti prisluhovanie obradov v kostole (*Kirchen Emp-ter*), mal byť oslobodený od služby pri pohreboch (*Leichtempter*), ktorá bola určená druhému duchovnému. V nasledujúcom týždni si potom mali úlohy vymeniť.²⁶⁷ Pri pohreboch tiež zohrávalo dôležitú úlohu osadenstvo mestskej školy. Nemeckém kantorovi školský poriadok z roku 1580 ukladá na pohreboch povinnú účasť (na rozdiel napríklad od svadieb), spolu s ďalšími kolegami. Ak by bol požiadaný, mohol pri týchto príležitostiach spievať aj figurálnym spevom „obvyklé piesne, ktoré sa vtedy spievajú“.²⁶⁸

Okrem poriadku konkrétnych bohoslužobných obradov obsahuje rukopisná *Bystrická agenda* ešte jednu skupinu materiálu, ktorú sme vyššie vymedzili ako špecifickú kategóriu didaktických a piesňových textov. Ide o dva katechizmy, litanie a zbierku piesní na rôzne príležitosti.

*Ustanovenia
o pohreboch
v banských
mestách*

*Didaktické
a piesňové
texty
v Bystrickej
agende*

²⁶⁵ K špecifikám takéhoto vývoja pozri súhrnne EDWARD MUIR: *Ritual in Early Modern Europe*, s. 50 – 59. SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual*, s. 138 – 189.

²⁶⁶ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 137. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37.

²⁶⁷ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 131.

²⁶⁸ PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99.

Predovšetkým katechizmu a piesňovému materiálu sa už istá pozornosť v slovenskej historiografii venovala, preto sa tu obmedzíme iba na niekoľko stručných pozorovaní.

Katechizmus

Prvý katechetický text (v rukopise ako *Kattechismus*, rkp. s. 74 – 90: fol. 157^r – 165^r) nasleduje vzor Lutherovho *Malého katechizmu*, ale nejde o úplne doslovný preklad. Už staršia cirkevná historiografia tento text – spolu s tlačeným *Bardejovským katechizmom* z roku 1581 a takzvaným *Prúnovým katechizmom* z Hlohovca (dnes strateným) – radila medzi najstaršie preklady Lutherovho textu v slovenskom prostredí.²⁶⁹ Na viacerých miestach sú v *Agende* preklady Lutherových odpovedí doplnené a rozšírené, niekde sú doplnené nové otázky. Viaceré z týchto zmien však pravdepodobne súvisia s cieľom, pre ktorý bol preklad a zápis vytvorený.²⁷⁰ Keďže šlo o pomôcku, používanú pri náboženskej výchove bystrickej mládeže, nebolo potrebné zahrňať do prekladu napríklad Lutherov predhovor či iné formálne časti. Naopak, pred samotný Lutherov text boli doplnené ešte tri otázky o človeku a podobe jeho spásy. Nasleduje časť venovaná Desiatim Božím prikázaniam, na záver ktorej je opäť dodaných ešte niekoľko otázok navyše oproti predlohe, týkajúcich sa úloh Božích prikázaní, ľudských možností pri ich napĺňaní aj potreby Božej milosti. Vďaka tomuto doplnku sa text cez otázku o potrebe modlitby plynule dostáva k otázkam o Otčenáši, za ktorým nasledujú otázky o Všeobecnej viere kresťanskej (*znessenij Aposstolskeho a neb obeczneg Wiery krestianskeg*). Takéto radenie je prehodením poriadku oproti Lutherovej predlohe (aj bardejovskému prekladu), tu však korešponduje s úsilím o systematickosť a plynulosť výkladu. Nasleduje pasáž venovaná krstu, v ktorej sú niektoré otázky a odpovede oproti Lutherovej predlohe spojené, prípadne doplnené, ako napríklad pri slovách ustanovenia sviatosti, kde sa okrem citácie z *Matúšovho evanjelia* (tak u Lutera), nachádza aj odkaz na *Markovo evanjelium*. Spovedi je potom venovaná iba jedna otázka, keďže väčšina Lutherovho textu už bola použitá v kontexte konkrétnych bohoslužobných inštrukcií, spomínaných vyššie.²⁷¹ Za otázkami k Večery Pánovej (podľa Lutherovej predlohy) nasledujú modlitby – požehnanie pred stolovaním a poďakovanie po ňom, ranná a večerná modlitba (podobne ako

²⁶⁹ JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra*, s. 40 – 44. JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108.

²⁷⁰ Nasledujúce poznámky sú založené na porovnaní s Lutherovým Malým katechizmom v jeho rôznych prekladoch a verziách. Pozri *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 185 – 196. *Bardejovský katechizmus* z roku 1581, passim. K okolnostiam a posobe vyučovania katechizmu pozri vyššie, poznámky č. 91 – 92 a 186 – 188.

²⁷¹ Pozri poznámku č. 229 vyššie.

v predlohe, iba v prehodenom poradí). Po tomto preklade nasleduje v rukopise ešte jeden krátky katechetický text (*Kraticžke a Wsummie Obsahnute Naučenij Dijtek z Katechismu Nagprednegssijch Čžlankuw Wijri Křestianskeg*, rkp. s. 91 – 94: fol. 166^r – 167^v), ktoré reflektuje základné kresťanské texty (Desatoro, Apoštolské vyznanie), avšak svojimi otázkami a odpoveďami nemieri na ich detailný výklad, ale skôr ich koncepčne zaraďuje do diskusie smerujúcej od stvorenia cez hriech a jeho poznanie k možnosti spasenia a Božej milosti, osobám Svätej Trojice a napokon k sviatostiam.

Bezprostredne za poriadkom k uzatváraní sobáša sa v rukopise nachádza súbor modlitieb a litánií (*Orationes pro variis rebvs*, rkp. s. 59 – 73: fol. 148^r – 155^v), najprv v latinčine (*Litania Latina Correcta*) a potom jej (neúplný) preklad vo vernakulárnom jazyku (*Litania Česka*). Ako napovedajú názvy, obsahovo ide o prosby zamerané na rôzne sféry života jednotlivca i spoločnosti, ktoré mohli byť použité v rámci bohoslužobných stretnutí. Pri latinskom variante je aj doplnené, že ide o litániu „opravenú“ (*correcta*), čo pravdepodobne súvisí s tým, že prosby sa obracajú iba na Boha, vypustené sú všetky zmienky o Márii a svätých, ktoré sa v predreformačnom období v danom kontexte objavovali. Takýto vzťah k staršej liturgickej tradícii, teda jej zachovanie pri súčasnom odstránení teologicky problematických prvkov, nie je ničím výnimočným, ale bol súčasťou lutherského smeru reformácie vlastne už od jeho počiatkov.²⁷²

Modlitby
a litánie

Zamietavý postoj k vzývaniu svätých vyjadrujú už východiskové vieroučné texty. V *Augsburskom vyznaní* sa v 21. článku konštatuje, že „z Písma nemožno dokázať, že svätých treba vzývať alebo hľadať u nich pomoc.“²⁷³ Miestne *Confessio Montana* neskôr dodáva, že „svätí sú akiste hodní každej chvály, lebo oni nám žiaria svojou učenosťou a mnohými vynikajúcimi príkladmi“, no „vzývať ich netreba“. Okrem iného chýba aj prísľub o vypočutí, takže „aj keby [vzývanie svätých] nebolo modlárstvom, bolo by prázdny zvukom.“²⁷⁴ Ako však ukazuje aj rukopisná *Bystrická agenda*, takéto postoje neznamenali, že by litánie boli bývali vylúčené z bohoslužobného života. Priamo z Banskej Bystrice síce nateraz nemáme presné informácie, zo štiavnického cirkevného poriadku z roku 1580 sa však dozvedáme, že súčasťou raňajších služieb v pondelky a stredy boli nemecky spievané prosby o zmilovanie (*das Kyrie deutsch: Herr erbarme Dich*) a v utorky, štvrtky a piatky ráno zase nemecká litánia

Negatívny
postoj
k vzývaniu
svätých

²⁷² JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 3 – 17, 28 – 33. JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 27 – 35. KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 58 – 59. POZRI TIEŽ ERNST WALTER ZEEDEEN: *Katholische Überlieferungen in den lutherischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts*. Münster : Aschendorff, 1959.

²⁷³ *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 49.

²⁷⁴ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 105.

(*die Litanei deutsch*).²⁷⁵ Z bystrického školského poriadku z roku 1580 sa ale dozvedáme, že jednou z povinností nemeckého kantora (inštrukcie pre slovenského kantora sú ponechané na slovenských kazateľov) bolo chodiť so žiakmi v pracovné dni na ranné a večerné služby, kde mali odspievať modlitby.²⁷⁶ Z týchto informácií možno predpokladať, že aspoň v niektorých bodoch jestvovali medzi banskými mestami podobnosti. Pre bystrickú prax môže byť relevantnou ešte aj informácia zo zvolenskej synody (pravdepodobne zvolenského kontubernia) z roku 1574, kde je litániám venovaný samostatný, tretí bod. Podľa neho sa v mestách mali spievať v ktorýkoľvek deň, na dedinách – kde sa dá (*ubi fieri potest*) – v stredu a piatky, a to slovenské, latinské alebo nemecké (*Latine vel Slavonice, seu Almanice*).²⁷⁷

Litánie ako
prameň pre
kultúrne dejiny

Pretrvávajúca obľuba litánií aj v evanjelickej bohoslužbe však nie je nezvyčajná, ak na príklade textov z rukopisnej agendy zohľadníme ich obsahovú stránku. Ide o prosebné modlitby a spevy, tvorené sledom vyzývání, na ktoré sa opakovane odpovedá rovnakou formuláciou (napríklad *Smilug se nad namj, Wiswobod nas Pane, Zachowag nas Pane, Tebe prosijme, usliss nas* a podobne). Na jednej strane sa prosby týkajú odvrátenia rôznych negatívnych javov, na druhej strane obsahujú aj túžbu po pozitívnych prejavoch milosrdenstva, ktoré sa týkali rôznych sfér života jednotlivca i spoločenstva. Stretnúť sa tak možno s prosbami o odvrátenie vojen, moru, hladu, „*nahleg a nenadaleg smrti*“ či „*burky a zleho powetrij*“ (rkp. s. 70: fol. 153^v), ale napríklad aj o udržiavanie cirkevných vrchností „*w zdrawem vczenij a Swatem Slowě a sslechetnem životie*“ (rkp. s. 70: fol. 153^v). V mnohých prípadoch ide o všeľudské záležitosti, ktoré nie sú nevyhnutne príznačné iba pre dané historické obdobie. No v texte možno nájsť aj zaujímavé príklady špecifickejších prosieb, ktoré ponúkajú pohľad do dobovej mentality a kultúrnej atmosféry. Už Konštantín Hudec napríklad upozornil na to, že v latinskom texte litánie sa objavuje prosba za „katolícku cirkev“ (*Ecclesiam Sanctam Catholicam*, rkp. s. 60: fol. 148^v), čo interpretoval v tom duchu, že vtedajšia evanjelická cirkev sa vnímala ako súčasť všeobecnej (katolíckej) cirkvi.²⁷⁸ S používaním pojmu „*catholicus*“ sa v 16. storočí napokon možno stretnúť u protestantov

²⁷⁵ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 253 – 255. Pozri aj JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a v. služieb Božích*, s. 60 – 62, kde autor predpokladá, že ide o „banský poriadok“, platný pre všetky dotknuté mestá. V texte publikovanom u Breznyika sa však explicitne uvádza iba, že ide o obrady toho času zachovávané v Štiavnicí, „*so in der christlichen Kirche zu Schemnitz jetziger Zeit gehalten werden*“ (s. 248).

²⁷⁶ PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99.

²⁷⁷ Odpis záverov synody v LycK BA, Rkp. zv., sign. 169, nepag. (Sectio de Synodo Soliensi, et Canonibvs, [1574]). Pozri tiež JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a v. služieb Božích*, s. 62 – 63.

²⁷⁸ KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 59.

(lutherského i kalvínskeho smeru) aj inde v Uhorsku či v strednej Európe, pričom poukazuje práve na sebavnímanie reformovaných komunít ako príkladov pravovernej, všeobecnej cirkvi, ktorá je v ich chápaní definovaná takpovediac „vnútorné“ prostredníctvom učenia, nie „vonkajškovo“ skrze inštitucionálny rámec alebo historickú kontinuitu.²⁷⁹ V *Confessio Montana* sú napríklad cirkvi venované dva články, ôsmy a deviaty, pričom v druhom z nich je v latinskom texte tiež deklarovaná viera, že „*od prvopočiatku sveta bola jedna jediná katolícka čiže všeobecná cirkev [unam tantum catholicam, sive universalem ecclesiam], tá vždy trvala a bude trvať na veky*“, ktorá nie je spätá „s miestom, nie s osobami, nie s obradmi zavedenými z ľudského popudu, ale výlučne s Božím slovom a sviatosťami, to jest, kde sa správne vyučuje evanjelium a správne udeľujú sviatosti“.²⁸⁰ Aj preklad príslušnej pasáže latinskej litánie ďalej v rukopise znie: „*Czirkew twu Swatu obecznu křestiansku*“ (rkp. s. 70: fol. 153^v), pričom „*Swatu Czirkew obecznu*“ má aj výklad tretieho článku *Všeobecnej viery* kresťanskej v katechizme nižšie (rkp. s. 85: fol. 162^v).

Druhým dobovo špecifickým príkladom je reflexia svetských reálií a politicko-vojenského kontextu druhej polovice 16. storočia. Súčasťou litánie tak sú aj prosby, aby Boh „*krále nasseho y z raddamij gehu riediti, spravowati a opatrowati racžyl*“ (rkp. s. 72: fol. 154^v), pričom v duchu lutherského učenia o rešpektovaní svetských vrchností nebolo prekážkou, že kráľ (v čase vzniku agendy Rudolf) bol katolíkom, teda členom odlišného konfesijného spoločenstva. Prítomným motívom je aj konflikt s Osmanmi: „*Wzhliedny na obranu krestiansku, že lid pohansky, ktery wswu mocz uffagij a wswu vkrutnost*“ (rkp. s. 72: fol. 154^v). V latinskej litánii sa okrem toho nachádza aj modlitba za zajatcov (*Pro Captiuis*, rkp. s. 66: fol. 151^v), čo je záležitosť, ktorá sa v súvislosti s vojenským dňaním na pohraničí stala realitou aj pre banské mestá, ako to bolo vidieť napríklad pri problematike manželstva vyššie.

Časťou *Bystrickej agendy*, ktorej sa doposiaľ v (cirkevnej) historiografii venovala azda najväčšia pozornosť, je pomerne rozsiahla zbierka piesní.²⁸¹

*Dobové dianie
v litániách*

*Piesňová
zbierka
v Bystrickej
agende*

²⁷⁹ Pozri PETER BENKA: Cirkev v novom? Evanjelická cirkev v Uhorsku v 16. a 17. storočí. In: *Stredná Európa v premenách času : Štúdie k sociálnym dejinám*, vol. 2. Eds.: VINCENT MÚCSKA, LUKÁŠ RYBÁR a DANIELA ROŠKOVÁ. Bratislava : VEDA, 2023, s. 281 – 300 (tu s. 281 – 282).

²⁸⁰ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 92 – 93.

²⁸¹ Okrem citovaných prác k dejinám bohoslužieb a chrámovým agendám sem patria predovšetkým práce JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní, s. 23 – 42. JÁN P. ĎUROVIČ: *Duchovná poezia slovenská pred Tranovským*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1939. RUDO BRŤÁŇ: Slovenská duchovná pieseň v období tvorivej činnosti Alberta Molnára Szenciho. In: *Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszansz (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, vol. 4)*. Eds.: SÁNDOR CSANDA a BÁLINT KESERŰ. Szeged : Szegedi nyomda, 1978, s. 215 – 225. Na týchto textoch ja založený aj nasledujúci prehľad.

Vzhľadom na mieru spracovania i špecifickosť problematiky, ktorá si bude žiadať ďalší odborný (napríklad muzikologický) výskum, sa tu obmedzíme na niekoľko súhrnných konštatovaní. V *Bystrickej agende* ako celku je dohromady 36 piesní (ak by sa ako samostatné piesne brali aj verše pri závierke bohoslužieb, tak 39), z toho väčšina (27, respektíve 30 piesní) v časti, ktorá nasleduje za spomínanými katechizmami a označená je ako „*Pijsně Chwal Boskych*“ (rkp. s. 95 – 122: fol. 168^r – 181^v). Zvyšok tvorí súbor pohrebných piesní v závere rukopisu, ktorý bol spomínaný už vyššie. Po obsahovej stránke môžu byť – podobne ako spomínané litanie – východiskom pre výskum teologického posolstva, vývoja piesňovej tvorby v kontexte evanjelických bohoslužieb, ale aj dobovej mentality. Aspoň do istej miery zoznam piesní kopíruje potreby poriadku evanjelických bohoslužieb, ako na to upozorňuje Ján Petrík.²⁸² Súbor obsahuje predspevy (napríklad *Negswategssij Bože Wsemohuczy* [s. 95: fol. 168] v inej textovej úprave používaný aj dnes), kolekty, litanie, antifóny, modlitby, parafrázu Otčenáša, krédo, piesne určené po epištole i evanjeliu a obsahovo rôzne typy modlitebných piesní (napríklad za dažď, za mier, ranné i večerné, a podobne). Vo viacerých prípadoch obsahujú aj notový záznam nápevu či informácie o tom, že na speve sa mal podieľať zbor (*Chorus*) alebo školáci (*Pueri*).

Pôvod piesní v
zbierke

Zaujímavé je pozrieť sa na piesne z hľadiska ich pôvodu i neskoršej recepcie. Ján Ďurovič v celom súbore (vrátane pohrebných piesní) identifikoval približne 20 piesní, ktoré pochádzajú z českého prostredia (a doložené sú už pred vznikom *Bystrickej agendy*) a jeden preklad z maďarčiny. Zvyšných 16 – 19 piesní pravdepodobne vzniklo v domácom prostredí.²⁸³ Nie vo všetkých prípadoch však treba nevyhnutne rátať s tým, že vznikli priamo v Banskej Bystrici. Príkladom preberania a prijímania piesní je jediný preklad z maďarčiny v zbierke, pieseň *Daremne swetskee Utiessenij* (medzi pohrebnými piesňami, rkp. s. 132: s. 186^v), ktorá je prostredníctvom akrostichu spätá s Ondrejom Cenglerom (Czengler, Czenglerius), buď ako autorom alebo tým, komu bol preklad venovaný.²⁸⁴ Tak či tak však Cengler priamo v Banskej Bystrici nepôsoobil. Pohyboval sa ale v širšom regióne, ako kazateľ v Ľubietovej (po 1572) a Ružomberku (do smrti v roku 1589).²⁸⁵ Aj v prípade iných textov možno predpokladať, že sa do rukopisu dostali prostredníctvom kultúrnej

²⁸² JÁN M. PETRÍK: *Chránové agendy*, s. 43 – 44.

²⁸³ JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní, s. 42. RUDO BRŤÁŇ: Slovenská duchovná pieseň, s. 223.

²⁸⁴ Ako autora prekladu ho po vzore tradície Tranoscia uvádza JÁN P. ĎUROVIČ: *Duchovná poezia slovenská*, s. 40. Akrostich ako svedectvo o venovaní, nie autorstve interpretuje RUDO BRŤÁŇ: Slovenská duchovná pieseň, s. 218 – 220.

²⁸⁵ Biografické dáta a ďalšia literatúra v *ELEM*, vol. I/1, s. 319. Pozri tiež RUDO BRŤÁŇ: Slovenská duchovná pieseň, s. 219.

výmeny a osobných kontaktov medzi duchovnými či kantormi, ktoré však dnes nie je jednoduché identifikovať. Preberaniu zahraničných vplyvov zase napomáhala využívanie tlačených spevníkov. Ako príklad tu opäť môže poslúžiť štiavnický cirkevný poriadok z roku 1580, kde sa spomína používanie bližšie nešpecifikovaného *Lutherovho kancionálu* (*Lutheri Cantional*), prípadne „pikhardského spevníka“ (*Pickharden Gesangbüchlin*), v čom Ján Petrik vidí možnosť používania niektorého husitského alebo bratského kancionálu.²⁸⁶ Napokon vo viacerých prípadoch máme v *Bystrickej agende* do činenia s prekladmi Lutherových textov, pričom ide aj o preklady práve tých piesní, ktoré sa menovite uvádzali (v nemeckých verziách) v bohoslužobných poriadkoch banských miest, ktoré sme spomínali vyššie. Patrí sem napríklad „*My všickni věříme*“ (rkp. s. 115 – 116: fol. 178^r – ^v), ktorá je prekladom Lutherovej „*Wir glauben all*“, spomínanej v banských mestách už roku 1558. Aj piesne, ktoré sa v banských mestách explicitne nespomínajú, patria k obľúbenému repertoáru (nemeckých) evanjelických cirkví sledovaného obdobia: „*Otče náš jenž v nebi bydlíš*“ (rkp. s. 112: fol. 176^v) preklad Lutherovej „*Vater unser im Himmelreich*“; „*Zachovaj nás přý svém Slovu*“ (rkp. s. 118: fol. 179^v) ponáška na Lutherovu „*Erhalt uns Herr bei deinem Wort*“; či „*Smiluj se Bože nad nami*“ (rkp. s. 134: fol. 187^v) z Lutherovej „*Es woll uns Gott genädig sein*“.²⁸⁷

Ak sa, naopak, pozrieme na neskoršiu recepciu piesní z *Bystrickej agendy*, situácia na základe výskumov Jána Ďuroviča vyzerá nasledovne. Päť piesní z *Bystrickej zbierky* sa síce objavuje aj v niektorom z neskorších vydání Tranovského kancionála, ale v zásadne odlišnej podobe. Vo vydaniach *Tranoscia* sa však neskôr objavuje až 26 takých textov, ktoré vykazujú väčšiu či menšiu formálnu podobu so znením z rukopisnej agendy. Ani v tomto prípade nemožno automaticky usudzovať, že Tranovský alebo neskorší editori kancionálu ich čerpali priamo z bystrického prostredia. Skôr možno predpokladať, že prinajmenšom niektoré piesne cirkulovali v uhorskom slovenskom evanjelickom prostredí a *Bystrická agenda* predstavuje cenné svedectvo ich zapísania.²⁸⁸ Tento rozmer si tiež bude vyžadovať ďalší výskum, ktorý by pomohol ešte lepšie preniknúť do kultúrneho prostredia

Neskoršia
recepcia piesní

²⁸⁶ JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 60. Štiavnický cirkevný poriadok: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 253.

²⁸⁷ Jednotlivé piesne identifikoval a pôvod analyzoval JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní. V nemeckých cirkevných poriadkoch zo 16. a 17. storočia sa spomínané piesne objavujú s nasledovnou frekvenciou: *Vater unser im Himmelreich* 74-krát, *Erhalt uns Herr bei deinem Wort* 110-krát (piata najčastejšia) a *Es woll uns Gott genädig sein* 51-krát. Podľa zoznamu v JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 66 – 67. Pozri aj poznámku č. 169 vyššie.

²⁸⁸ JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní, s. 42, kde konštatuje, že do prvého vydania Tranovského kancionála boli zahrnuté približne dve tretiny z piesňovej zbierky, tri piesne sa objavili prývkrát až v jednom z neskorších vydání.

i osobných vzťahov v prostredí slovenských (a nemeckých) evanjelických komunít v storočí od upevnenia reformácie po intenzívnu protireformáciu v takzvanom „smutnom desaťročí“ (rámcovo teda 1550 – 1670).

Záver

Citáty z úvodu tejto historickej štúdie upriamujú pozornosť na to, že už súčasníci reformačného hnutia i neskorších konfesijných sporov si uvedomovali úzky vzťah medzi hudobnými zvyklosťami či bohoslužobným životom daného spoločenstva na jednej strane a podobou jeho viery na strane druhej. Navyše aj moderné humanitnovedné bádanie opakovane upozorňuje na dôležitosť obradov, rituálov i symbolov pre budovanie, posilňovanie i udržiavanie akéhokoľvek skupinového povedomia, nevynímajúc to konfesijné. Zámerom predostretého historického úvodu bolo teda ponúknuť pohľad na základné tendencie vývoja evanjelického spoločenstva v Banskej Bystrici v 16. storočí aj z týchto perspektív. Takzvaná *Bystrická agenda* z osemdesiatych rokov 16. storočia sa v tomto kontexte stáva príkladom úsilia o formovanie osobnej viery aj praktického fungovania náboženského života na kolektívnej úrovni. Ako bolo možné vidieť vo viacerých momentoch, rukopisná bohoslužobná príručka a formovanie bystrického evanjelického spoločenstva ako takého sú príkladmi prelínania sa rôznych vplyvov i prístupov. Stretávame sa v nich s pokračovaním niektorých predreformačných tradícií a zvyklostí, no zároveň i s ich reinterpretáciou či „očistením“ od takých prvkov, ktoré by z vieroučného hľadiska neboli v nových podmienkach prijateľné. Je príkladom idealistického úsilia o uplatnenie reformačných princípov v realite meštianskej komunity, no zároveň obsahuje aj kompromisné riešenia, ktoré sú výsledkom pragmatického úsilia o zohľadnenie miestnych podmienok i obmedzení. Je tiež svedectvom o prelínaní a vzájomnom ovplyvňovaní sa podnetov z centier reformačného hnutia v nemeckých regiónoch za hranicami Uhorského kráľovstva s domácimi zvyklosťami a formujúcou sa miestnou tradíciou. Mnohé podnety však v tejto štúdii ostali iba načrtnuté v presvedčení, že poslúžia ako podnety pre nadväzujúci výskum. Hlavným zdrojom inšpirácie však má napokon ostať samotný text tu publikovaného historického prameňa, tlačenej *Agendy českej* a predovšetkým rukopisnej *Bystrickej agendy*.

Jazyková charakteristika *Bystrickej agendy*

Tu publikovaný prameň je pamiatkou pozostávajúcou z dvoch kompatibilných častí, ktoré historicky, konfesiónálne a najmä jazykovo zaujmajú v predpisovnom období dejín slovenského jazyka významné miesto. Prvú časť zachovanej pamiatky tvorí jazykovo homogénny tlačný text – *Agenda česká* (*Agenda Bohemica*), ceremoniár, to jest cirkevný poriadok, podľa ktorého sa v evanjelickom konfesiónálnom prostredí mali vykonávať služby Božie.¹ Z jazykového hľadiska ide o text typický pre české kultúrne prostredie druhej polovice 16. storočia so všetkými atribútmi biblickej češtiny, kanonizovanej vydaniaми *Kralickej Biblie*, českého prekladu Biblie z rokov 1579 – 1593 z pôvodných jazykov, to jest hebrejčiny a gréčtiny, nie z latinskej vulgáty. Jazykovým vzorom pamiatok z tohto obdobia sa stalo vydanie *Kralickej Biblie*, pomenovanej podľa sídla tlačiarne v Kraliciach nad Oslavou nielen pre evanjelikov na moravskom a českom území, ale z nášho pohľadu aj na území dnešného Slovenska. Svojou verejnou funkciou sa tento jazyk stal prototypom verejných žánrov, prenikol za hranice náboženských žánrov aj konfesiónálne hranice protestantizmu. Vydaním *Kralickej Biblie* a ostatných evanjelických bohoslužobných textov sa tak v posledných desaťročiach 16. storočia stabilizovala podoba jazyka s názvom *biblická čeština*. Bol to normalizovaný variant kultúrnej češtiny, ktorá bola rozhodnutím evanjelických synod v rokoch 1610 a 1614 oficiálne uznaná a prijatá za bohoslužobný a úradný jazyk evanjelickej cirkvi v slovensky hovoriacom prostredí. V slovenskom jazykovom kontexte však v praktickej podobe dochádzalo u nositeľov a používateľov slovenského jazyka k spontánnemu či vedomému nahrádzaniu typicky českých prvkov ich slovenskými paralelami, to jest prototypová biblická čeština nadobúdala medzi Slovákmi svoju špecifickú podobu, v odbornej terminológii nazývanú slovakizovanou češtinou. Napriek tomu, že sa náboženské texty vnímali ako „kanonizované“, z náboženského hľadiska „nedotknuteľné“, oproti „očakávaným“ českým tvarom sa v jazykovej praxi – tlačenej, písanej a najmä hovorenej – vyskytovalo veľké množstvo slovakizovaných tvarov, ktoré dokazujú ich prítomnosť v slovenskom jazykovom prostredí. Od počiatku išlo o sporadické prvky, ktoré

*Agenda česká
a jej jazyk*

¹ Tlačená časť Agendy českej vyšla prvýkrát v roku 1581 v Lipsku v tlačiarne Georga Deffnera. *AGENDA Česká / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch / kterak se slowem Božijm a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwij Českém prawdu Ewangeliem swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhowati má.* Lipsko 1581.

nie sú frontálnym zásahom do východiskovej podoby – biblickej češtiny, ale dokazujú slovenské jazykové vedomie a snahu povýšiť domáci jazyk do verejnej funkcie, do ktorej patrili aj náboženské – bohoslužobné texty.

Viera v zro-
zumiteľnom
jazyku

Jazyková stavba *Agendy českej* a na ňu nadväzujúci rukopisný text *Bystrickej agendy* svedčia o napĺňaní jedného zo základných atribútov reformácie – zrozumiteľnosti slova Božieho v materinskom jazyku. Národný jazyk sa tak stal súčasťou zložitého obratu vo formovaní sa nového myslenia, v zápasoch, obranách aj v odklone od konzervatívneho myslenia. Preto reformačia znamenala posun vo vývine národných jazykov a v 16. storočí sa stala spúšťačím mechanizmom novodobého rozvoja jazyka v duchu, aby sa Slovo, kázané v chrámoch, stalo zrozumiteľné každému v jeho rodnom jazyku.

K pamiatkam, ktoré tento obrat urýchlili, patrí popri spomenutom vydaní *Kralickej Biblie* aj postupné rozširovanie tlačенých i rukopisných textov, ku ktorým z časového hľadiska možno priradiť vydanie *Bardejovského katechizmu*, rozširovanie *Agendy českej* ako stimulov na adaptáciu východiskových českých predlôh do slovenského jazykového prostredia, v ktorom vznikali texty typu *Bystrickej agendy*. *Bardejovský katechizmus* vyšiel prednedávnom v reprezentatívnom komentovanom vydaní,² ale význam *Bystrickej agendy* na rozvoj viery a jazyka slovenských evanjelikov nebol doteraz kvalifikovane interpretovaný. Ako bolo spomenuté, prvú časť zachovaného exemplára tvorí tlačенé vydanie *Agendy českej*, ktorej podoba bola rozšírená a známa, ale rukopisná časť textu s množstvom slovenských jazykových znakov sa na viacerých miestach spomenula len sporadicky, respektíve okrajovo. Na prvú, tlačенú časť – *Agendu českú*, nadväzuje rukopisná časť *Bystrickej agendy*. Na ňu, ako aj na celú pamiatku, upozornil evanjelický kazateľ Ján Ďurovič,³ ktorý ju z konfesijného a jazykového hľadiska zaradil medzi významné dobové aj jazykové texty. Uvádza, že písaný text *Bystrickej agendy* je z bohoslužobného a jazykového hľadiska súčasťou reformačného kontextu a že ide o

„...preklad katechizmu Lutherovho, prvší, ako je dnešné recipované (v cirkvi evanjelickej), krátke úvahy vieroučného vo forme katecheticej, potom litánie, modlitby, a na konci vzácny prídavok najinak užívaných nábožných piesní, ktoré obsahuje hojný počet piesní, pre-

² *Bardejovský katechizmus z roku 1581 – najstaršia slovenská kniha*. Ed. MILOŠ KOVAČKA. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013. Pozri aj MILAN ŽITNÝ: *Bardejovský katechizmus z roku 1581*. In: *World Literature Studies*, roč. 6 (23), 2014, č. 1, s. 120 – 139.

³ JÁN ĎUROVIČ: *Reč Bystrickej agendy*. In: *Slovenská reč*, roč. 3, 1935, č. 6, s. 186 – 187.

vzatých potom do Tranovského Cithary sanctorum. Je to prvá agenda slovenských evanjelikov, ktorá ukazuje jednu z najprvších etáp vývinu našej cirkevnej reči. A ukazuje v reformácii prvú cestu češtiny, ktorá sa tu ujala potom aj v národnej spisbe.“⁴

Formálne a štruktúrne znaky biblickej češtiny

Ustálenosť kultúrnej predpisovnej češtiny v jej podobe, v akej sa šírila v-
daním *Kralickej Biblie*, sa vyznačovala formálnymi aj štruktúrnymi znak-
mi. Z hľadiska našej charakteristiky *Bystrickej agendy*, respektíve jej tlačenej
prvej časti ako *Agendy českej*, je typickými znakmi využitie diakritických
znakov – dĺžňa (*w Městečkách, wěřili, pocházý*) dlhé *i* sa označovalo spoje-
ním grafém *ij* (*WPrijbitku, twogij, se bogij*); *ř* (*Wečeře*), rovnako sa používal
mäkčeň: *ž* (*Rozmnoženij*), *č* (*Částkám*), označovanie mäkkosti spoluhlások *d'*,
t', *ň* sa záviselo aj od povahy nasledujúcej samohlásky, to jest od jej schop-
nosti mäkčiť nasledujúcu spoluhlásku (*Swátosti, Tělo, Křestianského*⁵), v os-
tatných prípadoch sa mäkkosť spoluhlásky naznačovala samohláskou *i* po
spoluhláske, ktorá sa vnímala ako mäkká: *detiatko*. Hlávka *š* sa zapisovala
zdvojeným *ss* (*nasse, wsse*), písmená *y*, *ý* sa používali nielen v tradičných po-
zíciách, ale dôsledne aj po sykavých spoluhláskach *c*, *z*, *s* (*Cýrkwjich, mezy,*
musý),⁶ písmeno *y* sa využívalo na označovanie priradovacej spojky *i* (*Ro-*
dičúw y Panůw), v predpone *ney-* (*Neyprwe*) a dôsledne aj v slove *Krystus*.
Dvojhlávka *ou* sa dôsledne zapisovala v podobe *au* (*swau* = „svou“, *budau,*
Božskau, odpausstěgij), z tradičných grafém sa ponechalo písmeno *w* na
označenie hlávky *v* (*Krew, Spráwce, Swatau*), pod vplyvom latinskej tradície
sa namiesto písmena *u* používalo písmeno *v*⁷: (*včený* = „učený“, *vmřijti* =
„umřiti“, *vblijžili* = „ublížili“), písmenom *g* sa označovala hlávka *j* (*gegich* =
„jejich“, *gim* = „jim“, *genž* „jenž“)⁸.

Pravopis

O texte *Agendy českej* predpokladáme, že pred sadzbou prešiel dobo-
vou „predtlačovou“ úpravou. Tým je jeho forma jazykovo relatívne stabilná
a základnými znakmi rešpektuje jazykové znaky češtiny poslednej štvrti-
ny 16. storočia. Ide najmä o prvky, ktoré sú výsledkom prirodzeného hláv-
koslovného vývinu: zmena samohlásky *a* po mäkkej spoluhlávke na samohlásku

Hlávkoslovie

⁴ JÁN ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agendy, s. 186.

⁵ Písmenom *ě* sa označovala mäkkosť predchádzajúcej spoluhlásky (*němý, wěc,*
pěna), v prípade *a* sa mäkkosť nasledujúcej spoluhlásky označovala spojením
dvoch grafém, napr. *i + a*: *Křestian*.

⁶ Typický výrazný znak biblickej češtiny.

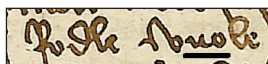
⁷ V odbornej terminológii *v-clausum*.

⁸ Písmenom *g* s mäkčeňom (*ğ*) sa označovala hlávka *g* (typu *Çolğota*).

e: 'a > ě (*do konce, pokoge, očekávage, srdce, kněze*)⁹; dynamiku tohto procesu dokazuje výskyt dvojakých podôb – popri zmenených samohláskach aj prítomnosť pôvodného stavu: *day/dayž, naylepssij*; zmena samohlásky u po mäkkej spoluhláske na samohlásku i: 'u > i (*Lid; Dussy* – 4. pád podstatného mena *duša; wztahugij, magij* – 3. osoba množného čísla prítomného času sloves); zmena samohlásky o po mäkkej spoluhláske na samohlásku e: 'o > e (*čemuž, Mečem, žebrák*); zánik pôvodných dvojhlások a ich zmena na samohlásky:¹⁰ *ie > í (bílý, wzkřísseij), uo > ú > ů (mŭg, dŭm, Bŭh)* – tak isto aj s výskytom variantných pôvodných podôb s dvojhláskou: *Spuosob, muože, Buoh* (Obr. 1.); dôsledne sa v texte dodržiavala česká spoluhláska ř; v porovnaní so slovenskou hláskou dz sa namiesto nej používalo pôvodné české z (*nacházy = „nachádza“, mezy = „medzi“*).

Obr. 1: Slovenská dvojhláska ô v slovakizovanej češtine.

Typickou hláskoslovnou zmenou 14. – 15. storočia bol vývin dvojhlásky *ej* z pôvodnej dlhej samohlásky *ý*. Išlo o rozsiahlu zmenu celého českého areálu – s výnimkou jeho juhozápadného okraju – a v stredomoravskej jazykovej oblasti s príľahlým prechodným východomoravským a územím na západ od Uherského Hradišťa.¹¹ Toto územné vymedzenie zmeny uvádzame ako argument častého výskytu živých jazykových foriem typu *Weyklad, weymluw* v dobových tlačných textoch (analogicky aj *zeyttřejssijho*).¹²

Tvaroslovie

Z gramatických, najmä tvaroslovných znakov ide o tvary druhého pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu dnešného vzoru *hrdina* s koncovkou *-y*: (*od sluhy*), tvary siedmeho pádu množného čísla podstatných mien mužského rodu s koncovkou *-y* (*s chlapy*), formy tretieho pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu typu *Správcy* (= „správcovi“), *služě* (= „sluhovi“), dôsledné ja aj použitie vokatívnych tvarov *Bože, Otče*.¹³ V treťom a v šiestom páde jednotného čísla podstatných mien ženského rodu sú pôvodné tvary *rucě, nožě, musě*.¹⁴ V šiestom páde

⁹ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROMÍR BAUER: *Historický vývoj češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1977, s. 93.

¹⁰ V odbornej terminológii *monoftongizácia*.

¹¹ Ako v poznámke č. 10.

¹² Z hľadiska pôvodu tu ide o hlásku *i*.

¹³ Tvary tohto typu sa ako relikty piateho pádu – vokatívu – zachovali aj v slovenskej jazykovej prexi dodnes.

¹⁴ S pôvodnými zmenami palatalizácie hlások *k > c* (*ruka – ruke > rucě*), *g > z* (*noga > noge > nože*), *ch > s* (*mucha > muche > muse*). Táto praslovanská zmena sa uskutočnila v pozícii, ak pred spoluhláskami *k, g, ch* alebo po nich nasledovala „mäkčiaca“ samohláska. Tento pôvodný stav praslovanských zmien sa v češtine zachoval,

jednotného čísla podstatných mien mužského rodu boli tvary *potocě*,¹⁵ v treťom a v šiestom páde množného čísla podstatných mien mužského rodu sa vyskytovali koncovky s výsledkami ich prirodzeného hláskoslovného vývinu *po Žialmích*,¹⁶ *Communnykantuow*, v treťom páde podstatných mien ženského rodu išlo rovnako o podoby *kostem*, *kostech*. Typickým znakom češtiny, pretrvávajúcim až do jej súčasnej podoby, sú krátke, menné tvary prídavných mien typu *nemocen*, a tvary zámen *ti*, *těch*, *těm*, *cžeho*, *wssechen*. Z oblasti slovesných tvarov išlo o ustálené slovesné tvary – prechodníky a príčastia typu *weyda*, *wolagíc*, *nesauci*, adverbiálne výrazy *tuť*, *druhdy*, typickými syntaktickými prostriedkami boli klasické české spájacie výrazy typu *jenž*, *který*, *jelikož*, *protož*, *když*, *pakliže*, *anobrž* a prechodníkové syntaktické konštrukcie *wyhnauti nechegijce*, *zachowáni gsauce*, *gsa hotow*.

Tradície biblickej češtiny v spisoch *Agenda Bohemica* a *Bystrická agenda*

Podoba biblickej češtiny bola typickou kultúrnou predpisovnou formou jazyka, ktorý bol predurčený ako bohoslužobný jazyk protestantského prostredia. Biblická čeština spĺňala základné kritérium reformácie, aby reč v kostoloch bola zrozumiteľná tým, ktorí ju počúvajú. Tento jazyk plnil svoju funkciu v slovensky hovoriacom jazykovom prostredí aj preto, lebo v 16. storočí nebolo na území dnešného Slovenska kultúrne, duchovné ani akademické centrum, kde by sa kultivoval domáci, slovenský jazyk. Čeština nebola pre evanjelikov len zjednocujúcim činiteľom, ale snahou o jednotnú podobu jazyka mala preklenúť jazykovú rozdrobenosť jazykovo, to jest nárečovo rozdielnych území. Bohoslužobnými textami, najmä v tlačenej forme, akou bola *Kralická Biblia*, *Agenda česká*, *Bardejovský katechizmus*, sa stabilizovala kanonizovaná podoba jazyka a tieto vydania boli jazykovými vzormi, prvými jazykovými „pravidlami“ pravopisu a jazyka vo verejnej komunikácii aj napriek tomu, že neobsahovali opisy hlások, tvarov, viet, ale samotným textom a pravidelnosťou typických javov stabilizovali normu a začali plniť funkciu verejného komunikačného útvaru vtedajších Slovákov.

*Čeština
v evanjelickom
prostredí*

V tomto duchu a adekvátne stupňu poznania tridsiatych rokov 20. storočia sa ako kazateľ o jazyku Bystrickej agendy vyjadril aj Ján Ďurovič: „Reč agendy je čeština, ktorá pred rečou Kralickej biblie bola hodne bližšia našej.

v slovenčine sa striedanie spoluhlások v tvarotvornom základe na väčšine slovenských nárečí prirodzeným vývinom ustálilo podľa podoby prvého pádu (*ruk-*, *nog-* > *noh-*, *much-*).

¹⁵ Podobná situácia s palatalizáciou hlások *k*, *g*, *ch*, pozri predchádzajúcu poznámku.

¹⁶ Po *žalmích*, pričom východisková praslovanská podoba gramatickej koncovky bola **-ěchъ*, po zániku redukovaných samohlások na konci slov, po prehodnotení dĺžky a ďalšieho hláskoslovného vývinu v češtine vznikla jej podoba *-ich*.

*Toto treba mať na zreteli aj pri Bystrickej agende, a nemyslieť, že by to všetko už bolo slovenčenie. Ale jednak je tu mnoho, čo poukazuje na prirodzené preberanie v reči blízkej, kde presné formy rečové sa tak nezdôrazňujú. Nemäkkí sa r, podobne e po perných hláskach, tvaroslovie kloní sa k našej reči a užívajú sa výrazy slovenské.”¹⁷ Súčasťou vzdelania kazateľov bolo v tom čase aj kvalifikované poznanie bohoslužobného jazyka, a tak Ján Ďurovič spoľahlivo vystihol aj jazykovú povahu Bystrickej agendy. V jej texte sú síce miesta, svedčiace o spontánnom prepise českej predlohy, to jest aj o výskyte mäkkčenia e, čo indikuje pravidelný výskyt samohlásky i pred spomenutou hláskou e (*Potiessitele, shromaždienij, upewnien, wedieti, nieyakowé, Pylnie* vnímané ako *Potëssitele, shromaždënij, upewnën, wedëti, nëyakowé, Pylně*; sporadicky aj s výskytom grafémy ě: *Wěky, wslowě*). Túto tendenciu potvrdzujú slovakizované podoby *Krestiané, Krestianskeg, Tiela, Panie*, v súčasnom fonetickom prepise a v čase vzniku pôvodného zápisu vnímané v podobách *kresťané, kresťanskej, ěla, Páňe*.*

Rukopisná
zbierka piesní

Piesňové texty rukopisnej časti Bystrickej agendy a ich ďalší osud si všimol Rudo Brtáň¹⁸ a pokúsil sa identifikovať aj autorstvo ich zápisu:

„Bystrická agenda si onedlho vpísala k Agende Bohemike 1581 aj prídavok Spuosob a nebo Porádek... 1585 asi brkom banskobystričského slovenského kazatela Rehora Liscoviensis, ktorý pochádzal z Liskovej pri Ružomberku v Liptove. Asi podľa vzoru Rehora Meltzera, nemecského kazateľa banskoštiavnického, autor rukopisu vpísal do neho 39 slovenských piesní, z čoho 19 prebral z českých prameňov, teda vyše polovicu, z nich tri mal už Pruno, dve sa nachádzajú v Trenčianskych štatútoch či kánonoch z roku 1580 (ktoré Pruno ako trenčiansky rektor poznal), ostatné, asi 20, sú prekladom z latinčiny (napríklad Zetríž a zruš... Conterre, Poprej nám pokoj... Da pacem... etc.), alebo sú napokon pôvodnými slovenskými. Dalo by sa hypoteticky uvažovať aj o prekladoch z nemčiny a maďarčiny, bezpečné je len jedno, že pieseň Člověk hříšný v světě... tu zapísaná prvý raz, je prekladom z maďarčiny a má spomenutý akrostich Cenglerius.”¹⁹

¹⁷ JÁN ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agendy, s. 187.

¹⁸ RUDO BRTÁŇ: Slovenská duchovná pieseň v období tvorivej činnosti Alberta Molnára Szenciho. In: *Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszánsz* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, vol. 4). Eds.: Sándor Csanda a Bálint Keszérű. Szeged : Szegedi nyomda, 1978, s. 223, kde autor ďalej poznamenáva, že pieseň *Člověk hříšný v světě* jsoucí „...prešla do Cithary sanctorum (1635) a prebrali ju do kancionála aj českí exulanti (Kleylech v Žitave) začiatkom 18. storočia, ba medzi moravskými evanjelikmi, ako na pohreboch často spievaná a známa, až zľudovela (zaznačil ju moravský zberateľ ľudových piesní M. Bartoš), ale na Slovensku sa ináč nestala populárnou a neujala.“

¹⁹ Pôvodne Cenglerius, priezvisko ružomerského rektora, diakona a slovenského kazateľa. Pozri tiež príslušné pasáže v historickom úvode.

Z jazykového hľadiska sa východiskový text *Bystrickej agendy* pridrižiava úzu, ktorý v evanjelickom prostredí – ale aj mimo neho – stabilizovalo vydanie *Kralickej Biblie* a rešpektuje všetky základné formálne znaky biblickej češtiny: dvojhláska *ou* sa dôsledne zapisovala ako *au* (*mau*, *Obau*, *twau*, *nademnau*, *predemnau*, *semnau*, *sebau*, *nadtebau*, *kterauž*, *čzeladkau*, *Matkau*, *Pannau*, *spomstwau*, *Wierau*, *mocznau*, *Neczistau*, *zlau*, *Saudiss*, *gsaucz*), z tradičných grafém sa na označovanie hlásky v používalo písmeno *w* (= *v*: *Zbaw*, *wiznawame*, *chwala*, *Werne*, *milostiwy*, *prawdy*, *Swaty*, *Slowo*, *Ewangelium*), pod vplyvom latinskej tradície sa namiesto písmena *u* používalo písmeno *v* (odborne sa nazýva *v-clausum*): *Vczitele*, *vmrel*, *vkazowal*, *vprijmneho*, *Vdatnost*, *Vdatnost* (písomná podoba včený sa čítala ako učitele, umrel, ukazoval...), písmenom *g* sa označovala hláska *j* (*gsy* = *jsi*, *Gezyssy* = *Ježiši*, *neskonaleg* = *neskonalej*, *tegto* = *tejto*, *muog* = *môj*, *gedine* = *jedine*...). V oblasti diakritiky je to označovanie hlásky dlhé *í* grafémou *j*, pričom mäkkosť predchádzajúcej spoluhlásky signalizuje písmeno *i*; tak vznikli podoby s kombináciou písmen *ij*: *czysstenij*, *Po wyczysstienij*, *Nassijho*, *Služebnijka*, *Prosiyme*, *Božijho*, *Přykazanij*, *zdijskow cžinenijm*, *Wgijti*, *dijtky*, *ustanowenij*, *Wchazegijcze*, *niniij*, *se Bogij*, *Wijny* (kořen), *WPrijbitku*, *twogij*, *se bogij*, *Wolanij*, *nad namiij*, (*Srdcz*) *Nassijch*, *od tebe Pochazegij*, *Poczijtass*, (*Wecznemu zatraczenij*), (*Nasse*) *zasluženij*, *odgijmati*, *rozpustilostij* (*Sweta tohto*), *Nagdobrotiwegssij*, *Nagprwněgssijm znamenijm*. Mäkkčeoňom sa označovalo *d'*, *t'*, *ň*, *ř*, *ž*, *č* (*Spowed'*, *bud'*, *Czeled'*, *Přinesli*, *Prijd'*, *Neuwod'*, *Wislobod'* / *zeť*, *ať*, *Biť*, *Pakliť* / *nezprzňiowal*, *Powstaň*, *Rospomeňme*, *Obraň*, *cžiň* / *Přymluwali*, *Nepřigme*, *řad*, *řekucze Gežysse*, *recžy*, *zlorečžyl*, *zložyl*, *k Mužy*, *prijčžyny*, hláska *š* sa zapisovala zdvojeným *ss* (*wssech*, *nassijch*, *hrijs-sny*, *dusse*, *zložžwssse*), písmená *y*, *ý* sa používali dôsledne po sykavkách *c*, *z*, *s* (*moczy*, *Weczy*, *W Noczy*, *Wssemohuczy*, *a rczy* (*gim*), *Nemoczy*, *Weczy*, (*Slawa*) *Otczy*, *Služebniczy*, *vcžedlniczzy*, *W Czyrkwy*, *w srdczy*, (*mogij*) *weliczzy*, *Netresczy* (*mne*), *utieczzy*, *Vczastniczy*, *lijbiczy*, *wruczym* (*srdczem*), *pomuoczy*, *konczy*, *Gežysse*, *recžy*, *zlorečžyl*, *zložyl*, *k Mužy*, *prijčžyny*, *czysstenij*, *racžyl*, *racžyl*, *czysstenij* / (*ktery*) *gsy*, *Bude sy*, *Prosy*, *Gezsysi*, (*sewssech*) *syl*, *zhressyl*, (*Obicžege a*) *prysylky*, *Slussy*, *na dussy*, *nadewssym*, *mezy* a písmeno *y* sa používalo aj vo funkcii spojky *i* (zapisovanej grafémou *y*: *diabla y wssech*, *neczistoty y wsseho zleho*, *Gežysse Krysta y ducha*, *Nebe y zeme*, *niniij* / *y wzdycky*, *Nebesa y zemy*; v slovakizovanej predpone v podobe *nay*–: *Nayprwe*, *Naymocznegssy*, *Prenayswatěgssijho*, pričom v pôvodných českých tvaroch sa tretí stupeň prídavných mien a prísloviiek zapisoval samohláskou *e* a hláska *j* sa v tejto predpone zapisovala tradičnou grafémou *g*: *Negmileggsij*, *Negistegssijho*, *Negprwe*, *Negmocznegssij*. Vplyv češtiny sa prejavil aj v tvaroch *Požehnagž*, *dagž*, *kteregž/kteregžto*, zachovávajúcich kontamináciu pôvodnej častice *že*, a spoluhlásková

skupina *dl* v slovách odvodených od slovesného základu: *vcžedlnijczy/vcžedlniky*, *spasitedlného/Spasitedlne*, *spowedlnijka*, *[zrete]dlne*, *Smrtedlnij...*

Hláskoslovie

Napriek tomu, že Ján Ďurovič²⁰ vo svojej charakteristike *Bystrickej agendy* napísal, že sa v jej prepise nezachováva klasická česká mäkká spoluhláska *ř*, podrobný paleografický rozbor textu toto jeho tvrdenie vyvracia: *Křestiane*, *křestianskeho*, *Pokřssteno/Pokřsstiene*, *hřessijczym*, *hřychow/hřjchow*, *hřijssnik*, *hřyššneho*, *Zhřessili sme*, *wistřijhalo*, *křest*, *odřijka*, *Přigeti*, *Nepřigme*, *W Czerwenem Mořy*, *Přinesli*, *Přymluwali*, *řad*, *Přispeg*, *kořen*, *Přigiti /Přijtt/ Přigmiž*, *Přispeg*, *Před*, *řekucze Přykazanij*, *Přigal*, *Přijhodow*, *přykazanij*, *Před*, *křywdu*, *řeczow*, *weřijm*, *střechu*, *hřiessny*²¹, *nepřijde*, *Weřijm*, *Přijtelě*, *Přednie*, *řijczy*, *Přatele*, *Stwořenij*, *Přemahalo*, *ostřijhass*, *Pastyře*, *Lekařem*, *přeukrutnu*, *od twařy*, *Popřeg*, *křew*.²² Český pôvod jazykového základu *Bystrickej agendy* dokazuje aj zmena (prehláska) pôvodnej samohlásky *á* na samohlásku *e*, ktorou sa už v konštitutívnom období vývinu slovenčiny aj češtiny – v 10. – 11. storočí – tieto dva západoslovanské jazyky začali odlišovať v tvaroch druhého pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu: *Otcze*, *Spasitele*, *Gežysse*, *Potiessitele*, *vstanowitele*, *Krale*, *Podle*, *kupele*, ale aj v iných gramatických tvaroch a v neohybných slovných druhoch *wedle*, *hle*,²³ rovnako sa zachovávali palatalizované podoby *w lascze*, *k manželce*.

Tvaroslovie

Samostatnú skupinu českých jazykových znakov v rukopise *Bystrickej agendy* tvoria diferenciačné znaky z oblasti morfológie (gramatiky). Majú dvojakú povahu – buď sú svedectvom pôvodných gramatických tvarov ako spoločného východiska a neskoršieho rozdielného vývinu slovenčiny aj češtiny, napr. gramatická koncovka *-ěch* v lokáli plurálu:²⁴ *pry rodijčzech*, *w srdczich*, *w Skutczich*, *obicžegzech*, *dariech*, *Wrawiech*, *W cztnostiech*, *(Po Czřiriczety) dnech*, *w Srdczich*, *w vdiech* (přěbijwal), *(na mnoha) mestiech*, *nedostaczich*, *pry manželiech*, *Na prsech*, *weczzech*, *reczech*, *O prysadnostech*, *Swatostech*, *wkostiech*, *(wpewnych) wežzech*, alebo sú podľa Eugena Paulinyho²⁵ v nárečiach juhozápadného Gemera a východného Novohradu výsledkom lokálnej vývinovej hláskoslovnej zmeny *ó > e*, to jest nie sú

²⁰ JÁN ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agendy, s. 187.

²¹ Hybridný tvar so slovenskou dvojhĺaskou *ie*.

²² Rukopis je dôkazom nejednotného zapisovania samohlásky *i* grafémami *i* aj *y* po mäkkej spoluhláske *ř*: *hřychow/hřjchow*, čo môže byť dôsledkom slovenského jazykového prostredia, rovnako ako hybridné tvary *hřiessny* s výskytom slovenských samohlások (*khořijcemu*) a dvojhĺások (*hřiessny*) či podoba *křew* (neadekvátne *ř*).

²³ RUDOLF KRAJČOVIČ: *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava: Univerzita Komenského 2009; ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 52.

²⁴ Často sa v zápisoch vyskytuje ako analogická koncovka aj v tvaroch, ktoré sa vývinom postupne zaradili do iného skloňovacieho vzoru.

²⁵ EUGEN PAULINY: *Vývin slovenskej deklinácie*. Bratislava: Veda, 1990, s. 21 a 102.

ako zachovaním pôvodného praslovanského východiskového tvaru. Zachovanie gramatickej kategórie duálu²⁶ dokazujú koncovky v príkladoch *Wruku Panni sweg*,²⁷ *Pracze ruku*²⁸ *twych*, *A Wruku*²⁹ *twogijch Swatych mass wsseczky czasy*, systémová je aj unifikácia tvarov prvého pádu množného čísla životných podstatných mien mužského rodu podľa pôvodných tvarov typu *Synowe*, *swedkowe/Swetkowe*, *Otczowe*, *Ewangelistowe* (*Swaty Matth. & Luk. Yan*), *kmotrowe*, *duchowe*, pôsobením analógie aj v podobách *Narodowe*, *dediczowe*, *Żidowe*, *Slibowe*, *Hřychowe/hriechowe* (*nassi*), *dnowe/dniowe*, *smislowe*, *nedostatkowe*, *vžitkowe*, *vdowe Krystowy*. Zložitý vývin a vplyv podstatných mien stredného rodu dokazujú podoby *magij Mužie zachowati*, *nemagij se mužie chowati* duchu, systémový je výskyt klasických vokatívnych oslovení *O Bože*, *dusse*³⁰ *Swaty*, pretrvávajúcich až do súčasnosti. Český jazykový pôvod dokazujú gramatické tvary datívu singuláru (tretieho pádu jednotného čísla) *ku Otczy*, inštrumentálu plurálu (siedmeho pádu množného čísla) *Vsti* (= ústy), *pred Namestky*. Zo slovesných tvarov ide o používanie pôvodných podôb podmienovacieho spôsobu typu *bych* (v jednotnom čísle), účelových spojok *abych*, v množnom čísle *Abychom*, *Abychme*, *Abyste*, trpných prídach – *obraczeno*, *zrusseno a Skaženo*, *Pokřsšteno/Pokrsstieno*, *wedieno*, *otwereno*, *Wtieleno*, *cztienne*, *chwaleno*, *zachwaleno*, *zwelebeno*, *zrazeno*, prechodníkových konštrukcií, ktoré boli produktívne najmä v českých kultivovaných prejavoch: *stawagijcz*, *lijhagijcz*, *odpusstiegijcze*, *vznawagijcz*, *neumegijcz*, *oznamugijcz*, *Riczierugijcz*, *Poczniecz*, *czinijcz*, *pijijcz* *geho Swatw krew*, *podwrazugijcz* *czeled*, *prystupugijcze*, *slibugijcze*, *Wchazegijcze*, *želigijcze*, *litugijcze*, *prestupugijcze*, *pokorijcze se*, *wikonawagijcze*, *okrasslugijcze se*, *pryprawugijcze sobe*, *wdielugijcze gijm*, *powolugijcze*, *obijragijcze se*, *posluchagijczym ho*, *Stogijczych*, *Snassegijczych* *trapienij*, *Prozbu Modlijszych*, *Wiznawagijczym*, *geducz* (*geho Swate Tielo*), *Ne pryprawugijcze*, *kralugiczimu*, *posluchagijczym*, *hřessijczym*, ako aj minulé prechodníky typu *obdrzewssi* (*milosti tweg*), *prestupiwssi* (*prykazanij Boha*), *powoliwssi*, *vstanowiwsse gijm*, *złoiwssse* (*z sebe*), *zbawiwsse se* (*hřijchow*), *dosahnuwsse* (*milosti*), *poznawssse*

²⁶ Duál bol samostatnou kategóriou čísla a vzťahoval na pomenovanie predmetov, ktoré sa v prírode vyskytovali len v pároch: *oči*, *uši*, *ruky*, *nohy*, *roh*, *brehy*, resp. aj na predmety, ktoré sa v konkrétnom prehovore vyskytovali vo dvojici, napriek tomu, že v iných situáciách ich mohlo byť viac (spojenie v tvare *s chlapoma* vyjadrovalo konkrétnu prítomnosť iba dvoch chlapov na opisovanom deji, tvarom *s chlapy* sa vyjadrovalo, že ich bolo viac; kategória duálu sa dodnes zachovala v slovinčine a lužickej srbčine).

²⁷ Vo význame druhého pádu.

²⁸ V tom istom význame.

²⁹ Vo význame lokálu (6. pádu množného čísla).

³⁰ Oslovenie (vokatív) *duše* vznikol analogicky, nepravidelnou sekundárnou palatalizáciou spoluhlásky *ch* v slove *duch* (regulárny tvar vokatívu je *duchu*).

(*twu netihlu mocz* (tieto tvary prestali byť produktívne a postupne zanikli), ako aj krátkych tvarov prídavných mien typu *oczysten*, *oslobozen*. Tvaroslovný vývin českých koncoviek druhého pádu množného čísla mužských životných podstatných mien *uov* > *ův* > *ů* ešte zo začiatku 15. storočia dokazujú tvary *neprateluw*, *zhrijchuw*, *žiwotuw*,³¹ z oblasti skladby ide napríklad o typické slovesné väzby záporového genitívu,³² respektíve o väzby, ktoré boli svedectvom vyššieho štýlu (*Pozdwihol Oczi mych*). Vývinovú dynamiku slovíes pred hláskoslovnou zmenou ilustrujú príklady *att chodie* (*woděwu*).

Slovakizmy

Na pozadí tlačenej českej predlohy *Agendy českej* vznikla v slovenskom jazykovom prostredí aktualizácia cirkevnej agendy pre slovensky hovoriacich evanjelikov, ktorej základom bola biblická čeština s výrazným množstvom slovakizmov. Upozornil na nich už citovaný Ján Ďurovič,³³ po ňom Eugen Pauliny.³⁴

Z formálnych znakov, ktoré dokazujú slovenský hláskoslovný systém, ide o pravidelné zapisovanie slovenskej dvojhlásky *ô* dvoma grafémami (*uo*): *Wuole*, *wuoly* Božij, *zwuole*, *Spuosob*, *puost*, *muože*, *muožeme*, *nemuože*, *zduowodu*, *duowerowaty*, to jest v pozíciách, kde sa v češtine v tejto pozícii vyvinula samohláska *ů*³⁵, ďalej v prípadoch typu *osuob*, *duogdess*, *w Puoste*, *duostogenstwiy*, *pomuoczy* (Inf.), *spuosobiti*, *Siruotky*. Príklady typu *Wekuow*, *Sinuow*, *Od vkladuow*, *diwuow*, a to nielen v gramatických koncovkách³⁶, ale aj ako relikty špecifického hláskoslovného vývinu, ktorý sa zachoval práve v týchto dobových aj súčasných regionálne vymedzených reliktoch typu *Swuog*, *twuog*, *žiwuot*, *Buoh*, *ruosti/zruosti*, *Synuom*, *yakuow* koli, *buog* (*bogowal*), (*kdož propusstienu*) *puogme*, (*twemu*) *zruosti*.

Hláskoslovie

Slovenskú diferenciálnu povahu má aj pravidelné používanie predpony *naj-* v treťom stupni prídavných mien a prísloviek: *Po Nagprwe*, *Nagwissijho*, *Nagmilegssij*, *Nagdobrotiwegssij*, *Nagslawnegssi* a *Nagwibornegssij*, *nagmilosrdnegssij*, *Nagprwněgssijm*, *nagpocztiwegssij*, *nagpocztiwegssij*, *nagwijcze*, *naglepssu*, *Nagweczie*, *Nagposlednegssieg*, *Nagobzwasstnegssij*, *nagswategsseg* (Obrázok 2).

³¹ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 99.

³² Po slovese v zápornom tvare musel byť gramatický predmet záväzne v genitíve (druhom páde).

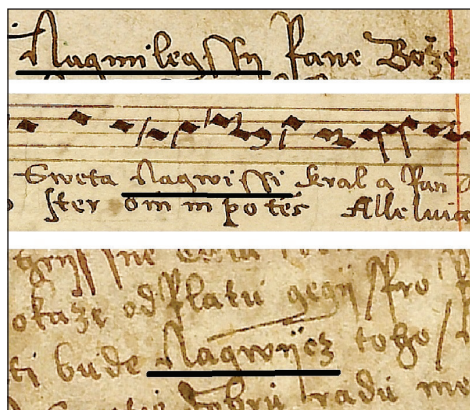
³³ Pozri poznámku č. 4.

³⁴ EUGEN PAULINY: *Dejiny spisovnej slovenčiny od najstarších čias po súčasnosť*. Bratislava: SPN 1983, s. 99.

³⁵ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 99.

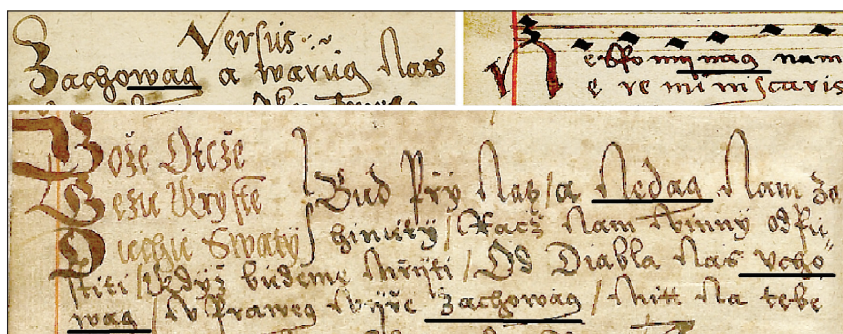
³⁶ EUGEN PAULINY: *Vývin slovenskej deklinácie*, s. 88.

Obr. 2: Slovenské podoby predpony naj- v treťom stupni pridačných mien a prísloviek.

Je to jeden z najvýraznejších a najintenzívnejších znakov slovakizovania češtiny vo všeobecnosti a späť je s českou hláskoslovnou zmenou *a > e* a svedčia o nej slovenské formy *Požehmagž*, *dag/dagž*, *pohrdag*, *Nemesskag*, *krag*, *obawag* / *Any zuffag*, *chowag*, *zachowag*, *ostŘijhag*, *Nespominag*, *Dopomahag* (Obrázok 3),

Obr. 3: Pravidelné slovenské tvary slovies *zachowag*, *nespomynag*, *hledag*, *dochowag*, *zachowag*, so samohláskou a v rozkazovacom spôsobe (v texte zvýraznil P. Ž.) oproti českým podobám, v ktorých bola samohláska *e*.

Angela, *Manžela*. Rovnako presvedčivým znakom slovakizovania biblickej češtiny v Bystrickej agende je aj pravidelnosť hlásky *u* v pozíciách, v ktorých sa v češtine táto hláska zmenila na *i*:³⁷ *mogu*, *Swogu*, *gu*, *nassu*, *was-su*, *Nadiegu*, ďalej je to pravidelný výskyt dvojhĺasky *ie*: *hriechow*, *Ya hriessny* a *biedny*, *dietky*, *trnie*, *Poprieti*, *zawiera*, *biedam/biednom*, *vmrieti*, *Po Tretie*, *newswieti*, *zwiery praweg*, *Swiecie*, *riczierstwo*, *zbieral*, *Wierau* (ocžisstiuge), *Owoczie*, *vmienily*, *kwiety*, *rozdiel*, *Newieteli*, *zmienku*, *zstriezliwosti*, *wiliewame*, *ozrieti*,

³⁷ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 57.

Oswieti, Popriet v pozíciách, kde sa v češtine monoftongizáciou³⁸ vyvinula dlhá samohláska *í*,³⁹ respektíve po prehodnotení kvantity⁴⁰ tam vznikli samohlásky *e / é / ě*: (*swatych*) *wierow żien, Wiedli, Priwiedol, Prywiedie, Wissiel, Ponesiet, pr(?)niesly, obliekli, hrizie, Wiedli, nie od Angelow / Nie od kralow / Nie od knijżat, chlieb, vmrie, wiedol, Chlieb, wedieti, naplniena*⁴¹ (Obrázok 4).

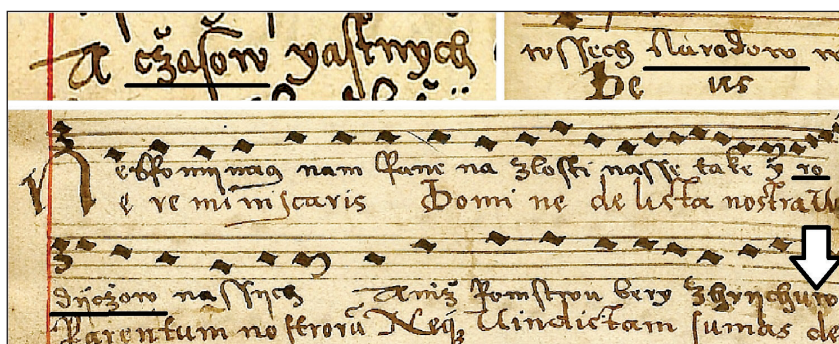

Obr. 4: Slovenská dvojhláska *ie* v slove *chlieb*.

Ďalšiu prítomnosť slovakizmov v Bystrickej agende ilustruje slovný základ *slob-* v dokladoch *oslobodili, oslobozene, wislobodil, slobodneho*.⁴²

Tvaroslovie

Z gramatických tvarov je najvýraznejším znakom dôsledné používanie koncovky *-ow*⁴³ v druhom páde množného čísla podstatných mien mužského rodu: *kazatelow, skutkow, pokladow, hriechow, do kuorow*⁴⁴ *Angelskych a domow Syonskych, Bohow (ginych), wekuow, nagemnijkow, dielnikow, Narodow, časow, rodiczow, Sprawczow, Smilnijkow, bratow, Manželow, wlasow, Pokladow, rodijczow, Sinow, smilnikow a czizoložnikow* (Obrázok 5)

Obr. 5: Slovenské gramatické koncovky v tvaroch *časow, narodow, rodyczow* a hybridný tvar *zhrychuw* (označený šípkou).

, koncovou *-ou*⁴⁵ v druhom páde jednotného čísla podstatných mien ženského rodu: *zmilostow, Pomoczow (twogow Swatow), pod moczow, falessnow Wahow a Mierow, twogow, Moczow, ginow Osobow* v kongruentných

³⁸ Hlásokoslovná vývinová zmena, ktorou sa z pôvodnej dvojhlásky stane samohláska (dokazujú to rozdiely súčasných podob typu *světiť / svítit*).

³⁹ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 99.

⁴⁰ Zmeny v dĺžke samohlások po vplyvom slabičného vývinu.

⁴¹ V prípade *naplniena* možno aj ako výsledok predsunutej dĺžky v južnostredoslovenskom nárečovom areáli.

⁴² Česká podoba s prítomnosťou spoluhlásky *v*, to jest *svob-*, sa v pamiatke nevyskytuje.

⁴³ Graficky *-ow*.

⁴⁴ Vo význame *chórov anjelských*.

⁴⁵ Graficky *-ow*.

spojeniach s prídavnými menami a zámenami, v druhom páde jednotného čísla prídavných mien a zámen ženského rodu s koncovkou *-ej*: *diabelskeg, Boskeg, Krystoweg, Gallilegskeg, Welebneg, weczneg, Praweg, Egipťskeg, krestianskeg, nagswategsseg, zapalneg (obetie), mdlegssseg, ženskeg, nahleg, zleg, nenadaleg, krechkeg, mdleg, vplneg, Newimluwneg, Wpraweg, silneg, dawneg, Abrahamoweg / mogeg, nasseg, wasseg, czeleg, steg, wsseczkeg*, (v češine sa tu vyvinuli a ustálili koncovky *-él-i*). Typická je aj slovenská koncovka *-m* vo všetkých tvaroch prvej osoby jednotného čísla prítomného času slovies *-spitugem, spowedugem, Prystupugem, slibugem, potwrzugem, diekugem*.

Jazykový význam pamiatky

Rukopisný text *Bystrickej agendy* z roku 1585 je dôkazom kultivovania slovenského jazyka a jeho prenikania do verejnej komunikácie. Pamiatka sa plným právom zaraďuje medzi texty, ktoré ovplyvňovali formovanie kultúrnych predpisovných útvarov a je dôkazom adekvátnej štýlovej a žánrovej diferenciácie dobových žánrov verejného styku. *Bystrická agenda* patrí k najstarším súvislým textom zo slovenského jazykového prostredia, ktorý je adekvátnym prototypom formujúceho sa náboženského štýlu, ktorého východiskom bola – s ohľadom na všeobecné aj cirkevné dejiny – celkom prirodzene aj biblická čeština a vplyv reformácie. Tieto fenomény sa odrazili najmä vo verejných žánroch duchovnej sféry, a to nielen v liturgických žánroch, ale aj v ostatných žánroch dobových štýlov administratívneho, právnického (testamenty, inventáre, výpovede svedkov), umeleckého (zbierky duchovných piesní, spevníky) či epištolárneho (korešpondencia) a napokon aj náučného štýlu.⁴⁶ Tento formotvorný proces sa vyznačoval postupným prienikom slovakizmov to prototextov, ktoré na jednej strane ako jazykovo adaptovaný text do slovenského prostredia, ako jeho modifikovaná predloha, plnili v zrozumiteľnejšej forme svoju spoločenskú funkciu, na druhej strane boli stimulom pri vzniku nových textov v slovenskom jazykovom prostredí. Napriek tomu, že slovakizmov sa v dobovo starších textoch, k akým patrí aj *Bystrická agenda*, vyskytovalo menej, ich prítomnosť a najmä systémová povaha v oblasti hláskoslovía a gramatiky poukazuje na funkčnosť domácich, slovenských jazykových prvkov priblížiť inojazyčný, český, aj keď vo veľkej miere zrozumiteľný obsah domácomu prijímateľovi v jemu prirodzenej, zrozumiteľnej forme, v jeho materinskom jazyku. Práve táto forma zohrala aj v žánroch náboženského štýlu významnú argumentačnú rolu vo vzťahu k svojmu obsahu tým, že ho adresát vnímal ako prirodzený, nespochybniteľný fenomén a bez obáv či pochybností ho prijímal za svoj

⁴⁶ Pozri predchádzajúce tituly našej edície *Monumenta Linguae Slovacae*.

vlastný. Touto svojou zložkou zohrávalo kultivovanie domáceho, slovenského jazyka aj významnú psychologickú rolu v oblasti konfesionalnej, národnej a jazykovej identity. *Bystriická agenda* sa – napriek tomu, že jej druhá slovakizovaná časť ostala v rukopise – v svojom prostredí a v adekvátnom čase stala významným ohniskom v rozvoji kultúrnych predpisovných útvarov slovenského jazyka.

Edičná poznámka

V desiatom zväzku edície *Monumenta Linguae Slovacae* sú publikované dva pramenné texty, tlačená *Agenda česká* a rukopisná *Bystrická agenda*. Ich prepis a edičné spracovanie sa síce riadi rovnakými princípmi, vzhľadom na odlišné formálne charakteristiky sú však v oboch prípadoch isté špecifiká. Spoločným východiskovým princípom je však zásada spoločná celej edícii *MLS*, a to v najväčšej možnej a prakticky prínosnej miere rešpektovať pôvodnú podobu prameňa.

Ako bolo spomenuté už v sprievodných textoch, tlačený exemplár *Agendy českej*, ktorý poslužil ako východisko pre tento zväzok, je neúplný. Chýbajúce listy (A1 – A4, B1 – B2, obsahujúce časti predhovoru) však boli do prepisu doplnené z iných známych tlačených exemplárov. V našej edícii upozorňujeme na prechody medzi doplneným a zachovaným textom komentárom v poznámke pod čiarou. Tlačený text má svoju vlastnú, pôvodnú pagináciu. Do rukopisného dodatku bola paginácia doplnená dodatočne, a to dvomi, nie jednotnými spôsobmi. Celý zväzok navyše obsahuje modernú foliáciu. Rôznorodé prístupy pri paginácii a foliácii zohľadňujeme v edícii nasledovným spôsobom. Pagináciu z hornej časti strán exemplára – z tlačenej, ako aj z rukopisnej časti – uvádzame na začiatku každého textu, poukazujúc tak na začiatok novej strany v prameni. Moderná foliácia je následne vedená na marginálii, vždy paralelne k príslušnému číslu strany. Na akékoľvek nezrovnalosti poukazujeme v poznámkach pod čiarou.

Súčasťou našich výskumov vo všeobecnosti je i používanie moderných digitálnych prístupov. Túto možnosť sme využili aj pri prepise tlačeného textu. Transkripcia bola zhotovená za pomoci aplikácie PERO-OCR, ktorá je výsledkom projektu PERO (<https://pero.fit.vutbr.cz/about>).⁴⁷ Za účelom automatického prepisu sme zvolili integrovaný OCR model *Czech fraktur printed*. Výsledný prepis bol však následne skontrolovaný, opravený a doplnený komentármi. Na príprave textu do konečnej podoby sa podieľali Ivana Lukáč Labancová a Peter Benka. Rukopisný text je výsledkom individuálneho prepisu, za ktorým stojí Peter Benka. V prípade tlačeného textu bolo jednoduchšie riadiť sa predlohou bez nevyhnutnosti výraznejších interpretačných zásahov. Z pragmatických dôvodov nebola zohľadňovaná

⁴⁷ Ide o výsledok spolupráce Masarykovej univerzity v Brne a Vysokého učení technického v Brne. Viac o projekte Pero a aplikácii PERO-OCR dostupné na <https://pero.fit.vutbr.cz/about>.

meniaca sa veľkosť písma v rôznych pasážach v tlači, ktorá mala pôvodne pravdepodobne zohľadňovať rozdiel medzi sprievodnou inštrukciou pre duchovného a vlastným textom, ktorý mal konkrétny duchovný odriekať. Toto rozlišovanie sa v origináli neuplatňovalo všade dôsledne, navyše je rozdiel znateľný aj z obsahu, bez potreby komplikovať edovaný text takýmto typom formálnych úprav.

Pri prepise rukopisnej časti bola vzhľadom na absenciu ustálenosti, systematickosti a cieľavedomosti – predovšetkým pri používaní veľkých a malých písmen v prípadoch grafém „s“, „p“ a „w“ – dávaná prednosť zrozumiteľnosti a jasnosti výsledného textu. Sme si však vedomí, že v nejednom prípade môže byť rozlišovanie veľkých a malých písmen predmetom rozdielnych interpretácií. Rozlišovali sme však meniaci sa typ atramentu v rukopise. Priamo v prepise je použitie čierneho atramentu indikované označením [n], hnedého pomocou [f]. Vo viacerých pasážach rukopis obsahuje v texte aj znak /. Keďže jeho interpretácia môže byť rôzna a závislá od konkrétného kontextu, v prepise ho tiež zachováваме. Pri prepise rešpektujeme rozdiel v používaní použitia „ij“ a „y“. Skratky v slovách rozpisujeme, doplnená časť je uvedená v hranatých zátvorkách. V prípade častí slov, ktoré sú nečitateľné, useknuté alebo ťažšie identifikovateľné na to upozorňujeme pomocou označenia (?), v prípade potreby dopĺňame komentár v poznámke pod čiarou. Podobne sa ku komentárom v poznámkach uchýľujeme aj v akýchkoľvek iných neštandardných prípadoch.

V tlačenom aj rukopisnom texte sa na viacerých miestach možno stretnúť s notovými zápismi. Tie sme do aktuálnej edície preniesli priamo z prameňa ako faksimile, rešpektujúc ich zobrazenie v pôvodine. Prepis notových záznamov doplnený o muzikologické analýzy je predmetom samostatného výskumu a bude teda súčasťou osobitnej publikácie.

Peter Benka

AGENDA Česká /

to gest

Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch / kterak se
slowem Božijm a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwij
Českém prawdu Ewangelium swatého magijcýmu
a milugijcými / posluhowati má

M. D. LXXXI.

Předmluwa k Pobožnému Čtenáři.¹

- Rozgijmagijce sobě řeč Syna Božijho: Každé Králowstwij samo w sobě
Rozdělené zpustne / a dům na dům padne. Též onoho Pohanského Krále
Micipsæ: Swornosti malé věcy rostau: neswornostij weliké věcy hynau.
5 Wsseliyak gsme se o to snažili / aby každá nerownost / tak w Včenij yak
w Pořádcých Cýrkewnijch / s nijžtoby neswornost sskodliwá pogijti mohla
/ mezy námi zrussena / a na to mįjsto gednostayný vmysl / wůle y skutek
w obogij dotčené věcy wzdielán a stwrzen byl.
Co se giž prwnij věcy yakožto Včenij zdrawého a spasytedlného
10 dotýče / w tom gsme wždycky tak swornij a gednomyslnij byli / a podnes
gesstě zdaru Božijho gsme / y na potomnij čas s pomocy Božij budeme /
že ani naymenssijho Artykule wsseho Náboženstwij Křestianského nenij
/ w němžbychom se nesrownali. Nebo wssyckni gednosteyně wssecky
Artykule Náboženstwij Křestianského / podlé wssech pijsem Prorockých
15 a Aposstolských / yak tria Symbola, Apostolicum, Ni[cenum]

A 2

[Ni]cenum & Athanasianum, tudijž y Confessý Augsspurskau vkazuge /
vpřijmě a wěrně posluchačům swým wykládáme.

- Ale w Ceremonijch (na kterýchžto ani nasse ani posluchačůw nassijch
20 spasenij nezáležij) posawad nerownost mezy námi byla / genž odtud
possla / že gsauce z giných y giných zemij (kdežto w gedné každé téměř
ginij pořádcy Cýrkewnij se zachowáwagij) k posluhowání Słowa Božijho
/ do této Země České powolání / geden každý z nás (wida že Czechowé
krom Agendy Latinské / kterauž zachowáwá strana / genž se pod gednau
25 gmenuge / Agendy zádne nemagij) při Agendě té kterauž ginde zachowáwal
/ zůstal / anebo gsa přirozeným Czechem / z dobrých Kněh nětco sobě
wybral a sepsal / co gest posluchačům swým prospěssného býti vznal.

- Widauce pak / že protiwnijcij nassy z té nerownosti Ceremonij důwod
sobě berau / přečistému Słowu Božijmu / kteréž kážeme / vtrhati / ge haněti
30 a posluchače nasse na dijle wdogitij prawého poznaniġ Božího hyndrowati
/ na dijle pak od poznalé Prawdy Božij zasse odwracowati: O to gsme
přemeysleli / a na tom gsme se y snesli / aby gedna toliko Agenda od nás

¹ Značná část předhovoru (od jeho začátku) sa v exempláři z Banské Bystrice
nenachádza. Pre úplnosť bol však prepis doplnený na základe iných zachovaných
exemplárov tlače.

wssech přiyatá a zachowána byla / a yak gsme w Včenij posawád swornij
byli / abychom také w Ceremonijch na[potom]

[na]potomnij čas wssyckni se srownáwali. Y radijce se o to / kteraubychom
Agendu z několika dobrych Agend Německych přigijti a gi sobě na Česko
přeložiti měli / widělo se nám (poněwadž sme na wětssim dijle potvrzeni
na Auřad Kněžský w Witemberce přiyali) abychom při Witemberské
Agendě zůstali / a gi zachowáwali. Cožby se bylo y stalo / kdyby ona
vssecky pořádky Cýrkewnij / k posluhowánij nassemu náležegijcý w sobě
obsahowala. Ale poněwadž w týž Agendě některij pořádky Cýrkewnij /
yakožto: O wyobcowánij hřisnikůw nekagijcých / o pochowánij Mrtwých těl
/ o Včenij a potěssenij / kterež se předkládati má Lidem hrdla odsauzeným /
etc. Od Panůw Preceptorůw nassijch pro vbytij zbytečného zanepráždňeníj
(neb se to wssecko w giných pořádných Německych Agendách nacházy)
wypusštění gsau: A w Českém Yazyku nikdež nic o tom psáno není / aby
se buďto z giné Agendy a nebo z některé knihy České dotčenij pořádky
Cýrkewnij dosazowati mohli: Z potřeby tuto Agendu z několik / wssak
dobrých / pořádných a s Konfessý Augsspurskau se srownáwagijcých
/ yakožto z Witemberské / z Brandeburské a z Würtemberské sebrati
a w dobry pořádek wvesti gsme musyli / aby potřebij nebylo některé
Ceremonye tehďáz teprwa / kdyžbychom gich potře[bowali /]

20

A 3

[potře]bowali / z giných Agend wyhledáwati. Aby pak některij z nás o to se
pokusyti chtěli: Wssakby gim to wčiniti pro neznámost yazyka Německého
možné nebylo.

Aby se pak někdo tomu nediwil / že gsme w této Agendě nassij wssecky
circumstantias buďto přijpadnosti / tak sprostně sepsali a položili / Examen
ordinandorum wypustili / wijce Swátku / než se w které z dotčených Agend
nacházy / w nj poznamenali / a mnoho pijsnij do nij wepsali / příčiny toho
takowé býti oznamugeme.

Neyprwé: Co se circumstancý doteyče / ty gsme proto tak
srozumitedlně a sprostně sepsati musyli / že pro skrownost duochoduow
nassijch / kteréž we Wsech a Městečkách máme Kaplany / kteréžbychom
wedlé sebe za některý čas cwičiti měli / chowati nemůžeme: Ale mládency
hned ze sskoly / ba (načež žalostně naříjkáme) od některých z Wersstatůw
zasslij řemeslnijcý / a nebo z Kancelaře pochlebnij Lenchowé se berau / na
swěcení se posýlagij / a na Fary se dáwagij. Kteřijžto dosednauce na Fary
/ podlé střesstěného mozku swého / ledayakésy pořádky zachowáwagij /

109

AGENDA ČESKÁ

a nebo srownáwagijce se snámi w Ceremonijch / in circumstantijs nerozum
a bláznowstwij swé pronássegij. Těm tehdy / aby ne wčasnu swau
rozumnostij a wssetečnau smělostij Cýrkew [Božij]

Božij / a zwłasstě mdlé audy téz Cýrkwe tijm méně pohorssowali / kazyli
5 a hubili / příjpadnosti wsseliyaké tak srozumitedlně a sprostně gsme sepsali
/ ne yakoby oni / totiž zasslij řemeslnijcy a nevžitečnij pijsaři (včené Zprávce
sskolnj wymijňugije) toho hodni byli / a nebo yakobychom ge we zlém
předsewzetij gegijch fedrowati chtěli: ale že litugijce vbohého Lidu / aspoň
pohorssenij poněkud w cestu w kročiti vsylugeme / poněwadž dotčené zlé
10 wěcy docela přetrhowati nemůžeme. Běda pak těm / kterijž vbohých swých
poddaných Lidij Dusse takowým woslům / genž sami sebe zprawowati ne
vměgij / k zprawowánij poraučegij a swěřugij. Examen ordinandorum gsme
wypustili / neyprwé / že gsme w Agendě nemijnili Včenij / wněmžto giž
dáwno gsme se srownali / ale Ceremonye sepsati. Potom abychem aučastnij
15 včinění nebyli zlého předsewzetij dotčených zlých dělnijkůw a němých
psůw / kterýmžby vžitečněgi bylo na Wersstatě sedě boty ssijti / aneb
w Kancelaři listy psáti / než se w ten swatý Auřad wetřijti / a mnoho set
Dussij zmařiti. Kdož tehdy Examen Latinský ne vmij / a gemu nerozumij
/ nech doma zůstane / hrnce / sudy a potkowoy dělá / nechage Kněžstwij
20 a posluhowanj Swatého těm /

[kteřijž]

kteřijž mu rozuměgij a Cýrkwi Krystowý s aužitkem posluhowati vměgij.

O tři Swátky gsme wijce w této Agendě položili / než se w dotčených
Agendách (z nichžto tato sebrána gest) nacházý / za tau příjčinau / poněwadž
25 ti tři Swátkowé / totižto památka Mistra Jana Husy / Rozeslánij Aposstolůw
a proměněnij Krysta Pána / po wssij České zemi se zachowáwagij / nechtieli
gsme proto Adiaphoron Cýrkew Božij z turbowati / ale pro zachowánij /
swornosti w té příjčině s ginými Cýrkwemi se srownati.

Že gsme pak pijsnij několik do nij wepsali / proto se stalo / že by
30 možné nebylo zprawcy duchownijmu wssecky Cancyonály / z nichžto
pijsně ty / k gednékaždé Ceremonij příjhodné / sebrané gsau / shledati /
a s nimi se nosyti / mage některau částku posluhowánij swého wykonati.
Nebo giný gest způsob Německých a giný Českých pijsnij. Německý pijsně
k pořádkuom Cýrkewnijm od Panůw Preceptoruow vložené a nařijzené
35 w skrowné knijžce se nacházegij: Ale kolik kněh se w Czechách přewrcy
musý / než se wssecky wyhledagij? Nenili weliká knijha in folio / Cancyonál

Bratřij Boleslawských? Nenili gesstě wětssý Cancyonál in folio Kněze Iakuba Kundwaldského? Co pak dijm o Climentowi Bosákowi / o Janu Sylwá[nowi]

[Silwá]nowi a giných některých / z nichžto gedenkaždý weliký počet Pijsnij nábožných wydal? Kdoby giž se wssemi malými y welikými Kancyonály se neřkauc nosyl / ale gen wssecky kaupil? 5

Protož hánce příjčiny žádné nemá / tuto Agendu nassij haněti / a gi yakožto prostau zamijtati / poněwadž wssecko / což se w nj obsahuge / gistým vwáženijm a z hodných příjčm sepsáno gest. Pakli wždy někdo budto z nassij anebo z odporné strany tuto nassij wěrnau práci a dobré předsewzetj bude chtijti stijhati / a nám pro ni y na težkost byti. Což 10 činiti / než Pánu Bohu při swau poručiti / a w trpěliwosti křestianské očekáwati toho dne / w němžto Arcyháncy y wssem nápomocnikům geho / odplata slussná za haněnj gegich dána bude. Naywyžssij Superintendens a Arcybiskup náss Gežiss Krystus / račiž Duchem swým Swatým sám Cýrkew swau zprawowati / abychom gemu w swatosti a w sprawedlnosti 15 slaužili po wsseckny dni nasse / Amen.

Zprávcowé Cýrkownij Slowo Božij
w čistotě kážijce
w Králowstwij Českém.

Præfa[tio] 20
B

Præfatio ad pium Lectorem

Memores dicti filij DEI: Omne regnum in se diuisum desolabitur, et domus supra domum cadet, et illius Ethnici regis Micipsae: Concordia res paruae crescunt: discordia verò maximæ dilabuntur, summopere nobis enitendum 25 esse putauimus pie et candide lector, vt diuersitas omnis tàm in doctrina quàm in ritibus Ecclesiasticis, vnde discordia perniciosa promanare possit, inter nos tollatur, ac in eius locum, vnanimitas, voluntatis et actionis conformitas in vtraque, re sufficiatur et confirmetur.

Quantum enim ad primum, nempe sanam ac falutarem doctrinam 30 attinet, in eo semper adeò concordēs fuimus, adhuc DEI benignitate sumus, atque etiam in posterum Deo fauente erimus, vti nullus omnium ac ne minimus quidem Christianæ religionis articulus sit, de quo non optimè inter nos conueniat. Omnes enim nos singulos nostra religionis articulos secundum omnia tàm Prophetarum quàm Apostolorum scripta, prout 35 Symbola, Apostolicum, Nicænum & Athanasianum ac denique. Confessio

Augustana testantur, nostris auditoribus sincerè atque fideliter exponimus. Cæterum in Caeremonijs (quibus nec nostra nec auditorum nostrorum salus nititur) hactenus quædam internos diuersitas fuit, quæ inde venit, quod cum simus ex alijs atque alijs regionibus ad ministerium verbi diuini
5 in hoc Bohemiæ regnum vocati, vnusquisque nostrum (videns Bohemos præter Agendam Latinam, quam obseruat ea hominum pars, quæ sub vna vocatur, nullam habere) illam ipsam, quam alibi seruauit, retinuit, aut cum sit natiuus Bohemus ex bonis libris non nihil in suum vsum excerptum conguessit, quantum suis auditoribus profuturum existimauit.

10

[Verum]

B 2

Verum cum videamus nostros aduersarios ex hac rituum diuersitate materiam sibi sumere, purissimum DEI verbum, quod prædicamus, calumniandi nos conuitijs onerandi, atque auditores nostros, partim in
15 adipiscenda vera veri DEI cognitione impediendi, partim ab agnita veritate seducenai: de communi consilio statuimus, vt vna duntaxat Agenda à nobis omnibus recepta retineretur, vt quemadmodum de doctrina rectè inter nos conuenit, ita etiam in Cæremonijs seu ritibus Ecclesiasticis posthac nulla diuersitas appareret. Ac deliberantibus quidem nocis, quamnam ex totis
20 bonis Agendis Germanicis selectam recipere atque in Bohemicum transferre deberemus, visum est nobis (quando plerique ad Ecclesiasticum munus obeundum, Vitebergæ confirmati sumus) Vitebergensem Agendam retinere et obseruare. Quod etiam factum esset, sine a ritus Ecclesiasticos omnes ad ministerium nostrum pertinentes complecteretur. Cæterum quoniam
25 in eadem Agenda nonnulli ritus Ecclesiastici, vt de excommunicatione impenitentium peccatorum, de mortuorum corporum sepultura, dedoctrina et consolatione a necem damnatis proponenda etc, a dominis Præceptoribus nostris, vt qui superuacaneum (quandoquidem hæc omnia in alijs legitimis Germanicis Agendis habentur) laborem iudicarunt, omissi
30 sunt: ac in Bohemica quidem Lingua nusquam quicquam de his rebus scriptum reperitur, quo aut ex alia Agenda, aut aliquo codice Bohemico, dicti ritus Ecclesiastici suppleri possint: necessitate quadam adacti sumus, hæc ex aliquot probatis & legitimis, & cum Augustana confessione congruentibus. Vitebergensi videlicet, Brandeburgensi et Virtembergensi
35 collectam in bonum ordinem redigere, ne forte cogeremur non nullas Ceremonias tum demùm cum illis opus erit, ex alijs Agendis conquirere, ac vt maximè nostrum aliqui id aggredi velint, non tamen ob ignorantiam Linguae Germanicæ præstare sibi quod poterunt. Cæterum nequis fortè miretur, nos in hac Agenda

[nostra]

nostra² circumstantis omnibus simpliciter positus, Examen *fol. 1*
ordinandorum omisisse plura festa, quam in vlla dictaru[m] Agendarum
reperitur, adnotasse, ac complures denique cantilenas in ea adscripsisse,
eius rei hasce rationes afferimus. Primum enim quo ad circumstantias, 5
illas ideo tam perspicue tamque, simpliciter conscribere nos oportuit, quod
ob reddituum nostrorum, quos in pagis & oppidulis habemus, tenuitatem,
diaconos, quos aliquandiu apud nos exercere par erat, alere non liceat :
sed adolescentes statim ex ludo literaro, imò (quod magno animi dolore
conquerimur) a nonnullis ex officinis mechanicis opifices quibus res periit, 10
aut e Cancellaria siue a libellis datoru[m] et acceptoru[m] ignaui parasitasteres
summatur, aliquo mitta[n]tur ordinandi ac ordinati parochiis, quas vocant,
præficientur : Qui parochiis iam occupatis pro sui cerebelli dementia atque,
inertia quo suis ritus obseruant, aut nobiscum in ceremoniis conuenientes suam
in circumstantiis inertiam ac amentiam produnt. His igitur vt intempestiua 15
sua sapientia, ac ausu temerario Ecclesiam Dei et cum primis infirmas atque
imbecillia illius membra, minus offendant, corrumpant ac perdant : varii
generis circumstantias ita plane et simpliciter conscripsimus, non quod isti
nimirum opifices ac nihili notarii (pios et eruditos scholarum moderatores
hinc excipimus) digni essent, aut quod eos in suo peruerso proposito iuuandos 20
putemus, sed quod vicem miseræ plebis dolentes scandalo quodam modo
obuiam ire conemur, quando dicta mala penitus tollere non possumus. Væ
autem illis, qui miserorum subditorum suorum animas buinsmodi asinos,
qui ipsi sese gubernare nesciunt, curæ committunt et credunt.

Examen ordinandorum præteriimus, primum quia non decreuimus 25
in Agenda nostra doctrinam, de qua pridem nobis conuenit, sed ceremonias
conscribere. Deinde ne communicaremus malo consilio dictorum malorum
operariorum et mutorum canum, quibus magis expediret, vt in officina
sedentes ocreas facerēt, aut in cancellaria literas scriberent quam quod
vsurpantes sibi hoc sacrum ministerium tot miseras animas orco tradant. 30
Qui itaque Latinum Examen aut ignorat, aut non intelligit, is domi suæ
maneto, ollas, vasa, dolia, calceos etc, facito, relicto sancto ministerio iis, qui
Examen intelligunt, et Ecclesiam Christi vtiliter administrare didicerunt.

[Tria]

B II 35

² Od tejto pasáže začína text, ktorý je zachovaný v exemplári z Banskej Bystrice, obsahuje teda už aj príslušnú foliáciu.

Tria omnino in Agenda nostra festa addidimus, quæ in supra dictis
Agendis (e quibus hæc congesta est) non reperiuntur. Causa est, quod hæc
tria festa, nempe memoria M. Iohannis Huß, Diuisionis Apostolorum, et
Transfigurationis CHRISTI per totam Bohemiam quotannis recoluntur,
5 noluimus propter istud à á Doęov Ecclesiam DEI turbare, sed alende
concordiæ causa, in hac quoque re cum aliis Ecclesiis consentire. Quod
autem cantilenas aliquot ascripsimus, id ideo factum est , quod Ecclesiæ
minister singulos Cantionum Ecclesiasticarum codices, e quibus cantica
vniciue ceremoniæ congrua desumpta sunt, partem aliquam sui
10 ministerii obiturus, conquirere secumque ferre nequaqu possit. Alius enim
est modus Germanicarum cantionum, alius Bohemicarum.

Germanicæ Cantilenæ ad ritus Ecclesiasticos à dominis Præceptoribus
nostris ordinatæ, in modico libello reperiuntur. Cæterum quot volumina
oportet euoluere, donec omnes conquiras? Grande profecto volumen
15 est in folio Canticoru fratrum Boleslaviensium? Nonne grandius in folio
Sacerdotis Iacobi Kundualsky? Quid dicam de Clemente Bossaco, hoc
est, Dominicanorum ordinis homine, Iohanne Syluano, et nonnullis aliis,
quorum vnusquisque magnum cantionum numerum edidit? Quis igitur
omnes istos libros, aut secum circumferat, aut saltem comparet? Quare
20 Zoilus nullam habet iustam hanc nostram Agendam carpendi, eamque
veluti simplicem reiiciendi, causam siquidem omnia, quæ in illa continentur
accurata quadam adhibita consideratione et deliberatione, iustis de causis
conscripta sunt.

Quod si vero quis aut de nostris, aut ex aduersariorum parte sidelem
25 hunc nostrum laborem et pium certe consilium omnino odiose persequi
nobisque molestiam facere voluerit, quid quæso faceremus aliud, quam vt
DEO suam causam

[tuendam]

fol. 2 tuendam commendemus, expectantes in vera patientia pulcerimum
30 illum diem, quo IPSE calumniarum principi ac omnibus eius administris
iustam ac dignam pro labore mercedem reddet. Summus pontifex DOMINVS
NOSTER IESVS CHRISTVS gubernet Ecclesiam suam suo sancto Spiritu, vt
ei seruiamus in sanctitate et iusticia per omnem vitam nostram, Amen.

35 Ecclesiastici gubernatores
pure docentes verbum
Dei in regno Bohemiæ.

[Index]

INDEX EORVM,
QVÆ HOC LIBRO
continentur.

1. De vespertinis precibus, Num. 1.	
2. De Confessione & Absolutione, Num. 3.	5
3. De matutinis precibus, siue matura. Num. 21.	
4. De Missa. Num. 23.	
5. De Catechismo. Num. 61	
6. De concionibus quæ profestis diebus habentur. Num. 63.	
7. De diebus festis. Num. 64.	10
8. De Visitatione. Num. 68.	
9. De excommunicatione impœnitentium. Num. 74.	
10. De Baptismo. Num. 114.	
11. De copulatione sponsi & sponsæ. Num. 131.	
12. De visitatione & consolatione infirmorum. Num. 166.	15
13. De sepultura. Num. 184.	
14. De facinorosis erudiendis & consolandis. Num. 201.	

1

fol. 3

I.

Nesspor wssednij.

20

W Městech na každý den / w Městečkách pak a we wsech toliko w Sobothu /
A ten den před Swátky / genž se swětiti magij. Nesspor tento se zpijwati má.

Neyprwe se zpijwa: *Veni sancte Spiritus* Česky: Potom dwa nebo tři
žalmy / počnauce od prwnijho žalmu až by se wssecken Zialtář wyzpijwal
/ jakož se pak Zialtář w nassem Českém yazyku w Rytmy složený/ a k té 25
wěcy welmi přijhodný nacházy. A kdyžby tak naskrze wyzpijwán byl /
muože se po druhé y po třetij zasse znouwu začijti.

Potom čte Kněz yazykem Českým kapitolu s summau z Zákona
Nowého.

Potom *Magnificat* Český.

30

Po *Magnificat* zpijwa Kněz *Collectu*.

A potom Ziácy *Benedicamus*.

Má se také Lid na kázaniích častokráte napomijnati / aby ti genž
welebnau Swátost Těla a Krwe Páně w Nedělský anebo w Swátečnij den
přigijmati chtěgij w Sobothu / anebo ten den před tijn Swátkem na Nesspor 35
sessli / ne wymlauwagijce se wssednij swau pracý. Mohauli zagisté někdy
pro dosti sspatnau wěc na trhu nebo ginde celý den mrhati / mohau také pro
ty wěcy genž k spasenij gegijch wztahugij na chwijlku se vprázdniti. A tu

kdyby se sessli / dokud se *Benedicamus* zpijwá do kůru se sgijti magij / kolik
gich koli na druhý den Communykowati chce / a Spráwcy duchownijmu se
opowěděti / kterýžto gednoho každého z wlasstě přeslyssefti

[má/]³
C⁴

5

2

má / yakž se nijže při druhém Artykuli o Zpowědi a rozhřessowánij /
oznámij.

Vhlédalliby pak weliký počet Communkyntuow býti / může gim
10 mijsto swrchu gmenowané Kapitoly přečijsti *concionem præparationis*, kteráž
se také w dotčeném Artykuli druhdy nacházý.

Nesspor Nedělnij a Swátečnij w Městech.

Nayprwé Kněz zaspijwá:
Pane ku pomocy mé pohled'.

15

Ziácy.

Pane Bože wssemohúcý rač přispěti ku pomocy / etc.

Poněwadž pak celý Nesspor Český w gistý a dobrý pořádek
vweden gsa w yazyku nassem přirozeném obzwlásstně / se tiskne
y může takowý Nesspor w dotčeném pořádku zůstawen a zachowán
20 býti / lečby w Kráľowských Městech kdež Ziákowstwa mnoho gest / pro
zachowánij w Cýrkwi Yazyka Latinského Spráwcowé duchownij neb
sskolnij na prostém Nessporu Českém obwyknauti nechtěgijce Antiphony
Responsoria y Hymny y Latinské zpijwati chtěli / těm se dopausstij / aby
mezy Zialmy / Antiphony / a po Zialmijch Responsoria y Hymny zpijwali /
25 wssak skorygowaný a Křestiansky. Potom zpijwá se *Antiphona*; a *Magnificat*,
po *Magnificat* včiniť Kněz kázaniť / po kázaniť zpijwá se *versiculus* a *Collecta*.
Naposledy Ziácy zpijwagij *Benedicamus*.

[Nesspor]

³ Reklamant – kníhtlačiarska pomôcka pri zoraďovaní jednoltivých strán; ide zväčša o jedno, prípadne dve slová uvedené na konci strany a tými istými sa začína nasledujúca strana. Reklamanty sa nachádzajú v celej tlači. V edícii sú označené hranatými zátvorkami.

⁴ Kustód – kníhviazačská značka – písmeno označujúce postup strán. Kustódy sú prítomné v celej tlači a v tomto prípade sú vo forme písmen, ku ktorým sú priradené rímske číslice, určujúce ich poradie.

Nesspor Weyročníj.

Co se Nessporůw při welikých slawnostech / yakožto na Božij Narozeníj / Welikú noc / Seslánij Ducha Swatého / y na den Swatých Angelůw/ etc. dotýče/ tuť obzwlásstnij Antiphony / Hymny / Responsoria y pijsničky de 5 tempore se zpijwati magij / yakož pak potom w Artykuli třetijm o Ranným kázanij poněkud obssijrněgij oznámeno bude.

NOTA: Kde dostatek Kaplanůw gest / tak že se na každau Neděli čtwero kázanij činij: tu se na Matůře z některého Proroka / z žalmu anebo z giné Knijhy starého Zákona kázanij včiniti může / na Mssy pak weyklad 10 na Ewangelium / po Obědě z Katechysmu / a na Nesspoře weyklad na Episstolu. Pakliby pro nedostatek Kaplanůw w některém Městě toliko troge Kázanij w Neděli se činilo: ať se tijmto pořádkem činij: Na Matůře / ať se wykládá Episstola / na Mssy Ewangelium / a po obědě ať se kázanij činij z Katechysmu. W Městečkách a we Wsech / kdež toliko dwoge kázanij 15 bývá: ať před polednem Ewangelium se wykládá / po poledni pak kázanij z Katechysmu se včinij.

II.

O Zpowiedi a rozhřessowánij.

W Artykuli prwnijm o Nessporu wssednijm powědjno gest / že ti genž 20 welebnau Wečeři Páně přigijmati chtěgij / bezewssech weymluw wssednij swé práci w Sobotu na Nesspor se scházeti magij / kdež[to Spráwce]

C II

4

[kdež]to Spráwce duchownij (ač budeli gich weliký počet) toto napomenutij 25 / genž slowe concio præparationis mijsto kapitoly přečijsti / a potom po nesspořijch gednoho každého z nich přeslysseti / a examinowati má / yakož se nižje po dotčeném napomenutij oznámij.

Concio præparationis.

Křestiané w Pánu Bohu milij / kteřij z wás za tau přijčinau sem se 30 nagijti dali / aby odemne / yakožto od pořádného Spráwce Cýrkewnijho mocý klijčůw Králowstwij Nebeského / kteraužto moc Krystus Pán Cýrkwi swé dáti / a zde na zemi po sobě zanechati ráčil / od hřijchůw swých na mijstě Božijm rozhřesseni byli / chtěgijce (dáli Pán Bůh) dne zeytřegssijho welebnau Swátost Těla a Krwe Pána nasseho Gežijsse Krysta pro lepssij 35

a dokonalegssij pogisstěníj⁵ odpusstěníj hřijchůw a posylněníj wijry swé přigijmati. Ti pilně pozorowati a krátce se naučiti magij / kterakby se k tomu připrawiti měli / aby neyprwé rozhřessenij / a potom také welebnau Wečeři Páně k spasenij Dussij swých hodně přigijmati mohli. Pán Bůh Otec
5 náss Nebeský / mnohem wolněgssij býti ráčij hřijchy nasse / gimižto gsme welebnost gehu Božskau negednau / ale množstwíjkráte k hněwu popudili / a zatracenij wěčného zasluhowali / odpustiti / nežbychom my zato prosyti mohli / a to wčiniti ráčij darmo bezewssech zásluh nassijch. Anobrž netoliko nám hřijchy odpustiti / ale také za syny přigijti / a život wěčný sewssemi
10 poklady nebeskými nám dáti ráčij / pro Gežisje Krysta Syna swého milého / Pána a Spasytele nasseho. Kterýžto pro nás hřjssné Smrt ohawnau podstaupiti a Krew swau wyliti ráčil. Ale pijsmo swaté některé Artykule nám předklá[dá / w]

fol. 5 5

15 [předklá]dá / w kteréžto nebudemeli se vměti dobře wprawiti / sami sebe nehodnými a negemnými⁶ milosti a a milosrdenstwíj Božíjho/ tudijž y odpusstěníj hřijchůw wčinijsme. A ačkoli rozhřessowánij přigmem: wssak ani hřijchůw swých opravdu rozhřesseni nebudem / ani Swátosti Těla a Krwe Pána nasseho Gežisje Krysta hodně nepřigmem / ale wijcegi k odsauzenij
20 a zatracenij než k spasenij a životu wěčnému přigijmánij nám bude.

Gsau pak Artykulowé zegména tito:

- I. Nayprwé: Potřebij gest těm / kteříž od hřijchůw swých rozhřesseni býti / a Welebnau Wečeři Páně hodně přigijmati chtěgij / aby hřijchůw swých srdečně litowali / totiž aby želeli wsseho toho / čijm gsau Desatero Božij
25 přikázanij přestupowali / buďto žeby se bylo stalo zlau žádostij a náchylnostj / buďto slowy aneb skutky / wnitř před Bohem y vlastním swědomijm / anebo zewnitř před lidmi / a proti bližnijmu gegijch. Kterýmižto hřijchy swými buď wnitřními aneb zewnitřními podlé wyswědčeníj⁷ pijsma Swatého hněw Božij a zatracenij wěčného zaslaužili. W kterémžto hněwu
30 a zatracenij museliby wěčně zůstati a zahynauti / kdyby se gim hřijchowé pro zásluhy Krystowy neodpaustěli.
- II. Přitom srdečně taužiti magij po milosti a milosrdenstwíj Božijm a odpusstěníj hřijchůw swých. Lačným zagisté zaslíbenij se stalo / že

⁵ Podčiarknuté rukou.

⁶ Podčiarknuté rukou.

⁷ Podčiarknuté rukou.

magij nasyceni býti: Ale bohatij / to gest ti / genž milosti Božij nelačněgij
rozpusstěni budau prázdni.

Pakliby někdo hřijchůw swých tak srdečně neželel / yakby slussně
želeti měl / a po milosti Božij y odpusstěnj hřijchůw tak horliwau a srdečnau
žádost při sobě nenalezl / yakáby slussně býti měla / byloŕby znamenij 5
duchownij nemocy gehu / že tijm wětssij nedostatek na Dussy swé

[trpij /]

C III

6

trpij / a tijm wijce milosti Božij potřebuge / čijm méně po nij taužij. Protož ten 10
a takowý gistotně tomu wěřiti má / že nebezpečenstwijm welikým obklijčen
gest / ačkoli nebezpečenstwij newidij ani cýtij / a o to se pilně přičiniti / aby
nedostatek dotčený poznal / želel a za milost prosyl / nepochybně se Krystu
Pánu a Spasyteli swému důwěřugijc / že on třtiny nalomené nedolomij:
a lnu / kterýž se kauřij nevhásý / to gest mdlého v wijře / genž k němu 15
samému se vtijká / a srdečně poněm taužij / zamijtati neráčij/ by pak wijra
gehu dosti skrowná byla.

Dále: Těm / genž odpusstěnj hřijchůw dogijti a Welebnau Wečeři III.
Páně hodně y s wžitkem přigijmati chtěgij / potřebij gest sylně tomu
wěřiti / že hřijchowé gegich skrze žádný giný prostředek/ ani zásluhy se 20
neodpausstěgij / než skrze samého Gežijsse Krysta Pána nasseho / a skrze
zásluhy gehu. On zagisté za nás hřijssné a ztracené Lidi / na Křijži vmřijti /
Krew swau Swatau na odpusstěnj hřijchůw nassijch wyliti / a wykaupenij
wěčné sprawiti⁸ ráčil wssem / genž tomu wěřij. Newěřijcým pak smrt gehu
přespěssná nebude / yakž psáno stogij: Kdo gest newěřijcý Synu / nevzřijř 25
žiwota / ale hněw Božij zůstává na něm. Y abychom tomu tijm sylněgi
a gistotněgi wěřiti mohli / totiž že dostčiněnj Krystowo za hřijchy také na
nás se wztahuge / a nasse gest / a že se nám hřijchowé skrze něho / a pro
něho odpausstěgij: On Krystus a Spasytel náss / moc klijčůw Králowstwij
Nebeského / to gest / moc lidi rozhřessowati / a we gměnu gehu hřijchy gim 30
odpausstěti / Cýrkwi swé dáti / a zde na zemi po sobě zanechati ráčil / kdež
powěděl: Přijgměte Ducha Swatého / kterýmž odpustijte hřijchy gegich /
odpausstěgij se gim. Této mocy Cýrkew Křestianská vžijwá / a gi skrze
Spráwce duchow[nij / kterýchž]

⁸ Podčiarknuté rukou.

[duchow]nij kterýchž ona k auřadu kazatelskému powoláwá z poručení Krystowého koná / odpausstěgijc hřijchy we gménu a na mjestě Krysta Pána wssem / kteřijž za rozhřessowánij srdečně žádagijce / vpřijmně a pořádně
5 ho hledagij.

A protož když Spráwce Duchownij někoho rozhřessuge / ten kterýž tak rozhřessowánij přiyal / gináč wěřiti nemá / než že ho Krystus rozhřessyti a hřijchy mu odpustiti ráčil. Nebo Spráwce duchownij ten nenij / kterýž lidi rozhřessuge / a hřijchy gim odpausstij / Ale Pán náss Gežijss Krystus /
10 ačkoli skrze vsta Kněze / yakožto služebnjka swého činiti ráčij.

Mimo dotčenau moc rozhřessowánij / Krystus Pán k dokonalegssijmu posylněnj wijry nassij / o odpusstěnj hřijchůw / y welebnau Swátost Wečeře Páně / w nijžto Tělo swé gijsti / a Krew swau pijti nám podáwá / vstanowiti ráčil / přikazuge nám / abychom to činili na památku gehu / yakoby řekl:
15 Kolikrát koli gijsti budete Tělo mé / a pijti Krew mau / pamatůgte na mne / to gest / gistotně a nepochybně wěřte / že gsem z Lásky weliké / Tělo mé za wás na Smrt wydal / a Krew mau na odpusstěnj hřijchůw wassijch wylil. Nebo základ wám dáwám / opravdowé Tělo mé gijsti / a opravdowau Krew mau pijti.

20 Kdož giž tomu newěřij / ten památky Páně nezachowáwá / Nezachowáwáli památky / vstanowenij Krystowo russij. Russijli vstanowenij Krystowo / Swátost welebnau nehodně přigijmá. Přigijmali tu Swátost welebnau nehodně / ne k aužitku swému a odpusstěnj hřijchůw ale k swému horssijmu a odsauzenij gi přigijmá. A protož gednomu každému
25 kdož odpusstěnj hřijchůw swých / dogijti chce / potřebij bude wěřiti / že mu se hřijchowé pro nic giného než pro samého Gežijss Krysta / a pro trpké Vmučenij y ohawnau Smrt gehu odpausstěgij.

[Čžtwrté]

8

III. Čžtwrté: Potřebij gim bude / aby wěřijce / že gim hřijchowé a winny pro Krysta odpusstěni budau / zasse winnikům swým / to gest / těm kteřijž gsau gim vblížili / rádi odpausstěli / A gestli že gsau koho nenáležitě rozhněwali / s nijm se zasse smijřili / anobrž wssecken hněw / záwist / nenáwist a nekřestianskau žádost pomsty mimo sebe pustili / z sebe složili
35 / a z srdce swého vyplnili. Nebo gestliže Bližnijmu swému srdečně neodpustij / sami proti sobě swědčiti budau / že hřijchy swé / gimižto Welebnost Božskau posawád těžce vráželi / gesstě nepoznáwagij / drahým pokladem odpusstěnj hřijchůw z aumyslně pohrdáwagij / gessto Krystus

Pán dobywage ho těžce pracowal / a wijry prawé w sobě nemagij. A tak hřijchowé gim odpusstěni nebudau. Nebo Krystus Pán odpusstěnj hřijchůw docela odmlauwá⁹ těm / genž Bližnijmu swému celým srdcem odpausstěti nechťegij / yakž S. Mathauss w Ssestnácť a Osmnácť kapitolách o tom napsal / kteréžto swětlé řeči Krystowy žádný tak premowati¹⁰ nemůže / aby 5 měl čijm zastijrati hněw a nenáwist swau.

Páté: Poněwadž ti genž wědomě a z aumyslně w hřijssijch zůstawagij 7
/ a tudy Diáblu králowstwij gehu wzdělawati pomáhagij / gessto na Křestiany náležij / yakožto na odpowědnijky¹¹ d'áblowy proti d'áblu statečně 10
bogowati / do králowstwij Krystowa nenáležegij; potřebij bude těm / genž
toho žádostiwij gsau / aby po dogitij odpusstěnj hřijchůw / a po přigijmánij Wečeře Páně / Krystus Pán w nich přebýwal / a oni w něm / žiwota swého hřijssného pokudž naywýsse možné / pomocy Ducha Swatého den odedne polepsyti / a wsseho toho pilně se wystřijhati / cožby vznali býti proti 15
milowánij Boha a bližnjho swého. A k tomu magij sebau dáti hnauti /
obzwlásstě nesmijrnau milostij / kteráž se gim w Krystu Gežijssy činij / že gim on w Cýrkwi swé Křestianské zde na zemi skrze vsta [Čžlowě]

9 7
Čžlowěčij gisté odpusstěnj wssech hřijchůw gegich / kteréžto odpusstěnj on newinnau smrtij swau zaslaužiti ráčil připowijdá / ba y sám zaslibuge. 20
A pro lepssij a dokonalegssij posylněnj wijry gegich Tělo swé Swaté gim gijsti / a Krew swau pijti dáwá.

Ta a k nijm podobná nesmijrná dobrodinij Božská / kteráž nám pro Krysta Gežijssy na každý čas činiti rácij gednijm každým z nás hnauti magij k tomu / aby Pána Boha swého zasse milowal / ctil / chwálil / důwěrnost 25
swau w něm wzkládal / w Bázni Božij obcowal / Slowo Božij milowal / w poctiwosti měl / a yak gemu Krystus poslaužiti ráčil / též y on bližnijmu swému tak posluhowal / a lásku Bratrskau k němu vkazowal. Krátce o tom mluwijc / aby gedenkaždý powolánij swého / w němžto od Pána Boha ustanowen gest / pilen byl / a příjkladem Krysta Pána každé protiwenstwij 30
a pokussenij w témž powolánij trpěliwě snással.

Ssesté a poslednij: (ačkoli Křestiané tohoto napopomenutij¹² 31
nepotřebugij / než pro samé nedbalce a bezbožné lidi se činiti musý) potřebij bude těm / genž k stolu Božijmu přistaupiti chťegij / a nynij k zpowědi sem

⁹ Podčiarknuté rukou.

¹⁰ Podčiarknuté rukou.

¹¹ Podčiarknuté rukou.

¹² Správne *napomenutij*.

přissli / aby přednij dijly včenij a náboženstwij Křestianského wen z paměti
řijkati vměli / a gim rozuměli / totižto Desatero Božij přikázanij / wyznánij
wijry Křestianské / Modlitbu Páně / o Křtu Swatém / o mocy Ključůw
Králowstwij Nebeského / o welebné Wečeři Páně / w kterýchžto Artykulijch
5 / yakožto w Summě téměř wsseckno náboženstwij / wijra y obcowánij
Křestianůw se obsahuge. Pakli ge dobře nevměgij / a od nedbalých swých
Spráwcuow Duchownijch a leniwých Rodičůw y Panůw (yak po hřijchu
posawád mezy lidmi a gesstě těmi genž se Křestiany gmenugij to býwalo)
posawád w tom docela zanedbání gsau / anebo wždy práwě těm wěcem
10 k dogitij spasenij o

[wssem]

D

10

[o] wssem potřebným nenaučili / ať se aspoň gesstě / pokudž naywýss
15 možné / o to přičinij / aby se dotčeným Artykulům naučili / netoliko slowo
od slowa řijkati / ale také gim rozuměti. Což gim včiniti těžko nebude: Ale
neysnáze se gim naučij / budauli gen často choditi na ta kázanij / kteráž
se gistým swým časem z Katechysmu činij: a doma budauli tijm častěgij
dotčené artykule sobě rozgijmati a řijkati.

20 Slysseli gste tehdy přátelé w Pánu Bohu milij / kterak připraweni býti
magij ti genž Rozhřessowánij / a potom Welebnau Swátost Těla a Krwe Pána
nasheho Gežijsse Krysta hodně a vžitečně přigijmati chtěgij / totiž / takto:

Nayprwé: Aby hřijchůw swých srdečně litowali.

Druhé: Aby milosti / slitowánij y odpusstěnij swých hřijchůw
25 v samého Pána Boha hledali.

Třetij: Aby nepochybně věřili / že se gim hřijchowé gegich pro nic
giného neodpaukstěgij / než pro samé zaslauženij / trpkého Vmučenij
a Smrti Pána nasheho Gežijsse Krysta / kterýmžto za hřijchy nasse / dosti
včiniti ráčil.

30 Čžtwrté: Aby odprossowali ty / kteréž gsau nenáležitě rozhněwali
a s nimi se smijřili / Též také těm / kteří gim vblijžili / srdečně odpaukstěli.

Páté: Aby opravdu počali s pomocý Božij hřijchů se warowati / a den
odedne žiwota swého hřijssného polepsyti.

Ssesté: Aby neypředněgssij dijly Včenij a Náboženstwij Křestianského
35 / gichžto gedenkaždý Křestian / genž spasen býti chce vměti musý / netoliko
řijkati vměli: Ale také gim dobře rozuměli. Odkawádž pocházý / že ti / genž
hřijchůw swých opravdu nelitugij / za odpusstěnij gich srdečně neprosý /
anebo w Krysta newěřij / aby on

[sám rá=]

11

fol. 8

sám ráčil býti lijtostiwá Obět a dostičiněnj za hřijchy gegich. Item: kteříj bližnjimu swému ani odpustiti ani se s nim smijři¹³ nechťegij.

Těž také toho aumyslu / a té wůle negsau / aby žiwota swého hřijssného 5
den odedne polepssyti chtěli / aby oblibugijce sobě hřijchůw swých /
w nich předse trwati mijnij / ani se k tomu nemagij / aby přednijm částkám
a Artykuluom Včenij a Náboženstwij Křestianského / gichžto gedenkáždý
Křestian vměti musý / a beznichžto žádný spasen nebude / naučiti chtěli. Ti
a takowij Lidé / nech pak gsau yakeho koli stawu / důstogenstwij pohlawij 10
nebo wěku / genž takowau přewrácenau mysl a zatwrzené Srdce magij /
(ať se nenaděgi / aby kdo mezy námi takowým byl) ať znagij a wědij / že
oni mezy Křestiany nenáležegij / a rozhřessowánij y Wečeře Páně k nim
nepřislussegij. Pakli toho nětco přigmau / podwedauce ffalessnau spráwau
a wyznánijm Spráwa duchownij / anobrž y sebe samých / ať se na to konečně 15
vbezpečij / že gim to nebude k odpusstěnj / ale k rozmnoženij hřijchůw gegich
/ A že žádný giný / než oni sami příjčina budau / zahynutij swého.

A tať gest téměř naypředněgssij příjčina / za kteraužto posawád
gesstě w Cýrkwijch nassijch Zpowěd zachowáwáme / totižto / když se 20
někdo obecnau anebo obzwlásstnij řečij / yak se komu lijbij / ohlassuge
/ abychom gednoho každého wuoli a vmysl / též y rozum poněkud
poznáwagijce nebezpečenstwij weliké / pokudž možné / záhy¹⁴ předessli
/ aby Swátosti yakožto drahé Perly Božij / obogijm stranám / dawateluom /
a přigimateluom¹⁵ / k těžssijmu odsauzenij před Swině metány nebyly.

Druhá příjčina / aby rozhřessowánij / yak y Wečeře Páně / podlé 25
příjkladu a wstanowenij Gežijsse Krysta Pána / pro podstatněgssij / gistssij /
a dokonalegssij potě[ssenij a]

D II

12

[potě]ssenij a posylněnj wijry / gednomu každému zwlasstě wděleno bylo. 30
Aby giž Pán Bůh skrze Ducha Swátého swého z obau stran nám nápomocen
býti ráčil / nám dotčené Swátosti gehu welebné / totižto Rozhřessowánij
a Wečeři Páně kagijcým hřijssnijkům wdělowati a podáwati / též také gim
hodně gich přigijmati: Pokleknauce řijkaymež Modlitbu Páně / Otče náss / etc.

¹³ Správne *smijřiti*.

¹⁴ Slovo dodatočne podčiarknuté.

¹⁵ Slovo dodatočne podčiarknuté.

Pořádek kterýž se při Zpowědi zachowáwati má.

Poněwadž se dwogij Lidé při Zpowědi nacházegij / gedni / kteříž bud' to
ničehéhož / aneb welmi málo znagij / gsauce bezewssij skraussenostij Srdce
/ a wssak ne z aumyslně zlostmi / yako se pak y takowij nacházegij / Což
5 z toho pocházý / že lidé časem od Včitelůw spraweni a wyvčeni nebywagij
/ o hřijchu / coby byl / z něho coby posslo zlého / yak ho pozbyti / a milosti
zasse nabýti měli / Ale w nerozumu wyrostauce / rádiby se yako Křestiané
vkázali / a wssak k starostem teprwa se včiti stydij / a náramně těžce gim
w hlawu gde / za kteraužto příjčinau y Zpowědi y welebné Swátosti se
10 wzdalugij / a dokudž gednom¹⁶ mohau / do dlauhých časuow odkládagij.
Kdeby se takowij lidé nachazeli / kteříby rádi dobřij byli / a wssak z toho
dosti rozumu a spráwy nemagij / těch swědomijm přijstně hnauti se musý /
aby se hřijssnými / a milosti Božij potřebnými býti poznáwali / a to na tento
aneb k tomu podobný způsob.

15

[Kdyby]

fol. 9 13

Kdyby který přissel / a takto řekl:

Ctihodný Kněže Pane Faráři / přissel gsem k wám na radu / chtěge se tak
zachowati / yak na pobožného a wěrného Křestiana náležij / ale newijm co
20 činiti / aneb kterak se k tomu připrawiti mám. Protož wás za to prosým / že
mi w tom naučenij a raddu dáte.

Za odpověď Kněz dáwá.

Milý přijteli / vmijssli Desatero Božij prikázani / a wijssli co w nijch
Pán Bůh od gednoho každého z nás (abychom činili neb zanechali) žádá.

25

Ržekliby pak /

W prawdě Pane Faráři / yát' gich nevmijm.

Tehdy Kněz takto k němu mluwiti má.

Milý přijteli / poněwadž Desatera Božijho prikázani nevmijss / gistá
gest wěc / žes gich mnohem méně zachowáwal. To pak neywětssij gest hřijch
30 / gehožto Człowěk se dopustiti může / tak málo / a zhola nic za Pána Boha
nedbati / že gsy tak dlauhý čas wijce nežli XX. XXX. XL. etc. leth bezpečně
žiw / vžijwáss na každý den tak mnoho

[darůw]

D III

¹⁶ Správne *genom*.

14

darůw Božských přigijmáss od něho / tělo / dussy smysl / rozum / pokrm
/ nápoj / odev y wsseliyaké giné potřeby / Nadto Syn gehu neymilegssij
s swým vmučenijm a Smrtij tobě posluhuge / k věčnému wykaupenij
a spasenij / Což se tobě skrze časté kázanij po wssecky časy oznamuge / 5
a wždys tak bezpečně žiw / že se ani gednau na to nerozpomeness / ani
se na to wyptáwáss / coby twému milému Pánu Bohu ke cti a chwále / za
takowá dobrodinij powinen byl včiniti. Z čehož rozuměti gest / že gistotně
Diábel wssecku wůli swau w tobě koná / a Srdce twé / genž o Bohu owsem
nic newij / aniž se čemu naučiti chce / mocý welikau wždycy / z gednoho 10
hříjchu do druhého ponauká a žene.

Protož sobě vmysl a na to se rozpomeň / kdyby nynij hned vmřijti měl
/ žeby pro tak znamenité a ohyzdné pohrdánij Boha y Slova gehu swatého
před příjstným Saudem gehu / nikterakž ostáti nemohl / ale muselby nad
sebau zauffati a věčně zatracen býti. Poněwadž pak Pán Bůh náss milostiwy 15
prodlenijm žiwota tobě schowijwá / pamatůg / aby tak sseredného hříjchu
srdečně litowal / a Pána Boha za milost a odpusstěnij prosyl / bedliwau
pilnostij Slowo

[geho]

15

fol. 10

geho swaté / a Ewangeliium nábožně poslauchal / tomu se včil / wssecken
běh žiwota / podle něho sprawil / a na potomnij čas hříjchu se warugijc
aby Křestianem dobrým byl / etc. Na ten spůsob (prawijm) magij ti kteříž
o Božijm Slowu nic newědij / a w obcowánij bezbožném se kochali / a při
Zpowědi napomenuti býti / aby tudy k poznánij hříjchůw swých přiwedeni 25
gsauce / sami w swé swědomij nahlédnauti se včili.

Nebo kdež poznánij hříjchůw nenij / a swědomijm nikdá hnuto
nebýwá / tuť ani Krystus w žádné wážnosti nenij / ani se kdy na to
pomyslij / aby Ewangeliium Swaté takowým drahým Klénotem / a takowým
spasytedlným Slowem / wssecko spasenij w sobě obsahujícím / a yakož 30
S. Pawel dij / tak gistým věčným potěssenijm y vprostřed Smrti býti mělo.
Kdyby pak Lidem hříjchowé gegich tijm spůsobem otewřijni a wyswětleni
byli / anebo třebas bez obzwlásstnijho napomenutij Zpowědnijka sami od
sebe přissli / hříjssnými se býti wyznáwali / a z Božijho Slova spráwu /
naučenij y potěssenij žádali / tak aby hříjchůw swých sprosstěni býti mohli 35
/ ti třebas na ten spůsob spraweni a potěsseni býti magij:

Milý přijteli / že se bijdným hříjssným Čłowěkem býti poznáwáss
a wyznáwáss / dobře činiyss / a gest gistá wěc / že gesstě milostiwého

a milosrdného Boha máss / Neb kdež se hřijch nepoznává / a srdcem
skrausseným nelituge / nenijt' dobré znamenij / a obáwati se gest / že
Diábel takowá Srdce / do konce posedl a zatwrdil. Protož se gistotně na to
vbezpečiti máss / poněwadž hřij[chy swé]

5 16

[hřij]chy swé poznáwáss / srdečnau žalost / a lijtost nad nimi máss / a za
rozhřessenij žádáss / že gest to obzwlásstnij nesmijrná milost Božij /
a skutek Ducha Swatého / za negžto Pánu Bohu powinen gsy po wsseckny
časy děkowati.

10 Mnohem pak wijce za to Pánu Bohu děkowati máss / žeť nedopausstij
w twých hřijssijch / žalosti a lijtosti w zauffalstwij vpadnauti / ale tak
milostiwě se tobě vkazuge / že tebe wyvčuge / aby w Swatém Ewangelium
potěssenij a odpusstěnij hřijchůw / skrze Syna gehu milého Gežijsse Krysta
hledal. Nebo takto dij skrze Proroka Ezechyele w 18. kapitole: Ziwt' gsem
15 (prawij Pan Bůh) nechcy smrti Człowěka hřijssného / Ale raděgi / aby se
obtrátil a žiw byl.

Gestliby se lijbilo / a příjhodnost času / mijsta a osoby k tomu byla / může
z těchto dole položených swědectwij / kteréby se lijbilo / vžijwati.

1. *Desinite peruerse agere, discite benè facere, etc.*

20 9. *Puer natus est NOBIS, id est, in salutem nostram, etc.*

Esaiæ 42. *Calamum quassatum non conteret, etc.*

53. *Et. 1. Pet. 2. Verè languores nostros IPSE tulit, etc.*

55. *Venite, emite absq[ue] argento, id est, gratis. etc.*

61. *Misit me Dominus, ut mederer contritis corde.*

25

[Pœniten]

fol. 11 17

Ioel. 2. et Mar. 1.

Pœnitentiam agite et credite Euangelio, etc.

Psal. 50.

30 *Cor contritum & humiliatum Deus non, etc.*

9. *Non veni ad vocandum iustos, sed peccat. etc.*

Math *Ibid. Non indigent, qui validi sunt medico, etc.*

11. *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati etc.*

18. *Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine etc.*

35 Ioan 1. *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, etc.*

3. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum.*

Rom. 4.

Christus mortuus est propter peccata nostra et excitatus.

In hoc manifestavit Deus misericordiam erga, etc.

Rom. 8.

Deus non pepercit vnigenito filio suo.

5

Ibidem: Nihil nunc damnationis in his qui sunt, etc.

Conclisit DEVS omnes sub peccatum, etc. 1. Cor. 1.

*Christus factus est nobis sapientia, etc. 1. Pet. Non argento estis redempti sed
precioso, etc. Luc. 15. Gaudium est angelis DEI super vno, etc.*

[A po těch] 10

E

18

A po těch Swědectwijch dále toho doložiti může.

Y aby o takowé milosti konečně vgisstěn byl / předložíjmť také Slowa
Rozhřessowánij / skrze něžto milost / genž zgewným kázanijm Swatého 15
Ewangelium wssemu Swětu / wůbec se oznamuge / tobě samému osobně
/ a obzwlásstně se připowijdá / a této chwijle podává. Přitom milý Přijteli
/ Slowa tato Rozhřessowánij / kteráž tobě z Božijho zaslijbenij oznamugij /
tak welice sobě wážiti máss / yakoby Pan Buoh Nebeským hlasem z wýsosti
milost a odpusstěnij hříjchůw / tobě zaslybowal. Y máss Pánu Bohu za 20
to srdečně Dijky wzdáwati / kterýž takowau moc Cýrkwi a Křestianům na
zemi pozústawiti ráčil.

Forma aneb spuůsob Rozhřessowánij.

Bůh wssemohaucý a Otec Pána nasseho Gežijsse Krysta / chce tobě
milosti w býti / a wssecky twé hříjchy odpustiti / proto / že Syn geho 25
neymilegssij Gežijss Krystus / za ně trpěti y vmřijti ráčil / a we Gméno téhož
Gežijsse Kry[sta Pá]

19

fol. 12

[Kry]sta Pána nasseho / z poručeníj geho / a w mocy Slow geho / kteráž
propowěděti ráčil / řka: Kterýmžkoli odpustijte hříjchy gegich / odpausstěgij 30
se gim / etc. rozhřessugi tebe odewssech hříjchůw twých / tak žet' magij
wssycknij odpusstěnij býti / tak cele a dokonále / yakž Gežijss Krystus
skrze Smrt a Vmučeníj swé toho zaslaužiti ráčil / a skrze Ewangelium Swaté
powssem Swětě kázati poručil.

Tijmto milostiwým zaslijbenijm / kteréž gsem tobě nynij / we Gménu
Pána nasseho Gežisje Krysta předložil / swé smutné swědomij potěšsyti
/ a spokogiti máss / nepochybně věře / že hříjchowé twogi / gistotně
odpusštění gsau / we gménu Boha Otce / y Syna / y Ducha Swatého. Gdi
5 w pokogi.

Weystrahy kterých Zpowědnijk bedliwě ssetřiti má.

Při těch / kteříž obzwlásstnij wady / nedostatky / obtijžnosti
a pokussenij dobrowolně wyznáwagij / se wssij pilnostij Zpowědnijk o to
vyslowati má / aby takowé Osoby w vpřijmným naučenijm a potěssenijm /
10 posylněny a opatřeny byli.

A žádný se toho nestyd' / by pak na spěssno¹⁷ nato odpowijdati
nemohl. Ale může na to dobře pomysliti / aby vždy Lidé dokonalau spráwu
wzýti mohli.

[Kdeby]

15 E II

20

Kdeby pak Zpowědnijcy o některých osobách byliliby w těch
potřebných a spasytedlných včenijch Swatého Katechysmu wycwičení
čili nic / pochybowali / magij ge přeslysseti / tak aby žádný neznámý /
20 gesstoby se oněm newědělo / kdoby byl / a coby o wijře a Welebné Swátosti
smeyslel (snad k té potupě) připusštěn nebyl. Zwlasť pak dijtky
/ kteříj prwé tu Welebnau Swátost nepřigijmali / pilně w Katechysmu
Swatým tázání / wyslysseni a dobře skusseni býti magij / skrze Otázky
ty / kteréž w Katechysmu pořádně / a se wssij pilnostij gsme sepsali /
25 tak / aby tu Welebnau Swátost / nějakým nerozumem snad nepřiyali ku
pohorssenij Cýrkwe / na sskodu a vblížjení swého spasení. Kdežby
pak některé osoby / ač Božijho Slova málo sobě wážijce / wssak okolo času
Postnijho / anebo syc tu Welebnau Swátost od swých Kněžij wssetečně
žádali / a yak mocy y z powinnosti za Desátek miji chtěli / wssak swé wijry
30 y žiwota žádné spráwy pořádné wydáwati nechtěli: těm nebezpečnstwij
gich Dussij spasení / má býti oznámeno / tak žeby tu Welebnau Swátost
takovým nekřestianským způsobem k swému zatracení / přiyali / a slowy
prijwětíwými do giného času gim to odloženo býti má.

A tak Duchownij Spráwcowé swé Osadnij neybedliwěgi / wssak
35 s náležitau opatrnostij / k tomu / yak na obecnijm Kázanij tak y w Zpowědi

¹⁷ Podčiarknuté dodatočne rukou.

wésti a napomijnati magij / aby wsseliyakých lehkomyslnostij y giných
hanebných / hrozných / a ohawných a zatracenij hodných hřijchůw /
yakožto zlořečenij / cyzoložstwa / smilstwa / lichew / obžerstwij / a opilstwij
y giných / které Aposstol k Korynthům pořádně znamenal / A zwlásstě pak
ty / kteřížby nimi zgewně posskwrněni a obwinněni byli / přestali / a gich 5
se warowali / anebo kdyby to včiniti nechtěli / aby rozhře[ssowá]

21

fol. 13

[rozhre]ssowánijm a Swátostij Welebnau podlé poručeníj Krystowa gim
poslauženo nebylo.

Pakliby někdo hřijchy dotčenými patrně a vědomě winen nebyl. Ale 10
w podezřeníj byl / s takovým Kněz tayně w prawé kázni Božij rozmluwiti
a w Otcowské důvěrnosti obecni powěst / kterážby o něm byla / otewříti /
a netak mlče ruce hned wzkládati a rozhřessowati / a tudy cyzých hřijchůw
se aučastným včiniti má.

Gestliby on toho zapřel / hned se vpokogiti / a oznámiti má / že cožkoliw 15
včinił z powinnosti Auřadu swého / a gemu k lepssijmu / a k wýstraze včinił
gest / Summa summarum / kteřížby byli bezbožni a zatwrzenij / přijsnými
řečmi Zákona ku pokánij přiwedeni / a zasse kagijcý a bázliwij / řečmi
potěssytedlnými a Ewangelitskými potěsseni / a tak wssyckni k pilnému
hledání swého powoláníj bedliwě napomenuti. A naposledy k dobrým 20
skutkům nabijzeni býti magij.

III.

Matůra bud'to Ranny Kázanij / w Městech a w Miestečkách w Nedělský a w Swátečnij dni.

Nayprwé / zpijwagij se *preces* / yakožto: Otče náss / etc. Wěřijm w Boha 25
/ etc. Desatero Božij Příkázanij / etc. Wyswětlenij Příkázanij Božijch / etc.
Summa Zákona Božijho / Dijkůw činěníj

[a Mod]

E III

22

30

a Modlitba rannij / O wssemohúcý Bože náss / etc. yakž se to wsse pořád
w Knijžkách / genž slowe Nesspor nacházý. Potom zpijwagij se dwa
nebo tři Zialmy / podlé pořádku celého Zialtáře / od prwnijho žalmu až do
poslednijho / yakž nahoře w prwnijm Artykuli o Nessporu
wssednijm oznámeno gest / etc. 35

Kdyby se již Lid zatijm sessel / dokud se žalmy zpijwagij / Kněz lidu přečte Kapitolu gednu / z Starého Zákona y Summu též Kapitoly / počna od prwnij Kapitoly z Kněh Moyžijssowých / až do konce wssij Biblij / kromě Nowého Zákona / který k Nessporu nařizen gest / etc.

5 Dále zpijwá se: *Responsorium de tempore*. A potom zpijwá se *Symbolum Athanasij* Česky in octauo tono.

Byloliby w Městě / kdež se Kaplani chowagij / powinen bude Kaplan včiniti Kázanij na Epištolu Nedělnij neb Swátečnij. Po kázanij / anebo nebyloliby Kaplana / hned po *Symbolum Athanasij* zpijwá Spráwce
10 Duchownij werssijk tento nebo giný.

Okažiž nám Pane milosrdenstwij swé / Res.
A rač nám dáti spasenij swé.

Kněz zpijwá *Collectu* k tomu času příjhodnau.
Po Modlitbě zpijwá se *Benedicamus*.¹⁸

15

[Pořádek]

fol. 14 23

III.

Pořádek Msse weliké / kterýžby při posluhowánij Welebné Swátosti Wečeře Páně se zachowáwati měl.

20 Prředkem w Cýrkwi / kdež posluchači Yazyka Latinského do konce neznagij / a ani Sskol žádných nemagij / má wssecko podlé swětlého poručení Božského / 1. Corinth. 14. Yazykem přirozeným a posluchačům známým a srozumitedlným / přečteno a zpijwáno býti.

Nebo vždy wssecko / co se koli w Cýrkwi koná předně ad
25 ædificationem, to gest / k wzdělánij wztahowati se má. Yak Swatý Pawel ta Slowa asy desetkrát opakuge / aby Slowo Božij a swaté spasytedlné Ewangelium / sstijpeno / prawé poznánij Božij / prawá wijra / wzywánij / Bázeň / a děkowánij / a summowitě prawá pobožnost w srdcích posluchačůw tudy wzdělána / rozmnožena a posylněna byla / A aby skrze
30 Ceremonie neb pořádky Cýrkewnij / Lidé nabijzeni a přiwedeni byli / aby Slowo Božij a Swátosti / ano y wssecko / čemuž sám Krystus Pán včiti /

¹⁸ Na spodnom okraji strany rukou dopísané: Požehnanimj ustawičnym požehnať nas Otec Nebesky. Gednorozeny Synu Božij račyss nas wssech pozechnatj. Oswijczenij duchu S[wat]y, rač pozechnati krestiana každého.

a co nařijditi ráčil / tijn ochotněgij slysseli / gruntowněgij tomu wyrozuměli / nábožněgij přigijmali / hlauběgij w Srdce wzkládali / pewněgij wěřili / A tak aby modlenij / Dijkůw činěníj a poslussenstwj ke wssem Božským Příkázanijm wzbuzeno a potwrzeno bylo.

[Protož] 5

24

Protož potřebij gest / aby posluchači tomu wssemu co se mluwij / a zpijwá / právě wyrozuměli / Ale wssak na těch mijstech / kde gsau Latinský Sskoly k wycwičenij Mládeže / a pro giné tolíkěž / genž Latine rozuměgij / aby staré / pobožné Latinské pijsně / w kterýchžto obyčegně 10 obzwłasstnij Ducha Swatého moc a obcowánij gest. A za tau příjčinau we wssech Sskolách dobře známé býti magij / neměli časem swým se zpijwati / to se žádnému nezbraňuje.

Tijmto způsobem pak Msse se slaužiti má.

Kněz wezma na sebe Ornát / a přistaupiw k Oltáři / k Lidu se obrátij / 15 a k nim Obecnij Zpowěd nahlas takto promluwij.

Confiteor.

Křestiané w Pánu Bohu milij / pozdwiugijce Srdce swá ku Pánu Bohu / z hříjchů swých se wyznáwayme / a za odpusstěníj gich we Gméno Pána nasseho Gežysse Krysta / prosmež s srdečnau žádostij w wijře / w Pána 20 nasseho Gezu Krysta skrze Ducha Swatého / takto řkauce:

Po té Kněz s Služebnijkem přísluhugijcým před Oltářem / a s nimi wssecko shromážděníj kleknauti a Obecnij Zpowěd na hlas / takto řijkati má:

Kněz.

Pomoc násse we Gménu PANIE. 25

[Služe]

25

fol. 15

Služebnijk.

Kterýž stwořil Nebe y Zemi

Kněz.

30

Yá bijdný a hříjssný Człowěk / wyznávám se tobě Wssemohúcý wěčný Bože / Stwořiteli a wykupiteli můg / že gsem zhřessyl / netoliko mysslenijm / slowy y skutky / ale také od přirozenij nečist gsem / w hříjssijch gsa počat y narozen. A protož se k tobě samému O Bože můg / vtijkám / hledage

a žádage milosti / skrze Pána Gežijsse Krysta: Bože buď milostiw mně
hříjssnému.

Služebnijk.

O Wssemohúcý milosrdný Bože / genž gsy ráčil za nás Syna swého
5 gednorozeného / na ohawnau Smrt Křijže wydati / rač se nad námi smilowati
/ a pro twého naymilegssijho Syna / wssecky nasse hříjchy nám odpustiti.
Račnám také dáti Ducha twého Swatého / kterýžby prawé poznánij tebe
/ twé Božské wůle / y opravdowé poslussenstwij k tobě w nás působil
a rozmnožil / tak abychom žiwot věčný skrze twú milost pro Pána nasseho
10 Gežijsse Krysta dosáhnauti mohli / Amen.

[Powsta]

F

26

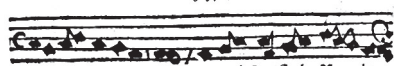
Powstana Kněz a k Oltáři zasse přistaupiw k Lidu se obrátiti a nahlas takto
15 řijcy má:
Absolutio.

Wssemohaucý a milosrdný Bůh / ráčil se smilowati nad námi /
y odpustij nám gistotně wssecky hříjchy nasse / pro swého naymilegssijho
Syna / kteréhož za nás na Smrt wydati ráčil / a dal moc / aby Syny Božijmi
20 byli / wssem / kteříž věřij we Gméno gehu / k tomu nám také dává Ducha
Swatého / aby každý / kdož věřij a pokřtěn bude / spasen byl / k tomu nám
wssem dopomáhay Bůh wssemohúcý na věky požehnaný / AMEN

Ziácy.

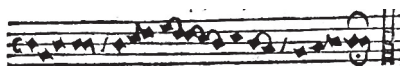
Potom Ziácy / anebo kdo pomáhá zpijwati / magij *Introitum* a *Kyrie* / anebo
25 mijsto *Introitus* a *Kyrie* dvě Pijsně Nábožné zpijwati.

Kněz zpijwá.

Sláva buď na wýsostech Bohu.

Vel paschale sic:

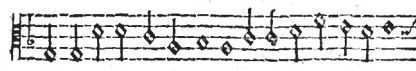
30

Sláva buď na wýsostech Bohu.

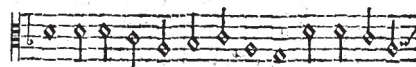
Ziácy.

Et in terra de tempore, aneb toto obecni.

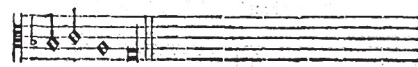

A na Zemi bubiž¹⁹ lidem pokog dobré wůle wsse

5

chněm / y nám genž wychwalugem tě / dobrořečij

me hlasytě.

Y srdečně se modlijme / a s náboženstwijm prosýme / w twé Sláwě tě 10
welebijme / dobrému díky vzdáváme.

Pane Bože kralugijcý / genž gsy na Nebi w Trogicy / Králi Nebeský
přestkwúcý / Bože Otče wssemohúcý.

Pane Synu naywlastněgssij / Gežijssy Kryste naywyžssij / od obogijho
podstaty / pochodijcý Dusse Swatý. 15

O Pane Božij Beránku / genž snijmáss neprawost swětskú / tě prosýme
spolkem wssyckni / řkauce smilůg se nad námi.

[Kterýž]

F II

28

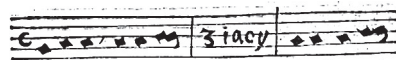
20

Kterýž snijmáss hřijchy Swěta / budiž přijgemná Modlitba / genž
sedijss na prawicy Otce / buď náss milostiwý Spráwce.

Neb gsy ty nayswětěgssij sám / ty gsy sám panugijcý PAN / tys sám
naywywyžsseněgssij / náss Pane Kryste Gežijssy.

S Swatým Duchem Těssytelem / wssech wěrných oswětitelem / 25
w Sláwě Bohu Otcy rowen / až na wěky wěkůw / AMEN.

Kněž obrátiw se k Lidu / zpijwá.

Hospodin buď s wámi. Ziacy Y s Duchem twým.

¹⁹ Spráwne budiž.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři zpijwati má Collectu.

A potom zasse k Lidu na hlas srozumitedlně čijsti má Episťolu.

Ziácy.

5 Ať zpijwagij Alleluia s Werssem a Prozau / anebo mutetu. Pakliby
Adiuuantůw nebylo / ať zpijwágij Pijseň nábožnau.

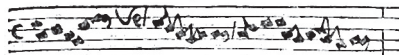
Kněz.

Obrátiw se k Lidu / nahlas ať přečte Ewangelium / a zasse obrátiw se
k Oltáři / zpijwati má.

10

[Credo.]

fol. 17 29

Credo in unum Deum.

Credo in unum Deum.

Wěřijm w gednoho Boha.

Wěřijm w gednoho Boha.

15

Ziácy.

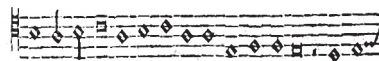
Ať zpijwagij Patrem de tempore, Naywijce pak toto Obecne / aby mu
se Lid obecni naučiti mohl / A wssecka Cýrkew spolu gednijm hlasem /
aby Wijru swau Křestianskau zpijwagijc wyznávala. Protož ať Spráwcové
Kůru rozličných Composycij / Et in terra a Patrem, A zwlásťtě těch Patrem,
20 w nichžto třetij Artykul o Duchu Swatém se wypausstij / nezpijwagij / lečby
obzwlásstnij přijhodnost času / mijst neb osob to vказowala.

Patrem.

My wssycknij wěřijme w gednoho Boha / Stwořitele

25

Nebe y Země / na Nebiř ho Otce máme / k němuř

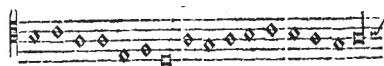
my se Synowé známe / chceř nás žiwit po wsse časy / tě[lo

30

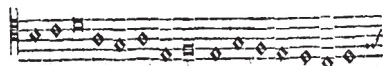
Du]

F III

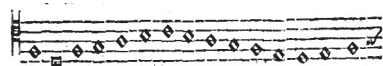

[tě]lo Dussy opatřiti / y wssemu nesstětij brániti /

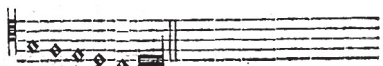

od přijhody zlé zachowati / péčiť on má wždycky

5

o nás / stráži bděnj opatrowánij wssecko w same

mocy gehu stogij.

My wssyckni wěřijme y w Gežijsse Krysta / Syna gehu nasseho 10
Pána / genž s Otcem wěčně přebýwá / genuž gest čest y chwála rowná.
R[esponsori]o / Z Marye Panenky čistě / prawý Čłowěk narodil se / skrz
Ducha Swatého wěřijme / a za nás genž gsme byli ztraceni / na Křijž ohawně
vmřel / ale zasse skrze Boha Otce mocně třetijho dne gest wzkřijssen.

My wssycknij wěřijme / že gest w Nebe wstúpil / sedij na prawicy 15
Otce / sa wssech wěrných při[mluwce] /

31

fol. 18

[při]mluwce / orodownijk y smijrce v Otce. R[esponsori]o / Odtud dolůw má
z staupiti / žiwé y mrtwé sauditi / hledmež wssyckni w tom neblauditi / Neb
Krystus / yakž nám pijsma swědčij / w tomto žiwotě tělesném / newrátijť se 20
zasse podlé slibu / než přitom dni poslednjm Saudném.

My wssyckni wěřijme / y w Duchu Swatého / s Otcem Synem Boha
rowného / genž wssecky mdlé / vtěssuge / a darůw swých nám vděluge.
R[esponsori]o / Cýrkew / Křestianskau na Swětě / držij sám w prawé
gednotě / a wssech hřijchůw zde odpusstěnj / y těla nasseho wzkřijssenij / 25
a že po tomto žiwotě / wěky wěkůw žiwi gsauce nepochybugijc wssyckni
w Nebi budem.

Kněz.

Wstaupiw na Kazatedlnicy / a k posluchačům swým wážně promluwij
takto:

30

Milost a pomoc Pána Boha Otce wssemohúcýho / pokog a láska Syna
geho milého Pána nasseho Gežysse Krysta / a Dar Ducha Swatého rač snámi
se wssemi býti /

AMEN.

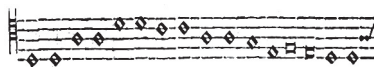
- 5 Křestiané w Pánu Bohu milij / poněwadž na tuto chwijly shromáždili
sme se / we gméno Pána

[Gežysse]

32

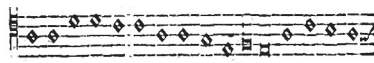
- Gežysse Krysta / ku poslauchánij Slova Božijho / předkem a nayprwé
10 w témž gménu Spasytele nasseho žádaymež za Dar Ducha Swatého /
abychom Slova Božijho poslauchati mohli ke Cti a Sláwě gména gehu
Swatého / nám k nassemu spasytedlnému naučenij a žiwotuow nassijch
konečnému a opravdowému polepsšenij. To wssecko abychom od Pána
Boha vprosyti mohli / pokleknauc řijkaymež Modlitbu Páně / Otče náss.

- 15 Gestli se widij mijsto Modlitby Páně / Pijsnicku Nábožnau zpijwati: může
Kazatel ta Slova: řijkaymež Modlitbu Páně / zginačiti takto: Zpijwaymež
Pijseň tuto Nábožnau.

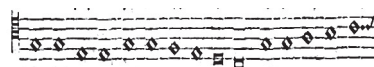

Otče náss milý Pane dey nám Ducha swatého / prosý-

20

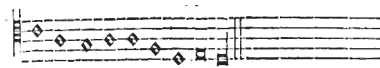
meť ať se stane pro Krysta Syna twého / ať se naučij

Božského prawdu Zákona znáti / prorocwtij ffale-

[ssného]

fol. 19 33

[ffale]ssného pilně se wystřijhati.

- Kryste genž gsy swým wěrným seslal Ducha Swatého / před wěky
wywoleným / od Otce Nebeského. R[esponsori]o / Račiž nám této chwijle /
30 téhož Ducha seslati / ať bychom tebe mijle / mohli w Slowu poznati.

O milý Dusse Swatý / rač nassijm hostem býti / genž gsy w dařijch
bohatý / nemesskay k nám přigijti. R[esponsori]o / Sprawũg yazyk

k mluwenij / day nám dobré naučenij / nachyl vssy k slyssenij / zapal Srdce ke čtenij.

Po wykonánij Modlitby Páně / anebo Pijsničky Kazatel dij:

Powstanauce poslysste Ržech tohoto Swatého Ewangelium / kteréž napsal Swatý / N. 5
w N. kap. w nassem Českém Yazyku / slowo od slowa takto / etc.

Po přečtenij Ewangelium kteréž se státi má srozumitedlně na hlas Kněz Kázanij začne / kteréž se přes hodinu protahowati nemá.

Po Kázanij Kněz se modliti má za wssecky potreby wsseho Křestianstwa / ač slowy krátkými wssak vážnými wssecky potreby w sobě 10
obsahugijcými. A tu Modlitbu. Potom Modlitbau Páně: Otče náš / zawřijti.

[Forma]

G

34

**Forma nebo spusob Obecné Modlitby / pro sprostné Kněžij / kteřijžby 15
lepssijho způsobu neznali / tuto gsme doložili gednomu každému
komužby se widělo po Kázanij k vžijwánij.**

Lidé a Křestiané w Pánu Bohu milij / poděkũmež Pánu Bohu we gménu Pána nasseho Gežijsse Krysta / ze wssech dobrodinij / kteráž nám ráčil včiniti od počátku Swěta / až do této chwijle / A zwlásstě z tohoto 20
Křestianského napomenutij a naučenij / žádaymež gehu Swaté milosti / ať toto mé promluwenij a wasse poslauchanij / ráčij obrátiti ke Cti a sláwě gména swého Swatého / a nám k nassemu spasytedlnému naučenij y žiwota konečnému polepssenij.

Modlme se za Cýrkew Swatau Křestianskau obecnu / ať Pán Bůh 25
wssemohaucý / gi před nepřáteli / ffalessnými Včiteli / a bludným včenijm ostřijhati / a mezy námi / také z nás Cýrkew swau skrze kázanij Ewangelium Swatého / sstijpiti a shromažďowati ráčij / abychom před auklady nepřijitele Diábla / před pokussenijm swěta / y těla nasseho zachowáni gsauce / wedlé wůle gehu Swaté / žiwi byli. 30

[Modlme]

Modlme se za Wrchnost Křestianskau / za Cýsaře Pána Křestianského / y Země České / a zwłasstě za gehu milost Pána nasseho etc. N. pod gehožto ochranau a sprawowánijm PAN Bůh nás žiwiti ráčij / A summau
 5 za wssecky Stawy Wrchnosti swětské / Auřednijky / Raddy / poddané y služebnijky / též y za Wrchnost Města tohoto / ať Pán Bůh wssemohúcý / ráčij gim maudrosti přispořiti / a té milosti propůgčiti / aby w Bázni Božij žiwi gsauce / Slowo Božij mohli milowati / sprawedliwé saudy činiti / potom y giné k tomu přidržeti.

10 Modlme se za nemocné Lidi / za chudé / robotné / pocestné / zarmaucené / žalární / za těhotné Manželky y za dobrodince nasse / ať Pán Bůh wssechněch též y nás ráčij odevsseho zlého ostříjhati / a sstiasné rozlaučenij w čas hodiny smrti / s tijmto Swětem dáti.

Za tyto y za giné wěcy Cýrkwi Křestianské potřebné / pomodlijce se
 15 a pokleknauce nábožným Srdcem / řijkaymež Modlitbu Páně / Otče náss / etc.

Pakliby kdo na této krátké Modlitbě obwyknauti nechtěl / může této obssýrněgssij vžijwati:

[Lidé]

20

G II

36

Lidé a Křestiané w Pánu Bohu milij / poněwadž gsme we gméno Pána nasseho Gežisje Krysta shromážděni / magijce Přikázanij Božij abychom se modlili / přitom y zaslijbenij / začkoli we gménu Pána nasseho Gežisje
 25 Krysta prosyti budeme / že nám Otec Nebeský to dáti ráčij.

Protož rozgijmagijce sobě důležitost wsseho Křestianstwa / prosmež ať nám Pán Bůh Swého Swatého čistého a neposskwrněného popřijti / a mezy námi zachowati ráčij / wěrné / pobožné a křestianské Faráře / Kazatele / a Duchownij Spráwce / kteřijžby Obec Křestianskau opatřiti
 30 mohli / zdrowým včenijm / pobožným žiwotem y obcowánijm do nassijch Cýrkwij / ať poslati ráčij.

Přitom ať nás ráčij milostiwě zachowati / od ffalessného včenij / Modlářstwij / rozdwogenij / Sekt / Rot / a odevssech bran pekelných.

Modlme se za Cýsaře Řzijmského Pána nasseho milostiwého / y za
 35 wssecky Stawy tohto Králowstwij Českého / ať ge Pán Bůh wssemohúcý w dobrém zdrowij a Křestianském zprawowánij / též také w prawém wyznánij Swého Božijho / skrze Ducha Swatého synně zachowati / a skrze swau milost požehnánij swé Swa[té gim]

[Swa]té gim dáti / raddu / moc / sílu a wjítězstwij nadewssemi nepřátely swými popřijti ráčij / skrze Gežisse Krysta Pána nasseho.

Obzwlásstně / modlme se za Pána nasseho / Pani Manželku gehu / mladé Pány a Panny / spolu y s přijbuznými gehu / též y za gehu wěrné 5 Auřednijky a Služebnijky / pod kterýchžto zprawowánij / opatrowánij a ochranu nás Pán Buoh powolati ráčil / aby ho Pán Bůh wssemohúcý w dobrém zdrawij a pobožném zprawowánij zachowati / a we wssij milosti požehnati ráčil.

Modlme se za Auřad a wssecknu Obec nassij / ať Pán Bůh Srdce 10 gich / skrzeDucha S. a Slowo swé oswjítiti ráčij / aby předně Sláwa Božij / a čest Slowa gehu Swatého / k tomu také wsseliká ctnost / pobožnost a řád dobrý zachowán byl / wssemu pohorssenij aby zbráněno / a Obecné dobré pokogně zprawowáno a zachowáno bylo.

Modlme se za tento bijdný krátký žiwot / ať nás Pán Bůh dobrým 15 pokogem / a zdrawými časy obdařiti ráčij / Aurody zemské od sskodného powěťrij / a nás od wálky / krwe prolitij / od moru / hladu / drahoty / náhlé Smrti y wsseho hrozně[h]o trápenj / a protiwenstwij zachowati ráčj.

[Modlme]

G III 20

38

Modlme se za wssecky Křestianské těhotné Manželky y plod žiwotůw gegijch / ať ge PAN Bůh ráčij w křížji gegijch posylнити / a gim sstiasného spatřenij plodu žiwota gegijch popřijti / a tomu milost swau dáti / k přigijmánij Swátosti Křtu Swatého. 25

Modlme se také za wssecky opusštěné Wdowy / a Syrotky / ať sám Pán Bůh gich poručníkem / spomocníkem a ochráncý býti / a Při gegich sprawedliwě ať wywozowati ráčij.

Modlme se za wssecky wěrné čeledijny / a nádennijky / ať gich Pán Bůh ráčij na těle y na dussy posylнити. 30

Nayposléze modlme se za wssecky nemocné zarmaucené Lidi / ať Pán Bůh ráčij bolesti a trápenij gich polehčiti a podlé swé Božské wůle obrátiti / budťo k žiwotu / anebo k smrti / Dusse pak gegijch k spasenij / w prawé wjře a trpěliwosti / až do skonánij ať zachowati ráčij.

Za tyto y za giné wěcy Cýrkwi Křestianské potřebné / modlijce se 35 pokleknauc celým Srdcem řijkaymež Modlitbu Páně / Otče náss.

A tu zagisté Modlitbu / totiž / Otče náss etc. s Lidem na hlas řijkati má.

[Gsauli]

fol. 22 **39**

Gsauli některé Osoby / genž w Staw Manželský wstaupiti mijnij / ať ge
5 wůbec oznámij těmito slowy:
Gsau dvě Osoby / genž podlé zřízení Božijho w Staw Manželský
wstaupiti mijnij / ze gména N. a N. žádagijce / aby se Obecni Modlitba
Křestianská za ně dijla / tak aby dobrý a Bohu lijbezny Staw we gménu
Božijm začali / a ke cti y chwále Pánu Bohu sstiasně dokonali. Protož máli
10 kdo co proti tomu / ať to časně a pořádně oznámij. Pán Bůh rač gim dáti swé
Swaté požehnání / Amen.

Gsauli něyacý Swátkowé ať ge oznamuge takto:

Máte wstředu přikázaný Swátek / památku S. N. Aposstola Páně /
kdo má milost ku poslauchání Slova Božijho / můž se na týž den sem dáti
15 nagijti.

Potom ať dij:

Na ten čas nic wijce / než wssecko / což wám Pán Bůh vděliti ráčil / to
poraučijm w gehu swatau ochranu a opatrowání.

Milost Boha Otce wssemohúcyho / a láska Gežisje Krysta Syna gehu
20 / y obcowání Ducha Swatého / rač býti s námi / Amen.

[Ziácy]

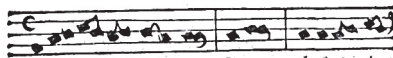
40

Ziácy.

Bylaliby něyaká obzwlásstnij Slawnost / ať zpijwagij Pijsničku krátkau de
25 tempore, anebo toliko dwa wersse některé Pijsně.

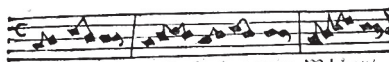
Kněz.

Přistaupiw zatijm zasse k Oltáři / ať zpijwá *Præfationem*, takto:

Po wssecky wěky wěkůw. Amen. Hospodin bu-

30

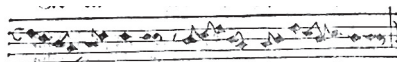

diž s wámi. Y take s Duchem twým. Wzhůru /

Srdce. Máme / ku Pánu Bohu.

A dijty²⁰ vzdáwayme / Pánu Bohu nassemu.

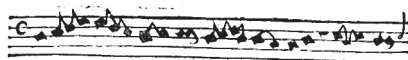
Hodné / a sprawedliwé gest. Gistěhodné / a

5

[sprawe]

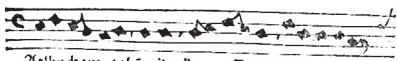
26²¹

fol. 23

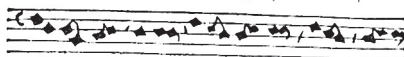

sprawedliwé gest / slussné y spasytedlné /

10

Ať bychom tobě wždycky a wssudy děkowali /

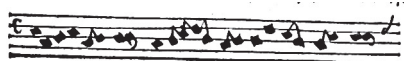

Pane Swatý Otče / wssemohúcý wěčný Bože /

15

skrze Krysta Pána nasseho / skrze něhožto Welebnost

twú chwálíj Angelé / klaněgij se Panowánij

třesau se mocnosti / Nebesa y Nebes syly / a blahosla-

20

wenij Seraphinowé / společným plesnijm wespolek

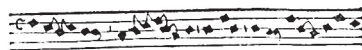
[slawij /]

H

²⁰ Správne *dijky*.

²¹ Tlačová chyba. Napísané strana 26, ale mala by byť strana 41. Moernou rukou prepísaná na 41.

slawij / snimižto y nasse hlasy / aby připusti-

5 ti ráčil / snažně prosíme s pokornau chwálau řijkagijce.

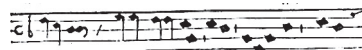
Ziácy.

Sanctus de tempore, aneb toto obecni.

Naymocněgssy / Bože Otče vždycky Swatý. Naymúďřejssij Synu Bo-

10

žij Swatý / Naydobrotiwěgssij wěrných Dussij w dařjch hogný

milosti plný Dusse Swatý. Hospodin Pán Bůh zástupůw

[plná]

fol. 24 43

plná gsau Nebesa y wssecka země wssij twé sláwy bla-

ze tomu kdož tě chwálíj.

20

Kněz.

Wida an mnoho Communicantůw gest / ať gich powolá před Oltář / a gim přečte toto napomenutij.

Naymilegssij w Pánu Bohu / poněwadž na tento čas tu swatau / Wečeři Pána nasseho Gežisje Krysta / připomijnati mijnijme / při kteréž nám swé
 25 Tělo ku pokrmu / a swau Krew k nápoji dáti ráčil / abychom tijm wijry nassij posylňowali / a lásku vtwrzwowali: máme sobě sami slussně s welikau pilnostij geden každý zkusyti / yakž nás Swatý Pawel napomijná. Nebo ta přeswatá Swátost gest k obzwlásstnijmu potěssenij a posylňenij dána / bijdným a zarmauceným swědomijm: kteříž swé hřijchy wyznáwagij

/ Božijho hněwu a smrti se bogij / a po sprawedlnosti lačněgij a žijžněgij.
Budemeli se sami zkussowati / a nahlédneli geden každý sám do swěho
swědo[mij]

(yakž)

H II 5

44

[swědo]mij (yakož nás Swatý Pawel včij) tehdy gistotně nic giného při sobě
nenagdeme / než wsseliké ohawné hřijchy a smrt / kteréž gsme skrze
hřijchy zaslaužili: A wssak sobě sami z toho nižádnau wěcý pomocy
nemůžeme. Protož náss milý Spasytel Pán Krystus nad námi se slitowal 10
/ a pro nasse hřijchy Człowěkem gest včiněn / aby Zákon y wssecku wůli
Božij za nás a pro nasse dobré naplnil / a smrt y wssecko což gsme my
nassými hřijchy prowinili / za nás k wykaupenij nassemu na sebe wzal
/ a wytrpěl. A abychom tomu wždy syně wěřili / a skrze wijru wesele /
w gehu wůli žiwi býti mohli / wzal po Wečeři Chléb / dijky činil / lámal / 15
a řekl: Wezměte a gezte / to gest Tělo mé / kteréž se za wás dáwá / To gest
/ že gsem Człowěkem včiněn / a cožkoliw činijm a trpijm / to gest wssecko
wasse dědičné / a pro wasse lepssij se děge. Toho k gistotnému dokázanij
a swědomij dáwám wám Tělo mé za pokrm.

Těž wzaw y Kalich dijky činil / a dal gim řka: Pijte z toho wssyckni / 20
Tento gest Kalich nowého Kssafft u mé Krwi / kteráž se za mnohé wyléwá
/ na odpusstěnj hřijchuw / To čňte / kolikrát koli pijti budete / na mé
připomijnánij / to gest / poněwadž gsem se yá o wás vgal / a wasse

[hřijchy]

45

fol. 25

hřijchy na sebe wložil / chcy sebe samého za hřijchy na smrt obětowati /
swau Krew wyliti / milost a odpusstěnj hřijchuow obgednati / a tak nowý
Kssafft wdělati / w kterémž se hřijchowé odpausstěgij / a na wěky wijce
spomijnáni nebudau. Toho na gisté dokázanij a swědomij / dáwám wám 30
mau Krew k nápopi.

Kdož giž tak z toho Cleba²² gij / a z Kalicha pige / a těm slowům /
kteráž od Krysta slyssij / a tomn²³ nařizenij / kterež od Krysta přigijmá /
syně wěřij / tent' zůstává w Pánu Krystu a Krystus w něm / a wěčně žiw
bude.

²² Správne *Chleba*.

²³ Správne *tomu*.

Přitom ho sobě máme připomínati / a Smrt geho zvěstowati / totižto
/ že gest on pro nasse hřjchy vmřel / a pro nasse osprawedlněnj / zasse
z mrtwých wstal: A protož gemu máme děkowati / každý na sebe swůg Křijž
wzýti a geho následowati / a podlé geho přikázanj wespolek se milowati
5 / yakož on milowal nás. Nebo gsme wssyckni gedem Chléb / poněwadž
gsme wssyckni gednoho Chleba včastnij / a z gednoho Kalicha pigeme. Pán
Bůh rač nás w prawé wijře a hořijcý lásce až do skonánij nasseho milostiwě
zachowati / Amen.

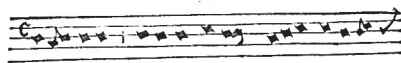
[Obrátiw]

10

H III

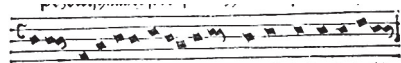
Strana 46

Obrátiw se k Oltáři / ať hned po napomenutij zpijwá:

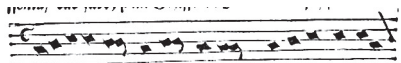

Pozdwijhnauce srdce swá wzhůru ku Pánu Bohu na-

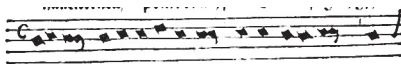
15

ssemu / tak yakož Pán Gežijss na Zemi včedlnijky swé milé

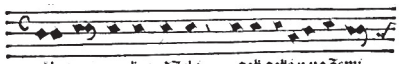

naučiti ráčil pomodlmež se: Otče náss genž gsy na

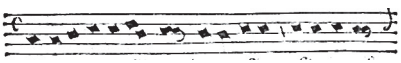

20

Nebesých / Oswět se gméno twé / přid' králowstwij twé / bud'

wůle twá yako w Nebi tak také y na Zemi.

Chléb náss wezdegssij day nám dnes. A odpust' nám násse winny

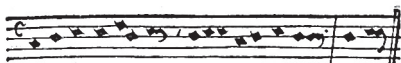
25

yakož y my odpausstijme nassijm winnikům / y ne-

[vwod']

fol. 26 47

[ne]vwoď nás w pokussenij / Ale zbaw nás od zlého / Amen.

Ziácy
Ať zpijwagij.

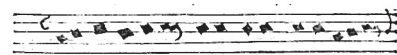

Pán Gežijss Lidu wěrnému / mage se bráti k Otcy swému / wydal po- 5
Každý zbožný tomu wěřij / když gest bylo po wečeři / běda to-

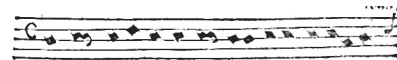

krm wolenému.
mu / kdož newěřij.

Kněz neobráť se k lidu ať zpijwá: 10

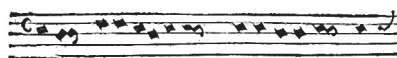
Pán náss Gežijss Krystus w tu noc / w kterauž gest byl zrazowán

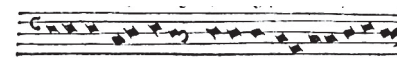
wzal Chléb / a Dijky činiw lámal / Včedlnijkům swým dal

[a řekl:] 15

48

a řekl: Wezměte a gezte / tot' Tělo mé / kte-

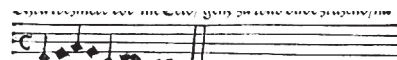

řez se za wás wydává. To čňte na mé připomijnánij. 20

Ziácy.

Ráčil pamět zůstawiti wzal chléb potom gey lámati / V-
Ržka wezměte tot' mé Tělo / genž za wás bude zrazeno / na

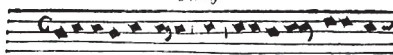

čedlnijkům rozdávati. 25

mau Smrt pamatowáno.

Kněz.

Těž wzał gest y Kalich / když gest odwečeřel / Dijky či-

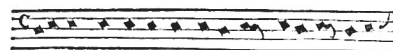

5

nil / a dal gim řka: Wezměte a pijte z toho wssyckni /

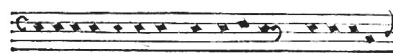
[Tento]

fol. 27 49

10

Tento Kalich gest nowá vmļuwa w mé Krwi / kteráž

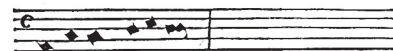

Za wás y za mnohé wylita bude / na odpusťe-

nij hřijchůw / To činte kolikrát koli pijti bude-

15

te / na mau památku.

Ziácy.

Potom ráčil Kalich wzýti / do něho wijna naliti / slowy swými

20 Ržka požijwaytež wssyckni toho / na pamět trápenj mého / k nabytij by

[potwr]

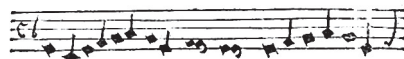
I

50

25

potwrditi. Kdožby nebral obogijho / z rozkázanj Pána
dla wěčného. A kdož z wijry přigijmagij / přikázanj geho

swého / bog se pekla hořijcýho. Chwála Otcy nebe-
plnij / budau w wěčném kralowánj. Gedauc Beránka či-
K němuž čistá srdce

5

skému / y gehu Synu milému / w gednotě Duchu Swatě[m]v.
stého / Duchem swatým počatého / Gezu Krysta nebeské[h]o.
magijc / wssech se hříjchůw wystřijhagijc / Tělo gedauc a Křew pigijc.

Tak jakož gest nám zůstawil / swé smrti pamět včinil / aby nasse Dusse 10
spasyl.
Kryste pro twé Vmučenij / day nám hříjchům odpusťenij / potom s tebau
přebýwánij.

Kněz.

Hned po odspijwánij slow Krystowých o Wečeři Páně / ať počne v Oltáře 15
Tělo Krystowo po půlnočnij

[straně]

42²⁴

fol. 28

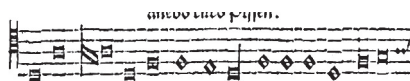
straně rozdávati / a mezy podávánijm ať k gednomu každému
přigijmagijcýmu tato slova promluwij: Wezmi a gez / to gest Tělo Krystowo 20
/ kteréž za tebe wydané gest. Vználi se Kněz k přigijmánij spůsobným býti
/ ať to přigijmá / co té prwnij částky Wečeře Páně po giných zbylo / to ať
nikterakž neschowá k ginému času. Po přigijmánij prwnij částky ať se
hned nayprwé z Kalicha napige / a potom ať giným posluhuge Krwij Páně
v Oltáře po té straně k poledni / a gednomu každému priijmagijcýmu ať 25
tato slova promluwij: Wezmi a pij / tato gest Krew nowé vmluwy / kteráž
wylyta gest / na odpusťenij hříjchůw twých.

Ziácy.

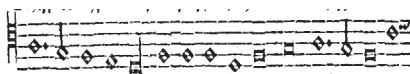
Byloliby tak mnoho Communicantůw / žeby mezy přigijmánijm dotčené
anebo giné Sanctus nepostačilo / tehdy Ziácy mohau zpijwati Mutétu / 30
anebo tuto Pijseň:

²⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 51. Číslo 542 přeškrnuté a nadpsané rukou 51.

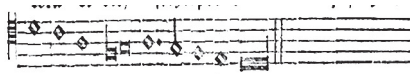

I. Gežijss Krystus náss Spasytel / hněwu Božijho od-

wratitel / skrz trpké Vmučenij / zba-

5

wil nás od ztracenij.

[Bychom]

I II

53²⁵

- II. Bychom toho nezapomněli / podal nám swé Tělo gijsti / skryté tak
w malém Chlebě / a swau Krew pijti v Wijně.
- III. Kdo chce k tomu Stolu gijti / ten se sám má pilně skusyti / kdož
nehodně přistaupij / za žiwot Smrt sobě kaupij.
- III. Boha Otce máss chwáliti / že tě ráčil nakrmiti / a pro twé wykaupenij
15 / ohawně Synu dal vmříjti.
- V. Nepochybně máss věřiti / že tě rácij vzdrawiti / Gsyli hříjchy obtijžen
/ a pro ně welmi zarmúcen.
- VI. Tak welké milosrdenstwíj / hledá Srdce w těžkau práci / paklis zdráv
nech přijstupu / aby nedosáhl zlau odplatu.
- VII. Sám dij podťe ke mně pracnij / dámť yá wám wssem polehčenij /
zdrawým Lékař nic platen / vměním swým bude zahanben.
- VIII. By sám mohl co zaslaužiti / proč mně bylo třeba vmříjti / ten Stůl tobě
nic platen / budessli sám sobě pomocen.
- IX. Wěřijssli to prawým Srdcem / a wyznáwáss takto owssem / dobřes
25 prawě připrawen / pokrmem tijm w Dussy obžiwen.
- X. Nezapomni skutku toho / a milůg bližnijho swého / aby tě mohl vžiti
/ yak tobě twůg Bůh ráčil činiti.

²⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 52. Číslo 53 přeškrnuté a nadpsané ceruzkou 52.

Nebyloliby ani na té Pijnsi dosti / ať zpijwagij ginau nábožnau
o Wečeři Páně / anebo o vtrpenij Krystowém / zwlásstě před Hodem
Welikonočnijm.

Nota.

Krom obzwlásstnij Slawnosti / mohau Ziácy hned Sanctus zpijwati / 5
když Kněz z Kazatedlnice gde / a Kněz

[wypustiw]

54²⁶

fol. 29

wypustiw *præfationem* mezy *Sanctus* (yak swrchu položeno gest) hned
napomenutij činiti. Ba kdyby málo Communicantůw bylo / neb čas by 10
nepostačowal y Napomenutij wypustiti / A mezy *Sanctus* hned Modlitbu
Páně začijti může / A potom pořádkem swrchu položeným procedowati.

Kněz.

Posluhugijc wssem Communicantům obrátij se k Lidu a zpijwá:
Hospodin buď s wámi.

15

Ziácy.

Y s Duchem twým.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři děkowánij činij takto:
Poděkůgmež Pánu Bohu.

20

Dijky wzdáwáme twé Swaté milosti wssemohúcý Pane Bože / že
gsy nás skrze tyto spasytedlné dary posylniti ráčil: Y prosýme twého
milosrdenstwij / že nám toho rácijss dáti požiti k sylné wijře w tebe /
a w kořijcý lásce mezy námi wssemi / skrze Gežijsse Krysta Syna twého
milého / Pána a Spasytele nasseho / kterýž s tebau Bohem Otcem y s Duchem 25
Swatým / žiw gest a kraluge požehnaný Bůh / na věky věkuow / Amen.

[Anebo]

I III

55²⁷

Anebo takto:

30

²⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 53. Číslo 54 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 53.

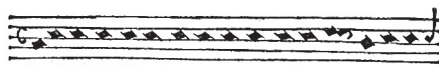
²⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 54. Číslo 55 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 54.

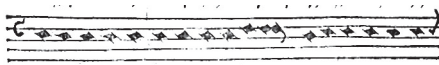

Dijky tobě vzdáváme / wssemohúcý wěčný Bože Otče Nebeský /
z přehogné milosti a dobroty twé / že gsy skrze Syna swého milého / tu
welebnau Swátost wstanowiti ráčil / w nijžto Tělo geho Swaté gijme / a Krew
geho Swatau pigeme. Y prosýme tebe srdečně / rač Duchem twým Swatým
5 Srdce nasse tak strogiti a sprawowati / abychom ten drahý poklad hodně
přigijmali / dobře ho vžijwali / hřijchy swé poznáwali / gich srdečně litowali
/ gich se warowali / skrze Pána nasseho Gežijsse Krysta odpusstěnij gich
v wijře hledali / a nassli / a tak den odedne v wijře a lásce se rozmáhali /
ažbychom wěčně spaseni byli / skrze Gežijsse Krysta Syna twého milého /
10 Pána a Spasytele nasseho / genž s tebau / etc.

Obrátiw se k lidu / ať gim požehnánij dá w tato Slowa:

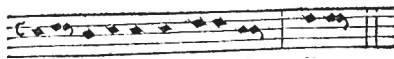

Dayž Pán Bůh wám požehnánij a ostrijhayž wás / okažiž

15 wám twář swú / a smilůg se nad wámi / obratiž Pán Bůh twář
[swau]

fol. 30 36²⁸

swú k wám / a dayž wám pokog wěčný / Amen.

20 Ziácy.
Zpijwagij poslednij werss Modlitby Páně / anebo Da pacem Domine.

Pořádek Msse kdyby Communicantůw nebylo.

Poněwadž welebná Wečeře Páně ne pro gednoho aby gi sám přigijmal
(lečby něyaká obzwlásstnij pilná příčina toho byla) ale pro mnohé od Krysta
25 Pána wstanowená / a potomně w prwotnij Cýrkwi wůbec od mnohých spolu
vžijwána gest / odkawadž gi stařij Včitelowé *communione* gmenowali: žádný
z Kněžij tak wssetečným býti nemá / aby newěda o žádném Communicantu
/ sám pro sebe *Missam priuatam* začijti a slaužiti mel / Ale přigda w Nedělský

²⁸ Chyba v tlači. Napísaná strana 36, ale je to strana 55. Preškrnuté a nadpísané ceruzkou 55.

anebo w Swátečnij den do Chrámu Božijho / tijmto pořádkem posluchačům
swým / Slowem Božijm posluhowati má.

Kněz.

Wezma na sebe Komži / a přistaupiw k Oltáři / k Lidu se obrátiti /
a k nim Obecnij Zpowěd na hlas promluwiti má / tak yakž při počátku Msse 5
položeno gest.

[Ziácy.]

57²⁹

Ziácy.

Po *confiteor* zpijwagij *Introitum*, *Kyrie*. *Et in terra, ut supra de Missa*. 10
Anebo Pijseň / a Mutetu / nebolizto samu Pijseň dlauhau.

Kněz.

Obrátiw se k lidu zpijwá:
Hospodin buď s wámi.

Ziácy.

15

Y s Duchem twým.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři zpijwá *Collectu* / a potom zasse k lidu na hlas
srozumitedlně čijsti má *Epistolu*.

Ziácy.

20

Zpijwagij *Mutetam* nebo *Pijseň* / nebolizto *Prosam* / nenijli *Modlařská*.

Kněz.

Obrátiw se k Lidu čte na hlas *Ewangelium* / a obrátiw se zasse k Oltáři
zpijwá: *Credo in unum Deum*.

Ziácy.

25

Patrem Obecnij a Lidu dobře známé.

Kněz.

[Wstau]

²⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 56. Číslo 57 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 56.

fol. 31 58³⁰

Wstaupiw na Kazatedlnicy / Kázanij činiti má se wssijm co ho předcházý
y následuge / yak swrchu o Mssy oznámeno gest.

Po Obecni Modlitbě / mage příčinu hodnau posluchačům swým pro
5 lenost / a nedbánliwost gich / a pro potupowánij Welebné Swátosti Wečeře
Páně přimlauwati / toto napomenutij gim druhdy činiti má:

Poněwadž dnessnij den shromážděni gsme / ku poslauchánij Slowa
Božijho / a požijwánij Welebné Swátosti Těla a Krwe Pána nasseho Gežisje
Krysta: žádný se paknennassel / kterýž by toho pokladu přehogného /
10 a naydražssijho hledal: wás skrze milosrdenstwij Božij napomijnám / abyste
tak welikých a nesmijrných dobrodinij Božských sobě lehce newážili / a nimi
nepohrdali. Poněwadž Krystus Pán welij / abychom Welebnau Wečeři geho
často požijwali / řka: To čňte na mé připomijnánij. Item: To čňte kolikrát
koli pijti budete / na mau památku. Třebali bylo prikazowati / kdyby nechťel
15 / aby se to tak podle rozkazu geho konati nemělo.

A protož gest gistá wěc / kdež Srdce w poznánij hříjchůw /
w rozgijmánij hněwu Božijho / a wzywánij gména geho Swatého vstydlo
/ že také na potěssenij a Welebnau Wečeři Páně málo dbá / a z té příčiny
prwněgssij pořádek Cýrkwe zginačen gest / že lidé gsauce nedbánliwij / a
20 [leniwij]

K

59³¹

leniwij / nedbagijce na hříjchy swé / y potěssenij / nerozuměgijce prawému
wzywánij / tu welébnú Swátost gsau opausstěli. My pak na každý den
25 wždycky bez přestánij hříjchy swé rozgijmati / hněwu Božijho srdečně se
lekati a báti y snažně Pána Boha žádati máme / aby nám ráčil milostiw
býti / skrze Gežisje Krysta Syna swého milého. Což se odtad poznává /
když Cžlowěk srdechnau žádost k té Welebné Swátosti má. Neb kdež takowé
žádosti při Cžlowěku nenij / tut' zagisté ani poznánij hříjchůw / ani srdečná
30 lijtost a žalost nad hříjchy / ani yaká žádost po milosti Božij. Přitom vstydla
Modlitba nevžitečná a daremná chwála Gména Božijho / a dijkůw činění /
kdež se ta Welebná Swátost zamesskává. A poněwadž mnozý / jako pod
zástěrau zlost swú tagij / prawijce / že proto nepřigijmagij / že stogij wrozepři
a w nelásce s některými. Ti a takowij wěděti magij / že před Pánem Bohem
35 wymluweni nebudau / nýbrž gedem hříjch na druhý shromáždugij / chtijce

³⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 57. Číslo 58 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 57.

³¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 58. Číslo 59 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 58.

vtecy před laužij / vpadagij do bláta / totižto že se dwognásobného hříjchu dopausstěgij.

Nayprwe hněwu proti Bližnijmu swému / Druhé zanedbáníj té Welebné Swátosti. K

[tomu] 5

60³²

fol. 32

[K] tomu se y ginij hříjchowé přiměssugij / yakožto kdež neswornost a hněw překážku činij přigijmáníj / takét' y Modlitbu a wzywáníj wyzdwihuge: y nemůž se Clowěku co horssijho státi / yako když nemůž Pána Boha wzywati / a w swé potřebě k němu wolati. Protož geden každý w takowých 10 příjhodách toho pilně ssetřiti má / aby se swéwolně a wssetečně Pána Boha nestrhl a konečně w zauffalstwij nevpadl / ale raděgi na to pomyslit / kterak swědomij k Bohu a bližnijmu sprawené býti má / kdo gest křiww / druhého odprosyti má / kdož pak křiwwdu trpěl / nemá se s Pánem Bohem hněwati / ale w srdcy a w swědomij swém / pokoge od něho hledati / ani skrze 15 hněw na Modlitbě a wzywáníj sám sobě překážku včiniti: Ale hned bez messkáníj Bližnijmu swému winny odpustiti. Kdožby dalssijho naučeníj otom potřebowal / můž se ke mně na gistý čas na ffaru dáti dáti³³ nagijti / tuť mu se gisté naučeníj dá / kterakby se w té příjčině chowati měl / etc.

Ziácy.

20

Po Kázáníj zpijwagij Pijsen nábožnau / s včeníjm Lidu předloženým se srownáwagijcý / nebo Mutétu.

[Kněz]

K II

61³⁴

25

Kněz.

Obrátiw se k lidu zpijwá:

Hospodin buď s wámi.

Ziácy.

Y s Duchem twým.

30

³² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 59. Číslo 60 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 59.

³³ V texte dvakrát.

³⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 60. Číslo 61 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 60.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři zpijwá Collectu / zasse obrátiw se k Lidu / dáwá
gim požehnánij / yakž při koncy Msse notowáno gest.

Ziácy.

5 Zpijwagij Pijsničku krátkau / anebo poslednij werss Modlitby Páně.

V.

Porádek kterýž se zachowává při wyvcowánij Dijtek w Katechyzmu.

W Městech w Městečkách y w Wesnicech w Nedělský a w Swátečnij
den / hned po Obědě Mládež se do Chrámu Páně scházeti má / a tu sskolnij
10 správce s nimi nayprwé zazpijwá Pijsničku / o té částce Katechyzmowý /
kteráž dijkám podlé pořádku wyměřeného /

[předlo]

fol. 33 62³⁵

předložiti minij. Po Pijsniče káže dwěma Pacholatům ze sskoly / k té
15 wěcy způsobným / memoriter řijkati / prwnij dijl Katechyzmu menssijho
D. Martini Lutheri. Yakožto Desatero Božij Příkázanij s výkladem / w témž
Katechyzmu položeným a obsazeným / gedem druhého se tážijcým. A to
řijkati magij powlowně / vážně a srozumitedlně. Potom opět zpijwagij
pijsničku nábožnau / a po pijsniče / pachole některé ze sskoly / anebo
20 we wsy Zwonijk / wssak w přijtomnosti faráře / opět powlowně / vážné
a srozumitedlné / s Dijtkami wssecky částky Katechyzmowý podlé prostého
textu bez waykladu řijkati má. Po wykonánij toho / Kněz ať gim wayklad
přečte z Katechyzmu Brandeburského / anebo z wětssijho Katechyzmu
D. Martini Lutheri. Naposledy zazpijwagij wssyckni společně Pijsničku:
25 Zachoway nás při swém Slowu / z russ moc Turka / etc.

Kněz.

Zpijwá Collectu.

Ziácy.

Poslednij werss některé Pijsně.

30 Co se dotčené gedné částky s výkladem dotýče / sskolnij neb Duchownij
Zprávce toho ssetřiti má / aby newždycky gedna zasse opakowána byla / ale

³⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 61. Číslo 62 přeškrnuté a nadpsané ceruzkou 61.

pořád aby se říjkali / yakožto: gednu Neděli Desatero Božij Příkázanij: druhau / wyznánij Wijry obecné Křestianské: třetij / Modlitbu Paně. A tak dále.

Po Katechyzmu w Městech Nesspor se zpijwá tijm pořádkem / yakž w prwnijm Artykuli / o Nessporu Nedělnijm a Swátečnijm oznámeno gest.

[Wssednij] 5

K III

63³⁶

VI.

Wssednij Kázanij.

W Městech budťo žeby farář Kaplana měl / anebo neměl / dwakrát 10
do téhodne / w Středu a w Pátek / Slowem Božijm posluhowati má / na ten
spůsob. Nayprwé zazpijwagij Ziácy / gednu dlauhau / anebo dvě krátké
pijsničky / ažby se Lid sessel. Potom Duchownij Zprávce včiniť Kázanij.
Po Kázanij zpijwagij Ziácy Letanij Čžeskau. Po Letanij zpijwá Kněz
Collectu. A to wsse přes hodinu se protahowati nemá / aby se Lid k práci 15
swé wssednij nawrátiti / mohl. Coby se pak na ty dwa dni kázati mělo /
připausstij se to k bedliwým Zprávčům Cýrkewnijm / kterijžto ssetřijce
spůsobu a obyčegůw Osady swé / takowá naučenij z Slowa Božijho gim
předkládati magij / kterážby gim neyvžitečnégssij býti mohla. A Kaplanij
w té wěcy farář swými se zprawowati magij / aby nekázali co se gim lijbij / 20
ale co gim farář kázati poručij.

Přihodiloliby se pak / žeby Swátek některý byl / který se neswětij /
a wssak Hystorya o takowém Swátku w pijsmě Swatém se nacházý / yakožto
gsau / o Mařij Magdaléně / o Stětij Swatého Iana / etc. takowé Hystorye
mijsto wssednijho Kázanij se wykládati magij / na některý z dotčených 25
dwau dnij / kterýžby takowému Swátku naybližssij byl.

W Postě počnauć po Neděli *Inuocauit*, až do Weliké nocy / tyto dwa
dni / nic giného se wykládati a kázati nemá / než Hystoria o Vmučenij Pána
nasheho Gežijsse Krysta.

[W Městech] 30

64³⁷

fol. 34

W Městech mimo tyto dwa dni na každý den / když se nekáže / toto
se zachowáwati má.

³⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 62. Číslo 63 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 62.

³⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 63. Číslo 64 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 63.

Hned ráno / prwé než obecni Lid na domácý swau práce gde / do
Chrámu Božijho se sgijti má / a tu se nayprwé zaspjwati má Pjjsnička rannij
/ newždycky giná a giná / než wywolijc sobě Zprávce Duchownij gednu
/ která mu se zdá / neyvžitečnégssij / at při ni zůstane / tak aby se gi Lid
5 obecni naučiti mohl.

Potom říjká s nimi Zprávce Modlitbu rannij / po Modlitbě / přečte
jim kapitolu s Summau z Zákona starého / tijn pořádkem / yak w třetijm
Artykuli / oznámeno gest. Potom Kněz Collectu odzpijwá.

Tento pak pořádek obzwlásstně pro Čzeládku / nádennijky a pracowité
10 Lidi nařízen gest / aby y oni Pánu Bohu slaužiti a gey chwáliti mohli.

VII.

Swátkowé kteříž se swětiti magij.

Nayprwé těchto dwanaće přednijch Swátkůw welikau wctiwostij /
wážnostij a pobožnostij swětiti / posluhowáním Slowa Božijho y Swátostij
15 Krystowých zpijwáním / Modlitbami / a Dijkůw činěním slawiti / a na
takowé dni / Matůru / Mssy y Nesspor slawně zachowáwati slussij. Přitom
také bude potřebij lidi napomijnati / aby před dotčenými Swátky střjdmě se
chowali / tak aby potom Slowo Božij tijn bedliwěgi slyseti / a dobrodinij
Božská / kteráž se o takowých Swátčých připomijnagij / tijn pilněgi sobě
20 rozgijmati / gich wděčně při[gijti] /

65³⁸

[při]gijti / Pánu Bohu za ně děkowati / a za rozmnoženij y posylněnij wijry
žádati mohli.

Swátkowé přednij.

25 Den
Narozenij Krysta Pána / a ostatnij dwa dni.
Obřezowánij Krysta Pána.
Třij Králůw.
Obětowánij Krysta Pána do Chrámu.
30 Wtělenij Krystowa / gináče / zwěstowáni Panny Marye / etc.
Den Wečeře Páně / gináč / Zelený Čžtwrtek.
Vmučenij Krysta Pána / Weliký Pátek.
Wzkřijssenij Krysta Pána / a ostatnij dwa dni.
Na Nebe wstaupenij Krystowého.

³⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 64. Číslo 65 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 64.

Sesláníj Ducha Swatého / a ostatnij dwa dni.
Trogice Swaté.
Swatých Angelůw Božijch / gináče Swatého Michala.

Swátkowé menssij.	
Ondřege Aposstola.	5
Tomásse Aposstola.	
Pawla na wijru obrácenij.	
Matěge Aposstola.	
Den S[wateh]o Filipa a Jakuba Aposstolůw.	
Jana Křtitele.	10
Petra a Pawla.	
Nawsstijwenij Alžběty.	
Mistra Jana Husy.	
Rozesláníj Aposstolůw.	
	[Jakuba] 15

67 ³⁹	fol. 35
Iakuba Aposstola.	
Proměněníj Krysta Pána.	
Bartholoměge Aposstola.	
Mathausse Aposstola a Ewangelisty.	20
Ssymona a Judy	

Na tyto dni gedno tolíko Kázáníj se činij / a bylliby žádosti wlebnau
Wečeři Páně přigijmati / má se gemu y na týž den tauž Swátostij posluhowati.

Ewangelia pak obyčegná / genž od starých Včitelůw Křestianských
k gednomu každému času / nařijzena gsau lidem se přecijsti a wykládati / 25
přitom také opravdowé

hystorye o Swatých / lidu k následowáníj gich předkládati se magij.

Také Wrchnosti Swětské náležij na powinnost swů pomatowati
/ a yakož Saudce w Lidu Israhelském z rozkazu Božijho / swéwolného
přestupnijka dne Swátečnijho vkamenowati dal / tak y ona přijstně trestala 30
/ y za několik dnij w Ssatlawě giným k wystraze / mijsta popřála těm /
genž Kázáníj y Swátostmi welebnými pohrdagijce / za tijn když se Slowo
Božij káže / po Ryňku / po vlícech / po laukách y dědinách se protulugij /
tarmarčij /

³⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 65. Číslo 67 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 65.

hragij / hodugij a giné rozpustilosti prowozugij. Ale s tijm sewssijm potřebij
budé Wrchnosti / aby dadauc poddaným swým na sobě dobrý příjklad
/ nayprwé sama den Swátečnij swětila / sročenij / smlauwy / saudy /
a k těm podobné wěcy / na dni Swátečnij sobě nevkładala / progijžděním
5 a myslivosti času k Slowu Božijmu wyměřeného nemrhala / kupowánij
/ prodávánij y sseňku w kázanij poddaným swým nedopausstěla / ale
příjkladu Křestianského a pobožného Cýsaře Constantina přijgmijm
welikého / kterýžto práwo chwalitebné / o Swatcích / we wssij Ržijssy
Ržijmské vstanowil / publikowal a nad nijm ruku držel / následowala.

10

[Visita]

L

68⁴⁰

VIII. VISITATIO

15 Oczi a sslepěge Hospodáře / naylépe dědinu wyprawugij / prawij Příjslowij
staré / napomijnagijc každau Wrchnost / aby ke wssemu / což gij od Boha
swěřeno gest / sama pilně dohlíjdala.

Yakž zagisté w domácým sprawowánij potřebij gest / aby sám
Hospodář a Hospodině ke wssemu pilně dohlíjdali / a ssetřili / kterak se
20 hospodařij: Tak také Cýrkew Křestianská pilně potřebuge Osob hodných
kteréby gi druhdy nawsstěwowali / wyptáwagijce se na Včenij y obcowánij
Zprávčůw Duchownijch / na wyrozuměnij a naprawenij posluchačůw
gegich / na zgewné hřijchy / Cyzoložstwo / a giné neřády / na potupowánij
Slova Božijho a Swátosti Krystowých / na neswornost mezy Kněžmi a lidem
25 obecniym / na kostelnij / sskolnij a giná k těm podobná stawenij.

Protož we Gménu Božijm / pro vzdělánij Cýrkwe / Křestianské /
a rozssijřenij Sláwy gména Krystowa / tento pořádek w Visitacý / budto
nawsstěwowánij zachowáwati budeme.

I. Nayprwé: Geden každý Farář tayden napřed na Kázanij Lid
30 napomijnati má / aby se k nawsstijwenij připrawili / a to se ze gména dwakrát
do Roka státi má / gednau ten pondělí po Neděli Inuocauit, A druhé ten
Pondělí po Swatým Wáclawě / tak aby se Visitacý hned ten den we wssech
Osadách spolu začala.

II. Druhé: Treffilaliby se po Neděli *Inuocauit*, tehdy Visitacý se odložiti
35 může do Pondělí po Swatém Giřij.

[Třetij:]

⁴⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 66. Číslo 68 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 66.

69⁴¹

fol. 36

Třetij: Giných Panůw poddanij / k tomu potahowáni býti nemagij / III.
lečby některý Pán poddané swé dobrowolně w to podrobiti chtěl / kromě
služebných / kteřížby tu slaužili / kdež Visitacy se držij.

Cžtwrté: Geho milost Pán w každé Osadě Osobu hodnau na swém IIII.
mijstě woliti / a Faráři gij přidati ráci / buďto Auřednijka / Důchodnijho
Pijšaře / anebo z Města Literáta podstatného.

Páté: Má se Lidu k prwnijmu dni yakožto k pondělku / na Kázanij V.
gedno toliko mijsto (kteréby vprostřed Osady bylo) gmenowati / aby se
na ně sessli sami toliko Hospodářowé ze wssij Osady bez žen a dětí / pro 10
vwarowánij welikých autrat / a vkrácenij času. W Městě zagisté na Rathauz
/ a we wsy na Rychtu.

Ssesté: Osoba wolená na mijste Geho milosti Pána / w přijtomnosti VI.
gich wssech y Faráře gegich / kterýž wždycky přijtomen býti má / Rychtářůw
a Konsselůw se tázati má. Pilněli wykonáwá powinnost swau Duchownij 1.
Zprávce gegich: Posluhugeli gim Slowem Božijm a Swátostmi Krystowými
wěrně / když čas a potřeba toho vkazuge: Dobřeli w Katechyzmu Dijtky
gegich wyvčuge: Dáwáli Lidem naučenij / a wyptáwáli se gich / před
přigijmánijm welebné Wečeře Páně: Čžili w tom we wssem aneb w některém
z dotčených Artykulůw Auřadu swého zanedbáwá. 20

Dáwáli gim yaké pohorssenij na sobě / z strany obžerstwij / smilstwa / 2.
cyzoložstwa / swád / her / lichwy / aneb k těm podobných wěcý náležitých.

Gsauli swornij / Farář / Rektor / a Kostelnijcy. 3.

Potom se také Faráře / Rychtářůw a Konsselůw dotčená Osoba wolená / na
mijstě gehu milosti Pána tázati má: 25

[Nachá]

L II

70⁴²

Nacházegijli se Osoby w Městě Městečku neb we vsy genž smilstwem 1.
a cyzoložstwem se posskwrňugij. 30

Přechowáwagijli se Krčmářowé / Pastýřowé / neb ginij hospodářowé 2.
běhlé fflundry a newěstky.

Chodijwagijli w které Obcy děwečky nočnijm časem na přástky. 3.

Dopausstijli kdo w přijbytku swém nočně tancowati. 4.

Nacházýli se kdo zlodayce / genž rád zlořečij / aneb daremně přísahá. 5.

⁴¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 67. Číslo 69 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 67.

⁴² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 68. Číslo 70 přeškrnuté a nadpísané ceruzkou 68.

6. Nacházýli se w které Obcy Baba kauzedlná / aneb giné osoby / genž k hadačkám posýlagij / a s nimi se radij.
7. Odmlauwáli kdo zgewně aneb tayně Pánu Bohu / a Slowu gehu Swatému.
8. Pohrdáli kdo Welebnau Swátostij Těla a Krwe Páně.
9. Přidržugeli se kdo Včenij ffalessného a swodného / posýláli kdo Děti swé ginam ke Křtu / chodijli kdo na paut / aneb nosýli kdo kořenij / Sůl / etc. k modlářským Kněžijm / aby poswěceno bylo.
10. Gsauli w které Obcy lichewnijcy.
11. Protiwijli se kdo Faráři swému / hanijli ho / aneb hrozýli gemu.
12. Gsauli w které Obcy Manželé / genž se rozběhli / a spolu býti nechťegij.
13. Gsauli w které Obcy Manželé / genž spolu srownati a swornij býti nechťegij.
14. Nacházýli se kdo / mezy Hospodáři aneb Nádennijky genž propigijc
- 15 a prohragijc wssecko / Manželku a Dijtky swé hladem mořij.
15. Protiwijli se který Syn anebo Dcera / Rodičuom swým.

[Mijsto]

fol. 37 **71**⁴³

16. Mijsto pohřebné / kterak opatřeno gest / kterak se hrowé kopagij.
- 20 Též také kdo a kterak mrtwá těla nosý.
17. Odňalli gest kdo Chrámu Božijmu aneb Faře nětco / yakožto Lauku / Dědinu / Les / Desátek / aneb nětco giného / a nechceli kdo Faráři dáti / co mu dlužen gest.
18. Yakéby bylo wychowánij Rectora / činijli zadost swému powolánij /
- 25 a platijli mu se časně a sprawedliwě.
19. Potřebugeli yaké oprawy Kostel / Fara a Sskola / Sspitál w Městě kterak se opatruge.
20. Těmito Otázkami Osoba wolená pospijchati nemá / ale na každou z nich zwłasstnij odpověď slyseti / a napraviti to / cožby se hned napraviti
- 30 mohlo. Pakliby hned
nětco napraviti nemohla / má to poznamenati / aby na gehu milost Pána wznesseno a do druhého nawsstěwowánij odloženo bylo.
- VII. Sedmé: Po wykonánij toho / má se wssem hospodárům skrze Osobu wolenau poručiti / aby při prwnij Visitácý / kteráž se w postě syge / yakž
- 35 nahoře oznámeno / tomu

⁴³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 69. Číslo 71 přeškrnuté a nadpsané ceruzkou 69.

na překážku / po Swatém Giřij držij / se wssemi Syny / pacholky / podruhy /
též y podruhůw syny / a summau kdokoli w domu gednoho každého z nich
Mužského pohlawij / genužto přes deset Leth gest / byt swůg má / hned
na druhý den po přečtenij Artykulůw ranným gitrem na gistau hodinu /
kteráž se gim hned tehdaž od Osoby wolené gmenowati má / na Faru nagijti 5
dali / a tu od Zprávce swého Duchownijho / w přijtomnosti Osoby wolené
/ examinowáni byli / wssak tak aby se pěkně postřijdali / a ne zewssech
Wesnic / anebo Desátků na gedn den přissli / což se Osobě wolené a Faráři
k slussnému rozlosowánij poraučij.

Při druhé pak Visitacy / kteráž se držij po Swatým Wácslawě / aby 10
Manželky s dcerami / děwkami / podruhyněmi / podruhůw dcerami /
a zhola se wssemi osobami

ženského pohlawij / kterým přes deset Leth gest / též na gi[sté dni]

L III

72⁴⁴

15

[gi]sté dni a hodiny / od Osoby wolené sobě gmenowané / na Faru přissli
a examinowati se dali.

Osmé: Poněwadž we Wsech / zwlášstě byliliby daleko od Božijho domu VIII.
/ mnoho bezbožné chasy obogijho pohlawij / a naywijce mezy služebnau
Čzeládkau se nacházý / genž z Rok do Roka sotwa gednau na Kázanij 20
prijgdau: potřebij gest před wyslyssenijm / hned kdyby se na dotčené mjesto
sessli / Křestianské napomenutij včiniti. Při kterémžto wssyckni na skrže /
mladij y stařij / ženského y mužského pohlawij / (yak kdy pořádek podle
wyměření sedmého Artykule na ně přijgde) býti / a co se mluwij pilně
pozorowati magij / pod pokutau nižje psanau w gedenáctém Artykuli krom 25
dětij desýti leth mladssijch. Má pak Farář w přijtomnosti Osoby wolené
/ takowé napomenutij činiti / na ten způsob / aby při gedné Wizytacy
Hospodáře wyvčowal / kterakby se k Bohu / k Wrchnosti k Manželkám
k Dijtkám y k Čzeládce swé chowati měl.

Zasse při druhé Wisytacy / aby wyvčowal Manželky / kterak se 30
k Bohu / Manželům / Dijtkám / Čzeládce y Sausedům chowati magij.

Při třetij Wisytacy Syny a Dcery / Při čtvrté Čzeled služebnau
a Nádennijky. Při páté / Podruhy ať yvčuge Bázni Božij / poznánij Božijmu
/ dobrým mrawům a giným dobrým wěcem. A takowé napomenutij může
asy za půl hodiny trwati. 35

⁴⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 70. Číslo 72 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 70.

- IX. Dewáté: Poněwadž sami Hospodářowé wssecky neřády w domijch swých spatřiti nemohau / ale druhdý Hospodyně / pacholek nebo děwka / nětco neslussného spatřij /
očemž Hospodář nic newij: potřebij gest / hned po napomenutij
5 w přijtomnosti gich wssech Artykule znowu / ač netak prodlaužně jako předesslého dne čijsti / a to činiti má Osoba wolená.
- X. Desáté: Počnau od Rychtáře we Wsy / w Městě pak a w Městečku / kdeby neypříjhodněgij gim se widělo /

[ať wsse]

fol. 38 73⁴⁵

- ať wssecky napořád mladého y starého wěku / ženského y mužského pohlawij / tak osedlé yak Podruhy. Anobrž y služebnau Czeled a nádennijky krom Dětij desýti Leth mladssijch / wždy po gednom z Katechyzmu přeslyssij a gich se tážij / znagijli Pána Boha / slaužijli mu a wzywagijli ho.
- XI. Gedenácté: Kdyby se Hospodář osobně doma nagijti nedal a w tom nětco obmesskal / powinen bude pořád v wězenij ssest dnij seděti / a potom gsa wypusstěn / k Faráři swému gijti a dáti se přeslysseti / nic gináče než yakoby mezy ginými přeslyssán byl. Pakliby někdo z čeledi z dětij anebo z podruhůw se pokrýwal a při takowém nawssewowánij nagijti se nedal
20 / powinen bude Hospodář tri dni pořád v wězenij seděti / a po wygitij z wězenij osobu / pro kteraužto seděl na Faru přiwesti / a dáti gi přeslysseti.
- XII. Dwanácté: Rychtáři a Konsselům / ať mezy tijm při prwnij Visitací nikam odgijti nedadij / z přijčiny té nasseliby se někdo neposlussný / bud' mezy Hospodáři anebo čeládkau gegich / aby hned od nich trestán
25 a k poslussnosti přiweden byl.
- Těž y při druhé Visitací Rychtář té Wsy / nebo Města / kdež se Examen držij / nikam odcházeti nemá / ale wždycky se dáti doma nagijti / dokud Visitací k koncy swému přiwedena nebude.
- XIII. Třinácté: Co Osoba wolená s Farářem protráwij při takowém
30 nawsstěwowánij / to se pilně poznamenati / a potom Kostelnijmi penězy zaplatiti se má.

Psal. 2.

Nunc Reges in telligite, erudimini, qui iudicatis terra[m]. Seruite Domino in timore & exultate ei cu[m] tremore. Oscula[mini] Fi

⁴⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 71. Číslo 73 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 71.

[Oscula]mini Filium ne irascatur, & pereatis in via. Quia breui exardescet ira eius.

Psal. 24.

Attollite portæ capita vestra, & eleuamini portæ æternæ, & introibit Rex gloriæ.

5

IX.

O Kázni Cýrkewnij

buďto o wyobcowánij hřijssnikůw nekagijcých.

Na hoře o rozhřessowánij Swatém zpráwu wzali gsme: Protož potřebij giž také o wyobcowánij nětco oznámiti. Nebo obadwa klijče 10 swázanij y rozvázanij Krystus Pán swé Cýrkwi poručiti ráčil. Nebo yak w zprawowánij Swětském / ano y w Domácým a Sskolnijm hlas anebo rozkaz těch Zprávcůw / kdež žádné Execucý a trestánij žádného se nenij obáwati / yako daremným hlukem gest / gim se málo dobrého y vžitečného působij: tak y zprawowánij Cýrkewnij / buďto posluhowánij Slova Božijho / swá 15 obzwlásstnij a vlastnij trestánij má / kterýchž proti neposlussným Božijho Slova a nekagijcým hřijssnikům přijstně vžijwati musý / aby posluchači Božijmu / včenij a kázanij Swatému náležitau poslussnost zachowávali / a tak k Bohu obráčení a věčné spaseni byli.

[O pok] 20

O pokutách Cýrkewnijch.

Pokuty pak a trestánij Cýrkewnij / kteréž každý vpřijmný a wěrný Zprávce Dussij / proti Ewangelium S. neposlussným / a nekagijcým hřijssnikům vžijwati má / od Pána a Spasytele nasseho Gežisje Krysta / 25 nařizeny a poručeny gsau. *Matth. 16. 18. Iohan. 20. 1. Cor, 5. 2. Theff. 3. Tit. 3. 1. Timoth. 5.*

A wůbec se gmenuge hřijchy swázati / kteréžto Slovo wyznamenává hřijchy zadržowati / a toho hřijssného za Pohana a Celného pokládati / a to trestánij Cýrkewnij trogij gest. 30

Prwnij gest / kázání Zákona anebo pokánij w němž toliko slowy a austnijmi pohružkami Zákona wssecky hřijchy wůbec / y tolikéž in specie anebo obzwlásstně se trestáwagij / Božij hněw a věčné zatracenij wssem

⁴⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 72. Číslo 74 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 72.

⁴⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 73. Číslo 75 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 73.

hrijssnijkům se oznamuge a zwěstuge / kterých slow trestánij summa
a zawjrka / w těchto řečech Pijsma Swatého / obsažena gest: Zlořečený každý
/ kdož nezachowává wssecko / což w těchto Knihách Zákona psáno gest.

O tom prwnijm stupni Kázně Cýrkewnij / mluwij Yzayass 58. Iohan.

5 16. Duch Swatý trestati bude Swět z hrijchu. Rom. 3. Hněw Božij z Nebe se
zgewuge proti wssij bezbožnosti a nesprawedliwosti lidské.

Druhé trestánij Cýrkewnij gest *priuata separatio vel suspensis ab usu
Sacramentorum*, aby wěrný Zprávce Dussij hrijssnijka nekagijcýho / a buďto
w včenij blaudijcýho / nebo toho prawého rozumu nemagijcýho / anebo
10 ginými

[weliký]

M

76⁴⁸

welikými a patrnými hrijchy posskwrněného / gich wssakby ani za
15 hrijchy pokládati / ani od nich pustiti mjinil / přátelsky napomenul / aby
swé hrijchy a hněw Božij bedliwě sobě powažugijc a rozgijmagijc / žiwot
swůg polepssyl / aby snad tu Welebnau Swátost sobě ke sskodě a k saudu
nepřigijmal. A z té příčiny do času ho odbýwá (wssak *priuatim* a obzwlásťně
bez swětlého a gmenowitého oznamowánij) a požijwánij Welebné Swátosti
20 do času mu odkládá / aby za tijm včenij Božijmu lépe rozuměti se včijc /
hrijchy swé poznagijc / srdečně gich litowal a želel. Toto trestánij Cýrkewnij
/ někteřij stařij *Canones* gmenowali *Excommunicationem minorem*, to gest
/ oddělenijm od vžijwánij Welebných Swátostij a giných Křestianských
pořádkůw společnosti / syc gesťně vlastněgij se gmenuge suspensio, kdež
25 se do času od Zprávce Cýrkewnijho komu odkládá / a vžijwánij Welebných
Swátostij se zbraňuje / ažby se na něm vznalo / žeby opravdowé pokánij
činil / tak aby sám sobě tu Welebnau Swátost k odsauzenij nepřigijmal /
a Kněz wědomě a dobrowolně cyzých hrijchůw aučastným se nevčinil.

Třetij a naywětssij trestánij Cýrkewnij / gestiť klatba zgewná /
30 kdežto hrijssnijk zgewný / nevstupný / zatwrzený / zarputilý a nekagijcý
/ po předesslém napomijnánij zgewně ze gména jakožto zatwrzený
a pohorssliwý zatracenec se wyhlassuge a Diáblu se dává / aby z společnosti
Cýrkwe Křestianské wywržen a wyobcowán gsa / za Pohana a zgewného
hrijssnijka gmijn byl / tak aby hněw Božij proti nekagijcým hrijssnijkům na
35 něm poznán / a on tijmto trestánijm k opravdowému pokánij a obrácenij
k Bohu přiweden byl. Toto trestánij Syn Božij / náss milý Pán Gežijss Krystus

⁴⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 74. Číslo 76 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 74.

sám nařijditi / vstanowiti a Zprávčům Cýrkewnijm / aby ho přijsně vžijwali
přikázati ráčil w těchto slowijch / Matth. 18. Zhřessijli Bra[tr twůg]

77⁴⁹

fol. 40

[Bra]tr twůg proti tobě / gdi a potrescy ho mezy sebau a nim samým:
vposlechneliť tebe / zýskal gsy Bratra twého. A pakliť tebe nevposlechně / 5
přijmiž k sobě gednoho aneb dwa / aby w vstech dwú nebo tříj swědkůw
stálo každé slowo. Pakli gich nevposlechně / budiž tobě yako Pohan
a zgewný hřijssnijk. Zagisté prawijm wám / cožkoli swijžete na Zemi / bude
swázáno y na Nebi. Matth. 16. Dámť tobě klijče Králowstwij Nebeského /
a cožkoli swijžess na Zemi / budeť swázáno y na Nebi. *Iohan. 20.* Kterýmkoli 10
odpustijte hřijchy gegich / odpausstěgijť se gim / a kterýmžkoli zadržijte /
zadržánit gsau. *1. Cor. 5.* Yá genž tělem přítomný negsem / wssak Duchem
/ giž gsem to vsaudil / yakobych wám přijtomen byl / aby ten / kterýžto
zle učinil / we Gménu Pána nasseho Gežisje Krysta / segdauce se spolu
y s mým Duchem / a s mocý Pána nasseho Gežisje Krysta dán byl takowý 15
Ssatanu / aby ho na těle trápil / duch pak aby spasen byl / w den Pána
nasseho Gežisje Krysta. Nenijť dobrá a poctiwá chlauba wasse / zdaliž toho
newijte / že málo kwasu wssecko těsto porussuge. A protož wyčistť te starý
kwas / abysste byli nowé skropenij (anebo těsto) yakož ste nenakwasseni.
Nebo zagisté Beránek náss welikonočnij obětowán gest Krystus. A protož 20
slawně

[hodůgme /]

M II

78⁵⁰

hodůgme / ne w kwasu starém / ani w kwasu zlosti a neprawosti / ale 25
w Chlebijch nekwassených čistoty a prawdy. Psal gsem wám w listu / abysste
se zasse nespogowali s smilnijky / a to ne s smilnijky tohoto Swěta / aneb
s lakomými / neb s laupežnijky / aneb modláři / syc muselibysste z tohoto
Swěta wygijti. Protož wám y nynij pijssy / abysste s nimi neobcowali / yako
gestliže ten kterýž mezy wámi slowe Bratr / gest smilnijkem / neb lakomcem 30
neb modlár / neb zlodayce / neb opilec / neb dráč / s takowým ani negezte.
Neb co mi potřebij ty / kteříž gsau wně sauditi Wssak ty / kteříž gsau
wnitř wy saudijte. Ty pak kteří gsau wně / Bůh sauditi bude. Wyrwrtež
tehdy zlé z prostředku wasseho. To wyobcowánij / budťo wyrwrzenij

⁴⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 75. Číslo 77 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 75.

⁵⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 76. Číslo 78 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 76.

z spoločnosti Cýrkwe Křestianské *Canones* gmenugij *Excommunicationem maiorem*. A Krystus Pán v Swatého Iana w Ssestnácť kapitole / gmenuge ho
wypowěděníj z Obce Božij / a yakožto wywrzeníj ohawy něyaké. Nebo
y w staré Cýrkwi židowské / před Narozeníj Krystowým ten obyčej se
5 zachowáwal / že gsau zgewné nekagijcý zlolayce / wraždělnijky a k ten
podobnými zewnitřnijmi hřijchy zprzněné z Sskol a z Obcý swých wywrhli
a kladbu na ně dali. A wzat gest příjklad trestáníj dotčeného / od Otcůw
starých / yakož widijme / že Kayn zamordowaw Bratra swého Abele /
z spoločnosti lidij pobožných / a z opravdowé Obce budťo Cýrkwe Božij
10 / wyobcowán a zahrán byl. Swatý Pawel gmenuge ho klatbau / a Otcowé
sta[řij]
zlo]

fol. 41 79⁵¹

[sta]řij zlořečenijm a pilným wystřijháníj ohawnostij / a nepřijtele Božijho
15 / abychom spolu s nim od Pána Boha hrozně trestáni nebyli. 1. Cor. 5. 1.
Timoth. 1. Swatý Pawel ho gmenuge dáwáníj anebo poručeníj hřijssnjka
nekagijcýho Diáblu. A toho potwzruge mnohými důwody takto / řka: 1. Cor.
5. Společnosti žádné s nimi nemijwayte / etc. 2. Cor. 6. Nepracůgte pod
cyzým ghem s bezbožnými. Nebo které má včastenstewstwij sprawedlnost
20 s neprawostij: a nebo které má towaryžstwij swětlo s temnostmi? A které
srownáníj Krysta s Diáblem? Aneb který gest dijl wěrného s newěrným?
A která společnost Chrámů Božijho s modlami. Wy gste zagisté Chrám Boha
žiwého / yakož prawj Pán Bůh / přebýwati budu w nich a choditi mezy nimi
/ a budu gegich Bůh / a oni budau Lid můg: Protož wygděte z prostředka
25 gegich / a oddělte se od nich / prawij Pán / A nečistého se nedotýkayte / a yá
přigmu wás / a budu wám za Otce / a wy mi budete za Syny a za Dcery
/ prawij Pán Bůh wssemohúcý. W těchto dwau Ržech / patrně se
obsahuge Příkázáníj Božij / že zgewnij a nekagijcý hřijssnijcy / proti prwnij
y druhé Tabuli Desatera Božijho Příkázáníj z spoločnosti Cýrkwe Swaté se
30 wyobcowati magij. Giž pak wětssij spoločnosti mezy Křestiany nenij / nad
vžijwáníj Welebné Swátosti Wečeře Páně.

A protož takowij nevstupnij a zarputilij notorij *peccatores* k dotčené
Welebné Swátosti připusťení býti ne[magij]

M III

⁵¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 77. Číslo 79 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 77.

80⁵²

[ne]magij / ažby opravdu sobě vsmyslijce a hříjchůw swých litugijce ku Pánu Bohu se obrátili. Nebo w Cýrkwi Božij také na tomto Swětě / gistý a patrný rozdijl mezy Bohem a Diáblem / též také mezy pobožnými Křestiany a zgewnými holomky ďáblowými zachowán býti musý. Třetij ráčil také Krystus Pán wssem wěrným Včitelům prikázati / netoliko hříjchy rozwazowati / ale také nekagijcým hříjchy zadržowati / yakožto v S. Matth. w 18. k. dj: Gistě prawijm wám / cožkoli na zemi swijžete / budeť swázáno y na Nebi. A což rozwijžete na Zemi / rozwázáno bude y na Nebi. Matth. 16. Dámť tobě klijče Králowstwij Nebeského. A cožkoli swijžess na Zemi / budeť swázáno y na Nebi. A cožkoli rozwijžess na Zemi / rozwázáno bude y na Nebi. *Iohan 20.* Kterýmkoli odpustijte hříjchy / odpausstěgijt se gim / a kterýmkoli zadržijte / zadržániť gsau.

Pořádek který se zachowáwati má při trestánij zgewných hříjssnijkůw a wyobcowánij gich.

15

Poněwadž těžssijho a hrozněgssijho trestánij na Swětě nenij nadto / když opravdowá Cýrkew Křestianská na někoho klatbu dá / a wyobcugjc ho podle Slova Božijho / aby Zprávcowé tijm méně práce nepřijzně y protiwenstwij proně podnikli / zwlasstě poněwadž nekaždý z Duchownijch Zprávcůw pořádku dobrého a Křestianského w tom zachowáwati vmij / giž žádnému Knězy dopusstěno býti nemá / aby podle swého vlastnijho zdánij a mocy lidi zgewně wyobcowal / anebo ze

[gména]

81⁵³

fol. 42

gména gich na kázánij gmenowal / až nayprw takowau wěc wznese na Osoby odevssech třij Stawů ku porownánij takowých y giných nesnázý w náboženstwij wolené / budťto na Pány Defensory. Y budeli mu od nich to odepráno / teprwa může přijsnosti wyobcowánij proti takowému vžijwati. Co se pak obecného Auřadu wssech wěrných Včitelů a Zprávců Cýrkewnijch dotýče / podle prikázanj Božijho powinni gsau hřjch wůbec a zgewně trestati / yakož dj Prorok Yzayáss w 58. kapitole. (Wolay nepřestáway / yako traubu powyss hlasu swého / a zwěstũg lidu mému mrzkosti gegich / a domu Iakobowu hříjchy gegich. A Ezechyel w 33. kap. Stražným gsem tebe vstanowil Domu Izrahelského. Protož vslysse z aust mých Ržech

⁵² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 78. Číslo 80 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 78.

⁵³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 79. Číslo 81 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 79.

zwěstugess gim odemne. Gestli že yá dijm k Bezbožnému / Bezbožný smrtij
vmřess / Ty pak nebudessli mluwiti / aby se ostřijhal Bezbožný od cesty
swé / on bezbožný w neprawosti swé vmře / ale krwe gehu z ruky twé
požádám. A pakli ty zwěstugess Bezbožnému / aby od cest swých obrátil
5 se / a on se neobratij od cesty swé / on zagistě w neprawosti swé vmře /
ale ty Dussy swau wyswobodil gsy.) Pakliby Zprávce Duchownij obecnijm
swým kázanijm a trestánijm hřijchů / wůbec posluchače swé napraviti
nemoha / někoho by mezy nimi nassel / genžby wědomými / zgewnými
/ a gednomu každému známými hřijchy posskwrněn byl / powinen bude
10 takowého notoriu[m] peccatore[m]. Nayprwé k sobě obeslati / a w tynosti
ho potrestati.

Pakliby se po prwnijm napomijnánij nepolepssyl / at ho po druhé
obesse / a w přijtomnosti dwau neb třij Osob wěrně / otcowsky / vpřjmné
a přijstně / wssak bezewssj přijkrosti hánliwé / napomjná a žádá / aby aspoň
15 gesstě přestal hřessyti / hřjch swůg poznal / hněwu Božjho a zatracenij
wěčného / kteréhož na každau hodinu na sebe očekáwati musý / se bál /
ku Pánu Bohu se obrátil / žiwot swůg polepssyl / a Cýrkew Křestianskau /
kteraužto od několika časuow / těžce pohorssowal / za odpusstěnij prosyl.

82⁵⁴

20 Takowé napomijnánij asy dwakrát nebo třikrát Zprávce opakowati má /
a pohrůžku takowau doložiti / nebudeli chtijti neslussného a peského
obcowánij swého nechati / a pokánij činiti / že podlé powinnosti swé / yakž
koli nerád / na gisté cesty pomysliti musý aby mu swéwolnost přetržena
byla. Budeli giž zgewný hřijssniyk Otcowským napomijnánijm Zprávce
25 swého chtijti pohrdati / a w hřijssijch swých nevstupně / a swéwolně trwati:
Správce powinen bude / takowau wěc na Pány Defensory podlé rozkazu
Krystowa / řkaucýho: Powěz Cýrkwi / A Swatého Pawla řkaucýho: Ať saudij
Cýrkew / wzněsti / kdežto Páni Defensores powinni budau obžalowaného
obeslati / a Zprávcy Duchownijmu poručiti / aby klatbu na něho dal. Za
30 tijm pak Zprávce takowého zgewného hřijssniyka ani rozhřessowati / ani
Welebnau Wečeřij Páně gemu posluhowati nemá.

Pakliby hřijssniyk Zprávce swého napomijnánij wposlechl a za
odpusstěnij hřijchůw žádal / giž wyobcowánij potřebij nebude / než
Zprávce na žádost gehu / gey rozhřessyti / k Wečeři Páně gey připustiti
35 / a společnosti Cýrkwe gemu přijti má. Potwzruge se pak pořádek ten
řečmi Pijsma Swatého / yakž se teď pořád kladau. Math. 18. Zhřessijli

⁵⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 80. Číslo 82 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 80.

proti tobě Bratr twůg / gdi a potrescy ho mezy sebau a mezy nim samým.
Vposlechneliť tebe / zýskal gsy Bratra twého. A pakliť tebe nevposlechně
/ powěz Cýrkwi: A pakli Cýrkwe nevposlechně / budiž tobě yako Pohan /
a zgewný hřijssničk. Zagisté prawijm wám / cožkoli swijžete na zemi / budeť
swázáno y na Nebi / a což rozwijžete na zemi / budeť rozwázáno y na Nebi. 5
[Opět]

83⁵⁵

fol. 43

Opět prawijm wám / gestli že dwa z wás swoliliby se na zemi o wsseliké
wěcy / za kteraužby koli prosyli / staněť se gim od Otce mého / kterýž
w Nebesých gest. Neb kde se segdau dwa nebo třij we gménu mém / tut' 10
gsem yá vprostřed nich. Gall. 6. Bylliby zachwácen Čžlowěk w některém
nedostatku / wy kterijž Duchownij gste / naučte takowého w Duchu tichém
/ prohlédage sám k sobě / aby y ty nebyl pokaussen.

Tyt. 3. Bludného Čžlowěka se warůg po prwnijm y druhém trestánij
/ wěda že gest přewrácený / kdož gest takowý / a hřessij swým vlastnijm 15
saudem gsa odsauzen. 2. Cor. 13. Hle toto giž třetij chcy k wám přigijti /
aby w vstech dwau nebo třij swědkůw stálo každé slowo. 1. Timoth. 5. Proti
starému žaloby nepřigijmay / gediné pod dvěma neb pod třjma swědky /
Ty pak kterjž hřessij předewssemi trestcy / ať se ginij bogij. Oswěd čugit
před Bohem y Krystem Gežijsssem / y před wywolenými Angely gehu / 20
aby těchto wěcy ostrijhal bez vmenssenij / nic nečině na ginau stranu se
odchylugijc / etc.

Ale wssak Zprávcowé Cýrkewnij nic swětle mluwiti / ani co před
sebe wzyti magij / z podežřenij / nepřijzné / záwisti / pomsty žádosti. Nebo
psáno gest / Deut. 16. *Quod iustum est, tuste persequaris*. A tak na tom dosti 25
nenij / že Kněžij dobrým aumyslem w kázni Cýrkewnij bedliwij

[gsau:]

N

84⁵⁶

gsau: Ale y toho potřebij gest / aby w tom také chwalitebný a pořádný proces 30
zachowali / etc. Protož kdyby hřijch ten a weystupek dopusstěný we wssem
gistý a gruntowně známý nebyl (yako kdyby kdo swětlé včenij ffalessné
skrže Knijhy tisknuté wydané zastáwal / anebo yako

⁵⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 81. Číslo 83 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 81.

⁵⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 82. Číslo 84 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 82.

onen neřádný Smilník / 1. Cor. 5 kterýž s swau vlastnij Macochau
obcowal) a factum to ne wcele *notorium* bylo: Tehdy Kněz žádného zgewně
a ze gména z Kazatedlnice gmenowati nemá. Kterýžby před tijn processem
pořádným napomenut a přesvědčen nebyl. A s obzwlásstnij pilnosti ssetřijn
5 býti má rozdił hřijchůw a weystupkůw těch / kteříž od věrných Zprávcůw
Cýrkewnijch trestáni býti magij. Někteřij gsau taynij a newědomij / genž
toliko tomu / který se gich dopustil / a Zprávcy Cýrkewnijmu známi gsau /
lid pak málo o nich wij / a gimiž newssecka Obec zgewně pohorssena gest.
Yako kdyby někdo něyakým bludem w včenij nakažen gsa / wssak zgewně
10 a wůbec by ho nerozsýwal ani zastáwal / anebo kdyby samému Knězy
o někom wědomé bylo / žeby koho zamordowal anebo giného hřijchu se
dopustil / etc.

W takových tayných hřijssijch předewssemi wěcmi a se wssij pilnostij
/ poručenij Krystowo / má a musý wěrně zachowáno býti / kdež dij: Zhřessijli
15 proti tobě Bratr twůg / tehdy potrescy ho mezy tebau a nim samým. Nebo
poněwadž Kněžij hřijssnjkůw wady a nedostatky nezrazowati / ale hogiti
a odpustiti magij. Protož potřebij gest / aby takowé tayné hřijssnijky / ač
přjsně / wssak w taynosti / a vpřijmně y Otcowsky spravowali a potrestali:
A tudy hněw Božij a ohawnost hřijchůw gegich y wěčného trestánij zatracenij
20 gim předkládagijce přijsně a wěrně / yakž neywýsse býti může / ku pokánij
a milosti Božij hledánij napomijnali. Kdyby takowého napomenutij přiyali /
w poznánij hřijchůw swých polepsse[nij při]

fol. 44 85⁵⁷

[polepsse]nij připowěděli a rozhřessowánij od swých hřijchůw / a Páně
25 Wečeře / žádostiwij byli: Tehdy Zprávce Cýrkewnij gim toho vdělití má /
a žádné zgewné trestánij na ně nevložiti ani z Kazatedlnice gmenowati. Ale
hřijch takowý tayný w teynosti zachowati / a tomu k potupě nižádnému
na Swětě neoznamowati. Yakž pak předkowé o takowé přijhodě vžitečně
a wěrně napomijnagij slowy těmito: Hřessylliby Bratr twůg proti tobě (dij
30 Krystus) tehdy potrescyž ho mezy sebau a nim samým. Pročto: Ay proto /
že zhřessyl proti tobě / y gdiž tehdy s nim samým na stranu / a potresciž ho
saukromij / poněwadž sám o tom wědomost máss / žeby proti tobě zhřessyl.
A byť ho wždy wěrně předewssemi trestati chtěl / tehdy tijn způsobem
nebylby geho ffdrownijkem ku polepsse[nij / ale wijcegij geho zrádcým.
35 Někteřij pak gsau zgewnij a známij hřijchowé / kterýmižto mnozý lidé
a třebas celá Osada a Obec pohorssena / zprzněna a nakažena býwá. Yakž

⁵⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 83. Číslo 85 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 83.

ku příjkladu / kdež onen Koryntský swau vlastnij Macochu zgewně za
Manželku měl / a ten hřijch zgewně wssem znám byl. Item / Kdyby který
ffalessný Včitel patrné bludy a rauhánij proti Bohu na obecném Kázanij /
anebo syc skrze tisštěné a wůbec wydané Knijhy zastáwal. A kdyby také syc
někdo bludem něyakým gsa nakažen / gey při swých sausedijch w sniátcých 5
anebo w kwasých mezy lidi anebo mezy Čzeládku swau rozsýwati a tijm ge
swozowati a posskwrniti chtěl: Zasse kdyby zgewného mordu / ffalessneho
swědectwij / anebo cyžoložstwa se někdo dopustil / k čemužby anebo sám
se přiznal / anebo toho přesvědčen byl. Yako kdež S. Petr předewssij Obcý
w Antyochij židům pochlebowal / a s nimi obcowal nevpřjmně / ani podle 10
prawdy Ewangelitské.

W takowých zgewných hřijssijch a příjhodách / genž se *notoria peccata*
a zwłásť *notoria facti* gmenugij / kteřijžto sami w sobě a w skutku prawij
a zgewnij

[gsau /] 15

N II

86⁵⁸

gsau / sami se tak wygewugijce / anebo wždy wssem / anebo mnohým yako
na očijch stogijce / a tak swětlij a patrnij gsau / že žádným hodnowěrným
zličeníjm / zatageni býti nemohau / Item notaria iuris, to gest / takowij 20
hřijchowé / k kterýmby se někdo sám přiznal / anebo syc gruntem a prawdau
gich přesvědčen byl: Také potřebij gest / aby prwé nežliby k zgewnému
wyobcowánij saháno bylo / hřijssnijcy takowij / předně Slowem Božijm
tuze trestáni a ku pokánij přijstně napomenuti byli. Ale toho potřebij
nenij / aby takowij hřijssnijcy wždycky w tainosti nayprwé / anebo mezy 25
Knězem a tijm samým / kterýž se toho hřijchu dopustil / napomenuti byli
/ ale neypřihodněgi a neylépe gest / aby Zprávcowé Cýrkewnij při těch
pořádek a proces Krystůw v Swatého Matthausse w Osmnácté kapitole /
poznámenaný w cele zachowáwali / aby zgewně hřijssnijky ne hned ze
gméoa⁵⁹ na Kazatedlnicy trestali (yak S. Pawel y toho neřádného Smilnijka 30
/ kteréhož ač wyobcowal / wssak vlastnijm gménem negmenowal)
ale předkem sami mezy sebau / a potom w dwau nebo třij swědkůw
přijtomnosti napomijnali / a tu kdyby nechtěl poslauchati / tehdy teprwa
dotčeným Panům Defensorům oznamowali / kteřijž gehu obeslati / pořádně
wyslyseti / a swědky přesvědčowati magij. 35

⁵⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 84. Číslo 86 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 84.

⁵⁹ Chyba v tlači (?).

Forma publikowánij Klatby.

Kdyby Páni Defensores někoho klatby hodného vsaudili a Faráři
mijsta toho psanij včiniwsse gemu poručili / aby na takowého spurného
zgewného hřijssnijka klatbu dal / publikowánij takowé klatby w Neděli
5 zgewně státi se má / těmito slowy: Křestiané w

[Pánu]

fol. 45 87⁶⁰

Pánu Bohu milij / mám poručeníj / od Osob k obhagowánij prawého
Náboženstwij w tomto Králowstwij Českém / odevssech třij Stawůw
10 wolených / abych yakožto pořádný Zprávce duchownij Osady této / na
Obywatele Obce N. ze gména N. N. zgewně klatbu vydal / z společnosti
Cýrkwe Krystowy gehu wyobcowal / a yakožto Aud nevžitečný
a neposlussný odřezal a oddělil / poněwadž neyprwe saukromij / potom
w přjtomnosti dwau nebo třij swědkůw / třetij od starssijch Obce této /
15 a čtwrté od Panůw Defensorůw wěrné gsa napomenut / aby hřijchu swého
N. N. přestal / wssecka napomijnánij y weystrahy wěrné mimo sebe pustil /
nimi pohrdal a polepssyti se nechtěl. A protož yá / yakožto Zprávce Dussij
wassijch / spolu s wámi yakožto s Cýrkwij Božij we gménu Pána nasseho
Gežijsse Krysta / gednijm duchem shromážděn a spogen gsa / mocý Pána
20 nasseho Gežijsse Krysta / N. N. Diáblu Ssatanássowi dáwám a poraučijm
k skáze těla / aby Dusse gehu spasena byla w den Páně / kdyžby se zasse
obrátil / opravdowé / a stálé pokánij činil. Také gemu zapowijdám Welebnau
Swátost Těla a Krwe Pána nasseho Gežijsse Krysta / netoliko / aby gi sám
nepřigijmal / ale také při posluhowánij též Swátosti

25

[(kromě]

N III

88⁶¹

(kromě Kázanij) nebywal / žádnému Kmotrem nebyl / ažby se polepssyl
/ aby tijm spijssse hřijch swůg zgewný poznage a wyznage / od něho
30 přestal / se polepssyl / opravdowé pokánij činil / za milost a odpusstěníj
žádal / rozhřessowánij zgewně w Obcy přiyal / a s Cýrkwij kterauž gest
pohorssowal / zasse se smijřil / etc.

Takowého pak wyobcowaného Człowěka žádný giný Kněz přigijti
ani rozhřessowati nemá / bez wědomosti a dowolenij Kněze toho / kterýž

⁶⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 85. Číslo 87 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 85.

⁶¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 86. Číslo 88 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 86.

na něho klatbu dal / kromě příjchody nebezpečné a smrtebné Nemocy. Ale
aby wyobcowaný tijn spijse sebau hnauti dal / k zgewnému pokánij /
k smijřenij se s Cýrkwij. Item / aby ginij lidé nijm se káli / potřebij bude / aby
Kněz hrijchy wyobcowaného též také příjstnost hněwu Božijho y pokuty
/ na takowý hrijch wyměřené / lidem dobře a vlastně předkládal. Přitom 5
také pohorssenij sskodliwé / kterýmž Cýrkwi Krystowý posawád nemálo
vblijžil / podle náležitosti / posluchačům swým w známost vwedl. Posawád
o pořádku wyobcowánij těch / kteřijžto pro zgewné swé hrijchy neyprwé
teyně. Potom w příjtomnosti dwau nebo třij Swědkůw / Třetij od Starssijch
Obce / a naposledy od Panůw Defensorůw / napomenuti gsauce / polepsyty 10
se nechťeli.

**Pořádek kterýmž se wyobcowaný skrze zgewné pokánij
y rozhřessowánij w společnost Cýrkwe Božij zasse přigijmagij.**

[Kdyby]

89⁶²

fol. 46

Kdyby někdo wyobcowán byl / žádné sprawedlnosti w Duchownijch věcech
/ kromě kázanij / vžiti nemá. Pakliby wyobcowaný za rozhřessowánij
žádal / powinen toho bude hledati při Pánijch Defensořijch / kteřijžto
podle příjchodnosti času y osob wědauce / yak tu wěc opatřiti / Nayprwé
wyobcowanému čas k skussenij gmenowati budau / w kterémžto času 20
/ budeli se řečij skutkem y wssijm swým obcowánijm dobře chowati
/ y přineseli gistotu / od Zprávce swého Duchownijho / y od některých
pobožných y hodnowerných obywatelůw Obce té / že gest se wsseliyak
chowal / yak na dobrého náleželo / má mu dopřáno býti / aby rozhřessenij
přiyal. 25

Gestli že bypak obzwlásstně někomu byl vblijžil / vsskodil / anebo
koho vrazil / má se s nim oto vmluwiti / y smijřiti. Nápodobně se zachowati
má k swé Wrchnosti / w gegijžto trestánij byl vpadl.

Má také wyobcowaný / genž za rozhřessenij žádá / za času skussenij
swého k pobožnému / počestnému a Křestianskému Obcowánij wěrně 30
nabijzen a napomenut býti / aby k Modlitbě y k skrocenij Těla swého
přiweden gsa / na něm se seznati mohlo / že opravdu hrijchůw swých lituge
a že pokánij geho nenij pokrytské / ale opravdowé.

Kdyžby giž Wyobcowaný při Pánijch Defensořijch za rozhřessenij
/ aby do Cýrkwe Krystowy zasse přiyat byl / žádal / w času skussenij 35
swého wytrwal / a co gest mu od Cýrkwe vloženo bylo / we wssij pokoře

⁶² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 87. Číslo 89 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 87.

a poslussnosti wěrně wykonal / a w kagijcým swém žiwotě dobře /
a chwalitebně se chowal / a o tom owssem gistotu / od Zprávce swého
Duchownijho y některých giných zachowalých a hodnowěrných lidij
z Obce / Panům Defensorům přinesl / tehdy gemu dále od dotčených
5 Pánuow poručeno bude / aby Včitele a Zprávce swého / za rozhřessowánij
/ a Starssijch Obce za přiřetj do

[společ]

90⁶³

společnosti gich ponijžené žádal. K kterémužto rozhřessowánij a přiřetij
10 Páni Defensores čas gmenowati a Zprávcy Duchownijmu otom dni
gmenowaném oznámiti magij. Potom Kněz téhož mijsta wyobcowaného
přeslyssij / přiznali se k tomu že gest zhřessyl. A budeli na něm znáti /
že hříjchůw swých lituge / y připowijli vpřijmně / že se polepssty chce /
za rozhřessowánij žádage / má mu Kněz oznámiti / aby také Cýrkew pro
15 pohorssenij / kterýmž gi vblijžil / za odpusstěnj žádage s nij se smijřil
a narownal / kteraužto wěc Zprávce na Kázanij od něho včiniti má. Přitom
wyobcowaný / genž za rozhřessenij žádá / Knězy připowij / že zgewně před
Oltářem rozhřessenij od něho přijgme / kteraužto přijpowěd y wssecko / co
gest se zběhlo Panům Defensorům Kněz zasse připsati / a wyobcowaného
20 s některými hodnowěrnými osobami z též Osady / kteřijby se spolu
s Knězem za něho přimlauwali / k nim odeslati a odpovědi / coby dále
w té wěcy včiniti měl očekáwati bude. Budeli mu od Panůw Defensorůw
poručeno / aby wyobcowaný zasse přiyat byl / takto s nim nakládati má.

Forma nebo pořádek /

25 **kterák se wyobcowaný zgewně rozhřessowati / a do Cýrkwe
Křestianské zasse přiřijmati má.**

Nayprwé Zprávce Duchownij w Neděli před tijm / o takowém
rozhřessowánij wůbec na Kázanij oznámiti má. A potom w Sobotu nayprwé
přiřistij / wyobcowaný / smutný a pokorný s obzwlástnij wážnostij / tak / že
30 pokánij y zewnitř na něm seznati se mů[že na]

⁶³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 88. Číslo 90 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 88.

[mů]že na Nesspor přigda / Knězy se oznámij. Tuť má Kněz po Kázani /
 genž slowe concio præparationis pro pád geho / tuhé a přijstné napomenutij
 / z Starého y nowého Zákona obzwlásstnij včini. Kdyby pak widěl / an se
 přijlijss z toho zarmucuge / a désy / ať potěssenijm dlauho nemesská / etc. 5
 Druhý den yakožto w Neděli / ten gistý wyobcowaný / podle welikého
 Oltáře / kdež obyčegně / Welebná Wečeře Páně lidem se rozdává / truchliwě
 a smutně prostohlawý se postawiti má / A Kněz / po obyčegném swém
 Kázani / kteréž pro přijtomného hříjssnijka vkrátiti má / takto k lidu
 promluwij: 10

Přátelé milij / poněwadž tento Čžlowěk / očemž gedenskaždý z wás
 dobruu wědomost má / hrozný pád včiniw / nynij z daru Božijho zasse se
 ku Pánu Bohu obracý / a odpusstěnij hříjchůw swých dogdauc / na milost se
 přigijmá: potřebij wám bude připomenutij tohoto ssetřiti.

Nayprwé / Poněwadž wssyckni na pořad gsauce od přirozenij mdlj / 15
 skrze nedostatek vlastnij / y také rozličné lsti a chytrosti ďábelské / w rozličné
 hříjchy wvedeni býwáme / potřebij nám bude na každý den vpřijmným
 Srdcem Pánu Bohu se modliti / a řijcy: Pane newwod' nás w pokussenij.
 Abychom bezpečně bezewssij starosti a powažowánij nebezpečenstwij /
 gimžto obklijčeni gsme / žiwi nebyli / ale raděgi řeč Krystowu / kdež dij: 20
 Modlte se abysste newessli w pokussenij / wždycky w Srdcy swém měli /
 tolikéz také řeč S.

[Petra]

O

[S.] Petra w paměti swé složili / kdež dij: Bděte a stříjzliwij bud'te / nebo
 Diábel protiwnijk wáss yako Lew řewa obcházý / hledage kohoby sežral /
 kterémužto odpijrayte sylnij gsauce w Wijře: A Swatého Pawla k Effežským
 w 5. kap. Wiztež tehdy kterakbysste opatrně chodili / ne yako nemaudřij /
 ale yako maudřij: Y owsssem tak gest / že Čžlowěk bezpečně a neopatrně 30
 žiw gsa / ďábla k sobě přiluzuge / a z wnuknutij geho mnoho hrozných
 hříjchůw se dopausstij / yakož widěti gest / na slawných a wznessených
 lidech / Dawidowi a Ssalomúnowi. A protož na takowé swé nebezpečenstwij
 pamatugijce opatrní bud'te / wssetečnosti a nezbednosti se warůgte / to
 přitom znagjce / že moc lidská / k wykonánij toho nikoli nepostačuge: než 35
 musýte na každý den Pána Boha srdečně prosyti / aby on wás y Čželádku

⁶⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 89. Číslo 91 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 89.

⁶⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 90. Číslo 92 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 90.

wassij / milostiwe zachowati a spravowati ráčil / pro Krysta Gežijsse Syna swého / yakož pak o obogijm Krystus PAN wyswědčugijc takto dij: Bezemne nic včiniti nemůžete. Item: Prostež a dáno wám bude.

Druhé: wěděti máte / že gistotně tohoto N. y giných zgewných
5 hřijchůw pokuty wěčné následugij / w těch / genž se obrátiti zpěčugij.

[K tomu]

fol. 48 93⁶⁶

K tomu také tělesnými pokutami hřijssnijcy takowij w tomto žiwotě
trestáni býwagij / tak / že mnohdykrát wssecko Město neb Králowstwij
10 gich vžiti musý. Takto zagisté psáno stogij: Kdo Meč béře / od meče zahyne.
Item / Smilnijky a Cyzoložnijky Pán Bůh sauditi bude.

Těchto a k těm podobných pohrůžek Božjch o budaucým trestánij
sobě lehce wážiti nemáte / poněwadž widijme / že Cyzoložstwo Dawidowo
hroznau pokutu na wssecko Králowstwij vwedlo.

15 Třetij: Znayte a wězte / že Pán Bůh trestánij wěčného zprostiti rácij
/ těch kteříž se k němu obrácejij: y také časné pokuty gim polehčiti /
yakž gest polehčil trestánij Dawidowi y Manassessowi / Anobrž powěděti
ráčil Pan Bůh: Obratě se ke mně / a yá se zasse obrátijm k wám. Item /
Budaui hřijchowé wassij yako čerwený postawec / yako Snijh zbijleni
20 budau. Y složijce to w swé paměti / ku Pánu Bohu se obraťte / odpusstěnij
hřijchůw a žiwot wěčný skrze Wijru w Pána Gežijsse Krysta / očekáwayte
/ a za polehčenij pokut časných sobě / Dijtkám wassijm / y wssemu tomuto
Králowstwij Pána Boha snažně žádagijce / příjkladůw: Adama / Ewy / Arona
/ Dawida / Ma[nasse]

25

O II

94⁶⁷

[Ma]nassessa / a k těm podobných častokrát k paměti sobě přiwozůgte
/ abysste nimi ku pokánij / ku polepssenij žiwota / k posylněnij wijry
a k Modlitbě wzbuzeni byli. K tomu račiž wám Pán Bůh wssemohúcý / pro
30 Syna swého milého Gežijsse Krysta / skrze Ducha Swatého nápomocen
býti / a po wssecky časy mezy wámi Cýrkew sobě shromážditi / a k swé
Cti y chwále milostiwe zachowati / Amen. Y nepochybugi že každému
z wás wědomé gest / kterak tento N. N. genž w tomto shromážděnij tam
v Oltáře stogij / zgewně hřessyw / Obec Křestianskau nemálo pohorssyl / za

⁶⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 91. Číslo 93 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 91.

⁶⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 92. Číslo 94 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 92.

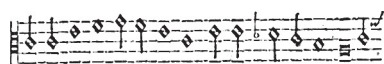
kteraužto příjčinau / od Panůw Defensorůw wyobcowán gsa / po obrácenij
swém / na snažnau žádost gehu y příjpowěd / že se polepssyti chce / od
týchž Panůw zasse přijat gest / kteřížto mi poručili / abych ho zgewně
rozhrěssyl / a gehu s Obců smijřil. A protož wás wssech / pro Gežijsse Krysta
Syna Božijho / za odpusstěnij winny a pohorssenij proti wám dopusstěného 5
/ a za snažnau obecnu Modlitbu ku Pánu Bohu žádá. Protož pomodlijce se
za něho Pánu Bohu / takto společně řikayme: Otče náss / etc.

[Po Ká]

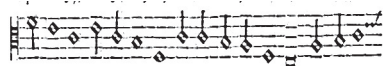
95⁶⁸

fol. 49

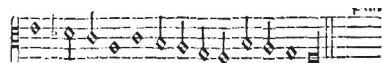
Po Kázanij w Modlitbě Obecné také o něm zmijnku včiniti má / a kdyžby 10
z Kazatedlnice sessel / Ziácy zpijwati magij:

Spomozyž mi z mého hoře / mocný mi lij Bože / spo-

mozyž mi z mé těžkosti / prosým twé milosti / Neb gsy Pán 15

Bůh má naděje / dayž ať mi se dobře děje.

Za twá mnohá dobrodinij / můg Duch chválu činij / Dussy / Tělo / že
gsy mi dal / wssak gsem obé zmrhal / hřijchy swými ohyzdnými / neweda
se Slowy twými. 20

Gsa podobný tobě Obraz / twůg gsem zrusstyl rozkaz / nechowage se
k vůli twé / zhanbil gsem mrawy ctné / k vůli Swětu také tělu / činil gsem
powolnost celau.

Nebudeliť milosti twé / můg laskawý Pane / konečně wijm / žeť
zahynu / pro mau těžkau winnu / neb mi těžko giž ze wssech stran / saužils 25
mne yako mocný Pán.

Hněw twůg zgewný nad sebau znám / tohoť yá se lekám / wssecken
se před tebau třesu / těžký smutek nesu / chodě / leže / gsem vždy truchliw
/ že gsem byl na Swětě zle žiw:

Swědomij mne welmi tijžij / a hřijchowé wijžij / kte[rěž ty] 30

O III

⁶⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 93. Číslo 95 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 93.

96⁶⁹

[Kte]réž ty sám ráčijss znáti / proně se hněwati / neb gsy gimi zle vražen /
gsa odemne lehce wážen.

Mněl gsem že yá Swět přebudu / tak žiw gsa bez studu / že tebe
5 přewálijm Boha / s nic býti nemoha / negsa než popel také prach / giž mne
porážij diwný strach.

Ruka twá tkla se mne sylně / toť wijm neomylně /nebudeliť slitowánij
/ w tomto twém trestánij / běda tělu také Dussy / obět zahynauti musý.

Naděgiť mám syl nau w tobě / y celé dauffánij / vždy wolage bez
10 přestánij / k twému slitowánij / aby ráčil zdrawij přijti / chtělbych lépe giž
žiw býti.

O smilůg se Otče milý / w tuto pozdnij chwijli / neb gsy ráčil přisljibiti
/ že ráčijss přigijti / na milost každého k sobě / kdož se gen pokořij tobě.

Gsem lotr pozdě kagijcý / w mocné twé prawicy / naděgiť se swému
15 zdrawij / žeť mne hřijchu zbawij / ač tělo ráčijss trápati / Dussy rač spasenij
přijti.

Těssijť mně prwnij hřijssnijcy / mnozý a welicý / kteříž ač se pozdě
káli / milost obdržali / věřijmt yá w tě milý Pane / žeť mi se gináč nestane.

Lotra gsy přiyal na milost / w poslednij hodinu / když wisel na Křížji
20 s tebau / věčný Božij Synu / když poznal swij ač pozdě zlost / obdržal twau
Swatau milost.

Magdaléně hřijssné ženě / téžs dobře včinił / když se kála / w té
dauffala / wssechs gi hřijchůw sprostil / O dayž mi dijl té milosti / mocný
Bože na wysosti.

25 Odpustils y Zacheowi / též y Mathaussowi / kdy se swých hřijchůw
wyznali a gich litowali / račiž mi také popřijti / w ně se nenawracowati.

Znám že Osob nepřigijmáss / neb wssecky hřijssné znáss / nečinijss
křiwdy žádnému / mladému starému / w kterau se koli hodinu / kagij
odpústijss gim winnu.

30 Též y nynij yá wyznávám / k tobě z Srdce wolám / že

[gsem]

fol. 50 97⁷⁰

gsem hřijssnijk před Twárij twau / skutkem y myslij zlau tě hněwage / zle
páchage / bliž od pekla než do Ráge.

⁶⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 94. Číslo 96 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 94.

⁷⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 95. Číslo 97 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 95.

Odpust o slitůg se Pane / proto swrchowané / twé Welebné Swaté
gméno / na němž vpewněno / gest srdce mé co na skále / w něf dauffati
budu stále.

Rácijsli mi zdrawij přijti / chcyt zawděk přigijti / ať bych se mohl tobě
káti / sstiačně zhřijchůw wstáti / pakli rácijs vsmrtiti / Dussy rač w twé 5
ruce wzyti.

Poraučijmt se mocně tobě / žádage za milost / ať bych se mohl
z hřijchůw znáti / tebe milowati / nezamijtay twého slauhy / rač mi odpustiti
dluhy.

Dlužen gsem tobě samému / Stwořiteli swému / wijc než mohu 10
zaplatiti / rač se slitowati / at bych mohl w pokánij státi / A tobě z počtu
wygijti.

Nezpomijnayž mých neprawostij / prosým twé milosti / neb gsem
hoden zatracenij / pro těžké hřessenij / pospěss s twau pomocí rychle /
dokud Smrt nezachwátij mne. 15

Wyswobod' mne z toho smutku / welmi teskliwého / ať bych poznal
tebe Boha / laskawého Pána / rač mi dáti potěssenij / pro Krystowo Vmučenij.

Smilůg se nademnau Bože / wssak gsem twé stwořenij / wzpomeň
na mne / w zármutku mém / pro twé ponížčenij / vslyss k sobě wolagijce /
a neday mne trápit wjce. 20

Amen to gest staniž se tak / za tot wěrně prosým / ač nehodný gsa
slauha twůg / milosti newzдалug / račiž mi zde milost dáti / po smrti k sobě
přigijti / Amen.

Po pijsni stoge Kněz před Oltářem a obrátiw se k lidu / toto napomenutij
včinij. 25

[Přátelé]

98⁷¹

Přátelé w Pánu Bohu milij: Nepochybugi / že gste se z Slowa Božijho
tomu naučili / a otom giž dobru wědomost máte / yak Pán Bůh wssemohúcý
/ Cýrkew sobě w pokolenij lidském skrze Kázanij Ewangelium Swatého po 30
wssecky časy shromažďowati ráčil / a podnes gestě shromažďuge / chtěge
tomu / aby táž Cýrkew začátek swůg wzala / na tomto Swětě / tak abychom
zde na tomto Swětě vměli rozeznáwati hřijchy od milosti Krystowy
a poslussnosti / kteráž se Pánu Bohu libij / dogdauce skrze wijru prawau
/ w Pána Gežijsse Krysta / odpusstěnij hřijchůw / potěssenij y Ducha 35
Swatého. A to magijce w nowé poslussnosti wijry a w dobrém swědomij

⁷¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 96. Číslo 98 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 96.

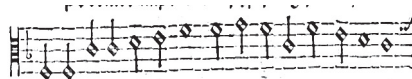

/ ažby potěssenij o žiwotu wěčném / w nás zachowáno / a spasenij wěčné
w nás začaté bylo / kdež Pán Bůh wssecko we wssech bude / Y ráčil Pán Bůh
pořádek tento po wssecky časy w Cýrkwi swé zachowáwati / že kdožby
zgewně zhřessyl / ten pro takowý swůg hřijch / spolu s slowem Božijm
5 y wyobcowánijm trestán býti má: Aby netoliko on sám / ale také y ginij na
hněw Božij proti hřijchům lidským pamatowali / a zwłásstě wyobcowánij
wssecky lidi očitě a nezměnitelně wůli Božij wywčuge / kterážto takowá
[gest /]

fol. 51 99⁷²

10 gest / aby Krystowi a Diáblowij Audowé w Cýrkwi gehu spolu trpijni nebyli.
Přitom aby zgewnij hřjssnijcy w hněwu Božijm a trestánij wěčném
nezahynuli / ale z něho wywčeni gsauce ku Pánu Bohu se obrátili / a spaseni
byli / podlé oné řeči / kterauž Pán Bůh přijsahau pogistiti ráčil / řka: Ziw
gsem / nechcy Smrti bezbožného / ale aby se obrátil Bezbožný od cesty swé
15 / a žiw byl. Na ten způsob přigijti ráčil na milost / Adama y Ewu / Arona
/ Dawida / Manassessa / hřjssnau ženu / Item / Lotra na Křijži / a mnoho
Tisýc giných kagijcích hřjssnijkůw. Této přehogné a nesmijrné milosti Božij
/ w Krystu Gežijssy nám včinené / wděcui gsauce / nij se srdečně těssyti /
gij se radowati / na každý den sobě rozgijmati a k aužitku swému obrátiti
20 máme.

Po tomto napomentij zpijwagij Ziácy.

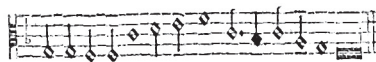
Syn marnotratný nazwán / oněmž mluwil sám Krystus Pán

25 ten Otce swého prosyl / Otče day mi můg dijl / s tebau

[gsem]
P

100⁷³

30 gsem smuten gistě / zwijm gesstě / co se děge w Swětě.

⁷² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 97. Číslo 99 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 97.

⁷³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 98. Číslo 100 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 98.

Milowal ten Syn marnost / proměnil sláwu / počestnost / gsa Pánem
y Dědicem / včinen poběhlcem / pohled' yak tělo pýchá / když čest má /
a k hříjchům pospijchá.

Y když wzal od Otce dijl / myslil / yakby s nim wesel byl / ssel do
Krage cyzýho / čině mnoho zlého / Towarysse měl stkwostné y smilné / 5
a k sobě podobné.

Lásku gest měl od Swěta / dokud trwala marnost ta / rádi gsau gey
widěli / také y chwálili / yakž vtratil / kde co měl / omrzel / opusstěn
w posměch wssel.

Byl gest hlad w té Kragině / kdež před tijm žiw byl rozkossně / neměl 10
mijsta při Dworu / dostal se k Měsstianu / od něho dán gest k stádu / w tu
hanbu / k welikému hladu.

Yal sobě w tom stýskati / a žalostně naříjkati / o nesstiačná má radost
/ přinesla mi žalost / trpijm nauzy y bijdu / při stádu / dal mi Swět zlau
raddu. 15

Lijtostiwy Bože můg / yá wyznávám tobě hříjch swůg / o zhřessyl
gsem samému / day milost smutnému / ať bijdný nezahynu / pro winnu /
w nesstiašnau hodinu.

Y vložil w swém Srdcy / nawrátijm se k swému Otcy / a padnu
ponižené / poddám se pokorně / yá negsem hříjssný hoden / slauti Syn / 20
milost semnau včiň.

Když se zasse wracowal / a Otec o tom vslyssal / hned proti němu
wyssel / laskawě ho wijtal / wijtay Synu stracený / můg milý / odpausstijmť
twé winny.

Z lásky tě zas přigijmám / hříjchůw twých nepřipomijnám / a mijle 25
tě obgijmám / polijbenij dávám / w dům můg vwedu tě zas / w tento čas /
potěssený ten hlas.

Služebnijkům řekl: gděte / raucho prwnij mu přine[ste /

w]

101⁷⁴

fol. 52

[přine]ste / wsse což slussij zgednayte / pěkně ho připrawte / Prsten zlatý na
ruku / pro sláwu / neb mám radost nowú.

O tom giným powězte / Sausedům hody včiňte / ať se radugij se mnau
/ myslij potěssenau / neb ten kterýž zahynul / zas ožil / Srdce mé potěssyl.

⁷⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 99. Číslo 101 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 99.

Račiž Bože nám dáti / s tijmto Synem swůg hřijch znáti / k tobě se
obráti / pokánij činiti / o neopausstěg zasslijch / y bijdných / nehodných
Synůw swých.

Nechcess smrti hřijssného / než milugess kagijcýho / protož ho
5 nawsstěwugess / yakž rácijss zde trescess / zármutky rozličnými / těžkými
/ bolestmi mnohými.

Yak se lijbij tak činijs / a wssak swůg hněw w milost měnijss / mijle
k sobě přigijmáss / hřijchy nám odpústijss / a dědictwij ztracené / Nebeské
/ nawracýss z lásky swé.

10 Co můž býti dražssijho / w Swětě potěsseněgssijho / než ta milost
přeslawná / Krystem spůsobena / abychom zde w nij stálj / skonali / pomoz
wěčný Králi. Amen.

Potom Kněz toto napomenutij zgewnému hřijssnijku /
genž před Oltářem kleče / ruce spijná /
15 tudijž y wssemu lidu přečijsti má.

Přátelé w Pánu Bohu milij / gestif wůle gistá a poručenij přijstné
Pána Boha wssemohaucýho / že w Cýrkwi gehu / zgewnij hřijssnijcy spolu
Slowem Božijm / y také wyobcowánijm / to gest / oddělenijm od Obce Božij /
trestáni býti magij / Aby oni sami y ginij lidé poznáwagijce hněw Božij proti
20 hřijchuom lidským / w témž hněwu y trestánij wěčném / nezahynuli / ale
ku Pánu Bohu se obrátili / a spasenij dossli:

[yakož]

P II

101⁷⁵

25 yakož powěděl Pán Bůh: Ziwf gsem nechcy smrti hřijssného / ale aby
se obrátil Bezbožný od cesty swé a žiw byl. Yakož pak na milost přijjti
ráčil těch / genž hrozných a welikých hřijchůw se dopustiwsse / zasse se
k němu obrátili / yakožto Adama / a Ewu / Mařij Magdalénu / Petra / Lotra
na Křijži / a mnoho giných. Ráčil také Pán Bůh služebníkům Slowa swého
30 přijstně poručiti / aby netoliko hřijchy nekagijcých a spurných hřijssnijkůw
swázali a zadržowali. Ale také hřjchy kagijcým rozwazowali a odpausstěti.
Y owsem dobrau wědomost o tom máte / yak přijtomný N. za dlauhý čas
zgewným hřijssnijkem N. Pána Boha proti sobě y wssij Obcy této k hněwu
popauzel / a mnoho dobrých Křestianuow pohorssyl. Ale poněwadž
35 yakž sám tuto zgewně wyznává / takowého hřijchu swého litugijc / Pána

⁷⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 100. Číslo 101 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 100.

Boha wssemohaucýho / skrze Gežysse Krysta Prostřednjika a Spasytele
nasheho za milost a odpusstěnj hřijchu swého / prosý / a s tauto Obcý
Křestianskau / kteražto posawád pohorssowal / smijřiti se pokorně žádá.
Protož gehu na rozkaz Pána a Spasytele nasheho Gežysse Krysta / od
hřijchůw rozhřessyti / a do společnosti Cýrkwe Krystowy / giž to on skrze 5
hřijch swůg se strhl / zase

[přigijti]

103⁷⁶

fol. 53

přigijti chceme a přigijmáme / we gméno Boha Otce / y Syna / y Ducha
Swatého. Pomodlme se za něho Pánu Bohu / takto řkauce: Otče náss / etc. 10

Potom se Kněz kagijcýho hřijssnijka zeptá.

N. znássl se k tomu / že sy se tohoto hřijchu N. dopustil / a trwage
w něm / nekagijcým žiwotem twým Pána Boha rozhněwal / Obec tuto
Křestianskau pohorssowal / a swědomij swému welmi vblížowal?

Kagijcý hřijssnijk. Znám. 15

Kněz

Litugessli toho hřijchu celým Srdem⁷⁷?

Kagijcý hřijssnijk.

Owssem toho srdečně litugi.

Kněz. 20

Ziádássl opravdu milosti a odpusstěnj tohoto zgewného / y wssech
giných hřijchůw twých od Pána Boha wssemohúcýho / skrze Gežysse
Krysta Syna gehu milého / k tomu také rozhřessowánij zgewné / yakožto
od služebnjika Božijho a Zprávce Cýrkwe gehu?

Kagijcý hřijssnijk. 25

[Owssem]

P III

⁷⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 101. Číslo 103 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 101.

⁷⁷ Správne *Srdcem*.

104⁷⁸

Owssem srdečně prosým za rozhřessenij skrze Krysta Gežysse.

Kněz.

Ziádássli Obec tuto Křestianskau / kterau gsy zlým příkladem
5 pohorssowal / aby tobě to pro milosrdenstwij Božij to odpustila?

Kagijcý.

Srdečně toho žádám / aby mi odpustila / w čemž gsem gij vblížowal.

Kněz.

Chcessli giž takowého hřijchu / a pohorssenij se warowati / se
10 polepssyti / počestně y sslechetně obcowati.

Kagijcý. Chcy.

Kněz:

Snássijsli trpěliwě zgewné toto trestánij Cýrkewnij / yakožto
spasytedlné lékařstwij Dusse twé / yakož gsau ge za to měli / w prwotnij
15 Cýrkwi Otcowé Stařij: A chcessli se warowati způsobu lidij nesmyslných
a bezbožných / onichžto psáno stogij: O člowěče nesmyslný genž se hněwáss
na toho / kterýž hrozný hněw Božij od tebe odwrátiti vsyluge / hrozýss tomu
/ kterýž tobě milosrdenstwij žádá / kterýž rány twé cýtij / gichžto ty sám
necýtijss / kterýž pro tebe pláče / gessto toho sám nečinijs / toho hledáss /
20 a gemu se protiwijs / etc. Aby netoliko mimo sebe pustil wsse[cken
hněw]

fol. 54 105⁷⁹

[wsse]cken hněw / příjkrost / zówist a žádost pomsty / ale také wssech /
genž této zgewné a na tebe provedené kázni Cýrkewnij příjčinau byli /
25 dokudž gsy žiw / milowal / a gim za to děkowal:

Kagijcý hřijssnijk.

S pomocý Božij to wssecko rád wčinijm.

⁷⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 102. Číslo 104 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 102.

⁷⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 103. Číslo 105 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 103.

Tuto giž Kněz s kagijcým hříjssnijkem řijkati má Zialm padesátý.

Smilůg se nademnau Bože / podlé welikého milosrdenstwij twého / A podlé množstwij slitowánij twých shlad' neprawost mau. Nadto obmeg mne od neprawosti mé / A od hříjchu mého očisť mne. Nebo neprawost mau yá poznávám / a hříjch můg proti mně gest wždycky. Tobě gsem samému zhřessyl / a zle gsem před tebau činil / aby byl sprawedliw shledán w řečech swých / a přemohl když saužen býwáss. Ay gistě w neprawostech počat gsem / a w hříjssijch počala mne Matka má. Neb ay prawdu zamilowal gsy / tayné a skryté wěcy maudrosti twé oznámil gsy mi. Pokrop mne Yzopem Pane / a očisťen budu. Obmay mne / a nad Snijh zbijlen budu. Slyssenij mému dáss radost a weselé: A potěssij se kosti ponijžené. Odwrat Twář od hříjchůw mých: A wssecky neprawosti mé shlad'. Srdce čisté stwoř we mně Bože: A Ducha přijmého obnow w střewách mých. A nezamijtayž mne od Twări swé: A Ducha Swatého swého / neodgijmayž odemne. Nawrať mi potěssenij Spasenij swého: A Duchem přednijm vpewniž mne. Včiti budu neprawé cestám twým: a newěrnij se k tobě obrátij. Wyswobod' mne ze krwij Bože / Bože spasenij mého: A s potěssenijm wyprawowati bude Yazyk muog sprawedlnost twau.

[Pane]

106⁸⁰

20

Pane Rty mé otewřess / a vsta má zwěstugij chwálu twau. Neb by byl chtěl / bylbych Obět dal: než w zápalech kochati se nedáss. Obět Bohu Duch zarmaucený: srdcem skrausseným a pokorným Bože pohrzeti nebudess. Dobrotiwě včiň Hospodine w dobré wůli swé Syonu: Aby byli wzděláni zdi Geruzalémské. Tehdáž wzáctná bude tobě Obět sprawedlnosti obětowánij y zápalowé / tehdáž wzkládati budau na Oltář twůg telata.

Po žalmu / kagijcý hříjssnijk wzdýchánijm a vdeřenijm sebe w prsy takto řijcy má:

O Bože a Otče skrze Gežisje Krysta / bud' milosti w mně hříjssnému. A wás Kněže / jakožto služebnjika Krystowého a Zprávce Cýrkwe geho Swaté prosým / že mně rácijte rozhřessyti.

Načež mu Kněz odpowij takto:

Milý Synu nepochybně tomu wěř / že gsy tijm hříjchem Pána Boha welice rozhněwal / a tak dobře twých vlastnijch yako y obecnijch pokut příjčinau gsy byl / wijce nežby tomu wěřiti mohl. Ale poněwadž hříjchu

⁸⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 104. Číslo 106 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 104.

twého litugess / za odpusstěnij y rozhřessenij pro Pána nasseho Gežijsse
Krysta srdečně žádáss / yá tobě rozhřessenij odepřijti nemohu. Za tijm pak
tobě potřebij bude Pána Boha snažně žádati / aby tobě pokutu časnu /
kteraužto obyčegně pro hříjch Lidem vkládá / by pak giž hříjch odpusstěn
5 byl / polehčiti / a[nebo]

fol. 55 **107**⁸¹

[a]nebo při naymenssijm té milosti tobě popřijti ráčil / aby gi sněsti mohl.

Kagijcý hříjssnij.

Budu se wěrně modliti / a wy také se za mne modlte.

10

Kněz.

Wzkládage ruku na hlawu geho / těmito
slowy gey rozhřessij:

Wssemohúcý a milosrdný Bůh a Otec Pána nasseho Gežijsse Krysta
/ Stwořitel wssech věcý / spolu s Synem swým milým Gežijsssem Krystem
15 / y s Duchem Swatým z nesmijrné milosti swé pokolenij lidské / po pádu
Adamowém / pro Gežijsse Krysta Syna swého / zasse na milost přigijti ráčil
/ tudy vkazugijc / že wssem genž sobě vmyslijce / milosti a odpusstěnij
hříjchůw hledagij / a polepssytj se chtěgij / milosti vžjti: a hříjchůw
odpusstěnij gim se zwěstowati má / podlé řeči Syna Božijho / řkaucýho.
20 Kterýmžkoli odpustijte hříjchy gegich odpausstěgij se gim.

Na takowý rozkaz Božij / odewssech hříjchů twých tebe rozhřessugijc
/ tobě zwěstugi odpusstěnij gich / mocý zaslijbenij Božských pro Pána
nasseho Gežijsse Krysta.

[Tomu]

25

Q

108⁸²

Tomu synně wěř / Pánu Bohu z toho děkũg / a žiwot swũg polepssũg
/ že gsy skrze rozhřessowánij / yakožto Aud Cýrkwe Krystowy / zasse do
společnosti Obce této Křestianské přiyat / a k welebným Swátostem se zasse
30 připaustijss. Pán a Spasytel náss Gežijss Krystus / genž na Swět přissel /
aby vbohým hříjssnijkũm kagijcým / spasenij y žiwot wěčný zasse nawrátil

⁸¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 105. Číslo 107 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 105.

⁸² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 106. Číslo 108 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 106.

/ račiž tebe posylñiti / a sprawowati podlé přijpowědi swé : Podťte ke mně
wssyckni / kteříž pracujete / a obtiženi gste / a yá wás občerstwijm.

Opět se Kněz hřijssnijka kagijcýho zeptá
Wěřijssli / a mijnijssli žiwot swůg naprawiti?

Kagijcý hřijssnijk.

5

Mijnijm a chcy: Přitom Pánu Bohu a Cýrkwi gehu děkugi / že gsem
zasse odñijch přiyat / připowijdám s pomocý Božij žiwot swůg opravdu
naprawiti.

[Potom]

109⁸³

fol. 56

Potom Kněz podlé způsobu obyčegného Welebnau Wečeřij Páně Lidem
posluhugijc / nayposléze dotčenému kagijcýmu hřijssnijku podáwati má.
Za tijn pak pokud ginij přigijmagij / on před Oltářem klečeti má / ažby
giným wssem podáno bylo.

Tu teprwa dwa Kostelnijcy / za obě dvě Ramena ho wzýti / a na to 15
mijsto wěsti magij / kdež gsau ginij přigijmali / aby y gemu Tělem a Krwij
Páně poslauženo bylo.

A po přigijmánij takowý / za Aud Cýrkwe we wssij vctiwosti
a wážnosti / gmijn a držán býti má / podlé wyměřenij Wrchnosti Swětské.
Takowá Kázeň Cýrkewnij / nemá žádnému na vbliženij Cti / a vmenssenij 20
pociwosti býti. A pakliby někdo takowému kagijcýmu Cžlowěku / wůči to
wytýkati a hánliwě připomijnati chtěl / ten od Wrchnosti Swětské přijstně
trestán býti má.

Po posluhowánij Wečeře Páně / Kněz toto napomenutij k Lidu včiniti má.

Křestiané w Pánu Bohu milij / napomijnám wás wssech / abysste 25
Pánu Bohu za dobrodinj gehu weliká / kteráž na tomto Cžlowěku hřijssném
vkázati ráčil / působě skrže slowo swé S. w Srdcy gehu opravdowé poznánij
hřijchůw y srdečnau ljtost nad nimi / děkowali / A přitom Pána Boha snažně
prosyli / aby ho w pra[wém]

Q II 30

⁸³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 107. Číslo 109 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 107.

110⁸⁴

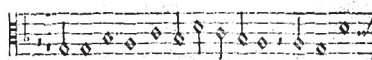
[pra]wém pokánij na potomnij čas milostiwě posylñiti a zachowati ráčil.
A poněwadž wijte / že Syn Božij Pán a Spasytel náss Gežijss Krystus
v Swatého Lukásse w Patnácté kap. powědijti ráčil / že radost před Angely
5 Božijmi na Nebi bude nad gednijm hřijssnijkem pokánij činijcým / také
wám náležij / nad tijmto hřijssnijkem kagijcým / a giž obráceným srdečně
se radowati. Dále gednoho každého wěrného Křestiana napomjnam / aby
milosrdenstwij nad nim wčině hřijch a pohorssenij pro Boha gemu odpustil /
geho za Bratra Křestianského poznal a milowal / hřijch gemu nepřipomijnal
10 / ani wůči wytykal / ale podlé osmého přikázanj Božijho přikrýwal a tagil
/ a z pádu gehu poznáwal / yak weliká gest moc ďábelská / a zasse křehkost
a mdloba lidská / w tomto přirozenij skaženém. Za kteraužto přijčinau /
potřebij bude bdijti / a snažně se modliti / aby Pán Bůh w pokussenijch
nás opustiti neráčil: Ale Duchem swým Swatým milostiwě sprawowati
15 a wěsti. Yakož nás S. Pawel wěrně wystřijhage prawij: Kdo stogij / hlediž
aby nepadl. A yakož Přijslowij pamatowanij hodné dij: Neníj toho hřijchu
/ aby Człowěk nim postijžen býti nemohl / kdyžby od Boha opusštěn byl.
Yakž pak widijme na Dawidowi / Petrowi / y giných swa[tých.]

fol. 57 111⁸⁵

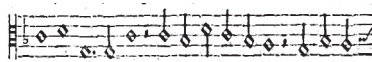
20 [swa]tých. A protož budťe milosrdnij / a láskau Křestianskau w Duchu
Swatém wespolek sebe milůgte. Naposledy také dotčeného N.
napomijnám / aby na potomnij čas počestně a pobožně obcowal / a Pána Boha
wěrně žádal / aby ho Duchem swým Swatým po wssecky časy milostiwě
sprawowati ráčil. Toho na Pánu Bohu gemu wěrně žádagijce přegeme.

25 Potom Ziácy zpijwagij Zialm 102. w Pijśničku složený.

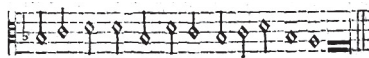
Cantilena.

Chwaliž Pána giž nynij Dusse má / ze wssij swé

30 mocy gediná y wjítěz mocy mé / kteréž gste

⁸⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 108. Číslo 110 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 108.

⁸⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 109. Číslo 111 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 109.

koli w mém těle / chwaltež gméno gehu Swaté.

Chwaliž Pána podruhé Dusse má / za dobrodinij nesmijrná / a času
žádného / nezapomijnay na něho / což tobě činij dobrého.

[Genž]

Q III 5

112⁸⁶

Genž se nad hřijchy twými slituge / neduhy twé vzdrawuge / tě
wyswobozuge / milostij swau dobrotiwě / diwně w Swětě ozdobuge.

Dobrymi věcmi sytij vsta twá / a tělo slawně odijwá / činij spanilého
/ co Orla tebe čerstvého / na zdrawij obnoweného. 10

Wyswobozuge wssecky saužené / činij Saudy sprawedliwé / zgewil se
samého / skrz Moyžijsse Slauhu swého / a Syna swého milého.

Milostiwý a lijtostiwý k nám / zpozdilý k hněwu dobrý Pán / nebudet
na věky / pro hřijch se na nás hněwati / podlé skutku nám platiti.

Neb yak se wznássij Nebe nad Zemij / tak gehu milost nad námi / 15
a yak gest daleko / od východu až k Západu / tak vzdálil od nás wssecko
zlé.

Yak se Otec smiluge nad Synem / a Matka nad swým Dijtětem / tak se
Bůh smiluge / nad gednijm každým hotow gest / kdož se ho bogij miluge.

Neb těla nasseho mdlobu poznal / že gsme prach země znamenal / 20
a dnowé Čžlowěka / že gsau co kwijtij a tráwa / genž dnes gest a zwadne
zýtra.

Milost pak Páně věčně zůstává / nad bogijcými se Boha / y nad gich
rodinau / kteráž wůli gehu Swatau / w paměti má chwijli každau.

Na Nebi sobě slawnau Stolicy / připrawil Pán wsse mohúcý / mocně 25
se posadil / swé Králowstwij nadewssemi / wyzdwijhssý mocně vpewnil.

Y chwaltež Pána wssyckni Angelé / mocnij a sylnij Duchowé / chwálu
smu zpijwayte / hauffowé genž mu slaužijte / a wůli gehu plnijte.

Chwaliž ho spolu wssecko stwořenij / po wssem gehu panowánij / Ty
pak o Dusse má / genžs chwálu Božij začala / dokonayž gi chwáljic Pána. 30
Amen.

[Kněz]

⁸⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 110. Číslo 112 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 110.

113⁸⁷

Kněz zpijwá werssijk.
Newcházeyž Pane w Saud s Služebnijkem twým.

Ziácy.

5 Neboť nebude sprawedliw nalezen před tebau žádný žiwý.

Kněz:

Pomodlme se.

Wssemohúcý a dlauho showijwagijcý Pane Bože / genž nežádáss
Smrti a zahynutij Człowěka hřijssného / ale raděgi chcess / aby se k tobě
10 obrátil a žiw byl. Lid twůg račiž k sobě dobrotiwě obrátiti. A nauč nás časté
pokánij činiti: abychom tobě prawým a vpřijmným srdcem slaužili / tak aby
ty w nás / a my w tobě wždycky zůstati mohli / skrze Gežisje Krysta Pána
a Spasytele nasseho.

Ziácy.

15 Potom Kněz zpijwá požehnánij / kteréž nagdess w čtwtém Artykuli
při zawijrce Msse.

[Nota.]

114⁸⁸

Nota.

20 Nápodobná *forma publicæ pœnitentiæ & absolutionis mutatis mutandis* se
vžijwati má / netoliko při osobách zgewně wyobcowaných / ale také při těch
/ kteříž od Meče a prowazu wyprosseni gsau / jakožto Cyzoložnijcých /
Wražedlnijcých / Zlodějijch / etc. Item / při Rodičijch / a zwlásstě Matkách
/ kteréžby neopatrnými gsauce / někdy Dijtky swé nočnijm časem (yakž
25 se pak to přiházýwá) zadusyli / anebo gináč o hrdlo připrawili. Tyť také
pořádkem zgewné kázně Cýrkewnij s Obcý Božij smijřeny a do nij přiyaté
býti magij / by pak před tijm od Wrchnosti Swětské / na hrdle y statku
trestány byly. A to wsse státi se má podlé Slowa Páně.

X.

30

O Křtu Swatem.

Nayprwe: Yaký spůsob se zachowati má při Křtěnij Dijtek.

⁸⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 111. Číslo 113 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 111.

⁸⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 112. Číslo 114 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 112.

Kdyby Kmotrowé s Dijtětem přissli / zeptá se gich Kněz / yakýmby
gménem Dijte nazwáno býti mělo / a byloliby od někoho giného pokřtěno.
Nenijli prwé pokřtěno / tehdy k nim takto promluwij:

Přátelé w Pánu Bohu milij / Slowo Božij na každý den nás tomu
wywčuge: Anobrž y my sami životem y vmijránijm swým na sobě to 5
poznáwáme / že pocházegijce z Adama w hřijssjch

[se wssy]

115⁸⁹

fol. 59

se wssyckni počijnáme a rodijme. Pro kteréžto hřijchy musyllibychom
w hněwu Božijm zůstati y věčně zahynúti / kdyby nám gednorozený Syn 10
Božij Pán náss Gežijss Krystus z nich pomocy neráčil. Y poněwadž toto
přijtomné dětjátko w přirozenij swém týmž hřijchem / yako y my zprzněné
a nakažené gsauc / w mocy smrti a zatracenij věčného / proněgby zůstati
musylo: Ale Pán Bůh Otec wssij milosti a wsseho milosrdenstwij Syna
swého milého Gežijss Krysta wssemu Swětu / tudijž y nemluwnátkům / 15
nic gináče než yako nám dorostlým lidem zaslijbiti / a na tento Swět poslati
ráčil. Kterýžto wsseho Swěta hrijchy sňal / a tak dobře nebohá Dětiátka
/ yako nás / genž gsme věku dospělého / od hřijchu Smrti y zatracenij
wykaupil / a spasena včini / a rozkázaw ge k sobě přinesti / aby od něho
požehnáni byli / milostiwě k sobě přiyal / a Králowstwij Nebeské gim dáti 20
zaslijbil. Protož wás napomijnám / abysste z Křestianské lásky / o spasenij
tohoto přijtomného bijdného Dijtěte ku Pánu Bohu se snažně přičinili / Pánu
Krystu ge podávali / a semnau Pána Boha snažně prosyli / aby mu hřijchy
milostiwě odpustiti / a ge do Králowstwij milosti a spasenij přigijti ráčil / Té
celé a nepochybné důwěrnosti gsauce / že Pán a Spasytel 25

[náss]

R

116⁹⁰

náss Gežijss Krystus takowý skutek lásky / tomuto bijdnému dětjátku
vkázaný we wssij milosti od wás přijgme / a modlitbu wassij gistotně vslyssij 30
/ poněwadž dětjátkům sám k sobě přigijti rozkázal / a ge do Králowstwij
swého přigijti zaslijbil. Očemž s wážnostij slyseti budeme Ewangelium
Swaté / kteréž napsal Swatý Marek w tato slowa:

⁸⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 113. Číslo 115 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 113.

⁹⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 114. Číslo 116 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 114.

Y podávali Pánu Gežijssowi Dijtek / aby se gich dotýkal / Ale
Včedlnijcy přimlauwali

těm / kteříž ge nesli: Kteréžto když vzřel Gežijss /za zlé gim měl / a řekl
gim: Nechtež Dijtek ať gdau ke mně / a nebraňte gim / neb takových gest
5 Králowstwij Božij. Zagisté prawijm wám: Kdožkoli nepřijgme Králowstwij
Božijho yako maličký / newegde do něho. A obgijmage ge a wzkládage na
ně ruce / požehnánij gim dával.

Po Ewangelium budeli čas k tomu postačowati / a dětiátko nebudeli
mdlé / může Kněz krátké toto Naučenij y napomijnánij mijsto výkladu
10 Ewangelium doložiti.

Přátelé w Pánu Bohu milij / w tomto Swatém Ewangelium / předkládá se
nám / tak dobře nasse / yako y tohoto Dětiátka weliká bijdá / y ne
[dostatek]

fol. 60 117⁹¹

15 [ne]dostatek / a proti tomu potěssenij nemalé. Nayprwé zagisté gsme
wssyckni skrze pád Adamůw tak náramně skaženi / že se hned w hříjsijch
počináme y rodijme / a tudy pro hříjch přirozený w hněwu Božijm /
w Králowstwij Ssatanowém w Smrti y w věčném zatracenij gsme. Nebo
wssecko / což se z Těla narodilo / Tělo gest / a do Králowstwij Božijho wgijti
20 nemůže / nenarodijli se znowu / A tudy newegdeli do Králowstwij milosti
Pána nasseho Gežijss Krysta. To gsau tito lidé znali / z té příčiny Dijtky
swé gemu podávali / a aby gim Králowstwij Nebeské požehnáni y milosti
swé dáti ráčil / snažně žádali.

Druhé předkládá se spolu nám y vbohým Dijtkám weliké potěssenij
25 / že Krystus Gežijss Syn Božij Pán a Spasytel náss / tak wlidně a wolně
k Dijtkám / kteří se gemu podawagij / tudijž y k nám / genž k němu
přicházýme / se vkazuge / že netoliko spomocy chce / ale také za zlé má
těm / kteříž gim w tom na překážku gsau a w skutku takowém hyndrugij.

Třetij milostiwě a Otcowsky ge opatruge a zastává / yakoby gegich
30 vlastnijm Otcem byl / yakož y gest / obgijmage ge wyswobodiw a wykúpiw
ge z mocy hříjchu / z Králowstwij Diábla Smrti

[y pekla]

R ij

⁹¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 115. Číslo 117 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 115.

118⁹²

y pekla wzkládage na ně wssemohaucý Božskau ruku swau / zastáwage /
ochraňuje a zachowáwage odevsseho zlého / dáwage gim požehnánij / aby
skrže něho Synowé Boha Otce Nebeského včineni gsauce / dědicowé Božij /
a spolu dědicowé gehu / w žiwotě a blahoslawenstwij wěčném byli. Přitom 5
nás / genž gsme wěku dospělého přijstně napomijná / abychom bedliwým
vyslowánijm w vpříjmné wijře zůstali / a jakožto Dětiátka w Králowstwij
Nebeském / totižto w Králowstwij milosti a žiwota před nim obcowali /
počnauce zde w newinnosti / a čistotě / abychom wěčně žiwi byli / a na 10
wěky zawrženi nebyli. Y poněwadž se to wssecko yako wyswobozenij od
hříjchu a Králowstwij ďábelského / od Krysta Pána skrže wzkládani rukau
gehu / obgijmánij / požehnánij a vgisstěnij Králowstwij Nebeského / nad
tato slowa gehu / tomuto Dětiátku yako y nám wssem také y w zewnitřnijm
znamenij / totižto we Křtu a w Slowu Božijm we gméno Boha Otce / y Syna
y Ducha Swatého podává y vděluje / a ono w tom se pogisstiuge. 15

Protož ge giž we gméno Páně křtíjti budeme / a před tijm gesstě než
ge pokřtíjme / Pánu Bohu za ně se pomodlijme / takto řkauce:

[Wssemo=]

119⁹³

fol. 61

Wssemohúcý wěčný Bože a Otce Pána nasseho Gežijsse Krysta 20
/ my teď nynij tebe wzywáme nad /⁹⁴ tijmto služebnijkem twým / (tauto
služebnicý twau) N. / Kterýžto / (Kterážto) křtu twého Swatého / a wěčné
twé milosti žádá / a skrže Duchownij rozenij znowu I narozen / (narozena)
býti chce. Račiž / ho / (gi) přigijti w twau ochranu Pane Bože / a jakož gsy
rozkázal / řka: Prostež a bude wám dáno / hledayte a naleznete / tlucte / 25
a bude wám otewřijno. Račiž z sstědroty twé / gemu / (gi) twého dobrého /
gehož žádá vděliti / a dweře twé dobroty otewřijti / aby / on / (ona) twé wěčné
požehnánij / toho Nebeského a Swatého obmytij / a to zaslijbenij wěčného
dědictwij přigijti / mohl / (mohla) skrže Gežijsse Krysta Pána a Spasytele
nasseho / Amen. 30

Pomodlme se dále.

Wssemohúcý wěčný Bože / genž gsy skrže potopu rozhněwaw se na
neprawost lidskau / onen prwnij Swět newěrný zkazyl / a Noe wěrného sám
osmého z milosrdenstwij twého gsy zachowal / Kterýž gsy zatwřeného

⁹² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 116. Číslo 118 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 116.

⁹³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 117. Číslo 119 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 117.

⁹⁴ Tu i nižšie v tejto pasáži sú znakom „/“ priamo v texte označované odlišné
formulácie v závislosti od pohlavia dieťaťa.

Faraona se wssijm komonstwem gehu w Moři Czerweném potopil / a Lid
twůg Izrahelský skrze též Moře suchau nohau sy přewedl / a skrze to twé
obmytij Křtu twé[ho Swa]

R iij

5 **120**⁹⁵

ho Swatého wyznamenati gsy ráčil. Kterýž gsy skrze Křest Syna twého
milého Pána Gezu Krysta / onu řeku Iordán / a tak wssecky vody k Swatému
pohřijzenij a k hognému hříjchůw obmytij poswětiti a vstanowiti ráčil. My
tebe skrze twé milosrdenstwij prosýme / rač I na tohoto Služebnjika twého /
10 (na tuto Služebnicy twau) N. milostiwě pohleděti a / gey / (gij) prawau wěrau
w Duchu poswětiti a posylniti / aby skrze to Swaté obmytij / na něm / (na nij)
vtonauti a zruseno býti mohlo wssecko / což gemu (gij) od Adama starého
přirozeno gest / a / on sám / (ona sama) také k tomu / přičinil / (přičinila) aby
/ on / (ona) z počtu newěrných / gsa odcýzen / (gsaucy odcyzena) w počtu
15 S. w Cýrkwi twé bezpečně / gsa zachowán / (gsaucy zachowána) twému
gménu každého času wraucým Duchu a s weselau naděgij slaužiti / a tak
se wssemi wěřijcými twého zaslijbenij o žiwotu wěčném očekáwati / a ho
dosáhnauti / mohl / (mohla) skrze Pána nasseho Gežysse Krysta /Amen.
Pakliby pro nedostatek času a mdlobu Dítěte dotčené napomijnánij / budťo
20 wyswětlenij Ewangelium wypustiti musyl / at hned po Ewangelium Kmotry
k modlitbě napomijná / řka:

[Pomodl]

fol. 62 **121**⁹⁶

Pomodlmež se.

25 Wssemohúcý wěčný Bože / etc. vt supra.

Exorcismus.

A protož příkazugi tobě ty nečistý Duse / we Gménu Boha Otce
‡ infsronte, y Syna ‡ in ore, y Ducha Swatého ‡ in pectore, aby wysse
a odsse od / tohoto / (tého) / Služebnjika Božijho / (Služebnicy Božij) a Pána
30 nasseho Gežysse Krysta N. Amen.

Tento *Exorcismus* může wypustiti / kdožby gey zachowáwati nechtěl.

⁹⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 118. Číslo 120 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 118.

⁹⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 119. Číslo 121 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 119.

Ržijkaymež giž společně Modlitbu Páně / w nijžto netoliko / potřeba nasse / y Dijtěte přijomného se obsahuge / ale také vslyssenij gistě nám se připowijdá.

Tuto kleče řijkagij:
Otče náss / genž gsy / etc.

5

Potom wstana Kněz / a wzkládage Ruku swau na Dětiátko takto dij:
Pán ostřijhayž wgitij twého / y wygitij twého / od nyněgssij chwijle až na wěky / Amen.
[Dále]

122⁹⁷

10

Dále Kněz v Křtitedlnice takto k nim promluwij.
Gsteli toho žádostiwij v wijře prawé / aby toto Dětiátko N. skrze Křest Swatý od přirozeného porussenij wyswobozeno a za dědice žiwota věčného přijato / a tak z Boha podruhé zrozeno bylo?

Odpowěd. 15
Gsme toho žádostiwij.

Kněz.

N. Odřijkássli se Diábla? Ržcete: Odřijkám.

Y wssech skutkůw geho? Ržcete: Odřijkám.

Y wssij peychy geho? Ržcete: Odřijkám. 20

N. Wěřijssli w Boha Otce wssemohúcyho / Stwořitele Nebe y Země? Ržcete: Weřijm.

N. Weřijssli w Gezu Krysta Syna geho gediného / Pána nasseho / genž se počal Duchem Swatým / narodil se z Marye Panny. Trpěl pod Pontským Pilátem / vkřižowán / vmřel y pohřben gest. Wstaužil do Pekel / třetij 25 den wstal z mrtwých / wstaužil na Nebesa / sedij na prawicy Boha Otce wssemohúcyho Odtud přijgde saudit žiwých y Mrtwých? Ržcete: Weřijm.

[N. Weřij]

123⁹⁸

fol. 63

N. Wěřijssli w Ducha Swatého / Swatú Cýrkew obecnu / Swatých 30 obcowánij Odpusťstěnij hřijchůw / Těla z mrtwých wzkřijssenij / y žiwot věčný? Ržcete: Weřijm.

N. Chcessli se křtiji? Ržcete: Chcy.

⁹⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 120. Číslo 122 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 120.

⁹⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 121. Číslo 123 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 121.

10. 6. 2025 12:12:05

125¹⁰⁰

fol. 64

[Ne]beských gemu vděliti ráčil. Tak aby potom wijru swau w Cýrkwi
Křestianské z vpřijmného Srdce samo wyznáwati a skutečně se odřeknauti
mohlo / Diábla y Swěta / wssech skutkůw y wssij peychy gegich / samo sebe
Pánu Bohu y Cýrkwi gehu Swaté / w celém a dokonalém poslussenstwij 5
Swatého Ewangelium / obětowalo a oddalo w Krystu Pánu / až do skončení
swého zůstalo / jakožto žiwý Aud Krystůw a Ratolest plodná z winného
kmene Krysta Gežysse possla / bez porussenij w něm zůstanauc / mnoho
Owotce včiniła / k slávě Pána Boha wssemohúcýho / a k vzdělánij Cýrkwe
geho Swaté / Amen. 10

Poněwadž z strany Kmotrůw / y také zbytečného žrádla / weliký
neřád mnohých se přidržuge / tak že někteřij Rodičowé / pro některý penijz /
Dětij za kmotrowstwj žádagij. Ginij pak po Křtu Dijtě swé do ssenkownijho
domu / anebo do Krčmy nésti dágij / a wegdauce tam s Kmotry / zbytečným
pitijm tak se obtěžugij / že druhdy na vbohé nemluwnátko zapomijnagijce 15
ge o zdrowij / ba mnohokrát y o hrdlo připrawugij. Protož gednomu
každému wěrnému Zprávcy Duchownijmu náležeti bude / o to se pilně
přičiniti a postarati / aby takowé neřády přetrhowal.

Nayprwé / aby žádnému buď Mužského neb Žěnského pohlawij
patnácti Leth mladssijmu / Kmotrem býti nedopausstěl. 20

[Druhé]

S ij

126¹⁰¹

Druhé / by pak někteřij Kmotrowé wěku dospělého gsauce /
dětmi nebyli / a wssak ssest hlawnijch kusuow Včenij a Náboženstwij 25
Křestianského / podlé prostého textu / nevměli / aby y těch zawrhl / a při
Křtu netrpěl. Nebo k tomu slawnému a Swatému skutku / ne Pohany /
ale Křestiany / ne Blázny ale rozumné lidi powolati slussij / aby Pán Bůh
wposmijwán a zřijzenij gehu Swaté vhaněno nebylo.

Třetij / aby / nemůželi zbytečné a ne Křestianské žrádlo zastawiti / 30
aspoň k tomu ge měl / aby Dijtě hned po Křtu / k Matce donesly / poněwadž
nemluwnátka takowého / žádný lépe neopatruge / yako vlastnij Matka
geho.

¹⁰⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 123. Číslo 125 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 123.

¹⁰¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 124. Číslo 126 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 124.

Druhé.

Yakýby se pořádek zachowáwati měl / při Dijtěti / kteréžby pro nebezpečnstwíj Smrti / Kněze se dočkati nemoha / od giných Křestianůw pokřtěno bylo.

5 Poněwadž se posawád w Cýrkwi Křestianské / dobrý a chwalitebný pořádek zachowáwal / že wssecky Křestianské osoby / zwłásťe pak Báby (poněwadž y Ženy spolu dědicowé Králowstwíj Krystowého gsau / a potřeba práwa russíj) za času nebezpečnstwíj w nepřítomnosti Mužůw Dětiátka křtili. My takowého pořádku nerussíjme / ale gey w vážnosti a platnosti
10 zůstawugeme. Magíj pak Kněžij Babám naučenij dáti.

Nayprwé / aby Dijtěte žádného nekřtili / dokád se w cele na Swět nenarodíj. Poněwadž zagistě Křest obmytíj nowého rozeníj w píjsmě Swatém se gmenuge / owssem Swátost tato vkažuge / aby Dijtě / genž se znowu

15 [naroditi]

fol. 65 127¹⁰²

naroditi má / prwé na Swět narozeno bylo. Zatiím pak w takowé důležité potrebe Osoby přijtomné / snažně se Pánu Bohu za Matku y Dijtě modliti magíj / aby Pán Bůh Matce pomocy a Dětiátko w milostiwau ochranu
20 swau přigíjti ráčil. Přitom at Křtem nekwapij / by pak Dijtě se giž bylo narodilo / lečby owssem Kněze žádného miji nemohli / a widěli / že giž Dijtě pro mdlobu welikau Kněze se dočkati nemůže. Tu teprwa Bába anebo giná některá Křestianská Žena / powolagíjcy k sobě dwau nebo tříj osob / genžby tu přijtomni byli / pro swědomíj a lepssíj gistotu Křtu Swatého /
25 spolu s nimi Modlitbu Páně: Otče náss / říjkati / a potom Dětiátko wodau pokřtiti může / řkaucý:

Yá tebe křtíjím we gméno Otce / y Syna / y Ducha Swatého.

Kdo giž dotčeným způsobem pokřtěn gest / ten při takowém Křtu zůstawen býti má / a podruhé se křtíjti nemá. Ale wssak ostaneli Dijtě žiwé
30 / má se do Chrámu Páně nésti / a Zprávce Duchowníj / tento pořádek při něm at zachowá.

Nayprwé k nim takto promluwíj:

Křestiané w Pánu Bohu milíj / poněwadž wssyckni w hříjssíjch gsauce zrozeni / hněwu Božíjmu a věčnému zatraceníj pro hříjch přirozený oddání
35 gsme / a w tom žádný prostředek se nenacházý / skrze něgž bychom hříjchu

¹⁰² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 125. Číslo 127 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 125.

pozbyti / a před Pánem Bohem sprawedliwij a spaseni býti mohli / než skrze
nasseho gediného prostřednjika / a

[Spasy]

S iij

128¹⁰³

5

Spasytele Gežysse Krysta: A toto přijtomné Dětiátko / tauž bijdau
obklijčeno gest: Protož se wás ptám: Gestli toto Dětiátko Pánu Krystu /
skrze Modlitbu doneseno / a skrze Křest wtěleño / čili nie? Ržeknauli: Gest.

Ať dale dij:

Skrze koho se stalo / a kdo gest přitom byl.

10

Ržeknauli:

Tato / neb ona Osoba / N. a N. přitom byli / a tato Osoba Dětiátko
wokřtila.

Ať se zeptá:

Wzýwalili gste nad nim Gméno Páně / a modlili gste se za ně?

15

Ržeknauli:

A my se modlili / a Otče náss řijkáli.

At se dále zeptá:

Cžijm gste ge křtili?

Ržeknauli:

20

[Wo]

129¹⁰⁴

fol. 66

Wodau.

Ať se na Slowa wyptá / řka:

Kterými Slowy gste křtili?

25

Ržeknauli:

A yá tebe křtijm we gméno Boha Otce / y Syna / y Ducha Swatého.

Zeptá se:

Wijteli / že gste podlé poručeníj Krystowa takowých Slow vžijwali?

Ržeknauli:

30

Wijme.

Ať dij:

Nu milij Přátelé / poněwadž gste z poručeníj / a we Gménu Pána
Boha nasseho / to wsse včinili / wám oznamugi / že gste dobře včinili. Nebt

¹⁰³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 126. Číslo 128 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 126.

¹⁰⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 127. Číslo 129 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 127.

vbohá Dětiátka milosti potřebugij / a Pán náss Gežijss Krystus / gim tu
dāti neodmlauwá / ale přijwětiwě a laskawě gich k nij powoláwá a nabijzý
/ yakož otom toto Swaté Ewangelium pěkně wyswědčuge / a napsal ge S.
Marek w tato slowa:

5

[Y podá]

130¹⁰⁵

Y podáwali Pánu Gežijssowi Dijtek / aby se gich dotýkal / Ale
Včedlnijcy přimlauwali

těm / kteříž ge nesli: Kteréžto když vzřel Gežijss / za zlé gim měl / a řekl
10 gim: Nechtež Dijtek ať gdau ke mně / a nebraňte gim / neb takowých gest
Králowstwij Božij. Zagistě prawijm wám: Kdožkoli nepřijgme Králowstwij
Božijho yako maličký / newegde do něho. A obgijmage ge a wzkládage na
ně ruce / požehnánij gim dáwal.

Y gsauce tijm z přečtených slow Pána nasseho Gežijss Krysta gisti /
15 že to Dětiátko do Králowstwij milosti přiyaté gest / modlme se za ně / aby
w též Králowstwij milosti k žiwotu wěčnému / stálé zachowáno bylo / takto
řkauce:

Bůh wssemohaucý / a Otec Pána nasseho Gežijss Krysta / kterýž tebe
podruhé zrodil / z wody a z Ducha Swatého / a tobě wssecky twé hříjchy
20 odpustil / On sám tebe račiž posyliti milostij swau k žiwotu wěčnému /
Amen. Pokog Božij s tebau.

Pakliby na Otázky dotčené nic gistého odpowijdati nevměli / a řekli
že newědij / co gsau w takowém strachu a nebezpečenstwij myslili / neřkauc
/ aby pamatowati měli (yakož se pak častokrát přiházýwá) co gsau mluwili
25 neb činili / netřeba dlauho s nimi o to rokowati / než ať ge Kněz bezewssij
weymijnky okřtij / podlé pořádku swrchu psaného / yako giné nekřtěné
Dijtě.

[Kterak]

fol. 67 **131**¹⁰⁶

30

XI.

Kterak se Zienich a Newěsta k Stawu Manželskému potwrzowati magij.

Zprávcowé Duchownij poznamenagijce sobě gména / Ženicha
y Newěsti / třikrát wůbec na Kázanij ge oznamowati magij / a powinni gsau

¹⁰⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 128. Číslo 130 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 128.

¹⁰⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 129. Číslo 131 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 129.

/ buďto žeby ten pořádek w Osadě gegich obyčegný aneb neobyčegný byl /
A to takowými slowy:

Podlé nařizenij Božijho w Swatý Staw Manželský wstaupiti mijnij /
N. N. a N. N. žádagijce / aby se společná Modlitba za ně dála / tak / aby Staw
tento Křestianský a Swatý / we gménu Božijm začali / a we wssij pobožnosti 5
y čistotě Křestianské / Pánu Bohu ke cti a chwále y vzdělánij Cýrkwe gehu
Swaté / k spasytedlnému koncy přiwesti mohli: A mělliby kdo nětco proti
tomu / může to pořádně a časně oznámiti / anebo potom mlčeti / a překážky
gim w takowém předsewzetij dobrém nečiniti. Pán Bůh wssemohúcý
a Otec Pána nasseho Gežisje Krysta / račiž gim dáti swé Swaté požehnánij 10
y Ducha swého Swatého / Amen.

[Kdyžby]

T

132¹⁰⁷

Kdyžby giž na vrčítý den a hodinu do Chrámu Páně přissli / takto se 15
k Stawu Manželskému potwrzowati magij: Ženich at se postawij proti
lewicy Knězowý / a Newěsta proti prawicy. Potom Zprávce Duchownij řeč
takowau k lidu včini:

Křestiané w Pánu Bohu milij / poněwadž tyto dvě Osoby podle
zřijzenij Božijho / w S. Staw Manželský wstaupiti mijnij / a my we gménu 20
Pána nasseho Gezu Krysta / Pánu Bohu ke Cti a chwále / Ženichowi pak
y Newěstě / k wůli a poctiwosti na tento čas shromážděni sme: znáti
a wěděti máme / že tento Staw Swatý od Boha wssemohúcýho nenij pro
rozkoss a zwolnost tělesnau vstanowen / abychom žerty swé z něho magijce
/ toliko k žrádlu a kratochwijli gey obracely / ale raděgi za obzwlásstnij 25
zřijzenij a vstanowenij Božské gey sobě pokládati / welice ho sobě wážiti
y ctijti máme.

Neb se nacházý / že Pán Bůh z obzwlásstnij swé Otcowské raddy
y wůli / z gistých a důležitých příjčin / takowý pořádek w Cýrkwi swé
vstanowiti / a až posawád zachowati ráčil. 30

Z kterýchžto příjčin tato přednij gest / aby netoliko lidské pokolenj /
skrže takowý prostředek rozmnoženo / a až do skonánij Swěta zachowáwá[no
by]

¹⁰⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 130. Číslo 132 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 130.

fol. 68 **133**¹⁰⁸

[zachowáwá]no bylo / podlé oněchno slow: Rostež¹⁰⁹ a množte se a naplňte Zemi / ale mnohem wijce Cýrkew Křestianská / aby byla rozmnožena y zachována / a netoliko Země / ale také y Nebesa aby byla naplněna.

5 Neb nemáme zde Města přebýwagijcýho / ale budaucýho hledáme. Protož Rodičowé k tomu zřízení gsau / aby předně sami Služebnijcy Cýrkwe Swaté byli / a potom také Audy Cýrkwe odchowali / Děti swé k Bázni Božij a ku poznání Slova Božijho wedli / cestu k spaseníj gim vkazowali / Dědice Božij a spolu dědice Krystowy / Pánu Bohu přiwedli a podávali. Pakli toho
10 nevčinij / powinni budau hrozný počet z ssaffářstwíj swého w saudný den před Pánem Bohem wydati. Neb prawij skrze Ezechyele Proroka w 33. Kap. že Krwe Dětij z rukau Rodičůw gegich požádati chce.

Druhá / abychom se warowali Smilstwa Ruffianstwa / yakož dij S. Pawel w 1. Listu k Korynth. w 6. rozdiľu takto řka: Newijteli že těla wasse
15 audowé gsú Krystowí? Což tehda wezma audy Krystowy včiniť z nich audy Newěstky? Odstup to. A opět w témž rozdiľu takto dij: Nemylte se / nebo ani Smilnijcy / ani Modláři / ani Cyzoložnijcy / ani Rozkossnij / též také ani

[Sodom]

20

T ij c

134¹¹⁰

Sodomsstij hříjssnijcy Kráľowstwíj Božijho dědictwíj nedogdau. Z těchto slow Swatého Pawla slyssijme / že ženiti a wdáti se každému swobodno gest / Smilstwa pak a Ruffianstwa prowozowáníj / že Bůh bez pomsty časné
25 y věčně nenechá. Protož nelze gináče býti / nežli takto / aneb zdrželiwě / ctnostně a poctiwě žiwu býti / aneb se oženiti a wdáti / aneb Čzertu Dussy poručiti.

Třetij / znamenati slussij / že při žádném lidu Modlářském po wssem ssyrokém Swětě / Včeníj prawé / o Stawu Manželském a čistotě nezůstalo
30 / než w opravdowé Cýrkwi Křestianské / kdežto Pán Bůh nad takowým přikázaniť a nařizeniť swým / ruku držeti ráčil. A gestit w prawdě weliká pochwala Cýrkwe Swaté / a swědictwíj gisté / proti wssem Modlářům / že to samo shromážděníj / opravdowau Cýrkwíj Božij gest / w kterémžto takowá prawda zůstala.

¹⁰⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 131. Číslo 133 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 131.

¹⁰⁹ Na marginálii rukou dopísané: 1. Mogž. 2.

¹¹⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 132. Číslo 134 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 132.

Swatý Pawel také za znamenij a heslo gisté wssech Kacýřůw a Duchůw
swodných / klade zapowijdáníj Manželstwa / a potwzrowáníj smilstwa /
yakož widěti bylo na Marcionowi y giných kteřížto wssem Lidem napořád
Manželstwo zapowijdali. *Carpocrates* a ginij za skutek Swatý wyhlassowali
/ ženy obecné miji. Yakož tehdy

5

[w dot]

135¹¹¹

fol. 69

w dotčených Kacýřijch takowá wychowáníj dábelská se nacházela / z nichžto
lidé pobožnij rozuměti mohli / že *Marcion*, *Carpocrates* a ginij k nim podobnij
/ Lid Božij a Cýrkew Křestianská negsau: Tak také za těchto nassijch časůw
wěděti slussij / že mnozý Duchownij / genž Manželstwo zapowijdagij /
a Nowokřtěncy genž Manželstwo russij a roztrhugij / Cýrkwij Božij negsau
/ kteréhožto potěssenij w opravdowé Cýrkwi Křestianské / kdežto Včenij
prawé / řády a práwa o Stawu Manželském / Pán Bůh dáti y zachowati ráčil
/ draze sobě wážiti / a geho žádati máme / aby on milosti své swaté nám
popřijti ráčil / tak aby mnozý Včenij toho wposlechli a w čistotě Křestianské
geho wzywati mohli.

10

15

Cžtwrtá příčina gest / abychom tudy poznali tagemstwij / Gežijsse
Krysta Syna Božijho a Cýrkwe Newěsty geho. Neb Duchownij wěčné
a nezměnitelné Manželstwo gest mezy Krystem a Cýrkwij geho / tak že
Cýrkew od Krysta / jako žena od svého Muže nabýwá gména / hodnosti
/ sláwy y zbožij / totižto odpusstěníj hříjchůw / wjítězstwij nad ďáblem /
smrtij y ginými Duchownijmi nepřátely nassijmi / sprawedlnosti wěčné
a dokonalé / blahoslawenstwij / radosti neskonale a žiwota wěčného. Protož
gsme powinni kdy ko[li na]

25

T iij

136¹¹²

[kdy ko]li na Swatebnij hody se scházýme / Pánu Bohu za takowá a tak
weliká dobrodinij děkowati / že gsme takowé hodnosti dossli / skrze
Ženicha svého Gežijsse Krysta Syna Božijho. Kterémužto s Bohem Otcem
y s Duchem Swatým / buď Chwála / Čžest y welebnost na wěky wěkuow /
Amen.

30

Pakliby se komu widělo napomenutij toto přijlijss dlauhé býti / může
tohoto kratssijho vžijwati:

¹¹¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 133. Číslo 135 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 133.

¹¹² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 134. Číslo 136 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 134.

Pán Bůh wssemohúcý / Otec náss Nebeský yakožto milownijk
a půwod wssij čistoty a řádu dobrého / skrze Slowo swé wěčné / genž gest
Gežijss Krystus / působenijm Ducha Swatého / Staw Manželský / yakožto
pořádek dobrý a chwalitebný / hned na počátku Swěta / když Człowěk gsa
5 w newinnosti / a dokonale sprawedlnosti / hřijchu žádného se gesstě nebyl
dopustil / na mjestě weselém / w Rági rozkossném gistým vwáženijm /
nařijditi a wstanowiti ráčil / aby Człowěk w práci pomoc / a w zármutku
potěssenij měl / pokolenij Lidské / aby se tudy řádně rozmnožowalo /
a neřadowé genž gsau proti ssestému Příkázanij Božijmu zastawowáni
10 a přetrhowáni byli. Kteréhožto Nařizenij dobrého a chwalitebného ba
y Swatého wděčni býti / draze sobě wážiti a

[kolikrát]

fol. 70 **137**¹¹³

kolikrát koli na Swatebnij sňátky se scházýme / Pánu Bohu srdečně z toho
15 děkowati máme / že nás k Stawu Manželskému powolati / a tudy smilstwa
y giných ohawných hřijchůw milostiwě vchowati ráčil.

Po napomenutij at Kněz k Ženichowi a Newěstě takto promluwij:

Poněwadž po prwnijm / druhém y třetijm oznámenij / záwady žádné
mezy wámi nalezeno nenij / na Pánu Bohu wssemohaucým žádám / aby Bůh
20 Otec / Syn y Duch Swatý dokonati a potwrditi ráčil / to / což gest působil
a začal dobrého w wás.

Potom se gich obauch otáže / řka:

Kterak tobě řijkagij?

Slyssaw giž obau dwauch gména / nayprwé k Ženichowi takto promluwij:

25 N. Chcessli N. za swau wěrnau Manželku mijti?

Respon. Chcy.

Potom Newěsty se zeptá:

N. Chcessli N. za swého wěrného Manžela mijti?

Respon. Chcy.

30

[Dále]

138¹¹⁴

Dále dij:

¹¹³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 135. Číslo 137 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 135.

¹¹⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 136. Číslo 138 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 136.

Poněwadž w Swatý Staw Manželský wstaupiti mijnijte / abysste bez
rozumu a vwáženij Slowa Božijho / yako Lidé newěřijcy toho nečinili /
a abysste tijm pilněgij sobě rozgijmati mohli / yak welikau milost a lásku Pán
Bůh wssemohúcy a milosrdný wám včiniti ráčil / w tom / kdež wás k stawu
Manželskému powolal / začěž gemu wstawičná děkowánij činiti / wespolek 5
v wijře / yakožto samým Pánem Bohem zasnaubených / sebe přigijmagijce
/ a milugijce / za milost a pomoc gehu snažně žádati máte / abysste w tom
Stawu w prikázanijch gehu choditi / gemu slaužiti / a wěrnost y powinnost
Manželskau mezy sebau tijm lépe poznáwati / a wždycky w paměti swé
mijti mohli: Protož některá swědectwij / naučenij y napomijnánij o Stawu 10
Manželském y o nařízení téhož Stawu Manželského z pijsem swatých
poslyssijte: Takto zagisté psáno stogij w 1. Kněhách Moyžijssowých w 2.
rozdijlu: Ržekl gest Pán Bůh / nenij dobré Čžlowěku samému / včiňmež mu
pomoc podobnau gemu. Y dopustil Pán Bůh dřijmotu na Adama / A když
vsnul / wyňal gedno žebro gehu / a naplnil tělem mijsto to / Y wzdělal Pán 15
Bůh žebro / kteréž wy[ňal z]

139¹¹⁵

fol. 71

[wy]ňal z Adama w Ženu / a přiwedl gi k Adamowi. Y řekl Adam: Tato gest
kost nynij z kostij mých / a tělo z těla mého. Tato slauti bude Mužatka / nebo
z Muže wyňata gest. Protož opustij Čžlowěk Otce swého / y Matku swau / 20
a budeť se přidržeti Ženy swé. Y budauf dwa w gednom Těle.

Dále řekne:

Při druhém slysstež Ewangelium Swaté / o powinnosti wassij
Manželské / kteréž napsal S. Matthauss w 19. Kap. w tato slowa: Přistaupili
k Gežijssowi Faryzeowé / pokaussegijce ho a řkauce: Slussijli Čžlowěku 25
propustiti Manželku pro kterau koli příčinu? Kterýžto odpověděw řekl
gim: Zdaliž gste nečtli / že kdož stwořil Čžlowěka s počátku / Muže a Ženu
včinił ge a řekl: Protoť opustij Čžlowěk Otce a Matku / a bude se přidržeti
Manželky swé / y budau dwa w gednom těle. A tak giž negsau dwa / ale
gedno tělo. A protož což gest Bůh spogil / Čžlowěk nerozlučũg. Ržekli oni / 30
proč gest pak Moyžijss rozkázal dáti List zapuzenij / a propustiti gi? Ržekl
gim: Moyžijss pro twrdost Srdce wasseho / dopustil wám propausstěti
Manželky wasse / ale s počátku tak nebylo. Protož prawijm wám / že
kdožkoli propustij Manželku swau / leč pro smil[stwo /]

V 35

¹¹⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 137. Číslo 139 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 137.

140¹¹⁶

[smil]stwo / a ginau pogme / cyzoložijt / a kdož propusstěnu pogme / také cyzoložij.

Potom dij:

- 5 Při třetijm slysste Příkázanij Božij / kterak se gedem k druhému chowati máte. Neb takto prawij S. Pawel. k Efezským w 5. Kap.

Obrátiw se k Ženichowi dij:

- Manželé milũgte Manželky wasse / yakož y Krystus milowal Cýrkew / a wydal sebe samého za ni / aby gi posvětil / vmyw gi obmytijm wody skrz
10 Slowo žiwota / aby včinił sobě slawnau Cýrkew / kterážby neměla posskwrny ani wrásky / ani co takowého / ale aby byla Swatá / neposskwrněná. Tak y Mužij magij milowati Manželky swé / yako těla swá. Neb kdo miluge Manželku swau / sebeť samého miluge. Ziadný zagisté nikdá těla swého neměl w nenáwisti / ale chowá ge a krmij / yakožto y Krystus Cýrkew.

- 15 Obrátiw se k Newěstě dij:

Manželky poddány buďte Manželům swým yako Pánu. Nebo Muž gest Hlawa Ženy / yakožto y Krystus gest Hlawa Cýrkwe / a on

[Spasy]

fol. 72 141¹¹⁷

- 20 Spasytel gest těla gegijho. Protož yako Cýrkew gest poddána Krystu / tak y Ženy Mužům swým poddány býti magij we wssem.

Potom k oběma ať dij:

Poslysstež také o Křijži / kterýž Pán Bůh na tento Staw wzložiti ráčil. Taktow řekl Pán

- 25 Bůh k Ženě: Rozmnožijmť bijdy twé a počijnánij twá / w bolestech roditi budess Děti / a pod
mocý Muže budess / a ont panowati bude nad tebau.

Obrátiw se k Ženichowi dij:

- K Muži pak řekl Pán Bůh: že gsy vposlechl hlasu Ženy twé / a gedl
30 gsy z dřewa / z kteréhožť gsem rozkázal tobě aby z něho negedl. Zlořečená Země / w práci twé w robotách / budess gijsti z nij / po wsseckny dni žiwota twého: Trnij a hložij budeť tobě ploditi / a budess gijsti Byliny Země. W potu twáři twé krmiti se budess Chlebem twým / dokawádž se zasse nenawrátijss do země / z nižž wzat gsy. Nebo prach gsy / a w prach se zasse

¹¹⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 138. Číslo 140 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 138.

¹¹⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 139. Číslo 141 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 139.

obrátijs. Ale wssak toto wasse potěssenij bude / když wy vwěřijte / a znáti
budete / že Staw wáss před Bohem wzáct[ný a po]

Vij

142¹¹⁸

[wzáct]ný a požehnaný gest. Takto zagisté psáno stogij / w 1. Kněhách 5
Moyžijssowých w 1. Kap. Y stwořil gest Pán Bůh Człowěka k Obrazu swému
/ k obrazu Božijmu stwořil ho / Muže a Ženu stwořil ge. Y požehnal gim Pán
Bůh / a řekl: Rostež a množte se / a naplňte Zemi / a podmaňte gi / a panůgte
nad Rybami Mořskými a Ptactwem Nebeským / y nad wssemi živočijchy /
kteřijž se hýbij na Zemi. A widěl Bůh wssecky wěcy / kteréž stwořil / a byly 10
welmi dobré. Protož prawí Ssalomaun: Kdož nagde Ženu dobrau / nagdeť
dobré / y nabudeť potěssenij od Pána / anobrž w Pánu wesel bude / to gest /
Pán ráčij Manželům swé Swaté milosti popřijti / že sebe wespolek milowati
a rádi spolu přebýwati budau / by pak někdy něyaký nedostatek mezy nimi
shledán byl / wědauce že Staw gegich / yakožto zřijzenij Božij Pánu Bohu se 15
lijbij / a wssecko / což w něm činij a trpij / před obličegem Božijm se schwaluge.

Potom opět k nim takto promluwij:

Abysste tomu wssemu gruntowněgij wyrozuměti mohli / co
wám Pán Bůh wáss přjkázati ráčil / vwedauc to wsse w summu / krátce
wám předložijm: Manžel Manželku swau yakožto od Boha sobě danau 20
a připogenau pomocnicy

[přigijti /]

143¹¹⁹

fol. 73

přigijti / poznati / milowati / bud'to zdrawau neb nemocnau / bohatau neb
chudau / ctijti / zastáwati / chrániti / potěssowati / a nedostat ky gegij / 25
pokudžby nebylo proti swědomij / trpěliwě snásseti /gi wěren býti / žiwiti
/ opatrowati / rozumně s nij přebýwati a nakládati / gi samé se přidržowati
a w žádném protiwenstwij / křijži / trápenij / chudobě a nemocy gi
neopausstěti / aniž se od nij odlaučiti / pokudž gim Pán Bůh žiwota tělesného
popřjti ráčij / tak yakož Krystus Cýrkew swau milowal / chránil / opatrowal 30
/ nauzy a bijdu pro ni trpěl / až y na Smrt sám sebe zani wydal / powinnen
gest. Má také s rozumem w Bázni Božij čeládku swau zprawowati / aby *Syr. 4*
nebyl Lwem a Tyrannem w domu swém / Ale Dijtky a čeládku swau pokud
naywýss možné / podlé powolánij swého na těle y na Dussy opatrowal /

¹¹⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 140. Číslo 142 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 140.

¹¹⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 141. Číslo 143 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 141.

yakož prawij S. Pawel / w 1. Listu k Tymotheowi w 5. Kap. Pakli kdo o swých
a naywijce o domácých péče nemá / zapřelť gest wijry / a gest horssij nežli
newěrný. Aby se tak chowal / na mijstě Božijm tobě přijstně prikazugi.

Manželka swého Manžela / yakožto od samého Boha sobě daného
5 a wstanoweného Pána / přigijti / poznati / milowati / ctijti / w sstěstij
y w nesstěstij / w dobrém zdrawij y w nemocy / w hoy[nosti y]

V iij

144.¹²⁰

[hoy]nosti y w nedostatku gemu poslussna a poddána býti / we wssech
10 slussných a Křestianských přijčinách / gehu samého w čistotě a w mrawijch
dobrých se přidržowati / a gehu w bijdě / nauzy /chudobě y nemocy
neopausstěti / ani se od něho odlaučiti / ale gemu po wssecky časy wěrná
býti / w vpřijmnosti Křestianské gehu ssetřiti / hlijdati a opatrowati má /
pokuď gim Pán Bůh z obauch stran žiwota tělesného popřijti ráčij / tak
Syr. 25. aby Manžel přijgda domu / dweřij se vleknauc / řijcy nemusyl: Chtělbych
raděgij / se Lwy a s draky přebýwati / nežli se zlau Ženau. Potom kdyby
Pán Bůh plodem žiwota gich obdařiti / a vtěssené Dijtky gim dáti ráčil /
powinna gest s ochotnau myslj ge w dobrém wyvčowati / k prawé wijře /
pobožnosti / a dobrým mrawům wěsti / hospodářskau / stydliwau / vctiwau
20 / mrawnau / tichau a pokornau býti / yakož Duch Swatý w přijslowijch
Ssalomaunowých w 14. Kap. powěděti ráčil: Žena maudrá wystawij domy
/ ale Blaznice předsewzetijm swým ge zasse bořij. Aby se tak chowala / na
mijstě Božijm tobě přijstně prikazugi.

Po tomto Napomenutij k oběma takto promluwij:

25

[Nu wy]

fol. 74 **145.**¹²¹

Nu wy nowij Manželé / přistupugeteli k tomu ke wssemu / což
wám nynij z pijsem Swatých předloženo gest / a chceteli se na to k stawu
Manželskému pořádně oddati?

30

Ržeknauli:

Přistupugeme a chceme.

Ať se Ženicha zeptá takto řka:

Poněwadž k tomu ke wssemu přistupugete / a na to k Stawu
Manželskému potwrzeni býti chcete: Protož tebe N. se ptám: Beřessli sobě

¹²⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 142. Číslo 144 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 142.

¹²¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 143. Číslo 145 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 143.

za wěrnau Manželku / tuto N. a slibugessli gij / wěrnost Manželskau po
wssecky časy až do twé anebo do gegij smrti zachowati?

Zěnich ať řekne:

Beru a slibugi.

Kněz ať se zeptá Newěsty:

5

N. tebe se ptám: Beřessli sobě za wěrného Manžela tohoto N.
a slibugessli gemu poslussnost a wěrnost Manželskau po wssecky časy až
do twé anebo do gehu smrti zachowáwati?

[Newěsta]

146¹²²

10

Newěsta ať řekne:

Beru a slibugi.

Kněz k oběma dij:

Ržijkaytež po mně tato Slowa:

Toho nám dopomáhay / Bůh Otec / Syn y Duch Swatý.

15

Kněz dořijká:

Amen.

Magijli Prsteny / tehdy Kněz wezme Prsten od Ženicha a dá gey Newěstě /
a zasse Newěstin dá Ženichowi a dij:

Přijgměte Prsteny / na znamenij a ku potwzowánij prawé 20
a neossemetné lásky Manželské.

Pakli Prstenů nemagij / ať hned po Amen prawé ruce gegich spogij takto
řka:

Wěrnost Manželskau / kterauž sobě z obauch stran před Bohem
y Cýrkwij gehu Křestianskau tuto slibugete / a powinnost / kterauž geden 25
druhému se zawazugete / Já mocý Auřadu swého wám potwzugi we
Gménu Otce / y Syna y Ducha Swatého. Co gest Bůh spogil / Człowěk toho
nerozlučůg.

[Potom]

146¹²³

fol. 75

Potom k Lidu přijstogijcýmu takto promluwij:

¹²² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 144. Číslo 146 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 144.

¹²³ Vytištěné číslo strany (opět 146 ako na predošlej) přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 145.

Poněwadž pak N. a N. spolu w Staw Manželský se oddawagij /
a wěrnost Manželskau podlé přečteného Slowa Páně sobě slibugijce / to wsse
zgewně před Bohem y Lidmi wyznawagij / načež gsau sobě ruce y Prsteny
dali / a wy wssyckni toho swědkowé gste / před Bohem y předewssijm
5 Swětem / Protož ge spolu k Stawu Manželskému potwruzugi we Gménu
gediné a nerozdijlné Trogice Swaté / Amen.

Dále k Ženichowi y Newěstě dij:

Modlte se sami za sebe Pánu Bohu takto řkauce:

Dijky tobě wzdáváme / wssemohúcý wěčný Bože / Otče Nebeský / že
10 gsy nám milosti twé Swaté popřijti / nás k Stawu Manželskému powolati
/ a tudy nečistoty a smilstwa vchowati ráčil: Y prosíme tebe srdečně / rač
nám dáti Ducha twého Swatého / kterýžby nás w tom Stawu tak zprawowal
a wedl / abychom spolu w lásce Manželské sworně a pokogně přebýwagijce
/ geden druhému příjčiny k newolem a swádám nedáwali / ale sslechetný /
15 pobožný a pokog[ný ži]

X

148¹²⁴

[pokog]ný žiwot wedli / tak abychom w čas pokussenij a protiwenstwij / gestli
žeby ono nás minauti nemohlo / vždy předse a předse milostiwé pomocy
20 a požehnánij twého aučastnij býti / Dijtky nasse podlé wůle twé Božské
w bázni twé odchowati / gim dobrý příjklad na sobě dáti / w pobožnosti
ge cwičiti a potom spolu s nimi blahoslawenstwij žiwota wěčného dogijti
mohli / skrze Gežijsse Krysta Syna twého milého / Pána a Spasytele nasseho
/ Amen.

25 Potom dij k Lidu:

Přátelé w Pánu Bohu milij / poněwadž ste k tomuto Swatebnijmu
sniátku za tau příjčinau powoláni / abysste se za Ženicha a Newěstu Pánu
Bohu modlili / Protož pomodlijce se za ně / semnau takto řecte:

Pane Bože Otče wssemohaucý / kterýž gsy Muže a Ženu stwořil /
30 k stawu Manželskému ge spůsobil / k tomu y plodem žiwota gich obdařil /
a tagemstwij Syna twého milého Gežijsse Krysta a Cýrkwe Newěsty gehu
w tom znamenati gsy ráčil. Prosíme twé nesmijrné dobroty / aby takowé
twé Stwořenij / a požehnánij / neráčil dáti zrusyiti ani zkazyti / ale milostiwé
a laska[wě w]

¹²⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 146. Číslo 148 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 146.

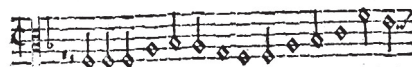

149.¹²⁵

fol. 76

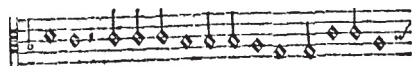
[laska]wě w nás zachowati / skrze Gežysse Krysta Syna twého milého
/ Pána a Spasytele nasseho / AMEN.

Potom se zpijwá Zialm 127. w Rytmy České složený.

5

Hle yak gest blahoslawený / Człowěk kdož se Boha

bogij / a po cestách gehu chodij / čině co se

gemu lijbij.

10

Ay kterak mu požehnáno / bude ode Pána gehu / potěssenijmt ho
naplnij / a we wssem dobrém rozhognij.

Ržád w Domu swém zachowáwá / rukau swau chleba dobýwá /
Cželed včij Bázni Páně / dobře se s ni mijti bude.

Manželka gehu pobožná / yako winný kořen plodná / wůkol stolu
krásné dcery / yako mladistwé oliwy.

Lůno gegich bude plodné / z počátku dobrého kmene / Synůw
přemilých zplozenij / a dědicůw zůstawenij.

Cræsus we wssem swém bohatstwij / neměl takowého sstěstij / yakož
se dáwá každému / Pána Boha bogijcýmu.

20

[Cesty]

X ij

150.¹²⁶

Cesty gehu on spravij sám / aby nezablaudil nikam / vpewnijť wůli
k dobrému / že bude milý každému.

25

Y kdo se nemá diwiti / yak Pán Bůh chce blahoslawiti / Człowěka se
Bogijcýho / nedopustij naň nic zlého.

Aby pamět gehu wždycky / byla po wsseliké časy / zřijdiť gemu
powýssenij / Czest / maudrost Sláwu před Lidmi.

¹²⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 147. Číslo 149 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 147.

¹²⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 148. Číslo 150 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 148.

Požehnayž tobě Hospodin / aby byl od něho widijn / který sedij na Syonu / vprostřed Geruzalému.

Genž gest Lid geho zwolený / Slowem Páně posvěcený / Cýrkew Swatá rodijcých se / we Gménu Pána Gežisje.

5 Dayž tobě y dobré wěcy / w žiwotě twém powssecky dny / aby widěl syny synůw / Dcery také milých wnukůw.

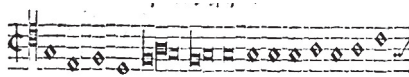
Tut bude twé potěssenij / pokogné obweselenij / potom pŭgdess do radosti / wěčného blahoslawenstwij.

Y nám také milý Pane / rač dáti ať se bogijme / činijce we wssem wůli
10 twau / wessli s tebau w radost wěčnau / Amen.

Druhé.

Druhého dne opět stařij y mladij / Hosti Swatebnij / s Ženichem a s Newěstau do Chrámu Páně se nagijti dáti magij. A tu se nayprwé zazpijwá:

15

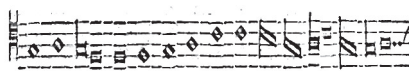

O Swatý přijgdiž Dusse / naplň twých srdce wěrných

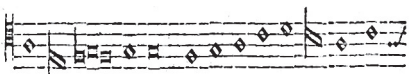
[žádosti:]

fol. 77 151¹²⁷

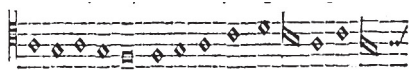
20

žádostiwých / a twého milowánij / y lásky

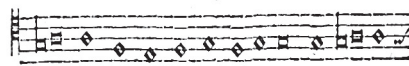

w nich oheň zapal. O oswěcŭg rozum gich / zpraw

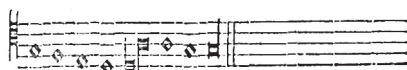

kroky k twé wůli wwed' wijry gednotu Cýrkwe

25

twé w prawdě tebau shromážděné / ať tobě

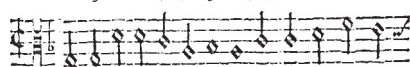
¹²⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 149. Číslo 151 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 149.

chwálu dáme vždy na věky.

Po této písní hned se zpívá:

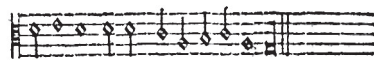

Pánu Bohu gest přijemný / Staw Manželský gim

[zřijzený] 5

X iij

152¹²⁸

zřijzený / neyprw w Rági vstawený.

Figůru nese spogenij / Krysta s Cýrkwij gednocenij / skrze gehu 10
zaslauženij.

Rada wssij Swaté Trogice / ten Staw vstanowugijce / prohlásyla se
mluwijce.

Y nenijť dobré žádnému / Człowěku být samotnému / včiniyme pomoc
gemu. 15

Dopustil Pán Bůh dřijmotu / hned na Adama w Rági tu / stwořil Ewu
Pannu Swatú.

Rozum nemůž postačiti / yak ráčil kost z boka wzyti / tak Człowěku
pomoc dáti.

Yakž Adam procýtil ze Sna / poznal že ta krásná Panna / gest z kosti 20
gehu stwořena.

Chwály hodný skutek Páně / oblijbil Adam náramně / wzal towaryssku
radostně.

Odtud gest půwod Manželstwij / dwau w společném Towaryssstwij /
k Božij chwále y také cti. 25

Wssyckni aby ten řád znali / tak na Swětě se množili / k dědictwij
wěčnému rostli.

Y po pádu požehnánij / magijc Božij zaslijbenij / dossli w Páně
zaslauženij.

K tomu gsau příklady hogné / nám w pijsmnijch pozůstawené / 30
o prwnijch Swatých napsané.

Láskau Božij gsauw spogeni / w Stawu Manželském na Zemi / obcowali
w Swaté bázni.

¹²⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 150. Číslo 152 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 150.

Do toho Stawu wstupuji / w Bohu swé dauffánij magij / modlili se
gemu wěrijc.

Ruku swau že on wztáhnauti / rácij nad nimi držeti / w težkostech
neopausstěti.

- 5 Byl gest Tobiáss takowý / Mládenec welmi pobožný / když wstupowal
w Staw Manželský.

[Swau]

fol. 78 **153**¹²⁹

Swau Manželku napomijnal / spolu s nij k Modlitbě wstával / takto
10 Boha swého wzywał.

K tobě Pane Bože wolám / znage žes naymocněgssij Pán / chwály
hodný na wěky sám.

Ay tebeť Nebe y Země / Moře wssecky wěcy giné / chwáljij pro skutky
twé diwné.

- 15 Muže prwnijhos včinił / Adama z hlijny gsy stwořil / Towarysskau
gey obdařil.

Z té důwěrnosti yá k tobě / wolám w této mé potřebě / srdce mé známé
gest tobě.

- 20 Smilstwo že w osskliwosti mám / protož Manželku pogijmám / pro
milost plodu gij žádám.

W němžby bylo požehnáno / gméno twé oslawowano / twé
Králowstwij wzděláwano.

Ráčil gey Bůh vslyseti / s Manželkau mu sstěstij dáti / we wssem
dobrém rozmnožiti.

- 25 Čžlowěku Bohabognému / činij též Pán Bůh každému / kdož se
důwěřuge gemu.

Od něho wssyckni Manželé / dauffagijce w něho cele / magij pomoc
každé chwijle.

- 30 Wětssij nad to požehnánij / pro Krystowo zaslawuženij / wezmau wěčné
potěssenij.

Amen dayž to milý Pane / at w tom Stawu ctně trwáme / wěčné
radosti dogdeme.

Kněz:

Přečte Ržeč Swatého Pawla / 1. Cor. 7.

¹²⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 151. Číslo 153 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 151.

Očemž gste mi psali / wám toto odpowjdam: Dobré gest zagisté
Cžlowěku / Ženy se nedotýkati / Ale wssak pro wwarowánij Smilstwa /
geden každý Manželku swau měg / a tež gedna

[každá]

154¹³⁰

5

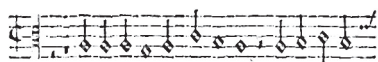
každá Žena / měg Manžela swého. Muž plať dluh Manželce swé / též
také y Manželka Muži. Žena nad swým tělem mocy nemá / ale Manžel. Též
také y Manžel nemá mocy nad swým tělem / ale Manželka. Neoklamáwayte
se wespolek / gedině poněkud s powolenijm společným na čas / abysste se
vpraždňowali k postu a k Modlitbě: A potom zasse se spolu scházeyte / 10
aby wás nepokaussel Ssatanáss pro nezdrželiwost wassij. Ale toť wám
prawijm podlé odpusstěnij a ne podlé přikázanij. Neb yá bych chtěl / aby
wssyckni Lidé byli / yako yá gsem. Ale gedenkaždý vlastnij dar od Boha má
/ někdo zagisté takto / a giný ginák. Prawijm pak neženatým a newdaným /
a Wdowám / že gest gim dobré / aby tak zůstali / yako y yá. Pakli nemohau 15
zdrželiwé býti / ať se wdagij. Neb gest lépe w Staw Manželský wstaupiti
nežli se páliiti.

Ziácy.

Po Epiſtrole opět zazpijwagij

Piſeň tuto:

20

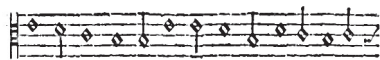

Pánu Bohu gest přijgemný / řádný w Swětě

[Staw]

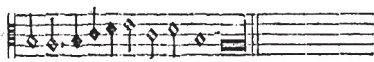
155¹³¹

fol. 79

25

Staw Manželský / Neb gey sám zřijditi ráčil / když

prwnijho Cžlowěka stwořil.

A protož gey wychwáluge / Slowo Božij zwelebuge / w Knihách
Eklezyastyka / činij se oněm weliká zmjnká. 30

¹³⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 152. Číslo 154 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 152.

¹³¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 153. Číslo 155 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 153.

- Neb dij / že blahoslawený / požehnáním naplněný / gest kdož má
dobrau Manželku / bude žiw s nij dlauhého wěku.
V pokogi mnohá Létha / zachowá swého žiwota / skrze sylнау
zdrawau ženu / neb gest ku potěssenij gemu.
5 Welmi dobrý dijl od Boha / wzal ten nad bohatstwij mnohá / kdož
gest obdařen tijm darem / má gisté býti čeho wděčen.
A tijm darem býwá poctěn / kdož má Swatau Božij bázeň / tudy za
swé z wijry skutky / má zde znamenij Božij lásky.
Což gim wijce propůgčeno / od Boha na Swětě dáno / Bohatstwij nebo
10 chudoba / w tom se spolu weselj oba.
Láska rozssaffné Manželky / těssij Muže swého wždycky / roztučnégij
geho kosti / žiw na tomto Swětě w radosti.
A zwlášst maudrá / mlčeliwá / žena Swatá a stydliwá / gestit milost
nad milosti / nemá žádný wáhy hodnosti.
15 W kráse y také w yasnosti / dobrá žena w podobnosti / Sluncy yasně
swijtijcýmu / nebo čest činij wssemu domu.

[Onat]

Y

156¹³²

- 20 Onať gest prawá Lucerna / w domu tmawém rozswijcena / když
pobožnost / ctnost miluge / zlosti neřády přetrhuge.
W tom Ženy krása záležij / když má stud a bázeň Božij / podobná
k slaupu zlatému / střijbrnau podnož magijcýmu.
Y toho wsseho gest základ / w Swětě ten naydražssij poklad / když
25 gsau Božij prikázanij / w Srdcy složená ctnostné Ženy.
Božij toto vstawenij / Manželstwij w Swětě zřijzenij / Cýrkew Swatá
znamenává / s nij Krystus swé spogenij mijwá.
Yakož muži Manželka ctná / gest milá y také wzactná / tak Krystus
swé potěssenij / má zde s Cýrkwij Swatau spogenij.
30 Libost Páně w tom naywětssij / když Slowo gehu naydražssij / Cýrkew
Swatá zachowawá / tijm se rozmáhá gehu Sláwa.
Komuž Bůh dal to poznati / má se z čeho weseliti / že Krystus Ženich
neylepsij / gest Spasytel / wssech wěrných Dussij.
Winny mnohé nedostatky / Cýrkwi swé odpausstij wssecky / Neb za
35 ně dosti včinił / když Smrt podstaupil / Krew swau wylil.

¹³² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 154. Číslo 156 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 154.

Z toho Manželům naučenij / by hodně w swém powolánij / w lásce
Manželské bydleli / na Krystowu lásku pomněli.

Koruny naydražšij dogdau / když w té wijře z Swěta segdau / slussij
oto pěči miji / zde z wijry w dobrém prospijwati.

Nižádná práce takowým / není těžká kdož w to dobrý w naděgi 5
prawé prospijwá / odplatu věchnau obdržijwá.

Ctný Ženichu Gezu Kryste / náss Choť swau w twé prawdě gisté / rač
ostřijhati do Smrti / dayž odplatu věchnau po smrti.

[Kněz]

157.¹³³

10

Kněz.

Cžte Ewangelium S. Iana w druhé kap.

Stala se Swatba w Káně Galilegské / a byla Matka Gežijssowa tu.
Tehdy pozván gest také y Gežijss y Včedlnijcy gehu na Swatbu. A když
se nedostávalo wijna / řekla Matka Gežijssowa k němu: Wijna nemagij. 15
Y řekl gij Gežijss: Co mně a tobě Ženo? gesť nepřissla hodina má. Řekla
Matka gehu k služebnjům: Cožkoli wám dij / včinite. A bylo tu kamenných
sstaudwíj ssest postawených wedlé očisstiwánij židowského / berúcý
w sebe gedna každá / měrice dvě nebo tři. Řekl gim Gežijss: Naplňte
Staudwe wodau. Y naplnili ge až do wrchu. Y řekl gim Gežijss: Nalěwaytež 20
giž a neste wrchnijmu Zprávce Swatby y nesli gsau. A když okusyl wrchnij
Zprávce wody wijnem včinené / a newěděl odkudby bylo. Ale Služebnjicy
wěděli / kteříž vážili wodu / powolal Ženicha wrchnj Zprávce hodůw
/ a řekl gemu: Každý Čžlowěk nayprwé dobré Wijno dává: A kdyžby se
podnapili / tehdy to kteréž horssij gest / ale ty zachowal gsy wijno dobré 25
až dosawad. To včinił Gežijss počátek diwůw w Káně Galilegské / a zgewil
Sláwu swau. Y vwěřili w něho Včedlnijcy gehu.

[Ziácy.]

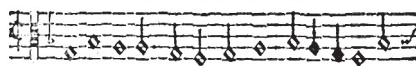
Y ij

158.¹³⁴

30

Ziácy.

Po Ewangelium zpijwagij Pijseň tuto.

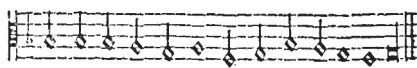
¹³³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 155. Číslo 157 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 155.

¹³⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 156. Číslo 158 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 156.

Pán Gezu Kryst w swém přijchodu prwnijm / gsa

odewssech hřijchůw čist / zaslaužil lidem hřijssným.

Nayprw práwa w Rági potraceného / gsa on Pán náss y hlawa spomohl
5 nám z pádu toho.

Měl w paměti také y Staw Manželský / ráčil ho poswětiti / skrz slawný
skutek Božský.

A to gistě w čas náramně potřebný / když w Galilegském Městě /
w Káně byl gsa pozwaný.

10 Na Swatbu tu / Człowěka pobožného / obweselenij w Krystu wzali
gsau hosti gehu.

Dar naydražssij sobě přijtomný měli / řeči naypotřebněgssij z Aust
Páně gsau slysseli.

Lépe bylo řeči Páně slyseti / nežli což Swětu mijlo / kratochwijl
15 prowaditi.

Některij to s radostij přigijmali / ale bezbožnij na to / málo pamatowali.

Znal Pán wssecka / gegich srdcý mysslenij / ale wssak gehu láska /
nepřestal dobrodinij.

Yakž gest poznal při Swatbě nedostatek / y hned rychle vykonal
20 Božský weliký skutek.

A to w ten čas / když gsau Wijna neměli / Krystům služebnijkům hlas
/ se by nemesskali.

[Nalé]

fol. 81 **159**¹³⁵

25 Naléwati wody w Sstaudwe kamenně / kterauž rozkázal nésti mezy
hosti pozwané.

Kterak diwné w Wijno gest obrácena / Pán to včinil mocně / tijm
Swatba zwelebena.

Odtud wssyckni / aby se vtwardili / Manželé Bohu wěrní / swé
30 posylněnij měli.

Widauc w stawu swém mnohé nedostatky / wěřili Páně Slowu / že
gest též mocy wždycky.

Yakž gest oněm w Káně ráčil spomocy / že až po dnes swým wěrným
/ gest přijtomen swau mocý.

¹³⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 157. Číslo 159 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 157.

Což Manželé sobě připomijnagijc / magij každičké chwijle / vsylowati
neywijc.

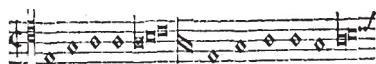
Aby Páně Bázeň / každý čas měli / neopausstěgijc konečně / Bůh gich
w nižádnau chwijli.

Dá na Swětě gim hogné požehnánij / a po časném žiwotě / w Nebesých 5
přebýwánij.

Budauli toho žádostiwij / včiniij Zprávce Duchownij kázanij Swatebnij.

Ziácy.

Po Kázanij / anebo nebyloliby Kázanij / hned po Ewangelium zazpijwagij:

10

Tě Boha chwálíj me / Tebe Hospodina

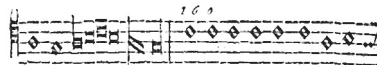

welebijme / Tebe věčného Otce / wssecka Ze[mě ctij]

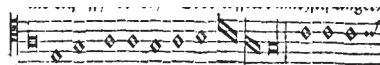
Y iij

160¹³⁶

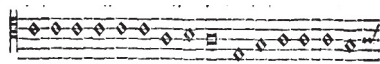
15

[Ze]mě ctij ssyroce / Tobě wssecko množstij Angel=

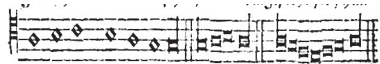

ské / Tobě wsseliké množstwíj Nebeské / Tobě An=

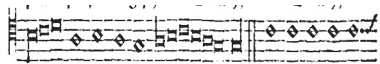

20

gelé Cherubin a Seraphin / wolagij wždycky hla=

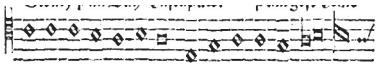

sem nepřestáwagijcým. Swatý / Swatý /

Swatý Pán Bůh Zástupůw. Plná gest Země

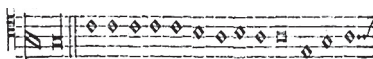
25

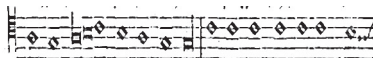
y Králowstwíj Nebeské / welebnosti Sláwy twé

¹³⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 158. Číslo 160 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 158.

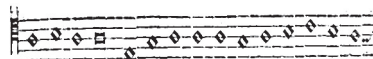

Božské / Tebe přeslavný kůr Aposstolský / Tebe chwa=

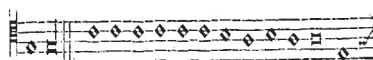

litebný počet Prorocký. Tebe Mučedlníků wog[sko pře=]

fol. 82 **161**¹³⁷

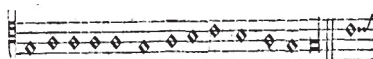

[wog]sko přeyasně / tebe chválíj na Zemi Křestianstwo pře=

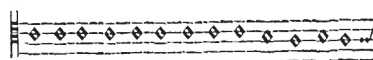

krásné / Tebe Otče nesmírné welebnosti / s Sy=

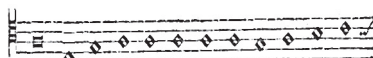
10

nem y s Duchem Swatým w gednostayné rownosti. Ty

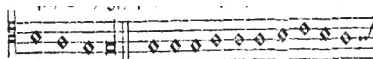

gsy Král Sláwy a věčný Syn Božíj Pane Kry=

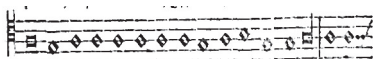

15

ste / Genž gsy pro nás nepohrdal životem

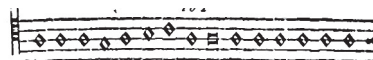

Panny čisté. Ty gsy nad smrtíj ráčil swijtězy=

ti / a věřijcým Králowstwíj Nebeské otewějti. Ty se[dijss na]

20 **162**¹³⁸

[se]dijss na prawicy Boha Otce / odtud máss přigijti

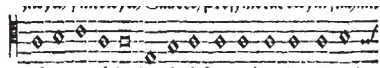
¹³⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 159. Číslo 161 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 159.

¹³⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 160. Číslo 162 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 160.

žiwých y mrtwých Saudce / Prosýme rač twým slúhám

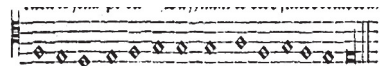

spomocen býti / kteréž gsy swau předrahau Krwij

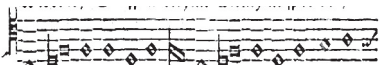

ráčil vykaupti. Dayž nám w twé slávě kralowa=

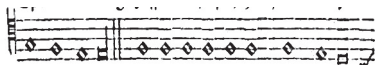
5

ti věčně / Sewssemi twými Swatými společně /

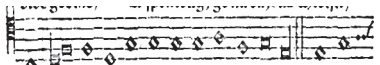

Spas Lid twůg Hospodine / a požehnay dědictwij

10

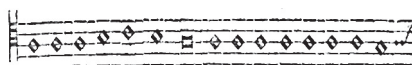
twé gediné / A sprawůgž ge na každau chwijli /

A dayž aby věčně powýsseni byli / Po wsse[cky dni]

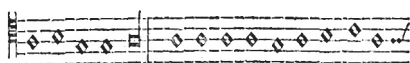
163.¹³⁹

fol. 83

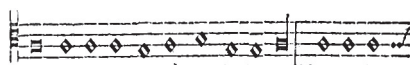

15

[wsse]cky dni a nasse časy / Dobroře čij me tebe we=

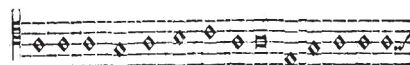

selijmi hlasy. A činijme Gménu twému dij=

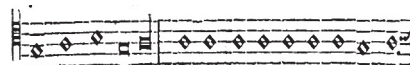

ky / nynij y po wsseliké věky. Račiž nás

20

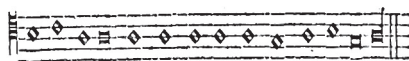
Pane dne nastáwagijcýho / vchowati hřij=

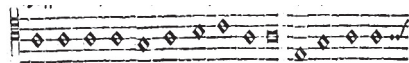
chu wsselikého. Smilůg se nad námi o milý

¹³⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 161. Číslo 163 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 161.

Hospodine / nežli čas smilowánij pomine.

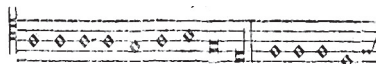
Obratiž na nás twé smilowánij / Nebot w tebe

5

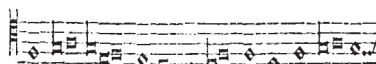
[samého]

Z

164¹⁴⁰

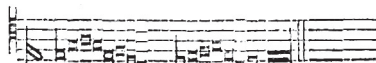

samé ho máme swé dauffánij. W tebeť dauffá=

10

me Hospodine / dayž ať z nás žádný neza=

hyne / Amen.

Kněz.

15

Tebe Pane vstawičně chwáliti budu.

Ziácy.

A Gméno twé až na věky wzywati budu.

Kněz.

Modlme se.

20

Wssemohúcý wěčný Bože Otče Nebeský / genž gsy hned od počátku
Swěta Muže a Ženu stwořiti / a požehnánijm twým Swatým dwa w gednom
těle / w čistém a Swatém záwazku a powinnosti Manželské / podlé twé
Božské wů[le / k]

fol. 84 165¹⁴¹

25 [wů]le / k službě twé nařijditi a vstanowiti ráčil. Prosýme tebe srdečně / rač
wssem Křestianským manželům / genž na rozkaz twůg Božský / w Staw
Manželský wstaupiwse radost y žalost / sstěstij y nesstěstij / w témž stawu

¹⁴⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 162. Číslo 164 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 162.

¹⁴¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 163. Číslo 165 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 163.

podniknauti a skusyti se vwolili / milosti / pokoge y potěssenij opravdowého
popřijti / gimžby w tom Swatém Stawu tak zachowáni / a nawedenijm
Dijtek požehnáni byli / aby Gméno twé Swaté na plodu žiwota gegich / od
nich chwáleno a welebeno bylo / ginij Lidé skrze ně se polepssyli / a oni
z obauch stran spolu y s Děťmi gegich / spaseni byli / skrze Gežijsse Krysta 5
Syna twého milého Pána a Spasytele nasseho etc.

Potom dáwage gim požehnánij takto řekne:

Dayž Pán Bůh wám požehnánij a ostřijhayž was / Okažiž wám twář
swau / a smilůg se nad wámi. Obratiž Pán Bůh Twář swau a day wám pokog
wěčný. Bděte w pokogi / ctnosti a opatrnosti Křestianské pilni bud'te / a nad 10
chudými se slitůgte / a gim dobře činte. Duch Páně oswětiž wás k žiwotu
wěčnému. AMEN.

[Priho=]

Z ij

166¹⁴²

15

Přihodiloliby se pak / žeby dwa / tři neb čtyři páry nowých Manželůw
(yak se při welkých Obcech to častokrát přiházýwá) k oddawkám / anebo
dne druhého na Slowo Božij se sessli / Zprávce Duchownij gich wssech
spolu připustiti má / tak / aby wssyckni Slowem Božijm hoyně opatření byli
/ a s gednijm každým zwlásť se zanepraždňowati potřebij nebylo. 20

Magij také Duchownij Zprávcowé při Oddawkách pilně ssetřiti /
aby lidi neznámých bez gistoty a zpráwy / kdo a odkudby byli / k Stawu
Manželskému nepotwrzowali.

Item / Farářowé ať sobě zapijssij koho a kolik Dijtek křtij / a koho
k stawu Manželskému potwrzugij. A to činiti magij pro wsseliyaké příjhody. 25

Item ať Zprávcowé Cýrkewnij bez obzwłasťstnij hodné příjčiny /
do Wsy / kdež Kostelůw nemagij / nechodij oddáwat. Ale raděgi Ženich
a Newěsta s hostmi swými do Chrámu Božijho přijgdau / a tu se k Stawu
Manželskému zgewně potwrditi dadij.

Item at se Oddawky až do wečera / ažby se prwé wssyckni zpili / 30
a potom ožralij gsauce / posměch z toho slawného skutku a nařijzenij
Božijho měli / neodkládagij: Ale tři hodiny před Polednem / a to gmenowitě
w dewět hodin na půl Orlogi / ať se wykonagij / tak aby hosti stříjzliwij
gsauce / za Ženicha y Newěstu Pánu Bohu nábožně se modliti / a zřijzenij
Božijho draze sobě wážiti mohli. 35

¹⁴² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 164. Číslo 166 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 164.

XII.

O Nawsstiewowanij a potěssowanij Lidij nemocných.

[Lidij]

fol. 85 **167**¹⁴³

- 5 Lidij nemocných / genž welebné Wečeře Páně žádostiwij gsau / včiti
a těssyti slussij / wyvčowati / aby sami sebe poznáwati vměli / že gsau vbozý
hřijssnijcy / a žádagijce za milost / od hřijchůw rozhřessenij byli. Potěssenij
w rozhřessowanij se obsahuge / totižto / aby gim k paměti přiwedeno
a předkládáno bylo / co Krystus Pán tijm mijniti ráčil / že gest welebnau
10 Swátost Wečeře swé nařijdil. A owsssem potřebij gest lidem častokrát
opakowati Nařizenij též Swátosti / že Krystus Pán prikázal / ne toliko Tělo
swé gijsti / ale také Krew swau z Kalicha pijti. Před kterýmžto přigijmánijm
Cžlowěk se skusyti má / skrze poznánij hřijchůw / y milosti Božij / Krystem
Pánem spůsobené. Protož Zprávce Duchownij / gsa k Nemocnému powolán
15 / takto k němu promluwij:

Přijтели w Pánu Bohu milij / poněwadž Pán Bůh tebe nedostatkem
tělesným nawsstijwiti ráčil / poddáwage se wůli gehu Swaté / těmto věcem
se naučiti máss.

- Nayprwé / že takowý nedostatek těla nasseho Pán Bůh na nás pro
20 hřijchy nasse wložiti ráčil / a že hřijch přirozený s sebau přinássij Smrt
y wssecko / což do Králowstwij Smrti přináležij / yakožto nedostatek /
nemoc / bijdu / psotu etc. Neb kdybychom bez hřijchu byli zůstali / nebylaby
ani Smrt / ani která nemoc / nám vsskodila.

- Druhé: Abychom whřijssijch swých / w nemocech a wsseliyakých
25 pokussenijch / těžkostech a tesknostech smrtedlných sobě nezauffali / včij
nás Ewangelium Swaté / že Gežijss Krystus Syn

[Božij]

Z ij

168.¹⁴⁴

- 30 Božij / hřijchu nás sprostiti a věčně spasyti chce / budemeli gen wěřiti /
zaslijbenijm gehu / a to se děge dwogijm spůsobem.

Nayprwé / skrze Ewangelium a Swátosti welebné / gimíž Srdce
y swědomij nasse zde na tomto Swětě se vgisstiuge. Actor. 15. Skrze wijru
očistil Srdce gegich.

¹⁴³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 165. Číslo 167 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 165.

¹⁴⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 166. Číslo 168 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 166.

Druhé: kdyžby již svědomij nasse tijn způsobem od hříjchu očisštěno / a s Bohem Otcem skrze wijru smijřeno bylo / má se také hříjch z přirozenij a bytu nasseho wyčisstiowati a vypléniti / tak abychom odewssech hříjchůw očisštěni / w sprawedlnosti a newinnosti před Bohem dokonali 5
včinění gsauce / gemu věčně žiwi byli.

Třetij / aby se to stalo a w nás konalo / vkládá na nás Pán Bůh náš Nebeský nemocy spolu y Smrt / neproto / yakoby se na nás hněwal / a nás zahubiti chtěl / Ale že nás z weliké a přehogné milosti swé / w tomto žiwotě k prawému pokánij / a wijře nabijzeti chce / a k tomu z hříjchu (w němžto gessťe wěžíme) y ze wsseho nebezpečenstwij tělesného y duchownijho 10
wyswoboditi. Yakož otom pijsmo Swaté patrně wyswědčuje. Neb takto dij S. Pawel / 1. Cor. 11. Když býwáme sauzeni / od Pána býwáme trestánij / abychom s tijnmto Swětem nezahynuli. Item k Ržijm. w 8. ka.

[Těm]

169¹⁴⁵

fol. 86

Těm kteříž milugij Boha / wssecky wěcy nápomocny gsau k dobrému / a nemůž ge nic od lásky Krystowy odlaučiti / buďto oheň / Meč / hlad / Smrt aneb žiwot.

Tuto Kněz Nemocného přeslyssij / a gestližeby něyáké pokussenij Nemocný w swém svědomij měl / opatrně s s nim nakládati / Slowem Božijm 20
ho wywčowati / trestati y těssyti má podlé wyměřenij druhého Artykule.

Pakliby mdloba weliká takowému obsijrnému naučenij překážeti chtěla / Zprávce ssetře toho / ku potěssenij pospijsyti a gemu ge předkládati má w těchto slowijch:

Poněwadž to w prawdě tak gest / a ty skrze Kázanij Swatého 25
Ewangelium (genž skrz vsta Syna Božijho Pána nasseho Gežisje Krysta nám ohlášeno / a Smrtij y wzkrjissenijm geho osvědčeno gest) vgistěn gsy / že wssyckni hříjchowé twogi / s tebe sniati / a na Krysta wloženi / k tomu také s Krysta složení a věčně zahlazení gsau / tak že před Obličegem Božijm žádná příčina hněwu anebo zatracenij nad věřijcým nenij / ale pauhá 30
milost / potěssenij žiwot / y spasenij / poněwadž náš milý Pán Bůh / tebe ne za Bezbožného hříjssnijka a zatracence / z Adama narozeného / ale za dokonalé Swaté / sprawedliwé a milé Dijtě w Krystu pokládá / w kteréhožto sprawedlnosti y žiwotě tak gistotně (gestli tomu nepochybně / a gistě věřijss) věčně žiw / a spasen 35

[budess]

¹⁴⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 167. Číslo 169 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 167.

170¹⁴⁶

budess / yak gistotně a opravdowě on ne w swých ale w twých vlastnijch
hřijssijch hněw Božij vkrotiti / a za ně vmřijti / ráčil. Protož powažž to v sebe
/ těss se milosti gehu wěda že hřijch / Saud Božij / Smrt y peklo stebau nic
5 wijce činiti nemagij. Neb y Krystus gediný Beránek Božij ge nese. *Ioan. 1.*
Genž ge netoliko na sebe wzal / ale y skrze sebe samého přemohl y wěčně
zahladil.

Máss tehdy skrze y pro tohoto Pána twého Gežysse Krysta /
wsseliyakau milost / potěssenij / pomoc / spasenij y blahoslawenstwij od
10 Boha Otce očekáwati / a w té gisté nepochybné důwěrnosti / wůli gehu
Otcowské se poddati / a oddati / takto řka: Pán swětlo mé kohobych se bál /
Otče můg / genž gsy na Nebesých / bud' wůle twá / Dussy mau w ruce twé
Otcowské poraučijm / Amen.

Potom se Stůl pěkně obestře / Chléb a Wjno k Wečeři Páně příjhodné
15 na něg se položij / a Kněz s nemocným (ač nebylliby přijlijss mdlým) tuto
Modlitbu řjká:

Pane Gezu Kryste / wěčný Božij Synu / genž gsy w prawém twém
Cžlowěčenstwij převkrutnau Smrt za nás podstaupiti a trpěti ráčil / aby nás
tak od hřijchu a wěčného zatracenij

20 wyswobodil. A wssak abychom my na takowé twé dobrodinij nikdá
nezapomenuli / ráčil gsy

[nám]

fol. 87 171¹⁴⁷

nám při swé poslednij wečeři / wěchnau památku vstanowiti a nařijditi /
25 totiž nowau Vmluwu / w kteréžto wěrijcích Lidij hřijchowé nynij y na wěky
nemagij wijce w zpomijnánij býti. Nebo gsy nám nařijdil / a odkázal swé
prawé Tělo w Chlebě k gedení / a swau přeswatau Krew v Wijně ku pitij /
spolu s přičiněným zaslijbenijm odpusstěnij hřijchůw nassijch.

A tak yá bijdný a nuzný Cžlowěk gdu k tobě Studnicy wssij milosti
30 a milosrdenstwij / A prosým tě / račiž že mne snijti wssecky hřijchy
a posskwrny mé / Dussy mau očistiti a posylñiti / abych w prawém
skraussenij a želenij / w prawé pewné wijře / se wssij wctiwostij a náležitau
poctiwostij / spůsobným a hodným byl / twé nayswětěgssij Tělo a Krew
k spasenij swému přigijmati.

35 Spomoz / aby skrze toto Tagemstwij nowého Zákona / wijra we mně
se rozmáhala / naděge vpewňowala / láska zažáhala / mdlé swědomij se

¹⁴⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 168. Číslo 170 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 168.

¹⁴⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 169. Číslo 171 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 169.

těssylo / wsseliká pokussenij se přemáhala / a yá abych w swém Srdcy
/ twau Božskau přijznij a věčně trwagijcým wykaupenijm Dusse mé
vbezpečen a wtwrzen byl / tak abych vcýtil a poznal tu přehognau milost /
kteráž w této welebné Swátosti skrytě složena gest. O předobrotiwý Pane /
day mi oswijcené Oči mého rozumu / abych

5

[roze=]

Aa

172¹⁴⁸

rozeznati mohl / kteráby to byla Naděge nasseho dědictwij / a kteréby bylo
bohatstwij twé slawné Wečeře / w kteréž ty nám spolu s twým prawým 10
Tělem a Krwij / dáwáss odpusstěnij hřijchuow prawau sprawedlnost
a wssecky Nebeské dobré wěcy / tak abychom my častokrát s srdečnou
žádostij a tauženijm hodně tuto welebnau Swátost přigijmali / twé sladkosti
okusyli / lásku twau cýtili / skrze kteraužbychom my zasse k tobě zapálení
byli. Odegmiž odemne wssecko to / což se tobě nelijbij a mně gest na 15
překážku / anebo mne od tebe odwracuge / a day mi to / cožby mne k tobě
wedlo a ponaukalo / abych vžitku tohoto spasytedlného Stolu aučastným
gsa / mau lačnau a žijžniwau Dussy zde nakrmil a napogil / a tam též
w onom

žiwotě Nebeského Chleba s tebú věčně požijwal.

20

Pakliby Zprávce Duchownij obzwlásstnij mdlobu na Nemocném spatřil /
tak žeby naděge nebyla / aby dotčenau dlauhau Modlitbu naskrze řijkati
mohl: tehdy ať tuto kratssij s nim řijká:

O Pane Gezu Kryste / genž nás wssech společně k Stolu twému woláss
/ abychom twého prawého Těla za nás na smrt daného / a twé prawé Krwe / 25
za nás na křížji wylité w pokrmu a nápoji vžijwali / na památku Vmučeníj
twého / a smrti twé / kterauž gsy nás od věčné smrti wykú[pil.]

173.¹⁴⁹

fol. 88

[wykú]pil: Wssak yá pro swé mnohé a ohyzdně hřijchy s oným
zgewným hřijssnijkem nehodného se býti saudijm / před Obličeg twůg 30
přijgijti / aneb aby pod mau střechu wssel. Ale poněwadž prawijss: Poďte
ke mně wssyckni pracowitij a obtijženij / yá wás posylnijm / občerstwijm
/ a potěssijm. Neb gsem přissel spasyti / co bylo ztraceného / etc. Protož
k tobě s Dussij swau nemocnau / jako naylepssijmu lékaři přicházým /

¹⁴⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 170. Číslo 172 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 170.

¹⁴⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 171. Číslo 173 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 171.

a tebe prosým / rač mi pomocy / aby má bijdná Dusse takowý drahý pokrm
a nápoj / sylnau wěrau pokogným Srdcem rozniycenau láskau přiyala
a w sobě zachowáwala / aby gsauc tijm pokrmem a nápojem posylněna
/ a nakrmena / proti mordugijcýmu Angelu Diáblu / proti Smrti / hříjchu /
5 zauffánij a ginému wsselikému zlému ostáti mohla / Amen.

Pakliby pro welikau mdlobu ani tu wyřijkati nemohl / ať se s nim
řijká tato kratičká:

Pane Gežijssy Kryste / wzhlédni na bijdu a žalost mau. Nebo ačkoli
bijdný / nuzný a potřebný Człowěk gsem. Wssak Srdce we mně tak zastuzeně
10 býti poznávám / že po Lékařstwij Dusse a drahých pokladech milosti twé
Swaté / hrubě netaužijm. Protož tebe milý Pane prosým / račiž ty we mně
wzbuditi hlad po twém Swatém Těle / žjžeň po twé drahé Krwe / žádost po
twé pře[hoyně]

Aa ij

15 **174**¹⁵⁰

[pře]hoyně milosti / a wijru w zaslijbenij twá prawdomluwná. Smilůg se
nademnau Pane / Neb gsem twé Stwořenij / a dijlo rukau twých.

Po Modlitbě přečte mu Kněz Epištolu Swatého Iakuba 3. Kap. 5. w tato
slova:

20 Gestli kdo z wás nemocen / wvediž k sobě Kněžij Cýrkwe / ať se
modlij nad nim / mažijce gey Olegem we gménu Páně / a Modlitba wijry
vzdrawij nemocného / a polehčijť gemu Pán: A budeli w hříjssijch / budauf
gemu odpusštění. Wyznáwaytež se pak geden druhému z hříjchůw swých
/ a modlte se za sebe wespolek / abysste spaseni byli: Mnohoť zagisté může
25 Modlitba sprawedliwého wstawičná

Eliáss byl Człowěk nám podobný vtrpenij poddaný / a Modlitbau se
modlil / aby neprssal Désst na zemi / y neprssal za tři Létha / a za ssest
Měsýcůw. A opět modlil se / y vydalo Nebe Désst / a Země dala Aurodu
swau.

30 Bratřij mogi / poblúdijli kdo z wás od prawdy / a někdo gey obrátij /
mát wěděti / že kdož odwrátij hříjssnijka od bludu cesty gehu / wyswobodif
Dussy gehu od Smrti / a přikryge množstwij hříjchůw.

[Po Epij=]

¹⁵⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 172. Číslo 174 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 172.

175¹⁵¹

fol. 89

Po Episstole Kněz napomenutij k Lidu přijstogijcýmu včini / aby se
podlé toho / co gsau z Episstoly slysseli / za Nemocného modlili / aby mu
Pán Bůh milosti w býti / hřijchy odpustiti / a pokudžby gemu spasytedlné
a vžitečné bylo / zdrawij mu zasse nawrátiti. Pakliby mu zdrawij z strany 5
Dusse spasenij na překážku býti mělo / aby mu Pan Bůch sstiasné hodinky
popřijti ráčil. A protož aby to na Pánu Bohu vprosyti mohli / poklekna
s přijstogijcými ať Modlitbu Páně řijká:

Po Modlitbě Páně / přečte Nemocnému Ržeč Swatého Iana w 3. Kap.

Takť Bůh milowal Swět / že Syna swého gednorozeného dal / aby 10
každý / kdož wěřij w něho nezahynul / ale měl žiwot wěčný. Neb gest
neposlal Bůh Syna swého na Swět / aby saudil Swět / ale aby spasen byl
Swět skrze něho. Kdo wěřij w něho / nebudeť sauzen: Ale kdož newěřij / giž
gest odsauzen / neb newěřij we gméno gednorozeného Syna Božijho.

Potom y druhé Ewangeliu

15

Iohan. 6.

Wssecko což mi dáwá Otec / kemně přijgde / A toho / kdož ke mně
prijgde / newywrhu wen / neb gsem sstaupil s Nebe / ne abych činil wůli
mau / ale wůli toho kterýž mne poslal. Tato gest pak wůle toho / kterýž mne
poslal Otcowa / abych 20

[wssecko /]

A a iij

176¹⁵²

wssecko / což mi dal / neztratil toho / ale abych wzkrjissyl to w nayposledněgssij
den. Neb tato gest wůle Otce mého / kterýž mne poslal / aby každý / kdož 25
widij Syna / a wěřij w něho měl žiwot wěčný / a yáť gey wzkrjissým w den
nayposledněgssij.

Po Ewangeliu řijká s Nemocným (nebylliby přijlijss mdlým) tuto
Modlitbu.

O Pane Gezu Kryste / yá negsem hoden / aby ty wssel pod střechu 30
mau / anebo / abych vsta swá otewra / tu Welebnau Swátost twého Těla
/ a Krwe přigijmal. Neb gsem Człowěk welmi hřijssný. Ale ty gsy Pán /
gehož wsseckna Nebesa opatřiti a obsáhnauti nemohau / kterakž pak
Człowěk má (genž gest popel a bláto) hoden býti twého nayswětěgssijho
Těla / a twé předrahé Krwe vžijwati. A yá dobře otom wjm / a wyznávám 35

¹⁵¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 173. Číslo 175 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 173.

¹⁵² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 174. Číslo 176 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 174.

/ že gest mnohý hřijch můg / a yá z té příčiny / welmi nehodným hostem
k této Nebeské Wečeři gsem. Zasse pak yá věřijm srdečně / a swými vsty
wyznávám / že mne nehodného swau milostij vmjss a můžess hodného
včinit. Neb gsy ty wssemohúcý a milosrdný / genž sám můžess čisté
5 a Swaté včiniti / to což od nečistého semena pocházý. Z hřijssnijkůw vmijss
sprawedliwé a

[Swaté]

fol. 90 177¹⁵³

Swaté Lidi včiniti / tehdáž když nám z milosti swé wsseckny nasse hřijchy
10 odpausstijss / a nás

swým Swatým Duchem obnowugess.

Protož twé Swaté milosti prosým / skrze twau Božskau moc a lásku /
popřegž mi té milosti / abych způsobným k twému Swatému Stolu přistaupil:
ne abych snad nehodným požijwáním / sebe winného včini / twým Tělem
15 a Krwij a tak / abych sobě místo žiwota / Smrt nepřigijmal.

Day mi tu milost / abych se za bijdného hřijssnijka poznával a počíjtal
/ a abych skraussené Srdce nad swými neprawostmi měl / twé přemilostné
Tělo a twau předrahou Krew / abych právě rozsuzowal / swůg rozum /
wtip / y smysl / twému slowu po wsse časy abych poddal / tolikéž swůg
20 žiwot skrze twau pomoc polepsyti příjstně pamatowal / tak abych w twé
přewelebné Swátosti / netoliko vsty Tělo twé gedl / a Krew twau pil / ale
také prawau wěrau tebe Spasytele mého / a wykupitele přiyal / w Srdce swé
zawřel / a tak žiwot y spasenij a wěčné blahoslawenstwij w tobě měl. Neb
gsy ty ten žiwý Chléb / kterýž z Nebe pocházý / a dává žiwot wsselikému
25 Čžlowěku wěřijcýmu. Kdož koli k tobě přicházý / anebo gde / tenť nikdá
lačněti nebude.

[Kdož]

178.¹⁵⁴

Kdož w tebe věřij / nebudeť žijžniti na wěky. Kdož gij Tělo tve /
30 a pige Krew twau / tenť w tobě zůstává a ty w něm / a nevmřet na wěky.
O sladký Pane / po toběť taužij Dusse má / y mysl má / A yako Gelen wolá /
žádage napogen býti čerstwau wodau / takž wolá Dusse má k tobě / Dusse
má žijžnij po Bohu prawém / po Bohu žiwém / a kdyžbych tam přissel /

¹⁵³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 175. Číslo 177 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 175.

¹⁵⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 176. Číslo 178 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 176.

abych Božij Obličeg spatřil. Račiž mne naplniti swau milostij / genž gsy žiw
a kralugess s Bohem Otcem / y s Duchem Swatým / na wěky wěkůw / Amen.

Pakliby welmi mdlým byl / ať s nim tuto kratičkau říká:

Pane Gežijssy Kryste / yá bijdný hřijssný Człowěk / potřebugi
posylněnij wijry / potěssenij swědomij / a nasyceni Dusse. Protož k tobě 5
milý Pane se vtijkám / a tebe srdečně prosým / rač mne Tělem twým Swatým
nakrmiti a Krwij twau předrahou napágeti / abych nelačněl / ani žijžněl na
wěky / Amen.

Po Modlitbě nad Chlebem / buďto Oplatkau / Kněz tato slowa na hlas /

wážně a powlovně říká: 10

Pán náss Gežijss Krystus / w tu noc / w kterauž byl zrazowán / wzal
Chléb / a Dijky činiw

[lámal /]

179.¹⁵⁵

fol. 91

lámal / Včedlnijkům swým dal a řekl: Wezměte a gezte / to gest Tělo mé / 15
kterěz za wás bude zrazeno. To čiňte na mé připomijnánij.

Potom podá Tělo Páně Nemocnému / řka:

Tělo Pána nasseho Gežijssy Krysta / za tebe na smrt wydané / rač tebe
posylniti a zachowati v wijře k žiwotu wěčnému.

Dále wezma Kalich / takto říká: 20

Těž wzal gest y Kalich / když odwečeřel / dijký činil / a dal gim řka:
Wezměte a pijte z toho wssyckni. Tento Kalich gest nowá Vmluwa w mé
Krwí / kteráž za wás y za mnohé wylita bude na odpusstěnij hřijchůw. To
čiňte / kolikrátžkoli pijti budete / na mau památku.

Potom podá Nemocnému z Kalichu pijti / řka: 25

Krew Pána nasseho Gežijssy Krysta / pro hřijchy twé wylitá / posylniž
a zachowayž tebe v wijře prawé k žiwotu wěčnému / Amen.

Po přigijmánij říká s nim (ač nebylliby přijijss mdlým) děkowánij toto:

[Děku=]

Bb 30

180¹⁵⁶

Děkugiť Pane Gezu Kryste Beránku Božij / že gsy se sám na dřewě
křížje Swatého / swému milému Otcy k sladké wůni / za nasse hřijchy
obětowal / aby wsseliký hněw a newole proti nám wyzdwižena / a w nic

¹⁵⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 177. Číslo 179 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 177.

¹⁵⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 178. Číslo 180 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 178.

obracena byla. Toho k věčnému připomínání a vpevnění vstanowil gsy
tuto Swatoswatau a přewelebnau Swátost / a w nij nám swé opravdowé
Tělo k gedení / a swau prawau Krew ku pitij poručiti a řijcy gsy ráčil: To
číníte kolikrátžkoli činiti budete / na mau památku / aneb na připomínání
5 mne. Totižto / kolikrátžkoli bychom z tohoto Chleba gedli / a z tohoto Kalicha
pili / máme sobě twau Smrt zwěstowati a wyprawowati / co gsy ty nám
nij zgednal / spůsobil a dosáhl / gmenowitě odpusstění hříjchů žiwot
a věčné spasení. Y prosým tě skrze twé Swaté přehožké vtrpenij a Smrt
/ spomoz mi / abych častokrát s srdečným Náboženstwíjm hodně k této
10 Welebné Swátosti přistupowal / a srdečně rozgíjmal / co a yak mnoho gsy
na mne wynaložiti ráčil / a kterak gest hoře přisslo tobě / mne wykaupiti
/ a kterakau newyprawitedlnau lásku na na mně gsy prokázal / abych
yá zasse proti tomu tauž příčinau byl wzbuzen / tobě vsty y Srdcem po
wsseckny časy za to děkowati / té ze
15

[wssij]

fol. 92 **181**¹⁵⁷

wssij mocy y síly swé / zasse pak podlé možnosti milowati / a w twých
příkázáních vstawičně a nepohnutedlně choditi / a obcowání podlé nich
mijti. Gestližebych pak kdy z mdloby a křehkosti těla padl / a se poklesl /
20 abych se brzy zasse k tobě obrátil / a tauto nowau věčnou trwagijcý Vmluwau
twé Božské lásky / srdečně se těssyl. Popřegž mi té milosti / abych skrze tuto
Swátost welebnau / w tebe byl wtělen / a gedno Tělo a Krew s tebau byl
včiněn / wssemi těmito časnými věcmi Swěta tohoto bijdného pohrzegijc
/ tebe w křížji a vtrpenij s trpěliwostij následowal / a wždyckny otom / což
25 swrchu w Nebi gest / smeysslel / tak abych se tebe mé gediné hlavy a Pána
/ w pewné wijře / yako Aud twůg neodcyzený přidržel. K tomu poněwadž
tato Swátost welebná nás wssecky společně gedny s druhými bratrskau
láskau a wěrnostij spoyuge a wijže. Nebo rowně yako k gednomu Chlebu
mnoho Zrn / a k Wijnu mnoho hroznůw a yahodek se přidává: takž také
30 má nás mnoho / gedno Duchownij tělo w tobě býti. Y spomozyž yak mnoho
nás gednjm Chlebem a Kalichem poděleno gest / abychom se také / yakožto
prawij Audowé twogi wespolek milowali / a předewssemi věcmi z sebe
složili wsseliký hněw / záwist / y nenáwist / a gednomu každému z celého
srdce odpau[stěli /]

35

Bb ij

¹⁵⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 179. Číslo 181 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 179.

182¹⁵⁸

[odpau]sstěli / tak yakž gsy ty nám odpustiti ráčii / abychom my po wssecky
časy bratrsky společně žiwi byli / a w onen den s tebau Zenichem swým
k wěčné Wečeři / do Králowstwij twého wessli / Amen.

Pakliby pro mdlobu welikau sobě netrwal tak obsijrné děkowánij 5
wyřijkati / ať se s nim toto kratssij řijká:

Děkugi tobě podlé možnosti / a ne podlé powinnosti swé. O Pane
Gezu Kryste / že gsy mau milau Dussy tak hogným a bohatým pokrmem
a nápojem obdařil / a gi nasytil twým vlastním Tělem / a twau vlastnij 10
Krwij / z pauhého milosrdenstwij swého. Prosým tebe ráč mne skrze moc
této předrahé Swátosti w nowého Duchownijho / Božského a Nebeského
Čžlowěka proměnit / abych w tobě wždycky zůstáwal / tebe z prawého
Srdce milowal / Bližnijmu swému posluhowal / Swět zanedbáwal a opowrhal
/ tělo swé přemáhal / Diáblu sylný odpor činil / a po Nebeských věcech
toliko dychtil / gich hledal / a tebe se w pravém poslussenstwij přidržel. 15

Konečně pak rač mi dáti spasytedlné skončenij / a weselau hodinku
z tohoto plačtiwého Audolij do wěčného odpočinutij se bráti / Amen.

[Napo=]

183¹⁵⁹

fol. 93

Naposledy dáwage mu Kněz požehnánij / takto dij: 20

Dayž tobě Pán Bůh požehnánij / a ostřijhayž tebe / Okažiž tobě Twář
swau / a smilůg se nad tebau / Obratiž Pán Bůh Twář swau k tobě / a day
tobě pokog wěčný / Amen.

Poněwadž někteřij nerozumnij Zprávcowé Duchownij / ledakomus
/ třebas nekagijcým a odpolu mrtwým lidem / Welebnau Wečeřij Páně 25
posluhugij: na tom mezy námi zůstáno gest / aby Zprávce Duchownij /
každého Nemocného / genž toho žádostiw gest / nawsstijwil: ale nekaždému
Welebnau Wečeřij Páně poslaužil / než těm toliko / kteříž kagijcými
hřijssnijky gsauce / hřijchy swé poznáwagij / z nich se wyznáwagij / gich
srdečně litugij / za rozhřessenij žádagij / wijru swau zgewně wyznáwagij / 30
a polepssenij žiwota sweho připowijdagij.

Co se pak giných Nemocných lidij / yakožto nekagijcých hřijssnijkůw /
Slova Božijho a Swátostij Krystowych zgewných potupnijkůw / a narozumu
/ nebo řeči nedostatek trpijcých / dotýče: Zprávce Cýrkewnij owssem tyto
Slowem Božijm / co neypilněgi býti může / wywčowati a potěssowati / ony 35

¹⁵⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 180. Číslo 182 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 180.

¹⁵⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 181. Číslo 183 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 181.

pak týmž Slowem trestati / a z hříjchu wywozowati má. Ale Welebnau
Wečeřij Páně gim posluhowati neslussij / ažby tito zdrawého rozumu
nabudauce / sami sebe skusyti / a wijru swau wyznáwati mohli / onino pak
sobě vsmyslijce / pokánij činili.

- 5 Též y toho pilně ssetřiti magij Zprávcowé Duchownij / bylliby při
některém potřebném Nemocném Čžlowěku / z strany pokrmůw / nápoge
/ lijhánij / mytij a giného opatrowánij / yaký nedostatek / aby takowau wěc
bez messkánij na Vřednijky nad obecniymi Almužnami / na

[Wrch=]

10

Bb iij

184¹⁶⁰

- Wrchnost anebo na ty / kterým spravowánij od Wrchnosti poručeno gest
/ wznesli / též y giným možným Lidem to w známost vwedli / a k nim se
za takowého potřebného nemocného Čžlowěka přimluwili / tak aby vbozý
15 domácý Lazarowé / do konce opusštěni a hladem vmořeni nebyli.

XIII.

O Pochowáwanij

Mrtwých Těl

- Mrtwých Těl nassijch pochowáwání / z hodných a welikých příjčin /
20 pobožně a počestně konati se má / skrze Křestianské a Sausedské průwody /
nábožné a poswátne zpijwánij / čtenij / kázanij a napomijnánij potěšsytedlná
/ y giné Ceremonye anebo pořádky chwalitebné.

- Protož kteřijby z Křestianůw w prawém wyznánij a wzywánij Pána
a Spasytele nasseho Gežysse Krysta vsnuli / ia před tijn rozhřessenij swých
25 hříjchůw a Welebnau Swátost Těla a Krwe Krystowy přigijmali: ti poctiwě od
přátel a Sausedůw swých tolíkěž od Služebnjkůw Cýrkewnijch / Sskolnijch
Zprávcůw a Ziákowstwa na hřbitow / anebo mįjsto pohřebné wyprowázeni
býti magij. Ale bezbožným / rauhawým lidem / a potupnjčkům Slowa Božijho
y welebných Swátostij / a kteřijby syc zgewnými hříjchy se posskwrniwsse
30 bezewsseho pokánij z tohoto Swěta skrze Smrt sessli / při giných dobrých
a wěrijčých Křestianůw tělijch / mįjsto k pochowání / nikoli dopřįjno aniž
také od Kněžij / anebo giného koho dobrého wyprowázeni býti nemagij.¹⁶¹

¹⁶⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 182. Číslo 184 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 182.

¹⁶¹ Na marginálii pod textem rukou dopísaný text: Eccles. 5. Nemesskag obratiti se ku Panu Bohu a neodkladag den ode dnie polepssenijm nebo wnahle prigide hnew geho a wden pomstwy rozdielijt tebe.

[Staro=]

185¹⁶²

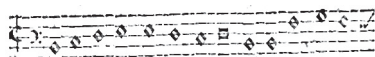
fol. 94

Starobylým a chwalitebným pořádkem nařizeno gest / aby Čžlowěku
mrtwému tak ranný yak y potom praepuls se zwonilo. A to zagisté proto
(yakž Předkové nassy / Lidé pobožnij otom dobře smayssleli) aby takowé 5
zwoněnij / každému Čžlowěku bylo napomenutijm geho smrtedlnosti /
krátkosti a nestálosti žiwota. Zwlásstě pak a předně proto / aby lidé wěděli /
kterého času by se k wyprowázenij toho mrtwého Těla / kteréž se pochowati
má / sgijti měli.

Protož ten pořádek gesstě mezy námi se zachowáwá. Ačkoli pak 10
zwoněnij dotčené dobré / a yak druhá příčina vkazuge / y vžitečné gest:
wssak Zprávce Duchownij dopustiti nemagij / aby se gednomu mrtwému
tělu / w několika Osadách / nebo Farách zwonilo. Ale na tom zwoněnij /
kteréž se činij w té Faře / k nijžto mrtwý náležel / přestáno býti může a má.
Nebo netoliko pýcha / ale také modlářstwij se tudy schwaluge a potwrzuge. 15

Yak se gen praepuls odzwonij / tak hned Zprávce duchownij (ač
bylliby od Rodičůw ne Přátel mrtwého za to žádán) s Zprávcy sskolnijmi
a s Ziáky před Dům w němžto Mrtwý ležij¹⁶³ / a nebo bylliby od ginud
Mrtwý přinessen / na mijsto gisté a obyčegné w cestu gemu gijti má. Kdežto
obrátiyce se zasse / když se tělo mrtwé proti nim ponese / zpijwati počnau: 20

Media vita:

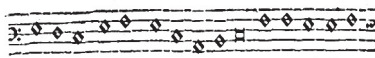

Odpolu žiwotem nassijm / položení gsauc

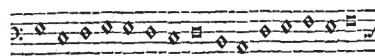
[na smr=]

186¹⁶⁴

25

na smrti / pro hřijchy nasse těžké. Tebeť žádáme

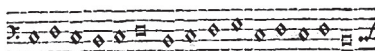
Spomocnijka Hospodine. Nebo Diábel nepřijtel /

¹⁶² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 183. Číslo 185 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 183.

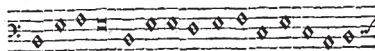
¹⁶³ Na marginálii rukou dopísané: Sapien. 5. Iustoru[m] animae sunt in manu Dej. Et
non tanget eos torme[n]tum malitiaie.

¹⁶⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 184. Číslo 186 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 184.

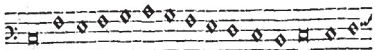

hledá nás sežrati / A ty pro nassij zlost hněwáss se /

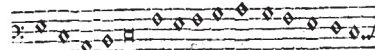

sprawedliwě / pomstu těžkú moha na nás hodně dá=

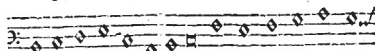
5

ti. Swatý Bože odwrtiž se hněw twůg od nás / a smi=

lůg se nad námi. Swatý synný dayž pomoc swu S.

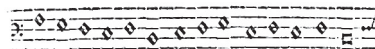

10

wzhledna na nás milostiwě. Swatý milosrdný

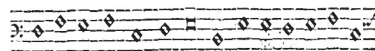
[Spasy=]

fol. 95 187.¹⁶⁵

Spasyteli / smrti zlé a hořké ne dopausstěg /

15

zbawě nás wsseho zlého / dayž přigijti do Králow=

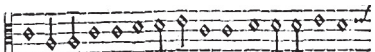

stwij Nebeského.

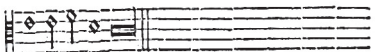
Gestli žeby bylo daleko giti / a zpijwánij dotčené by gim na cestě
newystačilo / ať tuto

20

Pijseň zpijwagij:

Kwijliti žádný / nemá pobožný / nad vmrlými

25

dlauho a mnoho.

Dosti postačij / každému pláči / krátké hodiny / naywijce dwa dni.

¹⁶⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 185. Číslo 187 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 185.

Neb owssem wěrnij / nevmijragij / než wydáwagij / se ku pokogi.

[Aby]

Cc

188¹⁶⁶

Aby po mnohé / práce a dobré / odpočinuli / w Pánu vsnuli. 5
Rowně jako swým / snem obyčejným / Lasstowice spij / každý čas
zymnij.

Těž y v wodách / spatřijss na Ziábách / an y na sspatných / nagdess to
musskách.

To wssecko zasse / w podletnijm čase / když Slunce zhřijwá / znowú 10
okřijwá.

Tak mrtwá Těla / w Pánu zesnulá / odpočijwagij / a spij gsauc w zemi.
Gichžto zas kosti / z Božské mčnosti / tělo oslawné / přijgmau
a krásné.

A gsauce žiwi / jako kdy prwý / požiwau swětla / Ragského bydla. 15
Kdyžto poslednij / přijgde den Saudný / a Swět pomine / y Sláwa
zhyne.

Kdyžto poslednij / zahřmij traubenij / sám w Sláwě přijde / Pán Gežijss
z Nebe.

Gsa oblečený / w Oblaky yasný / a obklijčený / Angely swými. 20
Tut teprw znowu / mrtwenij z hrobu / wssyckni powstanau /
a z mrtwých wstanau.

Ze sna procýtij / a nepocýtij / žádné žalosti / ani vzkosti.
Smrt wijce hrozná / žádného práwa / nebude miji / ani sskoditi.
Ginij pak Lidé / kteříž zde w bjdě / žiwi zůstanau / a nezahynau. 25
Ti w okamženij / wssyckni se změnij / a gegich těla / budau spanilá.
W tom oslawenij / a proměnění / přistaupij k giným / z mrtwých
wzkřijsseným.

W stijnu Oblaku / příkladem ptáků / wznesau se wzhůru / gdauce
w swém Kůru. 30

[Tu w=]

189.¹⁶⁷

fol. 96

Tu wssyckni w cestu / wýgdeme Krystu / w oslawném těle / spolu
wesele.

¹⁶⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 186. Číslo 188 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 186.

¹⁶⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 187. Číslo 189 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 187.

- Po wykonánij / gehožto hřijssnij / báti se budau / Krystowa Saudu.
Na zatracenij / věčné wězenij / pŭgdau Zločincy / a newěřijcý.
Wywoleným pak / stane se ginák / neb ge Krystus Pán / pogme k sobě sám.
- 5 S nim wssyckni wěrnij / a wywolenij / pŭgdau k milosti / k věčné radosti.
Swěta věčného / neskonalého / vžjwagijce a se těssjce.
Protož nenesme / těžce když mřeme / w těle hynauce / do hrobu gdauce.
- 10 Když Smrt Přátelý / také Sausedy / z Swěta odgijmá / dijtky odnijmá.
Nebo ta cesta / gestit wssem gistá / musýme mřijti / a z Swěta sgijti.
Pro hřijchy mnohé / a rozpustilé / Smrt přistaupila / a na Swět přissla.
Wssak nižádnému / wywolenému / nemůž sskoditi / práwa odgijti.
Gehož Krystus Pán / gim dobyti sám / swau Krwij ráčil / aby ge spasyl.
- 15 To my znagijce / w srdcích magijce / wjic se nebogme / vwijře stŭgme.
Smrti čekayme / w paměti měgme / co Pán slibuge / a vkazuge.
Abychom dossli / wssyckni a wessli / s Pánem do prawý / a věčné Sláwy.
Tuto Pijseň / ačkoliby gdauce cestau nedospijwali / wssak přijgdauce
- 20 do Kostela / gi w Koste le dozpijwati magij.
Ziácy s Zprávce mi Sskolnijmi / a Duchownijmi na Krchow přijgdauce
/ at do Kostela gdau. Mrtwé

[pak]

Cc. ij

- 25 **190.**¹⁶⁸
pak tělo k hrobu se nese / a pochowá / zatijm Ziácy w Koste le dospijwagij
pijseň dotčenau / ažby se Lid sessel.
Kněz wida giž Lid w Koste le shromážděný / toto napomenutij k Lidu
včiniti může:
- 30 Přátelé w Krystu Pánu milij / Té gsme důvěrné a nepochybné naděge
/ že gsme tohoto nasseho N. Sauseda / přijte le etc. (tuto Sausedu / Sestru N.
etc.) yakožto gistý a prawý Aud Pána a Spasytele nasseho Gežijsse Krysta
z vpřijmé Křestianské lásky k hrobu wyprowodili: Y bychom tak zhola
bezewsseho naučenij odtud domu se nerozessli / vžitečné gest / bychom
- 35 slova Aposstola Swatého Pawla (vel) Ewangelisty Swatého N. z této kapitoly
N slysseli. 1. The 4. Nechceme abysste newěděli Bratřij etc. Iohan. II. Ržekla

¹⁶⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 188. Číslo 190 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 188.

Martha k Gežijssowi: Pane kdyby ty zde byl / Bratr můg bylby nevmřel /
etc. Anebo 1. Cor. 15. Krystus wstal z Mrtwých prwotinau včinen gsa me zy
těmi genž spij.

Lijbiloliby se / může k tomu y toto napomenutij doložiti:

Naymilegssij w Krystu Pánu / owssem widijte / yak skrze wssednij 5
příklady / z husta napomenuti býwáme / že w tomto žiwotě žádného mijsta
zůstawagijcího nemáme / ale na každau hodinu smrti očekáwati musýme.
[Y z té]

191¹⁶⁹

fol. 97

Y z té příčiny mělibychom vstawičně w hotowosti státi / hřijchůw 10
přestati / pokánij činiti / a žiwota polepsowati / aby / kdyžby koli Pán Bůh
náss / z tohoto bijdného Swěta skrze Smrt nás powolati ráčil (čehož wždy na
každý čas / y okamženij očekáwati musýme) on nás w bázni swé / w prawé
wijře a nevssemetné lásce k nassemu bližnijmu nassel. Ale poněwadž Ssatan
nepřijtel náss / y tolikěž tělo nasse k hřijchu vstawičně nás ponauká / a od 15
bázně Božij odwozuge: welice potřebijt gest / předně za to srdečně prosyti /
aby náss milý Pán Bůh nám miłowstiw býti / a wssecky nasse hřijchy nám
odpustiti ráčil. A potom také Srdce nasse Duchem swým Swatým oswijtiti
/ abychom w Bázni Božij / w wijře a w lásce Bratrské rostli a rozmáhali
se / a slawného přijsstij gehu swědomijm dobrým očekáwati mohli / tak 20
abychom Ženicha swého yako onyno blázniwé Panny nezmesskali /
ale s lampami swými / y s Olegem / to gest s prawau wěrau a s dobrým
swědomijm Pánu Krystu w cestu gijti / a skrze něho žiwota wěčného dogijti
mohli. To wssecko abychom sobě vprosyti mohli / pokleknauce řijkaymež
Modlitbu Páně: Otče náss. 25

[Pakli=]

Cc iij

192¹⁷⁰

Pakliby od koho obzwlásstnij Kázanij pohřebné požádáno bylo /
tehdy tělo mrtwé hned za Ziáky do Kostela nesseno / a proti Kazatedlnicy 30
postaweno býti má / kdež Farář mijsto giž položeného napomenutij / Kázanij
podlé příjhnosti času y Osob včiniti může. Kdež také mijsto předessle
oznámených Pijsnij nětco figuratiue wssak s raddau a s wolij Faráře /

¹⁶⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 189. Číslo 191 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 189.

¹⁷⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 190. Číslo 192 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 190.

zpijwati se může. Ale yakby Farář z Kazatedlnice sessel / aby mrtwý hned
do swého hrobu / buď w Kosteľe / neb na Krchowé položen a pohřben byl.

Potom Kněz obrátiw se k Oltáři zpijwá:

I.

5 Pane ty gsy wzkřijssenij a život.

Ziácy.

Kdo w tebe wěřij nevmře na věky,

Kněz.

Pomodlmež se.

10 Pane Gežijssy Kryste / Synu Boha žiwého / genž gsy z Nebe sstaupiti
/ tělo nasse na sebe přigijti / Smrtij swau / Smrt nassij shladiti / a slawným
swým Wzkřijssenijm y na Nebe wstaupenijm / spolu hrob y Nebesa nám
otewřijti ráčil / abychom w den Saudný / gsauce mocý twau z [hrobůw]

fol. 98 **193**¹⁷¹

15 hrobůw wzbuzeni a wywedeni / s tebau wěčným Pánem swým
/ w oblaze postaweni gsauce / do Králowstwij Nebeského se brali.
Prosýme tebe / rač nám milosti Ducha twého Swatého přijtomen býti
/ abychom w naděgi takowé / Srdcý nassijch od žiwota tohoto tělesného
a pomijgegijcýho odwrátili / a ho syti byli / srdečně tebe žádagijce / aby
20 Králowstwij twé přisslo / a my abychom smrti se nebogijce / s Symeonem
starým žádostiwě ho očekáwali / poněwadž gsme tebe Pána a Spasytele
swého widěli / a poznali. To nám rač dáti milý Pane a Spasyteli náss Gežijssy
Kryste / genž gsy Cesta / Prawda / Wzkřijssenij / y život / Amen.

Pakliby mu se tato Modlitba přijlijss dlauhá býti zdála / může z těchto
25 nižje položených sobě gednu wybrati / kterau chce.

II.

Wěřijm že vhlédám wěcy dobré.

W žiwotě budaucým a w zemi žiwých.

Wěčný a milosrdný Pane Bože / Otče Nebeský / genž sy nám vbohým
30 a ztraceným hřjssnjkům Syna swého milého dáti ráčil / abychom skrze něho
od hřjchůw / Smrti a odewsseho zlého /

[wyswo=]

¹⁷¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 191. Číslo 193 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 191.

194¹⁷²

wyswobozeni byli / prosýme tebe srdečně / dayž nám Spasytele toho
v wijře prawé poznati / a sylně tomu věřiti / že on wzkrjissenijm a žiwotem
nassijm býti ráčij / abychom zásluh geho včastni gsauce / smrti nevhledali
na věky / a Smrt aby nám smrtij / skázau a zahynutijm nebyla / ale libým 5
snem / wyswobozenijm odewsseho zlého / a wgitijm do žiwota věčného¹⁷³
/ tak abychom hodiny nasseho odsud stěhowánij wesele očekáwati mohli
/ gsauce tijm gisti / že od tebe yakožto wywoleni dědicowé Králowstwij
twého Nebeského k věčné radosti powoláni gsme / a do vlasti žiwota
věčného wwedeni budeme skrze Gežijssse Krysta Syna twého milého / Pána 10
a Spasytele nasseho etc.

III.¹⁷⁴

W paměti věčné budau sprawedliwij.

A slyssenij zlého nebudau se báti.

Pane Gežijssy Kryste / gediný náss Smjirce a Spasyteli genž gsy pro 15
nasse spasenij sebe samého zmařil / a ponijžiw sebe samého / včinen gsy
poslussen Otce až do smrti / a až do smrti Křijže / kdežto mage za nás
vmřijti / Dussy swau w ruce Otce twého Nebeského gsy poručiti ráčil řka:
Otče / w ruce twé poraučijm Dussy mau. Pro[sýme]

195¹⁷⁵

fol. 99

[Pro]sýme tebe pokorně / dayž nám trpké Vmučenij / a Smrt twau po
wssecky dny žiwota nasseho / v wijře prawé / tak k sobě rozgijmati
a připomijnati / abychom se odtad naučili tělu swému hřijssnému a Swětu
bezbožnému na každý den vmijrati / a hodiny nasseho odsud wystěhowánij
wesele očekáwati / poněwadž gsme skrze trpké Vmučenij a ohawnau Smrt 25
twau toho dossli / že Smrt tato časná / nám za Smrt nebude: ale za počátek
žiwota věčného. A protož nám rač přijtomen býti milý Pane a Spasyteli

¹⁷² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 192. Číslo 194 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 192.

¹⁷³ Na marginálii rukou dopísané: Versus: // Zhressili sme Pane Bože y z Otczmi
nassijmi. // Nesprawedliwost y wsseczku zlost sme czynili.

¹⁷⁴ Na marginálii, paralelně s textem tretej modlitby, rukou dopísané: Oratio: //
O milostiwy / dobrotiwy / a milosrdny Bože / genž gsy niekdy chudeho mrtweho
Lazare skrze swe S[wat]e Angely dussiczku geho do lona Abrahamowho niesti
rozkazal / Y prosijme tweg Swateg milosti / skrze prehořke a preukrutne newinne
Vmucenij Pána Gežysse Kr[y]stja Syna tneho mile[ho] / Aby tuto dussi, ktera se
stimto tielem rozdělila / pred zlym neprytelom diablom / milostiwe ochraniti /
A gij skrze swe S[wat]e Angeli bezpeczne do weczneg vlasti wwiesti račil / kterabi
poto[m] stebau y stwymi swatymi Angeli / a zewssemi wiwolenymi v weczneg
radosti žiwa byti mohla / skrze Pana nassij[h]o &c.

¹⁷⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 193. Číslo 195 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 193.

Gežijssy Kryste / když čas a hodina nasse poslednij přijgde / abychom také
ta slova: Otče w Ruce twé poraučijm Dussy mau / netoliko vsty / ale také
celým srdcem řikati a potěssenijm z Smrti twé nám / pocházegijcým v wijře
prawé naplnění a ohražení gsauce / w naděgi žiwota věčného Dussy swau
5 wypustiti / pokogně vsnauti / a wesele se odsud bráti mohli. To nám rač
dāti milý Pane Gežijssy Kryste / genž gsy gediná cesta / a brána k žiwotu
věčnému / kdežto s Bohem Otcem y s Duchem Swatým / žiw gsy a kralugess
/ požehnaný Bůh na wěky wěkůw / Amen.¹⁷⁶

III.

10 Wěřijm že Spasytel můg žiw gest /
A že w poslednij den z Země wstanu.

[Wěčný]
Dd

196.¹⁷⁷

15 Wěčný a prawdomluwný Pane Bože / Otče Nebeský / genž gsy nám
wzkřijssenij z mrtvých / skrze Slowo spasytedlné Ewangelium Swatého
zwěstowati / a ge předně a nayprwě na Synu swém milém Pánu nassem
Gežijssy Krystu dokázati ráčil / pogistiwi nám tudy těla nasseho z mrtvých
wzkřijssenij / že yak on z mrtvých wstal: tak y my wssyckni zmrtvých
20 wstaneme. Nebo možné nenij / aby Audowé těla w hrobě zůstati měli / když
hlawa gegich z mrtvých wstala.

Protož tebe milý Otče Nebeský pokorně prosýme / dayž abychom
celým srdcem tomu věřili / we wssech pokussenijch a protiwenstwijch
tjm se těssyli / hřijchůw se wystřijhali / w dobrých skutcích prospijwali
25 / a w den saudný k věčné Slávě z mrtvých wstali / skrze Gežijssy Krysta
Syna twého milého / Pána a Spasytele nasseho / Amen.

V.

Wěřijm že w den Saudný zasse oblečen budu kožij mau.
A w těle mém vzřijm Boha.

¹⁷⁶ Na marginálii, v spodnej tretine strany, rukou dopísané: Oratio // /Prosijme tebe
Pane Gežyssi Kryste Spasiteli náss, genž gsy wssem wtebe weřijczym zaslijbiti račyl
odpusstieni hřijchuw, a obranu od smrti weczneg: dag na[m] wčas milosti prawě
obraczenij zhrijchow nassych abychom zdaru twe[h]lo přessli skrze Smrt čžastnu do
žiwota weczneho. A na tebe Wikupitele nasseho wstawicžnie Ocžima tiela nasseho
oslaweného patřiti mohli. Genž gsy žiw a kralugess weczny Buoh na weky wekuow.
Amen.

¹⁷⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 194. Číslo 196 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 194.

Milosrdný a dobrotiwý Bože / Otče Nebeský / poněwadž přirozenij
nasse / a Láska Křestianská / to w nás působij / že těch / genž w Krys[tu Pá=]

197¹⁷⁸

fol. 100

[Kry]stu Pánu vsnuli / pláčeme / a naywijce proto nad nimi se
rmautijme / že moc a tyranstwij / kteréž Smrt pro hřijchy na nich provozuge 5
/ na těle gegich spatřugeme. Prosýme tebe pokorně / rač nám milosti twé
Swaté popřijti / abychom to prawým a Křestianským způsobem činili / tijm
se těssijce / že wssij práce / tesknosti a žalosti / tohto bijdného žiwota pozbyli
/ w Pánu Krystu odpočijwagij / a w den saudný k blahoslawenstwij žiwota
wěčného z mrtwých wzkrjjseni budau: A abychom spasytedlnému tomu 10
dni se radowali / a swědomijm neposskwrněným w naděgi dobré wesele
naň očekáwali / skrze Gežjysse Krysta Syna twého milého Pána a Spasytele
nasseho / genž stebau / etc.

VI.

Nauč nás Pane na to často pamatowati / že musýme vmřijti. 15
Abychom maudrými včinění byli.

Milosrdný a dobrotiwý Bože / Otče Nebeský / genž gsy nám w Synu
swém Gežjysse Krystu / odpusstěnij hřijchůw a wyswobozenij od smrti
wěčné zaslijbiti ráčil. Prosýme tebe srdečně / rač nás Duchem twým Swatým
posylniti / 20

[aby=]

Dd ij

198.¹⁷⁹

abychom w té naděgi k tobě a k milosti twé nesmjrné / skrze Krysta
Gežjysse nám zaslijbené / den odedne prospijwagijce / a důvěrnost gistau 25
a stálau k tobě magijce / nevmřeli / ale w tobě vsnuli / od Gežjysse Krysta
Syna twého milého / w den Saudný k žiwotu wěčnému zasse wzkrjjseni /
a se wssemi wywolenými twými wvedeni byli / do radosti wěčné / kdežto
s Synem twým milým a s Duchem Swatým / žiw gsy a kralugess požehnaný
Bůh na wěky wěkůw / Amen. 30

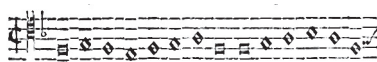
¹⁷⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 195. Číslo 197 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 195

¹⁷⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 196. Číslo 198 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 196.

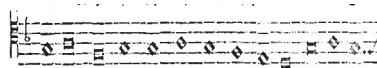

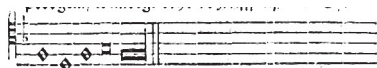
Po Modlitbě Zíacy zpijwagij:

Rozžehnaymež se s tjm tělem / pochowaymež ge s=

5 pokogem / w naděgi toho Wzkřijssenij / na Syo=

nu přebýwánij.

Schowáwát se porusseně / wstaněť k Saudu oslawené / pochowáwát
se smrtdlně / tudijž bude nesmrtdlně.

10 [Z Země]

fol. 101 **199.**¹⁸⁰

Z Země gest wzato w zemi gde / Duchownij z Země wen wýgde /
když Angel w traubu posle dnij / hlas Syna Božijho zaznij.

W těchto se slowijch my těssme / w práci dobré se posylňme / hotowij
15 téhož čekayme / k Smrti Pána dočekayme.

Po té Pijśni / dokud Lid z Kostela gde / Zíacy gesstě tyto dwa poslednij
Wersse Modlitby Páně zpijwagij:

Z wsseho zlého wyswobod' nás / neb gest zde nebezpečný čas / zbaw
wěčného zatracenij / a dayž nám dobré skončenij / při skončenij bud' náss
20 wůdce / poraučijmet se w twé ruce.

Amen řcemež giž společně / a wěřmež tomu srdečně / že to Bůh dá
bez pochyby / pro swé swaté wěrné slyby / skrz swého milého Syna / Gezu
Krysta Hospodina.

Aby se pak při pochowáwání mrtwých těl / wssecky wěcy řádně
25 dály / potřebij bude Zprávčům Duchownijm k těmto wěcem dohljdati /
posluchače swé k nim napomijnati / a ruku nad nimi držeti.

Nayprwé: Aby mijsto pohřebné hradbau se dobře opatřilo / jakožto
mijsto poctiwé / na němžto Audowé těla Krystowa odpočijwagij / čistotně se
chowalo / a Dobytek aby se na ně nepausstěl.

30 Druhé: Hrobowé / aby se pro vwarowánij smradu / nakaženij /
powěťrij a giných neřádůw / (gessto druhdy

[se tre=]

¹⁸⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 197. Číslo 199 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 197.

Dd iij

200¹⁸¹

se treffuge / že Swině wyrygij / anebo Psy wykopáwagij / melce
zakopaná mrtwá těla) při neymenssijm půl třetijho lokte / mijry Pražské
/ starým a dorostlým lidem / Dětem pak dwau loket též mijry z hlaubij se 5
wykopali.

Třetij: Poněwadž se y to přitreffuge / že některý nemocý těžkau poražen
gsa / za několik hodin v weliké mdlobě / co mrtwý ležij / tak že na něm není
znáti / aby žiw byl / gessto po některé hodině zasse k sobě přijgde a okřege
/ nemá se s mrtwými těly k pohřebu pospijchati: Ale při naymenssijm 10
dwanácte hodin / nepochowaná ležeti / a od přátel se opatrowati magij.

Cžtwrté: Zprávcowé Duchownij / ať posluchače swé tijm častěgi
(zwlásstě pak kdyby potřeba to vkazowala) napomijnagij / aby ne samé
bohaté / ale také chudé z lásky Křestianské k hrobu wyprowázeli /
oznamugijce gim / že gest to proti wijře Křestianské a lásce Bratrské / ba 15
y proti přirozenij spolu bratry a sestry swé tak potupně k hrobu smeykati /
a co ginau mrchu zahrabati.

Páté: Ať se nekřtěným Nemluwnátkům / genž w žiwotě Matky swé
smrtij zachwáceni gsauce / mrtwij se narodili / a tudy skrze Křest Swatý
podruhé zrozeni negsau mijsto mezy ginými Křestiany přege / a krom 20
Krchowu ať se zwlásstě nepochowáwagij. Nebo yak sskodliwé básně
a lži Diábel o takowých Nemluwnátkách posawád wymysli / a mnohých
newěřijcích Lidij Srdce nimi ssálil: též také / yak gsau ožralé Babičky
posawád takowá Nemluwnátka (gessto gsau Psy a Swině nimi táhali)
pochowáwali / otom se dobře wij.¹⁸² 25

[O Zločin=]

201¹⁸³

fol. 102

XIII.

O Zločincých a potiessenij gegijch.

¹⁸¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 198. Číslo 200 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 198.

¹⁸² Na spodnom okraji strany rukou dopísané: Modleme se: Wssemohuczy / a dluho
zhowiewagijczy Pane Bože / kterijž nežadass smrti cžlowěka hrijssne[h]o / Ale
radiegie chczz / aby se ktobe obratil / a žiw byl / Lyd twuog / racžijss k sobě
dobrotiwe obratiti / A když se budu dusse nasse z tiely dieliti / wswu ochranu
wecznu / racžijss ge prygeti / Pro Gežysse Kr[y]stja / Syna tweho mileho / který
stebau Bohem Otczem / y zduchem S[wat]y[m] / &c.

¹⁸³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 199. Číslo 201 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 199.

Kterak se Zločincy na Smrt odsauzenij / Slowem Božijm wyvčowati /
a potěssowati magij.

Kněz.

Wegda k nim do Zialáře / takto se gich zeptati může:
5 Za yakau příčinau gste do wězenij dání

A hned porozumij z odpovědi gich / coby mu dále potřebij bylo
mluwiti.

Některý zagisté nic neodpowij. Giný řekne / že gest bez winny
do Zialáře dán / a nikdá nic zlého nevčinil. Giný opět k skutku se znáti
10 bude / a wssak vmyslem zpuřným. Giný zasse tak se k skutku znáti budé
/ že snadno z řeči y ze wssech způsobůw gehu / Srdce gehu zarmaucené
a žalostiwé poznáss. Summau / nech odpowijdagij yak chtěgij / wssak
wždy z odpovědi gegich Kněz porozuměti mocy bude / yakby k gednomu
každému z nich dále promluwiti měl.

15 Má pak řeč Knězowa tak zprawena býti / aby poznage z odpovědi
Zločince aumysl gehu / podlé toho / buď zpuřného neb zarmauceného /
s nim nakládal.

[Vhlij=]

202¹⁸⁴

20 Vhlijdáli bázliwého a welmi zarmauceného / ať ho milostij a milosrdenstwijm
Božijm těssij. Pakli odwážliwého zpuřného anebo netrpěliwého / at mu
hříjch dobře předkládá a strach na něho pustij / tak aby sám sebe poznage /
hříjchu swého litowal.

Yakýby pak pořádek w dotčených dwau puňktijch zachowáwán
25 býti měl / prostě se tuto wypisuge / poněwadž subtilnost a ozdoba řeči /
takowým lidem málo prospijwá.

O strachu.

Poněwadž hříjchowé / genž skrze Wrchnost Swětskau Mečem a Smrtij
trestánij býwagij / na skrze Desateru Božijmu Příkázanij / odpornij gsau
30 / owssem potřebij bude / počátek z Desatera Božijho Příkázanij wzýti /
kdyžby na Zločince strach pustiti / a ku poznánij hříjchůw

gey přiwesti chtěl. A protož Kněz na tento způsob / Zločince zpuřného
se zeptati může:

¹⁸⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 200. Číslo 202 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 200.

Býwallis často na Kázani Slowa Božijho / Slyssellis rád Desatero Božij
Přikázani / a
naučillis se gim s pilnostij?
Ržekneli / že gest ne často na Kázani býwal / ani Desatera Božijho
Přikázani nevmij / takto Kněz k němu promluwij: 5
Milij přijteli / poněwadž Desatera Božijho Přikázani nevmijss / gest
wěc gistá / žes gich mnohem méně zachowáwal / etc.
Obiurgationem hanc scriptam inuenies in articulo secundo. Dokládage y to
/ že Pán Bůh pro zanedbání Slowa swého / takowý pád hrozný na něho
dopustiti ráčil. A poněwadž on Pánem Bohem y Slowem geho pohrdal / že 10
gest Pán Bůh zasse nim pohrdati / a ochranu
[swau]

203¹⁸⁵ fol. 103
swau Swatau gemu odnijti ráčil / gesstoby ho syc od takowého skutku zlého
dobře byl zachowal / kdyby Slowa Božijho pilně byl poslauchal. 15
Pakli řekne / že gest Kázani Slowa Božijho slýchal / a Desatero Božij
Přikázani že vmij / takto Kněz k němu promluwij:
Poněwadž gsy Kázani Slowa Božijho slýchal / a wůli Božij přikázanijmi
geho zgewenau znáss / a wssak ginače gsy žiw byl / nežliť bylo od Pána Boha
twého přikázáno / znáti můžess / žes se wětssijho hříjchu dopustil / hřessijc 20
wědomě a z aumyslně proti přikázanijm Božijm / nežli někdo giný / genž
wůli a Přikázani Božij nezná. Anobrž zhřessyl gsy netoliko proti Pánu Bohu
a Slowu geho swatému / ale také proti Wrchnosti a Bližnijmu twému. Powáž
sobě pilně toto / kdyby ty měl Syna neb Pacholka / a častokráte by gemu
zapowijdal / aby toto neb ono nečinil / on pak nedbage na twau zápowěd 25
/ předce by činil proti wůli a rozkazu twému / coby se gemu dobře lijbito
/ zdaliby to gemu wždycky strpěl? zdaliby gey slussně z toho netrestal?
Ba gistěby mu wssetečnost a swéwolnost / geho lehce newážil: Tak hle gsy
také od Pána Boha twého y od Wrchnosti twé zápowěd měl / aby nekradl /
(vel) nezabijgel etc. Ale ty nedbage na gegich zápowěd a časté napomenutij / 30
dopustil gsy se swéwolně / mi[mo a]
Ee

¹⁸⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 201. Číslo 203 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 201.

204¹⁸⁶

[mi]mo a proti wůli gich toho / což se skutečně na tobě shledává / gesstos
ne gednau widěl na giných yaký gsau konec wzali ti / genž tau měrau Božij
y Wrchnosti swé přikázanij sobě lehce vážijce / ge přestupowali. Z nichžto
5 měl gsy sobě příklad bráti / a takowého hříjchu se warowati. Ale Diábel
srdce twé tak zatwrdil / a w mocy swé měl a držel / že gsy se Pánu Bohu
w geho Swatau ochranu nikdá neporaučel / aniž gsy ho za to nežádal /
aby s pomocý geho hříjchům odolati / a wůli geho Swaté oddati se mohl.
A tak gsy se na hrozný Saud Božij a zgewný Ortel Wrchnosti (kterýmž ginij
10 postijženi a trestáni byli) nerozpomenul / ale w tenž hříjch se dal / a w něms
až posawád trwal. Nýbrž Bližnijmu swemu netoliko zlým příkladem / ale
y skutkem bez wsseliyaké příčiny kesskoděs byl. Medle powěz mi / cot
ten dobrý Człowěk N. zlého učinil / žes ho tak hanebně / nesslechetně
a lotrowsky na Královske swobodné sylnicy směl zamordowati / toliko pro
15 zrádné a ničemné penijze / gessto gsau twý nebyli / (*vel*) žes mu tak zrádně
směl Statek geho krásti / *vel* (*aliud scelus perpetratum ei exprobra*) očemž Pán
Bůh netoliko dobrau wědomost má / ale sám tu byl / a na to se dijewal?

Y poněwadž gsy na Otcowskau výstrahu

[geho]

fol. 104 **205**¹⁸⁷

geho nechtěl dbáti / ani z hanby a ohavné smrti giných se polepsyti / nynij
tebe Saudem swým postijhnauti / obkljčiti / gijti / a tak tu ze sobě zawázati
ráčil / že mu nevtěcess / ale Smrt / kteréž gsy zaslaulžil trpěti musýss /
aby tudy poznal / a yako řijkage rukama hmatal / že gest se Bůh na tebe
25 rozhněwal / a tobě w lotrowstwij twém dělegi howěti nechce / gesstos dobře
mohl žiwot swůg zachowati / žiwnost swau od Boha podle giných dobrých
Lidij miji / a sobě dobýwati / a přirozenau smrtij / bez takowé hanby
a lehkosti / z tohoto Swěta poctiwé sgijti / kdyby se byl hříjchu takowého
warowal / pracý rukau twých se žiwil / a Křestianský žiwot wedl. Ale tak
30 gsy sám swéwolně skrze obcowánij nesslechetné a hanebné zlé a sskodliwé
wěcy na sebe vwedl / kdež nynij widijss / že Pán Bůh hněw swůg na tebe pro
hříjchy twé wyléwá / a pro nesslechetnost twau skutečně tebe tresce / etc.

Tak a na ten způsob hříjch gemu z hruba předložen a na swědomij
geho nastupowáno býti musý / aby skutku zlého ani zapřijti / ani yakau
35 waymluwau se zastijrati nemohl.

¹⁸⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 202. Číslo 204 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 202.

¹⁸⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 203. Číslo 205 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 203.

Gestliže tehdy Kněz něyaké skraussenij srdce při něm vzná / tak že zanechage swé předesslé zpuřnosti / děsyti a zarmucowati se bude / může hned ku potěssenij o milosrdenstwij Božijm / a blahoslawenstwij žiwota wěčného / kteréž hned se dokládati bude / w tomto pořádku přikročit.

[Pakliby] 5

Ee ij

206.¹⁸⁸

Pakliby předce na swém státi / a zpuřným y nevstupným býti chtěl / nic lepssijho není / než aby mu Kněz wsseliyaké nebezpečenstwij / tak tělesné / yak Duchownij předkládal / na ten způsob: 10

Nu poněwadž předce na swém stogijss / a Bohu se pokořiti nechcess / wězyž že dwogijm saudem gsy obklijčen. Nayprwé Wrchnost Swětská w swé trestání a Saud tebe wzala / kterémužto nevtěcess. Druhé / musýss se y před Božijm saudem postawiti / kdež bezewssij waymijnky (gestli že hříjch swůg nepoznáss / a gehu litugijc Boha za odpusstění žádati nebudess) po 15 této časné ohawné smrti / gesstě ohawněgssij a mnohem hrozněgssij smrt / totižto wěchnau podstaupiti musýss. Kterážto wěčná smrt / stokrát těžssij a horssij bude nežli tato časná / krátká a pominutedlná / gessto ona bez konce wždycky trwati / a tebe wěčně bez přestánij / hůře nežli Kat mučiti a trápití bude. Y poněwadž časná smrt tobě dosti těžká a trpká bude / proč 20 pak swýwolně stokrát aneb tisýkrát horssij na sebe vwesti chcess?

Protož tebe před tak welikým nebezpečenstwijm wystřáhám. Chcessli mne vposlechnauti / buďto / pakli předce nevstupným zůstati mjinijss / zůstaniž / tobět bude / twát bude sskoda / sám to wypigess / a žádný giný. Pakli se obrátijss ku Pánu Bohu / nemá tebe časná Smrt (yakožto 25 [pokuta]

207.¹⁸⁹

fol. 105

pokuta hříjchůw twých) dlauho trápití / ale brzo přestati musý / a w žiwot wěčný / a radostný proměněna bude. Neb Pán Bůh odpusstění hříjchůw a milosti swé / 30 hříjssnijku / genž litost nad hříjchy swými mage / kagijcým srdcem k němu se obrátij / připowijdá.

Tuto Kněz do někud pomlčeti / poodgijti / a gehu nechatí má / aby prostranstwij času měl k rozgijmánij takowé příjstné a tuhé důmluwy. Za

¹⁸⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 204. Číslo 206 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 204.

¹⁸⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 205. Číslo 207 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 205.

tijm pak Kněz Pánu Bohu za něho se modliti má / aby Srdce gehu obměkčiti
/ a Diáblu zlostnému brániti ráčil.

O potěssenij.

Kteréby pak Srdce prwé zděssené a zarmaucené anebo dotčenau
5 tuhau řečij přestrassené gsauce / hřijchu swého litowalo / tu potřebij gest
dwogijho potěssenij.

Prwnij potěssenij w swědomij / aby se Człowěk swědomij zlému
brániti / a milosrdenstwijm Božijm se těssyti vměl.

Druhé potěssenij proti Swětské hanbě a ohawné smrti / aby Człowěk
10 gij se nestrachowal / ale sylně věřil / že po tomto žiwotě bijdném / žiwot
blahoslawený a věčný miji bude.

Potěssenij proti zlému Swědomij takowé býti má.

Nepochybugi / že otom dobrau wědomost máss / yak nestálá wěc gest
žiwot lidský. Smrt owsem gista gest / kterauž wssyckni podstaupiti

15 [musý=]
Ee iij

208.¹⁹⁰

musýme / ale nenij gista hodina / a k tomu se směřuge / že Człowěk wždy
/ stůg to dlauho nebo krátce / vmřijti musý / by se pak poctiwě a řádně
20 chowal. Protož ty nemáss nač nařikati / poněwadž gsy Smrt hodně zaslaužil
/ gesstoby syc vmřijti musyl. Nýbrž Pánu Bohu twému za to děkowati máss /
že tebe tijm způsobem ku pokánij powoláwá / a k tomu mijstu přiwesti ráčil
/ kdež před skonánijm swým dobrých Lidij raddy a naučenij vžiti můžess.
Kdyby zagisté Pán Bůh byl chtěl nemilostiwě s tebau nakládati / bylby
25 na tebe dopustil / žeby tu hned w tom skutku zlém na mjestě byl wostal
/ a hlavu slomil / anebo od někoho zabít byl / a tak by tebe w hřijssijch
twých byl saudil / yakby tě byl nassel / kdež od věčné smrti gsa postijžen
/ a zachwácen / věčněby zahynauti musyl. Neb odplata hřijchu gest Smrt /
yakž Swatý Pawel prawij.

30 Nynij pak Pán Bůh milost swau tobě vkazuge w tom / že bezewssij
zásluhy twé / za Syna tebe přigijti / a hřijchy tobě odpustiti ráčij. Pohled'
kolik gest těch / kteřížto tak ohyzdného hřijchu / yako ty / se nedopustili
/ a proto náhle gsau vmřeli. S tebau pak Pán Bůh pospijchati neráčij / než
posýl á k tobě služebnijky swé / kteříž tebe potěssugij a skrze Slowo gehu
35 tebe posylňugijce Dussy twé k

¹⁹⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 206. Číslo 208 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 206.

[dobrému]

209¹⁹¹

fol. 106

dobrému nápomocnij gsau. Takowau milost Božskau poznage / gemu se wděčným vkázati

máss / že stebau / yakožto bijdným hříjssným Čžlowěkem tak Otcowsky 5
a laskawě nakládá. Přitom netoliko milost tu poznáwati / a Pánu Boha za
to děkowati powinen gsy / žeť tak dlauho schowijwá / a s saudem swým
nechwátá: Ale také za to / že srdce twé Duchem swým Swatým oswijtiti
ráčil / že giž s pomocí geho hříjch swůg poznáwáss a skrausseným srdcem
litugess / gessto syc mnohý w bezpečnosti a zatwrdilosti Srdce swého 10
zůstana / věčně zahyne.

W tom pak Pán Bůh nepřestává lásku swú tobě gesstě vkazowati /
než wida že hříjchy swé poznáwáss / odkawádž tobě pochází swědomij
zarmaucené a truchliwé / z toho zewsseho tobě spomocy ráčij / tak abyť
wždy do konce spomoženo bylo. Z kteréžto příčiny mne yakožto služebníka 15
swého k tobě poslal / aby odemne naučenij bral / kterakby hříjchům swým
a zlému swědomij odpijrati a odolati mohl.

Hlediž tehdy aby takowé naučenij s Dijkůw činěním Bohu / w prawé
wijře přiřal / aby wěděl wčem potěssenij a spasenij twé záležij. Owssem
hříjssným Čžlowěkem se býti wyznáwáss / ale poslyss nynij a vše / kterak 20
Pán Bůh s hříjssnými

[naklá=]

210¹⁹²

nakládati ráčij. Ty y wssyckni lidé / domnijwáte se / že w Bohu gest aumysl
lidský / kterýžby se zlým za zlé (yako lidé činij) a dobrým za dobré / 25
odplacowal. Což y sám w sobě vznáwáss / že zlé za zlé / trpěti musýss /
kdyby nebyl kradl / newobě sylyby tě / (vel) kdyby nebyl zabijgel a mordowal
/ nebylby stiat. W tom poznáwáss Ortel lidský / wůli y aumysl. Ale o Bohu
gináce máss smayssleti. Gest tak / že kdož pobožný žiwot / podlé příkázanij
Božijch wede / tomu se Pán Bůh dobrým za dobré odplacuge. Ale vždy 30
ten / kterýž gináce činil / w hříjssijch swých sobě zauffati nemá Neb Pán
Bůh nechce smrti Čžlowěka hříjssného / ale raděgij chce hříjchy odpustiti /
a věčně spasyti. Protož naymilegssijho Syna swého Gežjsse Krysta na tento
Swět poslati ráčil / kterýž Čžlowěkem gsa wčiněn / za nás vmřijti / a smrtij

¹⁹¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 207. Číslo 209 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 207.

¹⁹² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 208. Číslo 210 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 208.

swau y Vmučenijm / odpusťenij hřijchůw y žiwot wěčný nám dobyti ráčil.
Gestliže tehdy tebe zlý aučinek a hřijch twůg trápij / a swědomij twé hryze /
pohlediž na Gežijssse Krysta / co ten za tebe včiniti ráčil. Takto zagisté prawij
Slowo Božij:

- 5 Hle Beránek Božij / kterýž snijmá hřijchy Swěta. Gsyli Człowěk / gsy
také dijl tohoto Swěta. Gsyli pak dijl tohoto Swěta / kde gest medle Pán Bůh
hřijchy twé obrátiti ráčil? Před

[tijmto]

fol. 107 **211**¹⁹³

- 10 tijmto Swětem na tobě ležij / proněžto také y vmřijti máss. Neb Ortel
Swětský to dáwa. Ale yaký gest w tom Ortel Božij? Takowý hle / že Gežijss
Krystus prawý Beránek Božij / hřijchy twé s tebe snijti / na sebe wložiti / ge
nésti a za ně dost včiniti ráčil / aby ty od hřijchu gsa wyswobozen (gestliže
takowým zaslauženijm Krystowým těssyti se budess) Synem a dědicem na
15 wěky zůstal. Neb takto dij sám Krystus Pán / v Swatého Iana w kap. 3. Tak
Bůh milowal Swět / že Syna swého gednorozeného dal / aby každý / kdož
wěřij w něho / nezahynul / ale měl žiwot wěčný.

- Ted' slyssijss / žebychom wssyckni zatracenij býti musyli / kdyby
Krystus nebyl ráčil vmřijti / ale poněwadž vmřijti ráčil / máme wssyckni (tak
20 dobře yá yako ty / a tak dobře ty yako yá) w něho wěřiti / totižto Vmučenij
geho na ten spůsob sobě přiwlastňowati / že se za nás a k nassemu lepssijmu
to stalo / abychom od hřijchu a smrti wyswobozeni gsauce / zatraceni nebyli
/ ale měli žiwot wěčný. Protož takowé dobrodinij Krystowo práwě pře
mýssleti a sobě rozgijmati máss. Swětu zagisté zadost včiniyss smrtij swau
25 / nebs proti Wrchnosti a Bližnijmu twému zhřessyl / ale Bohu smrtij swau
za hřijchy swé nikterakž zadost včiniti nemůžess / gediné Krystus Pán ráčil
za ně

[dost]

Ff

30 **212**¹⁹⁴

dost včiniti / kteréhožto zaslauženij se přidržeti / a nim se těssyti / y také
wesele a směle na takowé radostné potěssenij vmřijti máss. Neb Krystus
za tebe vmřijti / a dokonále tebe osprawedlniti ráčil. Před Swětem gsy
osprawedlněn / protože sám za swé winny trpiyss. Před Bohem také

¹⁹³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 209. Číslo 211 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 209.

¹⁹⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 210. Číslo 212 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 210.

osprawedlněn gsy / proto / že Krystus za tebe vmřijti / a těžké mauky
trpěti ráčil. Kteraužto Smrt Krystowu / wijce než swau vlastnij sobě máss
připomijnati. Neb ona k žiwotu wěčnému tobě spomůže / kdež twá / tohoto
tělesného toliko žiwota tebe zbawij. Zdali giž co swědomij twé trápití
a sužowati může / poněwadž slyssijss / že tě Pán Bůh na milost přigijmá 5
/ pro Krysta Gežisje / kterýžto hřijchy twé na sebe wzal / ge nesl / a Otcy
swému Nebeskému za ně dost učinil.

Tuto dvě nebo tři Ržeči z Pijisma Swatého doložiti může. Yakožto:

Iohan. 11. Yá gsem Wzkřijssenij y žiwot / kdo věřij we mne / byt pak
také vmřel / žiw bude. 10

I. Iohan. 2. Krystus ráčil vmřijti netoliko za nasse hřijchy / ale za hřijchy
wsseho Swěta.

Matth. 11. Podťe ke mně wssyckni / kteřijž pracugete / a obtijženi gste /
a yá wás posylnijm. Wezměte gho mé na sebe / a včte se odemne. Neb gsem
[yá tichý] 15

213¹⁹⁵

fol. 108

yá tichý a pokorný srdcem / a naleznete odpočinutij Dussem wassijm / etc.

Při dotčených řečech Kněz zůstati / ge častokrát opakowati / vbohým
Zločincům kagijcým předkládati / a nemnoho giných mimo tyto vžijwati
má / syc kdyby wždycky giných a giných řečij vžijwati chtěl / byloby se 20
obáwati / aby ge na mysli snad nezpletl / žeby naposledy newěděli / čijm se
těssyti.

Kdyžby giž Srdce a swědomij gehu tak obměkčeno a stenčeno bylo
/ yakož pak bez toho nebude / poněwadž Pán Bůh skrze Ducha swého
Swatého / Slowo včiniwé činiti / a w Srdcích působiti rácij: Kněz druhé 25
potěssenij před sebe wezma / hanbu Swětskau / y Smrt ohawnau gemu
předložiti má: wssak tak / aby mu gi z mysli newyrazil / než toliko Slowem
Božijm lehkau a snadnau učinil / což na tento způsob včiniti bude mocy.

Milý N. poněwadž gsy slyssel / že máss milostiwého a laskawého
Boha a Otce w Nebesých hled se té milosti v wijře přidržeti / a wssecka 30
pokussenij / kterážby na tebe pro hanbu Swětskau a časnau Smrt přigijti
mohla / z mysli wyrazyti / pamatugijc na naywyžssij potěssenij / žež žiwot
wěčný skrze Krysta konečně zasljben a připrawen gest / byť se pak před
tjmto světem zdálo yak chtělo.

Protož vč se sskodu a zysk smrti swé (přirownage gedno k druhému) 35
právě rozeznati. Ty y wssecken swět / máte to za sskodu že dřjw / nežli

¹⁹⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 211. Číslo 213 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 211.

přjrozenij twé to nese / vmřijti musýss. Nu nechť ge ale podlé zdáni twého
sskoda. Ale wedle co gest to proti onomu / že po tomto žiwotě bijdném

[a mizer=]

Ff ij

5 **214.**¹⁹⁶

a mizerném Synem a dědicem žiwota věčného budess. Zě giž skrze časnu
Smrt / k takowému Zbožij zaslijbenému se powoláwáss / za sskodu sobě
toho pokládati nemáss / ale za znamenitý zysk. Smrt owssem hrozná gest /
ale těm toliko / kteříž bez naděge žiwota věčného vmijragij. Ty pak naděgi
10 takowau mage / nač chcess nařijkati? Ztratijsš snad 10. neb 20. Leth / oně gsy
mohl déle žiw býti / a kdo wij / yakt by se za tijn bylo zwedlo snadby bez
pokánij byl vmřel / a tak na Těle y na Dussy věčně zahynul. Ale nynij Pán
Bůh skrze časnu smrt / tebe k sobě powoláwá / aby tijn spijsse ze wsseho
zlého wytržen gsa / do věčného zbožij a dědictwij se dostal. Nebo tato gest
15 naděge twá / nanižto pokřtěn gsy / že skrze smrt Krystowu dogijti máss /
žiwota věčného. Takowá naděge tobě pogisstěna a zapečetěna gest / skrze
přigijmánij Welebné Wečeře Páně / aby nepochybně věřil / že Tělo Krystowo
/ kteréhož gsy w Chlebě požijwal / za tebe zrazeno / a Krew gehu / kterau gsy
v Wijně pil / za twé hřijchy wylita gest. Kterakby medle o žiwotu věčném
20 lépegi vgisstěn býti mohl? Protož se časné smrti lekati a a báti nechtěg / ale
raděgi se w srdcy swém těss žiwotem věčným / kterýž tobě od Krysta Pána
připrawen gsa / ne toliko we Křtu / ale y w přigij[mánij]

fol. 109 **215**¹⁹⁷

[přigi]mánij Welebné Swátosti / Těla a Krwe gehu zaslijben gest.

25 Tuto pak Smrt pokládati sobě máss za takowý skutek / skrze něgžto
hřijchu (kterýž tobě skrze Krysta odpusstěn gest) do konce vmřess. Ale
řekness: Welikýt gest posměch tak hanebně předewssemi Lidmi pro hřijch
vmřijti.

Y slyss / žádnau gsy ginau Smrt nezaslaužil / než tuto. Protož se gij
30 trpěliwě podday / podlé welikosti hřijchu / a wyměření zaslaužení gehu /
a vždy nechtěg zapomenauti na sláwu a poctiwost / kteráž takowé ohawné
smrti (yakauž ty podstaupiti máss) následuge.

Prwnij poctiwost gest / že netoliko yako Lotr a Zloděg (ačkoli lotrem
a zloděgem gsy) ale také yako dobrý Křestian vmřess. Nebo to oboge před

¹⁹⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 212. Číslo 214 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 212.

¹⁹⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 213. Číslo 215 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 213.

Bohem y Lidmi wyznáwáss. Nayprwe hřijch swůg / kterýmž gsy smrti časné
zaslaužil. A přitom Vmučenij a zaslaženij Krystowo / skrze něžto wěřijss
/ odpusstěnij hřijchůw twých a žiwot wěčný. Tatoť gest prawá Křestianská
wijra a wyznánij / kteréž Człowěka před Bohem wijce ozdobuge / nežli ho
posměch tento Swětský zahanbiti může. 5

Druhá poctiwost / kteráž tobě z smrti této časné pocházý / takowá
gest / že nynij tato smrt / ta[kowý]

Ff iij

216¹⁹⁸

[ta]kowý gest skutek / w němžto Pánu Bohu swému poslussnost zachowáwáss 10
/ poněwadž z wůle a zřijzenij gehu na tebe wzložen gest. Nebo že gsy Pánu
Bohu poslussným nebyl w tom / kdežt přikázal / aby se hřijchu warowal.
Giž mu poslussným býti máss / aby takowau hodně zaslaženau pokutu
/ mijle a trpěliwě nesa / žádnému proto nezáwiděl / ale wssem na pořad /
také y těm / kteříž poněkud příčina tohoto gsau / aneb nayprwé do wězenij 15
tebe dali / mijle a rád odpustil. To když včinijs / a tijm způsobem k smrti se
připrawijss / nepochybně wěř / že tijm Pánu Bohu poslussenstwij zachowáss
/ a gemu poslaužijss.

Y sám wyznáwati musýss / že Pánu Bohu slaužiti nenij wěc hanebná
a posměsná / ale poctiwá / pobožná a Bohu lijbezná. 20

Poněwadž pak wůle Božij w tom gest / že zgewně pro hřijchy twé
vtracen býti máss / pomni na to / aby Pánu Bohu wolně w tom poslussen byl
/ poněwadž mimo to litugess / že gsy po wssecky dni žiwota twého Pána
Boha častokrát rozhněwal / a gehu neposlauchal. Takowé poslussenstwij
Owotce dobré z sebe vydá / proto že gest skutek dobrý / A to takto: Rowně 25
yako gsy hřjchy swými giné pohorssowal / tak mnohé vmijránijm twým
zasse polepssijss / gesstoby se snad

[týmž]

217.¹⁹⁹

fol. 110

týmž hřijchem byli posskwrnili / Ale nynij na tobě se vstrčijce / Boha se 30
báti / a zlého se warowati budau. Y poněwadž tak mnoho dobrého při smrti
twé se nacházý / nayprwé Křestianské poznánij hřijchůw / druhé wyznánij
wijry / třetij dobrowolné poslussenstwij / a čwtrté Owotce dobré / genž
takowé poslussenstwij z sebe vydává / giž toho nelitůg / že máss hanbu

¹⁹⁸ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 214. Číslo 216 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 214.

¹⁹⁹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 215. Číslo 217 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 215.

swětskau podniknúti. Máli Swět to za hanbu a posměch / wězyž / že proti
tomu / Pán Bůh y wssyckni Angelé swátij takowan poslussnost / wyznánij
a polepsšenij za wěcy chwalitebné a poctiwé pokládagij. Protož synně dauffay
/ že hanba swětská / tudijž w okamženij w poctiwost se proměňij / když tělo
5 twé zahanbené na Ssibenicy wiseti / (vel) w Zemi ležeti bude / tehdy Angelé
Božij Dussy twau poctiwě Pánu Bohu na potkánij ponesau. Yakož Krystus
Pán o chudém Lazarowi w Ewangelium wyswědčiti ráčil. Tohoto potěssenij
v wijře sýlně se přidržijc / na smrt / hanbu / posměch a Swět nic nedbay /
než Pánu Bohu předkem z milosti gehu děkůg / že gest tebe takowau wěrau
10 y poznánijm obdařiti ráčil. Potom w gisté naděgi očekáway dobrodinij
Krystem Panem tobě zaslúžených / wijra tebe nezawede. Co nynij wěřijss to
potom na onom Swětě w skutku shledáss.

[Poruč]

218.²⁰⁰

15 Poruč Dussy twau milému Pánu a Spasyteli twému Gežijssy Krystu / a beř
se odsud w pokogi / Amen.

Gestližeby pak Wězeň odpustiti nechtěl.

Kdyby některý z nich proti swým protiwnijkům hněwem tak zapálen
byl / žeby žádnau měrau s nimi se smjřiti nechtěl / a wssak nic méně by
20 žádostiw byl / Welebni Wečeři Páně přigijmati / na tento způsob s nim
nakládáno býti má.

Kněz se zeptá:

Gsyli toho žádostiw / aby Pán Bůh tobě odpustil wssecky hřijchy twé
/ gichžto gsy se od mladosti swé dopustil?
25 Ržekneli (yak zpuřnij a odwážliwij lidé za Obyčeg mijwagij) že zato
málo dbá / nech mu odpustij neb neodpustij: Potřebij bude gehu přijstně
napomijnati / aby na to pomysli / kterak se Dussy gehu na onom Swětě
powede. Ale Welebnau Swátostij nikterakž gemu posluhowáno býti nemá /
dotud / dokudžby aumysl takowý bezbožný nezměnil.

30 Pakli řekne / že gest toho žádostiw / aby mu Pán Bůh milostiw
býti a hřijchy odpustiti ráčil: potřebij bude o milosti Božské a odpusstěňij
hřijchůw ho wywčowati takto:

Pamatůg na Otče náss / w kterémžto Krystus Pán tobě připowěděti
ráčil / hřijchy twé odpustiti / gestliže ty winnikům twým odpustijss. A

35 [protož]

²⁰⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 216. Číslo 218 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 216.

219.²⁰¹

fol. 111

protož žádássi opravdu / aby tobě Pán Bůh hřijchy odpustil / odpausstěgž
ty také giným. Pakli to včiniti nechcess / netoliko se nadarmo modliti budess
/ ale sám proti sobě Otče náss řijkati a Pána Boha prosyti budess / aby tobě
winny neodpauusstěl / jakož y ty neodpauusstijss swým winnikům. A tak 5
wědomě se protiwe rozkazu Krysta Pána milosti a pomocy gehu / se těssyti
nebudess mocy.

Ale medle powaž sobě / yaká gest nerownost mezy odpusstěním
twým a odpusstěním Božijm kteraužto Krystus Pán skrze podobenstwij
/ o služebnjiku / kterýž Pánu swému dlužen byl / Deset Tisýc Centnéřůw 10
/ wyswětflugijc prawij / že dluh / kterýmž Pánu Bohu powinni gsme / tak
weliký gest / že žádnému z lidij možně nenij / gey zaplatiti. A zasse dluh
/ kterýmž Bližnij nám powinen gest / tak malý / yako Sto grossůw proti
Desýti Tisýcům Centnýřům.

Kdyby tehdy tak hlaupým / ba y stěssstěným býti chtěl / kterýžby 15
malý penijz proti Sto Kopám wyrazyti nechtěl. Dokladá pak Krystus
Pán w tomto podobenstwij / že yak gest se naposledy wedlo Služebnjiku
nesslechetnému / pro dluh gehu weliký / poněwadž spolu Služebnjiku
swému sspatný a ničemný dluh odpustiti nechtěl:

[Tak] 20

Gg

220²⁰²

Tak také wssem lidem / genž Bližnijmu swému odpauusstěti nechtěgij / wěsti
se má / totižto / že gim také Pán Bůh odpustiti neráčij. Tuť potom před
Saudnau stolicý Božij tento hrozný Ortel na sebe vslyssij: Swijžijce ruce gehu 25
y nohy / vwrztež gey do temnostij zewnitřnijch.

Chcessli giž takowého hrozného Ortele na se očekáwati / to přitom
bud'. Nic lepssijho se nenaděg / poněwadž sám Syn Božij / nám wssem
k waystraze to mluwiti ráčil. Anobrž v Swatého Mathausse w 5. kap. tak
tuze na odpusstěnij a smijřenij s protiwnijkem twým nastupuge / že swětle 30
prawij: Yak Pán Bůh wssemi oběťmi / službami poswátnými / a modlitbami
lidskými pohrdati ráčil / a ge za pauhé pokrytstwij a ohawnosti sobě pokládá
/ dokudžby se s protiwnijky swými nesmijřili. Za kteraužto příjčinau nás
wssech wěrně napomijná S. Pawel / abychom nedali Sluncy zapadati nad
hněwem nassijm. Pomysliž tehdy yak welice gsy zhřessyl tijn / že sy tak 35
dlauhý čas hněw na sobě držel / a gessť gey mimo sebe pustiti nemijnijss.

²⁰¹ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 217. Číslo 219 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 217.

²⁰² Chyba v tlači, v skutečnosti strana 218. Číslo 220 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 218.

Medle prosým tebe považ sobě pilně / yak welice by Dussy swé vsskodil /
kdyby w saudu Božijm / nemilostij a hněwem geho postijžen byl Poněwadž
slyssijss / že Pán Bůh tauž měrau / kteraužto giným měrijss / zasse

[tobě]

fol. 112 **221**²⁰³

tobě odměřtti chce: A yakož ty odpustiti nechcess: tak ani tobě neodpustij.
Mně se zdá / žeby tomu rozuměti měl / třebas kdyby naymenssij toliko
Giskřičky rozumu w tobě bylo. Co sobě hněwem twým zýskáss / ležijss
tu w těžkém wězenij / a po dwauch dnech ani žiwota w sobě miji
10 nebudess. Co pak hněwem swým dowedess / kterak se nad nepřáteli
swými pomstijss? gessto se yako řijkage hnauti nemůžess? Nepřátelé twogi
widauec tebe hněwiwého a swázaného / tobě se gen posmjwati budau. A ty
wijce Dussy swé než gim vsskodijss. A protož rozmysliž se / o tebet běžij
/ a ne omne. Yá každému odpausstijm / kdož mi w čem vblijžil / chcyli /
15 aby y mně odpusstěno bylo / a nechcyli se swéwolně milosti Božij zbawiti.
Chcessli tehdy y ty milosti Božij aučasten býti / tolikéž včiniti musýss. Pakli
wždy zatwrzeným býti / a předse se hněwati chcess / wězyž žet Welebnau
Swátostij Wečeře Páně / kterážto k Bratrské lásce a swornosti nás napomijná
/ a příjklad Krysta Pána / genž nepřáteli swé milugijc / žiwot swůg za ně
20 wydal / k následowánij nám předkládá / posluhowati nemohu a nechcy.

Pakliby ani tijm napomenutijm sebau hnauti nedal / má se ho Kněz
dále zeptati:

[Milý]

Gg ij

25 **222**²⁰⁴

Milý N. widijm / že tobě k mysli nic nenij / aby s protiwnijkem
twým se smijřiti / a srdce vpřijmé k němu miji měl / Ale medle powěz
mi / newinssowalliby sobě toho / kdyby takowé Srdce miji mohl / anebo
byloliby tobě wděk / kdybych se za tebe Pánu Bohu modlil / aby tobě Pán
30 Bůh té milosti popřijti / a takowé Srdce k protiwnijkům twým dáti ráčil /
yakéž gest Srdce a aumysl Krysta Pána byl / genž na Křijži Pánu Bohu / za
křižownijky swé modlil.

Ržekneli / žeby z toho byl potěssen / kdyžby mu Pán Bůh takowý
aumysl dáti ráčil / ale po hřijchu že giný aumysl při něm se nacházý / má

²⁰³ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 219. Číslo 221 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 219.

²⁰⁴ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 220. Číslo 222 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 220.

ho Kněz k Modlitbě napomijnati / aby sám za takowý aumysl Pána Boha
prosyl. A potom má mu Welebnau Swátostij Wečeře Páně na milosrdenstwij
Božij / kteréž nikdá žádnému odmluwiti neráčil / poslaužiti / tijm pořádkem
/ kterýž se zachowáwá /při nawsstěwowánij lidij nemocných / podle
wyměřenij dwanáctého Artykule / nepochybugijc / že ho Pán Bůh Duchem 5
swým Swatým oswijtiti ráčij.

Nota.

Ziádnému se Welebnau Wečeřij Páně před trápenijm posluhowati
nemá.

Pořádek kterýž se zachowáwati má na Cestě / kdyžby Zločinec na mijsto 10
poprawnij wyweden byl.

Poněwadž gedenkaždý Zprávce Duchownij powinen gest / vbohých
zarmaucených hříjssnjikůw Slowem
[Božijm]

223.²⁰⁵

fol. 113

Božijm potěssowati: A Krystus Pán /yakožto Mistr a Wůdce gegich se nestyděl
/ netoliko s zgewnými hříjssnjiky obcowati / k nim se přijwětíwě wkazowati
/ ale také Lotra pozdě kagijcýho na Křížji obrátiti / včiti / rozhřessowati
a potěssyti: Ziádný z Zprávcůw za to se stydětí nemá / kdyby mu od
Wrchnosti poručeno bylo / vbohé hříjssnjiky pro zlé skutky gich na smrt 20
odsauzené / Slowem Božijm potěssyti / než každý podle powinnosti swé
wolně se w tom má dáti nagijti / a gich až na mijsto poprawné wyprowázeti.

Nayprwé / kdyžby Zločinec giž na cestě byl / Kněz gehu wyprowážege
bude mocy gemu předesslé potěssenij opakowati / zwlášstě pak poslednij
stránku téhož potěssenij. 25

Potom se ho zeptá:

N. Ziádásslí Pána Gežijsse Krysta w této důležité potřebě twé / aby
on wijry tobě přispořiti / w poznánij swém milostiwě tebe zachowati
a w trpěliwosti posylñiti ráčil.

Zločinec. Ziádám.

30

Kněz.

Ptám se tebe / chcessli w prawé poslussnosti / Krysta Gežijsse Syna
Božijho podle vznánij Saudcůw / a Ortele na tebe wyrčeného smrt trpěliwě
podniknauti / a pro Pána Boha odpustiti wssem / kteřijž tobě vblijžili / a tebe

²⁰⁵ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 221. Číslo 223 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 221.

do toho wězenij wprawili / A aby také wssyckni / kterýmž gsy ty vblížil /
pro Boha winny twé odpustili?

[Zloči=]

Gg iij

5 **224**²⁰⁶

Zločinec. Chcy.

Kněz.

Nu milý N. dobře činijs / a vkazugess na sobě / že gsy dotčeného
Křestianského a spasytedlného naučenij y potěssenij bedliwým posluchačem
10 byl / a gehu že gsy pilně ssetřil y pochopil. Ačkoli zagisté wijru malá /
nedokonalá gest: wssak proto za wijra státi může. A rystus Pán a Spasytel
náss milý / powěděti ráčil / v Swatého Matthausse w 12. kapit. že třtiny
nalomené / nedolomij / a lnu kauřijcýho se nevhásý. Aby pak gesstě wijce
hřijchůw při tobě bylo / wssak wijce milosti Božij gest v Boha. A kdež hřijch
15 naywětssij gest / tuť gest mnohem wětssij milosrdenstwij Božij w Krystu
Gežijssy / k hřijssnijkům vbohým / genž se obracegij / pokánij čini /
a w Krysta wěřij / z nichžto y ty gedem gsy.

Gestližeby daleko bylo gijti / bude mocy Kněz příkladu Lotra na Křijži /
Petra / Pawla / a mnoho giných hřijssnijkůw kagijcých gemu předkládati
20 / wssak / aby od předesslého potěssenij daleko newykročil / zwlasstě pak
gehu napomijnati / aby častokrát / tato slova po něm řijkal:

Gežijss Krystus za mne vmřijti / a pro osprawedlnění mé zasse
z mrtwých wstáti ráčil. Ach

[milý]

fol. 114 **225.**²⁰⁷

milij Gežijssy Kryste / tys mne od zatracenij wěčného wykaupil. Yá gsem
twůg / k tobě přináležijm. O Synu Božij / smilůgž se nademnau / w twé ruce
poraučijm Dussy mau.

Může s nim y tuto Modlitku řijkati:

30 O dobrotiwý Bože / ty gsy vložil Człowěku cýl žiwota gehu / kteréhožto
minauti nemůže. Neb má čas swůg vložený / počet Měsícu gehu stogij
a záležij před tebau. Wssecky nasse dny gsy zčeti / kteřijžto yako prudký
praud plynau / a neginak / než yako rychlá střela pomijgegij. Wssecka Létha

²⁰⁶ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 222. Číslo 224 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 222.

²⁰⁷ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 223. Číslo 225 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 223.

nasse gsau jakožto dým / aneb stijn / kterýž rychle a jako w okamžení
pomijij. Człowiek gest rovně jako tráwa / kteráž brzy vsychá a jako Kwět
polnij vswadne. Y naučij mne giž z toho aspoň to poznati / y ku paměti
sobě přiwozowati / že konec swůg podlé wyměřenij a vznánij práwa wzyti
/ a odsud se bráti konečně musým. Hle dnowé mogi zssijři dlani gsau před 5
tebau / a žiwot yako nic gest v tebe.

O yak marnij gsau wssyckni lidé / a wssak žiwi gsau bezpečně.
O Pane nauč mne rozmyšsleti se na to / že vmřijti musým / a že zde w tomto
pautnictwij žádného mijsta přebýwagijcýho aneb zůstawagijcýho nemám.

[Zná=] 10

226²⁰⁸

Známau mi včič krátkost pomijgegijcých dnůw mých / abych tobě žiwý
y mrtwý byl / očekáwage zmužile a wesele / v wijře toho swého odsud
wykročenij / a gsa hotow y připrawen ku přijsstij a zgewenij twého
naymilegssijho Syna Pána nasseho Gežisje Krysta / pospijsyl. Popřegž 15
mi spasytedlného rozlaučenij aneb rozdělenij. A poněwadž se giž hodinka
smrti mé přibližuge / dayž mi s pamětij dobrau a rozssaffnau w prawém
wijry w Krysta Pána wyznánij skonati / aby nebyl rozum a smyslowé
mogi odemne vzdáleni / a yá tudy / abych řečij nesmyslných / aneb slow
potupných a rauhawých proti tobě Pánu Bohu swému / y spasenij mému 20
nemluwil a newypausstěl. Zachowayž mne od zatracenij wěčného / Day mi
se pokánij Swatým a prawau wijrau zachystati / A poněwadž má poslednij
hodina gde / včiniž mne smělého bez strachu a lekánij k té smrti časné /
kteráž mi toliko dweře k žiwotu wěčnému otewře. Y propustiž mne giž
tehdaž služebnijka twého w pokogi. Neboť gsau oči mé widěli spasenij twé 25
/ kteréž gsy připrawil před twářij wssech lidij. Swětlo k oswijcenij Pohanůw
/ a k sláwě lidu twého Izrahelského.

Dayž ať gest mé poslednij Slowo to / kteréž Syn milý na Křijži
promluwiti ráčil: Otče

[w ruce] 30

226²⁰⁹

fol. 115

w ruce twé poraučijm Ducha mého. A když giž wijce mluwiti nebudu mocy
/ vslyssyž aspoň mé poslednij wzdychánij / skrze Gežisje Krysta Pána
nasseho / Amen.

²⁰⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 224. Číslo 226 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 224.

²⁰⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 225. Číslo 226 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 225.

Máť ho také Kněz napomijnati / aby Lid za Modlitbu ku Pánu Bohu
žádal / tak aby Pán Bůh wssemohúcý w prawé wijře geho zachowati /
a Duchem swým swatým ho potěssyti a posylniti ráčil. A rozhněwalli gest
kdy koho / aby mu to pro Krysta Gežijsse odpusstěno bylo.

- 5 Kdyžby giž na mijsto přiweden byl / opět gemu Kněz kratičce
připamatugijc potěssenij a wyznánij wijry geho / a ruku na hlawu geho
wložijc / těmito slowy geho rozhřessyti má / na hlas řijkage:

Milý N. Bůh Otec Nebeský ráčil tebe stwořiti / Syn geho milý Gežijss
Krystus Smrtij a Vmučenijm swým ráčil tebe wykaupiti / A Duch Swatý
10 ráčil tebe oswijtiti / na to / aby měl odpusstěnij wssem hříjchům twým /
těla wzkřijssenij / Boha milostiwého / a život wěčný skrze zásluhy Gežijsse
Krysta Syna Božijho / Amen. Toť gest wěrná prawda.

Potom když ho mistr poprawnij wzyti / a konec mu včiniti chce / má Kněz
tato slova s nim řijkati:

- 15 Ach milý Bože a Otče Nebeský / tebe pokorně prosým / pro Krysta
Gežijsse Syna twého milého / nevwediž mne w pokussenij / ale zbaw mne
[od zlé=]
H h

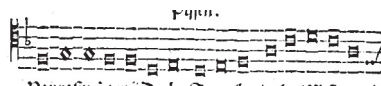
227²¹⁰

- 20 od zlého. Nebo twé gest Králowstwij / twá moc / y sláwa / na wěky wěkůw
/ Amen.

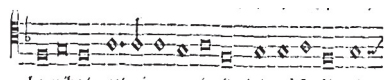
A dále slova tato s nim řijká:

Gežijss Krystus za mne vmřijti a pro osprawedlněnij mé zasse
z mrtwých wstáti ráčil / etc. *Vt supra.*

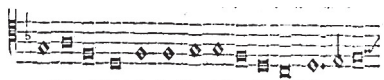
- 25 A hned potom mistr poprawnij konec mu včinij.
Mezy tijm pak Lid wesskeren zpijwá Pijseň:

Poprosmež nynij Ducha Swatého / toho Mistra wý=

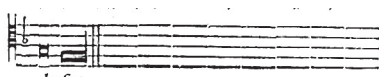
- 30 borného / ať nám prawé wijry / zde přispořij / a

při smrti / sstiasným skonánijm obdařij / Kyrie

²¹⁰ Chyba v tlači, v skutečnosti strana 226. Číslo 227 přeškrtnuté, ceruzou nadpsané: 226.

eleyson.

[O Oswě=]

228²¹¹

fol. 116

O Oswětiteli Swatý Dusse / oswětiž sám Srdce nasse / abychem 5
poznali a milowali / Gežijssse Krysta / genž gest cesta gistá. Kyrie eleyson.

O sladkosti newymluwná / dayž nám Srdce lásky plná / bychom se
milugijce / w dobrém stáli / zdrawý smysl magijc / w tom vždy sworni byli.
Kyrie eleyson.

O naylepssij Vtěssyteli / dayž atbychom se nebáli / Diábla také Smrti / 10
když při smrti / nassij na nás budau chtijti žalowati. Kyrie eleyson.

Wytisštěno w Lipsstě / skrze

Giřijka Deffnera.²¹²

Adam primus homo.

Quinq[ue] librij Moysj

15

Noe Secundus.

Sex hydriae positae.

Tertius Abraham.

Septem sunt Scholae artes.

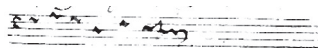

Quatuor Euangelijstae.

Sed Octo sunt partes.

20

Peregrinus

nepaginovaná strana

[n] ComPatres Cur Voca[n]tur ad Baptismu[m].

²¹¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 227. Číslo 228 přeškrtnuté, ceruzou nadpísané: 227.

²¹² Touto pasážou je ukončený tlačený text. Berpostredne za ňou však nasleduje ešte niekoľko rukopisných pasáží, ktoré predchádzajú oficiálny začiatok „Bystrickej agendy“ a ako také ani nie sú súčasťou jej vlastnej paginácie. Z týchto dôvodov ich prepis uvádzame ešte na tomto mieste, bezprostredne za tlačeným textom.

1. Aby oni bili swedkowe že to detiatko gest gistotne Pokršsteno.
2. Aby se modlili za odpusstenij hřijchow detiatku magijczi[h]
o prigeti křest.
3. Aby na místě nemluwniatka odpowijдали a Vmluwu z Pane[m]
5 Bohem vcžinili slibugijcze gmenem gehu Prawe Poslussenstwij
a cžistotne srdcze, kterežbi se wssech skutkow diabelskych
odrijkalo a wistřijhalo, a samemu Panu Bohu služilo. Poněwadcz
sijcze dijtki sweg wijni wiznatij nemohu.
4. Aby kdyžbi dijtie zrostlo, oni yakožto krstni Otczowe
10 a Porucžnijczi gehu vcžili gey wssemu dobremu etc.

[f] Adhortatio ad Compatres ante / Baptismum

Čzeho žadate tomuto ditiati? R. Krstu S[wateh]o

Z Wieryli žadate? R. Z Wijri.

Slibugeteli take nad [n] tijmto detiatkem Pozor miji: Aby toto detiatko
15 gsucze Pokršstieno wegmemo Trogijcze Swateg skrze rodijcže gehu hned
z mladosti bilo wedieno k Praweg Pobožnosti wiucžowano wuoly Božij
wijre obecnege krestianskege Modlidbe Panie y ginemu wssemu dobremu
a zan se Panu Bohu modliti

R. Slibugem.

20 [f] Nu Ponjewadč tu slibugete nag: za toto detiatko a Postawug²¹³
se [n] mijstie gehu Pred Panem Bohem gehu Pokršstěnij wcz²¹⁴ O Wassi
Powinnosti mate wedieti ktera tato gest.

[f] Po Nagprwe kdybiste spatrowali weliku nedbanliwost pry
rodijcžech toho detiatka kwedenij czenostneho žiwota mate ge napomenatij
25 etc.

[f] Potom Po druhe že toto dětiatko primucze krst S[wat]y prime
zwnetrne [n] znamenij Milosti Božeg a že knemu sprynaležij take Slibowe
Božij Milost Božij odpusstenij hřijchow a žiwuot weczny.

[f] Po Tretij [f] mate znati že toto detiatko wassymi Vsti bude se odřijkati
30 diabla y wssech skutkow gehu pichy lakomstwa necžistoty y wsseho zleho
modlarstwi a prypowedowati se bude Panu Bohu swemu wierow z kterežbi
Swatie a Pobožně žiwe bilo w nowotie žiwota chodilo a wtom zetrwalo až
do skonanj žiwota sweho skrze Kr[ist]a G. Pana Nasse[h]o A[men].

²¹³ Koniec slova rozmazaný, nečitateľný. Slovo na začiatku nasledujúceho riadka,
nasledujúce za „se“ tiež zle čitateľné.

²¹⁴ Nečitateľný koniec slova a nasledujúce slovo.

1

fol. 117

**Spuosob a nebo Poradek, který se zachowawa od wernych kazatelow
př Czirkwí Panie Psany Letha Panie 1585.**

O Krstu Swatom¹

Pomocz nasse Budesy wegmenu Panie kterýž včřinil nebesa y zemy. 5
Pratele Nagmilegssij: Poniewadř wy detiatka tohoty, ktereste wy na tento
čas ku krstu S[watem]u přniesly / kterehořto Swetkowe a nebo Kmotrowe
mate byti / slussy techda a přynaleřij wam / abyste spravym a krestianskym
Nabořenstwym / a z wiery praweg / kto[r]u take Srdczem skrussenym
/ za takowe Dietky milemu se Panu Bohu wssem modlili a prosili / Aby 10
takowe Nemluwniatka a dietky / mohly oslobozene byti / od hriechu /
smrti / pekla / a moczy diabelskeg / y take od zatraczenij wecznego. A tak
aby mohly wsstiepene byty (yakořto Prawij wdowě) do Czirkwí Panie /
a prygiti k nowemu narozenij / ktere gest z wody a z ducha S[wateh]o / A to
obdrřewssi / mohli take dosahnuti a včřastnijky byti / pokladow Boskych 15
(To gest) hriechow odpusstěrij / Spasenij / a řiwota weczneho. / To
wsseczko poznati muořeme / zduowodu Pijśma S[wateh]o / kterak (totiřto)
detiatka počate bywagij whriechu a y narozene. / A to wsse zupadu

2

Prwnijch nassijch rodijczow / Adama a Ewy / a prestupe[n]ij gegijch. Czo 20
gest pak gineho whriechu byti / Gedine zbawenu byti wsseczkeg milosti
Boskeg / a pod hnewom Boskym byti. /
A tak giz Nagmil: / ktere Ya Prozby a Modlidby budu rijkati / nad timto
detiatkem / y wy take / modliti se budete spolu semnau / w srdciech
wassijch² 25
Gmenugte giř dijtie.
Winijdiss a³ ty Sathanassi / od tohoty Sluzebnika⁴ Bozijho / dag
Pocztiwost Bohu řiwemu a prawdiwemu / Odegdiss ty necřisty duchu
/ a dag pocřtiwost / Synu geho gednorozenemu / Panu Geřissi Krystu /
Odstupiss ty necřisty duchu / a⁵ mįsto potiessiteli duchu S[watem]v. 30

¹ Na okraji poznámka: Narizenij kmotrow od Biskupa Rimskeho Higinus recřene[h]
o Letha Panie 141.

² Medzi řiadkami menřím pįsmom doplneně: Odpowedassli se diabla Sathanasse
duchu necřisteho. R. Odpowidam.

³ Nadpįsaně: Odstupiss

⁴ Nadpįsaně: Obrazu

⁵ Nadpįsaně: day

A prigmi giž take znamenij Swateho + / ktere gest vmučženij Spasitele /
Pana nassijho Gežisse Krysta.
Prigmi⁶ wieru nebeskeho prykazanij / aby byl priebitek Bosky / w kterem
bi mohol konečne a gistotne poznati / sebe byti slobodneho / od Osijdel
5 diabelskych / Smrti / Pekla / a wecznijho zatraczenij. / Protož pohrdag
modlami / a ohrozy se / wsselikeho modloslužebenstwy / pros / a modli
Boha Otcze Wssemohucziho / y Gezu Krysta Syna gehu mileho / ktery žiwie
a kraluge / Na Weky Wekuow. Amen.⁷
Modlme se. / O Wssemohuczy / Weczny / a Milosrdny Bože / Otecz Pana
10 Nasijho Gežisse Krysta / my tobe Wzijwame a Prosijme / Nad tijmto
detiatkem twogijm / kterežto Krstu tweho swateho žada a prosij / Y take
tweg weczneg Milosti / skrze duchownijho Noweho oddienij a Narozenij
žada / Racžyss gehu ksobe [přigeti]

fol. 118 3

15 přigeti hospodine Wssemohuczy / Nebo yak sy sam zaslijbiti račil / Proste /
a Wezmete / hledagte a Nayděte / klopaite a bude wam otewreno / A tak giž
/ račy že gemu dati / tie dobre Weczy / za kterežto prosij. / A otewriss gemu
dwere tve / Na kterežto se klopa / Aby mohlo toho Nebeskeho kupele krstu
swateho obdržeti / a to zaslijbene kralowstwi / a žiwota Weczneho dogiti. /
20 Skrze Pana Nassijho Gežysse Krysta / Amen.

[f] Gina Modlidba

Wssemohuczy / Milosrdny / a weczny Pane Bože [n] / ktery gsy pro hriechy
lidske / Potopow / wedle hrozne[h]o Sudu twe[h]o / tento Newerny Swet
/ Sstraffal a trestal / Pry kterežto / Služebnijka tweho Werneho Noele /
25 Samo Osmeho w korabe / wedle tweho welikeho / a newimluwneho
Mylosrdenstwy gsy zachowal / Take gsy zatwrdileho Faraona /
zewsseczkym komonstwem gehu / W Czerwenem Mořy zatopil: / A twuog
lid Yzrahelitsky / Suchymi nohamij / skrze neg prewiesti gsy račyl. / My
tebe srdeczně / a ponijženě prosijme a žadame / skrze Milost / a milostiwe
30 Wzhliednuti / a duchem twogijm Swatym poswetiti / a k praweg wiere
prywiesti / Aby ten pryroze[n]y a zgewny hriech Potopy / a wsseczko to /
cžož gemu od Adama / wtieleno a pryrozeno gest / Wiprazdnyl a Wicžistil
/ Aby tak ten zaslijbeny žiwuot Weczny / obdržeti / a gey dogiti mohlo. /
Skrze Pana Nassijho G. K.

35 [f] Opiet Gina

⁶ Nadpísané: take

⁷ Iným atramentom na ponedzi riadkov doplnené: Radij S[wat]y Pawol 1 Tim. 2
abychom se predewssemi weczmi modlili za wsseczkych lidij.

Modlme se: [n] / Buoh Abrahamow / Buoh Yzaakow / Buoh Jakobow: /
A Buoh / ktery gsy se Moyžissowi / Na hore [Synaii]

4

Sinaij vkazati racžyl / A Sinow Yzrahelidskich / ze zeme Egypťskeg / wiwiesti
gsy racžyl / vstanowiwsse gijm Angela Milosti tweg Swateg / kterybi gijch 5
ostryhal a warowal / w Noczy a Wednie / Tebe Prosyme / Pane Gežissi
Kryste / aby gsy zeslati racžyl / Angela tweho S[wateh]o / ktery by ostryhal
a warowal / y tohoto Služebnjika tweho: / N: a Priwiedol gehu / k Milosti
krstu tweho Swateho: / Skrze Pana Nass. Gežisse Krysta. [f] & Pater noster

Imponatur manus super infantem & dicat⁸ 10

[n] Ya giz tebe zaklnam / ty Necžisty duchu / Skrze gmeno Swateg
a Nerozdilneg Trogijcze ⁹ Boha Otcze Wecžneho/ y Sina gehu mileho /
Pana Gežysse Krysta / y ducha swateho / aby wissiel a odessiel / od tohoto
Služebnjika Božijho / Skrze Pana Nass. G. K.

[f] Pan Buoh budiž Swamij / 15

Y z duchem twym.

Recž S[wateh]o Čženij popsals Swaty Marek: w. 10. Matth 19 A S[wat]y Luk.

W. 18¹⁰

[n] Slawa tobe Hospodine:

Za oneho čzasu / přinesli su ku panu Gežissowi detiatka / aby se gijch 20
dotykal. / Ale včzedlnijczy gehu přymluwali tijm / ktery su ge přynesli /
kterežto / když vzrel pan Gežyss / za zle gijm gmel / a rzekl. / Nechagtež
malicžkych / pryhazeti kemně / a Nebrantež gijm / Nebo takowych gest
kralowstwy Nebeske. / Zagiste mluwim wam / kdož kolwecz Nepřigme
kralowstwi Božij[h]o / yako malicžky tento / Newnijde do Nieho. / Techdy 25
obgimal ge pan Gežiss / a rucze wskladal / Na nie / a požehnanij gijm dawal
/ a odessiel od tudt./

[f] Flexis genibus: Orent Oratione[m] D[omi]nicam & Symbol.¹¹

5

fol. 119

Circa fontem quaeraetur de Nomine:

30

Gmenugte dijtie: R. Yan.

⁸ Dopísané: assurgendo

⁹ Preškrtnuté: Swateg

¹⁰ Dopísané: W nijchžto podstata krstu S[wateh]o se obsahuge.

¹¹ Na dolnom okraji strany dopísané: Wegdy že giž N. do chramu Božij[h]o ku krstu
S[watem]v bez překažky Sathanassoweg magijcz dijl a včžastnost zewsssemi Swatymi
Wczirkwy gehu.

Yan: Odrijkassli se Sathanasse / Reczte odrijkam.

Gmenugte dijtie: Yan

Yan: Odrijkassli se y wssech Skutkow gehu: Reczte odrijka[m]

Gmenugte ho: Yan

5 Yan: Odrijkassli se y hrdosti / y wsseho modlarstwi Reczte: o[drijkam]¹²

Gmenugte ho: Yan

Yan: Werijssli W Boha Otcze Wssemohuczeho / Stworitele Nebe / y zeme:
Reczte Werijm

Gmenugte ho: Yan

10 Yan: Werijssli take y w Gezu Krysta / Syna gehu gedineho / Pana Nassijho /
Narozeneho y Vmucžene[h]o Pro nas etc. Reczte Werijm

Gmenugte ho: Yan

Yan: Werijssli y w ducha Swateho / Swaty Kostal Krestiansky / Wssech
Swatych obczowanij / Odpusstienij hriechow / a žiwuot Weczny / Potomto

15 žiwotie imanij / Reczte: Werijm.

Gmenugte ho: Yan

Yan: Ya giž tebe opitugem chczessli se pokrstiti čili nie. Reczte Chczem. /
Repete Ter. /

Inclinatio capite infantis dicat sacerdos.

20 Yan: Ya giž tebe krstijm / wegmeno Otcze Weczneho / Wegmeno Sina gehu
Mileho / Wegmeno y ducha Swateho / Amen.

Sequitur Oratio.

6

Modlme se: Wssemohuczy Weczny Otcže Nass mily Nebesky / diekugeme
25 tebe / Skrze tweho mile[h]o Syna / Pana Nassijho Gežysse Krysta / že to vcžiniti
račžyss / A dietkam / newiniatku / kralowstwy tve Neodpowidass / ale ge
ksobe milosrdnie přigimass / skrze zawazek křstu twe[h]o Swateho / Protož
/ Prosimje tebe / aby račžyl / tomuto detiatku / kterežto wegmenu twem /
pokřsstiene gest / y na delssie twu milost daty / Aby ono mohlo / Wpraweg
30 Wiere / a wewssech skutcziech dobrych / a obicžegech krestianskych / ruosti
a rozmahati se / Aby tak / wedle tweho welikeho milosrdenstwy / twym
Swatym Angelom rozkazal / aby toto detiatko / zachowati a zawarowati
račžyl / odewsseho zleho / y od chitrosti diabelskych. / Pritom take prosimje
/ aby račžyl / y rodijczom gehu / tu milost dati / aby ony toto detiatko /
35 k znamosti a k Slawie tweho Swateho gmena / a kbaznij Boskeg / winaucželi

¹² Pod riadok dopísané: Sweta toho[t]o a y swe[h]o Tiela

/ a ku czty / a k chwale tweg wiedli: / Skrze Pana Nass. G. K Syna tweho mileho. Etc.

Gina Modlidba.

Modlme se: / Pane Bože Wssemohuczy / Otcže nass mily Nebesky / raczyss tomuto detiatku / milostiwe poprieti / aby mohlo zruosti / a wpraweg wiere 5
/ a krestianskeg lascze / rozmnožowati se / y wginych dariech / mrawiech /
a w cztnostiech dobrych / Raczyss take porucžiiti / Angelu twemu Swatemu
/ aby raczył ostrijhati / toto detiatko / proti wsseg sskodie / a lsti diabelskeg /
aby wpoznani / tebe Pana Boha Wieczneho / a Praweho / a W Baznij Boskeg
/ Wychowano mohlo byti / kecztij a kchwale gmena tweho S[wateh]o / Skrze 10
Pana Nass. G. K. etc.

Gina Modlidba

7

fol. 120

[f] Modlme se: O Wssemohuczy [n] Pane Bože / A Otcže Pana Nassijho Gežysse Krysta / který tebe znowu Narodyl / Z wody a z ducha Swateho 15
/ A raczył tebe odpustiti / twoge Wsseczky hřijchi / On sy tebe Prywedie
/ k životu wecznemu / a potwrdy gsy tebe / swu swatu milosti / Recztež Amen.

vacata

vacata

fol. 121

8.

Recž z Tretijch Knych Mogžiss: z Kap. 12

Mluwyl gest Pan Buoh k Moyžissowi rzka: Mluw Synuom Yzrahelidskym, a rczy gim: Žiena Pocžnucz porodijli pacholijka necžista bude za Sedem 25
dnij wedle dniow oddelenij ženske nemoczy. Osmý pak den obrezan bude pacholijk Ona pak Tryczeti a Try dni bude se čžistiti: Wsselike weczy Swate nedotknet se: Anyž wegde do Swatine dokawadž nenaplnij se dnowe očžistenij gegijho: A pakly že porodij deweczku necžistat bude za dve nedielj wedle obicžege necžistoty ženske a Ssedesate a Ssest dnij trwati 30
bude woczisstenij krwe Swe. A když wiplnenij budu dniowe čžysstenij gegijho ponesiet ku Obetie za Syna a neb za deweczku Beranka rocžnijho k zapalneg obetie A holubiatko a neb hrdlicžku za hrijch ke kwerom Stanku swedeczty a dat kniežy kterýž obetowati bude pred Panem a Modliti se

bude za nij. A tak očisstiena bude od sweg necžistoty: Tento g[es]t řad ženy
když porodij pacholijka a neb diewcže: A pakli nebude moczy pro chudobu
obetowati Beranka wezme dve hrdlicžky a neb dwoge holubietok a da
knezij: A bude se modliti za nij a tak očisstena bude.

fol. 122 9

Introductio Puerperae post partum

Pane ku Pomoczi nasseg Přispeg a Nemesskag wiswoboditi nas / Slawa
Otczy / Y Synu / Y duchu Swatemu / Yakož byla na počátku / y ninij /
y wzdycky / y na weky wekuow Amen.

10 Žalm 128¹³

Blahoslaweny Wssiczknij / který se Bogij Pana Boga / a který chodie po
czestach gehu./

Pracze ruku twych gesti budess / Blahoslaweny gsy / a dobre tobe bude. /
Žena twa / Yakožto Wijny kořen bude plodna / wprijbitku domu tweho /

15 Synowe towgij / Yakožto Mladicztwi Oliwowe / okolo stolu tweho. /

Ey takť bude požehnany wsseliky člověk / který se / bogij Pana Boha
sweho. /

Požehnagž tebe Pan Buoh ze Sionu / aby gsy widiel dobre weczy Geruzalema
/ po wsseczky dny žiwota tweho / Aby gsy widiel Syni Sinuow twych /

20 Pokog Nad lidem Yzrahelskym.

Versus:

Pane Bože Vsliss modlidbu mau / A Wolanij me ktobe přijtt

Žalm 67

Buoh Slitug se Nadnamij / a Požehnag Nam / Oswietť oblicžeg swug na nas

25 / a smilug se nad namij.

10

Abychme Poznali Na zemi czestu twu: / Mezy Wssemi Narody / Spasenij
twe.

Atť tebe chwale lidee Bože / att tebe chwale lidee Wssiczknij /

30 Radugte se a weselte se narodowe / neb Saudiss lidij zuprimnosti / a narody
na zemi sprawugess/

Att tebe chwale lidee Bože / ať tebe chwale lide wssiczknij

Zeme widala plod swuog.

Požehnag nas Buoh nass / a Požehnag nas Buoh nass /

35 Strachugte se ho wsseczkny koncžiny zeme.

¹³ Prepisované, pôvodne pravdepodobne 108.

Žalm 123:

K tobě gsem pozdwihol Ocži mych / který prebywass na nebesych /
Ey Yakožto Ocžy služebníků / wruku Panow swych /
A yakožto Ocži dijkwy / wruku Panni sweg /
Tak Ocžy nasse / ku Panu Bohu nassemu / dokawadž by se nesmilował nad 5
namij./
Smilug se nadnamij Pane / Smilug se nadnamij nebo gsme welmi naplnenij
/ potupenijm
Neb welmi naplniena gest dusse nasse / posmechom Bohatych / a potupow
pijsnych/ 10
Slawa Otczy / y Sinu / y duchu Swatemu / Yakož bila na počátku / y ninij /
y wzdiczky / y na weky wekuw. Amen.

Oratio

Modlme se: O Wssemohuczy / Wecžny / a milosrdny Bože / a Otcže / Pana
nassijho Gežysse Krysta / genž¹⁴ gsy Skrze Mogžisse / Služebníka tweho / 15
rozkazati račyl: / Aby se každá žena po porodu před tebe postavila

11

fol. 123

a tobie se offerowala / prosijme tebe / raczyss služebniczu tuto / ktera se
pred tebe postavuge / Milosrdenstwym twym obdariti / a gij požehnati
/ a po tomto životě / račy gij prigeti / do života weczneho / a priebitku 20
tweho. Amen.

Secunda Oratio

Modlme se: Wssemohuczy / Wecžny / a Milosrdny Pa[n]e Bože / mi pokorně
prosimje / twu Swatu Milost: / yakožto twug gednorozeny Syn / Pan Nass
Gežyss Krystus / od Matky sweg / do Chramu byl vwedieny / Tak že / 25
pokorne prosijme tebe / aby račyl / tuto Služebkinu / z čistym Srdczem
gegij[m] / pred welebnost twu Swatu / wobecz wsseho krestianstwa /
obczowanij / račyl dati přigiti / Skrze Pana Nassijho / Gežysse Krysta. &

Introducendo dicat:

Wnijdiss Wiwolena / do domu Božijho / a diekug hospodi[n]v / kterýž tebe 30
plodem života obdaril / aby mohla byti vcžestnicze / wsseczkych pokladow
Boskych / ze wssemi Swatymi / A to wegmeno Otcze / Y Syna / y ducha
swateho / Amen.

Alia Oratio:

Pane Pomocz Nasse Wegmenu twogom 35
Kterys vcžinil nebessa y zemy.

¹⁴ Na marginálii poznámka: Leuit. 12

Modleme se: Wssemohuczy Weczny a Milosrdny Pane Bože ktery gsy skrze
Mogžysse služebníka twe[h]o lid twuog Yzrahelidsky takto napominati
racžyl řekucze Přykazanj wam dawam abyste to zachowawali kdyby ktera
žena porodila syna a nebo dczeru Aby po wyczisstienij swem do Chramu
5 Božijho vwediena sucze za dobrodinij gey včiniene tobe

12

wdiečnosť zdijkow činenijm vkažala Tobe pokorně prosijme aby racžyl
take y Služeb*kine twe/nijczy twu¹⁵ hod*ne/nu¹⁶ včinity wgijti do Chramu
tweho Swateho aby bil*y/a hod*ne/na¹⁷ wgiti mezy twe wiwolene a roditi
10 y wiuczowati dijtky swe ku czty a k chwale gmena tweho Swate[h]o pro
zasluhu Syna tweho miloeho. etc.

Gina opiet Modlidba

Vsliss Pane Bože Prosym Modlidbu za *tijto/tuto Oso*by/bu¹⁸ A přigmiž
*ge/gij ksobe Wssemohuczy Weczny a milosrdny Bože Otcže Pana nassijho
15 Gežysse Krysta genž gsy tohož Syna sweho gednorozeneho z Marigi
Pannau čistow Matkow gehu po Čžtiriczety dnech od Naroze[n]ij do
Chramu obetowanych podle vstanowenij Zakona sam požehnati racžyl.
Racž take prosijme tebe y *tijto/tuto Služeb*kine/niczy tw*e/u zdetiatk*y/
em swy*mi/m wchazegijcz*e/y mocnau prawiczow twau požehnati aby
20 on*y/a zmilosty tweg očžisstien*e/a bil*y/a A zde do wuole twe žiw*e/a sucze
Milosrdenstwy tweho včast*ne/na bil*y/a Po Skonanij Pak žiwota sweho
Spolu y zt*iemito/ymto nemluwniatk*y/em swy*my/m do Onoho nebeskeho
a weczneho chramu vwedie*ne/na bil*y/a skrze tehož Syna tweho mileho P.
N. G. K. etc.

25 14

Mortuo & non Baptisato:

O Wssemohuczy / Weczny / a Milosrdny Pane Bože / Otcže nass mily
nebesky / Wiznawame tebe zuprymných srdcz nassijch / že wsseczky dary /
nam od tebe pochazegij / a ty wsseczkých nas žiwoty / riediss a spravugess
30 / ktomu y hodyni nasse / take počžijtass / A wruku twogijch swatých
mass wsseczky čžasy / prosijme tebe pane Geyssi Kryste / aby neracžyl /

¹⁵ V slove za miestom označenom * sú v riadku nad sebou ako rovnocenné uvedené obe nasledovné verzie. Zápis je súčasný so zvyškom textu, nie je výsledkom neskoršieho dopisovania, vykonaný tou istou rukou.

¹⁶ Ako poznámka 19.

¹⁷ Ako poznámka 19.

¹⁸ Ako poznámka 19.

tomuto giž pominulemu a vmrlemu detiatku pred krstom twogijm swatym
/ k wecznemu zatraczenij přigiti / Ale / racžy že gemu / odpusstienij
prworozenych hriechow / s milosti swogey swateg poprieti / a gemu radost
wecznu vkazati. / Take tebe prosijme / weczny pane / aby gsy od tegto Osoby
/ na potomnie a buducze časy / požehnaniy swoge swate / neodwraczel 5
/ Ale aby gu / na Milost ksobe přigal / a plodom žiwym obdaril / ku czti
a kchwale tweho swateho gmena: / Skrze Pana Nassego Gežysse Krysta etc.

Gina

[f] Wssemohuczy Weczny a Nebesky Pane Bože nass Otcže laskawy [n]
wijme že wsseczky weczy od tebe pochazegij pohodlne y protiwnie dobre 10
pro žadne nasse zasluženij Ale zwelikeho tweho Milosrdenstwy protiwnie
pak pro nasse vlastne zasluženij a prohressenij Poniewadž se pak
twe swate Milosti lijbito že plod tegto služebnicze tweg kterýž se gij byl
zgewyl zase odneg yakuow koli přijhadow se stalo tobe dobre wedomo
gest pred časem odessel wtom staniž se twa swata wuole Protož tobe 15
pokorně prosijme Aby na potomny czas neracžil Milosti twe s[wat]e od
tegto služebnjcze tweg odgijmati Ale swe swate požehnaniy gij dati: [f]
skrze syna tweho &c.

15

fol. 125

Introductio Sponsae post nuptias:

20

Legatur psalmus: Beati o[mn]es &
hae Orationes:

Modlme se: Wssemohuczy/ [n] Weczny / a Milosrdny pane Bože / Otcže pana
nassijho Gežysse Krysta / který gsy sam dobrotiwy / laskawy / a milostiwy.
/ prosijme tebe / pro Syna tweho mileho / pana nass: G. K. / aby gsy racžyl 25
milostiwe poswetiti / a požehnati toto Manželstwo / kterežto / wegmenu
twogom / a zrozkazu twogho swateho giž se počželo / a y w czyrkwy twogey
swateg potwrdilo. / Aby tato Osoba / giž w Manželstwy zacžetom a swatom
/ tak žiwuot swuog wiesti a spravowati mohla / aby gmeno twe swate /
wždiczky cztiemo / chwaleno / a zwelebeno mohlo byti. / Skrze tehoss pana 30
nassij[h]o Gežysse Krysta. etc.

Gina Modlidba

Prosijme tebe pane Bože / Otcže Nass mily Nebesky / pro syna tweho mileho
/ pana Gežysse Krysta / aby sy racžyl milostiwe poswetiti a požehnati toto
Manželstwo / kterežto wegmenie twogom se potwrdilo / a newestu tuto / 35
kteraž wchaze do kostola tweho swateho / racžy zachowati / od pokussenij
diabelskeho / a rozpustilostij sweta tohoto / A racžyss gey dati / dobry vmisl

/ aby cztnosti čistoty sweg / tebe zachowati mohla. / Skrze Pana Nassij[h]o
G. K. etc.

Opiet Gina Modlidba

O Wecžny / a milosrdny Pane Bože Nass / prosijme twu swatu Milost / aby
5 gsy račyl / wedle dobroti a lasky tweg swateg / milost swu včiniti / aby
služebkiny [tegto]

16

tegto tweg / wedle požehnanij tweho s[wateh]o / sprijplodnym žiwotem
obdariti račyl. / Aby gmeno tve swate / vstawicžně od neg / cztieno /
10 chwaleno / a welebeno mohlo byti / A po tomto biednom žiwotie / mohla
prigiti / do žiwota wecžneho / Skrze Pana Nassijho Gežysse Krysta etc.
Wnijdi že giž požehnana / do domu Božijho / a diekug hospodinu / ktery tebe
towarisssem a manželem obdariti račyl / ku czti a ku chwale sweg wecžneg
/ Aby obdarena byla / sprjplodnym žiwotem / a chodila wpožehnanij
15 Boskom. / A to wegmeno Otcze / y Syna / y Ducha Swateho / Amen.

Gina

[f] Modlme se: O Nagdobrotiwegssij Pane Bože Otcže [n] nass nebesky
stworiteli wikupiteli zachowateli a rozmnožiteli lidskeho pokolenij Genž
gsy hned od počátku sweta muže a ženu stawem manželskym spogil
20 a oddal kteryžto staw hnedky se pry počátku noweho zakona skrze
gednorozeneho Syna tweho zgeho nagprwněgssijm znamenijm diwuow
včtyl a vtwrdil. A potom skrze Swateho Pawla tweho mileho Aposstola gsy
prykazal aby ten staw wpokogij w lascze w gednotie yak nagpocziwegssij
byti muože od Obau osuob vpřijme w manželstwy zachowan byl. Protož
25 twe swate milosti prosijme aby y tiemto wten staw swateho manželstwi
wstupenym milostiwe požehnati a sstiasne obdariti račyl. Tak aby ony
y ze swau čeladkau wsseczkno to činili czož by se twe Swate milosti
lijbilo a gim prospessneho vžitečného a spasitedlného bylo. [f] Skrze Syna
tweho mileho etc.

fol. 126 17

De Confessione

Czo gest Spowed? A czo wsobe zawiera?

Spowed gest zgewne wiznanij [n] hřijchow nassijch / etc. kteražto / dwe
obzwlasstne weczy wsobe zawiera:

35 [f] Nagprwe: [n] abychom se mi zhriechow nassijch wiznawali /
[f] Po druhe: [n] aby sme absolutiu / a nebo rozwarzanij hrijchow / od
spowedlnijka / yakožto od samiho Pana Boha / prigali / A wtom nicz

nepochibowali / : Ale gistotne werili / že hřrijchy / odpusstiene su pred Panem Bohem w neby.

[f] Skterych se pak hřijchow mame wiznawati:

Před Panem Bohem wssem: / wsseczkych nassijch [n] hřijchow / wedomých y newedomých / winowati se ma[m]e daty / y wtijch / ktere sme nepoznali: 5
/ Yakož w modlidbe paně mluwijme / a napomijname se: / [f] Ale pred [n] spowedlnijkem / hrijchy nasse / mame oznamiti / o kterych wieme / a w srdczy nassom o nych cžugeme.

[f] Ktere su prosym tie?

Pohled nagmilegssij / na staw / vred / a na powolani [n] twe / gestli sy Otec 10
Czeledny / Matka / pan / pannij / Richtar / a gina wrchnost / duchowny / a neb swedtsky / syn / dczera / služebnij / a nebo služebkině. / Gsyli poslussny panu Bohu twe[m]v / a prykazani [ge[h]o s[watem?]]v / gsyli pijlny a bedliwy posluhacz / a zachowatel geho prenayswatěgssijho slowa / a nauky Ewangelidtskeg. / gsily werny / &c. ktomu / gestli sy komu 15
křywdu / žalost / kratkost vcžiny (a nebo vcžinity dopustyl) slowem / řeczow a neb vcžinkem. / Gestli sy kradol / zbigel / czizoložil / a neb gine hřijchy pachal / &c.

18

[f] Powecz my prosym / a oznami my / kratky spuسوب spowedy. 20
Cztihodny [n] Otcže duchowny / prosym was / aby ste mne w meg spowedi wislisseli / a mne od mogijch hřijchow oslobodili / w gmeně Boskom.
[f] Oznamy a powecz.

19

Spoweřt Obeczna

fol. 127

25

[f] Ya hriessny a biedny Cžlowek wiznawam se / z mogijch [n] wsseczkych hriechow / kterych gsem se koli dopustyl / z meg nedbanliwosti / od času meho narozenij / až do tegto hodiny / Obzwlasste pak / že gsem zhressil / proti twym wsseczkym Boskym prykazanijm / wssak nagwjcze wtom / že gsem nemilowal tebe Pana Boha sweho / z czeleho srdcze sweho / z czeleg 30
dusse sweg / Zewssech syl mych / a zewsseg misli meg / A bliznij[h]o meho / yako sebe sameho. / Nad tym nadewssym / srdeczně a spraweg wiery mogey / želiem a litugem / Y prosijm tebe / O Otcže nagmilosrdnegssij / aby se racžyl rozpomenutij / na milosrdenstwi twa welika a newimluwna / kterežto od wecžnosti gsu / a dagž mi hřijchau mych sprawedliwe želeti 35
/ a poprieti času / k swatemu pokanij / a ge milostiwe odpustiti. / [f] O Bože mug [n] vcžiniss to pro tve welike a nesmirne milordenstwi / A pro

nagmilegssijho Syna tweho mileho / pana spasitele / a wikupitele nassijho
mileho / ktery za nas oroduge / a prymluwa se / v Boha Otcze Weczneho /
w kralowstwy nebeskom. /

[f] Opiet gina

- 5 Ya biedny hřijssnik / wiznawam se Panu Bohu / stworiteli [n] a wikupiteli
memu / že gsem mogimi hřijchy / Pa[n]a Boha rozhnewal / prestupugijcze
geho swate přykazanj / slowy skutkij / y wsseczku zlau nachilnosti / Pana
Boha / sprawe[h]o srdcze sem se nebal / gehu nemilowal / any dokonaleho
douffanj w nieho sem negmel / starssijm mogijm z po[winnostj]

10 **20**

- [po]winnosti poslussny gsem nebyl / any gijch necztíl / ktomu srdcze me
/ gest plne zlych žadostij / hnewu a zawisti / za kterežto hřijchy / zaslužyl
gsem hnewu Božijho / a weczne[h]o zatraczenij. /Ale / že Pan muog / a Buoh
muog / nechcze smrti cžloweka hřijssneho / Ale aby se obratil kněmu / a žyw
15 byl. / Protože / ya želegijcze a litugijcze srdeczně / wsseho prehressenij
meho / knewimluwnemu milosrde[n]stwy / w prawem pokanij / a w srdczy
skrussenem / se vtijkam / a nepochibnie weřijm / že milost swu / vkazati mi
raczy. / Was pak prosijm / aby ste wegmenu gehu / z Ewangelium Swateho
/ mych hřijchuw odpusstienij / oznamili / a ku potvrzenij wiery mogeg
20 mdleg / Tielom a krwi gehu swatu / dussi mau nasijtili / ya swuog žiwuot
polepssiti / a Panu Bohu / y tijm kterym gsem tielestne poslussenstwi
powinnien / poslussnym byti slibugem. /

[f] Opiet Gina Spowedť

- [n] Ya hřijssny a bijdny cžlowěk / wiznawam se / a spowedugem / panu Bohu
25 / Otczy weczne[m]v / y Synu gehu milemu / y duchu swatemu / z mogijch
wsseczkych hřijchuw / kteryh gsem se dopustyl / od meg mladosti / až
do tohoto času / prestupugijcze wsseczko Boske prykazanj / a nagwijcze
gsem zhressil wedwogom: / Po nagprwe / že gsem Pana Boha sweho /
nemilowal ze wsseho srdcze meho / ze wsseg dusse sweg / nadewsseczko
30 stworenij / A bližnijho sweho / nemilowal gsem / yako sebe samijho. /
Swatky gsem neswetil / Otcze / Matku gsem necztyl / falessne swedecztwy
gsem na sweho bližnijho widawal / czizy statek gsem žadal a y wzel. / Yako
gsem kolwek zhressyl proty Pa[n]v [Bohu]

fol. 128 **21**

- 35 Bohu swemu / to mi žiel spraweg wiery / y spraweho srdcze / a winnowaty
se dawam / wtuto hodinu. / A prosym ge[h]o Swatu milost / aby mne
neracžyl suditi / podle mogijch hrijchow. / Ale aby mi racžyl / pre Gežysse

Krysta / Syna sweho mileho / odpustiti moge wsseczky hřijchy / a mne /
w tuto hodinu / milostiwy byti. / Pane negsem hodny / aby wnissiel / pod
střechu mau / Ale rczy tolko slowo / a bude vzdawena dusse moge. / Bože
Otcže / bud milostiwy mne hřijssnemu.

[f] Quaestiones pie & vtilis cum iunioribus in Confessione tractandae: 5

Czo tebe pohnulo k spowedi? R[espondet]

[n] Hřijchowe mogij weliczy / zlosti a neprawosti / ktere gsem cžinil za
žiwota meho.

[f] Vznawass se techda za hřijssneho? R. [n] Ano. /

[f] Odkut poznawass / že gsy hřiessny? 10

[n] Poznawam to / z prykazanij Božijho / a z desateriho Prikazanij / ktere
gsem neplnil.

[f] Czo že mi zasluhugeme sobe nassimi hřijchy?

[n] Zasluhugeme hnewu Božijho / a zde cžastnu smrt / a wecžne[h]o
zatraczenij.¹⁹

[f] Čžym že tebe wikupyl Syn Božij od zatraczenij wecžneho. R.

[n] Tijm totižto / že on za mne / na ohawnom drewe křijži vmriety / a swu
swatu newinu predrahu křew wiliyti g[es]t racžyl / a tym mne od smrti /
pekla / a od wecžne[h]o zatraczenij / wikupil / wipomohol / a toho wsseho
zleho wislobodil. / 20

[f] Odkut to poznawass? R.

[n] Z kazanij / Nauky Syna Božijho / a Swateho Ewangeliu[m] / a obzwlasstie
pak / z recžij vstanowenij welebneho Sacrame[n]tu. /

22

[f] Czo že gehu ktomu pohnulo / že za hřijchy nasse vmrel? R. 25

[n] Gehu welika a nesmijrna milost / a že g[es]t litowal / zahinutij nassij[h]o /
Yakož nam otom wiswecžugij / Yan: 14. Ya sem czesta / prawda / a y žiwuot
/ žadny nepřijde k Otczy / gedine skrze mne. / [f] Rom: 5 Gal:
w 2 k Effes: w 5.

Werijssli techda / že Milosti / a spasenij wecžne[h]o darmo / bez tweho 30
zasluženij duogdess? R.

[n] Weřijm.

[f] Odkutt to poznawass? R.

[n] Poznawam to / ze slowa syna Božijho Krysta Pana / a z gehu slibow
swatych. / nebo zaslijbiti racžyl / že zacž koli prositi budeme / že nam dano 35

¹⁹ Na marginálii: [f] Rom. 6. Odplata za hřijch gest smrt.

bude. / Yakož [f] Žalm 49. wisweczuge: Inuoca me in die tribulationis tuae
etc. [n] Item [f] Math: 11 [n] Venite ad me o[mn]es etc.

[f] Czo g[es]t Swatost Oltarna.

Gest [n] prawe Tielo a prawa krew / pana Nassijho Gežysse Krysta / nam
5 krestianom / od samijho Krysta pana / ku gedenij / a ku pitij / pozustawena. /

[f] Procž gest vstanowena? R.

[n] Abychom sobe prypomijnali Smrt gehu Newinnu.

[f] Czo že mi stoho za vžitek mame / že sobe vmucženij a smrt
ge[h]o prypomina[m]e? R.

10 [n] Ten gest toho vžitek / že mi lidee / vcžime se / potwrzowati wieru nassu
/ A odtudt take poznawame / že žádná Creatura a stworenij / any z lidij /
any z Angelow Božijch / nemohla gest dosti vczyniti / za hřijchy lidske[h]o
pokolenij. / než toliko sam / syn Božij a gednorozeny / Pan. G. K. /

[f] Werijssli take že wtomto Sacramentie / pod spu sobom chleba / dawa se
15 tebe prawě Tielo Kr[yst]a pana. / A pod spu sobem wijna / dawa se tobe /
prawa Krew ge[h]o / na odpusstěnij hřijchow twogijch?

[n] Werijm.

fol. [129] 23

[f] Czo tebe nutij ktakoweg wiere? R.

20 [n] Nicz gineho / než slova Krysta pana: / wezmete a gezte / toto gest Tielo
moge / ktere za was / y za mnohe / zrazeno bude / To kolikrat gesti budete /
cžinte to na mogu pamatku / Item Wezmete / a pite / tato gest krew moge /
ktera za was y za mno[h]e wilieta bude / ku odpusstienij hřijchow wassijch
/ To kolikratkoli / pijti budete / cžinte to / na mogu pamatku. /

25 **vacata**

fol. 130 24

[f] Negmileggsij Křestiane / a Přijtelě mne W [n] Krystu Panu milij. /
poniewadzste vmislu / že tento dnessnij den / a wtuto hodinku / vznati se
chczete z hriechow wassich / a z bližnymi wassijmy / y take spanem Bohem
30 wassijm / zmeriti / a ku odpusstienij hřijchow wassijch / a k potwrzenij
wasseg krechkeg / mdleg / a nedostatečneg wiery / Vmienily ste take
požijwati / Tielo a Krew Syna Božijho / pana Gežysse Krysta. / A mne take
yakožto namestka a služebnjka Božijho žadate / za spasitedlne naucženij

/ kterakbyste (totižto)²⁰meli²¹ / žiwuot wass potomně riediti a spravowati
/ aby ste mohli včastnijky a dediczmi / žiwota weczneho a kralowstwi
nebeskeho byti. /

[f] Slussij techda / a prynaležij wam / abyste pry takowomto [n] wiznani
hřijchow wassijch a nebo / spowedi / na Tieto Obzwlasstne weczy 5
pamatowali / a tie yakožto naglepsu klienotu a nebo poklad / w pameti
hlawy wasseg zložili / a zachowali / chczeteli spasenij weczneho dogijti. /

[f] Přednie: [n] znati a wedieti mate: / Czo by byla spowedf.

[f] Potom: [n] Yakowa ma byti spowedt /

[f] Po Tretie: [n] Komu by prynaležila / a byla potrebna / 10

[f] Po Cztwrte: [n] Yakowy by sme mi mely vžitek zněg.

[f] De primo

Po Nagprwe techda nag: / znati mate: / Czo bi byla [n] spowed: Že nicz
gineho nenij / než zgewne / a zrete[dlne]

25

15

[zrete]dlne wiznani hřijchow swogijch / pokorijcze se / pred milym panem
Bohem wssemohuczym / kdyžto za milost / a za odpusstienij hriechow /
žada[m]e a prosij[m]e. / Geden každý pak pobožny a krestiansky cžlowěk /
sam v sebe to pomislieti a rozwažiti muože / muože²² Yakowymi by sme mi
lidee wssiczknij / welikymi hřijchy a neprawostmi / z pryrozeneho hřijchu 20
nassijho / obklijčzenij a pomazani byli. / Skterymižto / welicze a naramnie
/ kwelikemu hnewu / popuzugeme a prywazeme / pana nassijho Gežysse
Krysta / A že stakowymi zlostmi a hřijchy welikymi a ohawnymi / nicz
gineho / nežli hnew Božij / a weczneho zatraczenij sobe zasluhugeme.
/ nebo žádný wprawdie z lidij / zde w swetie tomto / bez hřijchu / any 25
že to žádný řijczy nesmie / aby hriechu nemel / a byl bez hrijchu / etc. Nebo
takto poznamenano stogij: / Genes: 8. že wssiczknij smislowe a mysslenij
/ lidskeho srdce / k zlemu nakloniena su / hnetky od mladosti gegijch. /
A w Žalm: 50. Ted hle (prawij)²³ w hřijchu gsem ya narozeny / a whřijchu
poczela mne / Matka moge / wžiwotie swogom. / A poniewadž / Mesijcz 30
a hwiezdy nebeske / negsu cžiste / před milym panem Bohem wssem. /
Yakož Yob: w 4 & 25. wiswecžuge:

²⁰ Zátvorky doplnené hnedým atramentom, podobne ako lomky vo zvyšku textu.

²¹ Pôvodne asi „mohli“, „h“ vyškrtnuté, „e“ prepísané.

²² Preškrtnuté, pravdepodobne písárska chyba v podobe opakovaného zápisu toho istého slova.

²³ Zátvorky doplnené.

Zdali (prawij)²⁴ muože cžlowěk sprawedliwy vcžinieny byti / pryrownan
gsa Bohu / a nebo vkazati se cžisty narozeny že ženy / hle mesijcz neswieti /
a hwiezdy negsu cžiste / pred obliczegem Boskym / nato wjczze cžlowek. / ²⁵
Steg techda přijczy / mezy nami lidmi / a obzwlasstne mezy pobožnymi
5 / ma se slussne držeti a zachowawati spowedt.

[f] Kteražto dwognasobna g[es]t:

Predniě / a obzwlasstně spoweť g[es]t: [n] / ktera se cžinij samemu panu
Bohu wssem. / Synu ge[h]o milemu / y duchu swatemu / skrze srdeczne
zdijchanij / a pobožne modlidby / kde²⁶ kolwecz / by se cžinily / od
10 pobožnijho a krestia[n]ske[h]o²⁷ [cžlowěka]

fol. 131 **26**

cžloweka / Budtoli wdome / stawagijcz a nebo lijhagijcz / na poli / na roli
/ w zahradach / etc. Tuto spowed nasledowal a cžinyl Dawid s[wat]y /
Yakož w žalm: 31 mame: wiznawati se (prawij)²⁸ budem / sam proti sebe
15 / z nesprawedliwosti meg panu / a ty gsy odpustil / nemilostiwoť hřijchu
meho / Item: w Žalm: 130. Gestli že pane / na hřijchy nasse ssetriti budess
/ pane kdož bude moczy zniesti. / Item w žalm: 6. Netresczy mne pane /
w prchliwosti tweg / anyž whnewu twe[m] / karag mne. / Item: w žalm: 50.
Smilug se pane nademnu smilug se / podle twe[h]o welikeho a nesmirneho
20 milosrdenstwy / a podle mnostwi zlitowanij twych / zhladi neprawost mu. /
Obmi mne pane / od neprawosti mych / a od hřijchu meho / očzisti mne. / nebo
neprawost mogu Ya poznawam / a hřijch muog / proti mne gest wždiczky /
Daniel: w 9. Zhressili gsme (prawij)²⁹ pane / neprawost gsme cžinili / proti
wsselikeg sprawedlnosti tweg / nemilostiwe gsme puosobili / a odstupil
25 sme / a uchilili se / od prykazanij twych / a sudow twych. / Item I. Yan: w 1.
Krew pana nassijho Gežysse Krysta očzisstiuge nas / od každyho hřijchu:
/ A gestli že mluwime že hřijchu nemame / samy sebe swodijme / a prawdy
wnas nenij. / A pakli že se budeme wiznawati zhriechow swych / wernyt
gest Buoh a sprawedliwy / at by nam odpustyl hřijchy nasse / a očzistil nas
30 odewssseg neprawosti. / A pakly že mluwijme / že sme nezhrassili / cžinijme
geho lharem / a nenijt wnas slowa geho. / A w žalm 130. Gestlli že
na hriechy nasse ssetriti budess pane / pane kdož bude muoczy zniesti. /

²⁴ Zátvorky doplnené.

²⁵ Za textom doplnené: Prouerb: 20.

²⁶ Pod riadkom dopísané: yako.

²⁷ Pod textom dopísané: Coloss: 3 Quicq[ua] egerites sermone vel facto, o[mn]ia in
nomine Iesu facite, gr[at]ias agentes Deo & p[at]ri per illum.

²⁸ Zátvorky doplnené.

²⁹ Zátovrky doplnené.

nebo v tebeť gest slitowanij / A pro zakon twuog / snesl sem tie pane. / [f]
Yakoby rekl Gežyssi Synu Božij. / [n] Gestli že by sy ty predemnau / zatagil
tweho swateho milosrdenstwy / gyžt gest beda semnau / nebo ya sem giž
weczny m zatraczenczom / budtoli bych byl w sstiestij a nebo wnesstiestij
postaweny. / nebo nenij žádná [wecz] 5

27

wecz zde na swetie tomto takowa / ktera by mne od zleho wisloboditi
mohla / any který ze swatych / [f] Petr Pawol [n] než toliko sama milost /
a Milosrdenstwy Božie / a sam ten a gedinky spomocznijk / a lekar Gežyss
Krystus. / 10
[f] Potom druha spowedť gest / ktera se činij pred namestky Božimy (to
gest)³⁰ kazatelmi / a vcžitelmi slova Božij[h]o / A pred bližnimi nassimy.
/ Ku kterežto napomijna nas: [f] Aposst. s[wat]y Yakub w 1. Kanon.
a w 5. Spowedugte se [n] wespolek / geden druhemu z hriechow wassich
a modlěte se geden za druheho / Abyste wssiczknij spasenij vcžinenij mohly 15
byti. / [f] A dale mluwij [n] Bratry milij / poblidilly by kto zwas od prawdy /
a niekdo by gey obratyl a napravyl / mat wedieti / že kdož odwrati hryssnika
od bludu czesty gehu / tent wislobodil dussy gehu od smrty / A prykrijwa
mnostwy hřijchow. / [f] A ku Effesk. w 4. a Kollocen. w 3. mame [n]
Bratry mily / budte geden k druhemu dobrotiwij / laskawij / milosrdnij / 20
odpusstiegijcze sobe wespolek / yakožto y Buoh w Krystu / odpustil wam. [f]
A v s[watch]o Marka w 11. [n] Když wstanete k modlenij odpusstegte / gestli
czo mate proty komu / Aľby y Otecz wass nebesky / odpustyl wam hřijchy
wasse. / A pakli wy neodpustijte / any Otecz wass / kterýž w nebesijch gest
odpustij wam / hřijchow wassijch. / [f] A Matth: 5. [n] Gestli žeby zhressil na 25
protiwko tobe bratr twuog / odpusti mu pokut gsy gesstie snym na czestie. /
[f] Item [n] Si offers munus tuum ad altare / & ibi reconciliatus fueris / &c. [f]
Item: [n] Sol non occidat super iram vestram. / [f] Ephes. 4. [n] Non quaeras
ultionem / nec memor eris / iniuriae Ciuiu[m] tuoru[m] [f] Rom. 14. Math. 18
[n] Zagistee mluwijm wam / že any Otecz muog nebesky / neodpustij wam 30
hřijchy wasse / Gestli y wy neodpustijte Bratrom wassijm / w srdciech
wassich prowinenij gegijch. / [f] A w Modlidbe paně na[pomijname]

³⁰ Zátvorky doplnené.

[n] [napo]mijname se / Odpusti nam pane nasse winny / Yakož y my
odpusstieme / nassijm winnowatym³¹ / &c. [f] Wtjichto [n] techda reczech /
Syn Božij Krystus pan / od nas gmiety chce / abychom my / vznawagijcz
5 welikost hřijchu nassijho / netoliko spanem Bohem / Ale take / y znassim
bližnjim se zmerili / wlasce a w swornosti / a wmiłowanij geden druheho
/ žiwij bili / a wjczce gim / na prowinenij gegijch nespomijnali /. Netym
obicžegom / yako mnozij čžinijwagij / když mluwijwagij: / Odpustijm ty /
Ale ty nezabudnem / &c.

10

[f] De secundo:

Po druhe giž / ptagme že [n] se / yakowaby gmela byti spowed': / spowed'
nag. / nema byti z nieyakowe[h]o prynuzenij / z Obicžege a prysylky / a nebo
gisteho čžasu / yako w puoste / a na weliku nocz / wprijtomnosti mnoheho
zastupu a lidu. / Aby lidee / widucz takowy gehu skutek zewnitrny /
15 vžijwanij (totižto)³² welebných swatosti / Tiela a krwy Krystoweg / stoho /
a pro ten skutek / gehu za swateho / praweho / a werneho krestiana drželi
a pocžijtali / Anyže take tym spuosebom / nema se čžinity / Yako mnozij
obicžeg ymawagij / že ktakowým swatostiem / prystupugij newažne / bez
studu / bez Rewerentie / a pocžtiwosti / bez pokanij³³ a praweg paenitentiae
20 a želenij / nad hriechy a neprawostmi swogimi / ne ginacže / než rowne
yako gina ne[rozumna]

29

[ne]rozumna howada / neumegijcz any Desatero Boske Prykaza[n]ij / any
Czlanky wiery nasseg krestianskeg. / Any take Modlidby paně / Anyž
25 o kterom Artikuly wedy / O Bohu a prawom naboženstwy. / Ty techda
a takowy / ne k spasenij / Ale radieg kwecžnemu zatraczenij / takowe
welebné swatosti prygimagij. / Ano take / mnohým k zlemu prijkładu
/ a ku pohorssenij bywagij. / [f] Ale mluwij se [n] Beda tomu čžloweku /
skrže ktereho pohorssenij prychaze. / [f] Nema se to techda čžiniti / [n]
30 Zniefakoweg zwiklosti a obyčžege / ne z prynuzenij a na silky / ne take
gedinkratt wrocze. / Ale zdobreg wuole / z rozkazu Syna Božijho Krysta
Pana / a napomenutij gehu: / [f] Quoties cuncq[ue] feceritis facite in mej
commemoratione. & [n] Kolikratkolwecž by tebe / mne / moge / twoge /

³¹ Na marginálii: Matth. 5 Luc. 6.

³² Zátvorky doplnené.

³³ Poznámka priamo vo vete, pod textom vysvetlená: ktere g[es]t prawe a czele
obraczenij k Panu Bohu a g[es]t zlekati se a žalost gmietu zpoznanij hnewu Božijho
proti hřijchom nassijm.

zle swedomij hrijzlo a trapilo / kterežto na nas žaluge / oznamugijcz že
sme prykazanij Boske prestupili / a Pana Boha wssem. kweli temu hnewu
popudili / &c. Tu my hnedky / zweliky[m] naboženstwym / zwelikow
pokorow a wtichosti / želeťi a litowati ymame / nad hrijchy nassimi / kwiliti
a narijkaty / A w praweg penitentii / w prawom pokanij / zwieri praweg 5
a z krusseneho srdce nasseho / k milemu panu Bohu wssem. / utieczy /
a gehu za milost / a za odpusťenij hrijchow nassich / žadati a prositi / aby ge
nam milostiwe a dobrotiwe / odpustiti racžyl / pro zasluženij sweho mileho
/ a gednorozeneho syna / pana Gežysse Krysta. / [f] Ku potvrzenij techda
[n] wiery nasseg / a naodpusťenij hrijchow nassich / tak mame požiwati / 10
a vžastnijczy byti / Tiela a krwy Krysta Pana. / [f]
Nenij gesťtie natom dosti / aby se pry nas meli tieto dve častky praweg
penitentiae (to gest)³⁴ praweho pokanij nachazeti: / (Totižto)³⁵ Vmrtwenij
hriechw nassijch / a v smrczenij / a nebo želenij hriechow nassijch /
A prawa [wiera] 15

30

fol. 133

wiera / ktera gest druha častka / praweho pokanij / [f] Ale potreba gest
take / [n] Abychom my / zložiwsse z sebe toho stareho Adama / (To gest)³⁶
zbawiwsse se hrijchow swych / obliekli na sebe / toho noweho Adama / (To
g[es]t)³⁷ syna Božijho pana G. K. / swatie / pobožnie / krestiansky / wbaznij 20
Boskeg / wpokore / wtichosti / wnewinosti a w sprawedliwosti / ku Czty
a kchwale mile[m]v panu Bohu wssem. / žiwij mohli byti. / &c. [f]
Exemplo Paulj: 2 Tim. 4 [n] Dobry sem buog bogowal / bech gsem dokonal /
wijru sem zachowal / naposledy pak / zložena mi gest koruna sprawedliwosti
/ kteružto da mi pan / wten den / sprawedliwy sudcze / a netoliko mne / 25
ale wssem tiem / ktery milugij prijssti gehu. [f] nie / když giž tijto weczy [n]
pry tobe se nagdu / a ge wikowass z wiery / a že giž obdržijss milost Bosku
/ a hrijchow odpusťenij. / neprypysug to zewnijtrnym skutkom twogijm
/ a zasluhy tweg: / Ale / Slowu Božijmu / a slibom gehu: / a rekness: spolu
z Salomonem: / [f] Sapien. 16 [n] Že ne bilina / any flasste / vzdrawyl gest 30
mne / Ale slovo a recž twa pane / kteraž vzdrawuge wsseczky weczy.

³⁴ Zátvorky doplnené.

³⁵ Zátvorky doplnené.

³⁶ Zátvorky doplnené.

³⁷ Zátvorky doplnené.

[f] De Tertio:

po Tretie giž / wedieti Nam take slussij / komu by [n] potrebná byla spowedt:
/ [f] S[wat]y Pawol pijssicz k Rim. w 3 [n] mluwij / wssiczknij su (prawij)³⁸
zhressili / a wssiczknij take potrebugij milosti a slawy Božij. / A malo wijss
5 mluwij: / Neny (prawij)³⁹ żadneho sprawedliwego / Nebo wssiczknij su se
vchilili / a wssiczknij Nevžitečnij / Včinenij su / Nenij kdoby čžinil dobre
/ Nenij any gedneho: / [f] Tyto recži potwrzuce Psal. 13.

31

Y poniewadž techda wssiczknij sme hrijssni / [n] a wssiczknij potrebugeme
10 milosti Boskeg / wsseczkym nam potrebna gest Spowedt: / Nebo / tak
pohane / židowe / a ginij narodowe / spasenij žadagij / Yako y mi krestiane:
/ Anyže se take kdo muože wimluwiti / aby nebyl hrijssnikom. / [f] Non
exludatur Papa / [n] Sacerdos / non quispam Princeps / non Pastor / non
Ciuis / non Diues / non pauper / Omnes enim invtiles facti sumus / &
15 o[mn]les indigemus misericordia Dej / & remissio[n]e peccatorum. / Talis
fuit David / Manasse / Petrus / Paulus Thomas / Latro in Cruce / Filius
prodigus / Magdalena / Isti omnes confugeru[n]t ad misericordiam Dej /
quibus etia[m] omnino necessaria fuerat confessio. / [f] Omnibus aut[em] in
genere [n] miseretur dominus / Nec abjcit Divitem propter pauperem / nec
20 pauperem / propter Divitem &c. Sic enim dicit de conversis. [f] Yzaij: 66.
Na koho [n] mam wzhljednuty / gedine na chudeho / a poniženého duchem /
a bogijczyho se recžij mogijch. / [f] A Math. w 11. [n] Wszech nas ksobe zowie
a powolawa: / [f] venite ad me o[mn]les / qui laboratis &c. A Ezech. w 18 &
33. [n] Vivo ego dicit Dominus / Nolo mortem peccatoris / sed vt convertatur
25 a viis suis / & vivat. [f] Psal. 50. Invoca me / in die tribulationis tue / &c. [n]
En habemus certam promissione[m] exauditionis / Vt habet [f] Isaj 44. [n] Ay
ted hle / (prawij)⁴⁰ zhladil sem yako Oblak neprawosti tve / Ayako mlhu
hřijchy tve: / nawrat se ke mne / neb sem tebe wikupil. / To techda
neg. / ma nam byti za nagwecžie potiessenij: / [f] Acž kolwecz [n] pak diabel
30 Sathanass / naprotiwko tomu gest / a odpijra / A vznawass welikost hrijchu
tweho / a zle swedomi tve tebe hrizie a trapij / nicz se toho ne strachug /
any se czo obawag / Any zuffag / o pomoczi a milosti Boha nagwissijho
/ Ty toliko slaby a pewny bucz v wiere / Riczierugijcz dobre Riczierstwy
/ zachowag wieru / a dobre sumnenij. / [f] Yakož nas napomnijna s[wat]y
35 Pawol 1. Timoth. 1 [n] Non exe[m]plo Jude Cain & alioru[m].

³⁸ Zátvorky doplnené.

³⁹ Zátvorky doplnené.

⁴⁰ Zátvorky doplnené.

32

fol. 134

nebo neny hriech twuog tak weliky / aby od Krysta Pana zhlazenij /
a odpusťeny nemel byti, / když ty toliko zwiery praweg hodne pokanij
vcžiniss / nad tym litowati a želeti budess / kne[m]v se obratiss / a zwiery take
za odpusstenij takowych hřijchow / žadati a prositi budess / &c. Mame: 5
[f] Yan w. 3 Sic Deus dilexit mundu[m] / vt filiu[m] suu[m] vnigenitum daret.
Item Luk. w. 19: [n] Že Syn cžloweka / proto gest pryssiell na tento swet / aby
hledal a spasil to / czož bylo zahinulo. /
Isaj: 42. Calamum quassatum no[n] conterat &c.
Isaj: 53. Et 1. Petr: 2. Vere langviores nostros ipsos portavit &c. 10
Isaj: 55. Venite emite absq[ue] arge[n]to & auro e gratis &c.
Isaj: 61. Misit me D[omi]n[us], vt mederer co[n]tritis Cordo &c.
Johel: 2. et Marcj: 1. Paenitentia[m] agite & credite Evangelio &c.
Psal: 50: Cor contritu[m] & humiliatu[m] D[omi]n[us] no[n] despicias.
Math: 9. Non veni ad voca[n]du[m] iustos, sed peccatores. &c. 15
Ibidem: Non indige[n]t qui validi sunt medico. &c.
Math: 11: Venite ad me o[mn]es &c.
Math: 18: Vbi Duo vel Tres congregati fueri[n]t &c.
Johan: 1. Ecce agnus Dej qui tollit peccata mu[n]di.
Item 3: Sic Deus dilexit mu[n]du[m] &c. 20
Rom: 4. Ch[ist]us mortuus e[st] propter peccata n[ost]ra &c.
Ibidem: In hoc manifestavit Deus sua[m] misericordia[m] &c.
Rom. 8. Deus no[n] pepercit vnigenito Filio suo &c-
Ibidem: Nihil nunc damnationis in his qui sunt &c,
Conclisit Deus o[mn]es sub peccatu[m] &c. 25
1. Cor. 1. Chr[ist]us fact[us] e[st] nobis obedie[n]tia &c.
1. Pet: Non arge[n]to estis rede[m]ptj &c.
Luc: 15. Gaudiu[m] e[st] angelis super uno peccatore &c.

33

[f] De Quarto:

30

Po Čžtwrte gesstie a naposledy / [n] znaty mame N. / Yakowy by sme mi
Vžytek / a nebo Osoch / stakowehe wiznanij a nebo z spowedy gmieli:
/ Mnozj zagiste vžitkowe / nam odtut prychazegij. / wssak že mezy
ginymi / naghlawnegssij a nagwibornegssij gest tento / (Totižto)⁴¹ že se
nam odpusťegij hriechowe nassi / a namilost nas Krystus pan prigima: / 35
potwruzugeme take wto / wieru nassu krestiansku: / &c.

⁴¹ Zátvorky doplnené.

- [f] Y poniewadž techda / y wi nag: / [n] z wnuknutij ducha s[wateh]o /
a zrozkazu Krysta pana / sem daliste se nagti / A zhriechow nassich /
predemnau / Yakožto namestkom Božijm / wiznawate se / Take mne žadate
za Absolutij/ a nebo rozhressenij hrijchow wassijch / Ya techda N. wiptawam
5 se od was:
[f] Po nagprwe / [n] gestli že wi spraweho srdcze / a spraweg wiery / želiete
a litugete / nad hrijchy wassimi / a od nijch oslobozenij žadate: &c.
[f] Po druhe / [n] si credu[n]t misericordia[m] / & favore[m] Chr[ist]i / excedere
omnia peccata / &c.
10 [f] Po Tretie: / An creda[n]t / [n] quod sanguis Chr[ist]i / & praeciosa mors /
sit vnica satisfactio / & propitiatio pro peccatis /

fol. 135 **34**

- [f] Po Čžtwrte / slibugete li take / [n] pod zawazkem / a na wasse dobre
sumnenij / polepssenij žiwotow wassijch. /
15 [f] Po Pate [n] gesste / werijteli že Ya mam Mocz / wam odpustiti hrijchy /
&c. [f] Nebo stogij psano: Luk: 10. [n] Qui vos audit / me audit / & qui
vos contemnit / me co[n]tem[n]it. [f] Item Math: 18. [n] Quicquid alligaueritis
super terram / erit alligatum & in caelis. &c. [f] Yan: w 20. [n] Accipite
Sp[irit]um Sanctu[m]: / Quoru[m] cunque remiseritis peccata &c.
20 [f] Tandem die.
[n] Fiat vobis secundum fidem vestra[m] / Fides enim vestra / vos salvos
faciet: / Et ego constitutus in loco Dej / absoluo Vos ab omnibus peccatis
vestris /
[f] In Nomine Dej patris / Dej Filij / Dej Spiritus S. /
25 [n] Ite in pace / & ne amplius peccatis / ne vobis quidpiam gravius contingat. /
[f] Oratio
Otcže Nebesky / Wsemohuczy / Mi hriessnij / a biednij [n] lidee /
prystupugijcze ktobe / a ktwemu Swatemu slowu / prosijme twu Bosku
Milost / neracžij že hledeti / na welikost hrijchu nasseho: / Ale wzhljednij / na
30 Syna sweho mileho / a gednorozeneho / Pana Gežysse Krysta / ktery za nas
hrijssne / a neprawosti nasse / na drewe krijže vmrieti / a za ne dosti včžinity
gest racžyl / Racžy že nam wegmenu gehu / odpustiti / nasse wsseczky
hrijchy / a bud nam milostiwy: / Abychom tak dosahnuwsse a obdržewssi
milosti tweg Swateg / a odpusťenij hrijchow nassijch / včžinenij mohly bity
35 / Synowe Božij / a Spolu dediczowe / Wecžneho žiwota. / & Absolutio:
Buoh a Otecž Wecžny Nebesky: [f] Otecž Pana Nassij[h]o G. K. racžyl se
na tebe ozrieti a ohlednutj, ten smiluwa se nad tebou a odpusťe tobě
wsseczky twoge hrijchy tagne y zgewne Abis bil od nych sprossten očžysten

a oslobozen tak zde womto časnem jako y wbuduczom žiwotě, pro smrt
a vmucženij P. N. G. K. Spasitele nassij[h]o &c. /

35

[f] Commonefactio ad participantes Caenae Dominij:

Přatele Nag: / Mne w Krystu Panu mily: / Ponewadž [n] toho vmislu ste 5
/ že giž po Absolutij / a prigetij wassich hřijchow odpusstenij / a nebo
rozhrassenij / vmienili ste požijwati a prygimati / prawe Tielo / a prawu
Krew / Syna Božijho Pana Gežysse Krysta / aby ste tym vtwrdily wieru
wassu. / Slussy techda / abyste ne jako howada nerozumne / a nebo lide
niektery / ktery malo a nebo zhola nicz / o takowychcto swatostech ndržie 10
/ takowe welike dary / požywati mohli /: Ale aby mohlo prospessne /
vžitečně / a spasitedlne byti / Tielu y dussi wasseg. / [f] Protož / wediety
wam slussij nag. / a dokonale winauczy [n] ty se⁴² reczom vstanowenij teg
Welebneg a Swateg Wecžere / kterak gednostagne / od Ewangelistow / ano
take y od S[wateh]o Pawla Aposstola / Zepsane su: / Kdežto znaty se na[m] 15
dawa / od kohoby po nagprwe zrijzena a vstanowena byla / (Totižto)⁴³ že
ne od angelow nebeskyh / any od lidij sweta tohoto / duchownijch a nebo
swetskyh / a neb Yakowehoby koly stawu / a duostogenstwy lide byli /
&c. Ale od samij[h]o Syna Božijho / Pana nassijho Gežysse Krysta. /
[f] Kdy? / Toho (totižto) času / [n] když gmel vmrieti / a stohoto sweta / 20
ku Otczy swemu nebeskemu se bratij / pry nagposlednegssieg⁴⁴ weczery
swogey. /
[f] W čím? [n] W Testamentie a porucženstwy swogem / nebo zagiste / že
nemohol nam Syn Božij / weczeg klienoti a weczijho pokladu / po smrti
swogey pozustawiti / Yako tento (totižto)⁴⁵ Tielo swe / za pokrm / a krew 25
swu k napogij.
[f] Nicz techda gineho nenij / welebna Swatost Wecžere Panie / [n] gedine /
pod spu sobom chleba / prawe Tielo / a pod spu sobem wijna / prawa krew
/ Syna Božijho Pana Gežysse Kr[yst]a / A že to Tielo / za nas widane / a ta
krew / za nas wiližta / g[es]t ku obmitij a oczisštění hřijchow nassijch. / 30

36

fol. 136

[f] Proč že gest pak zrijzena a vstanowena / (Totižto) [n] Na wecznu
pamatku / gehu newinneho Vmucženij a smrti / a ku odpusštění wsseczkyh

⁴² Nadpísané: mate.

⁴³ Doplnené zátvorky.

⁴⁴ Preškrtnuté/prepisované.

⁴⁵ Doplnené zátvorky.

- hrijchow. / Abychom mi / geducz gehu Swate Tielo / a pigijcz gehu S[wat]
v krew / wsstiepenij byli w Krysta Pana / A on take / aby w nas / yakožto
wswych vdiech přebijwal / A tak / wtom přijpomijnali / smrt a gehu newinne
Vmuczenij / pryto / abychom take / gehu Boskeg a swateg Milosti
5 diekowali / za wsseczka gehu newimluwna dobrodenij. /
[f] Dale gesste / znati nam slussij / k čemu by ten pokrm a [n] nebo napog
(to gest)⁴⁶ gedenij a pitij / prospessne a vžitečné bylo: / Welikeho wprawde
vžitku nabywa[m]je a dosahugeme odtudt. / [f] (Yakožto) Po nagprwe:
/ [n] že mi tuto / sobě přypomijname / O nesmirneg milosti / a lascze Syna
10 Božijho Pana G. K. / kteružto prokazuge / wssemu stwoření: / Nebo on / pro
nas / a pro spasenij nasse wssech / stupyl gest dolu z nebes / a člověkem
vczinien / &c.
[f] Po druhe: / [n] že mi / skrze takoweto požijwanij / potwruzugeme
a posilniugeme wieru nassu mdlu. / A že mi / za werne vdy / do Czyrkwe
15 Krystoweg / prigimanij bywame. /
[f] Tretij Vžitek mame stoho / [n] že poniewadž mi lide wssiczknij smrtedlnij
/ a nebo smrti poddanij sme / any že czo gistegssijho zde wtomto swetie
nemame / Yako smrt častnu / A negistegssijho / nad hodinu smrti. / Tu
techda / hodně z milym Panom Bohom se zmerugeme / a hodnie na czestu
20 Spasenij se pryprawugeme, /
[f] Cztwrty Vžitek mame [n] ten / že my wikonawagijcze takowy swaty
skutek / gsme Yakoby Lampa a luczerna / a nebo swiece / (to g[es]t)⁴⁷ že
mi / ginijm sme ku prikladu dobremu / a gine spolu ktakoweg pobožnosti
powzbuzugeme / &c.
- 25 **37**
[f] Ostatnij a poslednij Vžitek mame a nagobzwasstneg-[n]-ssij nad kterýžto
wetssijho nemuože byti / (Totižto⁴⁸ že mi tu dosahugeme milosti boskeg /
a nassijch hrijchow odpusťenij / a potomto životě⁴⁹ wssiczknij werijczy
/ żywota weczneho. / [f] Naucziti se my techda mame [n] / Chczemeli
30 abychom životem wecznym wladli / a żywota wecznijho obdrželi / techda
Riczierugme dobre riczierstwo / zachowagme wieru / a dobre sumnenij.
/ Ktomu gesstie / napomijname se / abychom samy sebe skusili / a tak
abychom hodnij Včastniczy mohli nalezenij byti. / Ty zagiste / hodne
prygimagij wssiczknij / který zrewerenciow / z pocziwostow / wbaznij

⁴⁶ Zátvorky doplnené.

⁴⁷ Zátvorky doplnené.

⁴⁸ Zátvorka doplnená.

⁴⁹ Slovo dopísané nad riadok.

Boskeg / w prawom pokanij / želenij a litowanij nad hřijchy swogimi /
w praweg wierze / a dobrym srdczem / k wečžery paně prystupugij / ktery
bez wažnosti / bez Rewerencie a studu / bez baznij Boskeg / bez praweho
pokanij / bez wiery / zlym vmislem a srdczem: / Yak su mnozij neustupnij
/ posmessnijczy weliczij / Ruhacžij / &c. Tij zagiste / ne k spasenij / Ale 5
k zatracze[n]ij / wečžnemu prigimagij. /

[f] Ale / czo že nas ma pohnutij / k čžastemu Vžijwanij / Tiela a krwy
Krysta Pana? /

Po negprwe / [n] Mandat a rozkas Syna Božij[h]o/

[f] Po druhe: / [n] hřijchowe nassi weliczij / 10

[f] Po Tretie / [n] prijkłady pobožnych lidij / a dobrodenij boska /

[f] Po cztwrte / : [n] chczemeli byti Synowe Božij / a dediczowe &c.

38

fol. 137

[f] Accedens ad Sacram Synaxin haec consideret:

1. [n] Agnoscere sua peccata. 15

2. Credere expiata & remissa nobis esse peccata morte Chr[ist]i

3. Emendare vitam.

Item:

[n] Primo firmiter credat in hac actione adesse ipsu[m] veru[m] & substantiale
Corpus & Sanguinem saluatoris n[ost]ri D. I. C. Agnoscat quoq[ue] peccatum 20
suu[m] propter quod Chr[ist]us mortuus est.

Secundo victimam Corporis & Sanguinis Chr[ist]i ideo re[m] peractam
a Deo vt hominem a morte aeterna, &c. redimat. Non enim sui sed hominis
causa Chr[ist]us subiit mortem.

Tertio Haec victima admonet nos magnitudine irae Dej aduersus peccata, 25
quae nullo alio modo placari potuit. Item: Amor Filij Dej intercedentis pro
genere humano, & in se deriuans iram p[at]ris &c. Deinde Inenarrabilis
misericordia Dej recipientis genus humanum in gratiam.

Quarto paenitentia vera accenditur in ho[m]i[n]e ex agnitione &
co[n]sideratio[n]e peccatj suj & ira Dej: Fides vero cogitatione misericordie 30
Dej & amore Chr[ist]i erga genus humanum.

Quinto fides confirmatur Sacrame[n]to ta[n]tae rej cu[m] cleuata me[n]te
quis fide co[n]siderat in hac Sacra Caena Agnum Dej vollentem peccata
mu[n]dj &c. Caena enim D[omi]ni e[st] speculum in quo Chr[ist]us crucifixus
conspicitur. 35

Sexto hanc fidem deinde de sequii debet gratiaru[m] actio mutua delectio
Novitus vitae & aliae virtutes.

[f] Oratio ante Com[m]unionem

Ya hřijssny*na⁵⁰: / Prystupugem k Stolu Pana meho Gežysse / [n] Krysta /
A prosym gehu Swatu Bosku milost / Aby my račyl daty / wteġto swietosti
/ Swoġe Swate Tielo / pod spuġobem chleba / A Swogu Swatu Krew / pod
5 spuġobem wijna / poŹijwatij / ku potwřzenij wiery mogeg krechkeġ a nebo
stateczneġ / a ku odpusstenij / mogijch wsseczkych hřijchow /
[f] Daleġ prosym / Pana meho Gežysse Krysta / [n] aby mi račyl daty / dar
ducha Swateho / wernost naboŹenstw / pokoru / trpezliwost / a wstawicŹnu
wieru: / BoŹe OtcŹe / bud Źe milostiwy / mne hrijssnemu hřijssnikowy. /

10 39

[f] Gratiarum actio post Com[m]unionem

Wssemohuczy Weczny Źiwy Pane BoŹe Weczny OtcŹe Pana Nassijho
G. Kr[yst]a [n] Stworiteli wssech weczy ochra[n]cze a zachowawateli
spolu z sinem twym milym y zduchem swatym Diekugeme tobe Źe gsy
15 z newimluwneg dobroty tweg nam se sgewiti račyl. A Ewangelium z lona
swe[h]o swateho nam sy wdielil skrze neŹ Czirkev wliġskem pokolenij
wŹdiczky sy sobe zbieral a syna tweho gednorozeneho gsy poslal aby gij
skrze neho dane bylo zwijry hřijchow odpusste[n]ij a weczny Źiwuot. A to
newimluwne dobre wdielugess skrze kazaniġ slowa tweho a posluhowaniġ
20 swatostij y prosijme tie poswetiŹ a zazhnij Srdcze nasse duchem twym
Swatym Abychom tak welike milosrdenstw y wdieczne přigimali
rozwaŹowali, a tobe wnijch poslussnost a wdiecznost wkazowali:
[f] Skrze Gežysse Krysta Pana N. Amen.

Alia:

25 Diekugeme tobe Wssemohuczy a Weczny BoŹe Źes nas [n] tiemito
spasitedlnymi dariġ Tieleġ Syna tweho mileho nakrmil a predrahu krwy
gehu napogil a swedomij nasse potiessil dussiczku obŹiwił a obczřstwyl
Y prosijme my tweho Milosrdenstw pro prytomnu Milost swu Aby
nam toto přigimanij darow Boskych padlo kposilnenij wijri nasseg wtobe
30 a kspoleczneġ lascze křestianskeġ a khořjcemu wespolek milowanij:
[f] Diekugeme take tobe Wssemohuczy Pane BoŹe OtcŹe Nass [n] nebesky
skrze Gežysse Krysta Pana nassij[h]o zes nam dnessnij den wtom milost swu
swatu wdielity račyl Źeby nas k poswatnym weczem tiemto zhromaŹdyl
Abychom gijm prytomnij bili kdeŹto se slowo twe swate w přijmne kaŹe
35 a wzacztna sluŹba twe milosti se liġbiczy wikonawa a zachowawa. Prosijme

⁵⁰ Dva varianty koncoviek nadpřísané nad sebou v řiadku.

twe Milosti vdiel nam ducha tweho swateho Abychom mi wpraweg wijře
a wbaznij tweg

40

fol. 138

wlascze spolecznego wnadiegij gistee spolu y zginymi cztnostmij
krestianskymy tobe se lijbicizmy rozmahali a rostli A stale w slowu twogom 5
swatom a wprawom poslussenstwy až do koncze zetrwali: [f] Skrze Syna
tweho Mileho Pana N. G. K.

Alia:

Diekugeme tobe Wssemohuczy Weczny Pane Bože Weczny [n] Otcze Pana
nassijho G. K. za wsseczkna twa dobrodenij kterež sy nam hned od mladosti 10
nasseg až do tohoto času vcžiniti račyl. Totiž že gsy nas k Obrazu swemu
Boskemu stwority račyl A potom Syna sweho mileho gsy nam darowal
aby nas kteryž sme byli podwodom diabelskym stohoto obrazu oblupenij
a do weczneg smrti vvrženij wikupyl a zukrutenstwy diabolskeho witrhol.
Take žes nas duchem twym Swatym darowal, kteryž wierau oczisstiuge 15
srdczie nasse A žes nas take gedneho každeho wgistom powolanij postawil
wkteremž bychom mohli služiti tobe a gmeno Spasitele nassijho Gežysse
Krysta chwaliti a slawiti: [f] Ach giž toho litugeme [n] a sami na sebe se
hnewame že spraweho a vprymeho srdcze tobe za takowe nam vcžiniene
dobrodenij slussne diekowati nemuožeme: A protož tebe prosijme aby 20
duchem twym Swatym misl nassi osvietil a Slowem Swatym twym zažhnul
abychom dobrodenij twe y wsseczkny dary poznawsse twu nestihlu moc
mudrost spravedliwost dobrotu wruczym srdczem na potomny čas
zwelebowali. [f] Skrze Syna tweho mileho Pana a Spasitele nassijho Gežysse
Kr[yst]a &c. 25

[n] Alia Oratio

[D]ijky wzdawame tweg Swateg Boskeg Milosti Wssemohuczy a Weczny
Pane Bože že gsy nas skrze tijto spasitedlne dary posilnity a nasijtity račyl.
Y prosyme tweho Milosrdenstwj že nam toho račyž datj požity k silneg
nasseg wiere wtebe. A k horzijczeg lasky mezy namij wssemj. Skrze Milost 30
a pomocz. &c.

41

Alia:

Wssemohuczy Weczny a Milosrdny Pane Bože Otče nass mily nebesky
ktery gsy w přediwnom tomto Sacramentie Vmucženij twoge y Smřf 35
přypomijnaty nam gsy rozkazal. Tebet pokornie a ponijžeňie prosijme
račž nam pomuoczy swatost Tiela tweho Swateho a krwy twogeg pre

nagswategsseg tak požijwatj aby sme Owoczie wikupenij skrze tebe nam
zgednaneho wsebe pocžulij a skrze to žiwuot wecžny obržeti mohly: Skrze
Milost &c.

fol. 139 **vacata**

5 **42**

De Nuptijs Dicturus

- I. Inter quas personas, Natura & pietas approbet Nuptias.
II. Qua Via futurj Coniuges debent agredj Nuptias.
III. Qualis consensus, & quorum esse debeat. Nimiru[m] pare[n]tu[m].
10 IIII. Cur in Coetu Eccl[esi]ae publico stipulatione[m] publica fierj co[n]uenit.
V. Quali Conuiuium Nuptiale fierj conuenit.

In personis matrimonium ineuntibus

Quatuor sunt consideranda:

1. Cognatio. 2. Affinitas. 3. Religio. 4. Vires naturales
15 1. Via qua futurj Coniuges aggredj Nuptias doce[n]t exempla
2. Pietas 3. Honestas; Non leuiter facere ut saepe fit. Non inter
pocula, no[n] a libidine: Exe[m]plo e[st] Abraham cum Filio Isaac.
In Casu Ecclesiastico aut[em] Stipulatione[m] fierj publice co[n]uenit
p[ro]p[ter] haec.
20 1. Vt sciant ho[m]i[n]es quae personae contrahu[n]t matrimoniu[m], & hunc
statum in Eccl[esi]a locu[m] habere.
2. Vt coniuges voce ministrj institua[n]tur qualiter viuere debeat,
3. Vt Eccl[esi]a sit testis stipulationis factae.
4. Vt publice preces fiant totius Eccl[esi]ae, quo inceptu[m] matrimoniu[m]
25 cadet in gl[ori]am Deo, & ipsis in Comodum, adeoque toti Eccl[esi]ae in
aedificatione[m].
Jam considera[n]dum quid adesse quidquid abesse oporteat in Nuptijs.
1. Abesse debet Crapula. II. Superbia III. Immodici
su[m]ptus IIII. Turpes & scuriles sermones. V. Impedime[n]tu[m]
30 pietatis ne eo tempore indulgeant conuiuiu, cum sacra in templo perficiuntur
unde Deus offenditur, proximus sca[n]dalisatur & multis est occasio lapsus.
II. Adesse debent: 1. Pietas 2. Honestas cu[m] hilaritate 3. Sa[n]cta
colloquia 4. Crebra vota, ut Deus fecu[n]det hunc statum.

fol. 140 **43**

- 35 [f] **Spuosob / ktery se zachowawa / pry oddawanij Osuob / ktere wstaw**
Swaty Manželsky wstupugij:
[n] Statuatur Vir ad dexteram Faeminae ac sinistra[m]

& discat Sacerdos:

Krestiane Wernij / a Prijtele⁵¹ mne W Krystu Panu milij / poniewadž
tieto dve Osoby / zwuole Pana Boha wssemohuczijho / z nadchnutij /
a zrijzenij Potiessitele ducha swateho / wstaw Swaty Manželsky / wstupati
a oddati se / vmienily. Kterežto tuto / na tomto Boskom a Swatom Mestie 5
/ w zhromaždienij a prytomnosti wassem / Odemne / Yakožto namestka
Božijho / podle obicžege a poradku Czirkwe Krestianskeg / ma potvrzen /
a vpewnien byti. Kdežto / netoliko tymto Osobam / ale nam wssem / znaty
a wedieti slussij / že staw S[wat]y Manželsky / ne od nas lidij duchownych /
a nebo swetskych / &c. zrijzeny a vstanowenij gest: / Ale od same[h]o Pana 10
Boha wssem: / Ne pro rozkoss a powolnost Tiela nassijho lidskeho / any take
/ abychom mi žerty nieyakowe / stoho meli / a nebo kratochwile a yhracžku
/ Ale / ktomu konczy / zrijditi a vstanowiti gest racžyl Buh wssemohuczy /
staw swaty manželsky / abychom mi gey / w rewerentij welikeg / wažnosti /
a wpocztiwosti gmeli / a zachowawali. / Ne yako niektery narodowe / yakož 15
su Turczy / pohanij / nowokrsstenczy / pikharti / a ktery se gmenugij Bratry
/ &c. Nebo mame ku Effeskym / w 5. Manželstwo (prawij)⁵² gestit Swatost
welika. / [f] Item ku czty sweho swateho gmena. A aby se lide množilj
a kwietky sebe widawalj. A tak aby Czirkew ge[h]o swata budowala se &c.

44

20

[n] Abyste techda neg. / wy ne⁵³ yako lidee nerozumnij / Tiransstij /
a pohansstij wstawu Manželskom / a nebo yako gina nerozumna a hlupa
howada / slussij wam / aby ste se naucžili a / napomennuty / a wediely / Yako
Pijsmo Swate / Tak noweho Yako y stareho zakona mluwij / O stawu swatom
Manželskom / kterežto naucženij a napomenuti / netoliko se wam tuto chwili 25
/ prytomto potvrzenij oznamiti yma. / Ale doskoncženij žiwota wassijho /
nato pamatowati ymate. / A tak / wedle toho naucženij a napomenuti / žiwij
biti / tak riediti a spravowati se mate / po wsseczky cžasy žiwota wassijho
/ kterežto weczy cžinijcz / stoho welikeho a newimluwneho požehnani
Božij[h]o / a potiesse[n]ij wezmete a dosahnete. / 30

Loci praecipui Coniugij:

1. Quid sit Coniugium.
2. A quo / & per quem⁵⁴ institutu[m] / vel quis sit author Coniugij

⁵¹ Prepísované „ij“, horšie čitateľné, pravdepodobne na „Pratele“.

⁵² Doplnené zátvorky.

⁵³ Dopísané do hornej polovice riadku: žili.

⁵⁴ Nadpísané: & vbi qua[n]do

3. Causae cur institutum sit Coniugium / & in que[m] fine[m]
4. Quae accidentia coniugij? De Cruce & Consolationibus
5. Qui effectus / vel quae utilitas sit Coniugij/
Vel istj

5

De primo:

Czo k prwnijmu: &c. / Manželstwy gest a gmenuge se / poradne a pocztiwe
spogienij / dwuch Osuob / gedniho muže a ženy /

fol. 141 **45**

Kterežto spogienij Manželske / nemuože any nema byti rozdielene
10 a rozlucžene a nebo roztržene / Gedine skrze smrt častnu Yakož mame w 1.
Korinth. w. 7. / a skrze smilstwa a czizolostwa / a odbehnutij / Yakož mame
Math: w 5 a 19 každý (prawij)⁵⁵ kdoby propustil manželku swu / krome
prijčžiny czizolostwa / vwodij gj w czizolostwo / a kdož propusstienu
puogme / ten czizoložij. /

15 [f] Vel sic:

Coniugium est Ordinatio Dej qua Vnus mas & faemina vna [n] legitime
& indissolubiliter coniunguntur, ad propagatione[m] generis humani, & ad
societatem aeconomica[m], & Eccl[esi]ae ad aedificationem, & ad vitandas
vagas libidines.

20

De Secundo:

Po druhe giž / znati wam slussij a wedieti / Od kohoby byl zrijzeny
a vstanoweny / Staw Swaty Manželsky / a kde? /⁵⁶

Knihy Prwnie Mogžiss: / aj & rozdiel / Authora a vstanowitele stawu
s[wateh]o manželskeho nam zgewne wiswetlugij a oznamugij / A netoliko

25 Authora / Ale take y spuoseb zrijzenij a vstanowenij gehu. / Wtychto
recžech: / Že milost a Mudrost neobsahla / A Otecz Pana Nassijho Gežysse
Krysta / po stworenij a včžinenij wssech weczij / nebeskych y zemskych /
a po dluhom swogom rozgimanij / widiel gest wsseczky weczy ktere gest
stworyl / že by bily dobree. / Rekl gest / Včžinme čžloweka ku Obrazu /
30 a podobienstwy nassijmu / kteryby wladal⁵⁷ nade wsseczkymi weczmi /
ktere su na zemi / wodach / a nad ptacžtwem powetrnym: / Y včžinil gest
čžloweka Buoh a stworyl gest gehu / ku Obrazu a podobienstwy swemu /

⁵⁵ Doplnené zátvorky.

⁵⁶ Na marginálii dopísané: Gen. 2.

⁵⁷ Na marginálii dopísané: Syra 17.

A pogal gest geho / a vwiedol ho do paradizu a rage / a postavil gest geho
/ aby dielal / a ostrijhal gey / a prikazal mu: / rekucze: /

46

Zkaždeho drewa Ragskeho gez / Ale zdrewa Vmenij / zleho y dobre[h]o
ne gez / nebo / wkterybykoli den gedol snieho / smrty vmriess. / Zatym 5
potom / rekl gest Buoh wssem. / Nenij (prawij)⁵⁸ dobre cžloweku samu byti
/ Vcžinme gemu pomocz / podobnu gemu. /

Immisitque⁵⁹ Dominus Deus soporem in Adam / cumque obdormisset /
tulit vna[m] de Costis eius, / & repleuit carnem pro ea. / Et aedificauit Deus /
loxam qua[m] tulerat de Adam in mulierem / a aduxit eam ad Adam, / quam 10
cum videret / dixit / Hoc nunc os ex osibus meis, / & caro de carne mea, /
haec vocabitur virago / quia⁶⁰ de viro sumpta est. / Quamobrem / relinquet
homo patrem & matrem / & adhaerebit vxori suae, / & erunt duo in carne
vna. /

Ted hle nag. / wtijto reczech / zgewne a zretedlnie se nam wiswetluge 15
a oznamuge: / 1. Od koho byl zrijzeny a vstanowenij / staw s[wat]y manželsky
/ že nie od Angelow / nie od kralow / nie od knijžat, / nie od papeže rimskeho
/ a nebo kardinalow gehu / &c.

Ale od samiho pana Boha wssem. / Otcze pana nassij[h]o G. K. / Potom
doklada se to take zgewne / y o cžasu: / (Totižto)⁶¹ pred Vpadem / a nebo 20
prestupenem a vcžiněnem hřijchu. /

Dale po Tretie / do klada takese / y o Mijstie / (Totižto)⁶² w paradize
a roskossnem ragij / do ktereho Adam vwedieny byl. /

Po Cztwrte / do klada y spuosob / w yakowom (Totižto)⁶³ že wespanij /
wzate gest rebro Adamowo prawe / a že to mijsto naplnene bilo tielem / 25
skterežto rebra / vcžinil Adamowi / ženu pomocznicu. A tak že dwa /
vcžinenij su wgedno Tielo. /

Netoliko pak toto vcžiniti a spuosobiti račyl Buoh Wssemoh. / že dwiech
wgedno Tielo spogil / aby wgedno / yako wernij Manžeele žiwij bili. /
Ale zrijdil / vstanowil gim Leges / a nebo zakon: / (To ge[st])⁶⁴ dal gijm / 30

⁵⁸ Doplnené zátvorky.

⁵⁹ Na marginálii dopísané: Eccles. 4.

⁶⁰ Na marginálii dopísané: Psal. 2.

⁶¹ Doplnené zátvorky.

⁶² Doplnené zátvorky.

⁶³ Doplnené zátvorky.

⁶⁴ Doplnené zátvorky.

spravu / a prykazanij / A nebo Regulu (to ge[st])⁶⁵ ssuru / wedle ktere-
by se spravowati / a žiwij bity gmeli / Yakož se dawa znaty zonych reczy
/ Quocunque die comederis / de fructu hoc / morte morieris. / A pakli že
by se tak riediti / spravowati / a wedle toho prykazanij žiwij biti nechtěli /
5 že ge chce trestati a sstraffati. / Pakli že by prykazanij gehu zachowawali
a plnili / slib gim vcžinil / že gim swe s[wat]e požehnanij daty chce. /

fol. 142 **47**

Kteryžto staw swaty Manželsky / Sam Syn Božij / Pan N. G. K. / když
powolany byl k swadbe / ze swymi vcžedlniky a Matkau / do Kany
10 Gallilegskeg / potwrditi a vpewnity gest račyl: / Yan w 2. A prytomnostow
swogow ozdobył. / Kdežto take wczas potrebný / a wčas nedostatku /
z wody wino wyborne / vcžiniti g[es]t račyl. /
Gestli že techda y wy neg. / wbaznij boskeg / wmilowanij Pana Boha wssem.
prednie / potom wlasccze krestianskeg / a wmilowa[n]ij wassem / &c. žiwij
15 budete / zwiiery praweg / wassijch / nedostacziech / k Synu Božijmu Krystu
Panu / vtijkati a gemu duowerowaty / a gehu ktakowemuto wesely / žadati
a prositi budete. / nicz nemate pochibowati / ale pewne mate weriti / že on
spomoczow swogow swatow / wam prispege / wam pritomny wždiczky
bude / swu milost vkaže / a swe swate požehnanij wam da. / Když wi toliko
20 tohoto družbu / wihledawati a žadati budete. /

Quomodo aut[em] inuitandus est Christus? R.:

Inuitamus nos Christum / ad nostras nuptias / hoc modo: / Vid[elice]t / cum
nos obedientes sumus mandato illius / audimus Euangeliu[m] dilige[n]ter /
credimus in Christu[m] & sectamur ex fide / vocationem Chr[ist]i, /
25 Quo tempore invitandus Chr[istu]s?
Non tunc primu[m] / eum iam solle[m]nitas nuptiaru[m] fieri debet / veru[m]
ante tempus / Sicut enim hospitae & conuiuae / ante aliquas dies invita[n]tur
ad Nuptias / Sic etia[m] Chr[ist]us invitandus / qui gratus hospes venet /
& nuptias benedicet / & ne quid desit prospiciet / Nam ipse est Justitia /
30 & sum[m]a felicitas. / Ergo qui cunque venerit / secum affert iusticiam &
felicitatem. / Quia ipse e[st] thesaurus & fons omniu[m] bonorum. / Si itaque
optus panem / vide Johan. 6. Quid fecerit cu[m] quinque panibus hordaeis
/ & duobus piscibus. / Et Marcj 8. Matth. 15. Quomodo saturavit 4000 millia
ho[m]i[n]um / septem panibus / & paucis pisciculis. / Si deest vinum / vide
35 Johan. 2 quid fecerit in Cana Gallilea. / Si cares peccunia / vide Matth. 17.

⁶⁵ Doplnené zátvorky.

vbi iubet Petru[m] ex ore piscis accipere staterem pro tributo. / Si opus habes
sanitate: vide.

Ita vbi cunque Chr[ist]us praesens e[st] / ibi milla p[ro]p[ri]et[er] esse egestas /
tam animae q[uo]que corporis. / Noli ergo negligere invitare / & venientem
retiens / sic benedictione[m] eius senties. / 5
[f] Cum que enim Christus e[st] / illi nihil deest.

Cur etiam alij pij ho[m]i[n]es invitandj?

1. Vt sit commonefactio de Creatione hominis & copulatione eiusdem.
2. Vt orent pro Sponso & Sponsa.
3. Vt sint testes Coniugij. 10

48

[n] De Tertio

Nu giž Potretie / wediety mate prycžiny take / pro ktereby staw swaty
manželsky / od Boha zriženy a vstanoweny byl/ a k yakowemu konczy. /
(Totižto).⁶⁶ 15

Po Nayprwe / pro vwarowanij smilstwa a czizolostwa / Nebo Buoh wssemoh.
/ obzwlasstne nam zakazuge / smilstwo a czizolostwo / yakož mame / Hebr.
13 Budyss (prawj)⁶⁷ mezy wamy wssemij / pocztiwe manželstwo / a lože
neposkwrniena / nebo smilnikow a czizoložnikow / suditi bude Buoh. /
Ytem: 1. Thesal. 4 Tako gest (prawj)⁶⁸ wuole Božij / posweczenij wasse / 20
abyste se zdržiewali od smilstwa / A aby geden každý vmel swym Tielem
wladnuti / w swatosti / w pocztiwosti / ne wlijbostij žadostij Tielestnych /
yako pohane / ktery Boha neznagij. /

Item 1. Corinth. 6. Tielo nema dane byti smilstwu / Ale Panu / A Pan Tielu
/ newieteli / že Tiela wasse gsu vdowe Krystowy / Czož techda / wezma 25
vdy Krystowy / vcžinijm snijch / vdy newestky nikoli: / Vtjkgate techda
pred smilstwem / nebo každý hriech / ktery koli cžinij cžlowek / gest krome
Tiela / Ale kdo smilnij / proty Tielu swemu hressij. / A w 5. Mogž. w 23.
Nebudet žadneg newestky zdczier Yzrahelidskych / Any smilnijk ze sinow
Yzrahelidskych. / Item Exodj 20. Non męchaberis / Ibidem: Nec desiderabis 30
vxorem eius. / Math. 5. Audistis quod dictum antiquis: / Non maechaberis. /
Ego aut[em] dico vobis / o[mn]is qui viderit muliere[m] / ad concupiscendam
eam / iam maechatus est eam / in corde suo. 1. Cor. 10.

⁶⁶ Doplnené zátvorky.

⁶⁷ Doplnené zátvorky.

⁶⁸ Doplnené zátvorky.

Po druhe / Abychom mi lide / a zwasstie Manžele / w čistotie / bez
wsseliķeg posskwrny / wduchu a wprawdie / žiwy bily / nebo poniewadž
Buoh sam wssem. / Čžistota gest / Od nas take wihledawa / abychom se
čžistotne chowali. / Yakož Ph. Melan:

5 Casta Deus mens est / casta uult mente vocari /

Et castus pondus / iussit habere preces.

A wknihach Yudith mame w 15. Proto že gsy mlowala čistotu / proto ruka
paně posilnila tebe: &c. Item 16. 2. Cor. 6

1 Timoth. 2.3.4.5

10 Actor. 24

fol. 143 **49**

Po Tretie / Aby Čžlowěk mel pomocznijka / nebo rekl gest Buoh Gen. 2.
Nenij dobre byti čžloweku samotnemu / vcžinme gemu pomocniczu /
podobnu gemu &c. / A Eklesiastes w 4. Protož lepet gest dwema byti
15 spolu / nežli gednemu / magit zagiste vžitek slova⁶⁹ restwa sweho / nebo
gestli geden vpadne / druhy geho pozdwihne / Beda samemu / &c. Non
fecit itaque eam D[omi]nam / sed coadiutricem.

Po Cztwrte / Aby se tak / a odtut / rozmnožowalo lidske pokolenij / Et Deo
aeterna Eccl[esi]a / inde colligatur: / Vel vt Deo caelestes plantae profera[n]t
20 & nascantur Ciues regni Caelorum / Vt Plato lib. 5 de Legibus Ideo vtendum
est Coniugio / vt Deo cultores relinquamus. / [f] Genes. 1 Benedixit illis
Deus & ait: Crescite & multiplicamini & repletae terra[m]. [m] Huc pertinet
Genealogia Cain: Genes. 4. Et genealogia Adam vsque ad Noah: Gen. 5. Et
Filiu[m] Noah usque ad Abraham Gen 10.

25 Po Pate / Abychom vgitij a vwarowati se mohli / pokuty čžastneg y wečžneg: /
Quia Deus / omnibus temporibus / ab initio mundi / puniuit / punit / & punire
/ uult libidines: / Vt testantur hystoriae. / Hebr. 13. Scortatores & adulteros
/ iudicabit Deus. / Ephes. 5. žádný (prawij)⁷⁰ smilník a neb czizoložník /
žadný necžisty / žádný lakomecz / a modlam služebník / nebude gmiety⁷¹
30 dedičtwy wkralowstwy nebeskom a Božom. / Puniuit Deus Sodomam
Genes. 19. In Graecia multas Ciuitates Thebas / Athenis / Spartae / Troiam
/ Ociosa egressa Dina filia Jacob / q[ou]que rapuit Sichemitis interfectus
e[sse] cum parente & o[mn]i[b]us suis subditii(?) inq(?) Genes. 34.

⁶⁹ Na marginálii dopísané: Eccles. 9. Syr. 26 & 37.

⁷⁰ Doplnené zátvorky.

⁷¹ Na marginálii doplnené: Genes. 6 (?)

Multi etiam Caesares / Reges / Principes periere p[ro]p[ter] libidines / vt
Aegiptus⁷² / Clytemnestra / Archelaus / Alexander / Demetrius / Ptolomeus
/ Judic. 19 & 20 Et ferme tota tribus Benjamin / deleta e[st] p[ro]p[ter]
stupratam vxorem Leuitae. / Sic Samson ingressus ad Delilam Philistij
oculos eius erueru[n]t / Judic. 16. Sic Amnon filius Daudidis / de qui 2. Samuel 5
53. Sic Absolon 2 Samuel. 16.

Po Ssieste / Abychom skrže takowu necžistotu a hriech sodomsky / nassu
pocztiwost / dobre gmeno nestratili / a gey zbawenij nebily /

50

Po Sedme / Abychom my / pobožne / a pocztiwe / czistotne žiwij gsuce 10
mohly se stati vdowe Krysta Pana / a dosahli žiwota wecžne[h]o nebe
mame 1. Corinth. w. 6. Ne mjlte se bratry / nebo any smilnjczy / any
modlam služebnjczy / any czizoložnjczy / any rozkossnij / any sodomstij
hřijssniczy / &c. kralowstwym Božijm wladnuti budu. /

Ephes. 5. Hoc scitote intellige[n]tes / quod o[mn]is fornicator / aut[em] 15
immu[n]dus / no[n] h[abe]t haereditatem / in regno Chr[ist]i & Dej. Galat. 5.
Qui talia agu[n]t / regnu[m] Dej no[n] consequentur.

Institutum est aut[em] in hunc finem: / Primo / vt sit imago faederis / inter
Christum / & Eccl[esi]am

Deinde / Coniugium est Schola / & officina multarum virtutum. 20
[f] Conse[n]sus Sponsi & Sponsae.

Legitur Genes. 24. [n] Nocem[us] puella[m] & quaeram[us] ipsi[us]
volu[n]tate[m] cu[n]que⁷³ Rebeca vocata venisset, sciscitati sunt (Laban &
Bathuel) Rebeca[m] sorore[m] sua[m]: Vis ire cum h[omi]ne isto? Quae ait:
Vadam. Et sic Isaac introduxit Rebecca[m] in tabernaculu[m] Sarae m[at]ris 25
suae.

[f] Sic . Reg. 25 David & Abigail consentiu[n]t in nuptias.
Sic in historia Tobiae exponitur.

[n] De Quarto:

Dale gesťě po Čžtwrte / znati wam slussij / Yakoweby se weczy / zbehawali 30
a nachazely / pry stawu swatom manželskom: / (Totižto)⁷⁴ kryž nemoczy
/ wskosti / a wsseliyakowy nedostatkové / hlad / wskostwi / &c. Ato wsse
nachaze se prygednom y druho[m] pohlawij / Yakož otom pijsmo swate

⁷² Na marginálii doplnené: Num. 25.

⁷³ Na okraji doplnené: Rebeca.

⁷⁴ Doplnené zátvorky.

wiswecžuge na mnoha mestiech Ano y skussenost nasse / nam otom
wiswecžuge / nebo se nam na Oko nasse widieti dawa / Yakowym by
rozlicznym krijžom biedam / psotam / vskostiem / a tiesskostem poddanij
bili manžele / Ato wsse prysslo gest / zupadu prwnijch nassijch rodijčow
5 / Adama a Ewy / ktery prestupiwssi prykazanij Boha nagwissijho /
A powoliwssi diablu Sathanassi / zbaweny su / wsseczkych darow Boskych
/ a pokladow nebeskych. / A proto take / zlorečyl

fol. 144 **51**

gest Buoh wssemohuczy obogijmu pohlawij / Ženskymu i Muskymu /
10 ano take y hadu: / A na wssech krijž hodny zložyl: / nebo nagprwe řekl
k hadu / když mu zlorečyl: / Genes. 3. Že gsy to včžynl / hadie zlorečeny
gsy / medzy wssemi žiwocžichy a howady zemskymi / na prsech laziti /
a zemu powsseczky dny žiwota tweho / gesti budess. / Potom k ženě rekl:
/ Rozmnožijm biedy a bolesti twoge / a pocžijnanij / wbolesti roditi budess
15 dieti twe / A pod moczow Muže tweho budess / A ont panowati bude nad
tebou. / Dale / y k Mužy řekl Buoh: wssem / Adame / že gsy vposlechl
hlasu ženy tweg / A gedol gsy zdrewa a Owoczij / ktereho rozkazal som
tebe / aby negedol / zlorečena zeme wdijlie twem / wpotu twary lijce
tweho / gesti budess chlieb twuog / zemi kopati budess / a trnie a hluže
20 tobe / roditi se bude / bilynu gesty budess / po wsseczky dni žiwota tweho
/ pokut se nenawratiss / do zeme / skterežto wzaty gsy / nebo prach gsy
/ a wprach se obratiti musijss. / W tijchto techda recžech / vkazuge
se nam krijž / obogijho pohlawij: / Nebo to wsseczko se gmenuge krijž: /
Yako když budtoli manžel nebo manželka / muž a nebo žena / vpadli by do
25 nemoczy / Budtoli že gedon nebo druhy snijch vmrie / Budtoly že Tiescze
rodij dietky. / Budtoli že dietky pomieragij / A nebo gestli že nieyakowy
nedostatek pry manželiech se nachaze / Si deest Cibus / potus / vestitus /
Domus / ligna / bona familia / &c.
Non e[st] itaque ducenda uxor p[ro]p[ter] bona: &c. Ne pro statek, neb to
30 zmatek. Ne pro krasu Ta do času. Ne pro penize, neb to zmize, Ale pro
cznost, neb ta trwa na wecznost.

Ale czo že su Powinnij Manžele Včžiniti / postawenij gsucze wтакowom
kryži / A jako geden na protiwo druhemu / zachowati se magij
a spravowatj.

35 O spuosobu a zachowanij manželskem / a powinnosti gegijch / Obogijho
pohlawij / muskeho y ženskeho / wiucžuge nas Pysmo Swate / a Prijkaldy
Stareho y Noweho Zakona / kterakby se Manžele spoleczne / riediti

sprawowati / obchoditi / a wyakoweg welikeg Rewerentij / ważnosti /
a pocztivosti / gedem druheho mely by držeti /

52

Po Nagprwe / Powinnost Manželow g[es]t tato / (Totižto)⁷⁵ Aby se vmely
Pana Boha wssem. bati / gehu milowati / na dewsseczko stworenij gemu 5
služili / prykazanij gehu plnili / w slowe Boskom se objirali /
In primis aut[em] sexum faemineum haec concernu[n]t / 1. Vt sit pia / 2.
Sit casta. 3. Sit proba. / 4. Sit verecunda. / 5. Obediens. / 6. Sit concors. / 7.
Sit humana. / 8. Sit patiens. / 9. Sit taciturna. / 10. Subdita. / 11. Sit sedula &
praesit aeconomiae. / 12. Diligat maritu[m] & honoret./ 10

Potom po druhe / Manžele społeczne powinnij a dlužnij su sobe wespolek: /
Laski / milowanij neossetmetne / a hipokritske / Ale vprymne / sprawedliwe
a srdeczne / Yakož 1. Petr. 4. Predewssemi weczmij / społecznie mezy sebau
lasku wstawicžnu magte / nebo laska prykrijwa mnostw hrijchow./
Yakož Ženy powinne su tijto weczy / O kterych nas wiucžuge Pijsmo Swate: 15
/ Apostol S[wat]y Pawol pissicz ku Effesk. w 5. po nagprwe zmienku cžinij
/ O ženach / a to steg priježyny / že žena nagprwe zhressila &c. mluwijcze
takto.

Ženy (prawij)⁷⁶ poddane budte Mužom swm / yako Panu / nebo muž gest
hlawa ženy / yakožto y Krystus gest hlawa / sweg mileg Czirkwe / A on 20
Spasitel gest Tiela gegijho /: A protož / yako Czirkew poddana gest Krystu /
tak y žena poddana a poslussna ma byti / muži swemu wewsse. / A w 1.
Korin. w 11 chczem (prawij)⁷⁷ bratry / abyste wedieli / že každeho muže
/ gest hlawa⁷⁸ Krystus: Ale ženy hlawa / gestit muž. / Nebo (prawij) neny
stworeny muž pro ženu / ale žena pro muže / Any take / nenij ucžiněny 25
muž ze ženy / Ale žena z muže: / Nebo yakož mame w 1. Mogž. w 2. Cum
vidisset Adam Evam dixit Hoc nunc os / ex ossibus meis / & caro de carne
/ & propterea vocabitur virago / q[ui]a de viro sumpta est / & ideo relinquit
homo p[at]rem & matre[m], &c. Et Genes. 3 K ženě rekl Buoh: / Pod moczow
muže tweho budess / a On panowati bude nadtebau. / A ku Kolos. 3 Ženy 30
poddane budte mužom wassijm / yako slussij w Panu. /

⁷⁵ Doplnené zátvorky.

⁷⁶ Doplnené zátvorky.

⁷⁷ Doplnené zátvorky.

⁷⁸ Nad slovy „muže gest hlawa“ sú nadpísané číslice 1 3 2, naznačujúce zmenu
požadovanú zmenu poradia vo vete.

Pryklady mame mnohe⁷⁹ / swatych žien / yak su se naprotiwko swym
manželom zachowawali: / Yakožto na Sare / na manželce Abrahamoweg;
/ Ktera recžy manžela sweho / welmi rada posluchala a zachowawala
/ a gemu wewsssem poslussna / a powolna bila / A pane[m] swogijm ho
5 nazijwala / &c.

Thobiae 2 Hama Vxor ei[ue] quotidie ibat ad opus textrinum / & de latore
manuu[m] (vinu[m]) / que[m] co[n]sequii probeat / & ferebat. Gen. 24. Sic
Rebecca / co[n]specto Isaac descendet de Camelo. / Item 1. Samuel 18. Michel
diligebat Daudem maritu[m] / Item 1. Sam. 25.

fol. 145 **53**

Ktomu gesstie / Aposstol S[wat]y Petr w 1. Kanon. a w 3. napomijna a vcžy
pobožne matronij a ženy zretedlne / kterak netoliko ženy / podane magij bity
mužom swogijm: / Ale take kterak wozdobie (t. g.)⁸⁰ wokrase a obczowanij /
kochati a nositi se magij. / A kterak take / Tiela swoge / ssatam a odiewem /
15 okrasslowati / a ozdobowati magij. /

Mluwij takto: / ženy / budte poddane mužom swym / a obczowanij wasse
/ bude gsy wbaznij Boskeg / kterežto / at se zewntirně zwlasij neokazugij
/ any zlatem ozdobugij / any wssperkownem russe nechodij / ktere weczy
su pycha Tielestna / a pomigegiczy / A 1. Tim. 2 ženy (prawij)⁸¹ att chodie
20 woděwu slussnem / wstidliwosti / a zstrieziwosti / okrasslujicze se: / ne
przyprawugijcze sobe wlasow / A ne wzlatě / any w strijbre / any w perlach
/ any w drahem russe a ssatach / Ale yakožto slussij na ženy / at vkazugij
milostiwost / skrze dobre skutky. /

A w pryslowij Salomon w 11 Obogek a neb ozdoba hrdla zlata / na pysku
25 swině / žena pekna a blazniwa. / Item Prouerb. 12 Žena⁸² pijlna a bedliwa
/ gestit koruna mužy swemu. / Bonum est itaq[ue]⁸³ eum mulier / si
dominem ipsum appellat / cum e[st] sobria / pura / casta / bona / viro suo
dita / obediens / &c. Malum vero e[st] / impudita / negligens / ignaua
/ socors / imperiosa / impia / maledica / &c. Exemplo e[st] Susanna.

30 Daniel 12.

Decorum itaq[ue] ingenito / super addere sucum sumpruosum / vestitum
& ornatum / prorsus nugum & insolens est / Nam ob pulchritudinem
mulieru[m] / multi perierunt / ex hoc enim concupiscentia / quasi ignis
promanat / et exardescit / Sola enim pulchritudo naturalis / & humani

⁷⁹ Nadpísané: pobožnich.

⁸⁰ Doplnené zátvorky.

⁸¹ Doplnené zátvorky.

⁸² Na marginálii 1 Cori. 7

⁸³ Na marginálii Eccl. 26 & 37.

corporis / corrupta libidine / Satis prouocat mulier viri appetitum / &c. Ob
pulchritudinem & libidinem / perijt Ammon / Daudid / Salomon / Sichem /
Olophernes / de quibus supra dictu[m].

[f] Consensus Parentium in Coniugio & cognator[um]
Genes. 17 Agar [n] Consensu Abrahae & Saraj fit Vxor eius. 5
[f] Gen. 21 [n] Agar filio suo accepit Vxore[m] de terra Aegyptj.
[f] Genes. 24. [n] Abraham Filio suo Isaac ex cognatione sua accepit vxore[m].
[f] Genes. 29 De [n] Rachel consentit P[ate]r Laban & spo[n]sus Jacob
[f] Genes. 38 Judas [n] Primogenito suo Her. dedit Vxore[m] Thamar.
[f] 1. Reg. 18. [n] David Consensu Saulis ducit Michol vxore[m] 10
[f] 3. Reg. 2. [n] Adonias petit Abisag co[n]cubina[m] Davidis Vxore[m]
[f] Thob. 6. 7. & 8 [n] Consensu Ragnel datir in Vxore[m] Sara Thobiae.

54

Dale giž / ptagme že take yakowaby byla powinnost manželow (to gest)⁸⁴
kterak se magij mužie zachowati / na protiwo swym manželkam: / Aposstol 15
Swaty Pawol / pijssicz ku Effesk. w. 5 Mužij⁸⁵ (prawij)⁸⁶ milugte ženy wasse /
a nebywagte knijm vkrutnij a trpczy / yako y Krystus milowal Czirkew swu
/ a widal sebe samijho za nij / aby gij poswetil / &c A opiet dale / Mužy
(prawij)⁸⁷ magij milowati manželky swoge / yako Tiela swoge vlastne: / nebo
kdo miluge manželku swu / sam sebe miluge / nebo nikdy žádný Tiela sweho 20
/ wnenawisti negmel / Ale chowa gey a krmi / yako y Krystus Czirkew swu
/ nebo sme vdowe Tiela gehu / zgeho Tiela / a zgeho kostij. / Genes. 2.
Relinquiet homo patrem suu[m] / & matrem &c. Colos. 3. Mužij milugte
ženy wasse / a nemegte se prijsne knijm. / A Eccles[ia]sticus Nebywag yako
lew w domu twem / podwrazugijcz czeled twu / a vtijskuge poddane tobe. 25
/ A Prouerb. 17. Melior est plena victimis / vbi est contentio. / A 1. Petr.
3. Mužij (prawij)⁸⁸ bidlete rozumne / z manželkami wassymi / vdielugjcz
gijm / gegijch pocztivosti / yakožto nadobe mdlegsseg ženskeg / a yako
dedicžkam milosti Boskeg a žiwota./

A protož / acž kolwek Muž gest hlawa ženy sweg / wssak že / nemagij 30
se mužie chowati naprotiwo manželkam swogijm / zuriwy / vkrutnij
/ Tiransky / yako pohane / ale yakožto wernij krestiane / ne yako na

⁸⁴ Doplnené zátvorky.

⁸⁵ Na marginálii: Ephes. 5.

⁸⁶ Doplnené zátvorky.

⁸⁷ Doplnené zátvorky.

⁸⁸ Doplnené zátvorky.

protiwko howadom / Ale yakožto klidem: / nebo ku Obrazi Božijmu su take
stworene: / Anyže gich za lechku wecz sobe wažiti mame / nebo y gijch
gest kralowstwy Božie. / A acž niekdy prehressij / wssak že vstupiti gijm
mame / yakožto mdlemu a krechkemu stworenij a Tielu. / A gijch tak wažiti
5 / cztiti a pocztiwosti gmiety / neginacže než yako swe vlastne Tielo / mame
w prijslowij Salomon: / w. 12 že žena pijlna / bedliwa hospodarka / Opaczita
/ wena / gest koruna mužy swemu. / Syrach 25
Try (prawij)⁸⁹ weczy su ktore se Bohu y lidem lijbe: / swornost bratow /
milowanij bližnijch / A muž a žena wdobrem sobe powolugijcze /

fol. 146 55

Nu acžkolwěk pak / takowe welmi welike krijže / trpeti a znasseti musegij
wernij manžele mnohokrat: / wssak že Buoh wssemohuczy dal gijm
potiessenij a požehnanij. / Yakož mame Genes. 1. Rostiete a množete se /
a naplniugte zemu / a podmocznugte gij / A panugte nad ribami morskymi
15 / a nad ptacztwem nebeskym / y nadewssemi zwieraty / ktore se hybagij na
zemi. Taulerus Nunq[ue] mens humana / est tam auida ad petendum
beneficia Dej / quam Deus est auidus / ad dandum / & ad effundendum
suu[m] amorem / in nos.

[f] In Sum[m]a ducturus vxorem haec cogitet.

- 20 1. Quis sit autor Coniugij. Nempe Deus ipse: Genes. 2
2. Vbi institutu[m] & quando. Sci[lice]t in paradiso ante lapsu[m] ho[mi]nis.
3. Quod is stat[us] & ordo servat[us] e[sse] singulariter in diluvio.
4. Modus miraculosus confirmatus per Filiu[m] Dej in Cana Galilea aqua in
vinum optimum conversa.
25 5. Vnicam virgine[m] vni viro tradi non duob[us] aut plurib[us]. Vt in Adam
Noe
6. Vir no[n] solu[m] diligere & amare d[ebe]t vxore[m] sed etia[m] alere tuerj
& defe[n]dere et e contra mulier eadem facere d[ebe]t.
7. Crucem cogitet temporanea[m] ad purum te[m]pus duraturu[m].
30 8. Consideret consortiu[m] Sanctorum Dej in regno Caelorum.
9. Consideret Solatium & adiutorium.
10. Consideret praemia hic & in futura vita.

[n] His peractis / quaestio dirrigatur ad Virum:

Nu poniewadž ste giž slisseli nag. / nauczenij / napomenuti / a spasitedlne
35 potiessenij / ze Slova Božijho a zduowodov Pijsma S[wateh]o / 1 Czoby byl
staw swaty manželsky. / 2. Skrže koho by bil zrijzenij / a kde vstanowenij

⁸⁹ Doplnené zátvorky.

/ a ktereho času. / 3. Pro ktere prijčiny. / 4. O prysadnostech (to g[es]t)⁹⁰
o krijžij a o potiessenij. /

A poniewadž giž tuto odemne / staw w[ateh]o małželstwi / mezy namij /
potwrđiti se ma poriedne: / Ya zeptawam se tebe / N. Aby sy mi ty powediel
/ na twogu čžest a wijru krestiansku / pred Panom Bohom / a pred tymito 5
krestiany / gestli že by ty zniekterow ginow Osobow / pohlawij ženskeho
/ a nebo panenskeho / slib a nebo nieyakowu zmluwu gmel / krome tegto /
N. a Osoby / ktera pry tobe stogij / čžili nie. /

Iisdem verbis / & tali modo / precode[n]du[m] cu[m] sponsa.

56

10

Po druhe / spitugem tebe N. / gestli že ty tuto N. sobe za prawu a pocztiwu
maželku / stwogety dobrej wuole / bez prynuzenij a nasilj / &c pogiety
chczess / čžili nie?

Similiter dic ad Sponsam.

Tandem Sacerdos iungat dextras / & sese mutuo obligent his verbis 15
Ya N. / pogijmam sobe N. / za prawu / a pocztiwu małželku / A slibugem
gej / mogu Čžest a Wieru krestiansku / pred Bohom / a pred tymyto krest.
lidmij / že ya gu nechczem opustiti / wžadneg nuzi / wžadnom krijžij /
wžadneg nemoczy / wžadnom nesstiestij / wžadnom nedostatku / až do
mogey vplneg smrti / ktomu do pomouže sy mne / Buoh Otecz mily nebesky 20
/ Y Syn gehu mily / Pan. G. K. / Y Buoh Duch Swaty / a Swate Ewangelium. /

Eadem verba repete cum Sponsa.

Nu Negmil. / tento zwazok a slib / w kterom ste se giž zawazali a sobe sljibili
zgewne / tuto pred Panom Bohom / a pred tymito lidmij / ku potwrzenij
toho slibu a zawasku / Rucze (a y prstene) sobe ste dali. Ya techda / yakožto 25
namestok Kr[yst]a Pana / zuredu meho a powinnosti / podle oblicžege
a porietku / Czirkwe Kr[yst]a Pana / na tomto Swato[m] a Boskom mestie
/ potwrzugem was / wtomto swato[m] stawe małžel. / A to wegmeno
Boha Otcze weczneho: / wegmeno Sina ge[h]o mile[h]o a wegmeno take /
y Potiessitele ducha S[wateh]o. Amen. / 30
Czož⁹¹ Bouh Wssemoh. spolu spogil a zluczil / toho gsy žadny człowek
nikdy nerozlucžuge. /

⁹⁰ Doplnené zátvorky.

⁹¹ Na marginálii Math. 19.

Buoh Wssemohuczy / a Otecz Pana Nassijho Geżysse Krysta / da sy wam
swe swate pożełnanij / swu miłost / aby ste se mnożyli a żyli w pocztivosti /
objiragijcze se wslużbach Boskich / a wslowu geho swatem / Oswieti sy was
y Duch swaty / a da sy wam miłost swu / a pokog wecżny. &c.

5 Sequitur oratio:

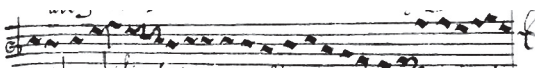
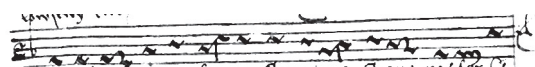
O wssemohuczy / wecžny / a miłosrdny Pane Bože / Otcže nass mily nebesky
/ diekugeme tobe / že gsy nam milosti tweg swateg popriet / a nas do stawu
s[wateh]o małželskeho / powolati / Abychom tak / smilstwa a Czizolstwa
/ vgiti / a vwarowati se mohli račžyl. /

fol. 147 **57**

Y prosijme tebe srdeczně a pokorne / rač nam dati / ducha sweho s[wateh]o
/ kteryby nas / wtom stawu / tak sprawował / riedyl a wiedol / Abychom
spolu / w laszcze małželske / wmiłowanij / wpokogij / wswornosti /
a gednostaynosti / prebywali / a geden druhemu / prijčžiny k hnewu /
15 kzwadam nedawali. / Ale sslechetne / pokogne / pobožně a swatie žiwi bily.
/ Tak abychom / wčas pokussenij a protiwenstwy / stali a trpezliwy bili.
/ dietky nasse podle wuole tweg Boskeg / w Baznij tweg / wichowawali
/ gim na sebe dobry prijklad dawali / wpobožnosti ge cwicžili. / A tak
abychom / spolu snijmi / tweho Blahoslawenstwy / a żywota weczneho /
20 dogiti a dosahnuti mohly. / Skrze milost a pomocz / tweho mileho Sina /
Pana N. G. K. &c.

Otcze Nass /ktery gsy na nebesych /Oswet' se gmeno twe /pryd kralowstwy
twe /bud' wuole twa / &cet.

25

esto placabilis super nequitas populj tuj quia iurastj per

temet ipsum Sancte Deus Sancte fortis Sancte & immortalis miserere

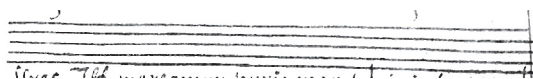
30

n[ost]rj

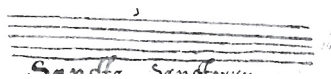

[n] [A]ufer a nobis Domine cunctas iniquitates no[stras]

⁹² V posledných troch veršoch sú iba načrtnuté čiary, bez notového zápisu.

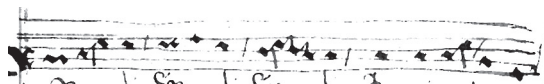
[no]stras Ut mereamur puris mentibus introire ad

Sancta Sanctorum

58

5

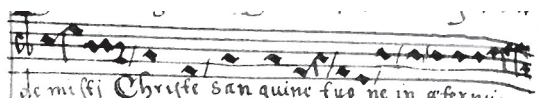
Exaudj Exaudj Exaudj Domine preces

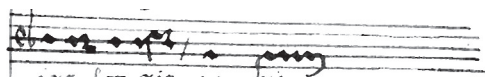
nostras propter meritum Unigenitj Filij tuj

Miserere Miserere Miserere Populo tuo quem re[demistj]

[re]demistj Christe sanguine tuo ne in aeternum

irascaris nobis.

10

15

59

fol. 148

ORATIONES PRO VARIIS REBVS

Litania Latina Correcta

Kyrie

Christe Eleison⁹³

20

Kyrie

Pater de Coelis Deus

Fili redemptor mundi Deus Miserere nobis.⁹⁴

⁹³ Svorníkom priradené k náprotivným trom veršom. Aj pre nasledujúce verše platí, že stĺpce vľave sú atramentom [n], odpovede vpravo [f].

⁹⁴ Svorníkom priradené k náprotivným trom veršom.

Spiritus Sancte Deus

Propitius esto Parce nobis domine.⁹⁵
Propitius esto

Ab omni peccato Libera nos Domine.⁹⁶
5 Ab omni errore
Ab omni malo
Ab insidijs Diabolj

60

A subitanea & improuisa morte, Libera nos Domine.⁹⁷
10 A peste & fame,
A bello & caede,
A seditione & simultate,
A fulgure & tempestatibus,
A morte perpetua.

15 Per mysterium Sanctae incarnationis tuae Libera nos Domine.⁹⁸
Per Sanctam Nativitatem tuam
Per Baptismum, ieiuniu[m] & tentationes tuas,
Per agoniam & sudorem tuum sanguineum,
Per crucem & Passionem tuam,
20 Per mortem & sepulturam tuam,
Per resurrectionem & ascensionem tuam,
Per aduentum Spiritus Sancti paracleti,
In omni tempore tribulationis nostrae,
In omni tempore felicitatis nostrae,
25 In hora mortis,
In die Iudicij.

Peccatores

Vt Ecclesiam tua[m]⁹⁹ Sanctam Catholicam regere &
gubernare digneris.

Te rogamus
audj nos¹⁰⁰

⁹⁵ Sborníkom priradené k tomuto a nasledujúcemu veršu.

⁹⁶ Sborníkom priradené k náprotivným štyrom veršom.

⁹⁷ Sborníkom priradené k náprotivným šiestim veršom.

⁹⁸ Sborníkom priradené k náprotivným dvanástim veršom.

⁹⁹ Nadpísané nad riadok.

¹⁰⁰ Sborníkom priradené k náprotivným štyrom veršom.

Vt cunctos Episcopos Pastores & ministros Eccl[esi]ae in sano verbo & sancta
vita seruare digneris.

Vt sectas & omnia scandala tollere digneris.

Vt errantes & seductos reducere in viam veritatis digneris.

61

fol. 149

Vt Sathanam sub pedibus nostris co[n]terere digneris

Vt operarios fideles in messem tuam mittere digneris

Te rogamus
/ audj nos¹⁰¹

Vt incrementum Verbi & fructum Spiritus cu[n]ctis
audientibus donare digneris

10

Vt lapsos erigere & stantes co[n]fortare digneris

Vt pusillamines & tentatos co[n]solari & adiuuare dig[neris]

Vt Regibus & principibus cunctis pacem & concordiam donare digneris

Vt Caesari n[ost]ro perpetuam victoriam contra hostes tuos donare digneris

Vt principem nostrum cum suis praesidibus dirigere & tueri digneris. 15

Vt Magistratui & plebi nostrae benedicere & custodire dig[neris]

Vt afflictos & periclitantes respicere & saluare digneris Te roga[m]us /
audj nos¹⁰²

Vt praegnantibus & lactentibus felicem partum & incrementum largirj
digneris 20

Vt infantes & aegros fouere & custodire digneris

Vt Captiuos liberare digneris,

Vt pupillos & viduas protegere & prouidere dig[neris] Te roga[m]us /
audj nos¹⁰³

Vt cunctis hominibus misereri digneris 25

Vt hostibz, persecutoribus & calumniatoribus nostris ignoscere & eos
conuertere digneris.

Vt fruges terrae dare & conseruare digneris.

Vt nos exaudire digneris.

[f] Agne Dej qui tollis peccata mu[n]dj 30

Agne Dej qui tollis peccata mu[n]dj [n] Miserere nobis [n]¹⁰⁴

¹⁰¹ Svorníkom priradené k náprotivným piatim veršom.

¹⁰² Svorníkom priradené k náprotivným šiestim veršom.

¹⁰³ Svorníkom priradené k náprotivným siedmim veršom.

¹⁰⁴ Svorníkom priradené k náprotivným dvom veršom.

Agne Dej qui tollis peccata mu[n]dj [n] Dona nobis pace[m] [n]

[n] Christe [f] Exaudi nos.

[n] Kyrie

Christe [n] Eleison. Amen.¹⁰⁵

5 Kyrie

62

[f] Versus:

[n] Domine¹⁰⁶ non secundum peccata nostra facias nobis

Neque secundam iniquitates nostras retribuas nobis.

10

[f] Oratio

[n] Deus misericors pater, qui contritorum non despicias gemitum, & maerentium non spernis affectum, adesto precibus n[ost]ris, quas in afflictionibus, quae iugiter nos premunt, coram te effundimus easque clementer exaudj: Vt hoc, quod contra nos Diabolicae ac humanae, fraudes
15 moliuntur, ad nihilum redigatur, Consilioque tuae bonitatis dispergatur. Vt nullis infectationibus laesi, in Eccl[esi]a tua Sancta tibi semper gr[at]ias agamus. Per Dominum nostrum Iesum Christum Filiu[m] tuum qui tecum regnat & viuit in vnitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen.

20

[f] Versus:

Adiuva¹⁰⁷ nos Deus salutaris noster:

[n] Et propter gloriam nominis tui libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

[f] Oratio:

25

Omnipotens aeternae Deus [n] cuius Spiritu totum corpus Eccl[esi]ae sanctificatur & regitur, exaudi nos pro vniuersis ordinibus supplicantes, vt dono gratiae suae ab his omnibus pura fide tibi seruatur, Per Dominum n[ost]rum J. C. &c.

[f] Versus:

30

Ne¹⁰⁸ intres Domine in iudicium cum seruo tuo.

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viue[n]s.

¹⁰⁵ Svorníkom priradené k náprotivným trom veršom.

¹⁰⁶ Na marginálii: Psal. 102.

¹⁰⁷ Na marginálii: Psal. 78.

¹⁰⁸ Na marginálii Psal. 142.

Oratio

[n] Omnipotens Deus, qui nos in tantis periculis constitutos propter humanam fragilitatem, scis non posse consistere, da nobis Salutem mentis & corporis, vt ea quae pro peccatis n[ost]ris nos affligu[n]t, te adiuvante vincamus. Per D. N. I. C.

5

63

fol. 150

[f] Versus:

Peccauimus¹⁰⁹ Domine cum patribus nostris
Iniuste agimus, & iniquitatem fecimus.

[n] Oratio

10

Deus qui delinquentes perire non pateris donec conuerta[re]tur & viuant, debitam quaesumus, peccatis nostris suspende vindictam, & praesta propitius, ne dissimulatio cumulet ultionem, sed tua pro peccatis nostris misericordia semper abundet: Per Dominum n[ost]rum J. C. &c.

[f] Versus:

15

Invoca¹¹⁰ me in die tribulationis
Et eruam te & tu glorificabis me.

[n] Oratio:

Parce Domine, parce peccatis nostris, & quamuis incessabiliter delinquentibus continua paena debeat, praesta tamen quaesumus, vt quod ad perpetuum meremur exitium transeat a nobis ad correctionis auxilium: Per d[omi]num N. I. C.

[f] Alia Oratio:

Deus qui illuminas noctem & lucem post tenebras facis [n] concede propitius, vt hanc noctem sine impedimento Sathanae transeamus, atque in matutinis 25 horis ad Sanctum seruitium tuum recurrentes: tibi Domino Deo Viuo & Vero gratias & laudes referamus. Saluator mundi salua nos omnipotens Deus: & lucem nobis concede perpetua[m], & pacem nostris concede temporibus, a subitanea & inprovisa morte nos eripere digneris: Qui cum Deo patre & Spiritu Sancto viuis & regnas Deus: per o[mn]ia secula seculoru[m]. Amen. 30

64

[f] Pro remissione peccatorum.

¹⁰⁹ Na marginálii: Psal. 105.

¹¹⁰ Na marginálii: Psal. 49.

[n] Versus:

De¹¹¹ profundis clamaui ad te Domine
Domine exaudj vocem meam.

[f] Oratio.

- 5 [n] Exaudi quaesumus Domine supplicum preces, & confitentiu[m] tibi
parce peccatis, vt pariter nobis indulgentia[m] tribuas benignus & pacem.
Per Dominum n[ost]rum J. C. A.

Versus:

- Iustus¹¹² es Domine & rectum iudicium tuum.
10 Fac cum seruo tuo secundum misericordia[m] tuam.

[f] Oratio:

[n] Omnipotens aeternae Deus miserere famulo tuo & dirige eum secundum
clementiam tuam in viam salutis aeternae, vt te donante tibi placita cupiat,
& tota virtute perficiat. Per dominum. etc.

- 15 [f] Pro pace:

[n] Versus:

Fiat¹¹³ pax in virtute tua
Et abundantia in turribus tuis.

[f] Oratio:

- 20 [n] Deus a quo sancta desideria, recta consilia, & iusta sunt opera, da seruis
tuis illam quam mundus dare non potest pacem, vt et corda & corpore nostra
mandatis tuis dedita & hostium sublata formidine, sint tua protectione
tra[n]quilla. Per Dominum n[ost]rum I. C. filium tuum. &c.

[f] Alia oratio:

- 25 Omnipotens [n] sempiternae Deus qui caelestia simul & terrena moderaris,
supplicationes populi tui cleme[n]ter exaudi & pacem tuam nostris concede
temporibus. Per d[omi]num &c.

fol. 151 65

30

[f] Pro agnoscenda Veritate:

[n] Versus:

Ad¹¹⁴ te leuaui oculos meos
Qui habitas in Caelis.

[f] Oratio:

¹¹¹ Na marginálii: Psal. 129.

¹¹² Na marginálii: Psal. 118.

¹¹³ Na marginálii: Psal. 21.

¹¹⁴ Na marginálii: Psal. 122.

[n] Infunde quaesumus Domine famulis tuis Spiritu[m] Veritatis & pacis, vt
quae tibi placita sunt toto corde cognosca[n]t & agnita tota virtute sectentur:
Per eunde[m] d[omi]num &c.

[f] Contra adversitates:

[n] Versus:

5

Redime¹¹⁵ nos Deus Israel

Ex omnibus iniquitatibus n[ost]ris.

[f] Oratio:

[n] Deus qui contritorum non despicias gemitum & mere[n]tium non
spernis affectum, adesto precibus nostris, quas tibi pro tribulatione n[ost]ra 10
effundimus, easque clementer suscipere dignare, vt quicquid contra nos
diabolicae & humanae molu[n]tur aduersitates, ad nihilum redigatur, &
consilio tuae pietatis allidatur, vt nullis infectationibus laesi in Eccl[esi]a
tua sancta tibi gratias & laudas referamus. Per d[omi]num &c.

[f] Contra Subitaneam mortem

15

Versus

[n] Qui¹¹⁶ regis Israel intende.

Qui ducis velut ouem Joseph.

[f] Oratio:

[n] Omnipotens & misericors Deus, respice propitius populu[m] tuu[m] 20
Maiestati tuae subiectum, & ne nos furor intempestivae mortis inveniat,
dextera tuae protectionis custodiat: Per &c.

66

[f] Pro Captiuis

Versus:

25

[n] Domine¹¹⁷ exaudi orationem meam:

Et clamor meus ad te veniat.

[f] Oratio:

[n] Deus qui beatum Petrum apostolum a vinculis absolutum illaesum abire
fecisti famulorum tuorum N. in captiuitate positorum vincula solue, nosque 30
de illorum liberatione cito laetifices. Per dominum n[ost]rum &c.

¹¹⁵ Na marginálii: Psal. 129.

¹¹⁶ Na marginálii: Psal. 29.

¹¹⁷ Na marginálii: Psal. 103.

[f] Pro morituris:

Versus:

[n] Secundum¹¹⁸ multitudinem miserationu[m] tuaru[m] Domine

Dele iniquitates nostras.

5

[f] Oratio:

[n] Omnipotens Deus, conseruator animarum, qui quos diligis corripis, & quos corripis, pie ad emendationem coerces, gratias agimus tibi multiplices, & confisi de tua pietate gloriosa, precamur vt misereri digneris famulo tuo, ne praeualeat aduersarius animae illius, sed haec transitum consequatur ad

10 vitam aeternam. Per dominum &c.

[f] Pro inimicis.

Versus:

Dominus¹¹⁹ exaudi orationem meam

Et clamor meus ad te veniat.

15

[f] Oratio:

[n] Deus pacis, & charitatis amator custosque, da omnibus inimicis nostris pacem, charitatemque veram, cunctorumque eis tribue remissionem peccatorum, & nos ab eorum insidijs potenter eripe. Per dominum n[ost]rum &c.

fol. 152 67

[f] Pro Charitate:

Versus:

[n] Exurgat¹²⁰ Deus, & dissipentur inimici eius

Et fugiant, qui oderunt eum a facie eius.

25

[f] Oratio:

[n] Deus qui diligentibus te facis cuncta prodesse, da cordibus nostris inuiolabilem charitatis affectum, vt desideria de tua inspiratione concepta, nulla possit maleuola tentatione mutarj. Per Dominum &c.

[f] Pro Castitate:

Versus:

30

[n] Cor¹²¹ mundum crea in nobis, Deus

Et Sp[irit]um rectum innoua in visceribus meis.

¹¹⁸ Na marginálii: Psal. 50.

¹¹⁹ Na marginálii: Psal. 101.

¹²⁰ Na marginálii: Psal. 67.

¹²¹ Na marginálii: Psal. 50.

[f] Oratio:

[n] Vre igne Sancti Spiritus renes nostros & cogitationes n[ost]ras, vt pudicitiae & sanctimoniae nouitate refluorescente carne nostra tibi casto corpore seruiamus, & mundo corde placeamus.

[f] Pro Humilitate:

5

Versus:

[n] Domine exaudi orationem meam

Et clamor meus ad te veniat.

[f] Oratio:

[n] Deus qui superbis resistis, humilibus aut[em] das gratiam, auge in nobis 10
uerae humilitatis virtutem, cuius forma[m] in se credentibus vnigenitus
tuus exhibuit, vt nunque indignationem tuam prouocemus elati: Per
eundem d[omi]num. &c.

[f] Contra Ecclesiae aduersitates.

Oratio:

15

[n] Ecclesiae tuae quaesumus Domine preces placatus admitte, vt destructis
spiritu oris tui hostibus, & erroribus vniuersis secura & Christiana tibi
seruiat libertate: Per d[omi]num &c.

68

[f] Alia Oratio

20

[n] Quaesumus Domine preces nostras placatus admitte, & in protectione
Eccl[esi]ae tuae antiqua brachij tui operare miracula, vt Antichristi,
omniumque inimicorum elidas superbiam, & eorum audaciam dexterarum
tuae virtute prosternas.

[f] Pro Serenitate

25

Versus:

[n] Ostende¹²² nobis domine misericordiam tuam

Et salutare tuum da nobis.

[f] Item alius versus:

[n] Dominus dabit benignitatem

30

Et terra n[ost]ra dabit fructum suum.

[f] Oratio

[n] Ad te nos Domine clamantes exaudi & aeris serenitate[m] nobis tribue
supplicantibus, vt qui pro peccatis nostris iuste affligimur, misericordia tua
preuemente clementia[m] sentiamus. Per eundem dominum. &c. 35

¹²² Na marginálii: Psal. 84.

[f] Pro Pluuia

Oratio:

[n] Deus in quo viuimus, mouemur & sumus, pluuiam nobis tribue
congruentem, vt praesentibus subsidijs adiuti sempiterna fiducialius
5 appetamus. Per Dominu[m] nostrum Jesum Christum Filium tuum. &c.

Aufer a nobis Domine Cunctas iniquitates nostras Ut possimus puris
mentibus introire ad Sancta Sanctorum. Miserere, Miserere, Miserere Populj
tuj, quem redemistj Christe Sangvine tuo, ne in aeternum irascaris nobis.

69

10 [f] Nayswategssij Bože Wsemohuczy pro Syna tweho gedno[n]rozeneho
Gezu Krysta laskaweho sesliž nam ducha Swate[h]o Kteryby srdczie nasse
swym ohniem zapalil A skrz rozlicžnost Yazikuw wsse narody wgednotie
wiery zhromaždyl: Alleluia Alleluja.

[f] Versus:

15 Wipust ducha tweho a stworenij budu
A obnowijs twar zeme:

[n] Oratio:

[f] Modlme se: O Bože ktery gsy srdczie wernych wi[n]ucžyl ducha Swateho
Oswiyczenijm dayž nam wtomž duchu prawee weczy smijssleti A zgeho
20 potiessenij wždiczky se radowati: Skrze Pana nassijho Gežysse Krysta Syna
twe[h]o mileho ktery stebau Bohem Otczem. &c.

[f] Litania Cžeska:

25 Pane Smilug se
Kryste Vsliss nas
Pane Smilug se
Kryste Vsliss nas.

[n] Otcže Nebesky Sweta Bože
Synu Wikupiteli Sweta Bože
Duchu Swaty Sweta Bože
30 Swata Trogijcze geden Bože [f] Smilug se nad namij.¹²³

¹²³ Sborníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

70

[n] Bud Nam milostiwy. [f] Odpustiss Nam Pane.

O¹²⁴ [n]d každeho hřijchu

[o]d každeho bludu

[o]dewsseho zleho

5

[o]d vkladow diabelskych

[o]d nahleg a nenadaleg smrti

[o]d moru a hladu

[o]d Buoge a mordu

[o]d rozbroge a Ossemetnostij

10

[o]d burky a zleho powetrij

[o]d nahleg a nenadaleg smrti.

[f] Wiswobod Nas Pane.¹²⁵

[f]S[n]krze tagemstwy tweho S[wateh]o wtielenij

[s]krze twe swate narozenij

[s]krze krest puost a twe pokussenij

15

[s]krze Truchliwost a pott twuog krwawij

[s]krze krijž a tve vmučženij

[s]krze smrt a tve pochowanij

[s]krze tve wskrijssenij a na nebe wstupe[n]ij

[s]krze seslanij Vtiessitele ducha Swate[h]o

[f] Zachowag nas Pane.¹²⁶

20

W [n] každem času Sstiestij y Nesstiestij nasse[h]o

[w] každem času zarmutku nasseho

[w] hodinu smrty

[w] den saudny

[f] Zachowag nas Pane.¹²⁷

My Wssiczknij hřijssnij

25

A[n]by Czirkew twu S[wat]v obecnu křestiansku rijditi

[a] spravowati a Oppatrowati racžyl

[a]by wsseczky Biskupy Pastire a Služebnijky

Czirkewnij wzdrawem Včzenij a Swatem

Slowě a Sslechetnem žiwotie zachowati racžyl.

[f] Tebe Prosiyme Pane

30

Vsliss nas¹²⁸

¹²⁴ Svorníkom priradené k nasledujúcim desiatim veršom.

¹²⁵ Svorníkom priradené k predošlým desiatim veršom.

¹²⁶ Svorníkom priradené k predošlým ôsmim veršom.

¹²⁷ Svorníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

¹²⁸ Svorníkom priradené k predošlým piatim riadkom.

fol. 154 71

- [f]A[n]by Sekty y take Rothy a wsseczka pohorssenij Czirkewnij wihladiti racžyl.
- [A]by bludne a zwedene na czestu prawdy nawratity racžyl.
- 5 [A]by werne dielniky na swu žen wislati racžyl.
- [A]by zrost slova tweho Swateho a Owoczie ducha Swateho wssem posluchacžom vdieliti racžyl.
- [A]by wsseczkych smutnych a truchlych potiessiti r[acžyl].
- [A]by padlych pozdwihnuty a stogijczych posilniti racž[yl].
- 10 [f] Tebe prossijme vsliiss nas.¹²⁹
- [A]by lekawym a pokussenij snassegijczym potiessenij y take pomocz dati racžyl.
- [A]by Czysary nassemu křestianske[m]v Vstawicžne witiestwy nad nepratelmy gehu daty racžyl.
- 15 [A]by kralom a knijžatom nassijm pokog a gednostaynost daty racžyl.
- [A]by krale nasseho y z raddamij gehu riediti spravowati a Oppatrowati racžyl.
- [f] Tebe prossij[m]e vsliiss nas.¹³⁰
- [A]by vředu N. y wssech sprawczow y take lidu obecneho požehnati
- 20 a ostrijhati racžyl.
- [A]by na zužene a nebespecženstwy trpijczy wzhlednuty a ge wiswoboditi racžyl.
- [A]by ženam tiehotnym a ku porodu praczugijczym sstiasne pomoczy racžyl.
- 25 [A]by nemluwniatek y wssech siruotek a nemocznych strazcze a ochrancze byti racžyl.
- [f] Tebe prosij[m]e vsliiss nas.¹³¹
- [A]by wsseczky zagate weznie wiswoboditi racžil.
- [A]by siruotek a wdow ochrancze a obhagcze bity r[acžyl].
- 30 [A]by nepratelom a wssem protiwnijkom nassijm odpustiti a ge ku praweg lascze prywesti racžyl.
- [A]by nam hogne vřody zeme daty a ge od porusse[n]ij zleho zachowati racžyl.
- [A]by se nadnamij hrijssnymy smilowati racžyl.
- 35 [A]by nas wsseczkych milostiwe vslisseti racžyl.
- [f] Tebe prosijme vsliiss nas.¹³²

¹²⁹ Sborníkom priradené k predošlým šiestim veršom.

¹³⁰ Sborníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

¹³¹ Sborníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

¹³² Sborníkom priradené k predošlým šiestim veršom.

72

[f] O Gezu Kryste Sinu Božij Smil. se nad.
B[n]eranku Božij ktery snijmass hřijchy wsseho Sweta
[B]eranku Božij ktery snijmass hřijchy wsse[h]o Sweta
[B]eranku Božij ktery snijmass hřijchy wsseho Sweta 5
[f] day nam Vstawicžny pokog.

Pane Smil. se Kryste vslyss nas.
[n] Kyrie Eleison Amen.

[f] Chorus canit: Od[n]polu životem nassijm &c.
[f] Zachowag nas a warug Pane Bože jako zretedlniczy Oka tweho. 10
Pod stijne[m] křydel twych swatych odewsse[h]o zleho.

[n] Versus:
Modlijme tie Kryste a dobroreczijme tobě.
Neb skrze křijž twuog wikupil gsy wsseczek swet.

[f] Oratio: 15
Modlme se: [n] Wzhlednij prosijme Pane Bože na tuto Cželed' twu pro
kteru gsy Pane nass Gežyssi Kryste rucze tve nestiehol gsy widati winnym
newinny A skrijže podstupiti muk smrti. Skre Pana nass. &c.
[f] Chorus Conterre D[omi]ne fortitudine[m]

[n] Versus: 20
Powstan Pane Bože a rozbehnu se wssiczknij¹³³ nepratele
A vtijkagij sy ktery nenawidie gehu od twary Božij.

[f] Oratio:
Modlme se: [n] Wssemohuczy wecžny a milosrdny Bože wkterehožto ruku
gsu wsseczky weczy wsselika mocz A wsseho prawa kralowstwy wzhledny 25
na Obranu krestiansku že lid pohansky ktery wswu mocz uffagij a wswu
vkrutnost prawow twogow moczow racžij gich potriety skrze Krysta
Spasitele nassijho. &c.

73

[f] Chorus: Ne reminiscaris domine delicta n[ost]ra &c. fol. 155
[n] Versus: 30
Zhressili sme Pane y z Otczmi nassimj.
Nesprawedliwost a wsseczku zlost sme cžinilj.

¹³³ Nadpísané: nassi.

[f] Oratio:

Modlme se: [n] Vslissij wssemohuczy Pane Bože modlenij nasse
a wiznawagijczych tebe odpust hřijchy Aby spolu dopriel nam y pokoge
A laskawě swu swatu milosti knam se obratiti račyl: Skrže Pana nass. &c.

5 [f] Chorus: Da pacem Domine. &c.

[n] Versus:

Bude gsy nam pokog wmočy twozey Pane
A hognost slova tweho Swateho wnas.

[f] Oratio:

10 Modlme se [n] Wssemohuczy Wecžny a Milosrdny Pane Bože v tebe su
swate žadosti prawe raddy a sprawedliwe su včžinky day nam služebnijkom
twym gijch dosahnuti gychžto swet tento nemuože daty Aby srdczie nasse
wtwogom prykazanij sluly a hrozby smutky od nas odegmij: Čžasy gsy
budu wtweg tichostij obraniene: Skrže Pana nassijho Gežysse Krysta Syna
15 tweho mileho který stebau Bohem Otczem y z duchem Swatym žiw gest
a kraluge wecžny Buoh po wsseczky weky wekuow. Amen.

[f] Pan Buoh budiss swamij.
Y z duchem twym Swatym.

vacata

fol. 157 **74**

[f] **Kattechismus**

Kterak ty rozumieš sam O sobe / [n] a Yako znáš Boha tweho? / Ty čo gsy?
Odpowěď:

Ya gsem rozumne stwořenij Božie / Buoh da. /

25 [f] Kterak gsy ty rozumne stwoře[n]ij Božie? R.
Prwnijm Narozenijm / gest sem čžlowěk: / A druhym narozenijm / skrže
krest / gsem křestian.

[f] Ponieważ gsy krestian / powez wkolik strankach / stogij
spasenij křestianske? R.

30 [n] Wssietki? W kterych? R.

1. Wdesatorom Boskom Prykazanij.
2. Wyznanij Wiery křestianskeg.
3. W modlidbe Krystoweg.
4. W Swatosti krstu Swateho.

5. W rozważani / a w Odpusste[n]ij hřijchow.

6. W Swatosti Tiela Pane / y Krwy gehu.

[f] Kolkero gest Prykazani / gehu / a neb Božij[h]o?

[n] Desett.

[f] Ktere gest Prwnij?

R.

[n] 1. Nebudess gmieti Bohow ginych krome mne.

5

75

2. Nevezmess¹³⁴ Pana Boha tweho na darmo /

3. Pomni aby den Swatečnij swetil. /

4. Czty Otcze sweho y Matku swu /

5. Nezabigess /

10

6. Nezesmilniss /

7. Nepokradness /

8. Newidass kryweho swedeczty / proti bližni[m]v tve[m]v

9. Nepožadass domu Bližnijho sweho /

10. Nepožadass manželky bližnijho sweho / any dziewky any howada / any 15
służebnika / a neb czož ge[h]o g[es]t.

[f] Prwnij Božij Prykazani / ktere gest?

R.

[n] Nebudess gmieti Bohow ginych / krome mne.

[f] Czo gest to?

R.

Mame se Pana Boha Bati / [n] a gehu nadewsseczky weczy z srdcze milowati 20
/ a kgeho milosti / prawu žiwu wieru a duowernost gmieti / gehu sameho
nasledowati / ge[m]v samemu služiti / modliti se / a wneho same[h]o
dauffatj. / [f] Toto Božie prykazani / [n] žada a chce gmieti od nas / prawu
żiwu wieru / kteraž nas tiessij / a pomocz zaslibuge / žada bazen Bosku /
ktera nas pokorij / pred moczy a twary gehu. 25

[f] Druhe Božij Prykazani / ktere gest?

R.

[n] Newezmess gmena Pana Boha tweho na darmo.

[f] Czo gest to?

R.

Mame se Pana Boha bati / [n] a gehu milowati / skrze gmeno gehu / nemame
lati / kleti / na darmo prysahati / [any] 30

¹³⁴ Nad riadkom dopísané: gmeno.

Any lhati / čerity / a nebo oklamati. / Ale / mame gmeno gehu wziejwaty /
ke czty a kchwale / potom wpotrebach nassijch / knemu samemu wolati /
modliti se / a zwdiečznosti / zewssech darow dieky čžinity. / Nebo wssiczknij
5 / který budu wziejwaty gmeno pane / spaseny bude.

[f] Tretie Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Pomnij / aby den swatečžnij / swetil.

[f] Czo gest to? R.

Mame se Pana Boha bati / [n] a gehu milowati / skazanijm a zgeho Swatym
10 slowem / nemame pohrzeti / Ale / za spasedlne gmiet / a gehu swateg
milosti slissieti / a w srdczy zachowawati / a gine wžadosti včžity / wuoly
a z¹³⁵ srdcze nasse / k Panu Bohu obratiti / podle gehu slowa swateho / žiwu
byty¹³⁶ a poslussnij byti / a tak se zachowati / Yako žada / a chce gmiet od
nas. /

15 [f] Cztwrtie Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Czty Otcze sweho / Y Matku swu. /

[f] Czo gest to? R.

[n] Mame se Pana Boha bati / a gehu milowati. / Tež y rodijče nasse / snymi
nepohrzeti / any gich hnewati / Ale gijch / w pocztivosti gmiet / posluhati
20 / gijm dobre čžiniti / Yako su na[m] čžinili / tak gim zase odsluhowati /
a odpłaczowati / wāžnosti ge gmiety / lasku prokazowati / a wpotrebach
gegijch / žadnym obicžegom / a neboli gijch neopusstěti.

[f] Pate Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Nezabigess. [f] Czo gest to? R.

25 Mame se Pana Boha bati / a gehu milowati / [n] abycho[m] bližnijmu nassemu
/ na gehu žiwotie / žadneg sskody / Vrazku / Vtisku necžinily. / w srdczy
hnewu / proti nemu proty¹³⁷ [nenosili]

77

nenosili / zleg wuole nemeli / any se nemstwili / gimy nepohrzeli / gehu
30 na czty neuraželi / Ale abychom radiegij / gemu radnij / a pomocznij byli /
wewssech potrebach gehu.

¹³⁵ Preškrtnuté.

¹³⁶ Preškrtnuté.

¹³⁷ Preškrtnuté.

[f] Ssieste Božie Prykazanij ktere gest? R.

[n] Nezesmilniss. Czo g[es]t to? R.

Mame se Pana Boha bati / a gehu milowati / abychom w čistotě dobreg /
žiwij byli / w slowiech a wskutcziech / a zwlasste w srdczy / w manželstwu
/ wpraweg lascze / rzadne / a pocztiwe / žiwij byli: nebo Pan Buoh zawždy 5
trestal smilnikow / Yakož y Dawida / sluhu sweho / pro ten hřijch.

[f] Siedme Božie Prykazanij ktere gest? R.

[n] Ne pokradness. [f] Czo gest to? R.

Mame se Pana Boha bati / a gehu milowati / [n] Abychom bližnijmu nassemu
/ any peníze / any statku nebrali / skrze falessnu kupu / a lest k sobe 10
neprytahowali / any prygimali / neprawym obchodem / Yakožto sfalessnym
zbožijm / falessnow wahow a mierow neoklamawali / než abychom gemu
/ Czty / statku / žiwnosti / zdrawij / sstiestij / A wsseczko dobre / z wiery
priely / a ku obdrženij toho / radnij a pomocznij gemu byli / wedle wsseg
možnosity. 15

[f] Osme Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Ne widass kryweho Swedecztwy / proty bližnij[m]v twe[m]v.

[f] Czo gest to? R.

Mame se Pana Boha bati / a gehu milowati / abychom [n] Bližnijho sweho
neosočžili / nezradili / na czty gemu neutrhali / nepomluwali / a zlu powest 20
oniem newinasseli / než abychom gehu milowali / dobre Oniem zmissleli /
wsseczko k dobremu rosuzowali / neb ten gest mudry / a dobre nauczeny /
kteryss wsseczko k lepssijmu bliznijmu swemu rosuzuge. /

78

fol. 159

[f] Dewate Božie Prykazanij ktere gest? R.

25

[n] Nepožadass domu / Bližnijho sweho.

[f] Czo gest to? R.

Mame se Pana Boha bati / a gehu milowati / abycho[m] [n] swemu Bližnijmu
/ o gehu dedicztwy / žiwnosti / statek / dom / lstiwe nestali / a nebo pod
nieyakowym spuosebem prawa / gehu k sobe nepotahowali / než / abysme 30
gemu / ge[h]o statku / sstiestij / žiwnosti / zdrawij / a wsseho dobreho /
zwiery prieli / a ku obdrženij toho / řadnij a pomocznij gemu bily / wewssech
geho potrebach.

[f] Desate Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Nepožadass manželky bližnjho sweho / a¹³⁸ služebníka / any dievky
/ any wola / any osla / a neb czož gehu gest.

[f] Czo gest to?

R.

- Mame se Pana Boha bati / a gehu milowati / abychom [n] Bližnjho nassijho /
5 any manželky / czeledy / howada / neodludili / nezwarzeli / neodwratili / než
abychom ty drželi / radnij a pomocnij byli / Aby wrchnosti / v koho služu
/ werne gednali / služili / a powolnij byli / Totot gest nam Buoh prikazal.

[f] Procž a k čemu su Nam Božie Prykazanij od Boha widane
a vložene?

R.

- 10 Proto su nam [n] od Pana Boha widane a vložene / abycho[m] skrze ne /
nass hrijssny žiwuot / a nedostatky pryrozenij nassijho / kterež takowym
Boskym prykazanijm vstawicžne sme odpornij poznali / a rowne Yakožto
w zrcadlo se nahliedali / skrze to vznawagijcze hrijchy nasse / a nemožnost
nassu / k naplnenij prykazanij Boskych / tym pilnegssij žádosti / za milost
15 a pomocz Božij prosili a žádali / Aby nam swu milost / a pomocz račyl daty
/ k naplneny swych Boskych prykazanij.

79

[f] Skrze czo plnijme Božij prykazanij / zdalj skrze mocznost nassu /
čžily skrze milost / a pomocz Božij?

R.

- 20 [n] Skrze moc Božij / a posilnenij milosti gehu.

[f] Kterak že pak nabywame a dosahugeme / takoweg milosti
a pomoczy Božij?

R.

- [n] Modlidbau / skrze prawu žiwu wieru / w Pana Gežysse Krysta. / nebo on
sam powedieti račyl / [f] V S[wateh]o Yana 16 Giste giste [n] prawijm wam
25 / zač kolwek budete prositi / Otcze meho wegmenu mogom / datť wam.

[f] Kterak že tehda modliti / a neb zač prositi mame?

R.

[n] Spuosobu modlenij / naucžil nas sam Pan Gežyss Krystus / v S[wateh]o
Math. 6 rijkagijcze Otcže Nass genž gsy na nebesych / Oswet se gmeno twe
&c.

- 30 [f] Procž gmenugess Pana Boha Otczem swym?

R.

[n] Proto / že gest mne / z milosti za swe dietie wiwolil / A že my Otczowsku
lasku / wernost / wuoli / a wsseczko dobre / zaslijbyl / a že mne / Yakožto dietie
swe / wsseho Bohatstwy / sweho / dedijczem vcžiniti račyl / [f] Y protož /

¹³⁸ Nadpísané: [a]ny.

[n] wiznawam / že žadneho gineho Boha nemam / gedine toho / praweho /
žiweho / weczneho / sameho / gedinkeho Boha / a Otcze nebeskeho / czтым
/ a knemu / Yakožto syn k Otczy vtijkam.

[f] Procz prawijss / že gest na nebesijch / poniewadž Pan Buoh / na
wsselikem mijstie gest? R. 5
[n] Pro rozdiel / Otcze meho Tielestneho / neb každý člověk / [ma Otcze]

80 fol. 160

ma Otcze dwogijho / Tielestneho neb zemskeho / kterečažto / podle
prykazanj Božijho / ma cztiti / a gemu poslussnym byty / A ma Otcze
Nebeskijho / kteremuž wewssech weczech / hned nicz newinimagijcze / 10
poddan byti ma. / A skrze toho Otcze nebeskijho / gestli že by se nezrownawal
z Bohem Otczem / a z gehu swatym slowom / techda zemskeho a tielestneho
/ opustiti ma. /

[f] Kolikero gest prozby w Otcženassi / a neb w modlidbe Krystoweg?
R. 15

[n] Sedem.

[f] Ktera gest prwnij prozba? R.

[n] Oswětt se gmeno twe.

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

[n] Ya Prosijm / aby nam Pan Buoh wssemohuczy / posylne[n]ij dati raczył / 20
aby Y w nas / gmeno Božie posweczeno bylo / kde se kolwecz slowo Božie
w czistotie kaže a vcžij / A my / yakožto zaležij / na syny Božie / žiwotom
ho pronosijme. /

[f] Czo gest gmeno Božie? R.

[n] Gmeno Božie / gest diwne / swatee / prawee / milosrdnee / sprawedliwee 25
/ mudre a silnee.

[f] Druha prozba ktera gest? R.

[n] Přijď Kralowstwy twe.

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

[n] Ya prosijm a žadam / aby nas Pan Buoh wssemohuczy / raczył sprawowati 30
/ slowem swogijm swatym / aby sme slowu gehu werili / Y take w nassem
żiwotie / pokutt zde žiwij sme / gehu zachowawali / a potomto swetie / až
na weky.

81

[f] Kolikero gest Kralowstwi Božij? R. 35

[n] Dwoge.

[f] Ktere gest prwnij? R.

[n] Prwnij kralowstwi Božij gest / spravedlnost / pokog a radost wduchu
swatom / (To gest)¹³⁹ wiera / a laska / trpezliwost w protiwenstwy /. [f]
5 druhe [n] kralowstwy Božij gest / když pan Gežyss Krystus / w sudny den /
zase prigde / a mrtwe wskrijssij.

[f] Tretij prozba ktera gest? R.

[n] Bud wuole twa / Yako na neby / tak y na zemi.

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

10 [n] Ya prosijm / aby nam Pan Buoh wssemohuczy / swu milost dati racžyl /
že Yako Božij wuole gest w neby / dobra / milosrdna / aby take y wnas / zde
na zemi byla / kteražby nas / vtwrzowala / a zachowawala / w slowu / wijře
/ dokuttžbychme nezemreli.

[f] Procž Rijkass na neby y na zemy? R.

15 [n] Tu prosijm / Yakožto wssiczknij nebesstij Angelowe / a Swatij / Panu Bohu
poslussnij su. / Tež aby nam / Pan Buoh wssemohuczy / swu milost racžyl
dati / abych y Ya / napřed gemu / a pro něho / rodijčom / y teg zriizeneg
od Pana Boha wrchnosti / Y ginym wssem / komuss kolwecz Tielestne
poslussenstwy powinnien gsem / tak poddan byl / Yakožto Angele Panu
20 Bohu w neby. /

[f] Cztwrta prozba ktera gest? R.

[n] Chlieb wssedagssij dag nam dnes.

[f] Czo tu proijss a zadass? R.

[n] Ya prosijm a žadam / aby nam pan Buoh wssemo[huczy]

fol. 161 **82**

[wsemo]huczy / racžyl tu milost dati / a giste poznati / že Chlieb / kterym se
chowame / z nebe nam dawan bywa / abycho[m] y my / za takowe dobrodenij
/ wdiecznost panu Bohu vkazowali /. Nebo / chlieb wssedagssij tento gest
/ nayprwe pokrm / napog / odew / obuw / giste bedlenij / Rolij / dobitek
30 / penize / dobra manželka / poslussne dietky / služebniczy / dobrij panij
/ zdrawe powetrij / obecny pokog / zdrawij tiela / cžest / dobrij prijtele /
dobrij susedy / a gine weczy / ktomu podobne.

[f] Prosijskli nieczo wijcze / nežli Chlieb Tielestny?
R.

¹³⁹ Doplnené zátvorky.

Ya prosijm [n] za slovo Božie / a za Čžtenij swate / ktere gest pokrm dusse:
/ nebo čžlowek / ne w samem chlebe žyw gest / Ale wewsselikem slowu /
kterež pochaze zust Božijch. /

[f] Pata prozba ktera gest? R.

[n] Odpust nam nasse winny / Yako y mi odpusste[m]e nassijm winnijkom. 5

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

Ya prosijm [f] a žadam / aby nam pan Buoh wssem. / swu milost racžyl dati
/ a na nasse hřijchy nepatrity / Ale milosrdny byti / abychom y mi / wsrdczy
zawistiwij nebili / abychom žadneho ne pomluwali / na gehu czty neutrhali
/ nezabigeli / než každemu hnetky / tudyss y neprijtelom nassijm / dobre 10
čžinili / a gych winny odpusstěly.

[f] Ssesta prozba ktera gest? R.

[n] Neuwoď nas w pokussenij.

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

[n] Ya prosijm / [n] aby nas pan Buoh wssemohuczy / racžyl 15

83

zachowati / a obhagowati / před osijdly diabla / sweta / tiela nasseho /
abychom y my / skrze neho / odnijch sucze oklamaniy nebili / w neweru
/ w zuffalstwiy / a neb gine hřijchy / neupadli / než abychom nadnijmy
witiestwy obdržely. 20

[f] Siedma prozba ktera gest? R.

[n] Zbaw nas ode zleho.

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

Ya prosijm [n] a žadam / aby nas Pan Buoh wssemohuczy / racžyl zbawiti /
od zleho / ducha / a odewssech skuttkow gehu / kteryž gest plny zlosti / lhař 25
a mordař / A zwuodcze dussij lidskych / Abychom y mi / w nayposlednegssij
čas / žiwota nassijho biedneho / bezpečne do žiwota weczneho / wegiti
mohly. /

[f] Procž rijkass Amen?

[n] Abych tym prewelmi gisty byl / že gest tato moge Modlidba wzacztna / 30
a vslissena od Otcze meho nebeskeho / pro Gežysse Syna gehu mileho.

[f] Yaka modlidba ma byti? R.

[n] Modlidba / ma byti sprosta / wkratkych slowiech / ztriezliwa a wstawicžna
/ a zwlasste / w nassijch nedostacziech / To zase modliti se mame / gedny za
druhych / Y za nepratele nasse / gijm dobre čžinity / a gijm wsseczko dobre 35
pryeti / a gijch winny odpussteti / chczemeli / aby nam Pan Buoh tež / nasse
winny odpustyl. /

[f] Kolik gest stranok znessenij Aposstolskeho / A neb obecnege wiery
krestianskeg? R.

[n] Třy:

1. O stwořenij. 2. O wikupenij. 3. O posweczenij.

fol. 162 **84**

[f] Rijkag prwnij stranku o stwořenij.

[n] Werijm w Boha Otcze wssemohuczyho / stworitele nebe y zeme. /

[f] Czo gest to? R.

[n] Ya werijm / že mne Buoh wssemohuczy / spolu zewssijm stwořenijm
10 stwořyl / a že my tielo / dussy / Ocžy / Vssi / y wsseczky gine Vdy dal /
a že mne / rozumem / y stymito zmisly obdarowal / netoliko to same / Ale
/ werym take / že tie wsseczky weczy / kterežby ginak zhinuly / On sam
zdržuge / a kzachowawani / nam tohto žiwota / den po dny vdieluge /
A zase werijm / že mne buoh predewssijm nebespeczenstwym obranuge
15 / a wsseczko zle / odemne odhanij / a mne sskoditi zbranuge / Čžinijt pak
to wsseczko / ne zmogho zasluženij / Ale / sameg teg Otczowskeg dobroty
a milosrdenstwy. / A protož / powinnien sem / abych gemu stoho diekowal
/ wuoly ge[h]o wzdiczky poddan byl / gemu služil / to wsseczko / yak giste
/ tak prawe gest.

20 [f] Rijkag druhu stranku o wikupenij.

[n] Werijm y w Gežysse Krysta / Syna gehu mile[h]o / Pana &c.

[f] Czo gest to? R.

Ya werijm / [n] že Gežysse Krystus / gest prawym Bohem / od Otcze od
wecznosti splozeny / A werym take / že gest prawy čžlowěk / narozeny
25 z Marige panny / a že gest Panom mogijm / kteryž mne straczeneho /
a smrti poddaneho / wykupyl od hřijchu / kralowstwy sathanasse / mna
wyslobodyl / ne zlatom any střijbrom / Ale swatow predrahow krwow
swogow / A to wsseczko pro to / abych Y Ya /Yakožto zdobyтым zbožijm
geho / byl sprawedliwy / newinny / a blahoslaweny / w kralowstwy gehu
30 wzdiczky služil / a žiw byl / y take snym kralowal / podobne / Yako y on
zase zmrtwych wstal / žiw g[es]t a kraluge až naweky. /

85

[f] Rijkag Tretu stranku stranku¹⁴⁰ O posweczowa[n]ij

[n] Werym y Wducha Swateho / Swatu Czirkew obecnu / wssech Swatych
35 obczowani / Tiela zmrtwy wsta[n]ij &c.

¹⁴⁰ Preškrtnuté.

[f] Czo gest to?

R.

[n] Ya werijm / že gest Krysta weriti / a nebo Krystu panu moymu zmoczy
mey prijti nemohu / Ale gest to dijlo / od ducha swateho / kterymž mne skrze
swate Ewangeliu[m] powolal / dary swymi mne nawsstijwil / Tež / Yako
y gine / který su w Czirkwy swateg / zhromaždiuge / powolawa / oswieczy 5
y posweczuge / a w praweg wiere zdržuge / a czelee odpusstienij hřijchom
dawa / A wnayposlednegssij den / mne y wsseczky werijcze / zmrtwych
wskriessi / a do žiwota weczneho / mne y wsseczky gine werijcze prywedie
/ to wsseczko / yak pregiste / tak prawe gest.

[f] O Krstu Swatom.

10

Czo gest Krest?

R.

[n] Křest nenij sama sprostna woda / Ale gest slowom božijm vlžena
a zawazana / A tato slova wneg / kterež Pan Gežyss Krystus Spasitel nass
vložil a přykazal / Yak swaty Mathuss pijsse w posledneg kap: Protož gducze
/ vcžte wsseczky narody krstijcze ge / wegmeno Otcze y Syna / y Ducha 15
Swateho / A vcžte ge / zachowawati ty wsseczky weczy / kterežkolwek
prykazal sem wam. Tež S[wat]y Marek pijsse w posledneg Kap. Pan Gežyss
Krystus / poručyl vcžedlnijkom swym rzka: / Gducze powsssem swetie /
kažte cžtenij / wssemu stworenij / kdož vweřij a pokřstij se / spasen bude /
Ale kdož neuwerij / zatraczen bude. 20

86

fol. 163

[f] Yaky Vžijtek prynasse Křest?

R.

[n] Křest / puosobij odpusstienij hřijchow / a wislobozuge od weczneg smrty
/ a od diabla / a dawa wecznu radost / wssem / kterýž tiem slowom weřij /
Yakož slova paně wisweczugij. 25

[f] Kterak muože woda takowe welike weczy cžiniti / a neb
puosobity?

R.

[n] Woda toho gistie sama nepuosobij: / Ale / slova Božij / kterež kwodie
prypogene su / A wijra / kteraž tym slowem doweruge se / nebo woda bez
slova Božijho / g[es]t yako gina woda / a nenij křest: / Ale slowem Božijm / 30
gest krest / a woda spasitedlna / a obmitij druheho narozenij a obnowenij /
ducha swateho / Yakož k Tijto: 3.

[f] Czo znamenawa takoweg wody krsstenij?

[n] Znamenawa / že Adam stary cžlowek / wnas / skrze vstawicžne želenij
a pokanij / potopen a vmrtwen byti ma / wewssech hřijssech / a zlych 35
žadostiech / wzdiczky zase powstati w nowem cžloweku / sprawedlnosti
a wczistotě před bohem / wzdiczky žiw byti ma: Kdež Swaty Pawol

k Riman. w. 6 pjsse / že kterýž koli pokrsstenij sme w Krystu Gežyssi / smrti geho pokrsstenij sme / a neb pohrebenij sme snijm / skrze krest na smrt. / A abychom / Yako gest y pan Krystus zmrtwyl wstal / skrze slawu Otcze / tak abychom y my / wnowotie žiwota chodili.

5

[f] O Spowedy

Czo gest Spowedť? R.

[n] Spowedť zawijra dwe weczy wsobe. / Gedna aby sme se zhřijchow wiznawali, / druha abychm Absolutiu[m] a neb rozwazanij hřijchow &c. Vide superius integre.

10 87

[f] O Wecžerý Panie:

Czo gest Swatost Oltarna? R.

[n] Gest prawe tielo a krew / pana nassijho Gežysse Kr[yst]a / pod spuosebom / chleba a wijna / nam křestianom kgedenij a k pitij / od pana

15 Krysta Vstanowene a widane.

[f] Kde to stogij psano?

R.

[n] Takto wipisugij: Ewangelistowe / S[wat]y Matth. & Luk. Yan. Pan Gežyss Krystus / wtu nocz / w kteružto zrazen byl / wzal chlieb / a dijký čžinil / lamal / a dawal Včžedlnijkom swym / rzka: wezmete a gezte / totot g[es]t tielo me / ktere za was zrazeno bude / to čžinte kolikratkolwek gesti budete / to čžinte na me prypominanij.

[f] Tež y kalych [n] wzal / když gest odwecžerel / dijký čžinil / a dal gijm rzka / wezmete a pijte / stohoto wssiczknij / Totot gest zagiste krew ma / noweho swedeczty / ktera za was / y za mnohe wiliyta bude / To čžinte na

25 mu pamatku.

[f] Yaky Vžijtek stoho gedenij a pitij?

R.

[n] Tato slova nam ten vžitek vkazugij: / [f] Kterež bude za [n] was zrazeno / na odpusstenij hřijchow / [f] Totižto / [n] že na[m] wtkoweg swatosti / gest hřijchom odpusstenij / žiwuot a spasenij. / skrze takowe slova / dano gest

30 nam / a nebo kde gest odpusstenij hřijchow / tu take gest žiwuot a spasenij.

[f] Kterak muože tielestne gedenij a pitij / takowe welike weczy / čžiniti a puosobity?

R.

[n] Gedenij a pitij same / gistie toho nepuosobij / Ale tato slova Božij / kteraž to stogij / gestie / (Totižto)¹⁴¹ za was zrazeno / a za was wilieta / na

35 odpusstenij hřijchow / protož / kdo tym slowom werij / ten to ma / czož prawij / a yak znij / Gistie odpusstenij hřiechow. /

¹⁴¹ Doplnené zátvorky.

[f] Kdož přygima takowu Welebnu Swatost hodne?

[n] Spuosobem a z Triezliwosti / zewnitre tielestne / ktomu se pryprawiti
gest dobra cznost. / Ale tento gest prawy a hodny spu SOB kte g swatosti /
kdož w ieru prawu ma / a weřij tijm slowom / [f] Za was gest zrazeno / a za 5
was w ilijta / na odpusstenij hřijchow.

[f] Psal.

[n] Beatus populus qui scit iubilare:
Blahoslaweny lid kteryž se welebiti vmij.

[f] Požehnani j stolu:

10

[n] Ocžy / wsseho stowřeni j / ktobe patřij Pane / A ty dawass / pokrm
gegijch / wczas potřebny / Odtw ijrass ruku twu / a naplniugess / wsseliky
žiwocžych / požehnani jm twym.

[f] Otcže nass / ktery gsy na nebesych / oswet se gme[n]o tve / přyd

kralowstwy tve / bud wuole twa / &c.

15

Pane Bože / nebesky Otcže / požehnag nas / y tiechto darow twych /
kterež¹⁴² / z sstiedrosti tweg / přigijmati budeme / skrze Gežysse Krysta /
pana nasse[h]o Amen.

[f] Diekowani j po stole:

20

[n] Diekowani j cžinte panu / nebo gest dobry / a milosrdenstwy geh o
/ zustawa na weky / Kteryž dawa pokrm / každemu tielu / genž dawa
howadom / potrawu gegijch / a mladym krkawczom hawranom / když
knemu wolagij. / Ne w silnosti koně / lij bost ma / any w cžrstwosti nuoch
muskych / kocha se. / Ale pan / wbo gijczych se sebe lij bost ma / a wtiech / 25
genž dau ffagij w milosrdenstwy geh o. /

[f] Otcže nass / genž gsy na nebesych &c.

[n] Diekugeme tobe / Pane Bože Otcže / skrze Gežysse Kr[y]stja / pana
nassiho zewssech dobrodeni j twych / ktery žiw gsy / a kralugess / na weky
wekuow Amen.

30

[f] Modlidba Rani j:

O Nebesky / Wssemohuczy / a Nagdobrotiwegssij / [n] Pane Bože nass /
diekugeme / twogey swateg / a Boskeg milosti / z twogey pecže / a obrany

¹⁴² Nad riadkom dopísané: mi.

/ že sy ty tegto noczy / nassijm stražnym byti / a nas odewsseho zleho
nebezpečženstwy / zachowati gsy racžyl /. Prytom prosijme a žadame / Aby
gsy / y tohto / na stawagijcziho dne / nas ostrijhati racžyl / odewsseho
zleho nesstiestij / a pokussenij diabelskeho / Od zleho misslenij / od zleho
5 mluwenij / y odewsseho zleho čžinenij. / A neprijtele nassijho diabla / ktery
Yako Lew hladowity / obchaze okolo nas / hledagijcze / kohoby zežrati
mohol / od nas daleko zažen / Tak / aby se / twogey swateg / a Boskeg milosti
/ mohly wsseczky nasse žiwoty / y skutkowe lijbyty. /

fol.165 90

10 Nebo my / wtebe dauffagijcze / a w tebe / nadiegu nassu magijcze / dusse
nasse / tiela nasse / y wsseczky weczy / starymi wlazeme / wtwoge swate
rucze poručeme /. Angel twuog swaty / ten gsy nikdy neodchaze od nas /
Aby diabel sskaredy / žádneg moczy / any wlady / wnas nagijti nemohol /
A to / pro Gežysse Krysta / syna twe[h]o mileho / Pana a Spasitele nasseho
15 / ktery stebau / Bohem Otczem / y z duchem swatym / žyw gest a kraluge /
weczny Buoh / po wsseczky weky / wekuow Amen.

[f] Modlidba Weczernij:

O Nagdobrotiwegssij / a na wěky požehnany / Pane [n] Bože nass mily
nebesky / ktery se neracžyss zapomijnati / nad swym stwořenijm / ale gsy
20 gemu / wždy prijtomny / ochraniugess gey / a předewssijm zlým ostrijhass /
diekugeme / twogey welebnosti swateg / že wsseczkych twogijch dobrodenij
/ ktere gsy nam / tohto dne / vcžinity racžyl. /

[f] Prytom prosijme a žadame tebe / O Otcže Nagmilegssij / [n] Aby gsy
nas / y tegto noczy / nastawagijczeg / neracžyl opusstieti / Ale racžy nas /
25 ostrijhati / od zleho misslenij / od snu sskodneho / od každého hřijchu / od
nahleg a nenadaleg smrti / od pokussenij zleho / od osijdel diabelskych /
Y odewssech zlych prijkładnosti / nebo znass a wiess / žet bez tebe / mrtwy
sme / a bez twogey / swateg a Boskeg pomoczy / nicz dobreho vcžinity
nemuožeme. / [f] A protoss / [n] poručeme se / twogey swatey¹⁴³ rucze /
30 z dussij nassij / y z tielem nassijm / y ze wsseczkymi weczmy skterymy
wlazeme / Ty nas racžy sam / wdobrom zdrawij / a wdobrom pokogij
/ zachowati / Abychom tobe / w duchu y w prawdie / služiti mohly /
A / powolanij nasse / podle slova twe[h]o nagswatiegssij[h]o / hodně
/ a sprawedliwe / wikonawali / Vcžinže to / o Otcže nagswategssij / pro
35 Gežysse Kr[yst]a / syna twe[h]o mileho / pana a spasitele &c.

¹⁴³ Koncové „-y“ v oboch slověch pôvodne zapísané, dodatočne však vymazávané.

vacata

91

fol. 166

**[f] Kraticžke a Wsummie Obsahnute Naucženij Dijtek z Katechismu
Nagprednegssijch Człankuw Wijri Křestianskeg**

Kdo nas stwořil a na tento swet dal?

5

R.

[n] Pan Buoh Wssem. sam z swe welike dobroti a lasky.

[f] Procž a kcžemu nas stworyl?

R.

[n] Proto abisme mi lide gehu poznali, Cztili, chwalili, a zwelebowali: On pak aby nam žiwuot wecžny darował.

10

[f] Kterak ho pak mame poznati a Cztitj.

R.

[n] Tak yako on sam nam wswem swatem slowě oznamitj, a nas naucžiti racžyl.

[f] Czo gest techda, a ktere g[es]t to ge[h]o slowo?

R.

[n] Sum[m]a a kraticžke obsahnuti slova Boskijho zawijra se wtijchto 15
Obzwlasstnijch Człanczech naboženstwi křestianskeho.

1. [f] W Zakoně paně [n] a neb wdesatero[m] Boskom prikazanij.

2. [f] W Wyznanij Wijři křestianske.

3. [f] W Modlidbe Paně

[n] 4. [f] W slowijch [n] o rozhřessenij a neb spowedj.

20

5. [f] W slowijch [n] o swatostiech krstu s[wateh]o: A wecžere panie.

[f] Kterak rijkass desatero Božij prykaza[n]ij?

Tako: Nagprwe: [n] nebudess gmieti Bohuw ginych předemnu. [f] druhe:

[n] Newezmež gme[n]a Božij[h]o &c.

92

25

[f] Czo wsobe obsahuge Zakon a neb prykazanij Božie?

R.

[n] Wsseczko to czo sme mi powinnij Panu Bohu a bližnijmu nassemu.

[f] Ktera gest Summa Zakona Božijho?

R.

[n] Milowati budess Pana Boha tweho z czeleho srdcze tweho, z czeleg 30
dusse twe, a ze wsseg moczy tweg, z czele misli twe: A bližnijho sweho
Yako sebe sameho.

[f] Muožemeli mi lide naplniti toto prykazanij a neb Zakon Božij?

R [n] Nikoli: A protož any spasenij wecžneho z zakona dogitj
nemuožeme.

35

[f] Yako techdy spasenij wecžneho dochazime? R.

BYSTRICKÁ AGENDA

333

- [n] Skrze samu wijru w Gežysse Krysta, ktery biwsse prawym a wecznym Bohem rownym otczi nebeskemu, y duchu s[watem]v wzal na sobe cžłowecženstwi pro nasse spasenij, Yakož wiznawame w nasseg křestianskeg wijre.
- 5 [f] Rikag wiznánij wijri křestianske.
- [n] Weřijm w Boha Otcze wssemohucziho, stwořitele nebe y zeme: &c.
- [f] Czo tu wtom Wiznawame? R.
- [n] Wiznawame že wijru stálu a nepochibnu mame w Boha, ktery wpodstatie gest geden weczny a wssemohuczy Buoh a pan, a že wtom Bostwj gsu Třý
- 10 osoby: Yako Buoh Otecz Syn a duch S[wat]y a tij Trij že gedno gsau.

fol. 167 93

- [f] Ktere su prosym obzwasstne wtastnosti tijchto Osuob w Bostwij? R.
- Wnitrie: [n] Že Buoh Otecz odweczności splodil sobe z sweg podstaty
- 15 Syna. Buoh Syn splozen gest od Otcze: A buoh duch S[wat]y pochazy od Otcze y od Sina.
- [f] Zewnitrie: [n] Že Buoh Otecz gest stwořitel wssech weczij. Buoh Sin gest wikupitel. A Buoh duch swaty nas posweczuge k žiwotu weczne[m]v.
- [f] Yako že se mame modliti tomuto Bohu gedinemu
- 20 wpodstatie: A Trogimu wosobach? R.
- [n] Tak yako nas sam pan nass G. K. naucžiti racžyl: Otcže nass genž gsy na nebesych &c.
- [f] Ktere a Yakowe gsu řecži o rozhřessenij a neb spowedi? R.
- 25 Gsau tijto: Psano gest [f] V S[wateh]o Math. w 21 Kap. [n] Mluwil Pan Gežyss Krystus k Petrowi Tobe dam klijče kralowstwi nebeskeho, Czožbi koli zwazal na zemi, bude zwazano y na nebi. A czožbi koli rozwazal na zemi, bude rozwazano y na neby. [f] A v S[wateh]v Yana [n] Mluwil Pan Krystus ku wssem Aposstolum prigmete ducha S[wateh]o ktery m koli bysste
- 30 odpustili hřijchy na zemi, budu gim odpusstiene y na neby. A ktery mbisste koli zadrželi hřijchy na zemi, budu gim zadržane y na neby.

94

- [f] Ktere a yakowe gsu slova o Swatosti Krstu S[wateh]o R.
- 35 [n] O Nařizenij krstu Swateho takto pjsse Swaty Mathuss. Mluwil Pan Gežyss ku Vcžedlnijkom swym: dana mi g[es]t wsselika mocz na neby y na zemi: protož gdaucze po wssem swetě, Vcžte wsseczky narody, krstijcze

ge wegmeno Otcze y Sina y Ducha Swateho etc. Kdo Vweřij a pokrstij se
spasen bude, Ale kdo nevweřij zatracze[n] bude.

[f] Ktere su slova O Wecžery Panie? R.

[n] O Nařizenij Wecžere panie takto pijssu Ewa[n]gelistowe: [f] S. Math.
Mar. Luk. Y S. Pawel: [n] Pan Nass Gežyss Krystus wtu nocz wkteru zrazen 5
bil: wzal Chlieb a dijki čžynyl. &c.

Tijm spuosebom když bilo po wecžery: wzal kalich dijki čžynil &c.

[f] Yako že se mame wižnawati z nassych hřijchuw?

R.

[n] Takto: Ya bijdny a hrijssny Čžlowek. &c.

10

95

fol. 168

Pijsně Chwal Boskych:

Pomocz nasse budiž wegme[n]v Paně kterýž včžynyl nebe y zeme.

Oratio.

Panu Bohu pomodlme se: Pane Swaty Otcže a Wssemohuczy Wecžny Bože, 15
ktery gsy nam ke dny dnnessnijmu dožiti smilosti tweg swateg popriel:
Y dagž nam prosijme pane pomocz twogu swatu:

Abychom tento den odewsseligakoweho hřijchu smrteđlneho a y odewsseho
zleho zawarowanij byli: A toliko to wtomto dni czo by se tweg Swateg
Boskeg Milosti lijbito konali a spravowali: A wtwem swatem slowie se 20
tiessili wsseczky zle weczy a žadosti tielestne a sskodliwe od sebe daleko
zaženucze, pomoczow twogow swatow ge přemahali. Skrze pomocz Sina
tweho mileho který &c.

Sequitur Veni Sancte Sp[irit]us.

Negswategssij Bože Wssemohuczy pro Syna sweho Gednorozeneho, Gezu 25
Krysta laskaweho sesliss nam ducha S[wateh]o, kteřížby srdczie nasse
swym ohniem zapalil a skrz rozličnost yazikau wsse narody wgednotu
wiery zhromaždyl. Alleluia Alleluia

96

Gratiarum actio pro defe[n]sione nocturna. 30

O wssemohuczy Bože nasse diekugem tobe každy čžas že nas sam ostrějass.
Od hřijchu y diabla zleho y w noczy od snu sskodne[h]o budiž chwala
stoho. &c.

Tobe Bohu stwořiteli kralugiczimu na neby stwe[h]o dobrodenij¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Koniec slova nadpřisaný nad řádkem, pravdepodobne s cieľom vyhnúť sa prechodu
do ďalšieho riadka.

Sequitur Litanía

Kterž na(?) czinij zmilosti wime nasseg nasseg hodnosti sweg puheg
sstiedroستی

Ostrihagz nas y tohto dne &

5 Zet nas

Intonatio puerorum

*145

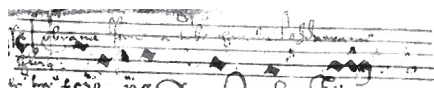
Tis nasse ochrana Pane a tebe chwalu wzdawame.

Vslississ hlas.

10 (?)

Kdeže přebiwass

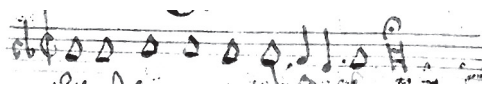
*

15

[O]tcže nass Nebesky
Paně Negmocznegssij
Bože Milostiwy.

Chorus

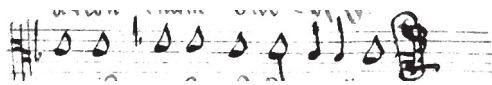

[T]¹⁴⁶ebet wzijwame twe dijtky

20

[N]aklon knam swe vssy

[Z/S]milug se nadnamij.

fol. 169

¹⁴⁵ Preškrtnutý riadok, nečitateľné. Do notového zápisu za ním druhotne a menším písmom dopísané (potenciálne ale tou istou rukou) riadky vymedzené v prepise znakmi *.

¹⁴⁶ V rukopise je na začiatku riadkov vynechané miesto pre dplnenie prvého písmena, pravdepodobne kaligrafického charakteru. V zátvorkách sú písmená doplnené na základe kontextu (pre nejednoznačnosť úzu v rukopise v treťom verši ťažko rozlíšiť, či by bolo bývalo použité „z“ alebo „s“). Podobne aj nižšie.

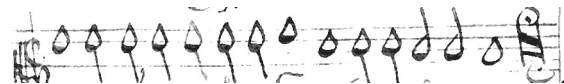
Pueri

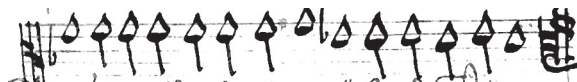
Oswef se twe S[wat]e gmeno / ssirocze zachwaleno.

Chorus.

5

Pro Gezu Krysta Sina twe[h]o smil[ug] se nad.

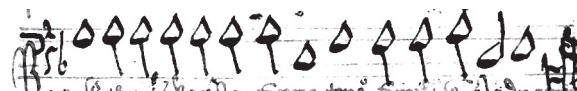

Pro Gezu Krysta Sina twe[h]o smil. se nad namij.

10

Pro Gezu Krysta Sina tweho smil. se nad.

Pro Gezu Krysta Syna twe[h]o smil. se nadnami.

Pueri

15

Deg at wpraweg znamosti tweg a wpobożnosti žiwotuw nassijch twe
gmeno swetime: ne nalesky lidske

98

Prijdiž knam kralowstwi twe: keteržto g[es]t wecžne

Deg ať duch twug nas vdy Czirkewnij sprawuge: A kdobremu wedě

20

Děg se twa s[wat]a wuole na zemy: Yakož y na neby

Yak Angele wnebi: tak lide na zemi:

Deg atť wuoli twu wikonawame: tobe se lybime

Deg nam dnes Chlieb nass wezdagssij: k žiwotu potrebnij

Deg dobre sprawcze pokog zdrawij a wpowolánij prospech a czož vznawass
sam: byti potrebne nam.

25

Odpust nam winny nasse: yak bližnijm čzinijme.

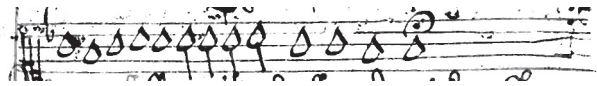
Deg nam pokanij čzinijm w milosrdenstwi tie nasledowati: winnijkum
odpusťeti.

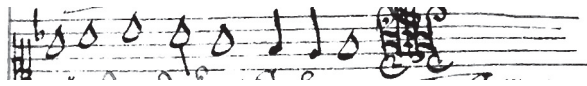
- Neuwod nas wpokussenij: nas padle stwořenij.
Nedopussteg nam vpadati budto wzgewne budto wlijbeznych weczech
skrite nebespecženstwi: zde wplacžliwem vdolij.
Zbawiss nas odewsseho zleho: A czož gest sskodneho.
- 5 Wiswobodi nas zhrijchu smrti diabla a zewssech bijd žiwota toho: přywed
do wečžneho.
O wečžny Bože vsliiss toto nasse modlenij A bud nam prijtomny.

Chorus pro conclusionem

10

Neb twe gest Pane kralowstwy Mocz take y Slawa

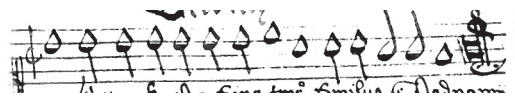

Až na Weky Skala. Amen.

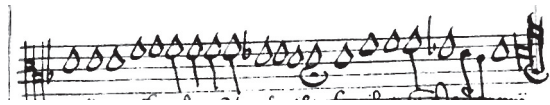
fol. 170 99

Chorus

15

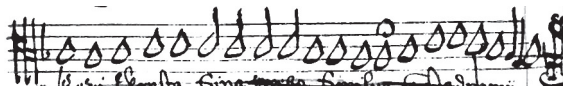

[P]ro Gezu Krysta Sina twe[h]o smilug se nadnamij.

[P]ro Gezu Krysta Sina tweho smilug se nadnamij.¹⁴⁷
Neb twe g[es]t Pane kralowstwj

20

[P]ro Gezu Krysta Sina tweho smilug se nadnamij.¹⁴⁸
Neb twe g[es]t Pane kralowstwj

[P]ro Gezu Krysta Sina tweho smilug se nadnamij.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Celý riadok preškrtnutý.

¹⁴⁸ Celý riadok preškrtnutý.

¹⁴⁹ Celý riadok preškrtnutý.

100

Gina Litanía

Pane Bože smilug se O Kryste smilug se Vsliss nas Gezu Kryste nad namij
smilug se.

Otcže Bože nebesky smilug se nadnamij, sweta wikupiteli, smilug se 5
nadnamij.

O Bože dusse Swaty, smilug se nadnami, Swata Trogijcže Bože, nadnamij
smilug se.

Budiž nam milostiwy odpustiss nam Pane y wssechniem lijtostiwy,
wiswobod nas pane. 10

Od hrijchu wsselikeho, a bludu každeho, y odwsse[h]o zle[h]o, zachowag
nas toho.

Od vkladuow diabelskych, rač nas wiprostiti, nahleg a nenadaleg smrti,
rač nas zachowati.

Od moru y od hladu, od Burze a mordu, od walek a rozbroge, zachowag 15
nas pane.

Od wssij ossemetnosti, a od hromobitij, y odteg weczneg smrti, rač nas
zachowati.

Skrze tweho tagemstwi, S[wateh]o wtielenij, A pro twe Narozenij atf sme
vslissenij. 20

Pro krest puost pokussenij, a pot twug krwawy, Kryž smrt, tve vmucženij,
take pochovánij.

Pro twe slawne wskrijssenij, a wnebe wstupenij, A pro duch seslanij, sliss
nasse wolaniij.

W každem času nesstiestij, tež nassijho sstiestij, v wtu hodinu smrti, rač 25
nas vlisseti.

Mi ktobe ted nehodnij / wolame hřijssnijczy / O rač nas vlissieti / pane
milostiwy.

Racžyss Czyrkew twu S[wat]v / obecnu krestiansku / mocně sam
sprawowati / a opatrowati. 30

101

fol. 171

Biskupy ktomu wsseczky, pastyře Czirkewnij, chowag wzdrawem vcženij /
w swatem obczowanij.

Sekty y take Rothy, racžyss wihladiti, y každá pohorssenij, z czirkwe tve
wihnati. 35

Bludne ktomu zweděne, od prawdy zbluzene, zase racžyss přiwesti, wtwu
czirkew vwesti.

- A diabla sathanasse, ktery wsse zle passe, sam racžyss pod nohami, potrieti nassimi
Werne racž sam dielniky, na swu žen wislati, A slowu twemu zruosti, posluchajiczym ho dati
- 5 Padlych racž pozdwihnuti, stogijczych silniti, Tiech genž su zarmuczenij bud gijch posilnenij.
Kralum take knijžatom, pokog racžyss dati, wlaszcze a wdobreg swornosty, w gedno ge wwesti
Czysařy křestianskemu witiezstwy dag ge[m]v, nad nepřately geho k prozbe
- 10 lidu tweho.
Krale pana nasseho, Y z Raddami ge[h]o, racžyss opatrowati, a sam sprawowati.
Take y nassijch N. bud moczna obrana, na dussy y na tiele, zachowag gich czele.
- 15 Vradu N. Sprawczow lidu tweho, tež lidu obecneho ostřijhag od zleho Snassegijczych trafenij, budiž posilnenij, postawenych wezenij, racž bit wiwobozenij.
Manželek wssech tiehotnych, spomocznijkem bud gich, ku porodu stiašnemu, dag gim pomocz ktomu.
- 20 Lekařem bud' nemocnych, a wssechněch straponych, Ochra[n]czem nemluwniatek, y tych malych dijek.
Zayate racž přiwesti, zase do gegijch vlasti, Od Turka neprijtele, nasse bližne milee.

102

- 25 Wdowy take Siruotky, racž opatrowati, poniewadž sy Otcze[m] gegijch, budiž y ochranczem gijch.
Hogne zeme vrody, nam racžyss sam dati, a ge od porussenij zleho zachowati.
Nassijm wssem nepřatelum take y protiwnijkum, winny racž odpustiti,
- 30 klascze ge přywesti
Racžyss se nadewssem smilowati lidmij, A nas nehodne sluhy vlisseti wsseczky
O Kryste Sinu Božij smilug se nadnami Genž hřijchy sweta snijmass, prosijme tie vsliiss nas.
- 35 Genž sweta hřijchy, smilug se nadnamij, Beranku Božij swaty, racž nam pokog dati.
Oracž včinity pro sebe sameho, Take y pro seslanij Sina tweho mileho.

Media Vita.

Od polu žiwotem nassijm položenij gsaucz na smrti pro hřijchy nasse tiesske. Tebet žadame spomocznika hospodine nebo diabel nepřijtel hleda nas sežrati. A ty pro nassi zlost hnewass se, sprawedliwe na nas pomstwu tiessku hodnie moha dati.

5

Swaty Bože odwratis se hnew twug od nas a s. nad n.

Swaty silny dag milost swu s[wat]v wzhledniž na nas milostiwe

Swaty Milosrdny spasiteli, smrti zleg a horke nedopusstieg, zbawiss nas wsseho zleho, dag přygity do kralowstwi nebeskeho.

103

fol. 172

Versus:

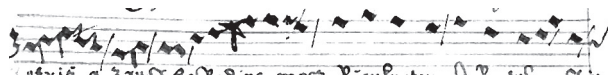
Zachowag a warug Nas Pane Bože yako zretedlniczy Oka tweho.

Pod stijnem krijdel twych swatych chran nas odewsseho zleho.

Modlidba.

Pomodlme se: Bože Milostiwy Otcže, kterýž nepohrdass lkanijm lidu 15
skrusseneho srdce, A kterýž nezamijtass od sebe žadosti zarmuczenych:
racžyss přijtomny byti modlidbam nassijm kterežto wprotiwenstwych
a vskostiech nassijch, genž bez prestanij nas zužugij, před tebau ponijžene
wiliewame a ge milostiwe racžyss vslisseti: Aby to czož proty nam diabelske
y lidske lsty vkladagij, wnicz obraczeno a raddau tve dobroty zrusseno 20
a skaženo bylo. Abychom negsucze žádnými protiwenstwimy vrazenij
w Czirkwy swate tve, tobe dijtky a chwalu wzdiczky vzdawali.

Chorus canit: Conterre Domine, &c.

[Z]etřiž a zruš hospodine mocz přeukrutnu neprateluw Czir

25

[C]on te re Domine ne fortitudinem inimicorum

kwe tve s[wat]e obecne A racž ge dati wrozptilenij

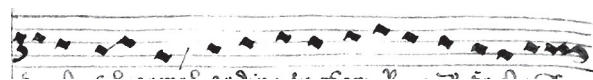
Ecclesiae tuae et disperge illos in Uirtu

30

Aľby poznali žet nemame žadneho gineho kterýžby
te tua. Ut cognoscant quia est alius Qui pu[gnet]¹⁵⁰

¹⁵⁰ Latinský text je zapísaný priebežne pod slovenskou verzíou.

Za nas bogowal gedine ty sam pane Bože nass.
[pu]lgnēt pro nobis Nisi tu DEVS NOSTER.

5

Versus.

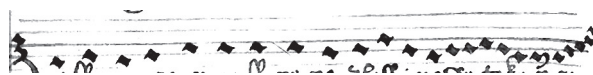
Powstaň pane a rozbehnu gsy se wssiczknij nepratele nassij,
A vtijkagij gsy ktery nenawidie geho od twařy Božij.

Modlidba

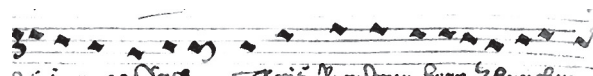
Pomodlme se: Bože Otcže nass mily nebesky kteryž hřessijczym zahinuti
10 nedopusstess dokawadž by se neobratili a žiwij podle wuole tweg swateg
nebili: Tebet pokorne prosijme racžyss prodlijti spomstwau, kteraůž sme na
tobe skrže nasse hřijchy zaslužili. A racžyss dati (O Milostiwy Bože) aby to
twe zhowijwanij wetssij nad namij pomstwuy nezhromaždilo. Ale radiegij aby
twe milosrdenstwuy mijsto hřijchow nassijch wždiczky se rozhogniowalo.

15

Chorus Ne reminiscaris D[omi]ne &

Nespominag nam Pane na zlosti nasse take y ro
Ne reminisceris Domine delicta nostra uel

20

dicžow nassijch Aníž pomstwu bery zhrijchuw
Parentum nostroru[m] Neq[ue] Uindictam sumas de

fol. 173 105

nassijch pane Bože nass.
peccatis Nostris.

25

Versus.

Zhřessili sme proti tobe Pane Bože y z Otczy nassymi
Nesprawedliwe sme cžinili a neprawosti sme pachali.

Modlidba

Pomodlme se: Vslyss pane Bože prozbu modlijczych a wiznawagijczym
se tobe hřijchy milostiwe a laskawe racž odpustiti: A milost a dobrotiwy
pokog pane Bože racžyss nam wssem daty.

Chorus Da pacem D[omi]ne &c.

Popřeg nam pokog zmilosti pane za čzasu nassijho: neb nenij žadneho 5
gineho kteryžby za nas bogowal než ty sam pane Bože nass.

Dopomahag nam pan Gežyss Kryst. kteryž nass wikupitel gest on racž nas
sam moczne braniť od zleho zawarowati, pane Gezu Kryste racz snamy
bytj.

Versus.

10

Budiž nam Pokog wmozcy twozey Pane.
A rozmnoženij hogne wpewných wežech twých.

Modlidba.

Pomodlme se: Prosimje tie Nagmilegssij Pane Bože Aby se racžyl vpokogiti
a prozby nasse milostiwe vslisseti. A ku obranie kostela tweho křestianskeho 15
da[wneg]

106

[da]wneg Moczy tweg racž dokazowati diwy: Aby Antikrystowu Tureczku
y wssech nepratel nassijch pijchu a mocz racžyl potlacžiti: A smelost gegijch
kteruž proti nam magij wmozcy tve s[wat]e prawicze racžyl zahambitj. 20

Chorus: Serua Deus Verbu[m] tuu[m] &c.

Zdrž nas pane přy swem slowu, braň nas od pohanskeho mordu kteryž
Krysta syna tweho zweg chtiegy z kralowstwy gehu.

Vkaž swu Mocz pane Gezu Kryste genžs pan nad pany zagistie Obraň swe
werně křestiany kteryž tobe werne chwali. 25

Potiessiteli dusse swaty, dag lidu twemu gednotu racž biť přy nassem
skonanij atbijchom nezahinulj.

Versus.

Modlijme tie Kryste a dobreřecžijme tobe.
Nebo skrze smrt twu wikupyl gsy wsseczek swet. 30

Vel hunc.

Vkažiss nam pane milosrdenstwy tve
A požehnanij dag dedictwy swemu.

Modlidba.

Pomodlme se: Wssemohuczy weczny a milosrdny Bože kteryž znass 35
že bychom pro nassi mdlobu a křechkost wťakowychťo nebespecžnych
čzasiech ostáťi a zetrwati nemohli. Y dagž nam pane pomocz twogu

swatu: Abychom wtobě samem nadiegij swu gmeli tebe zpraweho srdcze
milowali Bližnijm nassijm posluhowali, swet tento opowrhawali, Tielo swe

fol. 174 **107**

přemahaly diablu silnie odpijrali a po nebeskeych a duchownych weczech
5 toliko dichtieli a gijch wihledawali: A kdyžbychom se stijmto swetem
lucžili a snieho se odbijrali, popreg nam pane stiašneg a weseleg hodinky.
Abychom do tweho wečného odpocžinutij a kralowstwy nebeskeho
radostne přigiti mohli. skrze milost a pomocz tweho mileho sina pana
nassijho Gežysse Krysta. &c.

10

Versus pro pluua

Nachyl Pane Bože kžadosti nasseg Vcha tweho
A rač na daty prosijczym dassdie potrebného.

Modlidba.

Pomodlme se: Wssemohuczy Wečny a Milosrdny Bože smilowanij tweho
15 nabožne prosijme dag nam čeladcze tweg ktobe se vtykagijczeg rosžu
z nebe a zemi potřebne obzwlaženij: Aby zeme kteru widijme pro hřijchy
a neprawosti nasse sprachnatielu: A semeno do neg wsiete a vvržene
vwadnute a udussene byti: dessdem čistym a lahodnym obzwlažena
gsucze z tweg přegnosti a požehnanij puožitky widala: Atbychom tak dary
20 twe wečné které gsy zaslijbiti račyl twym werijczym po tomto životě dati
snažně a ochotne žadagijcz bezpečne a radostne očekawali. Skrze &c.

Versus pro Serenitate:

Dagž nam Pane Bože času yastného.
At zeme nasse da vrodu a Owocze hogného.

25

Modlidba.

Pomodlme se: Ktobe nas hřijssnyych Otcže nebesky [wolagij]

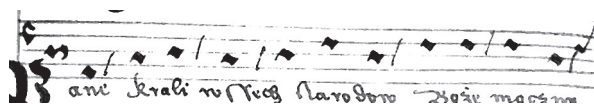
108

wolagijczych rač vslissieti prosyme: A powetrij tycheho a yastného
rač nam dati žadagijczym: který pro hřijchy a neprawosti nasse hodne
30 a sprawedliwe tijto nespuousobne časy zdopusstenij tweho trpijme:
A horssijch sme gesste zaslužili: Ale wssak ty mylosrdny pane Bože rač se
knam milostiwe obratity A časow yastnych a pohodlnych wpowetrij rač
nam dati: Aby zbožij owocze obilij a wsseczky vrody kterym se vffame
spregnosti a dobroti tweg otczowskeg nam se zmuhalo a sporilo. Vslississ
35 nas milosrdny a wečny Bože, wstupiss prozba nasse ktobe A z kterežkoli
potřebne weczy tobe prosijme rač nas vlissieti: Abychom wssiczknij

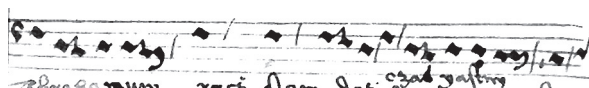
wnassijch potrebach a nedostatciech pomocy twogeg pocžuty a obdržeti
mohli: Skrze Syna tweho &c.

Canitur: D[omi]ne rex Deus Abraham

Pane krali wssech narodow Bože moczny
Domine Rex Deus A[braham]

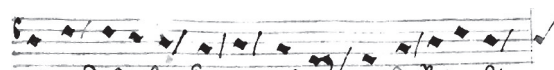
5

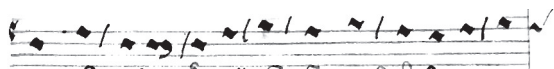
Abrahamuw racž nam dati czas yastny * desst hogny¹⁵¹ na
[A]braham dona nobis pluuiam * Serenitate[m]¹⁵² Su[per]

109

fol. 175

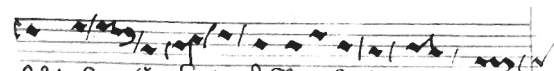

wsseczky vrody knam na zemy Atby poznali
[su]per faciem terrae vt dicat

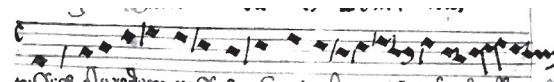

wssiczknij lide kterež gsy stworyl kobrazu mi[losti]
populus

15

[mi]losti swe že gsy ty wssemohuczy Buoh sam
iste Quia tu es Dominus

20

wssech narodow wsseho sweta nagwissi kral a pan All[elui]a
Deus noster omnipote[n]s Alleluia.

Pan Buoch racž byti Swamy
Y zduchem twym Swatym.

¹⁵¹ Spojenia ako varianty nadpísané nad sebou v riadku.

¹⁵² Spojenia ako varianty nadpísané nad sebou v riadku.

Pro gratiarum actione canatur
Cancio qualiscunque pro
placitu conueniens tempo-rj

110

5 Zwsseho zleho wiswobod nas neb gest zde nebespecžny čas zbaw
wecžneho zatraczenij A dag nam wdobrem skončzenij pry skončzenij buď
nass wuodcze poručemet se wtwe rucze.

Amen řczemess giž spolecžně a weřmež tomu srdecžně že to Buoh da bez
pochyby pro swe s[wat]e werne slyby skrz sweho mileho syna Gezu Krysta
10 hospodina. Amen

Vel si placuerit.

Yako wssiczknij lide ktery spijte &c.

Vslississ prozbu nehodnu, acžkoli nedostatecznu, po smrti dag radost
wecžnu.

15 Kdežto přebywass swym synem spolu take s[wat]ym duchem až na wěky
wekuw Amen.

Vel hunc.

Vslississ nas pro swe s[wat]e hořke vmucženij a dag nam pokogne skončzenij:
Atť nas nezže ten pekelný plamen vhowag nas pane Kryste Ame[n].

20 Opiet gina.

Pane Bože budiž chwala od nas křestianuw wzdawa[m]e tobe y sinu milemu
y take duchu swatemu.

Neb se werne o nas starass czo potřeby to nam dawass dussy tielo opatrugess
tak swe stworenij milugess.

25 Dagž bychom tě posluchali a ktobe se přyznawaly yakž to k Otczy
laskawemu a k panu dobrotiwemu.

Ty žadneho nezamitass hřijssne na milost přigimass každý kdož činij
pokanij mať v tobe smilowanij.

Kryste pro tve vmucženij dag nam &c.

fol. 120 **111**

Opiet Gina.

Požehnať nas Bože Otcže, Moczy sweg swateg prawicze, Gezu Kryste
spasiteli, vkaž swu lasku nadna[m]ij

Duchu Swaty rač nas tiessit, zmilostow nassijch rač sprawczem byt, dag

35 Bože w Trogijczy gediny, bychom tento den strawily.

Wbožeg laszcze a wmiłości wmiłosrdneg pobožnosti, zachowag nas wsseho
hřijchu, nedag diablu ku posmiechu.
Dag mislieti wostatnem dny, dag pamet dag do skonanj, A když se knam
wratiss pane, sudit žiwe take mrtwe.
Postaw nas na sweg prawiczy, racž nas poznat za swe siny; Amen amen 5
dagžto Bože by se to wnas wiplnilo.
Slawa Otczy Nebeskemu y gehu Synu milemu take y duchu swatemu wsse
gednomu hospodinu.
Kryste pro tve vmucženij dag nam hrijchow. &c.

Opiet Gina.

10

Už křestiane wssiczknij spolu zhromažděnj wpa[n]e gmenu modlme se
ge[h]o milosti ržkucze s czelu duwernosti.
Owssemohuczy Bože nass racžyss wiswoboditi nas, pro zasluhu sina tweho,
tobe pře welmi mileho.
Zmoczy pohana lijteho Turka nemilostiweho, nedawagž gemu witiestwy 15
prosiymet sponijženosti.
Racžyssty wrchnost křestiansku, gehu welebnost Czijsarsku zewssemi
geho raddami, take y zgegijch hagtmany.
Mudrosti swu obdariti a wlaszcze ge zgednotiti, dati stiasne bogowanij,
wesele domuw wraczenij. 20
Y zewssim lidem služebnym, kobranie nas zhromaždeny[m] racž dati
sstiasne witiestwy, at nezhine tve dedicztwy.
Abychom wssiczknij społeczně, gmeno tve chwalili wdieczně, zde žiwij
gsucze wmiłości a potom weczne radosti. Amen.

112

25

[O]tcže nass genž w neby bidlijss A nam wssem społeczně welijss w Bratrské
laszcze wždy státi tebe sameho wzijwati day ať tie za otcze mame a czelym
srdczem wzijwame.
Oswět se tve swaté gméno racž slova twe[h]o seme[n]o wnas wssech čistě
zachowati day nam swatie obczowati křiweho vcženij nás zbaw, wsseczky 30
bludne dusse vzdaw.
Twe kralowstwij racž přigijti zde y na nebi wnas byti ducha s[wateh]o
w srdce wlij a swymi dari w nas bydlj, wsselike zlosti diabelské vchowag
Czirkwe křestianske.
Dieg se wždy twa s[wat]a wuole yak na nebi, tak zde wdole, posslessli kdy 35
na nas žalost day nám gmieti trpezliwost diabla y nassi wuoli zlu, zruss
a dokonag wuoli swu.

- Dag nam dnes nass wezdayssij chlieb knassemu tielu wssech potreb, day
nam vstaviczny pokog odwrať od nas nemocz y buog, zbaw nas lakomstwij
y peczij racž nas krmiti swu řeczij.
Wsseliké winny násse odpust Otcze pro sebe sam, yakož y my odpusstijme
5 czo proti sobe winnijme day nam wlaszcze žiwuot wésti wespolek břemena
néstj.
Nevwod' nas w pokussenij, skrze diabelské swedenij naprawu y lewu stranu,
bud' wždy přy nas swu obranu, dayž wždy mieti wijru silnu ztwe[h]o słowa
neomilnu.
10 Z wsseho zleho wislobod' nas, néb gest zde nebespečny čas, zbaw
wecžne[h]o zatraczenij, a day nam wdobrem skončzenij, pry skončzenij bud'
nass wuodcze poručijme se wtwe rucze.
Amen řczemess giž spoleczně a werness to[m]v srdeczně že to Buoh da bez
pochyby, pro swe s[wat]e werné sliby, skrz sweho mileho syna Gezu Krysta
15 hospodina.
Amen

fol. 177 **113**

- [M]odlme se Otcy swemu wpokoře a wtichosti to[m]v a ne gine[m]v kterýž
na wysosti tent se smiluge nad namij, zač ho prosyti budeme budemet
20 vslissanj.
Ay Pan racžyl mluwiti k vcžedlnijkuom swym milym, když měl od njih
od gijti, promluwil yakžto kwěrnym řzka zač prosyti budete, prostředkem
Otcze mě wegme[n]v mem wezmete.
Tlucžme na dveře ge[h]o pokut chce odewřijti, přestanucz wsseho zle[h]o
25 neb mame odsud gijti před pána welmi mudreho ortel' hrozny slisseti na
człowěka hrijssneho.
O zuffaly człowěče procž gsy tak zatwřzely, že se dáwass swe wolně
wpřevkrutne trápenij, wez že rukogmij nebude gestli v weczny ohen žiwuot
twuog podan bude.
30 Ay dwere otewřene, pan milostij daruge, každý kdož prosij beře, acž se
hřijchu waruge, ne budeť wniczemž oslissa[n], tak racžyl zasljibiti werijczym
nass mily pán.
Otcze nass genž gsy wneby, prosyme tve milosti sliss nas hřijssne na zemi
wteto bijdne žalosti poswětiž nas gmenem s[w]y[m] nad námij switieziti,
35 neday diablum proklatym.
Přijdiž nam kralowstwij tve ninij take přy smrti neopusstegž owczy twych,
kteres racžyl stwořijti, gižt se na milost dawa[m]e, yakž koli racžyss mieti
stan se wule twa.

Chléb dussem kobžijwe[n]ij, nad podstatny nebesky tež k tielum pane
kposilnenij, nass wezdayssij a zemsky, ty genž nebem ze[m]ij wladness,
pokrm předkem duchownij, y tielestny day na[m] d[n]es.
Odpust nam nasse winny yakož mi odpusstij[m]e kazdemu nepřijтели neb
twym slibum weřijme, že tež racžiss odpustiti wden nažalostliwegssij, 5
w pocžet wernych přijgitj.

114

Zbaw nás y pokussenij na dussy na tiele, racž dati posylnenij, at muožem
nepřijtele toho genž nám chce sskoditi přemocy skrze tebe a tak day
switiezty. 10

Tie naymocznegssy Bože, same[h]o wiznáwa[m]je wtieto swate modlitbe,
ktebe se vtijkame Aby nás racžil slyseti, wegmenu syna twe[h]o wsseczky
werne spasyti.

Amen.

Pijsnicžka po Episstole. 15

[T]vto Swatu Episstolu weřnij slyssycz wssiczknij spolu, chwalu Bohu
wzdayme gehu požadagme. Ržkaucz milostiwy Otcže nass, genž křechkost
nassijch srdczy znáss, pád y nestatečnosť mdlobu y nemožnosť.

R. O přyspég twu moczy knassy pomocy, spuśosob kslyssenij prawdy

S[wateh]o Čženij. 20

O Gežijssy wěry wuodcze sprawuž ty sam nasse srdcze, cžiň ge zemij
plodnu ksemenij spuśosobnu.

At semeno twe[h]o cžženij, ne padne kczestie any w trnij any w zemi skalnij
kdež wlažnosti neni. R. Předrahé krwe twe swlaž ge wlažnostij, zahřege
ducha tweho hognu milostij. 25

Dusse swaty dobrotiwy, nawsstijw twuog lid žadosti[w]y zažen sathanasse,
obnow srdcze nasse. Odegmi oslicžij vssy, a day at slowo twe slyssy, každy
vžitečně plnij ge skutečně. R. Protož wssiczknij wernij, sewssij
snažnosty slissme to s[wat]e cžženij sweliku wažnostij. Amen.

115

30. 178

Pijsnicžka po Ewangelium.

[B]ud' tobe chwala Otcže nass že Ewangelium dawass k poznaniy wuole twe,
pro spasenij lidské: Ktere sme slisseli ninij day skrze sprawcze naucženij,
Aby se plnilo czo se w srdcze wzalo: R. Neb nebudeli tweho smilowánij,
giny žadny krom tobe neda požehnánij. 35

Kryste přymluwczé duowernych spraw Včžitele kmluwenij wložíž wusta
geho czož gest prospessne[h]o.

Ať tolíko to slissijme czo z slowa tweho weřij[m]e, wijce nežadame když to
na plnijme: R. A pakli sme kčžemu nedostatečnij, nech se to nahradij

5 skrze twa zasluženij.

Zwolaymež k duchu s[watem]v, ať strogij srdcze kdobre[m]v, A czož gest
sskodneho, wižene to znego. Včžiň to pro swu dobrotu, zaženiž od nas
slepotu ať bichom poznali prawdu se gistili. R. Neb Ewangelium gest
gisté včženij, do wedie každeho křestiana ku spasenij. Amen.

10 Patrem Obeczné:

[M]y wssiczknij weřijme wgedneho Boha: kteřý stwořyl nebe y zemi ktery
se nam za Otcze dal, abychom gehu děti býly. R. Onť nas chce wsseczky

žiwiti tielo dussi zachowatj, zle přyhody nas zawarowati nicz zleho se nam
nema statí, neb se on za nas stara czuge y waruge wssieczknij sme wgeho

15 moczy.

116

My wssiczknij weřijme y w Gezu Krysta syna gehu pana nasseho, kteryž na
weky z Otczem gest wrownosti Boha y Czty gehu. R. Od Marige panny

cžisté prawy cžlowek se narodil skrze ducha swateho pro wijru, neb sme mi
20 byli zahinuli na křýži za nas vmrel a zase wstal zmrtwych, a to wsse skrze
Bostwy.

My wssiczknij weřijme že gest Gežyss Krystus moczně třetij den zmrtwych
wstal, Cžtiriczate dnij se vkažowal po wssem swětie včžiti kazal: R. Do

nebe wstúpil swu moczy na prawiczy Otcze sedij přemohol swe wsseczky
25 nepřatele, ktery se gemu protiwiki, k saudu se přybližuge wsseczkych lidij
skutky hrozne sauditi bude.

My wssiczknij weřijme y w ducha s[wateh]o, ktery possiel z Otcze y syna,
genž gest smutnych potiessitel, a zdary přyprawuge krasne: R.

Wsseczko křestiantwo na zemi držij wswogij misly pewne zeť nam budú
30 hřijchy odpusstiene. A že to tielo ma zase wstati po tegto nauzi gest
přypraweny žiwuot wgeho kralowstwy. Amen.

Gyne Patrem.

[W]eřmess w Boha Otcze wsseho stwořitele, toho dobreho Otcze, nasseho
spasitele.

35 Nebe wssij swetlosti racžil gest stwořiti a zemi rozlicžnostij, přediwne
přyprawitij.

Weřijm w syna geho pána Gezu Krysta, z moczy ducha swateho, počžala panna cžišta.

Narodyl se spanny kral Buoh wsseho sweta Aby nas wiswobodil od pekelného draka.

117

fol. 179

Trpel od mladosti sweho narozenij, muky biedy tiesknosti to wsse pro swe stwořenij.

Vmřel gest na křijži do hrobu položen, bral se do pekla zmoczy wstal gest zmrtwych wtřetij den.

Wstaupil na nebesa k Bohu Otczi swemu dussicžky sebau weducz odgal ge 10
diablu zlemu.

Sedij na prawiczy Boha Otcze sweho, odkut přijde swu moczy bude sudit každeho.

Weřijm w ducha s[wateh]o dobrotiwého, Bohu Otczy rowne[h]o 15
a nepřemoženého.

Take Czirkew swatu swatych obczowanij wgegijžto swatem žiwotě stogij prawe pokanij.

Hřijchuow odpusstienij to zwijri držijme twemu se smilowanij na každý den tiessime.

Když smrtwych wstaneme před twym hroznym saudem, buď milostiwy 20
pane day žiwuot wečny
Amen.

Po Kaznij.

[P]o diekugmež nynij Panu Bohu na wisostij z gehu dobrodenij, kterež nam čžinij smilostij. R. Že poklad otwijra nam, skrze služebnijky slova 25
swe[h]o aby mohl byti poznan od werneho každeho nikudy ginudy nelze do křestianske swobody než skrze poznánij prawdy.

Ta Prawda Krystus gest gijž se mame spravowati Služijcz wsseliku lest, czož ona welij dielatj. R. Neb kdož gij waży lehcze tomu čžlowěku bude beda že že hřijchuo přestat nechcze o pomstie Božij wěda, Sodome, 30
Gomore, w saudny den bude menssy hoře, než tiem genž tiem, kdož tie lehcžy Bože.

118

Protož swaty dusse, pomoz nam z nassych křechkostij Obnow srdcze nasse, zapal gij dobru žadostij. R. Abychom slowo Božij, slissijcz plnili 35

zwochotnostij neb kdož twym ohněm hořij, zamita wsseczky zlosti, my
z sebe, bez tebe, nedostanemeš se do nebe O day pomocz żywy chlebe.
Y slussijŕ žadati, hned Boha Swate Trogijcze: Ať racž wyslati, dielnijkow na
swu žeň wijcze R. Kteryž by pracowali skrz to včzenij giste k poznaniŕ,
5 k pokaniŕ milosrdenstwij nabywaniŕ, kwecžne[m]v odpoczŕiwaniŕ.
Amen.

Opiet gina.

[Z]achowag nas přŕ swem slowu, a day knemu wijru žiwu, ty sam Gežyssi
pane nass, kteryžto mdlobu nas wssech znass.
10 O Pastyři Yzdrahelsky opatrug male stadce swe wernymi sprawczij darug
nas, a nagemnijkow zbáwiss nas.
Poniewadž mi sami z sebe, nemuožeme nicz bez tebe wtwuť se ochranu
dawame a zato tebe žadame.
Pas nás na horach zelených, na trawicžkach přeroskossnych, pastwu slova
15 tweho darug a bluduo wsseczkych warug.
Atť mocz prawdy slova tweho newigde z srdce nasseho. Ale at sme zeme
plodná ksemeny twe[m]v spuosobna.
Pakliť sme wčzem pobludili naprav nas pastyri dobry k stadu twemu
naramne[m]v, přŕwed owczy twu straczenu.
20 Slowo twe Pane Kryste nass, ať nikdy newipadá znas. Amen ať se to wsse
stane, zacž tebe zwijry žadame. Amen.

fol. 180 **119**

Gratiarum actio pro defensione Dej:

Diurna & Nocturna.

25 [D]iekugemet Obrancze nass že gsy nas oppatrowal w tento*tuto den*nocz¹⁵³
mels pecžij o nás, od nepřatel zachowal. R. Duchownych take tielestnych,
dussy tielu sskodliwych, gmenu twemu odpornych.
Odpust nám tebe prosyme nasse wsse prowinnenij.
Ktobeť se srdczem kořyme, zhladiž ty zla misslěniŕ. R. Pro Krysta Syna
30 mileho A pro drahu smřŕ geho, Baranka newinneho.
Ostřijhag nas hospodine, take y tuto nocz*tento den¹⁵⁴. A zachoway tie
prosyme hrozne diabeteske moczy. R. Biť nas wrach nepotrhowal kwuoly
swe nepřyprowowal, swědomij nezprzniowal.

¹⁵³ Varianty nadpŕísané nad sebou v riadku.

¹⁵⁴ Varianty nadpŕísané nad sebou v riadku.

Nebudelit' obranny twe straž lidska neostogij. O ať se přemoczny Bože zly duchowe tie bogij. R. Drž prawiczy twu nadnamij a zustaway wźdiczky snamy deg cztnee odpoczīwaniy.

Angeli duchy přeczistě, sesliss knassij obraně.

My magijcze slyby giste wzijwame tie duverně. R. Neb neopustijss 5
žadneho, kdož zsrdcze vpřijmneho, douffa wtie pana sweho.

Gyžt set obe poručzeme, s tielem y take z dussij. wssemohuczy weczny Bože, vsliss žadost nassij. R. W swedomij dobrem nas choway sna tiesskeho zachoway, k bezpečnosti dochoway. Amen.

120

10

Pro Pate:

Deg nam pokog hospodine, Tebeť prosijme, poraz Saraczeny Turkey, w sille swe ruky poniewadź se ruhagij: Att mocz twu poznagij.

Netrpiz gim to ruhanij, kterežto čzinij gme[n]v twemu prze swatemu, sinu milemu, hanebnie ho lehcčyzce, Mahometa cztiycze. 15

Dopust na nie strach strach zdiessenij, silly zemdlenij: Att na statek vtijkagij, ruozno prchagij nassijm deg sillu čzrstwost, zmužilu vdatnost.

Bogug za nas za swe stadcze nebotť nakracze, sam sto silly nemame, ktobett woláme: W Krystowem zasluženij, sliž nasse modlenij.

Cancio canenda ante Concionem.

20

Mylosrdny Bože nass z nebe wisokeho degž zvžitkem slissetj řeczý slowa tweho R. Ktere sprawcze nass ninij včenij nassijho z Ewangelium toho předložij nam sněho.

Deg nam srdcze skrussene kprigijmanij wsseho Czožkoli nam rozkažež zrecžij slova tweho. R. O racž sam sprawczem bytj ninij slova tweho 25
požehnaniy dawagijcz kwislissenij gehu.

Wertzime mily Pane že se to wsse stane Ze zaužitkem slovo twe wsrdcze nasse padne R. Kterežto dusse nasse muožešš warowatj bez porussenij zleho weczně zachowatj.

Amen. 30

121

fol. 181

Alia:

[B]udyss chwala Bože Otče tobe Wssemohuczy stworcze Že Ewangelium ninij wigewugess swe včenij.

[K]terež gsy nam na swet poslal každeho ktomu zawazal 35
Att by slissijcz gemu werzil Krystowym vcžedlnijkem byl

BYSTRICKÁ AGENDA

353

eg prosijme wssiczknij tobe nam swu pomocz kto[m]v znebe
Bichom slissijcz oblijbily potom skutkem naplnily
[T]ake y sprawce nassijho duchem swatym napln geho
Bitt nam twu wuoly oznamyl sam snámy podle něg žiw byl.

- 5 Item Alia ante Concionem.
- [R]ecž tohoto swateho Čžtenij weseleho poselstwy Oswijtilo srdcze nasse
deg Kryste srdcem weřijczym vžitek sněho wzijtj.
- [N]ebo to wyborne semeno padda wrozlicžne mįsto vžitku neprynassege
krom čžtwrteho dijlu čžastka když to pada wzemj dobru.
- 10 [H?]roznet gest to kwipowedenij že to slowem nezchaze Any tym kdož ho
rozsijwa než překažku zemskych weczij ponijchžto swet dichtij.
- [K]ryste wyborny kazatelj slowo wuole Otcowe mage mocz tu w srdcze
wzijtj nedopussteg to bez vžitku to nam posluchatj. Amen.

Alia:

- 15 [M]ily Pane deg hodne slissetj slowo twe welebne a gey wždy plnitj:
Abichom zachowawagijcz gey przigiti mohlj do weczneho rage.
- [M]ily Gezyssy vkřižowany O racžyss se smilowaty nad namij A když na
twem hroznem sudu wstanem, racž nam bytj milostiwym panem.
- [A?]kterak to hrozne slowo bude, když dij hřijsnijm gdete odemne do ohnie
- 20 weczneho zatraczenij. Ale swym wernym o podtež požehnánij.
- [D]o radostj weczneg neskonaleg A od Otce meho přyprawene A gecztess
a pijte za mym stolem A to po wsseczky weky wekuow. Amen.

122

Alia pro auxilio Sp[irit]us Sanctj:

- 25 [O]tcže nass mily pane deg nam ducha swateho
[p]rosijme att se stane pro Krysta sina tweho.
- R. [A]tť nas naucžij Boskeho prawdu zakona znatj prorocztwj falessneho
pijlnie se wistrzijhatj.
- [K]ryste genz gsy swym wěrnym zeslals ducha sw(eho?)
- 30 [p]rzed wěky wiwolenym od Otcze nebeskeho. R.
- [R]acžyss nam tegto chwile tehož ducha zeslatj
- [A]bychom tobe mohly prawe wslowě poznatj.
- [O?] mily dusse swaty racž w nassijch srdczech byty
- [g]lenž gsy wdariech Bohaty nemesskagž knám přygity
- 35 [S]prawug yazik kmluwenij deg nam dobre naucz(enj?)
- Nachyl vssi k slissenij zapal srdcze k swatemu Čžtenij.

Formula Copulae:

In Confirmatione Legitimj Coniugij obseruandj sunt Quatuor Locj cum suis doctrinis:

I. Quid est Coniugium a quo & vbj institutu[m]. Quomodo institutu[m] & 5 Confirmatum.

II. Cur Deus instituit Coniugium.

III. Quomodo illj qui animum habent ineundj matrimoniu[m] sese praeparare debeant.

IIII. Quomodo pij in matrimonio, viuere debeant, quae eoru[m] officia. De 10 Cruce & quo consola[n]dij in Cruce.

Quid est Coniugium?

Coniugium est indissolubilis copulatio vnus maris & vnus faeminae instituta Diuinitus et agnoscamus Deum esse mentem castam et ej in castitate seruamies ut hoc modo propagato genere humano, tolligatur aeterna 15 Ecl[esi]a Deo: Vbj docemur Coniugiu[m] non esse dijsolue[n]du[m] propter aliquas leues causas, vt pote morbu[m] longu[m] quem permittente Deo patimur. Nam Deus sanxit statim ab initione dissiluire[n]tur coniugia inquieta. Genes. 3 Matth. 19. Erunt duo in carne vna ac inseparabiliter iunctj. Gen. 3. Spřijčžiny te opustij muž Otcze sweho y Matku swu, A prydržetj 20 se bude Manželky swe y budu dwa wgedno Tielo. Pozorugiž ktem řecžem mluwy Kr[yst]us Pan Math 19: Quod Deus coniunxit homo no[n] separet. Huic praecepto obediuerunt primj parentes nostrj Adam, Seth & alij sine ulla dubitatione. Prohibet ergo Dominus diuortia hoc in loco excepto uno casu, vid[elicet] Adulterjo: Et nonunq[ue] accidit etia[m] alter Casus 25 1. Cor. 7. de desertore & desertrice : Non ergo soluit Coniugium morbus incurabilis ut pote Lepra, quia im[m]ota est regula Cor 1. Math. 19. Quo Deus coniunxit homo no[n] separet. Ephes. 5 Virj diligite vxores v[est]ras, nemo enim Carne[m] sua[m] odio haberit, sed eam alet & fouet.

Quamuis aut[em] apud Grecos & Romanos Aethnicos magna leuitas Matrimonij fuit. Nam PERICLES priorem uxore[m] alterj tradit, & ducit Aspasiā, quae vna fax fuit bellj Peloponesiacj. CATO vxorem Martiam concedit Hortensio Deinde mortuo Hortensio iter eam reducit. Cicero dimittit Terentiam. Augusto imperatorj pretentj Livia grauida a priori 35 marito Druso conceditur, quae cu[m] Tres me[n]ses apud Augustum fuisset Drusum peperit.

Nos uero quj sumis in nomine Sancte & indiuidue Trinitatis Baptisatj, haec diuortia Aethnicorum imitarj non debemus, sed viuamus iuxta normam in Sacra scriptura praescriptam.

De Authore huius Sacrj Coniugij scie[n]dum esse & temendum sicut Gen. 2
5 scriptum est: Quod non sit sancitu[m] & institutum in Concilio Angeloru[m]
nec in Conuentu Regum & Principum huius mundj. Sed in Concilio Sanctae
& individuae Trinitatis aeternj Patris aeternj Filij & aeternj Sp[irit]us Sanctj.
Quare author matrimonij non esse Angelus, non Imperator aliquis no[n]
Rex non Princeps. Sed Deus ipse, qui grau[is] deliberatione post ordinem
10 sanctiuerit quem firmum, atque immotu[m] esse uiuit, ut vnus mas & una
faemina vitatis libidinu[m] pollutionibus in eo uiuant & hoc ordine certo &
legitimo, genus humanu[m] propagatur & conseruetur.

De Loco, ubj institutu[m] sit Coniugiu[m] sciendum esse quod in Paradiso h.
e. in loco voluptatis pleno ubi nihil adhuc corruptu[m] erat nec Adam fuerat
15 deceptus cum Eua per serpentem.

Institutumque est hoc modo, sicut videre licet Gen. 2. Quod im[m]isit
Dominus Deus sopore[m] in Adam cumque obdormiuiset, sumsit vnam de
costis eius & repleuit pro ea Carnem, Aedificauitque Dominus Deus castam,
quam tulerat de Adam in muliere[m], & adduxit ea[m] ad Adam: qua[m]
20 cum vidisset Adam dixit: Hoc nu[n]c os ex &c. Quibus verbis non prohibet
Deus enutricatione[m] & obedientiam parentibus, quae quarto praecepto
requiritur etiam veru[m] intestas.

fol. 183 **125**

consuetudines cum parentibus. Sicut Chaldea versio habet. Relinquet homo
25 lectum patris suj & matris suae, & agglutinabit uxori suae.

De Secundo Loco:

Propter quas Causas instituit Deus matrimonium?

Omnes ho[m]i[n]es norunt esse quatuor praecipuas Causas quare
constitutu[m] est matrimonium.

30 Prima est mutuuum adiutorium. Nam Salom. dicit: Vae Solj sig[na]n[t]e[r]
mutuu[m] adiutorium, & societatem necessaria[m] esse, quo melius &
tranquillius aerumnas huius feramus, propter hanc causam licet contrahere
matrimoniu[m] Senibus quorum corpus effaetum est ut gignere non possint.
3. Reg. 1. Daudj senj & tam frigido datur Abisag puella.

35 Secunda causa est Procreatio Sobolis: Vult Deus isto pato genus humanum
seruarj, atque ideo ad primos parentes ait: Crescite & multiplicaminj &
replete terram. Nam coniugum legitime contractum e[st] simile horto

amenissimo, ex quo proueniunt dulcissimj fructus. Ita ex Coniugio proueniunt suauissimi odores precum & gratiarum actiones. Hinc Plato de Legibus 5. dicit: Ideo viuendu[m] esse in matrimonio ut alios pro nobis Deo cultores reli[n]quamus. Et paulo post inquit: Oportet parentes gignere & educare liberos qui vitam tanquam la[m]padem posteris fradant ut semper 5 sint aliquj colentes Deu[m] iuxta legem ipsius. Quid quaeso religiosus dici potuit de Coniugio ab homine Aethnico.

Tertia causa est: Vt sit Eccl[esi]a domestica in qua parentes tanqu[am] Prophetæ suos liberos de Deo & religione doceant, & liberj tanqu[am] plantulae quaeda[m] perpetua doctrina, & exhortationibus irrigentur, ut 10 tandem fiant arbores dulcissimum fructu[m] profere[n]tes.

Quarta causa est: Vitatio scortationis in hac corrupta & deprauata natura. Est enim Coniugium remedium contra impurissimum scortationis, & adulterij sedus, in quo multa & horre[n]da scelera concurrunt. Primum e[st] Contumax violatio Legis Diuinae. Secundo Legis naturae est peruersio. 15 Tertio Legum Ciuiliu[m] turpis & faeda transgressio. Quarto regenerationis Caenu[m] e[st]. Quinto resurrectionis est dehonestatio. Quid eni[m] est

126

faedius quam turpissimo scelere faedare, corpus quod olim ad aeternu[m] resurget gl[ori]am. Sexto est horrenda templj Dej prophanatio. 1. Corin. 6. 20 Omnes peccatum quod fecerit homo extra corpus est qui aut[em] fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quod me[m]bra vestra templum Dej sunt, & Spiritus sanctj qui in vobis e[st].

Dicta Sacrae Scripturae, quae hortantur nos ad legitimu[m] matrimonium, ut Scortatione[m] effugere possimus: 25

Paulus 1 Cor. 7. Sic ait Bonum e[st] non attingere uxore[m]. sed propter fornicationes suam quisque habeat uxorem. Genes. 2. Non est bonum ho[m]i[n]em esse solum &c. Hebr. 13. Semper honorabile e[st] coniugium & cubile impollutum. Scortatores aut[em] & adulteros iudicabit Deus. Eccles. 9. Ne des fornicarijs animam suam in illo ne perdas te & hereditate[m] tua[m]. 30 Paphnutius in Synodo Nicena his dictis motus conuersit Sacerdotibus coniugiu[m].

Testimonia quae hortantur nos, ut omnibus modis fugiamus adulterium.

Oseae 4. Scortatio & vinum auferunt Cor.

Leuit. 19. Cauete ne vos similiter euomat terra cum similia feceritis sicut 35 euomuit Cananeos.

Deutr. 22. Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque interficiat adulter & adultera & auferes malum ex Israel.

- Prouerb. 6. Filij memineris praeceptorum, ut custodia[n]t te a muliere mala & a blanda lingua extraneae.
1. Cor. 7. Propter fornicationem unus quisque habeat vxorem suam, & una quaeque suum virum habeat.
- 5 1. Cor. 6. Nolite errare neque fornicatores neque idololatrae neque adulterj, neque molles, neque masculor[um] concubitores, neque fures, neque auarj, neque ebriosi, neque maledicj, neque rapaces regnu[m] Dej possidebunt.
1. Thess. 4. Haec e[st] voluntas Dej, castitas & sanctificatio vestra, ut abstinetis a scortatione, & unusquisque suu[m] corpus unj co[n]iugj castum
- 10 & canctum seruet.

fol. 184 **127**

- Exempla poenarum quomodo Deus & pius Magistratus punijt Scortatores.
- Genes. 6 & 7. Cap: Deus punijt primum mundu[m] Diluuio, excepto Noe met Octauo, cum diceret: Delebo omnem ho[m]i[n]em, quem creauj a facie terrae
- 15 ab ho[m]i[n]ibus ad anima[n]tia paenitet e[nim] me fecisse ho[m]i[n]em.
- Genes. 19. Pluit Dominus super Sodoma[m] & Gomorham sulphur & ignem a D[omi]no de Caelo.
- Genes. 34. Interfectio Ciuiu[m] Sichem quj propter Dinae stupru[m] interimuntur per fr[at]res Dinae filios Jacob, Simeone[m] & Leuj.
- 20 Num. 25. Israelitae fornicantes cum mulieribus Moab suspenduntur & confaeduntur.
- Phinees filius Eleazar filij Aaron Sacerdotis arrepto pugione confodit virum & mulierem fornicantes, quo facto auertit furorem D[omi]nij.
- Tribus Benjamin, ferme tota deleta e[st], propter vxorem Leuitae vitiata[m]:
- 25 Jud. 19 & 20.
2. Reg. 11. Daud exiliu[m] passus e[st], & eiectus ex regno per filiu[m] Absolon.

Exempla Aethnicorum.

- Nota e[st] historia de stupratis duabus Filiabus Scedasj Ciuis Leuctrensis,
- 30 per Spartanos adolescentes quas deinde infrusta conciderunt in Leustris Boetiae, & caesis ibj Lacedonijs ab Epaminonda.
- Troia Vrbs praesta[n]tissima propter rapta[m] Helena[m] in nihilu[m] redacta e[st].
- Magistratus pius puniet adulteria.
- 35 Aegiptij adulterae nasum praeciderunt.
- In Repub. Locrensj Seleucus Legem tulerat ut adulteris Oculj effoderentur.
- Cum ergo filius eius in adulterio deprehensus fuisset & pater a se (?)

egenilatam, cum filiu[m] seruare uellet, voluit ut Filio unus oculus sibj uero alter, effoderetur.

Macrinus comprehensos in adulterio, viuos combussit, ita ut corporibus iungerentur.

Aurelianus Imperator lege[m] tulerat, ut adulteri duabus arboribus alligati 5 distraherentur. Sicuti fecit militij, qui in re milita ei peritissimus erat, propter stuprata[m] hospitiam.

128

De Tertio Loco:

Quomodo illj qui habent animu[m] pie & legitime ineundj Matrimonium 10
se praeparare debeant.

Hic Quinque sunt obseruanda.

1. Inter quas personas natura & pietas Coniugiu[m] approbet.
2. Qua via futurj Coniuges debent matrimoniu[m] aggredj.
3. Qualis consensus & quorum esse debeat. 15
4. Cur in Casu E[c]cl[esi]ae publico stipulatione[m] publica[m] fierj co[n]ueniat.
5. Quale Conuiuium Nuptiale esse deceat.

De Primo:

In Personis matrimonium contrahe[n]tibus considera[n]da f[ui]t 4. 20

1. Cognatio. 2. Affinitas. 3. Religio. 4. Naturalis Vires.

Quantum ad Cognationem & Affinitatem attinet, arcendj su[n]t a matrimonio qui se inuitem attingunt gradibus consanguinitatis & affinitatis in Levitico prohibitis.

Praeterea etiam violare gradus a magistratu prohibitus minime licet 25
quid aut[em] in Religione expe[n]diat fierj, factum Abrahae alioru[m]que Sanctor[um], interdictum Paulj, pericula, imo in multis horre[n]dj lapsus offendunt.

Abraham cum suo filio Isaaco vxore[m] deligere proposuit, mandat procuratorj domus suae Eleazaro, ne accipiat filio suo vxore[m] de filiabus 30 Chanaan, sed abiret ad cognationem eius, sciuit n[on] Abraham quantum malj in Coniugio pariat dispar religio. Religio enim multoties est causa multor[um] malor[um] in Coniugio.

Pijsnie Pohřebnij

- Smilug se nademnau Bože mug / ktobett Ya wolam sluha twug / v Zhlad' neprawost hřijchu meho / Vcžin pro sobe sameho. / R.
- 5 Neb gsem tobe samemu zhřessil / neprawost wsseczku gsem puosobil / Ale se giž sam kto[m]v znám / A tobe Bože za milost žadam.
Ne hlediž Pane na zlost mu / Ale wzhledniž na pokoru / R.
Sluhy tweho wždy werneho / swych se hřijchuw kagijcziho.
Nezamijtag mne před twařij twu / duch twuog swaty bude gsy semnau /
- 10 neb gsy ty pan milosrdny / racžyss mne byti milostiwy.
Srdcze cžiste tobe milee / racžyss wemne stworiti sobe / R.
Nawratiss mi potiessenij / za me tiesske prowinnenij /
Wtobett sameho dauffanij mam / a nadiegij wsseczku mu wkladam / neb gsy ty sam Buoh muog a pan / racžiss mi stoho spomuoczy sam.
- 15 Bože Ottcže spasenij meho / pro Krysta Syna tweho / R.
Racžyss otewriet' vsta me / ke Czty a kchwale tweg swateg /
Bych tie mohol hodne chwaliti / a slawu twu wiprawowati / neb ta gest tobe obětt wzacztna / modlidba swata a vpřijma. /
Budiž Bohu Otczy chwala / sinu Duchu swatemu wzdana / R.
- 20 Zgeho welikeg milosti / kteruž knam vkazal whognostj:
Skrze Krysta Syna tweho / Beranka toho newinneho / genž z Otczem y zduchem¹⁵⁵ / kraluge na weky wiekuow.
Amen.

130

- 25 Psalm 129.
Z hlubokosti wolam ktobe / Vsliss hlas muog mily Bože / Vssi swe nakloniž kemně / hlas prozby meg vsliss zgewně. / R. Gestliž pane nato hledeti chcžess / který vcžinil winnu nebo hřijch / žádný spaseny nebude. /
V tebet gest přijzen y milost / y hřijchuw odpusťenij / R. Me skutky
- 30 / nicz gedine su zlost / když se ya dobrym cžinijm Predt tebau se chwaliti nemohu / neb se tobe každý bogij / A po tweg lascze taužij. /
Wtobett' Bože nadiegij mam / a ne wswem zasluženij / natie se zwiery srdczem spusťiem / a wtwem slitowanij trwam. / R. Kterym gsy mne slowem přyslijbil / a snijm gsy mne hnedtky potiessil / toho Ya čekam
- 35 zawždy.

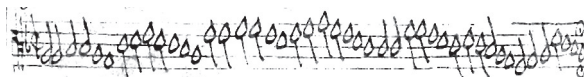
¹⁵⁵ Nadpísané, pravdepodobne: S[wy]m.

Od rana až do weczera / Y take až do switanij / Duse ma gedneho Boha /
vffa wždiczky bez přestani / R. Tak každa duse ma čžiniti / w duchu
swatem se weselitj / čžekagijcze Boha sweho. /

Acž mnoho hřijchuw gest přy nas / V Boha wjczze milostj / Rukau gich
on sam přemuož swu / A napravij bludy wsseczky / R. Neb on gest 5
sam pastyrem dobrym / ktery Yzrahelsky lid wikupil / od gegijch hřijchuw
wsseczkych. /

Budiž Bohu Ottczy chwala / Krystu Panu nassemu / Y take duchu swatemu
/ w nebi krali wecznemu / R. Yakž chwalen byl prwe y ninij / Tak
chwalen ma byti zawždy / až na weky wekuw. Amen. 10

131

fol. 186

Cžlowek hrijssny wswetie / gsucze pry swem žiwotie / trpij welike bijdy
/ hledagijcze obrany / vtebe sameho / stwořitele sweho / genž muožess
wiswoboditt ho. 15

Zmatky sweg winijde / nahy na tento swět přigde / vkrutne bolesti / znasset
mussy wskosti / naposledy smrti / mussy poddan byti / a bolestne vmřijti.
Ey czo gest cžlowěk / gedine yaky polny kwett / genž stati vwadne / any
wijcz kwitnuti bude / Tak Cžlowěk wsseliky / genž poddan gest smrti /
mussy tiescze vmřijti. / 20

Nebo kdo swet poznal / a wniem czokoli messkal / mussy smrtt poznati /
anyž gey muož vgijti / maly y weliky / Chudy y Bohaty / mussy gey poddan
byti.

Ya giž tež vmijram / a tobe se poručem / stwořiteli swe[m]v / přigmiž ninij
dussi mau / vwed skrz Angely / do tweg weczneg slawy / kdež tie twy 25
wernij chwalij. /

Lijbilott se Pane / žes račyl wikupitt mne / Atť se take lijbi / bych wessiel
do tweg slawy / neb nenij daremna / smrtt twa pre vkrutna / kterus mel pro
cžloweka. /

Ey nedopusstegž mnau / wladnutť diablu sskodnemu / nehled na me winny 30
/ ktere gsem w swetie čžinil / wzhlednyž na skrussene / srdcze moge pane /
nedeg zahinutt prosym mne /

Rowneg za me winny / odpłaty nedaway mi / nebo cžlowek žadny nemuož
bity spaseny ktereho suditi / a nebo trestati / chczech wedle zasluženij. /

Ya gsem prach wzat z zeme / wssak obraz gsem twug Pane / rač dati mne 35
hřijssnemu / ninij widiet twary twu / nezapijrag se mne / genž račil stworit
mne / na Obraz swug mug Bože. /

132

Vwed' wpocžet' swatych / wssech wernych wiwolenych kdežto snymi
weczne / kralugess wzdy bezpečne / do kuorow Angelskych / a domow
Syonskych / deg bitt včastnijkem wnijch.

- 5 Samemu čžest chwala / budiž na weky wzdana / z Synem twym gediny /
tež take z duchem Swatym / wssemohucy Krali / ma dusse tie chwali / deg
bidlieti wswatem Ragij.

Amen.

O daremne Swetske Vtiessenij. /

- 10 Yak Brzo pomigiž wrichlosti / Nad smrť nam nicz gistegssiho nenij /
tatť vmij zbawiti radosti / R. Y procž nato nechce[m]e pomnieti /
a nepřestawame wždy hřessiti / weducz že mame wssiczknij zemrietij.

O smrti yak gest hořka pametť twa / cžlowěka srdzce wesele[h]o

Yaks mlade[m]v a silne[m]v hrozna / tomu genž ma wswetie sstiestij mnoha

- 15 / R. Žadneho sobe nicz newažiž / Chudeho Bohateho vdawiss / naramně
snijm chitře gitij vmiess.

O smrti strassidlo welmi hrozne / Yak vmijss chitře potrhnutij / Tebet se
wiwarowati nelze / Anyž se gest kudy wihnuti. / R. Nad tebe nicz
strassliwegssiho / saudu Božijho nicz hroznegssijho / pekelných muk nicz

- 20 vkrutnegssijho.

O kterak gsem se nenadál toho / Abych mel tak skoro vmřijiti

Mel gsem na tomto swetie sstiesti mnoho / nechtiel gsem na smrt nicz
pomnieti. / R. Gižt gest poslala kemnie posly swe / Bolest nemocz
trapanij přediwnee / odyawssi mi wsseczko weselij me.

fol. 187 **133**

Gižt mi se zatmel wesskeren zrak mug / truchleť gest naramne srdcze me
/ Chluba swetska o kteru gsem ya stal / naklady na sebe cžiniycz mnohe
/ R. Tott se mnau do hrobu nepugde / než czo sem cžinył dobre a nebo
zle / to semnau na hroznem saudu wstane.

- 30 Negmilegssij Thowarissi mogij / gižt ya gdau od was wtuto chwili. / Prosym
was na hroznu smrt spomniete / a Pana Boha se wzdy bogte. / R. Neb
na swetie nelze dluho žity / kdo se narodil mussy vmřity / panu Bohu
pocžet včžinity.

Negmilegssi Bože prosym zato / racž se znati kswe[m]v stwořenij / wssak

- 35 nicz negsem než popel a blato / odpustiss mi moge prowinnenij. / R.
Když budu na twem saudu státi / racž se kemnie milostiwe znati / degž mi
sebau w neby přebywaty. Amen.

Gina:

Swett by take rad spasen byl / když by swych žadostij negmel / zde pro
Krysta mrtwity /
Než prowaditi lijbst swu / genžto nelze žadnau mijrau / zhodow na hody
gijti. 5
Czo se koli narodilo / po druhe z Boha zrodilo / mussy wskosti gmietj. /
Kdo pro Krysta / nechcze cžastne / ten po smrti musy wecžne / wskosti
podstupitj.
Dnes cžlowek cžrstwy vdatny / zytra an ksmrty nemoczny / wsseczko
tudyž pominie / Yako ten krasny polny kwětt / take y tento marny swet / 10
rychle zewssij[m] zahine.
Swětt nedba na Boske weczy / než když giž přigdu nemoczy / techdass
chcze dobrym byti. / Dokawadř cžas / a zdrowij gmel / na dussi swu gest
zapomněl / nechtiel Bohu weřijti.

134

15

Než když giž sobě netussij / Teprow se stara o dussy / y wsse pro Buoh
rozdawa / A žada Božij milosty / kteruž gmel wždy wnenawisti / procžež
mu hnew zustaw.
Gijssnemie nespomuoss hrdost / A Bohacžy geho možno / wssakt musegij
zemrieti. / By geden sam / wssecek swet gmel / strijbrem zlatem / wssudy se 20
stkwel / wžditi mussy wten ried gitij.
Aniž pomuož wtipna mudrost / ny ktera wswetie duostognost / to wsse
richle pomině. / Kdo zde s Kryste[m] neumijra / pokut Buoh cžasu pugčžiwa
/ Tent na weky zahinne.
Amen. 25

Opiet Gina:

[Z/S]milug se Bože nadnamij / Aracž nam daty swe požehnanij /. Swym
lijczem Boskeg Yastnostij / Oswieř nasse wsselike temnosty / R.
Abychom tobe poznali / y my hřijssnij na zemi Gezu Kryste milostiwy / by
pohane poznali / a ktobe se obratily. 30
Tobě chwalu wzdawa lid wsseliky / nadewsseczko twe pekne stwořenij /
Y wsseczek swet se weselij / A tobe spijwa kecztly zawždy. / R. Neb ty
gsy sam Buoh nazemy / A gistie milostiwy / slowo twoge att se ssiřy / A nas
na zemy brany / Atbychom nezahinulj. /
Diekugmež Bohu my wssiczknij / spraweho srdcze y spraweg wijri: / 35
Polepssug se swete y mnozij z geho słowa na wsseczky strany / R. Bože

Otcže požehnag nas / y Synu nas požehnag / duchu Swaty požehnag nas /
poraz diabelsku moczy / a kralug snamy wźdiczky. / Amen.

fol. 188 **135**

Opiet gina

- 5 [T?]aktoť wola sam syn Božij / podtež kemnie praczowity / genž pro hřijchy
truchlijte / stary mladij / ženy mužij / pomohutt wam zwassijch nuzij /
wemnie odpoczīnete.
Gho me sladke / breme lechke / kdož gey pro mne / werne nese / vgdet
wecžnych trapienij / Nechczit ho zde opustity / s mau pomocy / ma dogijti
10 / w nebesych vtiessenij.
Czo gsem cžynyl / cžemu vczył / a wčzem sem wam / na přykład byl / wtom
se nalezti degte / Czo se wam proto pryhodij / to wam gistie neusskodij /
když wy werny budete.
Kdoste se k Bohu oddalj / wssiczknij welijczy y malij / nelitugte w tom sobe
15 / stogte wzdy přy swatem cžtenij / wnemž gest wasse potiessenij / přywedět
was do nebe. /
Zlym za zle neodplaczugte / wcztnostnem žiwotie praczugte / na swett
nechtiegte dbatt / krywdy swe poruczte Bohu / gdete precze czestu wskau /
Buoh swett bude trestatj.
20 Kdyby se wam melo dijtj / yako wasse tielo chce gmijti / nebiloby wnas
bazně / Pokussenij / Buoh zbuzuge tudy tielo podrobuge / a skroczuge swu
kaznij. /
Gestliž wam zde / ten křýž tiessky / patrete na pekelné muky / yak wnijch
welike trapienij / Kdež se zlostnij / wecžne muczy / hlas kryku gijch / hrozně
25 zwucžij / tiech budete zbawenij. /
Po tomto bijdnom žiwotie / budeme skrystem radostne / naweky přebywaty
/ Tijm se wssiczknij potiessugme / pro něho sobe newažme / zde wsse
podkupowatj. /
Kdo přy niem stále nestogij / a nenij werny wtom Buogij / radosty snijm
30 neduogde / Welmi sobe zle poslužij / bogijcz se pron cžastnych nuzy / wssak
wždy wecžnych neugde. /
Swietlost Božij / wssudy swieti / kteraž nicz zleho nestrpij / vmij wsse
spatrowati / Protož kdo spasen byty chce / musy se odd(?)¹⁵⁶ czele / Bohu
a přyniem statij. /

¹⁵⁶ Koniec slova poškozený, nečitateľný. Podobne pri takomto označení aj
na nasledujúcej strane.

Czot nam Buoh wecžny zaslijbil / duche[m] swatym to potwrd(?)¹⁵⁷ totť nam
splnij zagiste / Racž skrze pana Gežysse / nesty do nebeskeg řijsse / Amen
nass mily Kryste.

136

5

O Smrti vkrutna / Ach czo bywass žalostna / když rozdele[n]ij / wzdeissij
lidi (?)

Pratel milych cžinijss / a wsseczko diwně menijž / y twe[h]o czijle / kraticžke
chwile

Tiessku žalost množijss / když ty koho vmořijss / totť twa hodi[n]a / smutna 10
nowina

Proměniugež take / rozkosse wsseliake / y slawa swetu / ta giž odkweta /
Prawo kterež wzala / w ragie to wikonala / ted na me[m] tiele / smutne[m]
wesele(?)

Spratelmi milymij / A zarmutky tiesskymi / smutne se lucžim / Bo[h]u 15
porucz(im?)

Ay giž se vbijram / wijcze was neuhlijdam / přatele milij / acz wonu chwili /
Když přigde ksudu pan / a přemocze zbudij sa[m] / Archa[n]gelowa / když
zaznij /

Tatt g[es]t wule Božij / ktera wam žalost množij / mne potěsse[n]ij / 20
zwiswoboze[n]ij /

Z žalaře tiesske[h]o / z osydlu diabelske[h]o / tak yako zlecže / kdy zwer
vtecže. /

Vasse srdcze placže / dusse ma weselij se / že přyda prawe / kteg wecžneg
slawe /

25

Gyž was panu Bohu / porucžim wijcz nemo[h]v / On racž na[m] datj / ta[m]
se zhledati.

Kdež wssiczknij zwolenij / wnebeskem vtiesse[n]ij / wždiczky spijwagij /
chwalu wzdawagi

Wteg wecžneg radosti / wnewimluwneg slawnosti / O degžto pane / At se 30
tak stane. /

Amen.

Bože Otcže*

Gezu Kryste*

¹⁵⁷ Koniec slova poškodený, nečitateľný.

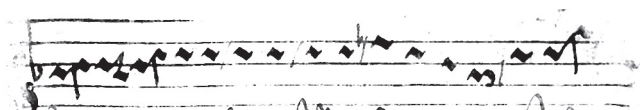

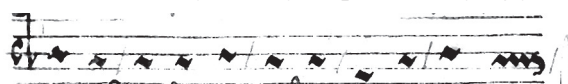
Duchu Swaty¹⁵⁸ Bud pry nas / a nedag nam zahinuty / Racž nam winny
odpustiti / Když budeme mřijiti / Od Diabla nas Vchowag / wpraweg wijře
zachowag / mitt na tebe patřijme / z czelym srdczem dauffame / Amen
amen stan se tak / spijwagmež Alleluja. Tebet se poručž(?)¹⁵⁹ ze wsseczkymi
5 křestiany Obran wsselikey (no)sti sweg Boskeg niesti.

Ziwott gsem Ya tak mluwy Pan Buoh wssemohuczy / nechczit smrti
Cžlowěka hřijssneho / než aby se obratil / a spasen byl. /

fol. 189 137

10 Blahoslaweny / ktery w panu Vmijragij /

nebo wssiczknij / K radosti weczneg wstati magij. ¹⁶⁰ Nechczy
Blahoslawenij ktery w pokoře zemřelj / Aslawu sweta tohoto (?)ali¹⁶¹
A w niem samem / nadiegij swu wskladalj.¹⁶² Žiwt gsem.
15 Pan Buoh was giž žehnag / O pratele mogij
Gemuž Ya was / giž poručžem wtuto chwily Nechczitt
Neb se nadaleku czestu od was sprawugij
Odkutt se sem lide zase nenawracugij Žiwt.
Prosym was / prigmete toto nauczėnij swe Vssi
20 Abyste / starost gmeli o swu / milu dussj. Nechczitt
Hledmež / žiwu byti / ku Czty a kchwale Božeg
A newihledawa gijcz chwały nasseg.¹⁶³ Žiwt
Skrze same / zasluženij Pana Gežysse
Duogde spasenij / každa werna dusse Nechczit
25 Neb on gest sam / genž wladne dusse nebem y peklem
Když nas zmeryl / krwy swu swym nebesky[m] Otcze[m]
Žiw

¹⁵⁸ Nadpísané nad sebou v riadku.

¹⁵⁹ Koniec slova poškodený, nečitateľný.

¹⁶⁰ K dvojveršiam sa v nasledovnom texte na konci priradzujú začiatkové slová odpovede, graficky vyznačené prostredníctvom svorníka na konci riadkov. V prepise je táto odpoveď uvádzaná vždy pri druhom verši dvojveršia.

¹⁶¹ Na konci riadka viacero línií nad sebou, na tomto mieste ťažšie identifikovateľné, čo k čomu patrí.

¹⁶² Preškrtnuté, v riadku nadpísané: Blaha na [ťažko čitateľné]

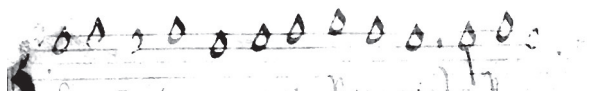
¹⁶³ Preškrtnuté, v riadku nadpísané: abychom Spoleczne(?) dusse(?) [ťažko čitateľné].

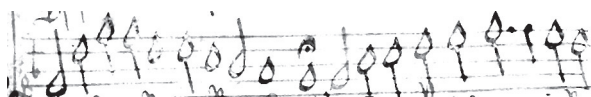

Skrze nieho / sameho mame hřijchow odpusstienij
A to wsse / darmo bez nasseho zasluženij Nechcz
Protož se / domow stegto nuze zamnau strogte
A ya was / do čekam tu kdež mně pochowate Žiwt
O Kryste / pro tve za nas dosti vcžinenij 5
Wiswobod nas / od weczneho zatraczenij Nechczit
Žiwt gsem Ya tak mluwij Pan Buoh wssem. Nechczitt

138

Pokutt sme zdrawij cžinme pokanij / neb po smrti cža¹⁶⁴ 10
Procž sobe zde přijbitek strogijme / wssak od saud giti mu[sime?]
Protož wždy bedliwy byti mame / poniewad saudu cžeka[me?]
Blaze wssem genž w Bohu vmijragij / neb kradosti sta[wagi?]
Beda wssem genž w diablu vmijragij / neb wžalosti
Beda zuffalym bude po smrti / tijt mussy weczne zahi[nuti?] 15
Tijto wssiczknij w Bohu vmijragij / který gehu přykaza[nij?]
Tij pak wssiczknij wdiablu vmijragij / který wzuffalstwy

Mame nato pijlně pomislietj / Czo snamy Pan Buoh racžij puo(?)¹⁶⁵
Yaky tu pry strach od diabla bude / každeg dussi ktera cžimla(?) 20
Yakž zhrijsne[h]o tiela wen wikrocžij / tu žadneho potiessenij
Tutř gij okaže odplatu gegij / pro přestupenij Božijch Prykazani?
Litowati bude nagwijcz toho / nařijkagijcz giž sem s(?)
Ssetrilatt gsem wswetie wssech marnosti / přydano gestmy za(?)
Rospomeňme se mi wssiczknij křestiane / Atř se nam tež tolikess ne(?) 25
Neodchazegme nikdy od něho / budme stale služebnijczy ge[h]o / ktere(?)
O dussi swu pijlnu precžij magijcz / přykazanij Božij pijlně
Wzarmutczijch nassijch wolagme kne[m]v / posslet retung proty
O cžlowecže hrijsny pomny nato / že twa dusse drachsij ne(?)
Stwořytely milostiwy pane / degž atř snamij ginij pan ne(?) 30

¹⁶⁴ Usekuté na konci riadka.

¹⁶⁵ Zvyšok slova poskodený, nečitateľný.

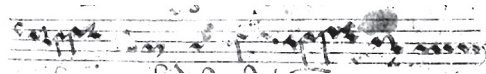
De adventu D[omi]ni¹⁶⁶

[S]lawa bud na wisostech Bohu
Gloria in excelsis Deo

5

De Resurrectione

[S]lawa bud na wisostech Bohu

De Ascensione

10

[S]lawa bud na wisostech Bohu
Gloria in excelsis Deo

Summum

Slawa bud na wisostich Panu Bohu¹⁶⁷

15

Slawa na wysostech Bohu

¹⁶⁶ Nasledujúce pasáže s notovými zápismi sa v aktuálnej podobe exemplára nachádzajú na doske väzby.

¹⁶⁷ Na okraji doplnené mimo riadka: Natiuitate C.

Resumé

V tomto, v poradí už desiatom zväzku edície *Monumenta Linguae Slovacae*, sú publikované dva texty, tlačená *Agenda česká* z roku 1581 a rukopisná *Bystrická agenda* z roku 1585, ktoré sú však vzájomne prepojené vo viacerých rovinách. Východiskom pre edíciu bol exemplár tlačenej *Agendy českej*, v súčasnosti uchovávaný v Lyceálnej knižnici v Bratislave, ku ktorému je ako rukopisný dodatok pripojený druhý text takzvanej *Bystrickej agendy*. V oboch prípadoch ide zároveň o bohoslužobné príručky z evanjelického (lutherského) konfesijného prostredia, pochádzajúce z poslednej tretiny 16. storočia. Kým *Agenda česká* vznikla za hranicami Uhorského kráľovstva a mala širší dosah aj vzhľadom na to, že šlo o tlačený text, rukopisná *Bystrická agenda* je zase príkladom miestnych bohoslužobných zvyklostí. Zámerom tohto zväzku je teda publikáciou oboch textov nielen rešpektovať ich formu zachovania, ale zároveň reflektovať aj možné prepojenia v rovine obsahových a intelektuálnych vplyvov a interakcií, medzi vývojovými tendenciami v širšom rámci stredoeurópskeho lutherstva na strane jednej, a realizáciou náboženského života v konkrétnych lokálnych podmienkach na strane druhej. Edícia prameňov je doplnená o dve sprievodné štúdie, ktorých cieľom je načrtnúť interpretačné možnosti oboch textov, historický úvod od Petra Benku a jazykovednú analýzu od Pavla Žiga.

Oba pramenné texty predstavujú typ bohoslužobných poriadkov, ktorých zámerom bolo utvárať a usmerňovať podoby verejného náboženského života v prostredí evanjelických (lutherských) konfesijných komunít. Ide teda o normatívne pramene, ktorých limitom je, že predstavujú zámer na strane autora či autorov, nemusia však byť nevyhnutne reflexiou praktickej reality. Toto konštatovanie platí predovšetkým v prípade *Agendy českej*, ktorá svojím pôvodným zámerom osloviť širší okruh prijímateľov a vstúpiť do rôznych miestnych kontextov, má všeobecnejší charakter. V prípade *Bystrickej agendy* možno jej normatívny charakter relativizovať do istej miery poukazom na titul textu, ktorý deklaruje, že ide o poriadok obradov tak, ako sa v danej cirkvi zachovávali. Prinajmenšom v deklaratívnej rovine sa teda predstavuje ako istá reflexia praxe. Pre zohľadnenie ďalších aspektov, možností interpretácie i zasadenia do kontextu však predovšetkým pri predstavení rukopisnej agendy bol v historickej štúdii zohľadnený širší okruh prameňov z Banskej Bystrice i ďalších banských miest.

Jedným z východísk pri interpretácii tohto typu prameňov môže byť prístup k obradom a rituálom ako „praktickej forme“, ktorou sa prístupným

spôsobom sprostredkúvaj teoreticky formulované teologické princípy. Tohto rozmeru bohoslužobných poriadkov si boli vedomí už súčasníci v druhej polovici 16. storočia, ako o tom svedčí aj množstvo zachovaných textov cirkevných poriadkov či iných bohoslužobných príručiek, agend či inštrukcií. V prípade *Bystrickej agendy*, ktorá je v sprievodnej historickej analýze v centre záujmu, máme však do činenia s najstarším takýmto uceleným textom, určeným pre slovenské evanjelické prostredie, ktorý sa do súčasnosti zachoval. V tomto smere je teda zároveň svedectvom vernakularizácie oficiálneho náboženského života, podmienenej reformačným hnutím.

V rámci historickej analýzy v edícii sprístupnených textov je pozornosť venovaná ich formálnej i obsahovej charakteristike. Kým v prípade *Agendy českej* je záber tematicky širší a nachádzame v nej aj inštrukcie pre bohoslužobný život realizovaný na pravidelnej, týždennej báze, v rukopisnej *Bystrickej agende* je ťažisko na spôsobe výkonu konkrétnych rituálov, od krstu, cez úvod šestonedielky, mladuchy, sobáš až po pohrebné piesne. V sprievodnej historickej štúdii sa však usilujeme na základe ďalších historických prameňov mestskej proveniencie rekonštruovať podoby pravidelného bohoslužobného života aj v Banskej Bystrici. Okrem toho ale rukopis i tlač obsahujú inštrukcie k výuke katechizmu a niektorým náležitostiam verejného náboženského života (v tlačenej agende napríklad inštrukcie k vyobcovaniu hriešnikov či prístupe k trestancom). V rukopise sa zase nachádza celá škála ďalších textov – katechizmov, litánií a modlitieb, po duchovné piesne pre potreby riadnych bohoslužieb, pohrebov i pre niektoré ďalšie, špecifické príležitosti.

Jedným z opakujúcich sa motívov na rôznych úrovniach textu i jeho interpretácie je vzťah kontinuity a diskontinuity. Vo viacerých prípadoch bohoslužobného života napríklad dochádzalo iba k obsahovým úpravám zachovaných modelov, aby lepšie zodpovedali novým potrebám evanjelickej zbožnosti. Zámerom účastníkov cirkevnej reformy vo wittenberskom duchu však ani v Banskej Bystrici v 16. storočí nebolo narúšať vžitý model vo všetkých jeho prvkoch. Tento kompromisnejší prístup potom nadobúdala konfesiónálne špecifický rozmer v konfrontácii s podnetmi takzvanej druhej, kalvínskej reformácie, ktorá sa zase usilovala o dôslednejšie zmeny aj vo vonkajšej podobe niektorých náboženských praktík.

S motívmi kontinuity a zmeny možno pracovať aj pri analýze šírenia a etablovania sa reformačného hnutia v Banskej Bystrici, ktoré tvorilo kontext pre vznik, respektíve použitie daných bohoslužobných príručiek. Mestské vrchnosti pri zavádzaní a uplatňovaní nového učenia využili starší, ešte stredoveký súbor práv a kompetencií spätých s výkonom cirkevného

patronátu, no zároveň ho pod vplyvom nových trendov dokázali prepájať, prípadne redefinovať na základe novších „reformačných ideálov“ o zbožnej vrchnosti, nesúcej zodpovednosť aj za duchovný stav obyvateľstva, zvereného do jej správy. V tomto procese zohrával dôležitú rolu aj „klerikálny aspekt“, reprezentovaný miestnym duchovenstvom, jeho skupinovými charakteristikami i osobnostnými špecifikami niektorých významných jednotlivcov, z ktorých je detailnejšia pozornosť venovaná bystrickým farárom Gregorovi Meltzerovi, Tomášovi Fröhlichovi a Pavlovi Halvepapiovi. V danom kontexte je vyslovená hypotéza o autorstve rukopisnej *Bystrickej agendy*, ktoré je spojené s jedným z bystrických slovenských kazateľov, Jurajom Czapkoviczom (Liscoviensiom).

Napokon je pri analýze spomínaných textov venovaná pozornosť aj vzťahom s ďalšími formálnymi inštrukciami i praktickými nariadeniami, ktorými sa napríklad mestské rady snažili regulovať vonkajšiu podobu náboženského života. Zároveň sú naznačené možnosti teologickej analýzy textov a ich úloh v procese konfesiónálneho vymedzovania sa evanjelického (lutherského) prostredia, a to tak voči katolíckej cirkvi, ako aj voči iným reformačným prúdom. Na tejto úrovni je zase možno vnímať vzájomné prelínanie sa vplyvov širších vývojových trendov v stredoeurópskom lutherstve s miestnymi podmienkami a zvyklosťami, či už v podobe prijímania konkrétnych foriem niektorých obradov, preberania nábožných piesní či katechetických textov z centier wittenberskej reformácie.

Jedným zo zámerov tohto zväzku edície je však poukázať aj na ďalší, multidisziplinárny potenciál tu publikovaných prameňov a vytvoriť tak priestor pre nadväzujúce výskumy z teologických, muzikologických a iných perspektív.

Summary

In the tenth volume of the *Monumenta Linguae Slovacae* series, two texts are published – the printed *Agenda česká* (*Agenda bohémica*) from 1581, and the manuscript *Bystrická agenda* from 1585 – which are connected on multiple levels. The edition itself is based on an exemplar of the printed *Agenda česká*, currently preserved in the Library of Lutheran Lyceum in Bratislava. To the printed text, the so-called *Bystrická agenda* is attached as a manuscript supplement. Both texts are liturgical manuals from the Evangelical (Lutheran) confessional environment, dating from the last third of the 16th century. While *Agenda česká* was created beyond the borders of the Kingdom of Hungary and had a broader reach due to its printed format, the manuscript *Bystrická agenda* serves as an example of local liturgical customs. The aim of this volume is thus not only to publish both texts in their preserved form but also to reflect on their possible connections in terms of content, intellectual influences, and interactions—between broader developmental tendencies within Central European Lutheranism on one hand and the actual practice of religious life in specific local conditions on the other. The edition of these sources is accompanied by two studies: a historical introduction by Peter Benka and a linguistic analysis by Pavol Žigo. Their goal is to outline interpretative possibilities for the two source texts.

Both published sources represent a genre of liturgical order aimed at shaping and regulating public religious life within Evangelical (Lutheran) confessional communities. As such, they have normative character, meaning that while they reflect the intention of the author or authors, they do not necessarily provide a direct account of practical reality. This applies especially to the *Agenda česká*, which was originally intended for a broader audience and to be applied in various local contexts, giving it a more general character. In contrast, the normative nature of the *Bystrická agenda* can be somewhat relativized by the title of the text itself, which explicitly states that it presents the order of ceremonies as they are observed in the local church. At least on a declarative level, it thus appears as a certain reflection of actual practice. However, in order to consider further aspects, interpretative possibilities, and contextualization—particularly in relation to the manuscript agenda—the historical study takes into account a broader range of sources from Banská Bystrica and other mining towns in the region.

One possible approach to interpreting this type of source is to view rituals and ceremonies as a “practical form” through which theoretically

formulated principles are made accessible to wider, lay audiences without direct access to the theological literature. This dimension of liturgical orders was sensed already by contemporaries in the second half of the 16th century, as evidenced by the wealth of surviving texts on church ordinances, other liturgical handbooks, agendas, and similar instructions. In the case of the *Bystrická agenda*, which is at the centre of the accompanying historical analysis, we are dealing with the oldest preserved comprehensive text of this kind intended for the Slovak Evangelical environment. In this sense, it also represents a process of vernacularization of official religious life, motivated by the Reformation movement.

The historical analysis of the texts presented in this edition focuses on both their form and content. While the *Agenda česká* has a broader thematic scope, including instructions for the regular weekly practice of public religious life, the manuscript *Bystrická agenda* primarily focuses on the execution of specific ritual – from baptism, churching of women, marriage ceremonies to funeral hymns. However, in the accompanying historical study, we also attempt to reconstruct, based on other historical sources of urban provenance, the forms of regular, weekly religious services in Banská Bystrica. Furthermore, both the manuscript and the printed edition contain instructions for teaching of catechism and certain aspects of public religious life (the printed agenda, for instance, includes instructions on the excommunication of sinners and the spiritual services provided to convicts). The manuscript also contains a wide range of additional texts—from catechisms, litanies, and prayers to hymns intended for regular worship services, funerals, and other, special occasions.

A recurring theme, both within the texts themselves and in their interpretation, is the relationship between continuity and discontinuity. In several cases of liturgical practice, only slight modifications (e.g. in terms of content) could be made to older, pre-Reformation models, in order to better reflect the new needs of Evangelical religiosity. In a sense, the aim of church reformers in 16th-century Banská Bystrica, similar to the wider Wittenberg tradition, was not to disrupt the established practices in all their aspects. This more compromise-oriented approach then took on a confessional specificity in confrontation with the influences of the so-called second, Calvinist Reformation, which sought to implement more thoroughgoing changes, including in the external forms of certain religious practices.

The motifs of continuity and change can also be applied to the analysis of the spread and establishment of the Reformation movement in Banská Bystrica, which provided the context for the creation and use of these

liturgical handbooks. In implementing and enforcing the new doctrine, the town authorities drew on an older, medieval set of rights and privileges associated with church patronage, while also managing to integrate or re-define these under the influence of newer Reformation ideals concerning “the pious authority” responsible for the spiritual condition the populace in its care. In this process, the “clerical aspect” also played a crucial role, represented by the local clergy, and their collective characteristics as well as the individual personalities. Certain key figures, including pastors Gregor Meltzer, Thomas Fröhlich, and Paul Halvepapius are specifically mentioned. In this context, a hypothesis is put forward regarding the authorship of the manuscript *Bystrická agenda*, linking it to one of Banská Bystrica’s Slovak preachers, Juraj Czapkovicz (Liscoviensis).

Finally, the analysis of these texts also considers their relationship with other formal instructions and practical decrees through which municipal councils sought to regulate the outward expression of religious life. Additionally, it explores the possibilities of theological analysis of the texts and their role in the confessional differentiation of the Evangelical (Lutheran) environment – not only in opposition to the Catholic Church but also in competition with other branches of Reformation. At this level, one can observe the interplay between broader trends of development in Central European Lutheranism and local conditions and customs, whether in the adoption of specific forms of certain rites, the borrowing of religious hymns, or the incorporation of catechetical texts from the centres of Wittenberg Reformation.

One of the objectives of this volume thus is to highlight the broader multidisciplinary potential of the published sources, creating space for further research from theological, musicological, and other perspectives.

ZOZNAM ARCHÍVOV A KNIŽNÍC, PUBLIKOVANÝCH PRAMEŇOV A SEKUNDÁRNEJ LITERATÚRY

ARCHÍVY A KNIŽNICE

Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Banská Bystrica

Adresa: Komenského 26

974 01 Banská Bystrica

tel.: +421 48 420 43 01

e-mail: archiv.bb@minv.sk

Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica

Adresa: ČSA 951/82

976 01 Kremnica

tel.: +421 45 674 25 08

e-mail: archiv.bb.kr@minv.sk

Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied – Historické fondy: Knižnica
Evanjelického lýcea v Bratislave

Adresa: Konventná 15

811 03 Bratislava

tel.: +421 2 54 41 62 02

e-mail: Ivona.Kollarova@savba.sk

ARCHÍVNE PRAMENE

Abschiedsbuch, 1561 – 1596. Rukopis v Štátnom archíve Banská Bystrica –
pracovisko Archív Kremnica, fond Magistrát mesta Kremnica.

*AGENDA Česká / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch / kterak
se slowem Božím a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwij Českém prawdu
Ewangeliium swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhowati má.* [+ rukopisné
dodatky, takzvaná *Bystrická agenda*]. Tlač a rukopis v Ústrednej Knižnici
SAV – Knižnici Evanjelického lýcea v Bratislave, sign. sign. BB 663.

Kirchenhistorien. Rukopis v Štátnom archíve Banská Bystrica – pracovisko
Archív Banská Bystrica, fond Magistrát mesta Banská Bystrica, sign. V 31.

Korešpondencia k náboženským záležitostiam. Rukopisy v Štátnom archíve Banská Bystrica – pracovisko Archív Banská Bystrica, fond Magistrát mesta Banská Bystrica, Fasc. 183, Fasc. 209, Fasc. 241.

Rukopisné zväzky s materiálmi k cirkevným dejinám v Ústrednej knižnici SAV – Knižnici

PUBLIKOVANÉ PRAMENE

A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecbánya), 1533 – 1750. Eds. VILIAM ČIČAJ, KATALIN KEVEHÁZI, ISTVÁN MONOK a NOÉMI VISKOLCZ. Budapest; Szeged : OSZK – Scriptum, Rfk., 2003, 570 s.

AGENDA Česká / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch / kterak se slowem Božijm a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwij Českém prawdu Ewangelium swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhowati má. Wytisštěno w Lipsstě [Lipsko] : skrze Giřijka Deffnera [Georg Deffner], MDLXXXI [1581], 228 s., 4°.

Agendarius : Liber continens ritos et caeremonias, quibvs in administrandis Sacramentis, benedictionibus & alijs quibusdam Ecclesiasticis functionibus, parochi, & alij curati, in Dioecesi & prouincia Strigoniensi vtuntur, a nouo impressus (...). Trnaviae : [typ. Telegdi], M.D.LXXXIII. [1583], 227 s.

Bardejovský katechizmus z roku 1581 : najstaršia slovenská kniha. Ed.: MILOŠ KOVAČKA. Martin : Slovenská národná knižnica, 2013, 256 s.

BOCATIUS, IOANNES: Hungaridos Libri Poematum V. Bartphae : Iacobus Klöss, 1599, 505 s.

BOCATIUS, IOANNES: Opera quae exstant omnia, vol. 1 (Poetica). Ed.: FRANCISCUS CSONKA. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1990, 696 s.

Corpus Statutorum, tom. IV/2 : Statuta et Articuli Municipiorum Hungariae Cis Danubianorum. Eds.: SÁNDOR KOLOSVÁRI a KELEMEN ÓVÁRI. Budapest : A M. T. Akadémia történelmi bizottsága, 1897, 842 s.

CREUTZER, GEORG: Warnung / Vor der Sacramentierer / Zinglianer vnd Calvinisten Lehre / Auch gewisse Merckzeichen / wobey solche verfürische Geister zu erkennen. Bartfeld : David Gutgesel, 1586, [8 fol.].

EBERHARD, MATTHIAS: Enchiridion pastorale, in quo privata Confessio, vera corporis & sanguinis in Coena praesentia, publicusque circa communionem sacram congressus defenditur. Lipsiae : Ioannes Rhamba, 1576, bez pag.

Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából, vol. 3 (1535 – 1541).
Eds.: VINCZE BUNYITAY, RAJMUND RAPAICS a JÁNOS KARÁCSONYI. Budapest:
A Szent-István-Társulat, 1906, 593 s.

KLANICZA, MARTIN: *Fata Aug. Conf. Ecclesiarum a tempore Reformationis
ad synodum Pestiensem in Comitatibus Hungariae*. In: ANDRÁS FABÓ
(ed.): *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungaria historica*, vol. 3. Pest :
Osterlamm Károly, 1865, s. 1 – 354.

KLEIN, JOHANN SAMUEL: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften
evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vols. 1 – 2.
Eds. PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej
univerzity, 2021, 495 s.,

KLEIN, JOHANN SAMUEL: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften
evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vols. 3 – 4.
Eds. PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej
univerzity, 2021, 445 s.

LEYSER, POLYCARPUS: *Dem Christlichen vnd der geistreichen Gesenge
liebhabenden Leser [Vorrede]*. In: CORNELIUS BECKER: *Der Psalter Davids
Gesangweis / Auff die in Lutherischen Kirchen gewöhnliche Melodeyen
zugerichtet*. Leipzig : Apel, 1602, bez pag.

Magyar protestáns egyháztörténeti adattár, vol. 7. Ed.: ETELE THURY. Budapest :
Magyar protestáns irodalmi társaság, 1908, 209 s.

MARSINA, RICHARD (ed.): *Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae*, tom. 2.
Bratislava : Obzor, 1987, 672 s.

MELTZER, GREGOR: *Confessio Verae Religionis, Sev Antiquissimae fidei, de
mediatore generis humani Iesu Christo, vero Deo et Homine (...)*. [Novisoliij] :
[Scholtz], 1578

Pramene k dejinám slovenčiny, vol. 1. Eds.: MILAN MAJTÁN a JANA SKLADANÁ.
Bratislava : VEDA, 1992, 397 s.

RATKOŠ, PETER (ed.): *Dokumenty k baníckemu povstaniu na Slovensku
(1525 – 1526)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957, 560 s.

SCULTETI, SEUERINUS: *Υπομνημα Sive Admonitio brevis ad Christianos Regni
Vngarici Cives (...)*. Bartphae : David Gutgesell, 1599, 144 s.

Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Ed. a prel.: OTTO
VÍZNER. Liptovský Mikuláš : Tranoscus, 1992, 377 s.

TEUTSCH, GEORG DANIEL (ed.): *Urkundenbuch der evangelischen Landeskirche A.
B. in Siebenbürgen*, vol. 1. Hermannstadt : Th. Steinhaussen, 1862, 275 s.

Tri lutherské vyznania viery z Uhorska. Eds.: PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, 139 s.

VAJCIK, PETER: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí.* Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1955, 176 s.

VRÁBLOVÁ, TIMOTEA (ed.): *Citara svätých : Antológia zo slovenských prameňov cirkevných a duchovných piesní 16. – 18. storočia.* Bratislava : Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014, 568 s.

WACKERNAGEL, PHILIPP: *Bibliographie der Geschichte des deutschen Kirchenliedes im XVI. Jahrhundert.* Frankfurt a. M.; Erlangen : Verlag von Hender und Zimmer, 1855, 718 s.

Wittenberger Ordiniertenbuch, vol. 2 (1560 – 1572). Ed.: GEORG BUCHWALD. Leipzig : Verlag von Georg Wigand, 1895, 218 s.

SEKUNDÁRNA LITERATÚRA

ALBERTY, JÚLIUS a PAVOL MARTULIAK: *Banská Bystrica v znamení kalicha.* Banská Bystrica : CZ ECAV Banská Bystrica, 2001, 188 s.

BENKA, PETER: *Cirkev v novom? Evanjelická cirkev v Uhorsku v 16. a 17. storočí.* In: *Stredná Európa v premenách času : Štúdie k sociálnym dejinám*, vol. 2. Eds.: VINCENT MÚCSKA, LUKÁŠ RYBÁR a DANIELA ROŠKOVÁ. Bratislava : VEDA, 2023, s. 281 – 300.

BENKA, PETER: *Evanjelické duchovenstvo v hornouhorských slobodných kráľovských mestách : Náčrt problému.* In: *Historia Nova*, 2021, č. 19, s. 132 – 153

BENKA, PETER: *Kazateľský úrad v kráľovských mestách Horného Uhorska v 16. a 17. storočí: očakávania mestskej komunity a cirkvi.* In: *Slovenská literatúra*, roč. 69, 2022, č. 6, s. 569 – 585

BREZNYIK, JÁNOS: *A Selmebányai Ágost. Hitv. Evang. Egyház és lyceum története. Első füzet: A XVI. századbeli események.* Selmebányán [Banská Štiavnica] : Joergen Ágost özvegyénél, 1883, 364 s.

BROWN, CHRISTOPHER BOYD: *Devotional Life in Hymns, Liturgy, Music, and Prayer.* In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 205 – 258.

BROWN, CHRISTOPHER BOYD: *Singing the Gospel : Lutheran Hymns and the Success of the Reformation.* Cambridge, MA : Harvard University Press, 2005, 312 s.

BRTÁŇ, RUDO: *Slovenská duchovná pieseň v období tvorivej činnosti Alberta Molnára Szenciho.* In: *Szenci Molnár Albert és a magyar késő-renaisszánsz* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez,

vol. 4). Eds.: SÁNDOR CSANDA a BÁLINT KESERŰ. Szeged : Szegedi nyomda, 1978, s. 215 – 225.

CSEPREGI, ZOLTÁN: *A reformáció nyelve : Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján*. Budapest : Balassi Kiadó, 2013, 560 s.

CSEPREGI, ZOLTÁN: Bund, Bundschuh, Verbundenheit : Radikales Gemeinschaftsprinzip in der frühen Reformation Ungarns. In: GABRIELLA ERDÉLYI (ed.): *Armed Memory : Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450–1700)*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2016, s. 147 – 168.

CSEPREGI, ZOLTÁN: Képtisztelet, képhasználat, képtilalom és képrombolás a magyarországi reformációban. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA KÓNYOVÁ (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 13 – 24.

ČIČAJ, VILIAM: *Knižná kultúra na strednom Slovensku v 16. – 18. storočí*. Bratislava : VEDA, 1985, 133 s.

DANIEL, DAVID P.: The Acceptance of the Formula of Concord in Slovakia. In: *Archiv für Reformationsgeschichte*, roč. 70, 1979, s. 260 – 277.

DINGEL, IRENE: The Culture Of Conflict In The Controversies Leading To The Formula Of Concord (1548–1580). In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 15 – 64.

DOMENOVÁ, MARCELA: Viera a konfesia v odraze závetov Prešovčanov na prelome stredoveku a novoveku. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA KÓNYOVÁ (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 248 – 265.

DÜLMEN, RICHARD VAN: *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*, vol. 2 : *Vesnice a město*. Prel. Martina Nováková. Praha : Argo, 2006, 358 s.

ĎUROVIČ, JÁN P.: *Duchovná poezia slovenská pred Tranovským*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1939, 385 s.

ĎUROVIČ, JÁN P.: *Evanjelická literatúra do tolerancie*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1940, 418 s.

ĎUROVIČ, JÁN P.: Najstaršia rukopisná zbierka piesní na Slovensku pred Tranovského kancionálom. In: SAMUEL ŠTEFAN OSUSKÝ (ed.): *Tranovského sborník*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1936, s. 23 – 42.

ĎUROVIČ, JÁN P.: Reč Bystrickej agendy. In: *Slovenská reč*, roč. 3, 1934 – 1935, č. 6, s. 186 – 187.

- DUROVIČ, LUBOMÍR: Text Bardejovského katechizmu. In: *Bardejovský katechizmus z roku 1581 – najstaršia slovenská kniha*, s. 103 – 128.
- Evangelikus lelkészek Magyarországon*, vol. I/1 – III/1 (predbežne). Ed.: ZOLTÁN CSEPREGI. Budapest : MEDiT, 2016 – 2022.
- GEORGIEVSKI, MILAN: *Mesto a jeho elity : Prípady Banskej Bystrice v 16. storočí* [Dizertačná práca]. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2020, 173 s.
- GÖLLNEROVÁ, ALŽBETA: Počátky reformace v Banské Bystrici. In: *Bratislava : Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, roč. 4, 1930, s. 580 – 612.
- GRAUS, IGOR: *Banská Bystrica v 16. storočí : Štúdie z dejín mesta*. Banská Bystrica : Enterprise, 2015, 229 s.
- HAAN, LUDEWIT: *Cithara Sanctorum, její historia, její původce a tohoto spolupracovníci*. W Pessti : Tiskem Wiktora Hornanského, 1873, 87 s.
- HAJDUK, ANDREJ: Šarišské články (zákony) z roku 1540. In: *Miscellanea Anno 1990* (Acta Collegii Evangelici Prešovensis, vol. 7). Eds. PETER KÓNYA a RENÉ MATLOVIČ. Prešov : Biskupský úrad VD ECAV, 2000, s. 259 – 263.
- HAJDUK, ANDREJ: Tomáš Fáber. In: *Cirkevné listy*, roč. 93 (104), 1980, č. 1, s. 12 – 14.
- HARRINGTON, JOEL F.: *Reordering Marriage and Society in Reformation Germany*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995, 334 s.
- HERL, JOSEPH: *Worship Wars in Early Lutheranism : Choir, Congregation, and Three Centuries of Conflict*. New York : Oxford University Press, 2004, 368 s.
- HREJSA, FERDINAND: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha : Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912, 817 s.
- HUDEC, KONŠTANTÍN: *Hudba v Banskej Bystrici do 19. storočia*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1941, 214 s.
- HULKOVÁ, MARTA: Príspevok k hudobnej kultúre Banskej Bystrice v druhej polovici 16. storočia. In: ALEXANDRA BITUŠÍKOVÁ (ed.). *Banská Bystrica : Historicko-etnologické štúdie*, vol. 1. Banská Bystrica : Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií UMB, 2000, s. 48 – 59
- CHALUPSKI, MICHAL: Obrad křtu podle Agendy české z r. 1581. In: *Teologická reflexe*, roč. 30, 2024, č. 1, s. 43 – 54
- CHRISTMAN, ROBERT: The Pulpit and the Pew : Shaping Popular Piety in the Late Reformation. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 259 – 304.
- JUNGMANN, JOSEF: *Historie literatury české*. Praha : W komissí kněhupectví F. Řivnáče, 1849, 771 s.

- JURKOVIČ, EMIL: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Prel. Imrich Nagy. Banská Bystrica : Pribicer, 2005, 550 s.
- KARAFIÁT, JAN: *Rozbor kralického Nového Zákona co do řeči a překladu: s hystorií našeho biblického textu*. V Praze: Nákladem spisovatelovým, 1878, 107 s.
- KARANT-NUNN, SUSAN: *The Reformation of Ritual : An Interpretation of Early Modern Germany*. London : Routledge, 1997, 296 s.
- KOLÁŘ, PAVEL: Witnesses of a New Liturgical Practice: the Ordines missae of Three Utraquist Manuscripts. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, vol. 9. Eds.: ZDENĚK V. DAVID A DAVID R. HOLETON. Praha : Filosofický časopis; FILOSOFIA, 2014, s. 221 – 240
- KOLB, ROBERT (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture, 1550 – 1675*. Leiden : Brill, 2008, 533 s.
- KOLLÁROVÁ, IVONA: Časť knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici od roku 2004 „historickým knižničným fondom“. In: *Knižnica*, 2005, roč. 6, č. 2, s. 32.
- KOWALSKÁ, EVA: Sila a slabosť uhorských miest v procese konfesionalizácie. In: *Documenta Pragensia*, roč. 33, 2014, s. 403 – 424.
- KRAJČOVIČ, RUDOLF: *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava : Univerzita Komenského 2009, 343 s.
- KRIŽKO, PAVOL: *Dejiny banskomestského seniorátu*. Liptovský Sv. Mikuláš : Transcius, 1948, 264 s.
- KVAČALA, JÁN: *Dejiny reformácie na Slovensku, 1517 – 1711*. Liptovský Sv. Mikuláš : Transcius, 1935, 322 s.
- LABANCOVÁ, IVANA: *Jazyk kazateľnice : Multilingvismus vo františkánskom kazateľstve 18. storočia (Monumenta Linguae Slovacae, vol. 7)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2021, 170 s.
- LAMPRECHT, ARNOŠT, DUŠAN ŠLOSAR A BAUER, JAROMÍR: *Historický vývoj češtiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 312 s.
- LEPPIN, VOLKER: Martin Luther. In: LEE PALMER WANDEL (ed.). *A Companion to the Eucharist in the Reformation*. Leiden; Boston : Brill, 2014, s. 39 – 56.
- MAJOROSSY, JUDIT: Late Medieval Confraternities in Pressburg. In: NATALIE KRUPPA – LESZEK ZYGNER (eds.): *Pfarreien in Mitteleuropa im Mittelalter: Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2008, s. 339 – 361.
- MÉSZÁROS, ISTVÁN: *XVI. századi városi iskoláink és a „studia humanitatis“*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1981, 237 s.

- MUIR, EDWARD: *Ritual in Early Modern Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005, 334 s.
- NISCHAN, BODO: Ritual and Protestant Identity in Late Reformation Germany. In: BRUCE GORDON (ed.). *Protestant History and Identity in Sixteenth-Century Europe*, vol. 2. Aldershot : Scholar Press, 1996, s. 142 – 158.
- NISCHAN, BODO: The Exorcism Controversy and Baptism in the Late Reformation. In: *The Sixteenth Century Journal*, roč. 18, 1987, č. 1, s. 31 – 52.
- OZMENT, STEVEN E.: *Protestants : The Birth of a Revolution*. New York : Image Books, Doubleday, 1993, 270 s.
- OZMENT, STEVEN E.: *When Fathers Ruled : Family Life in Reformation Europe*. London; Cambridge, MA : Harvard University Press, 1983, 248 s.
- PAULINY, EUGEN: *Vývin slovenskej deklinácie*. Bratislava : Veda, 1990, 270 s.
- PÉTER, KATALIN: *Studies on the History of the Reformation in Hungary and Transylvania*. Ed.: GABRIELLA ERDÉLYI. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2018, 214 s.
- PETRÍK, JÁN M.: *Dejiny slovenských evanjelických a. v. služieb Božích*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1946, 328 s.
- PETRÍK, JÁN M.: *Chránové agendy slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1948, 179 s.
- PETTEGREE, ANDREW: *Reformation and the Culture of Persuasion*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005, 252 s.
- RÁBIK, VLADIMÍR: Národnostní kňazi (kazatelia) v živote stredovekých miest na Slovensku. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, roč. 6, 2006, s. 136 – 147.
- RÁBIK, VLADIMÍR: Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In: MARTIN ŠTEFÁNIK A KOL. *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava : VEDA, 2017, s. 83 – 115.
- RATKOŠ, PETER: *Povstanie baníkov na Slovensku roku 1525 – 1526*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963, 344 s.
- RITTGERS, RONALD K.: *The Reformation of the Keys : Confession, Conscience, and Authority in Sixteenth-Century Germany*. Cambridge, MA; London : Harvard University Press, 2004, 330 s.
- ROSENAUER, KÁROLY: A besztercebányai ág. h. ev. egyházközség története. In: *Besztercebányai ág. hitv. ev. gimnázium értesítője, 1877 – 1878*, s. 1 – 61.
- ROSENAUER, KÁROLY: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gymnasium története*. Besztercebányán [Banská Bystrica] : Machold Fülöp nyomdájából, 1876, 135 s.
- Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis pro Anno Saeculari MDCCCLXXVI*. Neosolii [Banská Bystrica] : Typis Philippi Machold, 1876.

SKLADANÝ, MARIÁN: Banská Bystrica. In: MARTIN ŠTEFÁNIK – JÁN LUKAČKA (eds.): *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 29 – 51.

SLÁVIK, JÁN: *Dejiny zvolenského evanjelického a. v. bratstva a seniorátu*. Banská Štiavnica : Tlačou a nákladom vdovy a syna Augusta Joergesa, 1921, 448 s.

SPINKS, BRYAN D.: *Reformation and Modern Rituals and Theologies of Baptism : From Luthert to Contemporary Practices*. Aldershot : Ashgate, 2006, 266 s.

VARSIK, BRANISLAV: *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* (Sborník Filozofickej fakulty UK V Bratislave, roč. 8, č. 62). Bratislava : Universum, 1932, 226 s.

VIERIKOVÁ, MÁRIA: Knižnica banskobystrického ev. a. v. gymnázia. In: *Kniha '95–'96 : Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Ed.: MIROSLAVA DOMOVÁ. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 158 – 162.

VOIT, PETER: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha : Libri, 2006, 1350 s.

WINTER, ZIKMUND: *Život církevní v Čechách : Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, vol. 2. Praha : Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1896, 1026 s.

ZEEDEN, ERNST WALTER: *Katholische Überlieferungen in den lutherischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts*. Münster : Aschendorff, 1959, 108 s.

ŽITNÝ, MILAN: Bardejovský katechizmus z roku 1581. In: *World Literature Studies*, roč. 6 (23), 2014, č. 1, s. 120 – 139.

ONLINE ZDROJE

Bibliografické databáze bohemikálních tisků, rukopisů a moderní literatury: <https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K00079>

Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts (VD 16), záznam č. VD16 ZV 27406. Dostupné online: <https://gateway-bayern.de/VD16+ZV+27406> (Posledný prístup: 30. októbra 2024).

EDIČNÁ POZNÁMKA

Editori a autori publikácie ďakujú za spoluprácu a pomoc pri procese jej zostavovania týmto osobám a ustanovizniám: Ivana Lukáč Labancová, Marta Hulková, Ivona Kollárová z Lyceálnej knižnice v Bratislave, Martin Ceber, Valéria Solčániová, pracovníci a pracovníčky Štátneho archívu Banská Bystrica - pracoviská v Banskej Bystrici a v Kremnici.

AUTORI

Mgr. PETER BENKA, PhD.

Odborný asistent na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Výskumne aj pedagogicky sa venuje dejinám raného novoveku v Uhorsku i širšom rámci habsburskej monarchie a strednej Európy. Aktuálne sú ťažiskovými témy týkajúce sa kultúrnych, cirkevných, mestských dejín a dejín ideí.

prof. PhDr. PAVOL ŽIGO, CSc.

Vedecko-výskumný pracovník Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Venuje sa dejinám slovenského jazyka, jeho vývinu, dialektológii, slovanskej porovnávacej a všeobecnej jazykovede.

Peter Benka

Monumenta Linguæ Slovacæ Vol. X

Agenda Neosoliensia

Edícia *Monumenta Linguæ Slovacæ*
Rediguje Martin Homza
Vol. X
Séria *Documenta Theoretico-præceptiva*
Tomus 2

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2024
Jazyková redaktorka Ivana Lukáč Labancová
Preklad resumé do angličtiny Peter Benka
Prebal, väzba a grafická úprava Martin Homza & Matúš Brilla

Rozsah 386 strán, 22,4 AH, prvé vydanie
Vytlačilo Polygrafické stredisko Univerzity Komenského v Bratislave

ISBN 978-80-223-5971-9 (tlač)
ISBN 978-80-223-6072-2 (online)

